સદ્‌ગુરુ

શ્રીગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતો

INDEX

અ. મુ. સદ્ગુરુ

શ્રીગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતો

સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતો

પ્રેરક : પ.પૂ.સદ્. શ્રીજ્ઞાનજીવનદાસજીસ્વામી

પ્રકાશક : શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર, કુંડળધામ તથા
શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર, કારેલીબાગ-વડોદરા

પ્રકાશન તિથિ : સં.૨૦૬૩, કારતક સુદ-૫, તા.૨૭/૧૦/૨૦૦૬

પાંચમી આવૃત્તિ : સં.૨૦૭૧, ધૂળેટી, તા.૬/૩/૨૦૧૫

પ્રત : ૩૦૦૦

કુલ પ્રત : ૧૪૦૦૦

કિંમત : રૂ.૫૦/-

ISBN : 978-81-927707-5-8

- **કુંડળ** : શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર મો.૯૬૦૧૨ ૯૦૦૦૧/૨
- **વડોદરા** : શ્રીસ્વા.ના. મંદિર, કારેલીબાગ મો.૯૬૦૧૨ ૯૦૦૦૫/૬
  Website : www.swaminarayanbhagwan.com
  Email : karelibaug@gmail.com
- **વડતાલ** : શ્રીજી સાહિત્ય મહિમા કેન્દ્ર, 'કાનજીભુવન' દુકાન નં.૧૮
  શ્રીસ્વા.મંદિર સામે, મેઈન બજાર. મો. ૯૬૦૧૨ ૯૨૪૦૦
- **મુંબઈ** : શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર દહીંસર(ઈસ્ટ), ભરૂચા રોડ,
  ભાટલાદેવી મંદિરની સામે. મો.૯૮૩૩૩ ૨૮૫૨૩
- **સુરત** : શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર, 'મૂર્તિબાગ' સમસ્ત પાટીદાર
  સમાજની વાડીની સામે, વેડ રોડ. મો.૯૬૦૧૨ ૯૧૨૫૨

શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન, કુંડળધામ

પ.પૂ. સદ્. શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામી

પ.પૂ. સદ્. શ્રીજ્ઞાનજીવનદાસજીસ્વામી

અ.નિ.પ.પૂ. ભજનપ્રકાશદાસજીસ્વામી

સપ્રેમ ભેટ

સુજ્ઞ સ્નેહી શ્રી ....

ગામ : .... **તા. :** .... **જી. :** ....

સર્વોપરી સર્વાવતારી સ્વામિનારાયણ ભગવાનના કેફ અને મહિમાનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ એટલે સદ્.શ્રીગુણાતીતા-નંદસ્વામી. સાદી અને સરળ શૈલીમાં બોલાયેલી સ્વામીની વાતો શાસ્ત્ર માત્રના સારરૂપ છે. સ્વામિનારાયણ ભગવાનની સર્વોપરીતા, સંતમહિમા, આ દિવ્ય સત્સંગની દુર્લભતા, દેહ-દુનિયા-વિષયનું ખંડન સ્વામીની વાતોમાં સહજ રીતે વરસે છે. આ ગ્રંથનું રોજ થોડું થોડું આચમન કરવાથી પણ અમર બનાય છે. આ ગ્રંથોના વાંચન મનનથી પ્રભુને ભજવાનું ખૂબ બળ મળે, આપ અને આપના સ્નેહીઓમાં સુખ-શાંતિ અને આનંદમાં વધારો થાય એવી શુભેચ્છા સહ આપશ્રીને સપ્રેમ ભેટ...

આપનો સ્નેહી

તારીખ ....

અનુક્રમણિકા

પ્રસ્તાવના

સર્વોપરી શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાન આજથી ૨૨૫ વર્ષ પહેલાં પ્રથમવાર આ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા. આ લોકમાં આવીને તેમણે પોતાની પુરુષોત્તમપણાની ઉપાસના પ્રવર્તાવી તથા એકાંતિક ધર્મ ધરાતલે સ્થાપ્યો. વળી જીવ, ઈશ્વર, માયા, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મ આ પાંચ અનાદિ ભેદને સ્પષ્ટપણે સમજાવ્યા. આ જ્ઞાન વડે શ્રીહરિએ ઈશ્વર અને બ્રહ્મથી પણ પર એવા પરબ્રહ્મને પામવાનો માર્ગ નિર્ભ્રમ અને નક્કર બનાવ્યો.

આ બધી બાબતો સમજાવવા માટે સ્વયં શ્રીહરિએ સત્સંગમાં આવ્યા પછી લગભગ ૩૦ વર્ષ સુધી અનેક વાતો કરી છે. પરંતુ હરકોઈ વક્તાથી સમય, સ્થાન અને શ્રોતાઓને અનુરૂપ જ વાતો થાય છે. આ વાસ્તવિકતા પ્રમાણે શ્રીહરિએ પણ તેમની વાતો વિવિધ પ્રકારે રજુ કરી છે. પરિણામે તે વાતોનો સાર અને રહસ્ય ગહન તથા ગુરુગમ્ય બની ગયા છે.

એટલે જ પુરુષોત્તમની આ પરાવાણીનો યથાર્થ અભિપ્રાય સદ્.શ્રીગોપાળાનંદસ્વામી, સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામી જેવા મૂર્ધન્ય સંતો બહુ સારી રીતે સમજી શકે એ સ્વાભાવિક છે. કેમ જે, તેઓ ઘણા લાંબા સમય સુધી તેમના સાક્ષાત્ શ્રોતા રહ્યા હતા. વળી,

પુરુષોત્તમના અભિપ્રાયને યથાર્થ સમજી શકે એવી તેમની આધ્યાત્મિક ઊંચાઈ પણ હતી. તેથી જ સ્વયં શ્રીહરિ સત્સંગીઓને આ મોટા સંતોની વાતો સાંભળતા રહેવાનો આગ્રહ કાયમ કરતા. અને તે અનુભવી સંતોએ પણ અતિ દાખડો કરીને શ્રીહરિનો અભિપ્રાય જેમ છે તેમ સહુને સમજાવ્યો છે.

આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે, આ નંદસંતોની વાતો એટલે સર્વાવતારી સર્વોપરી શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનની પરાવાણી જે વચનામૃત તેનું ભાષ્ય છે. શ્રીહરિનો જે કાંઈ હૃદગત અભિપ્રાય છે, તેઓ જે સમજાવવા અને પ્રવર્તાવવા માટે આ પૃથ્વી પર પધાર્યા હતા, તેમની દૃષ્ટિએ તેમના તમામ ત્યાગી-ગૃહી અનુયાયીઓ જેવા હોવા જોઈએ, તે તમામ બાબતનો ઉઘાડ સદ્.શ્રીગોપાળાનંદસ્વામી તથા સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતોમાં છે.

જો આ નંદસંતોની વાતોનો પૂરો અભ્યાસ કરવામાં ન આવે તો તેને સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો હૃદગત અભિપ્રાય હાથમાં ન આવે એમ કહેવું તે અસ્થાને ન ગણાય. આટલી બધી મહત્ત્વની આ અદ્ભુત વાતો છે.

જેમાં વારંવાર **'निजात्मानं ब्रह्मरूपं'** આ બ્રહ્મનાદ ગુંજે છે તેવી આ વાતો જીવને બ્રહ્મરૂપ કરી પરબ્રહ્મમાં લગાડી દે તેવી બળવાન છે. ખરેખર, જો કોઈ ખરો મુમુક્ષુ સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીની આ વાતોનો અભ્યાસ કરશે તો જરૂર તેને પ્રભુને પામવાનું તાન વધશે. શ્રીહરિની સર્વોપરી ઉપાસના ને મહિમા દૃઢ થશે. સાચા સંતોના સમાગમની મહત્તા સમજાશે. તથા સંતને સોંપાઈ એકાંતિક ધર્મ દૃઢ કરી લેવાનું બળ મળશે.

સ્વામિનારાયણ ભગવાનના તમામ આશ્રિતોને સદ્‌ગુરુશ્રી ગુણાતીતાનંદસ્વામીની આ વાતોનો ઘેર બેઠા લાભ મળે અને તે દ્વારા સ્વયં શ્રીહરિ તથા તેમના વહાલા સંતો-ભક્તોનો રાજીપો મળે એવા આશયથી પ.પૂ.શ્રીભજનપ્રકાશદાસજી સ્વામીની પુણ્ય સ્મૃતિમાં શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર કુંડળધામ તથા કારેલીબાગ વડોદારા દ્વારા આ સદ્.ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની વાતોનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું છે. જ્યાં જરૂર જણાણી ત્યાં અમુક શ્લોકો તથા કઠીન શબ્દોના અર્થો કે અભિપ્રાયો પણ નીચે ટિપ્પણીમાં આપવામાં આવ્યા છે. જેથી વાચકોને સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદ સ્વામીના અભિપ્રાયને સમજવામાં સરળતા રહેશે.

આ વાતોના અભ્યાસથી સર્વોપરી શ્રીહરિ તથા સ.ગુ. શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીના અભિપ્રાયને સમજી તેમના સિદ્ધાંતોને જીવનમાં ઉતારવાનું બળ મેળવી શકીએ એવી તેમનાં પાવન ચરણોમાં પ્રાર્થના.

લિ. સ્વામી જ્ઞાનજીવનદાસ
કુંડળધામ
વિજ્યાદશમી તા. ૨/૧૦/૦૬

અક્ષરસ્વરૂપ

સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીનું જીવનકવન

સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીનો જન્મ જામનગર જિલ્લાના ભાદરા ગામે સંવત ૧૮૪૧ આસો સુદ શરદપુનમના દિવસે થયો હતો. તેમના માત-પિતાના નામ સાકરબાઈ તથા ભોળાનાથ શર્મા હતું. તેઓ ઔદિચ્ય જ્ઞાતિના યજુર્વેદી બ્રાહ્મણ હતા. તેમનું પૂર્વાશ્રમનું નામ મૂળજી હતું. તેમના નાનાભાઈનું નામ સુંદરજી હતું.

સંવત ૧૮૪૯ જેઠ સુદ-૫ ના રોજ મૂળજીને જનોઈ આપવામાં આવી હતી. ત્યારે તેમણે ભવિષ્યવાણી ઉચ્ચારતા કહ્યું હતું કે, "ટુંક સમયમાં જ પ્રગટ પુરુષોત્તમનારાયણ પોતે આંહીં પધારશે."

સંવત ૧૮૪૯ અષાઢ સુદ-૧૦ ના રોજ તેમના પિતાશ્રી ભોળાનાથ ધામમાં ગયા. ત્યારે મૂળજી બોલેલા કે, "પિતાશ્રી ધામમાં ગયા અને ધામના ધણી શ્રીહરિજી વનમાં ગયા." આમ નાનપણથી જ ચમત્કારિક વાતો કરતા.

બાળપણમાં મૂળજીને એકવાર મોટું ગૂમડું થયું હતું. તેની ખૂબ જ પીડા થઈ. ત્યારે શ્રીહરિએ તેમને સાક્ષાત્ દર્શન આપ્યા. મહારાજનાં દર્શન થતાં આનંદનો પાર ન રહ્યો. તે આનંદમાં ગૂમડું ફૂટી ગયું તેની ખબર પણ ન રહી ને પીડા શમી ગઈ. ત્યારથી મૂળજીને તે મૂર્તિ અખંડ દેખાવા લાગી હતી.

સંવત ૧૮૫૭માં કારતક સુદ એકાદશીએ નીલકંઠવર્ણીને સદ્.શ્રીરામાનંદસ્વામીએ મહાદીક્ષા આપી, ત્યારે મૂળજી શર્માને મહારાજના મનુષ્ય સ્વરૂપે પ્રથમવાર દર્શન થયા હતા.

સંવત ૧૮૬૫માં મૂળજીના માતૃશ્રી સાકરબાઈ પણ ધામમાં ગયા. ત્યાર બાદ એકવાર શ્રીજીમહારાજે મૂળજીશર્માને શેરડીના ખેતરમાં દર્શન આપીને કહેલું કે, “આપણે શું કરવા આવ્યા છીએ, ને આ શું કરો છો ? બ્રહ્મતેજ ક્યાં સુકાઈ ગયું ?” આ ટકોર થતાં જ તેમણે સંસાર છોડી દીધો. પછી સંવત ૧૮૬૬માં ડભાણના યજ્ઞ વખતે શ્રીહરિએ તેમને ભાગવતી મહાદીક્ષા આપી અને ‘ગુણાતીતાનંદસ્વામી’ નામ રાખ્યું.

પૂ.સ્વામીમાં ત્યાગ-વૈરાગ્ય, મહિમા, સર્વોપરી નિશ્ચયની ખુમારી અને બ્રહ્મરૂપે વર્તવાની લટક એવા અનેક સદ્‌ગુણો ખૂબ જ સારા હતા.

પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનમાં પૂ.સ્વામીને અસાધારણ પ્રીતિ હતી. સંવત ૧૮૮૬ જેઠ સુદ-દશમે શ્રીહરિએ અંતર્ધાન લીલા કરી. ત્યાર પછી શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીએ પાણીના ધોરિયા કિનારે લીલી ધ્રો (લોન) જોઈ વિચાર આવ્યો કે, ‘આ ધ્રોનું જીવન જળ છે તો કેવી રીતે લીલીછમ છે, ને મારા જીવનપ્રાણ પ્રભુજી તો ગયા.’ તે વિચાર આવતાં જ મૂર્છિત થઈ ઢળી પડ્યા. પછી શ્રીહરિએ સાક્ષાત્ દર્શન આપી સચેત કર્યા, આવી તેમને પ્રભુમાં પ્રીતિ હતી. કથા-વાર્તા કરવામાં તો પૂ.સ્વામી અતિ કુશળ હતા. શિક્ષાપત્રી શ્લોક-૧૧૬ **‘निजात्मानं ब्रह्मरूपं’** માં દર્શાવેલી

બ્રહ્મખુમારી તથા શ્રીહરિની સર્વોપરીતાની બળભરી વાતો કરવાનું પૂ.સ્વામીને ખાસ અંગ હતું.

જૂનાગઢ મંદિરના મહંત તરીકે પૂ.સ્વામી ૪૦ વર્ષ રહ્યા. તે દરમ્યાન તેમણે જે બળભરી સદ્ઉપદેશની વાતો કરી હતી. તેના પરિણામે ૩૦૦ ત્યાગી સંતો અને હજારો હરિભક્તો તૈયાર થયા હતા અને આજ દિન સુધી પણ જૂનાગઢ પ્રદેશમાં શ્રીહરિની સર્વોપરી નિષ્ઠાની ખુમારી વર્તાઈ રહી છે.

આમ, પોતાનું સારુયે જીવન શ્રીહરિની આજ્ઞા તથા ઉપાસના પરાયણ વિતાવી તથા અનેકને ભગવાનના સ્વરૂપમાં લગાડી સંવત્ ૧૯૨૩ના આસો સુદિ બારસની રાત્રે ૧ વાગ્યાની આસપાસ સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામી ગોંડલ મુકામે અક્ષરધામમાં સીધાવ્યા હતા.

॥ श्रीस्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

અક્ષરસ્વરૂપ
સદ્.શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતો

પ્રકરણ-૧

ભગવાન તથા સંતના મહિમાનું મુખ્યપણું

પ્રથમ તો સર્વે સંકલ્પને પડ્યા મૂકીને એકાગ્રચિત્ત થઈને શ્રીજીમહારાજ પુરુષોત્તમને સંભારીને એમ ધારવું જે, સ્વામી વાતું કરે છે ને આપણે સાંભળીએ છીએ; એમ સાંભળીને તે પ્રમાણે પોતાના અંતરમાં તપાસ કરતા જાવું; ને કહ્યું છે તેમ સમજીને વર્તવું.

महाध्यानाभ्यासं विदधतमजस्रं भगवतः
पवित्रे संप्राप्तं स्थितिमतिवरैकांतिकवृषे ।
सदानंदं सारं परमहरिवार्ताव्यसनिनं
गुणातीतानंदं मुनिवरमहं नौमि सततम् ॥[૧]

૧.**અર્થ :** અખંડ ભગવાનના ધ્યાનનો જોરદાર અભ્યાસ કરનારા, પવિત્ર તથા અતિશય શ્રેષ્ઠ એવા એકાંતિક ધર્મમાં દૃઢ સ્થિતિ પામેલા, સર્વોપરી શ્રીહરિની વાતો કરવાના વ્યસનવાળા અને સદા આનંદમાં રહેનારા એવા શ્રેષ્ઠ મુનિવર શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીને હું નિરંતર નમસ્કાર કરું છું.

ભગવાન ને સાધુના મહિમાની વાતું નિરંતર કરવી ને સાંભળવી. શ્રીજીમહારાજ તો પોતાનું અક્ષરધામ, પાર્ષદ ને પોતાનું સમગ્ર ઐશ્વર્ય લઈને આંહીં પધાર્યા છે,[૧] તે એવાને એવા જ છે. ને દેહ મૂકીને જેને પામવા છે તે આજ દેહ છતાં જ મળ્યા છે, કાંઈ બાકી નથી. એમ ન સમજાય તેથી જીવમાં દુબળાઈ રહે છે, ને એમ સમજાય ત્યારે કોઈ દિવસ જીવમાં દુબળાઈ મનાય જ નહિ; ને જીવ બીજી રીતનો થઈ જાય. ને મહિમા સમજવા જેવું બીજું કોઈ મોટું સાધન પણ નથી, ને મહિમા વિના બીજાં ગમે એટલાં[૨] સાધન કરે તોપણ જીવ બળને પામે નહિ; **ને એવો મહિમા સમજવાનું કારણ તો એવા ભગવદીયનો પ્રસંગ છે; પણ તે વિના એવો મહિમા સમજાતો નથી.** ।।૧।।

સાંખ્ય વિચાર કરવા શીખવો[૩] ને સાંખ્ય વિના લોભ, કામ, સ્વાદ, સ્નેહ ને માન એ પાંચ દોષ તથા અધ્યાત્મ[૪], અધિભૂત[૫] ને

૧.વચ.ગ.પ્ર.૭૧ પ્રમાણે પુરુષોત્તમનારાયણની મનુષ્યરૂપ મૂર્તિ ભેળું જ અક્ષરધામ, મુક્તો અને ઐશ્વર્ય એ બધું હોય છે. તેથી જ દિવ્યદૃષ્ટિવાળાને આ જ પ્રગટ મૂર્તિ, નિરાકાર તેજરૂપ અક્ષરધામ અને મુક્તોએ સહિત દેખાય છે. અર્થાત્ જે અક્ષરધામની દિવ્ય કિશોર મૂર્તિ છે, તે જ પોતે આ લોકમાં મનુષ્યરૂપે દર્શન આપે છે. એટલે જ ગુણાતીતાનંદસ્વામી મૂળમાં કહે છે જે, **તે એવાને એવા જ છે....**વગેરે ૨.જપ, તપ, તીર્થયાત્રા આદિક ૩.દેહ તથા માયાજન્ય આકારમાત્ર વિકારી અને નાશવંત મનાય, તેનાં સુખ-દુઃખ પણ સ્વપ્નતુલ્ય મિથ્યા સમજાય અને આત્મા તેનાથી તદ્દન વિલક્ષણ, અવિકારી, શાશ્વત અને ભગવાનને રહેવાનું ધામ સમજાય, એવા સમજણના વિચારોને સાંખ્ય વિચાર કહેવાય છે. ૪.દેહ તથા મનના દુઃખ – રોગ, ચિંતા વગેરે ૫. કોઈ પણ દેહધારી તરફથી આવતું દુઃખ – ચોર, આંતકવાદી, સિંહ, સાપ વગેરેના ત્રાસ.

અધિદૈવ[1] એ ત્રણ તાપ એ સર્વેનું દુઃખ મટે નહીં. ને સાંખ્ય વિના અર્ધો સત્સંગ કહેવાય, માટે સુખિયા રહેવાને અર્થે સાંખ્ય વિચાર કરવો. ॥૨॥

પ્રહ્‌લાદજીએ [2] નારાયણ સાથે ઘણા દિવસ સુધી યુદ્ધ કર્યું પણ ભગવાન જિતાણા નહીં. પછી ભગવાને પ્રહ્‌લાદને કહ્યું જે, "એ યુદ્ધે કરીને તો હું જિતાઉં એવો નથી, મને જીતવાનો ઉપાય તો એ છે જે, જીભે કરીને મારું ભજન કરવું, મનમાં મારું ચિંતવન કરવું ને નેત્રમાં મારી મૂર્તિ રાખવી; એ પ્રકારે નિરંતર મારી સ્મૃતિ રાખવી." એમ કહ્યું છે. પછી એવી રીતે પ્રહ્‌લાદે અભ્યાસ કર્યો ત્યારે ભગવાન છ માસમાં વશ થઈ ગયા. માટે ભગવાનને રાજી કરવાને અર્થે આ ઉપાય સર્વોપરી છે તે શીખવો. ॥૩॥

ભગવાનની મોટાઈ જેના અંતરમાં સમજાણી હોય, તેને ગમે તેવા દેશકાળની[3] અવળાઈ[4] થાય અથવા દેહમાં ગમે તેવો રોગ થઈ આવે ઇત્યાદિકમાં પણ એમ સમજે જે, 'ભગવાનના કર્યા વિના પાંદડું પણ કોઈનું હલાવ્યું હલતું નથી.' એમ સમજીને સુખી રહે, ને એમ ન સમજે તેને કોઈ પ્રકારનો દેશકાળ આવે તો સત્સંગ ચૂંથાઈ જાય. ॥૪॥

૧.દેવ સંબંધી આપદા –અતિવૃષ્ટિ, દુષ્કાળ, ધરતીકંપ, પાણીની રેલ કે પૂર્વકર્મ વગેરેનું દુઃખ ૨.આગલા જન્મે બદ્રિકાશ્રમમાં ૩. સમાજ કે સમય સંજોગજન્ય પરિસ્થિતિ ૪.વિપરીતતા; પ્રતિકૂળતા

આ જીવ સાધન તે શું કરશે ? એ તો જેમ કોશ જોડીને વાડી કરવી તેમાં ઘણો દાખડો. કેમ જે તેને ઢોર ખાય, પંખી ખાય; તેમ સાધન વતે કલ્યાણ થાવું તે એવું છે. ને ભગવાનની પ્રાપ્તિ તો કેવી છે ? જે આ પૃથ્વીમાં વરસાદ વરસે ને દાણા પાકે છે, પછી તેને ઢોર ખાય, પંખી ખાય ને ચોર લઈ જાય તોપણ ખૂટે નહીં. કૂવા, તળાવ ને નદીઓ ખૂટે પણ સમુદ્ર ન ખૂટે, તેમ ભગવાન વતે કલ્યાણ તે એવું છે. ને આ તો બહુ જ દુર્લભ છે, પણ મહિમા સમજાતો નથી. ।।૫।।

મોટાને સેવ્યા હોય ને તેના ગુણ આવ્યા હોય તેને દેશકાળ ન લાગે. કેની પેઠે ? તો જેમ સૂર્ય આગળ અંધારું ભેળું થઈને જાય, પણ ત્યાં રહેવા પામે નહીં. ।।૬।।

ભગવાનમાં જોડાણા હોય, ભગવાનની મરજીને પણ જાણતા હોય ને ભગવાનની આજ્ઞામાં રહેતા હોય એવા સાધુ સાથે પોતાના જીવને બાંધવો. તે થકી ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ ને મહિમા સહિત ઉપાસના એ સર્વે ગુણ પમાય; પણ તે વિના ક્યાંથી પમાય ? ને **જેવા સાધુને સેવે તેવા ગુણ આવે;** તે મુમુક્ષુ હોય તે પણ ઘટી જાય ને પામર હોય તે વધી જાય, માટે સર્વેનું કારણ સંગ છે. ।।૭।।

ઈન્દ્રિયારામ[1] હોય તે દબાય પણ આત્મારામ[2] હોય તે ન

૧.ઈન્દ્રિયોના વિષયમાં આસક્ત; વિષયી ૨. આત્મા-પરમાત્માના સુખમાં જ તૃપ્ત રહેનાર

દબાય. કેમ જે, ઈન્દ્રિયારામને તો સેવા કરીને કે પદાર્થ આપીને પણ દબાવીએ, પણ આત્મારામ હોય તે શા સારુ દબાય ? કેમ જે, એને તો કાંઈ જોઈએ જ નહિ, ને એ તો અનંતને દબાવી દે, પણ પોતે દબાય નહીં. ।।૮।।

સંસાર મૂકીને ત્યાગી થાય તે દુઃખમાત્રને ટાળીને સુખિયો થઈ જાય; પરંતુ ત્યાગી થયા પછી પણ વાસનાનું દુઃખ રહે છે. તે વાસના લોભની, કામની, સ્વાદની, સ્નેહની ને માનની છે. તે વાસના ટળે તેમ તેમ સુખિયો થાય છે. ।।૯।।

ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ એ સર્વે કુસંગી છે. તે જે જે વિષયનો જોગ થાય તે તે રૂપ થઈ જાય, એવો જ એ જીવનો સ્વભાવ છે. તે એવા જીવને ભગવાનના સાધુ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, મહિમા, ઉપાસના એ સર્વે ગુણ આપે છે. ।।૧૦।।

રૂપવાન સ્ત્રી, ઝાઝું દ્રવ્ય[૧] ને સારી મેડી[૨] મળી તે સત્સંગીને પણ માયાનું બંધન થયું. કેમ જે, એમાંથી જીવ નીકળે નહિ, માટે એ તો જેવું તેવું સાધારણ મળે તે સારું છે. ।।૧૧।।

દોષ[૩] રહે છે ને ટળી જાતા નથી, એ તે કેવળ દોષ જ છે કે તેમાં કાંઈ ગુણ પણ છે ? એ પ્રશ્ન છે. તેનો ઉત્તર જે, 'દોષ પીડે તેથી સત્સંગમાં દીન-આધીન રહેવાય ને સત્સંગની ગરજ રહે ને ભગવાનની સ્તુતિ થાય ને દોષનો કજિયો[૪] હોય તેથી જ્ઞાન થાતું જાય, તે વિના એવી ગરજ રહે નહિ; માટે એ ગુણ છે.' ।।૧૨।।

૧.ધન, સુવર્ણ વગેરે ૨.સારું મકાન, બંગલો, હવેલી ૩.કામક્રોધાદિ ૪.વિક્ષેપ

દેહે કરીને ક્રિયા કરતો હોય ને પોતાનું રૂપ જુદું સમજીને ભજન કરતો હોય તો બહુ સમાસ થાતો જાય[૧] પણ ક્રિયારૂપ[૨] થઈને તેમાં ભળી જાય તો ઠીક નહીં. ॥૧૩॥

કરોડ કામ બગાડીને પણ મોક્ષ સુધારવો ને કદાપિ કરોડ કામ સુધાર્યાં ને એક મોક્ષ બગાડ્યો તો શું કર્યું ? ॥૧૪॥

નવધા ભક્તિ[૩] આદિક સાધને કરીને જીવ શુદ્ધ તો થાય છે, પણ વાતે કરીને જેવો શુદ્ધ થાય એવો થાતો નથી. માટે શબ્દ જેવું તો કોઈ બળવાન નથી. ॥૧૫॥

શિવજી મોહિની સ્વરૂપમાં મોહ પામીને વ્યાકુળ થઈ ગયા, તે પછી અંતરમાં જોયું ત્યારે જાણ્યું જે, 'મારા સ્વામીની માયામાં હું મોહ પામું એમાં શું ?' એમ વિચાર કર્યો ત્યારે અંતરમાં શાંતિ થઈ ગઈ. માટે દેશ-કાળ તો લાગે ખરો પણ જ્ઞાને કરીને તેનું દુઃખ મટે. ॥૧૬॥

ભગવાને કહ્યું છે જે, "જેવો હું સત્સંગે કરીને વશ થાઉં છું એવો તપ, યજ્ઞ, યોગ, વ્રત, દાનાદિક સાધને કરીને પણ વશ થાતો નથી." તે સત્સંગ શું ? તો જે મોટા એકાંતિકને હાથ જોડવા ને તે કહે તેમ કરવું એ જ છે. ॥૧૭॥

૧.પોષણ પામતો જાય; બળિયો થતો જાય ૨.પ્રવૃત્તિમય ૩.પરમેશ્વરની નવ પ્રકારની ભક્તિ : શ્રવણ, કીર્તનગાન, નામસ્મરણ, ચરણસેવા, પૂજન, નમસ્કાર, દાસભાવની સેવા, સખાભાવની સેવા અને આત્મા સહિત સર્વસ્વનું સમર્પણ કરવું.

જીવ તો બહુ બળિયો છે. તે સાવજના[૧] દેહમાં આવે ત્યારે કેવું બળ હોય ? ને એનો એ જીવ જ્યારે બકરાના દેહમાં આવે ત્યારે ગરીબ થઈ જાય છે. ।।૧૮।।

કરોડો રૂપિયા ખરચતાં પણ આવા સાધુ મળે નહિ ને કરોડો રૂપિયા દેતાં પણ આ વાતું મળે નહિ ને કરોડો રૂપિયા આપતાં પણ મનુષ્યદેહ મળે નહિ ને આપણે પણ કરોડો જન્મ ધર્યા છે, પણ કોઈ વખત આવો જોગ મળ્યો નથી; નીકર શું કરવા દેહ ધરવો પડે ? ।।૧૯।।

મોક્ષના દાતા તો ભગવાન ને સાધુ એ બે જ છે. ને વૈરાગ્ય તે તો વિષય સાથે વેર કરાવે, પણ ભગવાનનું કામ[૨] ન કરે, ને આત્મનિષ્ઠા છે તે સર્વેમાંથી પ્રીતિ તોડાવે પણ ભગવાનનું કામ ન કરે, ને ધર્મ છે તેણે કરીને સુખી રહે પણ ભગવાનનું કામ ન કરે. માટે મોક્ષના દાતા તો ભગવાન ને સાધુ એ બે જ છે; માટે એનો અવગુણ ન લેવો. ।।૨૦।।

આ તો ભગવાને સૌનું સામર્થ્ય ઢાંકી રાખ્યું છે, નીકર[૩] તો શાપ દઈને બાળી મૂકે, નીકર ગાંડા થઈને ક્યાંયના ક્યાંય ચાલ્યા જાય, નીકર હાથે દેહ મૂકીને જાતા રહે, પણ આ તો કોઈનું ચાલવા દેતા નથી. ।।૨૧।।

૧.સિંહના ૨.ભગવાનમાં જોડવાનું કાર્ય ૩.નહિતર

ભગવાન તો પોતાના ભક્તની રક્ષા કરવામાં જ બેઠા છે. કેની પેઠે ? તો જેમ, પાંપણ આંખની રક્ષા કરે છે ને હાથ ડોકની રક્ષા કરે છે ને માવતર[૧] છોકરાંની રક્ષા કરે છે ને રાજા પ્રજાની રક્ષામાં છે, તેમ જ ભગવાન આપણી રક્ષામાં છે. ॥૨૨॥

ભગવાન છે તે કેટલાકને સમૃદ્ધિ આપે છે ને કેટલાકને નથી આપતા, તેનું કેમ સમજવું ? એ પ્રશ્ન છે. તેનો ઉત્તર જે, 'ઝાઝું ધન મળે તો વધારે ફેલ[૨] કરે, માટે થોડું મળે તે ઠીક છે.' ॥૨૩॥

પાંચ-દશ વાર સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ નામ જાણ્યે-અજાણ્યે લેશે, તેનું પણ આપણે કલ્યાણ કરવું પડશે, ને આખા બ્રહ્માંડને સત્સંગ કરાવવો છે. ॥૨૪॥

જેટલું કાંઈ માયામય સુખ છે તે સર્વે દુ:ખ વિનાનું હોય નહિ માટે એ વાત પણ એક જાણી રાખવી. ॥૨૫॥

વિષયનું જે સુખ છે તે કરતાં આત્માનું સુખ બહુ અધિક છે ને તે કરતાં **ભગવાનનું સુખ એ તો ચિંતામણિ[૩] છે.** ॥૨૬॥

એક જણે લાખ રૂપિયાની બુદ્ધિ લીધી;[૪] તેમ જ મોક્ષની બુદ્ધિ પણ અનેક પ્રકારની મોટા થકી શિખાય છે. ॥૨૭॥

૧. મા-બાપ ૨.ફંદા; જરૂર વિનાના ખાન-પાનાદિ ઉપભોગ ૩.હાથમાં રાખી જે ચિંતવીએ તે તરત જ મળી જાય એવો ચમત્કારી પથ્થર; રત્ન ૪.રાજકુંવર અને પ્રધાનપુત્ર એક જંગલમાં રાત રોકાયા. સવારે પ્રધાનપુત્ર બાજુના નગરમાં ખાવાનું લેવા ગયો, પણ દરવાજો બંધ હોવાથી બહાર બેસી રહ્યો. તે જ દિવસે➔

હીરો છે તે કોઈ રીતે ફૂટે નહિ પણ તે માંકડના લોહીથી ફૂટે; તેમ વાસના કોઈ રીતે ટળે નહિ પણ મોટા કહે તેમ કરે, તેનો ગુણ આવે ને એની ક્રિયા ગમે તો તેથી ટળે; નીકર સાધન તો સૌભરિ આદિકનાં કેવાં ![1] તોપણ વાસના ટળી નહીં. ॥૨૮॥

સત્સંગ થાય પણ સંગ વિના સત્સંગનું સુખ ન આવે. કેની પેઠે ? તો જેમ ખાધાનું મળે પણ ખાધા વિનાનું સુખ ન આવે, જેમ લૂગડાં-ઘરેણાં મળે તોપણ પે'ર્યા વિના તેનું સુખ ન આવે, તેમ સંગ વિના સત્સંગનું સુખ આવે નહીં. ॥૨૯॥

આવા સાધુને મનમાં સંભારીએ તો મનનાં પાપ બળી જાય

બનેલું એવું કે, ત્યાંનો રાજા નિર્વંશ મરી ગયો હતો; તેથી રાજગાદી માટે નક્કી કરેલું કે સવારે દરવાજો ઊઘડતાં નગરમાં જે પહેલો દાખલ થાય તેને રાજા બનાવવો. આમ, પ્રધાનપુત્રને રાજગાદી મળી. આ બાજુ રાજકુંવર મિત્રની રાહ જોઈ થાક્યો. તે શોધતાં શોધતાં એ જ નગરમાં આવી ચડ્યો. બજારમાં એક દુકાન પર લખેલું કે, 'અહીં બુદ્ધિ વેચાય છે.' રાજકુંવરે તેની કિંમત પૂછી. શેઠ કહે : 'એકથી લાખ રૂપિયા સુધીની બુદ્ધિ અહીં મળે છે.' તરત જ રાજકુંવરે એક લાખની વીંટી કાઢી આપી ને બુદ્ધિ માંગી. શેઠે લખી આપ્યું કે, 'આપણાથી નાનો હોય પણ જો તેને અધિકાર મળ્યો હોય તો તેને નમી દેવું.' રાજકુંવરે આ વાક્ય ગોખી નાંખ્યું. તે આગળ ચાલ્યો. એવામાં પ્રધાનપુત્રની રાજસવારી નીકળેલી. તે ઊંચા હાથી ઉપર બેઠો હતો. રાજકુંવરે તેને જોયો. પહેલાં તો તેને સહેજ ક્રોધ આવ્યો પણ પેલું વાક્ય યાદ આવ્યું, તેથી તે તરત નમી પડ્યો. પ્રધાનપુત્રે તેને સલામ ભરતાં જોયો તેથી શરમાયો અને તેની મોટ્યપનો સ્વીકાર થઈ ગયો. પછી રાજદરબારમાં આવી પ્રધાનપુત્રે પોતાના હુકમથી રાજકુંવરને ગાદીએ બેસાડ્યો ને પોતે પ્રધાન બનીને રહ્યો. આમ, કુંવરે બુદ્ધિ વાપરી તો મોટો ફાયદો થયો. ૧.સૌભરિ ઋષિએ ૬૦ હજારવર્ષ પાણીમાં તપ કરેલું

ને વાતું સાંભળીએ તો કાનનાં પાપ બળી જાય ને દર્શન કરીએ તો આંખનાં પાપ બળી જાય, એમ મહિમા જાણવો. ।।૩૦।।

આથી કરોડગણો સત્સંગ થાશે ને આથી કરોડગણાં મંદિર થાશે, પણ આ વાતું ને આ કથા નહિ મળે ને વહેવાર પ્રધાન થઈ જાશે, માટે સહેજે સહેજે કરવું. આ કારખાનાં[૧] તો બ્રહ્માંડ રહેશે ત્યાં સુધી ચાલશે; માટે કથા-વાર્તા કરવા-સાંભળવાનો અભ્યાસ રાખવો. ને આપણે તો ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને ભક્તિ એ ચારે વાત રાખવી પણ એક જ મુખ્ય ન કરવું. ।।૩૧।।

ત્યાગ, વૈરાગ્ય, નિયમ ને ધર્મની કેટલીક વાત કરીને બોલ્યા જે, 'ત્યાગ-વૈરાગ્યને શું કરવા ? ગમે એવો જીવ હશે પણ ભગવાનના ભક્તમાં આત્મબુદ્ધિ[૨] એ જ સત્સંગ છે ને તે વિના તો ગમે તેટલી ભક્તિ કરે તોપણ શું ? ને કૃપાએ કરી અખંડ મૂર્તિ દેખે તોપણ શું ? માટે **ભગવાનના ભક્તમાં આત્મબુદ્ધિ એ જ સત્સંગ છે**. ને સત્સંગ તો રાત્રીપ્રલય[૩] સુધી કરશું ત્યારે થાશે, પછી તેને દેશકાળ નહિ લાગે, એવો સત્સંગ કરવો છે.' ।।૩૨।।

આ વાતુમાંથી તો બ્રહ્મરૂપ થવાશે ને બાળ, જોબન ને વૃદ્ધ એ ત્રણ પ્રકારની સ્ત્રિયું તથા કચરો ને કંચન એ સર્વે સરખું થઈ

૧.બાંધકામ વગેરે પ્રવૃત્તિ ૨.પોતામાં હોય એવી જ પ્રીતિ; પોતાપણાની મતિ ૩.વિરાટ બ્રહ્માની રાત થાય ત્યારે સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળલોકનો નાશ થાય છે, તેને રાત્રી પ્રલય કહે છે. એટલે કે, ચાર યુગોની એકહજાર ચોકડી પૂરી થાય ત્યાં સુધી

જાશે ને કાંઈ દીઠું નહિ ગમે એવું થાશે. ત્યારે કહેશો જે, વાતું સાંભળીએ છીએ ને કેમ થવાતું નથી ? તે તો આજ આંબો વાવો ને કાલ કેરી કેમ થાય ? પણ એ જ આંબો દશ વરસનો થાય ત્યારે એમાંથી કેરિયું થાય છે, એમ થવાનું છે. ॥૩૩॥

આપણે તપાસ કરવો જે હજાર રૂપિયા મળે તેનું શું ફળ છે ? ને લાખ રૂપિયા મળે તેનું શું ફળ છે ? કે કરોડ રૂપિયા મળે તેનું શું ફળ છે ? કેમ જે, રોટલાથી તો વધારે ખવાતું નથી, માટે તેનો તપાસ કરવો ને પાછું વળવા શીખવું. ॥૩૪॥

आलोड्य सर्वशास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ।
इदमेकं सुनिष्पन्नं ध्येयो नारायणो हरिः ॥[૧]

એ શ્લોકમાં વ્યાસજીએ સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત કહ્યો છે : જે 'ભગવાનનો આશરો કરવો.' તેમ જ અમે તપાસ કર્યો જે સર્વનો સિદ્ધાંત 'સાધુનો સંગ જ છે.' ॥૩૫॥

સર્વ કરતાં લક્ષ્મીજીની[૨] સમજણ અધિક કહી; કેમ જે, તેને ભગવાનમાં નિર્દોષબુદ્ધિ, તોપણ તેમાં સ્ત્રીનો ભાવ ખરો. માટે તે કરતાં ઉદ્ધવજીની સમજણ અધિક છે. કેમ જે, ઉદ્ધવજી જ્ઞાની ને તેને ભગવાનમાં નિર્દોષપણું;[૩] પણ તેને ઘર મૂકતાં

૧.**અર્થ :** ભગવાન વ્યાસજી કહે છે કે, 'મેં શાસ્ત્રમાત્રનો વારંવાર વિચાર કર્યો, તેનું મનોમંથન કર્યું, તેથી એક સાર મળ્યો કે, નારાયણ શ્રીહરિ જ સંભારી લેવા-ભજી લેવા જેવા છે. (લિંગપુરાણ : ૭/૧૧/૨) ૨.રુક્મિણીની ૩. શ્રીકૃષ્ણ કુબ્જાની ભાવના પૂરી કરવા તેના ઘરે ગયા ત્યારે ઉદ્ધવજીને દરવાજે ઊભા રાખ્યા હતા, છતાં સંશય ન થયો.

કઠણ પડ્યું. માટે તે કરતાં પણ જડભરત ને શુકજીની સમજણ અધિક, કેમ જે, એને સ્ત્રી-પુરુષ એવો ભાવ નહીં. ।।૩૬।।

કલ્પ[૧] આખો સુધી ભગવાન સામું જોઈને બેસી રહે તોપણ નિષેધ કર્યા વિના વિષય તો ન ટળે; ને સાધુ મળે તો ટાળે. ને નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય તોપણ વિષય ન ટળે; ને જ્ઞાનની સમાધિ થાય તો ટળે. ।।૩૭।।

અંતઃકરણરૂપ માયાનો કજિયો બહુ ભારે છે; કેમ જે ભરતજીને કેવો વૈરાગ્ય ! ને કેટલું રાજ્ય મૂક્યું ! તોપણ વિઘ્ન થયું !! સૌભરિ ને પરાશર આદિક કેવા ? તેને પણ ધક્કા લાગ્યા.[૨] માટે સાધુ જ્ઞાન આપીને જન્મ આપે[૩] ને નિષેધ[૪] કરે ત્યારે એ કજિયો મટે છે, પણ એ વિના મટતો નથી. આખી ઉંમર ભગવાન ભેગો રહે તોપણ જ્ઞાન વિના કસર ટળે નહીં. ।।૩૮।।

'વચનામૃત' વંચાવીને તેની વાત કરી જે, કદાપિ ભગવાનની મૂર્તિમાં જોડાઈ જાય, તોપણ કેટલુંક ચોખ્ખું કેમ સમજાય ? માટે સર્વ કરતાં સમજણ અધિક છે; પછી નાડિયું

૧.ત્રિલોકીની ઉત્પત્તિથી માંડીને તેનો નાશ થાય ત્યાં સુધીનો સમય—બ્રહ્માજીનો એક દિવસ ૨.વિઘ્ન આવ્યાં. સૌભરિ ઋષિએ ૬૦ હજારવર્ષ તપ કર્યું , છતાં માછલાંનું મૈથુન જોઈ મન કાબુમાં ન રહ્યું; તેથી માંધાતા રાજાની ૫૦ કન્યાને પરણ્યા. પરાશર મુનિ નદી ઓળંગવા માટે હોડીમાં બેઠા. પછી સામે કિનારે પહોંચતાં પહેલાં જ હોડી હાંકનાર મત્સ્યગંધા નામની સ્ત્રી સાથે ભ્રષ્ટ થયા. કારણ કે, તે ઋષિમુનીઓને સાચું જ્ઞાન આપી આ બધું ખોટું કરાવે એવા મોટા સંતનો યોગ-આશરો ન હતો. ૩. આપણામાં મુક્તપણું પ્રગટાવે ૪. વિષયોનું ખંડન

તણાઓ[1] કે ન તણાઓ. અને **સાંખ્ય ને યોગ કરતાં પણ ભગવાનનું સર્વોપરીપણું સમજવું તે શ્રેષ્ઠ છે.** ॥૩૯॥

મહારાજે કહ્યું હતું જે, 'અમે અલૈયા ગામમાં એકવાર દૃષ્ટિ[2] કરીને અનંત જીવને બ્રહ્મમહોલમાં મૂકી દીધા; પણ ત્યાં કોઈ રહ્યા નહિ.' માટે જ્ઞાન દઈને જેવું થાય તેવું દૃષ્ટિએ કરીને થાતું નથી. ॥૪૦॥

પ્રેમીનું હેત તો ટાંકાના પાણી જેવું છે અને જ્ઞાનીનું હેત તો પાતાળના પાણી જેવું છે. ને પ્રેમીનું તો ભગવાનને અને સાધુને રાખવું પડે,[3] પણ જ્ઞાનીનું રાખવું પડે નહીં. ॥૪૧॥

કોઈક લોભ મૂકે, સ્વાદ મૂકે, સ્નેહ મૂકે અને માન મૂકે, પણ સ્ત્રી તો હૈયામાંથી નીકળે નહિ. ને રૂપ જેવું તો કોઈ બળવાન નથી. ને એ **વિષય તો જીવમાત્રમાં રહ્યા છે. તે તો મોટા અનુગ્રહ કરે ત્યારે ટળે પણ તે વિના ટળે નહિ.** ॥૪૨॥

અને તપાસીને જોયું, તો આ જીવ કોઈ દિવસ ભગવાનને માર્ગે ચાલ્યો નથી, સાવ નવો જ આદર છે. જીવમાત્રને ખાવું, સ્ત્રી અને ધન એ ત્રણનું જ ચિંતવન છે ને એનું મનન, એની જ કથા ને એનું જ કીર્તન ને એની જ વાતું ને એનું જ ધ્યાન છે. તેમાં પણ દ્રવ્યનું તો એક મનુષ્ય જાતિમાં જ છે, બાકી ખાવું ને સ્ત્રી એ બેનું તો જીવ-પ્રાણીમાત્રને ચિંતવન છે. કેમ જે, ભગવાને

૧.સમાધિ થાઓ ૨.કૃપા ૩.તેની ઈચ્છાઓમાં ભળવું પડે; સરખું કરતાં રહેવું પડે

માયાનો ફેર[1] ચડાવી મૂક્યો છે. એનું ચિંતવન ન થાય એ તો દેવનો દેવ છે, પણ એ મનુષ્ય નથી. ખાવું, સ્ત્રી ને ઊંઘવું એ ત્રણ વાતમાં ગુરુ કરવો પડતો નથી. જેમ નદીયુંના પ્રવાહ સમુદ્ર સન્મુખ ચાલે છે, એમ જીવને વિષય સન્મુખ ચાલવાનો ઢાળ છે ને તેમાંથી પાછું વળાય એ તો સાધુનું છે. ।।૪૩।।

આ દેહમાં અને આ લોકમાં આપણે ચોંટશું તો ભગવાન ચોંટવા નહિ દે. જેમ રવજી સુથારને સ્ત્રી પરણાવીને સંસારનું સુખ લેવા દીધું નહિ;[2] ને પછી સંસારમાંથી તોડીને છેલ્લી વારે સાધુ કર્યો; એમ ભગવાન બંધાવા નહિ દે. ।।૪૪।।

દેહમાં રોગાદિક દુઃખ આવી પડે તે તો તેના મોકલનારા ટાળે ત્યારે ટળે, પણ બીજા કોઈથી ટળે નહીં. જેમ રાજાનો મોકલેલો મોસલ[3] આવે તે તો તેની ચિઠ્ઠી આવે ત્યારે ઊઠે, પણ ગામના માણસથી ઊઠે નહિ એમ સમજવું. ।।૪૫।।

વિષયનો તિરસ્કાર તો અક્ષરધામમાં છે, શ્વેતદ્વીપમાં છે, બદરિકાશ્રમમાં છે ને આ લોકમાં મોટા એકાંતિક પાસે છે. એ ચાર ઠેકાણાં વિના બાકી સર્વે ઠેકાણે વિષયનો આદર છે. ।।૪૬।।

૧.વેગ; કળ ૨.કચ્છના ગામ કાળાતળાવના આ રવજીભાઈ સુથાર વિધુર થયેલા. પછી મહારાજની મરજી નહિ હોવા છતાં બીજું લગ્ન કર્યું. તેથી શ્રીહરિએ તેની પત્નીને કહ્યું, 'બીજાને એક જમપુરી ને તારા માથે બે. કારણ કે, તે મારા ભક્તને મોહ પમાડ્યો છે. માટે તારો પતિ જે કહે તેનાથી ઊંધું જ કરજે .' પછી તેણે તેમ જ કર્યું, તેથી રવજી કંટાળી ગયો અને સંસાર છોડી સાધુ થઈ ગયો. આમ, ભગવાને બંધન થકી ઉગાર્યો ૩.ઉપરી રાજા કે અદાલતનો હુકમ લઈને આવનાર સૈનિક

ભગવાનનું ધામ ગુણાતીત[૧] છે ને જીવને ગુણાતીત કરવા છે. ને આપણે આ જ્ઞાન સાંભળ્યું છે તે બીજે ક્યાંઈ બનશે નહીં. આપણે બીજે ન રહેવાય; ને આ મળ્યા છે તે પણ મૂકે એવા નથી, એવું એને આવડે છે. ને આજનું જ્ઞાન સાંભળીને જાય છે તેને શ્વેતદ્વીપ ને તેની આણીકોરના કોઈ પૂગતા નથી. ને આ જ્ઞાન તો ફિરંગીની તોપું જેવું[૨] છે ને આની આગળ બીજાનું જ્ઞાન તો ફટાકિયા જેવું છે ને એ તો કહ્યું છે જે, **'જનના અવગુણને નાથ ગણતા નથી રે, શરણે આવ્યાના શ્યામ સુજાણ'** એવા છે. એ પ્રકારે મહિમા બહુ કહ્યો. ॥૪૭॥

બદરિકાશ્રમના ને શ્વેતદ્વીપના મુક્તને ત્યાગ-વૈરાગ્યનું બળ છે ને ગોલોક ને વૈકુંઠના મુક્તને પ્રેમ મુખ્ય છે ને અક્ષરધામના મુક્ત બ્રહ્મરૂપ છે. ॥૪૮॥

ભગવાનના ભક્તને વિષયસુખ મળે એ જ નરક છે. તે ભક્તનું લક્ષણ કહ્યું છે જે –

कुंताजी दुःख मांग के लीनो, एहि भक्तकी रीति वे ।
विषय आनंद न लहे स्वप्नमें, जाहि प्रभुपद प्रीति वे ॥[૩] ॥૪૯॥

૧.નિર્ગુણ – ત્રણ ગુણથી વિલક્ષણ; દિવ્ય ૨.અનેકનો કચ્ચરઘાણ કાઢી નાંખે એવી પોર્ટુગીઝ લોકોની તોપની જેમ અનેકના કામ-ક્રોધાદિ દોષો અને અજ્ઞાનમાત્રનો નાશ કરી નાંખે એવું ૩.**અર્થ :** કૌરવ-પાંડવોના યુદ્ધમાં પાંડવોનો વિજય થયો. પછી મરણ પામેલાની શાંતિ માટે પાંડવોએ ત્રણ અશ્વમેધ યજ્ઞો કર્યા. આ બધા સંસાર-વ્યવહારનાં કાર્યમાં કુંતાજી તથા પાંડવો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને જોઈએ તેવા ભજી શક્યા કે રાજી કરી શક્યા નહીં. પછી શ્રીકૃષ્ણ ➔

આ સર્વે કામ મૂકી મૂકીને નવરા બેસીને વાતું સાંભળીએ છીએ, તે એમ સમજવું જે કરોડ કામ કરીએ છીએ. તે શું ? જે જમપુરી, ચોરાસી ને ગર્ભવાસ એ સર્વેને માથે લીટા તાણીએ છીએ પણ નવરા બેઠા છીએ, એમ ન સમજવું. ।।૫૦।।

આ તો બળિયા છે તે ગમે એવી વાસના હશે તોપણ અંતકાળે હીરજીની પેઠે નસ્તર[૧] મારીને દેહની ખબર રહેવા દેશે નહિ, ને વાસના ટાળી નાંખે એવા છે. ।।૫૧।।

મોટા શહેરનું સેવન તથા અધિકાર તથા ધનનો પ્રસંગ એ આદિ જીવને બગડવાના હેતુ છે, માટે તે સમજી રાખવું. ।।૫૨।।

નિરંતર મંદિરનું કામ કર્યા કરે તોપણ જ્ઞાન વૃદ્ધિને પામે નહીં, ને જ્ઞાન તો સાધુસમાગમથી જ થાય. ।।૫૩।।

શાસ્ત્રમાં ભારે ભારે પ્રાયશ્ચિત કહ્યાં છે, તે સર્વે આવા સાધુના સમાગમ અને દર્શને કરીને નિવૃત્ત થઈ જાય છે, એવું આ દર્શન છે. ।।૫૪।।

વાછડાને દૂધનો સ્વાદ છે ને ઈતડી[૨] ને લોહીનો સ્વાદ છે, તેમ ખાવા-પીવાનું સુખ ને માન મોટાઈનું સુખ તે લોહી જેવું છે અને

દ્વારકા જવા તૈયાર થયા ત્યારે કુંતાજીએ ભગવાન પાસે પળે-પળે દુઃખ માંગ્યું, જેથી ભગવાન ભુલાય નહિ. આમ, જેને પ્રભુમાં સાચી પ્રીતિ હોય તે કુંતાજીની જેમ માંગીને દુઃખ લે, પણ વિષયોનો આનંદ તો સ્વપ્નમાં પણ ન ઈચ્છે; એ જ સાચા ભક્તની રીત છે. ૧.શરીરમાં થયેલા ગૂમડાંને ફોડવા માટેનું સાધન ૨.ગાય-બળદ વગેરે પશુને વળગી તેનું લોહી પી ને રહેતું નાનું જંતુ

निजात्मानं ब्रह्मरूपं देहत्रयविलक्षणम् ।
विभाव्य तेन कर्तव्या भक्तिः कृष्णस्य सर्वदा ॥[1]

એ સુખ દૂધ જેવું છે. ॥૫૫॥

ભગવાનની ઉપાસનાનું બળ હોય તેને મહાપ્રલય[2] જેવું દુઃખ આવી પડે તોપણ એમ સમજવું જે, "દેહ તો પડી જાશે ને આપણે ભગવાનના ધામમાં જાશું," એમ સમજીને સુખિયો રહે. ॥૫૬॥

આવા સાધુ ખાસડાં મારે તોપણ અક્ષરધામમાં લઈ જાય; ને બીજા મશરૂનાં[3] ગાદલામાં સુવારી મૂકે તોપણ નરકમાં નાખે એમ સમજવું. ॥૫૭॥

આપણા દોષ તો મહારાજે ટાળી નાંખ્યા છે તે દોષનું દર્શન થાય છે તે તો આપણા રૂડાને અર્થે થાય છે; નીકર જીવ તો ઉન્મત્ત[4] થઈ જાય એવો છે. અને હવે તો આપણે ભગવાન વશ કરવા છે ને તે ભગવાન જેવું સામર્થ્ય પામવું છે, તે સારુ મંડ્યા છીએ. ॥૫૮॥

'બ્રહ્મરૂપ માનીને ભક્તિ કરવી,' એ જ સિદ્ધાંત છે. તે જેમ ઘણા માણસ વટલે ને એક જણ નાતમાં રહે પણ તેને એમ સમજવું જે, 'હું વટલ્યો નથી,' તેમ બ્રહ્મરૂપ માનવાની સમજણ છે.॥૫૯॥

૧.**અર્થ :** પોતાના આત્માને ત્રણ દેહથી જુદો અક્ષરબ્રહ્મરૂપે માની પરબ્રહ્મની અખંડ ભક્તિ કરવી. (શિક્ષા.૧૧૬) ૨.સંપૂર્ણ સૃષ્ટિના નાશ ૩.રેશમ તથા સૂતરના તારમાંથી બનાવેલ રંગીન તથા સુંવાળા ૪.પાગલ; ઉદ્ધત

આ કર્મક્ષેત્ર છે તે આંહીં એક ઉપવાસ કરે ને બદરિકાશ્રમમાં[૧] સો ઉપવાસ કરે ને શ્વેતદ્વીપમાં[૨] હજાર ઉપવાસ કરે તે બરોબર થાય છે. ।।૬૦।।

 આ ઘડી, આ પળ ને આ સાધુ કોટી કલ્પે પણ મળવા દુર્લભ છે પણ મહિમા જણાતો નથી; કેમ જે, મનુષ્યાકૃતિ છે. ।।૬૧।।

તમોગુણીને[૩] માન વધારે હોય ને રજોગુણીને[૪] કામ વધારે હોય ને સત્ત્વગુણીને[૫] જ્ઞાન વધારે હોય. ।।૬૨।।

જ્યારે દુર્યોધનને અને પાંડવને કજિયો થવાનો આદર થયો ત્યારે દુર્યોધન પાસે દૈત્ય સર્વે આવીને કહે જે, 'અમે કૃપાચાર્યમાં, દ્રોણાચાર્યમાં અને ભીષ્મપિતા આદિકમાં પ્રવેશ કરશું, માટે યુદ્ધ કર.' એમ કહ્યું. તેમાં કહેવાનું શું છે ? જે આપણામાં કામ-ક્રોધાદિક માંહિલા દોષ આવીને પ્રવેશ કરે ત્યારે મોટાનો અવગુણ આવે ને ન કરવાનું પણ થાય; ત્યારે જાણવું જે, 'મારામાં દૈત્યે પ્રવેશ કર્યો છે પણ હું એવો નથી' એમ સમજવું. ।।૬૩।।

કેટલીક કસર ત્યાગ-વૈરાગ્યે ટળશે, અને કેટલીક કસર જ્ઞાને કરીને ટળશે અને કેટલીક કસર ભક્તિ કરાવીને ટળાવશું;

૧.નરનારાયણ ભગવાનના ધામમાં ૨.વાસુદેવનારાયણના ધામમાં ૩.જેને ક્રોધ, ઊંઘ, આળસ જેવા સ્વભાવ વિશેષ હોય તેને ૪. જેને સારું-સારું ખાવું, જોવું, જાણવું, સારાં-સારાં વસ્ત્રો પહેરવાં એવી પ્રકૃતિ વિશેષ હોય તેને ૫.જેને સદ્‌વિચાર, સારું વાંચન-શ્રવણ, સેવા, પરોપકાર એવું વધુ ગમતું હોય તેને

બાકી છેલ્લી વારે રોગ પ્રેરીને પણ શુદ્ધ કરવા છે, પણ કસર રહેવા દેવી નથી. ॥૬૪॥

ધર્મશાળા કરવાનું કામ કરાવીએ છીએ તેમાં કહીએ છીએ જે આજ્ઞાએ કરીને ધર્મશાળાઉં તો અનંત કરીએ, પણ તેમાં બંધાવું નહિ ને **બંધાવું તો ભગવાન અને સાધુ એ બેમાં જ બંધાવું.** ॥૬૫॥

શાસ્ત્રમાં કેટલાંક વચન તો સિદ્ધાંતરૂપ હોય[૧] ને કેટલાંક વચન તો કોઈ નિમિત્ત અર્થે હોય[૨] તે સમજી રાખવું. ॥૬૬॥

શરદઋતુમાં આકાશ નિર્મળ જોઈને બોલ્યા જે, "આવું અંતઃકરણ થાય ત્યારે જીવ સુખિયો થાય; તેમ સત્સંગ કરતાં કરતાં થાય છે." ॥૬૭॥

મોટાનો મત[૩] એ છે, જે અનેક પ્રકારે દેહદમન કરવું ને ટાઢ, તડકો, ભૂખ, તરસ તેનું દુઃખ સહન કરવું પણ કેવળ દેહનું જતન[૪] તો કરવું જ નહીં. ॥૬૮॥

નિરંજનાનંદસ્વામી પાસે બેસે તો અંતર ટાઢું થઈ જાય; તેમ આવા મોટા સાધુ પાસે બેસે તો સુખ આવે. તે કેને સુખ આવે ? તો જેને તેમાં હેત હોય તેને આવે. ॥૬૯॥

૧.ક્યારેય બદલે નહિ તેવાં. જેમ કે, પોતાને બ્રહ્મરૂપ માની ભગવાનની ભક્તિ કરવી. પ્રગટ ભગવાન કે પ્રગટ સંત થકી જ આત્યંતિક કલ્યાણ થાય, વગેરે.
૨.ગ્રહણ થાય તો સ્નાન કરવું, વગેરે ૩.સિદ્ધાંત; ઠરાવ ૪.પાલન-પોષણ

કોટિ કલ્પે આ વાત હાથ આવી છે, પણ તે સત્સંગ રાજાને, નાતીલાને અને ઘરના માણસને નથી ગમતો; તેમ જ દેહ, ઇન્દ્રિયો અને અંતઃકરણને પણ નથી ગમતો; એક જીવને જ ગમે છે ને માયા તો પેટ કૂટે છે જે, 'મારા હાથથી ગયો.' ॥૭૦॥

સાધન કરી કરીને મરી જાય તોપણ વાસના ટળે નહિ. ને મોટા અનુગ્રહ[૧] કરે ત્યારે જ ટળે છે. ॥૭૧॥

આપણું દર્શન કરશે તેનું પણ કલ્યાણ થાશે, પણ બહુ મહિમા કહીએ તો કોઈ વર્તમાન પાળે નહિ. ને આ તો મુક્તે દેહ ધર્યા છે ને વાસના જેવું જણાય છે તે તો દેહ ધર્યો તેનો ભાવ જણાય છે, નીકર[૨] તો દેહ રહે નહીં. ॥૭૨॥

મહારાજની કહેલી વાત કરી જે, મહારાજ કહે જે," કરોડ વહાણે કરીને એક મનવાર[૩] ભરાય, એવી સો કરોડ મનવાર્યું ભરવી છે; એટલા જીવનું કલ્યાણ કરવું છે. એટલા જીવનું કલ્યાણ કેમ થાય ? પછી અમે વિચાર કર્યો જે, અમારું દર્શન કરે તેનું કલ્યાણ. પછી વળી એમ વિચાર કર્યો જે, અમારું દર્શન તે કેટલાક જીવને થાશે ? માટે અમારા સાધુનું દર્શન કરે તેનું પણ કલ્યાણ. પછી વળી તેમાં પણ વિચાર થયો જે, સાધુનું દર્શન પણ કેટલાક જીવને થાશે ? માટે અમારા સત્સંગીનું દર્શન કરે તેનું પણ કલ્યાણ; ને સત્સંગીને જમાડે ને એનું જમે ને સત્સંગીને પાણી

૧.કૃપા ૨.નહિતર ૩.મોટું જહાજ; સ્ટીમર

પાય ને એનું પાણી પીએ એ સર્વેનું કલ્યાણ કરવું છે." ॥૭૩॥

ગુરુનું અંગ[૧] બોલાવ્યું, તેમાં પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, 'આ અંગમાં તો સર્વે વાત ગુરુ જ કરે એવું કહ્યું છે, પણ કાંઈ પુરુષપ્રયત્નનું તો કહ્યું નથી તે કેમ સમજવું ?' ત્યારે તેનો ઉત્તર કર્યો જે, 'સર્વે વાત ગુરુ જ આપે છે ત્યારે અહીં અવાણું છે; તે હમણાં એમ છે જે, સર્વે દોષ ટળી જાય તો પછી સુખે સૂઈ રહે, પછી કોઈક ટોકે તોપણ ન ખમાય, ને જ્ઞાન વિના તો ઉન્મત્ત થઈ જાય, માટે સર્વ કરતાં જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે.' ॥૭૪॥

ભગવાન ને સાધુના મહિમાની બહુ વાત કરી, ત્યારે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'આવા મહિમાનો સાક્ષાત્કાર કેમ થાતો નથી ?' તેનો ઉત્તર જે, 'સાક્ષાત્કાર થાય તો છકી જવાય માટે ધીરે ધીરે જ્ઞાન આપે છે ને મહિમા વૃદ્ધિ પમાડે છે. જેમ ફળ, પુષ્પ વૃદ્ધિને પામે એમ થાય છે. એ ભગવાનને જેમ ઘટે એમ આવડે છે ને જેમ ઘટે એમ કરે છે, ને ઠામૂકું[૨] આપે તો ગાંડા થઈ જવાય. માટે એ ભગવાન ઠીક જ કરે છે. ॥૭૫॥

આ તો અનંત ભગવાનના ભગવાન છે એટલું જ કહીએ

૧.ગુરુનું કાર્ય, મહિમા વર્ણવતો બ્રહ્માનંદસ્વામી રચિત છંદ :

ગુરુદેવ જનની જનક રુ સંબંધી બંધુ, પૂરન અત્યંત સુખ ગુરુહુંસે પાયો હે,
નાસિક બદન બેન દિને ગુરુ દિવ્ય નેન, શોભિત શ્રવન દેકે શબ્દ સુનાયો હે;
દિયે ગુરુ કર પાવ શીતલતા શિષ્યભાવ, ગુરુરાય પિંડહુંમેં પ્રાણ ઠહરાયો હે,
કહત હે બ્રહ્માનંદ કંદ સુખ દયા સિંધુ, ગુરુદેવ મેરો ઘાટ દૂસરો બનાયો હે.

૨.એક સાથે બધું

છીએ, એથી આઘું[1] કેટલુંક કહીએ ? તે આપણા ઘરમાં આવીને બેઠા છે, આ તો કૂબામાં[2] જેમ હાથી બાંધે તેમ છે. ॥૭૬॥

અને આપણને તો ભગવાનનો ખપ નથી, પણ ભગવાન આવીને પરાણે[3] આપણને વળગ્યા છે. તે મહારાજ કહે, 'ભૂત વળગે છે તે પણ નથી મૂકતું તો અમે કેમ મૂકશું ?' ॥૭૭॥

ભગવાન જીવના અવગુણ સામું જોતા નથી. તે કોઈ જીવ ભગવાનની સ્તુતિ કરીને એમ બોલે જે, 'હું ગુનેગાર છું' તેના ભગવાન ગુના માફ કરે છે. ॥૭૮॥

અમને તો એક જન્મ-મરણનો રોગ[4] ટાળતાં આવડે છે, બીજું આવડતું નથી. ॥૭૯॥

સર્વ પ્રકારની આસક્તિ ટળી જાય તો આ લોક ને દેહ તે ગમે નહિ ને આ લોકમાં રહેવું પડે તે દુઃખ થાય, એમ બોલ્યા. તે ઉપર પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, "આસક્તિ રહે છે તેનું દુઃખ થાય છે તેનું કેમ સમજવું ?"

પછી તેનો ઉત્તર કર્યો જે, 'એ દુઃખ સારું કરે છે, કેમ જે, નિર્માની રહેવાય, તે ભગવાન કરતા હશે તે ઠીક કરતા હશે ને દેહનું રૂપ તો ગામ ફણેણીમાં સુરા ખાચરને કાન દેખાડ્યો; તે ભેળી ઊલટી થઈ તેમ બીજાને દેખાય તો એવું થાય.' ॥૮૦॥

૧.વધુ; ઉપરનું ૨.માથે ગોળ છતવાળા ઘાસના નાનકડાં ઝૂંપડાંમાં ૩.સામેથી ૪.અજ્ઞાન તથા આસક્તિ.

'વચનામૃત' વંચાવીને તેમાં બહુ વાત કરીને બોલ્યા જે, 'આવું જ્ઞાન તો સંગે કરીને ને કાળે કરીને થાય, જેમ વિદ્યા ભણે છે તેમ થાય પણ અનુગ્રહ થકી ન થાય; ને અનુગ્રહ કરે તો સમાધિ થાય, તે વિજ્ઞાનદાસજીને અક્ષરધામ દેખાતું તોપણ[૧] બે ઘર[૨] કર્યાં ને સાધુએ કાઢ્યા ત્યારે નીકળ્યા; માટે જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે.' ॥૮૧॥

આ તો પ્રબંધે[૩] કરીને રાખીએ છીએ પણ ધન ને સ્ત્રી ન જોઈએ એવાં માણસ ઝાઝાં જડે નહીં. ॥૮૨॥

વચનામૃતની આખી પ્રતું[૪] પણ સત્સંગમાં સહાય નહિ કરે, તે તો પુસ્તક મૂકીમૂકીને પણ ચાલ્યા જાય છે. માટે સહાય તો આવા સાધુ કરશે. ॥૮૩॥

લોયાના સાતમા વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ને અનુભવ એ ત્રણે પૂગે[૫] ત્યારે પૂરો જ્ઞાની કહેવાય. તે ઉપર બોલ્યા જે, 'આપણે તો સર્વ પૂગે છે, ને નથી દેખાતું તે તો એની ઇચ્છા છે.' ॥૮૪॥

પાણીના ધરા[૬] જેવું શ્વેતદ્વીપના મુક્તને રહે છે ને અક્ષરધામની વાત શી કહેવાય ! ને આ લોકમાં તો કેટલાક પ્રકારના વિક્ષેપ આવે છે, માટે ઠોંટ[૭] મારીને મોઢું રાતું રાખવું એવું છે. ॥૮૫॥

૧.પૂર્વાશ્રમમાં હતા ત્યારે ૨.બે વાર લગ્ન ૩.સત્સંગના નિયમોએ ૪.હસ્તલિખિત ગ્રંથ ૫.પહોંચે – તે ત્રણેયથી જાણે ૬.પાણીથી ભરેલ મોટા ખાડા – નદીના ઘૂના ૭.ધોલ

નંદરાજાએ આખી પૃથ્વીનું ધન ભેળું કર્યું અને છેલ્લી વારે એમાંથી મોત થયું.[૧] ચિત્રકેતુ રાજાએ કરોડ સ્ત્રિયું ભેળી કરી, ને છેલ્લી વારે એમાંથી દુઃખ[૨] થયું ત્યારે મૂકી; તે માર્ગ જ એવો છે. ॥૮૬॥

આપણામાં ત્યાગી થઈ જાય છે ને સંસાર મૂકી દે છે, એ તો ભગવાનમાં હેત તે તણાઈ આવે છે. એ તો યોગ છે પણ સાંખ્ય નહિ, ને હેત તો આંગળી તૂટતું[૩] હોય પણ સાંખ્ય નહિ, ને જેને સાંખ્ય હોય ને સાધુ થાવા આવે ને તેને કહીએ જે, ઘરનાં માણસ સર્વે ઘરમાં સૂતાં હોય ને ઘર બાળીને આવો તો સાધુ કરીએ; તો સાંખ્યવાળાને કઠણ ન પડે ને યોગવાળાથી એ થાય નહીં. ॥૮૭॥

ચિંતામણિ કાંઈ રૂપાળી ન હોય, તેમ ભગવાન અને સાધુ મનુષ્ય જેવા જ હોય, પણ એ દિવ્ય છે ને કલ્યાણકારી છે, ને મનુષ્યનું દેહ ચિંતામણિ છે. ॥૮૮॥

જો માર માર કરતો કોઈ આવતો હોય તોપણ એમ

---

૧. આ નંદરાજા વરાહના હાડકાના ચમત્કારથી સમુદ્રના તળિયે જઈને બધું ધન ત્યાં ભેગું કરતા. પછી તેનું બંધન છોડાવવા નારદજીએ તેની નવી રાણી પાસે 'જૂનીનું આ હાડકું છે' એમ કહી તે હાડકાનો નાશ કરાવી નાંખ્યો. તેની જાણ થતાં નંદરાજાને એટેક આવ્યો ને મરી ગયા ૨.કરોડો સ્ત્રીમાંથી એકને પુત્ર થયો. ત્યારે બીજી રાણીએ, 'તે માનીતી થઈ જશે' એમ માની ઈર્ષ્યાએ કરીને કુંવરને ઝેર આપી દીધું; તેથી તે મરી ગયો. પછી નારદજીના ઉપદેશથી ચિત્રકેતુ રાજાને વૈરાગ્ય થયો એટલે તમામને છોડી તપ કરવા જતા રહ્યા ૩.ઘણું વધારે

INDEX

સમજવું જે, 'મારા સ્વામીનું જ કર્યું સર્વે થાય છે પણ તે વિના કોઈનું હલાવ્યું પાંદડું પણ હલતું નથી.' ॥૮૯॥

'વાંદરું વૈકુંઠમાં રહે નહિ' એમ કહે છે, તે સારુ **આપણે ભગવાન પાસે રહેવાય એવા સ્વભાવ કરવા;** તે આંહીં કરવા, કાં શ્વેતદ્વીપમાં જઈને કરવા. ॥૯૦॥

આખું બ્રહ્માંડ સ્વામિનારાયણનું ભજન કરશે ત્યારે સત્સંગ થયો ને ત્યાં સુધી થાવો[૧] છે. ને મહારાજના મળેલા એક સાધુની કેડ્યે[૨] લાખું માણસ ફરશે, ત્યાં સુધી સત્સંગ થાવો છે. ॥૯૧॥

જીવને ચોંટવાના ઠેકાણાં બે જ છે, તે ભગવાનમાં ચોંટે નીકર માયામાં ચોંટે, પણ આધાર વિના કેમ રહેવાય ? ॥૯૨॥

દોષ કેમ ટળતા નથી ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર જે, 'એ[૩] તો ધન્વંતરી વૈદ છે, તે ખોટા કેમ થાશે ? ને જેમ અક્ષરાનંદ સ્વામીને ગોળી દઈ રાફી[૪] કાઢી નાંખી; તેમ જ કામ-ક્રોધાદિક ઘણી રાફિયું છે તેને કાઢી મૂકશે. આપણે તો એને બાઝી પડવું એટલું જ કરવું.' ॥૯૩॥

અને ગાફલાઈ ટળવાનું કારણ એ છે જે, ખટકો રાખે તો ટળે ને બીજો ઉપાય તે કોઈક શિક્ષા કરે ત્યારે ટળે. ॥૯૪॥

આ તો બહુ મોટો લાભ થયો છે, પણ ઊંઘમાં જાય છે,

૧.વધવાનો ૨.પાછળ; તેના આશરે ૩.મહારાજ અને મોટા સંત ૪.એક રોગ

તે શું ? જે વિષયમાં સુષુપ્તિ[૧] નિરંતર વર્તે છે ને આ દર્શન તો પંચમહાપાપને બાળી મૂકે એવું છે, પણ મહિમા જણાતો નથી. ॥૯૫॥

કર્મવિપાક નામે ગ્રંથ છે તે મહારાજે વંચાવ્યો હતો. તેમાં કહ્યું જે, 'આ પાપે કરીને આ રોગ થાય.' એ પ્રકારે તેમાં ઘણો વિસ્તાર કહ્યો છે. ॥૯૬॥

આખી પૃથ્વીમાં એક માણસ મરે તેનો કાંઈ ખરખરો[૨] થાય છે ? તેમ અક્ષરની દૃષ્ટિને જે પામે છે તેને આખા બ્રહ્માંડનો પ્રલય થાય તોપણ થડકો ન થાય; એવી પણ એક સમજણ છે. ॥૯૭॥

સાંખ્યની દૃઢતા કેમ થાય ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર જે, 'માણસ મરી જાય છે ને દેહ ઘરડું થઈ જાય છે તે જોવું. ને નિત્યપ્રલય[૩] ને નિમિત્તપ્રલય[૪] ને પ્રાકૃતપ્રલય[૫] તેનો વિચાર કરવો. અને સાંખ્ય ને યોગ સિદ્ધ કરવાનું કારણ આ સમાગમ છે.' ॥૯૮॥

જેમ નાતનો, નામનો અને ગામનો નિશ્ચય થયો છે તેમ જ એવો અભ્યાસ કરે જે, 'હું આત્મા છું, બ્રહ્મ છું, સુખરૂપ છું, ભગવાનનો ભક્ત છું, પણ દેહ તે હું નહિ' એમ કરે તો તે પણ થાય ને આ દેહ આપણને નિત્ય નરક[૬] ચૂંથાવે છે એથી ભૂંડું શું ?

૧.ગાઢ આસક્તિ; તલ્લીનતા ૨.શોક; ખેદ ૩.પિંડ તથા બ્રહ્માંડમાં અખંડ જે વિકાર થયા કરે છે તે ૪.વિરાટ બ્રહ્માની રોજ સાંજ પડે ત્યારે ત્રિલોકીનો નાશ થાય છે તે ૫.વિરાટ બ્રહ્માના ૧૦૦ વર્ષે આખા બ્રહ્માંડનો નાશ થઈ જાય છે. ૬.વિષ્ટા; મળ

પણ જ્ઞાન વિના તેની ગમ[૧] નથી. ॥૯૯॥

અક્ષરધામના જેવું સુખ અહીં વર્તે છે, તેમાં પણ કેટલાક દુઃખિયા છે. તેમાં દેહનું દુઃખ થોડું ને મનનું દુઃખ ઝાઝું છે. ॥૧૦૦॥

પ્રકૃતિપુરુષ સુધી ત્રણ તાપ છે ને ત્રણ ગુણ છે ને તેથી પર ગુણાતીત[૨] સુખ છે. ॥૧૦૧॥

ભગવાન ને ભગવાનના સાધુ એ બે સામું જોવું ને એ જ જોયા જેવા છે, બીજામાં કાંઈ માલ નથી. ॥૧૦૨॥

મોટાને વિષે મનુષ્યભાવ નથી રહ્યો તે કેમ તપાસ કરવો ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર જે, 'એની કોઈ ક્રિયામાં દોષ ન આવે એ જ દિવ્યભાવ છે.' ॥૧૦૩॥

અને ભગવાનની સ્તુતિ કરવી પણ પોતાને પતિત કે અધમ માનવું નહીં. કેમ જે, એમ માને તો જીવમાં બળ રહે નહિ ને જીવ ગ્લાનિ પામી જાય, ને આપણને તો ભગવાન મળ્યા છે માટે પતિત શા સારુ માનીએ ? આપણે તો કૃતાર્થ[૩] માનવું. ॥૧૦૪॥

'मोहामोह[४] मीले निज प्रीतम, कुन पतियार[५] करे पतिया से[६]'

તેમાં શું કહ્યું ? જે કાગળના લખનારા મળ્યા તે પછી કાગળનું શું કામ ? તેમ આપણને પ્રગટ સંત મળ્યા છે, હવે શું બાકી રહ્યું ? ॥૧૦૫॥

૧.ખબર; ભાન ૨.દિવ્ય ૩.પૂર્ણકામ ૪.મુખોન્મુખ-સાક્ષાત્ ૫.પ્રેમ ૬.પત્ર સાથે

આજ તો મહારાજ કહે કે, 'સહુને ભીડામાં[૧] લેવા છે ને સહુને એકાંતિક કરવા છે ને વાસના હશે તો સૂર્યના લોકમાં થઈને બાળીને લઈ જાશું. ॥૧૦૬॥

અને રાજાના કુંવરને ઢેઢથી[૨] મરાય નહિ, તેમ ભગવાનના ભક્તને માથે કાળ, કર્મ, માયા આદિક કોઈનો ભાર નહિ, જે તેને પીડી શકે. ॥૧૦૭॥

સુલભા[૩] હતી તે સમાધિવાળી હતી ને પરકાયામાં પ્રવેશ કરતી એવી હતી; પણ વનમાં ગઈ ત્યાં સારું દેખીને એમ થયું જે, 'કોઈ પુરુષ હોય તો રમીએ.' ॥૧૦૮॥

ધર્મશાળા હતી તે પાડીને ફરી કરી, તે હવે પ્રથમની દેખાતી નથી; એમ પ્રકૃતિનું કાર્ય[૪] સર્વે નાશ કરી નાંખવું, તેનું નામ સાંખ્ય કહેવાય. ॥૧૦૯॥

પોતાને જાણે બે માણસનું કામ કરે, તેથી પણ મોટાની આજ્ઞાએ કરીને બેસી રહે, અથવા કહે એટલું જ કરે એ શ્રેષ્ઠ છે. ॥૧૧૦॥

વિષય લોપી નાખતા હોય તો તેને મોટાને રાજી કર્યાનો શો ઉપાય ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર જે, **'મોટાની અનુવૃત્તિ ને તે જે કહે**

૧.પ્રેસરમાં; ભીંસમાં; કારસામાં ૨.હરિજન-દલિતથી ૩.આ નામની એક સંન્યાસિની સ્ત્રી ૪.માયામાંથી થયેલા આકારમાત્ર

તે કરવું એ જ છે.’ ॥૧૧૧॥

મોટાને શું કરવાનું તાન છે તે કેમ સમજાય ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો; તેમાં વડતાલનું સોળમું વચનામૃત વંચાવીને બોલ્યા જે, આમાં કહ્યું છે તેમ કરાવવું છે. તે શું ? જે ભગવાનનું ભજન કરવું ને ભગવાનના ભક્તનો સંગ એ બે જ રહસ્ય ને અભિપ્રાય છે. તે લઈને મંડે તો રાજી થાતાં ક્યાં વાર છે ? માટે રાજી કરવા હોય તેણે મંડવું. ॥૧૧૨॥

જ્ઞાની હોય તેને પણ ટાઢ-તડકો, ભૂખ-તરસ આદિક દેહના ભાવ સર્વે જણાય એ પણ સમજવું. ॥૧૧૩॥

અને પ્રિયવ્રતને[૧] છોકરાં થયા પણ આત્મારામ ભાગવત કહેવાણા. કેમ જે, ભગવાનની કથા ને ભગવાનને વહાલા એવા જે સાધુ તેના સંગનો ત્યાગ ન કરતા હવા. તે જનકે[૨] કહ્યું જે, ‘મિથિલા નગરીમાં મારું કાંઈ બળતું નથી;’ પણ છોકરાં થયાં ને ગોવર્ધનભાઈને તો સાકર ને મીઠું એ બેય સરખાં પણ છોકરાં થયાં; માટે ભેળા[૩] રહે તો છોકરાં થાય. ॥૧૧૪॥

ભગવાન અને મોટા સાધુને આશરે કરીને તો વાદળ જેવાં દુઃખ આવવાનાં હોય તે પણ ટળી જાય; ને સાધને કરીને તો કૂટી કૂટીને મરી જાય તોપણ ન ટળે. ॥૧૧૫॥

૧.સ્વાયંભુવ મનુના પુત્રને ૨.મિથિલાના એક જ્ઞાની રાજાએ ૩.સંસારમાં; સ્ત્રી સાથે

હૈયામાં જ્ઞાન ભર્યું છે, એ તો હજી બહાર કાઢ્યું નથી. કેમ જે, સાંભળનાર આગળ પાત્ર ન મળે. ને એ જ્ઞાન તો બ્રહ્માના આયુષ્ય પર્યંત કરીએ તોપણ તે ખૂટે નહિ; પણ તે કહ્યાની તો નિવૃત્તિ[1] આવતી નથી. ||૧૧૬||

ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણનાં દુઃખ આવતાં હોય તેનું કેમ કરવું ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર જે, એ તો મોટા મોટાને પણ આવતાં; માટે તેનું સહન કરવું, એ તો સ્વભાવ કહેવાય. ||૧૧૭||

મોટા છે તે કોઈને વધુ સુખ આપે છે ને કોઈકને થોડું સુખ આપે છે, તેનું કેમ સમજવું ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો જે, મોટા તો સમુદ્ર જેવા છે. તે સમુદ્રમાં પાણીની ખોટ નથી, તેમ કોઈને ઓછું સુખ આપતા નથી; પણ પાત્રને લઈને એમ જણાય છે તે ઉપરથી તો મોટા માણસનું રાખવું પડે છે એવું ગરીબનું ન રખાય, એ તો વ્યવહાર કહેવાય; જે પર્વતભાઈ જેવા વાંસે બેસે ને મોટું માણસ હોય તે આગળ બેસે. ||૧૧૮||

મહારાજ ભગવાન છે. તેના સ્વરૂપમાં વળગી રહેવું, ને ગૃહસ્થને અગિયાર નિયમ પાળવા,[2] ને ત્યાગીને ત્રણ ગ્રંથ પાળવા[3] એટલું જ કરવાનું છે, બીજું કાંઈ કરવું નથી. ||૧૧૯||

૧.નવરાશ ૨.'નિર્વિકલ્પ ઉત્તમ અતિ' આ સ્તુતિમાં બતાવેલ ૧૧નો ત્યાગ કરવો. જેમ કે, હિંસા, પરસ્ત્રી સંગ, માંસ, દારૂ, વિધવા સ્પર્શ, આત્મહત્યા, ચોરી, મિથ્યા કલંક, દેવનિંદા, અશુદ્ધ ભોજન અને શ્રીહરિ તથા સંતના વિરોધીના મુખની કથા ૩.શિક્ષાપત્રી, ધર્મામૃત, નિષ્કામશુદ્ધિ

કોટી જન્મે કસર ટળવાની હોય તે આજ ટળી જાય, ને બ્રહ્મરૂપ કરી મૂકે; જો ખરેખરા સાધુ મળે ને તે કહે તેમ કરે તો. ॥૧૨૦॥

કેટલેક રૂપિયે આંખ્ય, કાન આદિક ઇન્દ્રિયો મળે નહિ તે ભગવાને આપ્યાં છે, પણ જીવ કેવળ કૃતઘ્ની છે. ॥૧૨૧॥

કોટી કલ્પે ભગવાનનું ધામ ન મળે, તે આવા સાધુને હાથ જોડે એટલામાં મળે છે. ॥૧૨૨॥

અને બીજા દોષને મહારાજ ગણતા નથી, પણ ચારના દ્રોહને ગણે છે : તે એક ભગવાન, બીજા આચાર્યજી, ત્રીજા સાધુ ને ચોથા સત્સંગી. માટે એ ચારનો દ્રોહ[1] ન કરવો. ॥૧૨૩॥

ભગવાનના સ્વરૂપની નિષ્ઠા થઈ તેને સાધન સર્વે થઈ રહ્યાં, બાકી કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. ॥૧૨૪॥

અને મહારાજે કહ્યું હતું જે, "સ્ત્રીને છોકરાં થાય તે પછી પુરુષમાં હેત ઓછું થઈ જાય;" તેમ ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય તે પછી પ્રગટની તાણ ઝાઝી રહેતી નથી. ॥૧૨૫॥

આ લોકમાં ડાહ્યો તો કોઈ પ્રભુ ભજતો નથી ને જે ગાંડો થાય તે ભજે છે. ॥૧૨૬॥

અને બાજરો ખાવો ને પ્રભુ ભજવા, બીજું કાંઈ કરવું નથી. ને રોટલા તો ભગવાનને દેવા છે તે દેશે, દેશે ને દેશે. ॥૧૨૭॥

૧.પોતાનો સ્વાર્થ સિદ્ધ કરવા તેમને દુઃખ થાય તેવું કાર્ય

ધર્મશાળાના કામમાં માણસે બહુ દાખડો કર્યો તે અમે બહુ રાજી થઈ રહ્યા, ને આવા સાધુનું દર્શન તો પંચ મહાપાપને[1] પણ બાળી નાંખે એવું છે, પણ એવો મહિમા નથી ને એવો મહિમા હોય તો અંતરમાંથી આનંદના ફુવારા છૂટે ને આ તે કાંઈ વાતું છે ! આ તો અક્ષરધામની વાતું છે; પણ સાંખ્ય વિના કસર રહી જાય, ને સાંખ્યવાળાને તો આ લોક નરક જેવું લાગે છે, પણ ક્યાંય માલ મનાય નહીં. ને આ કારખાનું તો ધૂળનું છે, માટે તેમાં માલ માનવો નહીં. ll૧૨૮ll

ભગવાનમાં ને સાધુમાં હેત રહેશે તેના ઉપર સહુ હેત કરશે ને એથી પ્રતિકૂળ રહેશે તેને સહુ પ્રતિકૂળ થાશે, એ વાત સમજી રાખવી; એમાં તો કોઈ સંશય નથી. ll૧૨૯ll

દુ:ખ કોઈ માનશો નહિ, ને જે જોઈએ તે આપણને મળ્યું છે; ને ઝાઝા રૂપિયા આપે તો પ્રભુ ભજાય નહિ તે સારુ આપતા નથી. ll૧૩૦ll

મહાપ્રલયના અગ્નિમાં પણ વાસના બળી નહીં. તે વાસના તો કારણ શરીરરૂપ જે માયા તે છે. તેને ટાળવાનું કારણ એક તો ભગવાનની ઉપાસના ને બીજી આજ્ઞા છે. તે શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે જે, **'निजात्मानं ब्रह्मरूपं'** એમ માનવું,

૧.બ્રહ્મહત્યા, સુરાપાન, સુવર્ણની ચોરી, ગુરુસ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર અને તે ચાર મહાપાપીનો સંગ

એ આજ્ઞા છે. તે એ વચનમાં મહારાજે સહુને એકાંતિક કરી મૂક્યા. ॥૧૩૧॥

દુર્લભમાં દુર્લભ સત્સંગ, અને દુર્લભમાં દુર્લભ એકાંતિકપણું ને દુર્લભમાં દુર્લભ ભગવાન – એ ત્રણ વાત આપણને મળી રહી છે. ને સુકાઈ જાઓ, અન્ન મૂકી દ્યો, વનમાં જાઓ ને ઘર મૂકી દ્યો તે કરતાં પણ આ વાતું સાંભળવી તે અધિક છે. ને આ વાતું પુરુષોત્તમનાં વચન છે ને ગુણાતીત છે ને આ વાતુંમાંથી તો અક્ષરધામ દેખાય છે. તે ભગવાન અક્ષરધામ ને મુક્તને લઈને એવા ને એવા જ આંહીં આવ્યા છે, તેમાં ફેર ન સમજવો. ને મહિમા સમજાતો નથી તેથી જીવ દૂબળો રહે છે. ॥૧૩૨॥

એક દિવસે રાજ દેવાય, પણ વિદ્યા ન દેવાય. ને રાજાનો કુંવર હોય તેને ગમે તેટલું ખવરાવે તોપણ એક દિવસે મોટો ન થાય, એ તો ધીરે ધીરે મોટો થાય; **તેમ જ્ઞાન પણ સંગે કરીને ધીરે ધીરે થાય છે.** ॥૧૩૩॥

જેણે મોટાને જીવ આપી દીધો હોય તેને પણ વાસના રહે, તેને ટાળવાનું સાધન તો મહિમા ને આત્મનિષ્ઠા છે. ॥૧૩૪॥

અને વાસના ટળે તોપણ દેહનો ભાવ રહી જાય. ઋષભદેવ ભગવાનનો દેહ પડવાનો થયો ત્યારે મુખમાં પાણાનો કોળિયો મૂક્યો, તે શાથી ? જે ખાવાનો અભ્યાસ ટાળવા માટે. એમ વાત સમજવી. ॥૧૩૫॥

કદાપિ રાજી થઈને માથે હાથ મૂકીએ તોપણ જ્ઞાન કેમ થાય ? એ તો વાતે કરીને થાય. ને રાજી થાય તો બુદ્ધિ આપે, તેથી વાત સમજાય. ။૧૩૬။

અને આ વાતું તો જાદુ છે તે જે સાંભળે તે ગાંડો થાય. તે ગાંડો તે શું ? તો જગત ખોટું થઈ જાય; પછી તેને કોણ ડાહ્યો કહે ? ။૧૩૭။

ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણ તો મુંબઈ ને સુરતનાં તળનાં[1] માણસ જેવાં છે, તેને સત્સંગ થાય નહીં. ને માંહિલો કજિયો તો બહુ ભારે છે તે જેને આડો આવે તે જાણે. એ તો મધરાસીના (મદ્રાસીના) રંગની પેઠે માયાના પાશ લાગે છે, તેથી વાત અડતી નથી. ။૧૩૮။

અને સાધને કરીને કદાપિ નિર્વાસનિક થવાશે તોપણ શું પાક્યું ? ને તેણે કરીને શું ફળ છે ? એ તો ઝાડવાં જેવો છે. ને ભગવાનની નિષ્ઠા છે ને વાસના છે તોપણ તેની શી ફિકર છે ? ને તેનો શો ભાર છે ? ઇત્યાદિક બહુ બળની વાત કરી. ။૧૩૯။

ભગવાનનો આશરો થયો છે એવી તો કોઈ વાત નથી, તેને તો સર્વે વાત થઈ રહી છે, કાંઈ કરવું બાકી રહ્યું નથી. ને ભગવાન તો અધમઉદ્ધારણ છે, પતિતપાવન ને શરણાગત-વત્સલ છે, ને એ દીનબંધુ દયાળુ ભગવાન કેવા દયાળુ છે ?

૧.પેઢીઓથી ત્યાં જ રહેનારાં

'જાકા જગમેં કોઈ નહિ, તાકે તુમ હો મહારાજ'

જે જેનું કોઈ નહિ તેના ભગવાન છે. તે ભગવાન તો ગરીબના નવાઝ[૧] કહાવે છે. ને –

પ્રગટને ભજી ભજી પાર પામ્યા ઘણા, ગીધ[૨] ગુનકા[૩] કપિવૃંદ[૪] કોટિ;
વ્રજતણી નાર[૫] વ્યભિચારભાવે તરી, પ્રગટ[૬] ઉપાસના સૌથી મોટી.

માટે પ્રગટના જેવી તો કોઈ વાત નથી ને પ્રગટ સૂર્યવતે અજવાળું થાય છે. માટે પ્રગટનો આશરો થયો છે તે બળ રાખવું. ||૧૪૦||

તપાસીને જોયું, તે આપણે તો વિષયનો સંબંધ હોય ત્યારે જ પ્રભુ ભજાય પણ તે વિના ભજાય નહીં. અને ખાવાનું, રહેવાનું આદિક સાનુકૂળ હોય તો ભજાય. ||૧૪૧||

આ જીવ વિષયમાંથી નોખો પડતો નથી. આ ભજન કરાવીએ છીએ, તેમાંથી જરાક પળ બે પળ નોખો પડે, તેથી નિર્ગુણભાવને પામી જાય. ને જીવને તો વચનામૃતમાં લંબકર્ણ[૭] જેવો કહ્યો છે. એવો હોય ને એ વર્તમાન પાળે એ તો જીવ સારો હશે. ને બ્રહ્માંડમાં એવો કોઈ પુરુષ નથી જેને સ્ત્રી ન જોઈએ ને એવી કોઈ સ્ત્રી નથી જેને પુરુષ ન જોઈએ. તેમાંથી નોખા

૧.પાલક; તારણહાર ૨.જટાયુ ૩.કુબ્જા ૪.રામની વાનરસેના ૫.ગોપીઓ ૬.મનુષ્યાકાર પ્રભુની ૭.ગધેડો

પડવાનો તો મહારાજે એક શ્લોક લખ્યો છે જે : '**निजात्मानं ब्रह्मरूपं**' જેમ ગુજરાતની પૃથ્વીમાં પાતાળ સુધી ખોદીએ તોપણ પાણો ન મળે, એ જ ઉપાય છે. ।।૧૪૨।।

મોર્ય તો ભગવાનને મુમુક્ષુ ખોળતા ને આજ તો ભગવાન મુમુક્ષુને ખોળે છે. ।।૧૪૩।।

ભગવાન ભજીએ છીએ તેમાંથી બહુ જ મોટો લાભ થાશે; તે એક બ્રહ્માંડ જેટલો ન કહેવાય ને સો બ્રહ્માંડ જેટલો પણ ન કહેવાય. ।।૧૪૪।।

અમારી ભેળા રહે છે ને બીજે માલ માને છે, તેને ઓળખાય નહીં. ને આ દર્શન થાય છે એ તો બહુ જન્મને પુણ્યે થાય છે; નીકર દર્શન થાય નહીં. ને આ તો જેમ છે એમ જણાય તો આ ઘડીએ ગાંડા થાઓ, ને ગાંડું નથી થવાતું એ તો ભગવાનની ઈચ્છા છે. ને આ દર્શન તો બહુ દુર્લભ છે, પણ વરસાદ વરસે ત્યારે તેનું માહાત્મ્ય ન જણાય, પણ ન વરસે ત્યારે ખબર પડે. ને વરસાદ ન વરસે તેનું તો દેહને દુઃખ થાય, ને આ યોગ ન થાય તેનું તો જીવમાં દુઃખ થાય. ને આ યોગ નહિ થાય તેને તો પછી રોવું પડશે. ।।૧૪૫।।

દેહને લઈને, દેશને લઈને ને કાળને લઈને જીવ ગ્લાનિ પામી જાય છે, તે ગ્લાનિ પામવી નહીં. એનો તો એવો સ્વભાવ છે, ને કર્યું ભગવાનનું થાય છે તે તેને ગમે તેમ કરે. ને સ્થૂળનું

દુઃખ[1] આવે, સુક્ષ્મનું દુઃખ[2] આવે ને કારણનું દુઃખ[3] આવે તેને માનવું નહીં. ને મહારાજે પણ મળતું[4] રાખીને પ્રભુ ભજાવ્યા છે. ॥૧૪૬॥

આ કારખાનાં તો એક વર્ષનાં કરીએ તો બે વર્ષનાં ઊભાં થાય, ને બે વર્ષનું કરીએ તો ચાર વર્ષનું ઊભું થાય છે. ને સૌ મંડીએ તો જૂનાગઢથી વડતાલ સુધી સડક[5] બાંધી દઈએ તો છાંયડે ચાલ્યા જાય ને તડકો જ ન લાગે; પણ વાતું કરવાનું ને સમજવાનું છે તે રહી જાય. **ને ભગવાન વિના તો આત્મજ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને ધર્મ એ સર્વે અભદ્ર[6] છે, પણ એ કોઈ કલ્યાણકર્તા નથી.** ॥૧૪૭॥

ત્રીસ લક્ષણે[7] યુક્ત સાધુરૂપ ભગવાન જાણવા ને

૧.શરીરની માંદગી, પંગુતા વગેરે ૨.ચિંતા, ખોટા વિચારો વગેરે ૩.વિષયોમાં આસક્તિ વગેરે ૪.ભળતું; ઝાઝા જીવ મોક્ષ માર્ગે ચાલે તેવું ૫.પાકો રસ્તો ૬.અકલ્યાણકારી ૭.૧.કૃપા ૨.અદ્રોહ ૩.સહનશક્તિ ૪.સત્યરૂપી બળ ૫.દ્વેષાદિ રહિતપણું ૬.સુખ-દુઃખમાં સમભાવ ૭.પરોપકાર ૮.અલિપ્તબુદ્ધિ ૯.જીતેન્દ્રિયપણું ૧૦.સરલતા ૧૧.અંદર-બહારની પવિત્રતા ૧૨.નિર્લોભીપણું ૧૩.નિષ્કામભાવ ૧૪.ઓછો આહાર ૧૫.અંતઃકરણનો સંયમ ૧૬.સ્વધર્મની દૃઢતા ૧૭.એક ભગવાનનો જ આશરો ૧૮.શુભ ચિંતન ૧૯.સાવધાની ૨૦.ગંભીરતા ૨૧.ધીરજ ૨૨.ભૂખ-તરસ, શોક-મોહ, જરા-મૃત્યુના બંધન રહિત ૨૩.નિર્માનીપણું ૨૪.બીજાને માન આપવું ૨૫.સત્સંગ કરવામાં ચાતુરી ૨૬.સર્વનું હિતકર્તાપણું ૨૭.કરુણા ૨૮.જીવ, માયા અને પરબ્રહ્મનું યથાર્થ જ્ઞાન ૨૯.કર્મફળ તથા કર્તૃત્વનો ત્યાગ કે મનમુખી સ્વભાવનો ત્યાગ ૩૦.અખંડ ભગવદ્ભક્તિ પરાયણતા. (ભાગ.૧૧/૧૧/૨૯-૩૩)

ઓગણચાલીસ લક્ષણે[1] યુક્ત રાજારૂપ ભગવાન જાણવા. બાકી **ઐશ્વર્યપણે કરીને ભગવાનપણું નથી.** આ વાત પણ અવશ્ય સમજવાની છે. ॥૧૪૮॥

અંતરમાં ટાઢું રહ્યા કરે ને ધગી ન જાય તેના બે ઉપાય છે : **એક તો ભગવાનનું ભજન કરવું ને બીજું ભગવાનને સર્વકર્તા સમજવા** ને તેમાં સુખ આવે તો સુખ ભોગવી લેવું ને દુઃખ આવે તો દુઃખ ભોગવી લેવું. તે કહ્યું છે જે –

દાસના દુશ્મન હરિ કદી હોય નહિ,
જેમ કરશે તેમ સુખ જ થાશે. ॥૧૪૯॥

ભગવાને મોહ તે શા સારુ કર્યો હશે ? એમ સંકલ્પ કરીને તપાસ કર્યો તો જણાયું જે, એ સમજીને કર્યું છે, નીકર બ્રહ્માંડ ચાલત નહિ. ॥૧૫૦॥

અને મુક્તાનંદસ્વામીમાં હેત થાય નહિ અને ભૂંડણ જેવી ડોશી હોય તેમાં હેત થાય; કેમ જે, દેવની માયાનો મોહ જ એવો છે. ॥૧૫૧॥

૧. ૧.સત્ય ૨.શૌચ ૩.દયા ૪.ક્ષમા ૫.ત્યાગ ૬.સંતોષ ૭.સરલતા ૮.શમ ૯.દમ ૧૦.તપ ૧૧.સુખાદિમાં સમતા ૧૨.સહન શક્તિ ૧૩.ઉપશમ ૧૪.શાસ્ત્ર અભ્યાસ ૧૫.જ્ઞાન ૧૬.વૈરાગ્ય ૧૭.ઐશ્વર્ય ૧૮.શૂરતા ૧૯.પ્રતાપ ૨૦.બળ ૨૧.સ્મૃતિ ૨૨.સ્વતંત્રતા ૨૩.કુશળતા ૨૪.કાંતિ ૨૫.ધીરજ ૨૬.કોમળતા ૨૭.ઉપદેશની નિપુણતા ૨૮.વિનય ૨૯.શીલ ૩૦.માનસિક શક્તિ ૩૧.જ્ઞાનેન્દ્રિય શક્તિ ૩૨.કર્મેન્દ્રિય શક્તિ ૩૩.છ ભગ ૩૪.ગંભીરતા ૩૫.સ્થિરતા ૩૬.આસ્થા ૩૭.કીર્તિ ૩૮.પૂજ્યપણું ૩૯.અભિમાન રહિતપણું. (ભાગ.૧/૧૬/૨૬-૨૮)

મોટાને વિષે સદ્ભાવ એ જ નિર્વાસનિકપણાનો હેતુ છે ને મોટાને વિષે અસદ્ભાવ એ જ વાસનાનો હેતુ છે. અને ભગવાન ઓળખાણા, સાધુ ઓળખાણા તે હવે સમજી રહ્યા. હવે કાંઈ ધ્રોડ[૧] કરવો નહિ. ॥૧૫૨॥

મોક્ષને અર્થે તો ભગવાન ને સાધુ એ બે જ છે ને બીજા સાધનનું ફળ તો ધર્મ, અર્થ ને કામ છે. ॥૧૫૩॥

સ્વામિનારાયણ નામના મંત્ર જેવો બીજો કોઈ મંત્ર આજ બળિયો નથી. એ મંત્રે કાળા નાગનું ઝેર ન ચડે, એ મંત્રે વિષય ઊડી જાય, બ્રહ્મરૂપ થવાય ને કાળ, કર્મ, માયાનું બંધન છૂટી જાય છે, એવો બહુ બળિયો એ મંત્ર છે. માટે નિરંતર ભજન કરવું. ॥૧૫૪॥

અને લાકડાં, પાણા, ઈંટાળા અને માણસ એમાં સૌને દેવની માયાનો મોહ થાય છે. ને ભગવાનની મૂર્તિ આગળ તો સર્વે કાળરૂપ છે. અને કથા છે એ ભગવાનની મૂર્તિ છે, તે થકી સમજણની દૃઢતા થાય છે, માટે એનો અભ્યાસ રાખવો. ॥૧૫૫॥

અને નરનારાયણાનંદસ્વામી એ તો નરનારાયણ જેવા છે. એણે ત્રણ વર્ષ સુધી ડોશિયુંની સભામાં બુરાનપુરમાં વાતું કરિયું, તેથી મહારાજે તેને નરનારાયણ કહીને પૂજા કરી ને તેના

૧.દોડ-દોડ; બીજા પાસેથી કાંઈ મેળવી લેવાનો પ્રયત્ન

દીકરા યોગાનંદસ્વામી ને કૃષ્ણાનંદસ્વામી થયા હતા. માટે ગૃહ-સ્થાશ્રમમાં રહે તો છોકરાં પણ થાય. એ તો મોટા-મોટા[૧] પણ સૌ સંસારમાં રહીને આવ્યા છે. ॥૧૫૬॥

ચાર પ્રકારના સત્સંગીમાં પ્રથમ સહુ કરતાં સરસ આત્મા ને પરમાત્માના જ્ઞાનવાળો, ને તે પછી બીજો ધ્યાન ને પ્રીતિવાળો, તેણે કરીને જોડાયો હોય તે પાર પડે, ને તે કેડે ત્રીજો આજ્ઞાવાળો, તે આજ્ઞામાં રહીને માંડમાંડ પૂરું કરે, તે પણ પાર પડે તો ઠીક છે, ને તે કેડે ચોથો તે કોઈ સાધુમાં હેત થયું હોય તેણે કરીને કોઈ રીતે નભે. એ રીતે ચાર પ્રકારના ભક્તનાં રૂપ કહ્યાં. પછી કોઈ હરિજને પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, 'એ ચાર પ્રકારના ભક્તમાં પ્રથમ કહ્યો જે જ્ઞાની તેને કોઈ પ્રકારનું વિઘ્ન આવે કે ન આવે ?' પછી તેનો ઉત્તર કર્યો જે, 'કોઈક ધક્કો મારે તે પડી જાય ને પાછો ઊભો થાય છે તેમ, વળી જેમ ચોમાસામાં પડે છે ને ઊભો થાય છે, તેમ વિચારે કરીને દેશકાળને ટાળી નાંખે ને દેશકાળ તો આવે ખરા એ ઉત્તર છે.' ॥૧૫૭॥

અને કોટિ કલ્પે પણ જ્ઞાન કર્યા વિના છૂટકો નથી, તે શું જે, **'निजात्मानं ब्रह्मरूपं'** એ શ્લોકમાં કહ્યું એમ માનવું. જે ગુજરાતની પૃથ્વીમાં પાણો ન આવે, તેમ હરિભક્તને તો વિષય કહેવાય નહિ; એને તો આજ્ઞા છે. ॥૧૫૮॥

૧.સદ્.ગોપાળાનંદસ્વામી તથા સદ્.નિષ્કુળાનંદસ્વામી જેવા

ભગવાન મળ્યા હોય પણ આવા સાધુ ન મળ્યા હોત તો આટલો દાખડો કરીને કોણ સમજાવત ? ને મહારાજના સત્સંગી કરતાં પણ સાધુના સત્સંગી અધિક છે. ॥૧૫૯॥

કથા વંચાવતાં વાત આવી જે, 'વ્યાસજીને શાંતિ ન થઈ.' તે ઉપર બોલ્યા જે, 'આપણને ભગવાન મળ્યા તોપણ શાંતિ નથી, તેનું શું કારણ છે ? જે એક તો વિષયમાં રાગે કરીને, ને બીજું ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તાય નહિ, ને ત્રીજું અજ્ઞાન, તેણે કરીને શાંતિ થતી નથી.' ॥૧૬૦॥

અને મોટા-મોટા સાધુનો સંગ કરવો; તેનું કારણ શું ? જે કોઈકમાં એક ગુણ હોય, કોઈકમાં બે ગુણ હોય, ને કોઈકમાં ત્રણ ગુણ હોય, તે સર્વેના સંગમાંથી તે તે ગુણ આવે ને સર્વે ગુણે સંપન્ન એક મળે તો કાંઈ વાંધો જ ન રહે, પણ એવા ઝાઝા હોય નહીં. ॥૧૬૧॥

સૂર્યની કોઈને ઉપમા દેવાય ? એ તો એક જ. તેમ ભગવાન પણ એક જ. અને અનંત અવતાર તે સર્વે એક ભગવાનનું દીધું ઐશ્વર્ય પામ્યા છે. આવો સમો પૃથ્વી ઉપર આવ્યો નથી ને આવશે પણ નહિ; આ સાધુ પણ આવ્યા નથી ને આવશે પણ નહિ ને આ ભગવાન પણ આવ્યા નથી ને આવશે પણ નહિ. અનંત અવતાર થઈ ગયા ને અનંત અવતાર થાશે પણ આ સાધુ ને આ ભગવાન તે આવ્યા નથી ને આવશે પણ નહીં. ॥૧૬૨॥

અક્ષરધામમાંથી આંહીં પોતે પુરુષોત્તમ જીવનાં કલ્યાણ કરવાને સ્વતંત્રપણે આવે ને અનંત જીવનો મોક્ષ કરીને ચાલ્યા જાય. ને મુક્ત તો આજ્ઞાએ કરીને આવે ને બીજો મુક્ત તો વાસનાએ કરીને આવે; તે તો પ્રિયવ્રત જેવો, અંબરીષ જેવો કે ભરતજી જેવો થાય. ॥૧૬૩॥

અલભ્ય લાભ મળ્યો છે ને આત્યંતિક મુક્તિને પામ્યા છીએ. અને આજ સત્સંગની ભરજુવાની છે, ને આજ તો શેરડીના સાંઠાનો વચલો ભાગ છે તે આપણને મળ્યો છે; તેમાં રસ ઘણો ને સુગમ પણ છે. ॥૧૬૪॥

કામ-ક્રોધાદિક દોષ છે તે તો જેમ ખીલ કે ધાધર હોય એવા છે, તે તો દેહનો ભાવ છે તે ટળી જાશે. ને મોટા દૃષ્ટિ કરે તો આ ઘડીએ ટળી જાય, પણ મોટાનો અવગુણ એ તો ક્ષય રોગ જેવો છે. ॥૧૬૫॥

એક તો ભગવાનની આજ્ઞા પાળવી અને બીજું સંતનું સ્વરૂપ સમજવું ને ત્રીજું ભગવાનનું સ્વરૂપ સમજવું - એ ત્રણ વાતમાં ભગવાન રાજી રાજી ને રાજી છે; ને તેને ધન્ય છે. એ ત્રણ વાત રાખવી. ॥૧૬૬॥

અને આ સત્સંગ મળ્યો છે તે તો પારસમણિ તથા ચિંતામણિ મળી છે; તેમાં જીવ બહુ વૃદ્ધિને પામે છે. ॥૧૬૭॥

અને આશરાનું રૂપ કહ્યું જે 'કોઈક આપણા મંદિરમાં

કાલનો આવેલો હોય ને તે માંદો પડે, ને વીસ વર્ષ માંદો રહે તોપણ તેની ચાકરી કરવી પડે. વળી જેમ ગૃહસ્થનાં બાયડી-છોકરાંને તેનો આશરો છે, તે દેશ-પરદેશમાં જઈને તેની ખબર રાખે છે, તેમ ભગવાન પોતાના આશ્રિતની ખબર રાખે છે.' ॥૧૬૮॥

સર્વે વાત સાધુ વતે છે, માટે તેને મુખ્ય રાખવા; પણ સાધુ ગૌણ થાય ને જ્ઞાન પ્રધાન થઈ જાય એમ ન કરવું. ॥૧૬૯॥

અને મહિમા સમજાય છે ને ફરી ભૂલી જવાય છે; માટે સો વાર વાંચે-સાંભળે તો પછી ભુલાય નહિ. મહારાજ છતાં હેત બહુ હતું ને આજ જ્ઞાન અધિક છે; ને ઘણાક સંસ્કારી જીવ આવ્યા છે, માટે સાધુમાં હેત તુરત થઈ જાય છે. ॥૧૭૦॥

મોટા મોટા સર્વે સાધુ હોય, શ્વેતદ્વીપ જેવું સ્થાનક હોય, બ્રહ્માના કલ્પ પર્યંત આવરદા હોય ને સર્વેનો સંગ કરીને તેના ગુણને શીખે તો સત્સંગ થાય ને વાસના ટળે એવી છે. અને એ કહ્યા એ સર્વેના ગુણ એકને વિષે હોય એવાનો સંગ મળે, તો સર્વે ગુણ આવે ને વાસના પણ ટળી જાય; તે સંગ આજ આપણને મળ્યો છે. ॥૧૭૧॥

એક તો યજ્ઞ કરે તે આખી પૃથ્વીમાં ઘોડો ફેરવે તેમાં બહુ દાખડો; કેમ જે કોઈક બાંધે તો યજ્ઞ અધૂરો રહે, ને એક તો ફળિયામાં ઘોડો ફેરવે ને યજ્ઞ કરી લે. તેમાં શું કહ્યું ? જે,

'ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણ વશ કરવાં એ તો પૃથ્વીમાં ઘોડો ફેરવવા જેવું છે ને પોતાને બ્રહ્મરૂપ માનવું એ તો ફળિયામાં ઘોડો ફેરવવા જેવું છે. વળી ચોસઠ લક્ષણ સાધુનાં કહ્યાં તે શીખવાં એ તો પૃથ્વીમાં ઘોડો ફેરવવા જેવું કઠણ છે; ને ચોસઠ લક્ષણવાળા સાધુમાં જોડાવું એ તો ફળિયામાં ઘોડો ફેરવવા જેવું સુગમ છે.' ॥૧૭૨॥

અને તપ કરીને બળી જાય તોપણ જો ભગવાનનો આશરો ન હોય તો ભગવાન તેડવા ન આવે, ને હિંડોળા ખાટમાં સૂઈ રહે ને દૂધ-સાકર ને ચોખા જમે ને સેવાના કરનાર ને રળનાર બીજા હોય તોપણ તેને અંતસમે વિમાનમાં બેસારીને ભગવાન તેડી જાય; જો ભગવાનનો દૃઢ આશરો હોય તો. **માટે મોક્ષનું કારણ આશરો છે.** ॥૧૭૩॥

નવરાશ હોય ત્યારે ભગવાનની મૂર્તિને લઈને બેસવું. તે મૂર્તિ તે શું ? જે ભગવાનની કથા, વાર્તા, કીર્તન, ધ્યાન એ ભગવાનની મૂર્તિ છે. ને દેહ હોય ત્યાં લોભ, કામ, ક્રોધ, સ્વાદ, સ્નેહ, માન, નિદ્રા એ સર્વે હોય, તેને તો દેહ ભેળાં કરી રાખવાં. તે તો જેમ કોઈક અફીણનું વ્યસન રાખે છે, તેમ તે સુખ જેવાં જણાય છે, એ તો દેહને દુઃખ દે એવાં છે એમ સમજવું. ॥૧૭૪॥

આપણે તો છેલ્લો જન્મ થઈ રહ્યો છે. ને છેલ્લો જન્મ તે શું ? જે પ્રકૃતિના કાર્યમાં મને કરીને માલ ન માનવો એ જ છેલ્લો જન્મ છે. ॥૧૭૫॥

કોઈક માણસનું કોઈકે જરાક રાખ્યું હોય તો તે પણ નથી ભૂલતો, તો ભગવાનને અર્થે આપણે કાંઈક કર્યું હોય કે કરીએ તે કેમ ભૂલે ? એ ભગવાન તો કાંઈ ભૂલે એવા નથી. ને ભગવાનની દયા તો અપાર છે, સર્વે ઠેકાણે ત્યાંથી જ દયા આવી છે. ॥૧૭૬॥

ભગવાન મળ્યા, સાધુ મળ્યા, હવે હૈયામાં દુઃખ આવવા દેવું નહિ ને પ્રારબ્ધનું આવે તે ભોગવી લેવું. ॥૧૭૭॥

જેવા શબ્દ સાંભળે તેવો જીવ થઈ જાય છે, માટે બળિયા ભગવાનના ભક્ત હોય તેના શબ્દો સાંભળીએ તો જીવમાં બળ આવે, પણ નપુંસકને સંગે બળ પમાય નહિ. ॥૧૭૮॥

આ તો મોટાની નજર પડી ગઈ છે તેથી વિષયની તીક્ષ્ણ વૃત્તિ ઓછી થઈ ગઈ છે, નીકર તો તે વિના રહેવાય નહિ. ॥૧૭૯॥

અને અવિદ્યાનું[૧] પણ ભગવાન ચાલવા દે તો ચાલે, નીકર અવિદ્યાનો શો ભાર છે ? એ તો ભગવાન દૃષ્ટિ કરે તો ફાટી મરે, એ વાત પણ સમજવી. ॥૧૮૦॥

જન અવગુણ પ્રભુ માનત નાહિ, એહી પૂરવકી રીત;
દીનબંધુ અતિ મૃદુલ[૨] સ્વભાઉં, ગાઉં નિશ દિન ગીત.

એમ કલ્યાણ થાશે, જાઓ. ॥૧૮૧॥

૧.માયાનું ૨.કોમળ

સંત છે ત્યાં નિયમ છે, ધર્મ છે, જ્ઞાન છે; ને **સંત છે ત્યાં અનંત ગુણ છે અને ભગવાન પણ ત્યાં જ છે, તેથી જીવ પવિત્ર થાય છે.** તે વચનામૃતમાં[1] કહ્યું છે જે,"તપ, ત્યાગ, યોગ, વ્રત, દાન એ આદિક સાધને કરીને ભગવાન કહે કે હું વશ થાતો નથી, જેવો શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા સાધુને સંગે કરીને થાઉં છું." અને જેને આ સત્સંગ મળ્યો છે તેના પુણ્યનો પાર નથી. અજામિલ મહાપાપી હતો પણ તેને સનકાદિક મળ્યા ને પગે લાગ્યો ને કહે જે, 'મારાથી તો કાંઈ થાય નહિ.' ત્યારે સાધુ તો દયાળુ છે, તે છોકરાનું નામ 'નારાયણિયો' પડાવીને પણ મોક્ષ કર્યો. ॥૧૮૨॥

ભગવાનના ધામમાં સુખ છે તેમાંથી છાંટો નાંખ્યો તે પ્રકૃતિપુરુષમાં આવ્યું, ત્યાંથી પ્રધાનપુરુષમાં આવ્યું, ત્યાંથી વૈરાટપુરુષમાં આવ્યું, ત્યાંથી દેવતામાં આવ્યું ને ત્યાંથી આંહીં મનુષ્યમાં આવ્યું છે; તે સુખમાં જીવમાત્ર સુખિયા છે. માટે સુખમાત્રનું મૂળ કારણ તો ભગવાન છે; તેને સુખે સુખિયા થાવું. ॥૧૮૩॥

ભક્તિમાતાએ (હરિગીતામાં) મહારાજને કહ્યું જે, 'મારો સ્ત્રીનો દેહ તે મને ઝાઝું સમજાય નહિ, તેથી થોડાકમાં હોય તે કહો.' પછી મહારાજે ચોસઠ લક્ષણ સાધુનાં કહ્યાં[2] ને કહ્યું જે,

૧.ગઢડા મધ્યના-૫૪માં **૨. ૧.**દયાળુ **૨.**ક્ષમાવાળા **૩.**સર્વજીવનું હિત ઈચ્છનારા **૪.**ટાઢ-તડકા આદિકનું સહન કરનારા **૫.**કોઈના પણ ગુણમાં દોષ નહિ જોનારા ➔

'એવા સાધુમાં જેણે આત્મબુદ્ધિ કરી તેને સર્વ સંપૂર્ણ થઈ રહ્યું.' ને મહારાજે કહ્યું જે, 'એવાનાં દર્શનને તો અમે પણ ઈચ્છીએ છીએ.' ઈત્યાદિક બહુ મહિમા કહ્યો. ॥૧૮૪॥

જેને જ્ઞાન ન હોય તેને તો એમ થાય જે, 'આપણે શું

૬.શાંત ૭.જેને કોઈ શત્રુ નથી એવા ૮.અદેખાઈ તથા વૈરરહિત ૯.માન-મત્સર રહિત ૧૦.બીજાને માન આપનારા ૧૧.પ્રિય અને સત્ય બોલનારા ૧૨.કામ,ક્રોધ,લોભ,મદ રહિત ૧૩.અહંમમત્વ રહિત ૧૪.સ્વધર્મમાં દૃઢ રહેનારા ૧૫.દંભરહિત ૧૬.અંદર-બહાર પવિત્ર રહેનારા ૧૭.દેહ તથા ઈન્દ્રિયોને દમનારા ૧૮.સરળ સ્વભાવવાળા ૧૯.ઘટિત બોલનારા ૨૦.જીતેન્દ્રિય, પ્રમાદ રહિત ૨૧.સુખ-દુઃખાદિક દ્વન્દ્વથી રહિત ૨૨.ધીરજવાળા ૨૩.કર્મેન્દ્રિયો તથા જ્ઞાનેન્દ્રિયોની ચપળતા રહિત ૨૪.પદાર્થના સંગ્રહ રહિત ૨૫.બોધ કરવામાં નિપુણ ૨૬.આત્મનિષ્ઠાવાળા ૨૭.સર્વને ઉપકાર કરવાવાળા ૨૮.ભય રહિત ૨૯.આશા રહિત ૩૦.વ્યસન રહિત ૩૧.શ્રદ્ધાવાળા ૩૨.ઉદાર ૩૩.તપસ્વી ૩૪.પાપ રહિત ૩૫.ગ્રામ્ય કથા-વાર્તા નહિ સાંભળનારા ૩૬.શાસ્ત્રના નિરંતર અભ્યાસવાળા ૩૭.માયિક પંચવિષય રહિત ૩૮.આસ્તિક બુદ્ધિવાળા ૩૯.સત્-અસત્ના વિવેકવાળા ૪૦.મદ્ય-માંસાદિકના સંસર્ગ રહિત ૪૧.દૃઢ વ્રતવાળા ૪૨.કોઈની ચાડી-ચુગલી નહિ કરનારા ૪૩.કપટ રહિત ૪૪.કોઈની છાની વાતને પ્રગટ નહિ કરનારા ૪૫.નિદ્રાજીત ૪૬.આહારજીત ૪૭.સંતોષવાળા ૪૮.સ્થિરબુદ્ધિવાળા ૪૯.હિંસા રહિત વૃત્તિવાળા ૫૦.તૃષ્ણા રહિત ૫૧.સુખ-દુઃખમાં સમભાવવાળા ૫૨.અકાર્ય કરવામાં લાજવાળા ૫૩.પોતાના વખાણ નહિ કરનારા ૫૪.બીજાની નિંદા નહિ કરનારા ૫૫.યથાર્થ બ્રહ્મચર્ય પાળનારા ૫૬.યમ-નિયમવાળા ૫૭.આસનજીત ૫૮.પ્રાણજીત ૫૯.ભગવાનના દૃઢ આશ્રયવાળા ૬૦.ભગવદ્ભક્તિ પરાયણ ૬૧.ભગવાન અર્થે જ સર્વ ક્રિયા કરનારા ૬૨.ભગવાનની મૂર્તિમાં ધ્યાન પરાયણ રહેનારા ૬૩.ભગવાનની લીલા-કથાનું શ્રવણ કરનારા ૬૪.ભગવાનની ભક્તિ વિના એક ક્ષણ પણ વ્યર્થ નહિ જવા દેનારા. (હરિગીતા : ૧/૨૫-૩૭)

પામશું ને ક્યાં જાશું ?' ને જેને જ્ઞાન હોય તેને તો અહો..! અહો..! થયા કરે જે, આ પ્રાપ્તિ થઈ છે, તે હવે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. ॥૧૮૫॥

સો જન્મનો શુદ્ધ બ્રાહ્મણ સોમવલ્લીનો[૧] પીનારો હોય તે કરતાં પણ ભગવાનનો ભક્ત શ્વપચ[૨] હોય તે શ્રેષ્ઠ છે. એમ ભગવાનના ભક્તનો મહિમા સમજવો એમ પ્રહ્‌લાદનું વાક્ય છે. ॥૧૮૬॥

ભગવાન જ્યારે પૃથ્વી ઉપર આવે ત્યારે રાજસી, તામસી, સાત્ત્વિકી ને અધમ તેનો પણ ઉદ્ધાર કરી નાંખે છે, કાંઈ મેળ રહે નહિ. ॥૧૮૭॥

અને આ જીવ તો જેમ પરદેશમાંથી ભાઉડા[૩] ઝાલી લાવે એવા છે, તેને કશી ગમ નહિ. પછી તેને સાધુ જ્ઞાન દઈ દઈને મનુષ્ય કરે, ત્યારે મનુષ્ય થાય છે. ॥૧૮૮॥

પુરુષોત્તમની ઉપાસનાએ કરીને જીવ અક્ષર જેવો થાય છે, ને મોટાને મળે[૪] તે બહુ મોટપને પામે છે. તે જૂ[૫] વિયાય તો લીખ આવે ને હાથણી વિયાય તો બળદ જેવડું બચ્ચું આવે. તે ઉપર 'વચનામૃત' વંચાવ્યું જે, **'જેવા ભગવાનને જાણે તેવો પોતે થાય છે.'** ॥૧૮૯॥

૧.એક પ્રકારની વેલનો રસ યજ્ઞના પ્રસાદ તરીકે વપરાતો. તેને પચાવે તે બહુ પવિત્ર ગણાતો ૨.નીચ જાતિમાં જન્મેલ ૩.અબુધ; જંગલી મનુષ્ય ૪.સોંપાઈને સેવે ૫.માથાના વાળમાં થતું એક જંતુ

કોટિ કલ્પના પાશ લાગ્યા છે તે હમણાં ભગવાનમાં જોડાવા જઈએ પણ માયામાં જોડાઈ જવાય છે. ને જ્યારે જ્ઞાન થાશે ત્યારે માયામાં જોડાવા જાશું, તોપણ ભગવાનમાં જોડાઈ જવાશે. ને **હમણાં તો ઈન્દ્રિયો-અંતઃકરણના ભાવથી મુકાઈને સાધુમાં જોડાવું ને સાધુ ભગવાનમાં જોડશે, ને પોતાને બળે છૂટવા જાય તેમ વધુ બંધાશે.** ॥૧૯૦॥

દેહનો ભાવ ન જણાય એવા તો સ્વરૂપાનંદસ્વામી, કેમ જે એ તો દેહમાં વર્તે નહિ ને બીજાને તો દેહના ભાવ જણાય છે.॥૧૯૧॥

પણ એક શબ્દે કરીને તો સ્વરૂપાનંદસ્વામીને જ્ઞાન થાય ને આપણને તો કરોડ શબ્દ પડે ત્યારે જ્ઞાન થાય, પણ તરત ન સમજાય. ॥૧૯૨॥

પૂર્વે મોટા મોટા થયા તેમાં કોઈમાં કોઈ પ્રકારનો દોષ હોય પણ તે દોષ કહેવાય નહિ, ને તેમાંથી તો જીવ બગડી જાય. ને એવી વાતમાં તો શિવજીના આચરણમાંથી ચિત્રકેતુને સંસ્કાર થયા.[1] તે ચકલીનું મોત ઢેફલે[2] ને **સત્સંગની મોટપ તો નિશ્ચય વડે છે, પણ સાધને કરીને નથી.** ॥૧૯૩॥

આપણું કલ્યાણ તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનને આશરે કરીને છે ને શાસ્ત્રપ્રમાણે વર્તવું એ તો બીજાના કલ્યાણને અર્થે છે; કેમ જે, આપણો ગુણ આવે તેનું પણ કલ્યાણ થાય. ॥૧૯૪॥

૧.અપરાધના બીજ રોપાયા ૨.ખેતરની માટીના નાના પીંડાથી. અર્થાત્ મોટા પુરુષના નાના એવા અપરાધથી પણ જીવનું બહુ મોટું ભૂંડું થાય છે.

કેટલાક ધર્મમાં આકરા[૧] હોય પણ સમજણ થોડી હોય ને કેટલાક ધર્મમાં સામાન્ય હોય તોપણ સમજણ સારી હોય, માટે સમજણ હોય તે વૃદ્ધિને પામે. ॥૧૯૫॥

બ્રહ્મભાવ ને મહિમાની વાત ઝાઝી કહેતા નથી; કેમ જે, એમાંથી તો માણસ ગાંડા થઈ જાય છે, તે સારુ વર્તમાન ને પુરુષપ્રયત્નની વાત કરીએ છીએ; કેમ જે, અનંત જીવને પ્રભુ ભજાવવા છે માટે. ॥૧૯૬॥

આપણે જાણીએ છઈએ જે, આપણને ભગવાનમાં હેત છે પણ આપણા કરતાં તો આપણા ઉપર ભગવાનને અને સાધુને ઝાઝું હેત છે. ॥૧૯૭॥

જીવમાત્ર લઘુશંકાના છે,[૨] તે એનું ભજન કરે છે, ને એ વિના તો રહેવાય નહિ; તે ક્યાં સુધી ? જે વૈરાટ સુધી ન રહેવાય, ને એમાંથી તો એક સનકાદિક તર્યા. ને આ તો મહારાજે નવો ઉઠાવ[૩] કર્યો છે. ને આપણે તો કોઈક લોકમાંથી આવ્યા હશું તે આંહીં બેસાય છે ને આવો યોગ મળ્યો છે; નીકર મળે નહિ. ને વિષય વિના તો જીવથી રહેવાય નહિ; તે સારુ વેદે કરીને ને નિયમ બાંધીને વિષયની રજા આપી. તોપણ જીવ વેદ પ્રમાણે ચાલતા નથી, તે સારાં સારાં માણસ પણ નથી ચાલતા, કેમ જે વિષયનું બહુ બળ છે. એ પ્રકારે વાત કરી. ॥૧૯૮॥

૧.નિયમોને કડકપણે વળગી રહેનારા ૨.સ્ત્રી-પુરુષના વિષયમાંથી જન્મ્યા છે. ૩.વિષય વિરુદ્ધ ચાલવાનો પ્રારંભ

આ કારખાનામાં તો બ્રહ્માંડ જેટલો વ્યવહાર કરવો ને ન બંધાવું, એવા તો એક સહજાનંદસ્વામી છે. ને આ કામ તો કેવું છે ? જે આઠ દોકડાભારની[૧] ઉંદરડીને માથે હજાર મણનો પાટડો[૨] પડે, તે ઉંદરડી ક્યાંય દેખાય નહિ એવું છે. તે મહારાજે કહ્યું છે જે, 'ગોપાળાનંદસ્વામી ને મુક્તાનંદસ્વામી તે પણ ઊતરતા જેવા રહે કે ન રહે !' માટે આપણે તો ભગવાન ને સાધુ એ બે રાખવા ને સોનું રાખીને તે ઉપર રૂપિયા દેવા તે ખોટ ન આવે ને બીજા વેપારમાં તો ખોટ પણ આવે. માટે આત્મનિષ્ઠા આદિક ગુણ છે; પણ ભગવાન અને સાધુ જેવું કાંઈ નથી. ॥૧૯૯॥

એક એક વિષય છે તે ગિરનાર જેવા છે, તે આખી પૃથ્વીના સુથાર, લુહાર, કડિયા ભેળા કરીને પાંચસો-હજાર વર્ષ સુધી ખોદે ત્યારે ખોદાય. એમ એ વાર્તા કરી તે સમજવી. ॥૨૦૦॥

સર્વ કરતાં ભજન[૩] કરવું તે અધિક છે; ને તે કરતાં સ્મૃતિ રાખવી[૪] તે અધિક છે; ને તે કરતાં ધ્યાન[૫] કરવું તે અધિક છે; ને તે કરતાં પોતાના આત્માને વિષે ભગવાનને ધારવા તે અધિક છે. ॥૨૦૧॥

સર્વકર્તા તો ભગવાન છે. હમણાં આપણે ઊંઘમાં જાવું હોય તો જવાય નહિ ને ઊંઘમાં ગયા હોઈએ ને પછી ચોર

૧.લગભગ ૯૦ ગ્રામ વજનની ૨.મોટો પથ્થર કે મોટું લાકડું ૩.નામસ્મરણ કે કીર્તનગાન ૪.ભગવાનની મૂર્તિ સંભારવી ૫.સર્વે સંકલ્પો પડ્યા મૂકી એક ભગવાનમય થાવું.

આવીને લૂંટી જાય પણ આપણાથી જગાય નહિ. માટે સર્વકર્તા તો ભગવાન છે. ॥૨૦૨॥

વિષયરૂપી ફાંસલો[૧] જીવના ગળામાં નાખ્યો છે, તેનું બળ છે. જેમ નદીનો પ્રવાહ ચાલતો હોય ત્યાં સુધી તેનું બળ ન જણાય, પણ તેને બંધ કરે ત્યારે ખબર પડે; તેમ મોટા મોટા સૌભરિ ને પરાશર આદિક દિશાઓના જીતનાર ભારે ભારે, તેને પણ પરાભવ પમાડ્યા છે. તે વાસના જે લિંગદેહ[૨] તે તો આત્યંતિક પ્રલયમાં પણ ન બળ્યું, તે આજ જ્ઞાને કરીને બળે છે. પણ મહારાજે તો સર્વે બારાં[૩] બંધ કરી દીધાં છે, તે જીવ શું કરે ? જેમ ધોરિયામાં[૪] સાલી[૫] તાણે છે તેણે બારા બંધ થઈ જાય ને પાણી ક્યાંઈ જાવા પામે નહિ, એમ બંધ કર્યું છે. ॥૨૦૩॥

છેલ્લા પ્રકરણનું તેરમું વચનામૃત વંચાવીને તેમાં "દેશકાળનું બહુ પ્રકારે વિષમપણું થઈ જાય ને તેમાં પણ એકાંતિકપણું કેમ રહે ?" એ પ્રશ્ન ઉપર વાત કરી જે, '**નિશ્ચય રહે એ જ એકાંતિકપણું છે** ને એ જ રહેવાનું. તે જેમ ચિંતામણિ રહી ને બીજું ધન સર્વે ગયું પણ કાંઈ ગયુ નથી ને ચિંતામણિ ગઈ ને બીજું સર્વે ધન રહ્યું પણ કાંઈ રહ્યું નથી; તેમ જ નિશ્ચય રહ્યો તો સર્વે રહ્યું ને અંતે એ જ રહેવાનું છે.' ॥૨૦૪॥

૧.ગાળિયો; પાશ ૨.કારણ શરીર ૩.કાંણાં; માર્ગ; જેને લઈને વર્તમાનમાંથી પડી જવાય તેવા વિષયના યોગ ૪.ખેતરમાં પાણી લઈ જવાની નીક ૫.ઘાસ કે કાંટાના ગળાયા ઉપર વજન મૂકી જેને ધોરિયામાં ખેંચવામાં આવે છે તે. તેનાથી કાંણાં પુરાઈ જાય છે.

છેલ્લા પ્રકરણના પાંત્રીસમાં વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે, '**છ લક્ષણે યુક્ત સંત હોય તેની સેવા કર્યે ભગવાનની સેવાનું ફળ થાય છે ને તેનો દ્રોહ કર્યે ભગવાનના દ્રોહનું પાપ લાગે છે.** માટે આજ તો બહુધા આખો સત્સંગ એવો છે.' ॥૨૦૫॥

ખરેખરા ભગવદીય[૧] હોય તેને ગુણ ન વ્યાપે; એ તો જાણપણારૂપી દરવાજે રહીને જોયા કરે છે. ॥૨૦૬॥

અને મહારાજ કહે કે, 'અમને સંકલ્પ થાય છે જે, સર્વેને મુક્તાનંદસ્વામી જેવા કરી મૂકીએ પછી સાચવવા ન પડે. કેમ જે, મુક્તાનંદસ્વામીને તો જ્ઞાન, તે જ્ઞાને કરીને સર્વ [૨] ટાળી નાંખે ને મુક્તાનંદસ્વામીને તો શબ્દ આકાશનો ભાગ છે, એમ કાપતાં આવડે, ને બીજાને તો એવું જ્ઞાન નહિ તે સારુ આ નિયમ કર્યા છે જે, જોવું નહિ, સાંભળવું નહિ – એ પ્રકારે નિયમ બાંધ્યા છે.' ॥૨૦૭॥

અને બ્રહ્મવેત્તાને[૩] મતે તો વેદમાર્ગ જે વિધિ-નિષેધ તે પણ ગણત્રીમાં નથી, એમ જડભરતે રહુગણને કહ્યું. એની સમજણમાં તો આત્મા ને પરમાત્મા એ બે જ વાત રાખવી એમ કહ્યું. તે ઉપર છેલ્લા પ્રકરણનું છેલ્લું વચનામૃત વંચાવ્યું ને બોલ્યા જે, 'આ વચનામૃતમાં પણ **આત્મા ને પરમાત્મા એ બે વાતનો વેગ લગાડી દેવો,** એમ મહારાજનો સિદ્ધાંત છે.' ॥૨૦૮॥

૧.ભગવત્પરાયણ ૨.માયિક ઉપાધિ; બંધનો ૩.શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપે વર્તતા પુરુષના

મારો દેહ પચીશ વર્ષ થયા આવરદા વિનાનો રહ્યો છે, તે શા સારુ ? જે મુમુક્ષુના રૂડાને અર્થે રહ્યો છે, ને મહારાજનું સ્વરૂપ સમજાવવું પડે તે સારુ અમને રાખ્યા છે. ॥૨૦૯॥

અને હાલનો આવેલો હશે તેને અક્ષરધામનું સુખ આવતું હશે ને મહારાજનો મળેલો હશે ને મુક્તાનંદસ્વામીને મળેલો હશે તેને અક્ષરનું સુખ આવતું નહિ હોય; એમ સમજણમાં રહ્યું છે. ॥૨૧૦॥

આપણને જ્ઞાન તો આવડે નહિ ને વૈરાગ્ય તો છે નહિ માટે **'હું ભગવાનનો ને એ મારા' એમ સમજવું** ને હેત તો પંદરઆના[1] સંસારમાં છે ને એક આનો અમારામાં છે ને કલ્યાણ તો એને શરણે ગયા એટલે સમર્થ છે તે કરશે, એ એની મોટાઈ છે. ॥૨૧૧॥

જેમ છે એમ કહીએ તો ઘરે કોઈ જઈ શકે નહિ ને ઘેર જાય તો ત્યાં રહેવાય નહિ, એમ કહીને બોલ્યા જે –

તાજી તીક્ષણ ધાર, અડતામાં અળગું કરે;
ત્યાં લેશ ન રહે સંસાર, વજ્ર લાગ્યાં કોઈ વીરનાં. ॥૨૧૨॥

રાજાને પાણી ન પાયું[2] તોપણ તેણે સંકલ્પ કર્યો હતો તેથી

૧.૯૪%. પહેલાં ૧૬ આનાએ ૧ રૂપિયો ગણાતો ૨.શિકારે નીકળેલ એક રાજા તરસ્યો થયો. દૂર એક ખેડૂતને જોયો. પાણીની આશાએ રાજા તેના તરફ ચાલ્યો. ખેડૂતે આડોડાઈથી પાણી હતું તે બધું ઢોળી નાખ્યું. પરંતુ રાજાએ સંકલ્પ કરેલો કે, 'મારે તેને ગામ આપવું છે.' તે સજ્જનતા દાખવીને ગામ આપ્યું.

ગામ આપ્યું. તે જીવ પોતાના સ્વભાવ મૂકતા નથી, તેમ ભગવાન પણ પોતાનો સ્વભાવ મોક્ષ કરવાનો, તે મૂકતા નથી. ॥૨૧૩॥

માની હોય તેને માન આપીને જીતવો, ગર્વી[૧] હોય તેની આગળ દીન થઈને જીતવો, લોભી હોય તેને પદાર્થ આપીને જીતવો ને ગરીબ હોય તેને દબાવીને જીતવો; એમ કેટલીક જ્ઞાન કળા શીખવી. ॥૨૧૪॥

દિવ્યભાવ ને મનુષ્યભાવ એ બેને એક સમજે તે માયાને તરી રહ્યો છે, ને એ જ માયા છે તે જાણવી, ને એમ ન જાણે તો પ્રથમ પ્રતાપ દેખાડે છે ત્યારે આનંદ થાય, ને રુએ[૨] ત્યારે મૂંઝવણ થાય. ને દિવ્યભાવ અને મનુષ્યભાવ એક સમજે છે તેને કયું સાધન કરવાનું બાકી છે ? કાંઈ પણ નથી. ॥૨૧૫॥

વણથળીમાં વાત કરી જે, આ વણથળી ગામ કોઈકને આપે તો તે ગાંડો થઈ જાય, ને વડોદરું આપે તો વાત જ શી કહેવી ! ને આપણને તો કરોડ કરોડ વડોદરાં મળ્યાં છે, તે એમ પણ કહેવાય નહિ. હવે તો દેહ રહે ત્યાં સુધી બાજરો ખાવો ને પ્રભુ ભજવા. ને રોટલા તો ભગવાનને દેવા છે ને સાધુને દેવા છે, તે આપશે; ને દેહ પડશે કે ભગવાન પાસે જઈને બેસવું છે. તે જેમ અંગરખું[૩] ઉતારી મૂકે તેમ દેહ પડ્યું રહેશે, એમ વાત કરી. ॥૨૧૬॥

જેમ ગૃહસ્થ પોતાની મા, બેન, દીકરીને ઉઘાડી દેખે તો

૧.ઘમંડી ૨.રડે ૩.પહેરણ; શર્ટ

અવળું જોઈ જાય પણ સામું ન જુવે; તેમ ભગવાન પણ પોતાના આશ્રિતના દોષ સામું જોતા નથી. ॥૨૧૭॥

આ પૃથ્વીના સર્વ જીવ-પ્રાણીમાત્ર રાજા – પ્રજા આદિક છે, પણ ઈન્દ્ર વરસાદ ન વરસાવે તો સર્વે મરી જાય; ને તે ઈન્દ્ર છે તે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવની આગળ ગણતીમાં નથી; ને એ સર્વે વૈરાટની આગળ ગણતીમાં નથી; ને તે વૈરાટપુરુષ પ્રધાનપુરુષની આગળ ગણતીમાં નથી; ને એ સર્વે અક્ષરની આગળ ગણતીમાં નથી; ને તે અક્ષરથી પર એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે આજ આપણને સાક્ષાત્ મળ્યા છે, તેનું બળ રાખવું. ॥૨૧૮॥

અને મોટા સાધુના સમાગમથી વિષયની વાસના ટળી ગઈ છે તોપણ ન ટળ્યા જેવું જણાય છે, તેનું કારણ એ છે જે, જેમ તરવારમાં મરિયાં[૧] લાગ્યાં હોય તે સરાણે[૨] ચડાવ્યાથી મટી જાય; પણ બહુ કાટ લાગીને માંહી ઊતરી ગયા હોય તો તે મટે નહિ ને તે તો તરવાર ગાળીને ફરીથી ઘડે ત્યારે મટે. તેમ આ **દેહ મૂકીને બ્રહ્મરૂપ થાશે એટલે સર્વે વાસના ટળી જાશે.** ॥૨૧૯॥

આ સાધુ તો ભગવાનના હજૂરના રહેનારા છે ને પળમાત્ર છેટે રહે એવા નથી; ને છેટે રહે છે તે કોઈ જીવના કલ્યાણને અર્થે છે. અને આ સમે એક વાત થાય છે તેવી વાત બીજા જન્માંતરમાં પણ કરી શકે નહિ ને તે કરતાં પણ આવડે નહિ, ને જન્મારો[૩] અભ્યાસ કરે તોપણ એવી વાત શિખાય નહીં, એમ વાત કરી. ॥૨૨૦॥

૧.કાટના ડાઘા ૨.ધાર કાઢવાના સાધન ઉપર ૩.આખી જિંદગી

અને ભગવાનનું ને આવા સાધુનું જ્ઞાન જેને થયું છે તેને કાંઈ કરવું રહ્યું નથી; તે તો આંહીં છે તોપણ અક્ષરધામમાં જ બેઠા છે. માટે પાંચ માળા વધુ ઓછી ફરશે તેની ચિંતા નથી, તે તો સામર્થ્ય પ્રમાણે વર્તવું; પણ **ભગવાન ને આ સાધુ એ બેને જીવમાં રાખવા.** ને આપણે સાધનને બળે મોટાઈ નથી, આપણે તો ઉપાસનાના બળથી મોટાઈ છે. ॥૨૨૧॥

આજ ભગવાન અક્ષરધામ સહિત અહીં પધાર્યા છે, તેના સ્વરૂપનો પરભાવ[૧] સમજાતો નથી એ જ મોટું પાપ છે. માટે જાદવ[૨] જેવા ન થાવું, પણ ઉદ્ધવજી જેવા ભક્ત થાવું. ને મોટા સાધુ હોય તેને બીજા જેવા કહેવા તથા બીજાથી ઊતરતા જેવા કહેવા, એ એનો દ્રોહ થાય છે. ને આજ તો જેવી વાતો થાય છે ને સમજાય છે તેવી કોઈ દિવસ સમજાણી નથી. ॥૨૨૨॥

આવા ને આવા અક્ષરધામમાંથી આવ્યા છે એવો પરભાવ અખંડ જણાય તો અહો ! અહો ! સરખું રહે; પણ જેવા સાધુ છે એવા ઓળખાતા નથી. ॥૨૨૩॥

જીવનો ને દેહનો વહેવાર નોખો સમજવો, ને એમ ન સમજે તો આ પ્રાપ્તિ ભારે થઈ છે તોપણ દુર્બળતા મનાય. ને ભગવાનની આજ્ઞાથી ગૃહસ્થાશ્રમ કરે તોપણ નિર્બંધ છે. ॥૨૨૪॥

૧.ભગવાન જેવા ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, સુખ-સમૃદ્ધિ સહિત અક્ષરધામમાં છે તેના તે જ આપણને દૃષ્ટિગોચર થઈ રહ્યા છે તેવો દિવ્યભાવ ૨.ભગવાન કૃષ્ણના કુટુંબી યાદવો. તેઓને કૃષ્ણ પ્રગટ પ્રભુ છે તેવો મહિમા ન હતો

કૃપાનંદસ્વામી આદિક મોટા મોટા સાધુના જેટલું આપણામાં બળ નહિ, માટે મોટાની બરોબર સાધન કરવાનો વાદ મૂકીને અગિયાર નિયમ પાળવા, એટલે તેમના જેવા બળિયા થવાશે. શાથી ? જે આ સત્સંગમાં ઉપાસના, ધર્મ આદિક સર્વ છે, કાંઈ બાકી નથી. ।।૨૨૫।।

ભગવાનની મૂર્તિ, ભગવાનનું ધામ, ભગવાનના પાર્ષદ ને જીવ એ ચાર અવિનાશી છે, બાકી નાશવંત છે. તેમાં જીવ છે તે બદ્ધ છે. જેમ કોઈને બેડીમાં નાંખે છે તે નીકળાય નહિ, તેમ જીવને પ્રકૃતિરૂપ સ્ત્રી ને પુરુષ એ બેડી[૧] છે; તે કોઈ રીતે તૂટે તેવી નથી, તે તો જ્ઞાનથી તૂટે છે; નીકર દેહે કરીને ત્યાગ કરે પણ તૂટતી નથી. તે ઉપર પાવૈયાનું[૨] તથા બળદનું દૃષ્ટાંત દીધું જે, એને દેહે કરીને ત્યાગ છે પણ વાસના ટળે નહિ. ।।૨૨૬।।

અને કોટિ સાધન કરે પણ આમ વાતો કરવી અને સાંભળવી તેની બરોબર થાય નહિ, ને બીજાથી તો આટલી પ્રવૃત્તિમાં વાતું થાય નહિ. ।।૨૨૭।।

આ જીવને માયાથી નિર્લેપપણું બે પ્રકારથી છે : એક જ્ઞાને કરીને તથા બીજું ભગવાનની આજ્ઞાથી, બાકી તો નિયમે કરીને છે; પણ દેશકાળે તેનો ભંગ થાય તો ગ્લાનિ પામી જાય.[૩] ।।૨૨૮।।

૧.બાંધવાની સાંકળ; હાથકડી ૨.નપુંસકનું ૩.ખેદ થાય; દુઃખી થાય

અને જ્ઞાને કરીને સ્થિતિ કરવી તે દેખવા કરતાં પણ અધિક છે. પર્વતભાઈ, કૃપાનંદસ્વામી, મુક્તાનંદસ્વામી એમને સમાધિ નહોતી, ને મૂર્તિ દેખતા પણ ખરા; ને પર્વતભાઈ હમણાં આપણે સમજીએ છીએ તેમ સમજતા. માટે **બ્રહ્મરૂપ માનીને ભગવાન માંહી રહ્યા છે એમ માનવું એ જ્ઞાનની સ્થિતિ છે.** તે અધિક છે, ને તેમાં વિઘ્ન નથી. ને તે વિના તો સચ્ચિદાનંદસ્વામી સમાધિવાળાને પણ દુઃખ આવતાં. માટે પ્રેમી ન થાવું ને જ્ઞાની થાવું ને પોતાની સમજણને છુપાવી રાખવી, કૃપાનંદસ્વામીની પેઠે. ॥૨૨૯॥

પડછાયાને પહોંચાય નહિ, તેમ જ વિષયને તથા સાધનને પણ પહોંચાય નહિ ને તેનો પાર આવે તેમ નથી, માટે **જ્ઞાન થાય ત્યારે સુખ થાય છે.** ॥૨૩૦॥

આપણે ભગવાનના છઈએ પણ માયાના નથી એમ માનવું. ને આ વાતું તો અનંત સંશયને છેદી નાંખે એવી ભગવાન પુરુષોત્તમની છે. ॥૨૩૧॥

દેહને પોતાનું રૂપ માને તો તેમાં બધાંય દુઃખ રહ્યાં છે ને દેહને ન માને તો તેમાં દુઃખ જ નહિ. ને શાસ્ત્રમાં બહુ પ્રકારના શબ્દ છે તે સાંભળીને ભ્રમી જવાય છે ને માથું ફરી જાય છે ને બ્રહ્મરૂપ મટીને દેહરૂપ મનાય જવાય છે. અને શાસ્ત્રમાં તો બધાય શબ્દ સરખા હોય નહિ, બે આમ હોય ને બે આમ હોય,

પણ એકધારા હોય નહિ. ને જ્ઞાન થયું છે તે કેનું નામ ? જે શાસ્ત્ર સાંભળીને તથા કોઈની વાતે કરીને અંગ ફરી જાય નહિ, તે પાકું જ્ઞાન કહેવાય. ॥૨૩૨॥

ભગવાનને નિર્દોષ સમજવાથી મોક્ષ થઈ રહ્યો છે. ને દોષ ટાળવાનો અભ્યાસ કરે તો ટળી જાય, નીકર દેહ રહે ત્યાં સુધી દુઃખ રહે, ને દોષ જણાય છે તે સર્વે તત્ત્વના દોષ છે. ॥૨૩૩॥

વ્યવહાર છે તે દેહે કરીને કરવો ને મને કરીને જુદા પડવું, ને મન માંહી ભળવા આવે તો જ્ઞાને કરીને ત્યાગ કરવો. ॥૨૩૪॥

કાં તો અષ્ટાંગ યોગ[૧] ને કાં તો રોગ; તે વિના અંતરનો મેલ જાય નહિ. તે ઉપર એક ભક્તનું દૃષ્ટાંત દીધું જે, રોગ આવી ગયો તે પછી સારું થયું. ॥૨૩૫॥

૧.**યમ** : સત્ય, અહિંસા, ચોરી ન કરવી, બ્રહ્મચર્ય અને સંગ્રહ રહિતપણું.
૨.**નિયમ** : શૌચ, સંતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય અને ભગવાનનું ધ્યાન.
૩.**આસન** : જેનાથી શરીરનું સ્વાસ્થ્ય સારું રહે, મનને શાંતિ મળે અને લાંબા સમય સુધી સુખપૂર્વક ધ્યાનમાં બેસી શકાય તેવી શરીરની સ્થિતિને આસન કહે છે.
૪.**પ્રાણાયામ** : શ્વાસોચ્છ્‌વાસની ગતિને સીધી કરવી તથા રોકવી તે પ્રાણાયામ કહેવાય છે.
૫.**પ્રત્યાહાર** : પંચવિષયમાંથી ઇન્દ્રિયોને પાછી વાળવી.
૬.**ધારણા** : મનની વૃત્તિને ભગવાનની મૂર્તિ કે ચરિત્ર જેવી કોઈ એક વસ્તુમાં રાખવી.
૭.**ધ્યાન** : ભગવાનના સ્વરૂપમાં તમામ વૃત્તિઓનું સહજ સ્થિર રહેવું, લીન રહેવું.
૮.**સમાધિ** : દેશ-કાળ અને શરીરના ભાન રહિત એકમાત્ર ભગવાનના અનુભવમાં રહેવું.

એક ભક્તે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'શૂળીએ ચડાવ્યો હોય તોપણ કેમ સમજે તો સંકલ્પ ન થાય જે ભગવાન મુકાવે તો ઠીક, એવી શી સમજણ છે ?' તેનો ઉત્તર કર્યો જે, 'એ તો **ભગવાનને સર્વકર્તા જાણે જે ભગવાન વિના બીજા કોઈનું કર્યું થાતું નથી, એમ સમજે તેને સંકલ્પ ન થાય ને ધીરજ રહે.** ને એમ ન સમજે તે તો થોડાકમાં અકળાઈ જાય ને ધીરજ રહે નહિ. આ લોકમાં મહારાજને પણ વગર વાંકે દુઃખ આવતાં, તે આ લોક જ એવો છે; તેનું રૂપ જાણી રાખવું.' ॥૨૩૬॥

અને આટલી વાત તો સો જન્મે પણ ન સમજાય માટે આ વાત સૌ રાખજો. ને **બે સારા સાધુ ને ત્રણ સારા હરિભક્તની સાથે જીવ બાંધવો તો સત્સંગમાંથી ન પડાય.** ને કદાપિ કામ-લોભ થોડા ઘણા રહી ગયા હશે તો ફિકર નથી. તે મહારાજે વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે, "કદાપિ કામ-લોભનો સંકલ્પ નહિ હોય પણ ભગવાનના ભક્તમાં જીવ ન બંધાણો તો શું થયું ? એવાને અભાવે અસુર થાશે." માટે સમજવાની વાત તો **સારા ભગવાનના ભક્તમાં જીવ બાંધવો** એટલું જ કરવાનું છે. ને ઝાઝી વાતનું ડોળ કરીએ તેનું તો એ પ્રયોજન છે જે, આ પ્રથા ચલાવવી છે ને નિયમ પળાવવા, એ સારુ કરવી પડે છે. ॥૨૩૭॥

નિત્યે લાખ રૂપિયા લાવે ને સત્સંગનું ઘસાતું બોલતો હોય તો તે મને ન ગમે; ને સૂતો સૂતો ખાય પણ ભગવાનના ભક્તનું સારું બોલતો હોય તો તેની ચાકરી હું કરાવું, એવો મારો સ્વભાવ છે.॥૨૩૮॥

જો મોટા પુરુષ મળે તો તેનો સંગ કરવો, નીકર ઊતરતાનો સંગ તો કરવો જ નહીં. ॥૨૩૯॥

માયાનું બહુ બળ છે, તે માયા તો વૈરાગ્યને પણ ખાઈ જાય ને આત્મનિષ્ઠાને પણ ચાવી જાય. કેમ જે, પૃથ્વીના જીવ તે પૃથ્વીમાં ચોંટે. ॥૨૪૦॥

જેમ કુસંગી ને સત્સંગીમાં ભેદ છે, તેમ સાધારણમાં ને એકાંતિકમાં ભેદ છે. ને નવ યોગેશ્વર હતા તેમાં એકે વાત કરી તે આઠ ઝાંખા પડી ગયા, પછી તે સર્વે મળીને એકને મારવા તૈયાર થયા; તેમ એ તો એવી વાત છે. ને જે એકાંતિક હોય તે તો નિષ્કામ હોય, તે એક ભગવાનનું નિરૂપણ કર્યા કરે ને બીજો સકામ હોય, તે ભગવાન પાસે માગ્યા કરે. ॥૨૪૧॥

ભગવાનનું અને સાધુનું માહાત્મ્ય જેમ છે તેમ ઓળખાતું નથી; તે કોઈને બે આના ને કોઈને ચાર આના ને કોઈને આઠ આના;[૧] પણ જેવું છે તેવું જણાતું નથી. ને સાંખ્ય[૨] તો મુદ્દલ[૩] નથી ને **સાંખ્ય વિના કસર ટળે નહીં.** ॥૨૪૨॥

કેટલાકને ભગવાનનું ને સાધુના સંબંધનું સુખ આવતું હોય; તે કેની પેઠે ને કેમ સમજે તો સુખ આવે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો જે, 'એ તો સાધુતા શીખે તો આવે; ને તે વિના તો

૧.૫૦% જેટલું છે. ૨.માયા નાશવંત તથા વિકારી છે અને આત્મા તથા પરમાત્મા સત્ય છે એવું યથાર્થ જ્ઞાન ૩. બિલકુલ

દોષ પીડે તેથી સુખ ન આવે.' પછી પૂછ્યું જે, કેટલાકને સુખ સ્વપ્નમાં આવતું હોય તે કેમ આવે ? તેનો ઉત્તર જે, 'એનો તો નિરધાર નહિ; કેમ જે, સ્વપ્નમાં તો ભગવાન દેખાય ને બીજું પણ દેખાય, ને જ્ઞાને કરીને થાય એ જ સાચું છે.' ॥૨૪૩॥

જેમ છે એમ કહેવાય નહિ, ને કહીએ તો અરધી સભા ઊઠી જાય; પણ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે એવા **ખરેખરા સાધુ મળે ને તે કહે તેમ કરે, તો કોટિ જન્મે કસર ટળવાની હોય તે આજ ટાળી નાંખે, ને બ્રહ્મરૂપ કરી મૂકે.** એ તો 'ગોકુળ ગામકો પિંડો હે ન્યારો !' અને આ તો જીભ ઝાલીને[૧] બોલીએ છીએ, એમ બોલ્યા. ॥૨૪૪॥

અને ભગવાન જેવું તો કોઈ પદાર્થ નથી, તે આપણને મળ્યા છે. ને જેણે દાંત આપ્યા છે તે ચાવવાનું નહિ આપે ? ને આપણા કપાળમાં કાંઈ રોટલા નહિ લખ્યા હોય ? ને આપણે કાંઈ પ્રભુ વેચી ખાધા છે ?[૨] માટે ભગવાન ભૂખ્યા ઉઠાડે પણ ભૂખ્યા સુવાડે નહિ; ગમે તેવી રીતે પણ ખાવા આપે છે. ને પ્રભુ ભજાય તે સારુ ગરીબ રાખ્યા છે. કદાપિ પૃથ્વીનું રાજ્ય આપ્યું હોય તો નરકમાં પડી ચૂક્યા હોત. માટે આપણને આપ્યું નથી. ને આ દેહ તો પત્રાવળાંને ઠેકાણે છે, તેમાં લાડવા જમી લેવા, તે શું ? જે આ દેહે ભગવાનને મળી ચૂક્યા પછી દેહને ગમે તેમ થાઓ ને –

૧.જીભને કાબુમાં રાખીને અર્થાત્ જીવને પચે એટલું જ ૨.ભગવાન છોડી દીધા છે ?

દાસના દુશ્મન હરિ કદી હોય નહિ,
જેમ કરશે તેમ સુખ જ થાશે.

ને અમને તો હેત આવે છે તે વાત કરીએ છીએ જે, **સ્વામિનારાયણ નામનો મંત્ર બહુ બળિયો છે, માટે ભજન કર્યા કરવું.** ॥૨૪૫॥

આ વાતોના કરનારા દુર્લભ છે, મનુષ્યદેહ દુર્લભ છે ને દેહે સાજું રહેવું તે પણ દુર્લભ છે – એ ત્રણ વાત દુર્લભ છે; તે માટે ભજન કરી લેજો. ॥૨૪૬॥

દત્તાત્રેયે બે જીવનું[૧] કલ્યાણ કર્યું, કપિલે એક જીવનું[૨] કલ્યાણ કર્યું ને ઋષભદેવે સો જીવનું[૩] કલ્યાણ કર્યું. અને આજ સાધુ કહે કે, 'અમે દૈવી જીવનું કલ્યાણ કરીએ, પણ આસુરીનું કલ્યાણ અમારાથી ન થાય.' ત્યારે ભગવાન કહે, 'આસુરીનું કલ્યાણ અમે કરશું.' તે મુંઝોસૂરુ,[૪] માનભા,[૫] જોબનપગી ને તખોપગી, એ તો પાપના પર્વત કહેવાય; એને તો ભગવાન સત્સંગ કરાવે, પણ એ સાધુથી વળે નહિ. ॥૨૪૭॥

દશ હજાર સૂર્યનું તેજ સુદર્શન ચક્રમાં છે, તેનો દીવા જેટલો પ્રકાશ થાય એટલું ઘાટું માયાનું તમ[૬] છે, તેનો છાંટો જીવમાં નાખ્યો છે એ સુષુપ્તિ અવસ્થા છે, તેને ટાળવા સારુ મહારાજનો અવતાર છે. ॥૨૪૮॥

૧.સહસ્રાર્જુન તથા યદુરાજાનું ૨.તેમની માતા દેવહૂતિનું ૩.તેમના ભરત વગેરે ૧૦૦ પુત્રોનું ૪.સૌરાષ્ટ્રના લિલાખા ગામનો ભયંકર લૂંટારો ૫.ગામ મેંગણીના હિંસક રાજા ૬.અંધારું

અને જેનું કર્યું થાય છે તે તો જાણીએ કાંઈ જાણતા જ નથી, ને વચમાંથી બીજા કેટલાક મનસુબા[૧] કરે છે. ॥૨૪૯॥

અને કોટિ કલ્પ થયા વિષય ભોગવ્યા છે તેનો પાસ લાગ્યો છે. તેને ટાળવાનું કારણ શિક્ષાપત્રીમાં '**निजात्मानं ब्रह्मरूपं**' એ શ્લોક લખ્યો છે. ॥૨૫૦॥

શાસ્ત્રમાં ભગવાનને સમદર્શી[૨] કહ્યા છે તે ખરું નથી; **ભગવાન તો ભક્તના છે પણ અભક્તના નથી;** માટે સમદર્શી નથી. ॥૨૫૧॥

ભગવાન પોતાના ભક્તમાં રહે છે, તે પણ પાત્ર પ્રમાણે રહે છે; તે જેમ જેમ મોટા ભગવદી તેમ તેમ તેમાં વિશેષપણે રહે છે. ॥૨૫૨॥

ભગવાન શૂળીનું દુઃખ કાંટે મટાડે છે, એમ કરે તે કેમ જણાય ? એનો ઉત્તર જે, 'એ જેવું તો આપણે કેટલુંક થાતું હશે ને બ્રહ્માંડમાં પણ થાય, તે તપાસી જુએ તો જણાય જે, કાળમાંથી સુકાળ કર્યો તેમ કેટલાક ઉપદ્રવ ટાળી નાંખે છે.' ॥૨૫૩॥

આ લોકમાં દેશકાળ તો લાગે ને ઓછું વર્તાય, વધુ વર્તાય પણ રુચિ[૩] સારી રાખવી; **અંતે રુચિ સહાય કરે છે.** ॥૨૫૪॥

૧.સંકલ્પો ૨.સર્વને સરખા જ માનનારા-જોનારા ૩.ઈચ્છા; ભગવાન પામવાની લગન

આવી વાત તો ક્યાંય થાતી નથી. માટે વિષય તો ખોટા થઈ ગયા છે ને વાસના જેવું જણાય છે, તે દેહધારીને એમ હોય; તેમાં સદાશિવની હવેલીનું દૃષ્ટાંત[૧] દીધું તથા ભગવાનની ઈચ્છા સમજવી. ॥૨૫૫॥

આપણે પોતાના સ્વરૂપને અક્ષર માનવું. તે ન મનાય તોપણ સ્થૂળ દેહને પોતાનું માનવું નહિ, ને મહારાજનો મત તો ત્રણેય દેહને ન માનવા ને અક્ષર માનવું. એ તો જેમ બ્રાહ્મણને ઘેર જન્મ થયો તે બ્રાહ્મણ, તેમ આપણને ભગવાન મળ્યા તે અક્ષર માનવું. ॥૨૫૬॥

લાકડાની ને લોઢાની બેડી હોય તે કરતાં પણ સ્ત્રી-ધનની બેડી મોટી છે. ને એ બેયથી મુકાય તો પછી ઈન્દ્રિયો-અંતઃકરણની બેડી મોટી છે, ને એ બેયથી ન દબાય એ તો માયાથી પર આવેલો હોય તે ન દબાય, બીજો તો દબાય. ને **ઈન્દ્રિયો-અંતઃકરણથી ન દબાય એ દેવ કે મનુષ્ય ન કહેવાય.** ॥૨૫૭॥

શ્વાન શૂકર બિલાડ ખર, તેના ટોળા માંહિલો જંત,[૨]
તેને મૂકે સંત કરી, જો મળે સદ્‌ગુરુ સંત.

૧.ખંભાતના શેઠ સદાશિવભાઈએ સુંદર કલાકૃતિવાળી લાકડાની હવેલી બનાવી. પછી ગોપાળાનંદસ્વામીને તેડવા માટે વડતાલ ગયા. સ્વામીએ ૧૫ દિવસ રોકી સમજણ દૃઢ કરાવી. તે સમય દરમ્યાન ઘરેથી પત્ર આવ્યો કે, તેની હવેલી બળી ગઈ છે. ત્યારે સદાશિવભાઈ બોલ્યા કે,"જો આપનો સમાગમ ન થયો હોત તો હું પણ બળી મરત, એટલી મને હવેલી વહાલી થઈ ગઈ હતી." આમ, મોટા સંતના સમાગમે જીવનું કલ્યાણ થાય છે. ૨.જીવ

એમ કહીને કહ્યું જે, **'વસ્તુ નહિ કોઈ સંત સમાના !'** તે આપણને મળ્યા છે. ॥૨૫૮॥

અને મહારાજ કહેતા કે, 'નામ કેનું લઈએ પણ આગળ તો કલ્યાણ કેવાં કર્યાં છે ? તો પોતાનાં સામર્થ્ય પ્રમાણે કર્યાં છે, ને કેટલેક તો મોટા મોટા કૂવા ખોદ્યા છે.'[૧] ॥૨૫૯॥

અને ખટ્વાંગ રાજાનું[૨] બે ઘડીમાં કલ્યાણ કર્યું. તે સાધુ તો બહુ દયાળુ છે, તે એને તો ખબર ન પડે પણ સંબંધનું લખે છે એમ સમજવું. ॥૨૬૦॥

મધ્યનું નવમું વચનામૃત વંચાવીને બોલ્યા જે, મહારાજને પુરુષોત્તમ જાણતો હોય, ને દેશકાળે સત્સંગમાંથી નીકળી જાય તોપણ અક્ષરધામને પામે ને એમ ન જાણતો હોય તો બીજા ધામને પામે. ॥૨૬૧॥

અને મહારાજ કહેતા જે, "અમારો દ્રોહ કરે છે તે પણ અમારા પક્ષમાં બોલે છે; કેમ જે, એ એમ જાણે છે જે 'કોઈક એક ભગવાન છે ને આ બીજો કેમ ભગવાન થાય છે ?' માટે એ અમારો દ્રોહ કરતા નથી." ॥૨૬૨॥

દેહ મૂકીને પામવા છે તે જ આ પ્રગટ વાતો કરે છે પણ સર્વને સમજાય નહિ. ને જે ત્યાગ વૈરાગ્યની વાતો કરીએ છીએ,

---

૧.જીવને નરકમાં નાંખે તેવા અધર્મને ધર્મ માનનારા પંથો ચલાવ્યા છે. ૨.પૂર્વે સૂર્યવંશમાં થયેલા ખટ્વાંગ નામના રાજાનું

તે તો માર્ગે ચડાવવાં સારુ કરીએ છીએ, પણ સમજવાનું આટલું જ છે. ।।૨૬૩।।

વચનામૃતના અર્થ સમજાય એવા નથી, પણ બહુ અભ્યાસ રાખે તો પોતાની મેળે સમજાય એવો મહારાજનો વર છે. ને આ જ્ઞાન મહારાજને સર્વેને આપવું છે. ।।૨૬૪।।

અને પ્રકૃતિપુરુષ તે કૂટસ્થ[1] કહેવાય ને ગૃહસ્થ પણ કૂટસ્થ કહેવાય, ને સાંખ્ય વિચાર ને જ્ઞાનને મતે કરીને નિર્લેપ[2] પણ કહેવાય. ।।૨૬૫।।

આજ આપણામાંથી એકડમલ[3] કરીને કાઢી મૂક્યો હોય તોપણ જગતનો પ્રભુ છે, તે આજનાનો એવો મહિમા છે. ।।૨૬૬।।

શ્રીકૃષ્ણને બાણ લાગ્યાં એ પણ ભગવાનનું કર્તવ્ય સમજવું ને પ્રહ્લાદને ન વાગ્યાં તે પણ ભગવાનનું કર્તવ્ય સમજવું.[4] ।।૨૬૭।।

દેશકાળ આવે તો સત્સંગીના ગામડામાં પડ્યા રહીને ગુજરાન કરીએ પણ મરવાની તો બીક જ ન લાગે; ને કલ્યાણ તો

૧.અચલ; અવિકારી ૨.જળમાં કમળની જેમ સંસારથી અલિપ્ત ૩.ત્યાગીના આકરા નિયમોથી થાકી કે પોતાના આકરા સ્વભાવને વશ થઈ એકલો જ રહીને સ્વામિનારાયણ ભગવાનનું ભજન કરનાર સાધુ ૪.મહાભારતના યુદ્ધ વખતે ઘણીવાર શ્રીકૃષ્ણને બાણ વાગતાં તથા પ્રભાસમાં જરા નામના પારધીનું બાણ વાગ્યું. પછી તે નિમિત્તે અવતાર લીલા સંકેલી. આ બધું તેમની ઈચ્છાથી તેમણે જ કર્યું હતું. જ્યારે પ્રહ્લાદને એક પણ દુઃખ આવવા ન દીધું, એ પણ તેમનું જ કર્તૃત્વ હતું. શ્રીહરિ સ્વતંત્ર મૂર્તિ છે, તેઓ જેમ કરવાથી જીવોનું ભલું થાય તેમ કરતા હોય છે.

ત્યાગી ને ગૃહસ્થ એ બેયમાં છે. ॥૨૬૮॥

અને હરિભક્તને વાતો કરવાની આજ્ઞા કરી કે વાતો કરજો; તે વાતો તે શું ? જે, સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે... સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે, એમ વાતું કરજો. ॥૨૬૯॥

અને ભગવાન તો ત્રીસ વર્ષ સત્સંગમાં રહ્યા ને હવે સાધુરૂપે[1] દસ-વીસ પેઢી રહેશે. ॥૨૭૦॥

અને જૂનાગઢના જમાન[2] મહારાજ બે વાર થયા છે. એકવાર વરતાલમાં ને બીજીવાર ગઢડામાં,[3] એમ કહ્યું. તે ઉપર એક સંતે પૂછ્યું જે, 'જમાન થયા તે શું સમજવું ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'માયાનું બંધન થાવા દે નહિ.' પછી ફરીને સંતે પૂછ્યું જે, 'તે જમાનગરું ક્યાં સુધી રહેશે ?' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'આપણે છીએ ત્યાં સુધી તો ખરું, પણ હજી તો મહારાજનું જ્ઞાન છે. ને વળી મહારાજ કહે કે, "જૂનાગઢ જાય તેની કરોડ જન્મની કસર ટાળી નાંખશું." તે અમે ગઢડેથી આવ્યા ત્યારે એ ભાતું બંધાવ્યું હતું. ॥૨૭૧॥

---

૧. શ્રીહરિએ પોતે આ વાત કરી છે -

ત્યાગી તે સમજો સંતને, એમાં અમે કરી પરવેશ;
બહુ જીવને તારશું, આપી ઉજ્જવળ ઉપદેશ.
સંત હું ને હું તે વળી સંત રે, એમ શ્રીમુખે કહે ભગવંત રે;
સંત માનજો મારી મૂરતિ રે, એમાં ફેર નથી એક રતી રે. (પુ.પ્ર.૪૧/૪,૯)

૨.જામીન; સાક્ષી ૩.ગુણાતીતાનંદસ્વામીને જૂનાગઢના મહંત નીમ્યા ત્યારે

અને મૂંઝવણ આવે તો કેમ કરવું ? એ પ્રશ્ન પૂછ્યું, તેનો ઉત્તર કર્યો જે, "સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ ભજન કરવું તેથી મૂંઝવણ ટળી જાય." ॥૨૭૨॥

ઝીણાભાઈએ મહારાજ પાસે જૂનાગઢમાં મંદિર કરવાનું માગ્યું, તે પણ પોતે ઉપજાવ્યું હશે. તે આંહીં મંદિર કર્યું ને તેમાં સાધુ પણ એવા જ રાખ્યા છે. તે આ મંદિરમાં ખરડો[૧] તો હજી સુધી કર્યો નથી. ॥૨૭૩॥

આ લોકમાં સર્વે ક્રિયા તે છોકરાંની રમત જેવું સમજવું, પણ તેમાં માલ માનવો નહિ; એમ નિરંતર જોયા કરવું. ॥૨૭૪॥

મહારાજ કહેતા જે, "અમારામાં જે ગુણ ને અવગુણ છે તે કહીએ છીએ જે, અમને આખા બ્રહ્માંડના જીવ માને પણ તેનું અમને માન ન આવે, એ અમારામાં ગુણ છે. ને અમે અનેક જીવને સમાધિ કરાવીએ પણ મુક્તાનંદસ્વામી ને ગોપાળાનંદસ્વામીને સમાધિ કરાવીએ નહિ, એ અમારામાં અવગુણ છે." ॥૨૭૫॥

કોઈ ભગવાન સંભારે તેની સેવા મારે કરાવવી છે, તેનાં લૂગડાં મારે ધોવરાવવાં છે ને તેને મારે બેઠાં બેઠાં ખાવા દેવું છે. ॥૨૭૬॥

અને કથા-વાર્તા બદરિકાશ્રમ, શ્વેતદ્વીપ, અક્ષરધામ ને આ લોકમાં મોટા એકાંતિક પાસે – એ ચારે ઠેકાણે થાય છે

૧.ધનનો ફાળો; દાનની માંગણી – લખણી

ને બીજે ક્યાંય થાતી નથી. ને જ્યાં વિષય છે ત્યાં કથા-વાર્તા નથી. ॥૨૭૭॥

આપણે કાંઈક કામ સારું કર્યું હોય ને તેનું આપણને માન આવતું હોય, તે સારુ મોટા કહે જે આ કામ બગાડ્યું તોપણ રાજી રહેવું; કેમ જે, આપણને તો પૂર્વાપર[1] સૂઝે નહિ ને મોટા તો દીર્ઘદર્શી[2] છે તે આગળ થાવાનું દેખે છે. ॥૨૭૮॥

અને સાંખ્યવિચાર કરવાની બહુ વાત કરી જે, સાંખ્ય-વિચાર તો નિત્યે નિયમ રાખીને કરવો. ને સાંખ્ય વિના સુખ થાય નહિ ને સાંખ્ય છે તે તો આંખ છે, તે આંખે કરીને સર્વે દેખાય. ને દત્તાત્રેય સાંખ્યવાળા તેને સુખિયા રહેતાં આવડે. માટે સાંખ્યવિચાર કરવા માંડે તો ધીરે ધીરે સિદ્ધ થાય. તેમાં સાંખ્ય શું ? જે આ લોક, ભોગ સર્વે ખોટું છે; ને આત્મા છે તે સત્ય છે ને આકાશ સરખો નિર્લેપ છે; ને દેહ, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ થકી અસંગી છે. ॥૨૭૯॥

જેણે ભગવાનને અર્થે કર્યું હોય તેને ભગવાન પોતાના ધામમાં લઈ જાય, પણ તે ભગવાનમાં ચોંટે નહિ; એ તો જેમ તરવાર સજે છે, તેમ સાધુ વાત કરીને સજે તે કેડે ભગવાનમાં ચોંટે. માટે જ્ઞાન શીખવું એ શ્રેષ્ઠ છે. ॥૨૮૦॥

કરોડ કામ ઠેલે[3] ત્યાર પછી ભગવાનની વાતો થાય ને ધ્યાન તો વળી તે પછી થાય. ॥૨૮૧॥

૧.ભૂત-ભવિષ્યનું ૨.લાંબી દૃષ્ટિવાળા; ભવિષ્યનું વિચારનારા ૩.રોકે; દૂર ધકેલે

અને ભગવાનના ભક્તને ત્રણ પ્રકારમાંથી એક પ્રકારનું ધ્યાન તો રહે છે; તે નિશ્ચયરૂપ ધ્યાન રહે, કે સાધુ પાસે જાવું છે એમ રહે, કે હું ભગવાનનો ભક્ત છું એમ રહે. બાકી તેલધારાવત્ મૂર્તિમાં વૃત્તિ રહે એ તો સ્વરૂપાનંદસ્વામી આદિકની વાત છે. ॥૨૮૨॥

આપણે તો ભગવાન મળ્યા છે તે પોતાને અક્ષર માનવું, એમ બોલ્યા. તે ઉપર પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, વિષય પરાભવ પમાડતા હોય ને અક્ષર કેમ માનવું ? તેનો ઉત્તર કર્યો જે, ‘વિષય તો દેહના ભાવ છે તે એક પડખે રહ્યા છે, તોપણ અક્ષર માનવું, પણ આત્માને નરકનો કીડો[૧] માનવો નહિ. ને આપણે તો જેમ વામનજી ભેળી લાકડી વધી[૨] તેમ વધતા જઈએ છીએ.’ ॥૨૮૩॥

અને સૂક્ષ્મ દેહનો કજિયો[૩] બહુ ભારે છે ને તેમાંથી સ્થૂળને ધક્કો લગાડી દે છે,[૪] તે કેમ કરવું ? એ પ્રશ્ન છે. તેનો ઉત્તર જે, ‘એ તો મોટા મોટાને પણ કજિયો છે, ને એટલું મટે ત્યારે તો સિદ્ધ થઈ રહ્યા; પછી શું કરવાનું રહ્યું ? એટલું જ કરવું છે.’ ॥૨૮૪॥

---

૧. વિષયી; અધમ ૨.બળિરાજા પાસેથી ત્રણ પગલાં વડે ત્રિલોકી લઈ લેવા માટે વામન ભગવાને પોતાનું શરીર વધાર્યું. ત્યારે હાથમાં જે દંડ હતો તે પણ એટલો જ વધ્યો હતો. અર્થાત્ ભગવાનના યોગે જડ લાકડી વધી, તેમ પ્રગટ પ્રભુના બળે આપણે પણ અક્ષરરૂપ થઈ રહ્યા છીએ. ૩.સંકલ્પ-વિકલ્પ તથા વાસનાનો વેગ ૪.વર્તનમાં પણ આવી જાય છે.

અને ભગવાનને જેની કસર ટાળવી હોય તેને આ લોકમાં જન્મ ધરાવીને અજ્ઞાની કરી નાંખે, ને તે અતિદીન થઈ જાય; પછી તેને એવું થાય જે, 'મારું કલ્યાણ શી રીતે થાશે ?' એવું કરાવીને કસર ટળાવે. ॥૨૮૫॥

એક હરિજને પૂછ્યું જે, 'આવો યોગ ન રહે ને કસર રહી જાય તો કેમ થાશે ?' તેનો ઉત્તર જે, 'જેણે આવો યોગ આપ્યો છે તેના તે જ કસર ટળાવશે.' ॥૨૮૬॥

વરતાલનું ત્રીજું વચનામૃત વંચાવ્યું. તેમાં ચાર પ્રકારના ભક્તના ભેદ કહ્યા છે : એક તો દીવા જેવા, બીજા મશાલ જેવા, ત્રીજા વીજળીના અગ્નિ જેવા ને ચોથા વડવાનળ અગ્નિ જેવા. એ વચનામૃત વંચાવીને બોલ્યા જે, આજ તો સત્સંગમાં બહુધા વડવાનળ જેવા છે. ॥૨૮૭॥

અને **ભગવાન ભેગા રહ્યા ને ખોટ[1] રહી ગઈ ! તે શા કારણથી ? જે સાધુના સમાગમ વિના.** ॥૨૮૮॥

આ ભગવાન જેવા સાધુ છે, પણ તેની પાસે રહેવાતું નથી, એ મોટી ખોટ છે. ॥૨૮૯॥

અને હવે તો મહારાજ સાધુ દ્વારે દર્શન આપે છે ને વાતો કરે છે,[2] ને વળી મૂર્તિ દ્વારે દર્શન આપે છે. ॥૨૯૦॥

૧.ખામી; મુક્તપણામાં કસર

૨.**સંત જુવે તે ભેળો હું જોઉં રે, સંત સૂતા પછી હું સોઉં રે;**
સંત વાત ભેળી કરું વાત રે, એમ સંતમાં છઉં સાક્ષાત રે. (પુ.પ્ર.૪૧/૭)

અને અમે તો કોટી કલ્પ થયા જોઈએ છીએ, પણ પચાસ કોટિ યોજન પૃથ્વીમાં આવા સાધુ નથી. ।।૨૯૧।।

અને મોટા પરોક્ષ થયા પછી આજની પેઠે પોતાના આશ્રિતની ખબર રાખે કે ન રાખે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર જે, ક્યાં પરોક્ષ થાય એવા છે ? બાકી આજની પેઠે દેખાય નહિ, ને જો ખબર ન રાખે તો બ્રહ્માંડની સ્થિતિ કેમ રહે ? ।।૨૯૨।।

અને ઈન્દ્રે વિશ્વરૂપને[૧] માર્યો તેની ચાર બ્રહ્મહત્યા લાગી; તેમાં એક તો ગુરુની, બીજી ગોરની, ત્રીજી બ્રાહ્મણની ને ચોથી બ્રહ્મવેત્તાની. પછી તેને નારદજી મળ્યા. તેણે કહ્યું જે, "તારા ભાઈ વામનજી છે તે ભગવાનનો અવતાર છે, માટે તેનો તું આશરો કર." પછી ઈન્દ્રે વામનજીનો નિશ્ચય કર્યો, તેણે કરીને બ્રહ્મહત્યા ટળી ગઈ. એટલું વામનજીનો આશરો કરવાથી કામ થયું, માટે આશરો મોટી વાત છે. ।।૨૯૩।।

કોટિ તપ કરીને, કોટિ જપ કરીને, કોટિ વ્રત કરીને, કોટિ દાન કરીને, કોટિ યજ્ઞ કરીને પણ જે ભગવાનને અને સાધુને પામવા હતા તે આજ આપણને મળ્યા છે. ।।૨૯૪।।

અને સત્સંગ થાય તેને તો દુઃખ રહે નહિ. તે સત્સંગ શું ? જે આત્મા ને પરમાત્મા એ બે જ છે. ।।૨૯૫।।

નિરંતર માળા ફેરવે તે કરતાં પણ સમજણ અધિક છે,

૧.નારાયણ કવચ શિખવાડનાર દિતિનો પુત્ર; ઈન્દ્રનો પુરોહિત

માટે મુખ્ય એ વાત રાખવી. ॥૨૯૬॥

ભગવાનની મૂર્તિને ચિંતામણિ કહી છે, તે એમ સમજાણું છે કે નહીં ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો જે, ચિંતામણિ તો ખરી પણ બાળકના હાથમાં છે. ॥૨૯૭॥

અને સ્વરૂપનિષ્ઠા છે ને મહિમા છે એ તો વરને ઠેકાણે છે, ને બીજાં સાધન તો જાનને ઠેકાણે છે. ને વળી સમજણ છે એ તો બસેં બખતરિયાને[૧] ઠેકાણે છે ને વિષય છે એ તો એક બહારવટિયાને[૨] ઠેકાણે છે. ॥૨૯૮॥

સત્પુરુષને સંબંધે કરીને જીવને જે સંસ્કાર થાય છે, તે એક જન્મે કે બે જન્મે પણ ભગવાનના ધામને પમાડે એવો પ્રગટનો પ્રતાપ છે. તેની વિક્તિ જે : એનું દર્શન થાય, એનો ગુણ લે, એનો પક્ષ લે, એ આગળ હાથ જોડે, વળી સાધુ બહુ સારા છે એમ બોલે ને એને અન્ન-જળ આપે ઈત્યાદિક સંબંધ થાય; વળી જે ઝાડ તળે બેસે, વળી જે ઝાડનું ફળ જમે, વળી જે ઢોરનું દૂધ-દહીં જમે ઈત્યાદિક અનંત પ્રકારે જીવને સંબંધ થાય, તો તે સર્વે ભગવાનના ધામને પામે, એવો પ્રગટનો સંબંધ બળવાન છે. અને પરોક્ષના સંસ્કારનું ફળ થાય જે ખાવા મળે, દેહે સાજો રહે, લોકમાં આબરૂ વધે ને ધર્મ રહે, એ પરોક્ષના આશરાનું ફળ છે. ॥૨૯૯॥

૧.લોઢાના બખ્તર પહેરેલા સૈનિકોને ૨.કોઈ રાજાની સામે તેના રાજ્યની બહાર રહીને વટે ચડેલ લૂંટારાને

વિષયમાં તો વૈરાટ, પ્રધાનપુરુષ ને પ્રકૃતિપુરુષ સુધી સર્વે ગોથાં ખાય છે,[1] પણ અક્ષરધામમાં વિષય નથી. ॥૩૦૦॥

આપણે તો અક્ષરધામમાં જાવું છે એવો સંકલ્પ રાખવો. ॥૩૦૧॥

અને આ વાતો તો જેના ભૂંડાં આશય હશે તેને પણ દાબી દઈને ઉપર નીકળે એવી છે. ॥૩૦૨॥

આ લોકમાં અક્ષરનું સુખ તે શું ? જે શુભ સંકલ્પ થાય ને અંતરમાં સુખ વર્ત્યા કરે એ જ. ને જમપુરીના જેવું દુઃખ તે શું ? જે અંતરમાં ભૂંડાં ઘાટ થાય ને પીડા થાય એ જ. ॥૩૦૩॥

કોટિ કલ્પ થયા ભગવાન ખાવા આપે છે, તોપણ જીવને ખબર ન મળે[2] એ અજ્ઞાન છે. તે મહારાજ કહેતા જે, 'અમને અન્નદાતા તો જાણજો ! વધારે મહિમા તો તે પછી.' ॥૩૦૪॥

પ્રથમ પ્રકરણનું ત્રેસઠમું વચનામૃત વંચાવીને મહિમાની વાત બહુ કરી જે, આમાં કહ્યું છે એમ સમજાય નહિ તેથી જીવ દૂબળો રહે, પણ ભગવાનને પ્રતાપે કામ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ ને માન તે સમુદ્ર જેવા છે, પણ ગાયના પગલા જેવા થઈ જાશે. માટે આવો મહિમા છે, તે સારુ કોઈ દિવસ જીવમાં દુર્બળપણું[3] આવવા દેવું નહિ. ને લક્ષ્મી ને ભગવાન તો આપણી સેવામાં છે; કેમ જે, મા-બાપ તો છોકરાંની સેવામાં જ હોય. ને આપણે

૧.મોહ પામે છે. ૨.તેની જાણ નથી ૩.કામાદિ દોષનું બળ જોઈ નાહિંમતપણું

તો કરીએ તે થાય, પણ જાણીને દબાવી રાખ્યું છે. ને આ પ્રાપ્તિ તો મોટા ઈશ્વરને પણ દુર્લભ છે. ॥૩૦૫॥

અને અક્ષરધામમાં કેમ સુખ છે ? જે જેમ રાજાનો છોકરો ગમે તેમ ફરતો ફરે પણ રાજનો ધણી છે, એમ સુખ છે. ને કેટલાક મુક્ત તો નિર્વિકલ્પપણે જોડાય રહ્યા છે ને કેટલાક મુક્ત તો વાતો – મહિમા કહે છે ને સાંભળે છે. જેમ આંહીં છે, તેમ જ ત્યાં છે, એમાં લગારે પણ ફેર નથી. ॥૩૦૬॥

આપણામાં વિષયની અરુચિ તો નિષ્કુળાનંદસ્વામી, કૃપાનંદસ્વામી, માવોભક્ત તથા રણછોડજી ઉનાવાળા એવા ઘણાકને હશે, ને બાકી તો આપણું ધર્મે કરીને શોભે છે. ને **મોક્ષનું કારણ તો ભગવાનની નિષ્ઠા છે.** ॥૩૦૭॥

અને ભગવાને જે જે નિરમ્યું[૧] છે તે તેમ જ થાય છે, તે ભગવાને નિરમ્યું છે તે કંચન[૨] ને સ્ત્રીમાં સહુ વધુ તણાય છે. ને મનુષ્યને મૈથુનનો નિયમ નથી ને પશુ-પક્ષીને છે; એ આદિક અનેક કળ ચડાવી મૂકી છે, તે તેમ જ થાય છે. ॥૩૦૮॥

કારિયાણીનું સાતમું વચનામૃત વંચાવીને વાત કરી જે, **'નિશ્ચય છે એ જ આત્યંતિક કલ્યાણ છે, ને નિશ્ચય છે એ જ સિદ્ધદશા છે.** અને દેખવાનું કહ્યું છે તે પણ જ્ઞાને સહિત જાણવું તેને જ કહે છે, ને તે વિના તો દેખાય છે તોપણ ન્યૂન છે. ને

૧.કળ ચડાવીને નિર્માણ કર્યું ૨.ધન; સોનું

વિષય ખોટા કરવા એ તો સાંખ્ય સમજવું. ને 'એક ભગવાન ભાસે એમ કહ્યું છે તે પણ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયરૂપે ભાસે.' ॥૩૦૯॥

કોઈક વાતની ચિંતા આવે તો ભગવાનને માથે નાખી દેવી ને આપણે તો બળિયા નહિ ને એ તો બળિયા તે એને રક્ષા કરતાં આવડે; જેમ પ્રહ્‌લાદની રક્ષા કરી તેમ અનેક પ્રકારે રક્ષા કરે. ॥૩૧૦॥

અને સાધુનો ને સાધુના સમાગમનો મહિમા બહુ કહ્યો ને બોલ્યા જે, 'હવે એથી આઘી વાત નહિ ચાલે. ને જેમ ભગવાનના ગુણનો પણ પાર ન આવે તેમ સંતના ગુણનો પણ પાર નહિ,' એમ કહીને તે ઉપર ગુરુનું અંગ[૧] બોલાવ્યું ને પોતે પણ ભેળા બોલ્યા. ॥૩૧૧॥

આપણે તો સો-બસો માણસને પાંખમાં લઈને ઊડી જાઈએ એવા છીએ ને તે કરતાં બ્રહ્માંડ આખાના જીવને લઈને ઊડી જાઈએ એવા છીએ, ને તે કરતાં અનંત કોટિ બ્રહ્માંડને પણ લઈ જાઈએ એવા છીએ, પણ એવું મનાય નહિ તે શાથી ? જે મનુષ્યાકૃતિ[૨] છે. ॥૩૧૨॥

અને જીવની અવળાઈ તે શું કહીએ, જીવ તે જીવ જ. તે કહ્યું છે જે, 'ઊંટ તો સર્વે અંગે વાંકું' એવો જીવ અવળો. વળી લંબકર્ણ[૩] જેવો જીવ તેનું પણ ભગવાનને સારું કરવું છે. ॥૩૧૩॥

૧.જુઓ પેજ : ૨૧ ૨.મનુષ્યના આકારે ૩.ગધેડા

અંતરમાં ટાઢું હોય ને કોઈક વચન મારે[૧] તો ભડકો[૨] થાય, તે સમાધાન[૩] કરવાનો ઉપાય તો જ્ઞાન છે. ॥૩૧૪॥

ભગવાનનો ને મોટા સાધુનો નિશ્ચય જેને થયો હોય તે પોતાને પૂર્ણકામ માને ને તેને બીજાના સંગની અપેક્ષા[૪] ન રહે. તેમાં દૃષ્ટાંત જે, જેના ઘરમાં સો કરોડ મણ દાણા હોય તથા સો કરોડ રૂપિયા હોય તેને કાળ પડે તોપણ મરવાની બીક ન લાગે. વળી બીજું દૃષ્ટાંત જે, બે હજાર બખતરિયા ભેળા હોય તેને લૂંટાવાની બીક ન લાગે. તેમ જ **મહિમા સહિત નિશ્ચયવાળાને બીક નહિ.** ॥૩૧૫॥

અને પૃથ્વીનું રાજ કરે ને ન બંધાય; જો જ્ઞાન થાય તો. ને તે વિના તો વનમાં જઈને રહે તો ત્યાં પણ ભરતજીની પેઠે બંધાય. માટે જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે. ॥૩૧૬॥

નાનું છોકરું હોય તેને ભય આવે તો પોતાના માવતરને કોટે[૫] બાઝી[૬] પડે, તેમ જ આપણે હરકોઈ દુઃખ આવે તો ભગવાનનું ભજન કરવું, સ્તુતિ કરવી, તે ભગવાન રક્ષા કરે. ॥૩૧૭॥

અને અમારો મત તો અનેક પ્રકારની ક્રિયા કરાવીએ પણ ક્રિયારૂપ થાવા દઈએ નહિ ને તેમાં બંધાવા દઈએ નહિ ને તેનો નિષેધ કર્યા કરીએ. ને બીજા ક્રિયા કરાવે તે તો તેમાં જોડી દીએ, તે ક્રિયારૂપ થઈને ક્રિયા કરે ને ક્રિયામાંથી નિવૃત્તિ પામે તોપણ

૧.અપમાન થાય તેવું વચન બોલે ૨.ઉદ્વેગ ૩.શાંતિ ૪.જરૂર ૫.ડોકે ૬.વળગી

તેના મનસુબા[1] કરે. ને અમારો મત એવો જે, **ક્રિયા કરાવવામાં પણ ક્રિયારૂપ ન થાવું ને ક્રિયા મૂકીને પણ તેના મનસુબા ન કરવા.** ને વ્યવહાર આવ્યો તે ક્રિયા પણ કરવી પડે, પણ તેણે કરીને જ પૂર્ણપણું માનવું નહિ. ॥૩૧૮॥

પ્રથમ સાધન કાળમાં તો પૂરું જ્ઞાન થાય નહિ, ત્યાં સુધી સત્સંગનું સુખ આવે નહિ. તે કેની પેઠે ? તો જેમ પ્રથમ થોડો વરસાદ વરસે ત્યારે નદીમાં નવું-જૂનું પાણી ભેળું થાય, તે પછી જ્યારે ઘણો વરસાદ થાય ત્યારે સર્વે નવું પાણી થાય, તેમ **બહુ સમાગમ કરતાં કરતાં સત્સંગનું સુખ આવે છે.** ॥૩૧૯॥

કોઈને ભગવાન પ્રધાન[2] હોય ને કોઈને વ્યવહાર પ્રધાન હોય. એ બે બરાબર ક્યાંથી મળશે ? માટે આ વાત પણ જાણી રાખવી. ॥૩૨૦॥

અને 'આજ દિન સુધી તો કારખાનાં[3] કરાવ્યાં ને હવે તો જ્ઞાન દેવું છે તે ફરે જ નહિ.' ને વળી કહ્યું જે, 'સર્વેનાં સુખ જોવાં ને સર્વેનાં રૂપ જાણવાં ને **એક ભગવાન વિના બીજામાં માલ નહિ એવું જ્ઞાન શીખવું.'** ને વળી કહે કે, 'ગિરનાર જેવડો કામ, ને મેરુ જેવડું માન ને લોકાલોક જેવડી વાસના, એ સર્વેનાં મૂળ ઉખાડી નાંખવાં છે; એવું જ્ઞાન આપવું છે.' ॥૩૨૧॥

આપણા દેહમાં જીવ ભેળો કોટાનકોટિ સૂર્યનો પ્રકાશ છે,

૧.ઘાટ-સંકલ્પો ૨.મુખ્ય ૩.મંદિર સંબંધી બાંધકામ વગેરે કાર્યો

પણ તે હમણાં જો દેખાય તો કોઈની ગણતી ન રહે, એમ મહિમા કહ્યો. ॥૩૨૨॥

મુક્તાનંદસ્વામી જેવા સાધુ વાત કરે તે બે હજાર માણસની સભા બેઠી હોય તે સહુના સંકલ્પના[૧] ઉત્તર થાતા જાય, એમ મહારાજના સાધુ તો જાણે ને વાત કરે. ॥૩૨૩॥

મહારાજનો મત[૨] તો કથા, કીર્તન, વાર્તા, ધ્યાન એ જ કરાવવું છે. ને માણસને તો સ્વભાવ પડી ગયા તે બીજું કર્યા વિના રહેવાય નહિ, ત્યારે હવે આપણે શું કરીએ ? ને આવો યોગ છે તેમાં નહિ સમજાય ને સ્વભાવ મૂકીને મોટા સાથે નહિ જોડાય તો તે મોડો ધામમાં જાશે, એમાં કાંઈ ભગવાનને ઉતાવળ નથી. ને આ કારખાનાં તો દહાડે દહાડે વધતાં જાશે. ॥૩૨૪॥

આ સાધુ જેવા છે એવા જણાય તો તેને મૂકીને છેટે ખસાય નહિ ને કાંઈક ચમત્કાર જણાવે તો તો વ્યાપકાનંદ સ્વામીની પેઠે બંધીખાનાં થાય,[૩] માટે કાંઈ નથી દેખાડતા તે પણ ઠીક છે. ॥૩૨૫॥

'વ્યવહારેણ સાધુઃ' તે એકબીજાને વ્યવહાર પડ્યાથી સાધુતાની ખબર પડે છે, પણ તે વિના સાધુપણું જણાતું નથી. ॥૩૨૬॥

અને આજ તો મોટાનો સંબંધ[૪] છે તે સુખ વર્તે છે, પણ

૧.અંતર્યામીપણે ૨.સિદ્ધાંત ૩.વ્યાપકાનંદસ્વામીએ બ્રાહ્મણના છોકરાને જીવતો કર્યો તે વાત સાંભળીને બુંદેલખંડ(હૈદરાબાદ)ના રાજાએ પોતાનો સ્વાર્થ સિદ્ધ કરવા સ્વામીને જેલમાં પૂર્યા હતા, તેમ થાય. ૪.સમાગમ ને આશરો

દેશકાળે તો આવો યોગ ન રહે તોપણ સુખ રહે એવો શો ઉપાય છે ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો જે, 'મોટાના ગુણ, વિભૂતિ, ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, ગંભીરપણું, ધીરજપણું - એ આદિક મોટાના મહિમાનો વિચાર કરીએ ને મોટા હૈયામાં સ્ફુરે તેણે કરીને સુખ વર્તે.'॥૩૨૭॥

અને આ જીવને કોઈ દહાડો ઘડપણ[૧] આવતું હશે કે નહિ ? એમ કહીને વળી કહ્યું જે, જીવને જ્ઞાન થાય ત્યારે ઘડપણ આવે[૨] પણ તે વિના તો ઘડપણ આવે નહિ. ॥૩૨૮॥

અને ભગવાનને અર્થે આપણે જે જે કર્યું છે ને કરીએ છીએ તે સર્વે જાણે છે ને જેને ખોળે માથું મૂક્યું છે તે રક્ષા કરશે, ને આપણું તો ભગવાન બહુ માની લે છે. ॥૩૨૯॥

જ્ઞાનીને ભગવાને પોતાનો આત્મા[૩] કહ્યો છે. તે ઉદ્ધવ જ્ઞાની, ને પ્રેમીનું ભગવાન રાખે તો ખરા પણ જ્ઞાન વિના અધૂરું. ને સચ્ચિદાનંદસ્વામીને તરસ લાગી, તેથી મહારાજને તરસ છીપે નહિ, પછી સચ્ચિદાનંદસ્વામીને પાણી પાયું ત્યારે મહારાજને તરસ છીપી. તોપણ મહારાજનો મત '**निजात्मानं ब्रह्मरूपं**' માનવું એમ છે. ॥૩૩૦॥

અને પુરુષને સ્ત્રીના જેવું હેત ભગવાનમાં થાય નહિ, એને તો જ્ઞાને કરીને હેત થાય; ને કૃપાનંદસ્વામી ને નિષ્કુળાનંદ સ્વામીનું હેત સ્ત્રીના જેવું, એમ મહારાજ કહેતા. ॥૩૩૧॥

૧.વૃદ્ધાવસ્થા ૨.વિષયમાંથી નિવૃત્તિ થાય ૩.જેના વિના રહેવાય નહિ તેવો પ્રિયતમ

જડભરત આ લોકના વ્યવહારમાં જોડાણા નહિ. તે શા સારુ ? જે પરમેશ્વર ભજવામાં બંધન થાય તે સારુ ગાંડા કહેવાણા. ને બીજા આ લોકમાં લઈ મંડે[૧] તેને માણસ ડાહ્યા કહે છે, પણ પરમેશ્વર ભજવાના માર્ગમાં એ ડાહ્યા નથી. ॥૩૩૨॥

ભગવાનની કથા તો કેવી છે ? તે ચોકિયાત[૨] આવીને કહે જે, જાગો ! જાગો ! પછી જાગે તેથી ચોરનો ભય ટળી જાય; તેમ કથા એવી છે. ॥૩૩૩॥

શિક્ષાપત્રીનો છેલ્લો શ્લોક નિત્ય બોલે છે તેમાં કહ્યું છે જે :

निजाश्रितानां सकलार्तिहन्ता सधर्मभक्तेरवनं विधाता ।
दाता सुखानां मनसेप्सितानां तनोतु कृष्णोऽखिलमंगलं नः ।।

પોતાના આશ્રિત જે ભક્તજન તેમની સમગ્ર પીડાના નાશ કરનારા એવા ને ધર્મે સહિત જે ભક્તિ તેની રક્ષાના કરનારા એવા ને પોતાના ભક્તજનને મનવાંછિત સુખ આપનારા એવા જે ભગવાન તે અમારા સમગ્ર મંગળને વિસ્તારો. ॥૩૩૪॥

એક રુચિવાળા[૩] બે જ હોઈએ તો હજારો ને લાખો છીએ ને તે વિના હજારો ને લાખો હોઈએ તોપણ એકલા જ છીએ એમ સમજવું. ॥૩૩૫॥

ભગવાનને પોતાના ભક્તને મારી-કૂટીને પણ બ્રહ્મરૂપ કરવા છે. ॥૩૩૬॥

૧.ધન-માનાદિ માટે બહુ પ્રયત્ન કરે ૨.ચોકીદાર; વૉચમેન ૩.એક જ જીવનધ્યેયવાળા

અને શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે, **'श्रेयांसि बहु विघ्नानि'** ને લોકમાં કહે છે જે, 'સારા કામમાં સો વિઘ્ન,' માટે પરમેશ્વર ભજવામાં ને પરમેશ્વરનું સ્વરૂપ સમજવામાં બહુ અંતરાય[૧] છે, તે અંતરાયને ઓળખીને ને તેથી મુકાઈને બહુ ખપવાળો હોય તે પરમેશ્વર સન્મુખ ચાલે, નીકર ચલાય એવું નથી; કેમ જે આ લોકમાં અનેક અંતરાય છે. ।।૩૩૭।।

પૂર્વનો સંસ્કાર એવું કહેવાય છે, તે પૂર્વનો સંસ્કાર તે પૂર્વ-જન્મનું કરેલું હોય તેને કહેવાય; પણ એમ ન સમજવું. ત્યારે પૂર્વનો સંસ્કાર તે શું ? જે, આજ જે ક્રિયા કરીએ તે આવતી કાલે પૂર્વ કહેવાય એમ સમજવું. માટે આપણે મોટાનો સમાગમ થયો તે આજ આપણે ઘણું પૂર્વ થયું. ।।૩૩૮।।

અને આ કીર્તનમાં કહ્યું છે એ વાત નિરંતર સંભારી રાખવી જે – **ઉધો ![૨] સંત સુખી રહે સંસારમેં,**
રાજા બી દુઃખિયા રંક બી દુઃખિયા, ધનપતિ દુઃખિત વિકારમેં;
વિના વિવેક ભેખ સબ દુઃખિયા, જૂઠા તન અહંકારમેં[૩]... ઉધો !

માટે સમજણવાળાને સંત કહે છે. તે અંબરીષ, પ્રહ્‌લાદ ને જનકાદિક રાજા હતા, પણ તે સાધુ કહેવાય છે એમ સમજવું. ।।૩૩૯।।

અને જ્ઞાન જ્ઞાનમાં પણ ઘણા ભેદ છે. કેની પેઠે ? જે

૧.અવરોધ-વિઘ્નો ૨.હે ઉદ્ધવ ! ૩.મિથ્યા દેહાભિમાનમાં

એક ગુજરાતનું ઘોડું હોય તેની સામી લાકડી ઉગામીએ તો ભાગી જાય, ને એક તો કાઠિયાવાડનું પલોટેલ[૧] ઘોડું હોય તે તો તરવારો, બરછીઓ, બંદુકોનો વરસાદ થાતો હોય તેમાં પણ સામું ચાલે, એ રીતે જ્ઞાન જ્ઞાનમાં ભેદ છે. ॥૩૪૦॥

આગળ[૨] જે ભક્ત થઈ ગયા તે કોઈની આજ સત્સંગમાં ઉપમા દેવાય નહિ; કેમ જે, આગળ થયા તે કોઈ અક્ષરધામના નિવાસી નથી ને આજ તો પુરુષોત્તમના આશ્રિત છે, તે સર્વે અક્ષરધામના અધિકારી છે. ॥૩૪૧॥

કથા કરે, કીર્તન કરે ને વાતું કરે પણ 'આ દેહ હું નહિ,' એમ માને નહિ. માટે આઠ પહોર[૩] ભજન કરવું જે, **હું દેહ નહિ ને દેહમાં રહ્યો એવો જે હું, તે આત્મા છું, બ્રહ્મ[૪] છું, અક્ષર છું ને મારે વિષે પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ પ્રગટ પ્રમાણ અખંડ રહ્યા છે. તે કેવા છે ? તો સર્વ અવતારના અવતારી છે, સર્વ કારણના કારણ છે, ને સર્વ થકી પર છે; તે પ્રગટ પ્રમાણ[૫] આ મને મળ્યા છે.** આ વાતમાં સાંખ્ય ને યોગ બેય આવી રહ્યા. ॥૩૪૨॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામીના શિષ્ય ગુણાતીતાનંદસ્વામીએ કરેલી વાતોમાં 'ભગવાનનો તથા સંતનો મહિમા' કહ્યો એ નામે પ્રથમ પ્રકરણ સમાપ્ત ॥૧॥

૧.તાલીમ આપી તૈયાર કરેલું ૨.પરોક્ષ અવતારના ૩.એક પહોર = ૩ કલાક ૪.એકરસ પરિપૂર્ણ-અતિ વિશાળ ૫.પ્રત્યક્ષપણે

પ્રકરણ-૨

ભગવાનનો નિશ્ચય તથા માહાત્મ્યનું મુખ્યપણું

શ્રીધોરાજીમાં લાલવડ હેઠે મહારાજે એકાદશીનો મહોત્સવ કર્યો, તે સમયને વિષે મહારાજે પોતાનો પ્રતાપ સહુને જણાવીને પોતાનો સર્વોપરી નિશ્ચય કરાવ્યો. પછી આત્માનંદ સ્વામીએ મહારાજને કહ્યું જે, 'સ ત્સંગ બહુ થયો.' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'એક એક સાધુ વાંસે લાખો મનુષ્ય ફરે ત્યારે સત્સંગ થયો એમ જાણવું.' એમ કહીને કહ્યું જે, 'અમે તો સો કરોડ મનવારો[૧] લઈને આવ્યા છીએ એટલા જીવનો ઉદ્ધાર કરવો છે. તે પ્રથમ તો ચિંતામણિઓ ભરીશું, પછી પારસમણિઓ ભરીશું, પછી હીરા, પછી મોતી, પછી દાગીના, પછી સોનામહોરો, પછી રાળ,[૨] પછી રૂપિયા ને પછી છેલ્લી બાકી ગારો,[૩] એ પ્રકારે પૂરણી[૪] કરવી છે; એવી રીતે મુક્તના અનંત પ્રકારના ભેદ છે, ને કલ્યાણ પણ અનંત પ્રકારનાં છે.' એવી રીતે બહુ વાર્તા કરી. ॥૧॥

૧.મોટાં જહાજ; સ્ટીમરો ૨.૨ રૂપિયા અને ૫૦ પૈસાની કિંમતનો ચલણી સિક્કો
૩.કીચડ ૪.ભરપાઈ; પૂર્ણ

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, એક દિવસ મહારાજ નર્મદામાં નાહીને ધ્યાન કરવા બેઠા, તે ઊઠે નહિ. પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ હાથ જોડીને બે-ત્રણ વાર કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે ટીમણ[૧] કરો તો ઠીક.' પછી મહારાજે કહ્યું જે,'ટીમણ તો કરવાં છે, પણ અમારે તો વાત કરવી છે.' પછી સ્વામીએ કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે વાત કરો.' પછી મહારાજ બોલ્યા જે, 'આ પચાસ કરોડ જોજન[૨] પૃથ્વી છે, તેથી દશગણું જળ છે, તેથી દશગણું તેજ છે, તેથી દશગણો વાયુ છે, તેથી દશગણો આકાશ છે, તેથી દશગણો અહંકાર છે, તેથી દશગણું મહત્તત્ત્વ છે, તેથી દશગણા પ્રધાનપુરુષ છે, તેથી અનંતગણી પ્રકૃતિ છે, ને તેથી અનંતગણો પુરુષ છે, ને તેથી અનંતગણું પર અક્ષરધામ છે. ને તે ધામને વિષે રહેનારા જે અનંત કોટિ મુક્ત છે, તેમને પુરુષોત્તમનો સંબંધ છે પણ બીજાને નથી. કેટલાકને તો ઈન્દ્રાદિકનો સંબંધ છે, ને કેટલાકને તો બ્રહ્માદિકનો સંબંધ છે, ને કેટલાકને તો વૈરાટાદિકનો સંબંધ છે, ને કેટલાકને તો પ્રધાન-પુરુષાદિકનો સંબંધ છે, ને કેટલાકને તો પ્રકૃતિ-પુરુષાદિકનો સંબંધ છે, પણ પુરુષોત્તમનો નથી.

ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'આંહીં કોઈને પુરુષોત્તમનો સંબંધ હોય તો ?' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'એટલી જ વાત સમજવાની છે; કેમ જે **અક્ષરના મુક્તને પુરુષોત્તમનો સંબંધ છે**

૧.મુસાફરીમાં કરવાનો નાસ્તો ૨.૧ યોજન = ૧૨ કી.મી.

કાં તમારે છે, પણ બીજા અવાંતર[૧] કોઈને નથી.' એવી રીતે પોતાના પુરુષોત્તમપણાના પ્રતાપની ઘણીક વાત કરી, તેમાંથી આ તો દિશમાત્ર[૨] લખી છે. ॥૨॥

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, મુક્તાનંદસ્વામીને મહારાજે પૂછ્યું જે, 'અમે જે જે ધામમાં જઈએ છીએ તે તે ધામમાં તમારાં બહુ વખાણ થાય છે; તે તમારામાં એવી શી મોટપ છે, તે સર્વે તમારાં વખાણ કરે છે ?' એમ કહીને બોલ્યા જે, 'આ તૂંબડી[૩] ફૂટી જાય તો સાજી કરતાં આવડે ?' ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'ના મહારાજ.' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'તમે તમારી મોટપને જાણતા નથી.'એમ કહીને બોલ્યા જે,'લ્યો અમે જ કહીએ.' એમ કહીને કહ્યું જે,'આ પચાસ કોટી યોજન પૃથ્વી છે, તેથી દશગણું જળ છે ને તેથી દશગણું તેજ છે, તેથી દશગણો વાયુ છે, તેથી દશગણો આકાશ છે, તેથી દશગણો અહંકાર છે, તેથી દશગણું મહત્તત્ત્વ છે, તેથી દશગણા પ્રધાનપુરુષ છે, તેથી અનંતગણા પ્રકૃતિપુરુષ છે, ને તે પ્રકૃતિ-પુરુષ થકી પર અક્ષરધામ છે; તે ધામમાંથી લાખ મણ લોઢાનો ગોળો પડતો મૂકીએ, તો વાયુને લેરખે ઘસાતો ઘસાતો પૃથ્વી ઉપર આવે ત્યારે રજ ભેળો રજ થઈ જાય, એટલું છેટું છે; પણ જો આંહીં અલ્પ જેવો જીવ હોય ને તેને તમે એમ ધારો જે આ જીવ આઠ આવરણ પાર અક્ષરધામમાં જાય, તો તત્કાળ જાય.

૧.વચ્ચે રહેલાને ૨.બહુ થોડી; દિશા સૂચક ૩.સંતોને પાણી પીવાનું લાકડાનું પાત્ર

જેમ જતરડામાં[૧] ઘાલીને પાણો ફગાવી નાંખે એવું તમારા કાંડાને વિષે બળ છે પણ તેને તમે જાણતા નથી.' એમ કહીને કહ્યું જે, 'એવી મોટપ તમમાં આવી છે તેનું કારણ કહું તે તમે સાંભળો : **સર્વ થકી પર જે અક્ષરધામ, તેને વિષે વિરાજમાન એવા જે ભગવાન તેનો તમારે સાક્ષાત્કાર સંબંધ થયો છે.'** એવી રીતે ઘણી વાર્તા કરી. ॥૩॥

અને વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, 'ભગવાનના અવતાર-માત્રમાં ચમત્કાર તો ચમકપાણ[૨] જેવો છે. તેમાં કેટલાક મણ[૩] જેવા છે ને કેટલાક તો દસ મણ જેવા છે ને કેટલાક તો સો મણ જેવા છે ને કેટલાક તો લાખ મણ જેવા છે. તેમાં જે મણ ચમક હોય તે આ મંદિરનું લોઢું હોય તેને તાણે ને દશ મણ ચમક હોય તે તો આખા શહેરના લોઢાને તાણે ને સો મણ ચમક હોય તો આખા દેશના[૪] લોઢાને તાણે ને લાખ મણ ચમક હોય તો આખા પરગણાના[૫] લોઢાને તાણે, ને આજ તો બધો ચમકનો પર્વત આવ્યો છે, નહિ તો બધું બ્રહ્માંડ કેમ તણાઈ જાય ?' એમ વાત કરીને બોલ્યા જે, 'પૂર્વના અવતારમાં જેવું ઐશ્વર્ય છે તેમાં તેટલા જીવ તણાણા છે ને **આજ તો સર્વે અવતારના અવતારી, સર્વ કારણના કારણ એવા જે પુરુષોત્તમ તે જ પધાર્યા છે;** તેને જોઈને તો અનંત ધામના પતિ ને તે તે ધામના મુક્ત, તે પોતાની મૂર્તિને

૧.ચામડાનું કે સૂતરનું પથ્થર ફેંકવાનું સાધન; ગોફણ ૨.લોહચુંબક ૩. ૧ મણ = ૨૦ કિલો ૪.સોરઠ જેવા પ્રદેશના ૫.રાજ્યનાં એક વિભાગના

વિષે તણાઈ ગયા, જેમ ચમકના પર્વતને દેખીને વહાણના ખીલા તણાઈ જાય છે તેમ.' ।।૪।।

અને સ્વામીએ વાત કરી જે, વાદી, ફૂલવાદી ને ગારડી; તેમાં વાદી હોય તે તો ગરીબ સાપ હોય તેને ઝાલે, ને ફૂલવાદી હોય તે તો હાથ આવે તો ઝાલે, નહિ તો લૂગડાંના છેડાને વળ દઈને મારી નાંખે; ને ગારડી હોય તેની આગળ તો ગમે તેવો મણિધર[૧] હોય તે પણ ડોલે. એ તો દૃષ્ટાંત, ને સિદ્ધાંત તો એ છે જે, દત્તાત્રેય ને કપિલ તે તો વાદીને ઠેકાણે છે, તે તો મુમુક્ષુ હોય તેનું કલ્યાણ કરે; ને રામચંદ્રજી ને શ્રીકૃષ્ણ તે તો ફૂલવાદીને ઠેકાણે છે, તે તો પોતાનું વચન માને તેનું કલ્યાણ કરે ને ન માને તો તરવારે સમાધાન કરે ને કલ્યાણ કરે; ને શ્રીજીમહારાજ તો ગારડીને ઠેકાણે છે, તેની આગળ તો જીવ, ઈશ્વર, પુરુષ ને અક્ષરાદિક તે સર્વે હાથ જોડીને ઊભા છે. ।।૫।।

વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, શ્રીજીમહારાજને જેસંગભાઈએ પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'ભગવાનનું કર્યું સર્વે થાય છે ને તે ભગવાન રક્ષા કરે તો શું ન થાય ?' ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, "રક્ષા ભગવાન બહુ કરે છે ને જો રક્ષા ન કરતા હોત તો કાળ, કર્મ ને માયા એ કોઈને પ્રભુ ભજવા દે એવાં નથી. કેમ જે, મૂળ માયાને કોઈએ છેડી[૨] નહોતી, તેને આપણે છેડી છે; તે શું ? તો લાજું કાઢીને[૩]

૧.માથામાં મણિવાળો મોટો સાપ ૨.ખીજવી ૩.શ્રીહરિએ સંતોને ઘુંઘટ કાઢીને-મોઢું ઢાંકીને ચાલવાનું એક પ્રકરણ પ્રવર્તાવેલું

તેનો વારંવાર તિરસ્કાર કરીએ છીએ; ને જો ભગવાન રક્ષા ન કરતા હોય, તો આ કરો[૧] પાડીને મારી નાંખે ને કાં તો પૃથ્વી ફાડીને માંહી ઘાલી દે, એવી માયા ખીજી છે."

ત્યારે પૂછ્યું જે, 'એવી ક્યાં સુધી રક્ષા કરશે ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "હમણાં રક્ષા કરે છે ને પછી નહિ કરે એમ ન સમજવું." એમ કહીને બોલ્યા જે, "પૂર્વ દેશમાંથી પુરુષ ચાલ્યો આવતો હતો, તેની આગળ લાખો તાડ[૨] આડાં આવ્યાં; તેને જોઈને એક તાડને હડસેલો[૩] માર્યો તે લાખો તાડને પાડીને ચાલ્યો ગયો. તેમ અમે પૃથ્વી ઉપર આવીને કાળ, કર્મ ને માયા તેમને હડસેલો માર્યો છે, તે ઊભાં થઈને દુઃખ દેવાને સમર્થ નહિ થાય, એમ તમારે જાણવું." ||૬||

વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, શ્રીજીમહારાજે એક દિવસ આનંદસ્વામી, મુક્તાનંદસ્વામી તથા સ્વરૂપાનંદસ્વામી એ ત્રણને પૂછ્યું જે, "અમે તમને જે જે આજ્ઞા કરીએ જે આ પ્રવૃત્તિની ક્રિયા કરો, ત્યારે કેમ કરો ?" ત્યારે પ્રથમ આનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, "જેમ તમે કહો તેમ કરીએ." ત્યાર પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, "હૃદયમાંથી એક વેંત વૃત્તિ[૪] બહાર કાઢું ત્યારે ક્રિયા થાય ને તે વૃત્તિ એક વેંત બહાર કાઢી હોય તેને હાથ પાછી વાળું ત્યારે સુખ થાય." ત્યારે સ્વરૂપાનંદસ્વામીને કહ્યું જે, 'તમે કેમ કરો ?'

૧.મકાનની એક તરફની દીવાલ ૨.એક પ્રકારનાં અતિ ઊંચાં ઝાડ ૩.ધક્કો
૪.જેના વડે જીવને કાંઈ પણ અનુભવ થાય છે, તેવો જ્ઞાનપ્રવાહ

ત્યારે તે બોલ્યા જે, 'જે ક્રિયા કરવા ને જોવા જાઉં તો તે પદાર્થ ટળી જાય ને તમારી મૂર્તિ દેખાય."

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'પદાર્થ ટળી જાય ને મૂર્તિ દેખાય એ સર્વેને માન્યામાં આવતું નથી.' ત્યારે સ્વરૂપાનંદ સ્વામી બોલ્યા જે, 'જેમ તીરમાં લીંબુ ખોસ્યું હોય ને તે તીરને જેમનું[૧] કરીએ તેમનું તે તીરમાં લીંબુ દેખાય; તેમ વૃત્તિમાં ભગવાન રહ્યા છે ને તે વૃત્તિને જેમની[૧] કરીએ તેમની કોરે[૨] ભગવાન દેખાય છે.'

પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'ત્રણેનાં અંગ જુદાં જુદાં જણાય છે, માટે આનંદસ્વામીએ મુક્તાનંદસ્વામીનો સમાગમ કરવો ને મુક્તાનંદસ્વામીએ સ્વરૂપાનંદસ્વામીનો સમાગમ કરવો. એમ કરે તો એકબીજાની કસર ટળે.' એમ ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ ભેદ છે. ॥૭॥

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, એક દિવસ સ્વરૂપાનંદ સ્વામી દેશ ફરીને[૩] આવ્યા. તેને શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, 'દેશમાં મનુષ્ય કેવા છે ?' ત્યારે સ્વરૂપાનંદસ્વામી ધીરા રહીને બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! મનુષ્ય તો લીંબડી કે નીચે દેખા હે ને બીજે મનુષ્ય તો નહિ હે.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'દેશ ફરીને આવ્યા ને મનુષ્ય તો દીઠા જ નહીં.' ત્યારે સર્વે સંતે પૂછ્યું જે, 'કલ્યાણ કેનાં કર્યાં હશે ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે,

૧.જે તરફ; જેની સામે ૨.તે તે જગ્યાએ ૩.સત્સંગમાં વિચરણ કરીને

'બીજા નિયમ ધરાવીને વર્તમાન પળાવે ત્યારે કલ્યાણ થાય ને સ્વરૂપાનંદસ્વામીને તો દર્શને કરીને કલ્યાણ થાય.' ॥૮॥

વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, મુક્તાનંદસ્વામી તથા બ્રહ્માનંદસ્વામી તે દેશમાંથી ફરીને આવીને પછી શ્રીજીમહારાજની પાસે બેઠા. પછી શ્રીજીમહારાજે બ્રહ્માનંદસ્વામીને પૂછ્યું જે, 'દેશમાં સત્સંગ કેવો થયો છે ?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'મહારાજ ! સત્સંગ તો બહુ થયો છે.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'તમે સત્સંગી થયા છો ?' ત્યારે કહ્યું જે, 'અમે તો ખરેખરા સત્સંગી થયા છીએ.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'તમે તો હજી ગુણબુદ્ધિવાળા[૧] સત્સંગી થયા છો ને જો ખરેખરા સત્સંગી હો તો કહો જે, અમે ક્યાં હતા ને ક્યાંથી આવીએ છીએ ?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'ના મહારાજ, એવા સત્સંગી તો નથી થયા.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'અમારા ખરેખરા સત્સંગી તો ગોવરધનભાઈ તથા પર્વતભાઈ આદિક છે, તે તો અમને ત્રણે અવસ્થામાં નિરંતર દેખે છે.'

પછી મુક્તાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'એવા સત્સંગી કેમ થવાય ?' ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, **'એવા સત્સંગી તો તો થવાય, જો માયિકભાવ ટાળીને પોતાને અક્ષરરૂપ માનીને મારી મૂર્તિનું ચિંતવન કરો, તો એવા સત્સંગી થવાય.'** ત્યારે બ્રહ્માનંદ

૧.સામાન્ય. જેને શ્રીહરિ તથા સંતોનો ગુણ આવ્યો હોય તેવા, પણ જેવા છે તેવા શ્રીજીમહારાજને યથાર્થ ઓળખીને તેની મૂર્તિમાં સ્થિતિ પામેલા નહીં.

સ્વામીએ પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! કૃપા કરો તો એવા સત્સંગી થવાય.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'હજી કૃપા જોઈએ છીએ ? જુઓને અમે અક્ષરધામમાંથી આંહીં આવ્યા, તે પ્રકૃતિ-પુરુષના લોકમાં પણ ન રહ્યા ને પ્રધાનપુરુષના લોકમાં પણ ન રહ્યા ને અનંત બીજાં ધામમાં ને ઈશ્વરનાં અનંત સ્થાનક તેમાં ક્યાંય ન રહ્યા ને તમારી ભેળા આવીને રહ્યા ને હજી કૃપા જોઈએ છે ?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! કૃપા તો બહુ કરી, પણ અમારે માયાનું આવરણ તે સમજાય નહિ.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ ઊભા થઈને પછેડી[1] ઓઢી હતી તે પડતી મૂકીને બોલ્યા જે, 'હવે છે માયાનું આવરણ ?' ત્યારે કહ્યું જે, 'ના મહારાજ.' ॥૯॥

પછી વળી સ્વરૂપાનંદસ્વામીએ શ્રીજીમહારાજને પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! સત્સંગી કા કેસા કલ્યાન હોતા હે ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'જેસા કલ્યાન મોટા મોટા અવતારકા હોતા હે તૈસા કલ્યાન સત્સંગીકા હોતા હે.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'ગુરુસાહેબ ! તબ તો બોત બડા કલ્યાન હોતા હે.' ॥૧૦॥

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, ગામ જાળિયામાં શ્રીજીમહારાજ બહુ વાર પોઢીને જાગ્યા. પછી સર્વે સંતે પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આજ તો તમે બહુવાર પોઢી રહ્યા.' ત્યારે

૧.શરીર પર ઓઢવાનું વસ્ત્ર-ચાદર; ખેસ

શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "તમે બહુ તપ કર્યું, તે અમે રાજી થયા. માટે આજ તો તમારા સારુ અમે ધામ જોવા ગયા હતા. તે પ્રથમ તો અમે બદરિકાશ્રમમાં ગયા, તે બદરિકાશ્રમવાસીએ અમારી પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી તેને અમે કહ્યું જે, 'અમારા સાધુ સારુ જાયગા[1] જોવા આવ્યા છીએ.' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ ધામ તમારું છે, માટે આંહીં સાધુને રાખો.' પછી અમને એમ જણાણું જે, આવો તો ચરોતર[2] છે, કેમ જે કોઠાં, બોરાં ત્યાં પણ મળે છે.

પછી અમે ત્યાંથી શ્વેતદ્વીપમાં ગયા, ને ત્યાંના વાસીએ અમને પધરાવીને પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી અમને તેણે કહ્યું જે, 'મહારાજ ! બહુ દયા કરીને દર્શન દીધાં.' પછી અમે તેને કહ્યું જે, 'અમારા સાધુ સારુ જાયગા જોવા આંહીં આવ્યા છીએ.' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ ધામ તમારું છે, તે આંહીં સાધુને રાખો.' પછી અમને જણાણું જે, 'સ્થાન તો બહુ સારું, પણ પ્રભુ ભજવામાં સુખ જણાણું નહિ; શા માટે જે, ક્ષીરસમુદ્ર[3] એક કોરે હડુડ્યા[4] કરે છે.

પછી તેને જોઈને અમે ચાલી નીસર્યા; તે વૈકુંઠલોકમાં ગયા. તે વૈકુંઠવાસી રામચંદ્રજી તેણે અમારી પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી તેને અમે કહ્યું જે, 'અમારા સાધુ સારુ જાયગા જોવા આવ્યા છીએ.' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ !

૧.સ્થાન ૨.વડતાલ આજુ-બાજુનો પ્રદેશ ૩.દૂધનો સાગર ૪.ગર્જ્યા; અવાજ કર્યા

આ ધામ તમારું છે, માટે આંહીં સાધુને રાખો.' પછી અમને એમાં કાંઈ સારું જણાણું નહિ; કેમ જે, ચાર ભુજા ને સ્ત્રીઓનો પ્રસંગ તે ઠીક નહીં.

પછી તેને જોઈને અમે ચાલી નીસર્યા; તે ગોલોકમાં ગયા. પછી ત્યાંના વાસી જે શ્રીકૃષ્ણ તેણે અમારી પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી તેમને અમે કહ્યું જે, 'અમારા સાધુ સારુ જાયગા જોવા આવ્યા છીએ.' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ ધામ તમારું છે, માટે આંહીં સાધુને રાખો.' પછી અમને એમાં પણ કાંઈ સારું જણાણું નહિ; કેમ જે, ગોપ-ગોપિયું તેને જોઈને પ્રભુ ભજાય નહિ અને કેટલીક જાતનો ગડબડાટ.[૧] તેને જોઈને અમે ચાલી નીકળ્યા, તે પ્રકૃતિપુરુષના લોકમાં ગયા. ને લોક જોઈને બહુ રાજી થયા; જે આંહીં સાધુને રાખીએ. ત્યાં તો પુરુષ ને પ્રકૃતિ દેખાણાં. તેને જોઈને અમે પ્રકૃતિને પૂછ્યું જે, 'તું ધોળી કેમ છો ને એ પુરુષ કાળો કેમ છે ?' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'એ પુરુષ મારી સાથે જોડાણો તેણે કરીને મારામાં શ્યામતા હતી તે પુરુષમાં ગઈ ને પુરુષમાં રૂપ હતું તે મારામાં આવ્યું છે.' પછી અમને એમ વિચાર થયો જે, 'આંહીં સાધુને રાખવા નહિ, કેમ જે માયા કાળા[૨] કરી નાંખે.'

પછી તેને જોઈને અમે ચાલી નીકળ્યા તે અક્ષરધામમાં ગયા. તે અક્ષરધામના મુક્તે અમને દિવ્ય સિંહાસન ઉપર

૧.ઉપદ્રવ; વિક્ષેપ ૨.મોહિત

પધરાવીને અમારી પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી અમે કહ્યું જે, 'અમારા સાધુ સારુ ધામ જોવા આવ્યા છીએ.' ત્યારે તે મુક્તે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ ધામ તમારું છે અને અમે પણ તમારા જ છીએ, માટે આંહીં સાધુને રાખો ને સુખ આપો.' પછી અમને એમ જણાણું જે, આ ધામ જેવું કોઈ ધામ નથી. માટે આંહીં સાધુને રાખવા એ જ ઠીક છે." ॥૧૧॥

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, 'મહારાજને પુરુષોત્તમ જાણ્યા વિના અક્ષરધામમાં જવાય નહિ ને બ્રહ્મરૂપ થયા વિના મહારાજની સેવામાં રહેવાય નહિ.' ત્યારે શિવલાલે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'પુરુષોત્તમ કેમ જાણવા ? ને બ્રહ્મરૂપ કેમ થવાય ?' ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું જે, 'મહારાજ તો સર્વોપરી છે ને સર્વ અવતારના અવતારી ને સર્વ કારણના કારણ છે.' તે ઉપર મધ્યનું નવમું ને છેલ્લાનું આડત્રીસમું વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, 'આજ તો સત્સંગમાં આચાર્ય, મંદિર ને મૂર્તિઓ તે સર્વોપરી છે, તો મહારાજ સર્વોપરી હોય તેમાં શું કહેવું ? એ તો સર્વોપરી જ છે એમ સમજવું. અને બ્રહ્મરૂપ તો એમ થવાય છે જે, **આવા સાધુને બ્રહ્મરૂપ જાણીને મન, કર્મ, વચને તેનો સંગ કરે છે તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે.**' તે ઉપર વડતાલનું અગિયારમું વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, 'આવા થાય છે ત્યારે પુરુષોત્તમની સેવામાં રહેવાય છે.' એક હરિજને ચાર-પાંચ વચનામૃત વાંચ્યાં, તે વચનામૃતનાં નામ : પ્રથમનું ત્રેવીસમું, મધ્યનું ત્રીસમું ને પિસ્તાલીસમું, ને

અમદાવાદનું બીજું ને ત્રીજું. ત્યારે સ્વામી બેઠા થઈને બોલ્યા જે, ‘આ વચનામૃત તો જાણે સાંભળ્યાં જ નહોતાં !’ એમ કહીને બોલ્યા જે, ‘ફેર વાંચો.’ ત્યારે ફેર વાંચ્યાં. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, ‘આ વચનામૃત સાંભળતાં એમ જાણ્યું જે, કોટી કલ્પ સુધી એમ કર્યા વિના છૂટકો નથી. તે આચાર્ય હોય, કે ભગવાનનો પુત્ર હોય, કે ઈશ્વર હોય, કે નાના-મોટા ભગવાનના અવતાર હોય, પણ એમ કર્યા વિના છૂટકો નથી. કેમ જે, એ પણ મહારાજનો મત છે, તે ઉપર મહારાજનો કહેલો શ્લોક છે તે બોલ્યા જે –

निजात्मानं ब्रह्मरूपं देहत्रयविलक्षणम् ।
विभाव्य तेन कर्तव्या भक्तिः कृष्णस्य सर्वदा ॥

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न काङ्क्षति ।
समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥

परिनिष्ठतोऽपि नैर्गुण्य उत्तमश्लोकलीलया ।
गृहितचेता राजर्षे आख्यानं यदधीतवान् ॥

आत्मारामाश्च मुनयो निर्ग्रन्था अप्युरुक्रमे ।
कुर्वन्त्यहैतुकीं भक्तिमित्थंभूतगुणो हरिः ॥

એવા એવા ઘણાક શ્લોક બોલીને કહ્યું જે, ‘આવા થાય ત્યારે તેના હૃદયમાં ભગવાન અખંડ નિવાસ કરીને રહે છે.’ ॥૧૨॥

પછી એક હરિજન સામું જોઈને બોલ્યા જે, ‘તમારે મૂર્તિ તો છે, પણ મંદિર વિના પધરાવશો ક્યાં ? માટે ભગવાન

પધરાવવા હોય તો આમાં કહ્યું એવું[૧] મંદિર કરવા શીખો, તો ભગવાન રહે.' એમ કહીને બોલ્યા જે, 'આ મંદિર સારુ મૂર્તિઓ લેવા ગયા ત્યારે સલાટે[૨] કહ્યું જે, 'કેવી મૂર્તિઓ કાઢી આપું ?' ત્યારે સાધુએ કહ્યું જે, 'આ નકશા પ્રમાણે કાઢી આપો.' ત્યારે તે સલાટે કહ્યું જે, 'લાખો રૂપિયાનું મંદિર હોય ત્યારે એવી મૂર્તિઓ શોભે.' પછી સાધુએ કહ્યું જે, 'મંદિર પ્રમાણે જ મૂર્તિઓ લેવા આવ્યા છીએ.' ત્યારે કહે જે, 'તો કાઢી આપું.' પછી સલાટે મૂર્તિઓ કાઢી આપિયું. તેમ આપણે બ્રહ્મરૂપ થયા વિના પુરુષોત્તમ ભગવાન પધરાવશું ક્યાં ? માટે પુરુષોત્તમ ભગવાન પધરાવવા હોય તો બ્રહ્મરૂપ થાવું.' એમ કહીને ઊઠ્યા.

પછી એક હરિજનનું કાંડું ઝાલીને ચાલ્યા. પછી તેને કહ્યું જે, 'ખબરદાર સંકલ્પ કર્યો છે તો !' ત્યારે ભક્તના સંકલ્પ બંધ થઈ ગયા ! પછી તેને કહ્યું જે, 'આમ નિરંતર રહેવાય તો સંશયગ્રંથિ, કર્મગ્રંથિ, ઇચ્છાગ્રંથિ, મમત્વગ્રંથિ ને અહંગ્રંથિ આદિક અનેક પ્રકારની ગ્રંથિઓ નાશ પામી જાય છે ને નિરંતર ભગવાનમાં રહેવાય છે.' ॥૧૩॥

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, પ્રભુ ભજવા દેહ તો ધર્યો છે, પણ પંચવિષય છે તે દમઘોષના દીકરા[૩] જેવા છે, તે ભગવાનને વરવા દેતા નથી, એવા ભૂંડા છે. ત્યારે પૂછ્યું જે,

૧.શુદ્ધ ચૈતન્ય એકરસ પરિપૂર્ણ અક્ષરબ્રહ્મરૂપ ૨.પથ્થર ઘડનાર શિલ્પીએ
૩.શિશુપાળ. તે રુક્મિણીને ભગવાન સાથે પરણવું હતું તેમાં આડો આવતો હતો.

'રુક્મિણીજી એકવાર ભગવાનના ગુણ સાંભળીને બોલ્યાં જે, **'વરું તો ભગવાનને વરું નીકર જીભ કરડીને મરું, પણ દમઘોષનો દીકરો જે શિશુપાળ તેને ન વરું'** એમ બોલ્યાં. ને આજ તો મહારાજ ને મોટા સાધુ નિરંતર કહે છે તોય ભગવાનને મૂકીને બીજાને કેમ વરાય છે ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, **'આપણે ભગવાન વરવા[1] દેહ ધર્યો નથી ને રુક્મિણીએ તો ભગવાનને વરવા દેહ ધર્યો હતો.'**

'આપણને તો મહારાજનો ને મોટા સાધુનો યોગ થયો છે, તે હમણાં તો ભગવાનમાં રહેવું કઠણ પડે છે, પણ પછી તો નીસરવું કઠણ પડશે, એવો સત્સંગનો પ્રતાપ છે.' ત્યારે પૂછ્યું જે, 'આ દેહ મૂક્યા પછી કેવું થવાશે ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'વ્યાપકાનંદસ્વામી તથા સ્વરૂપાનંદસ્વામી જેવા તો થવાશે, એવો મહારાજનો ને મોટા સાધુનો પ્રતાપ છે.' ॥૧૪॥

પછી સ્વામીએ વાત કરી જે, **જેવા મહારાજ છે ને જેવા આ સાધુ છે તેવા જો જણાય તો તેને સમજવાનું ને કરવાનું કાંઈ રહે નહિ.** ત્યારે પૂછ્યું જે, 'જેવા મહારાજ છે ને જેવા સાધુ છે તેને જાણ્યા હોય તેની કેવી સમજણ હોય ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, **'यो वेत्ति युगपत् सर्वं प्रत्यक्षेण सदा स्वतः'**[2] એ શ્રુતિ બોલીને કહ્યું જે, 'એવી સમજણ હોય ત્યારે ભગવાનને ને મોટા સાધુને જાણ્યા કહેવાય.'

૧.પામવા ૨.જે કાંઈ છે તે બધું જ એક સાથે પ્રત્યક્ષપણે હંમેશા સદા જાણે છે એવા અમારા પ્રગટ પ્રભુ છે.

ત્યારે વળી પૂછ્યું જે, 'આવી સમજણ હોય તો ભૂંડું આચરણ કેમ થાય ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'જેને આવી સમજણ હોય તેને તો ભૂંડો સંકલ્પ પણ ન થાય, તો આચરણ તો થાય જ કેમ ? તે જેને જેટલું ભૂંડું આચરણ થાય છે, તેટલું અજ્ઞાન છે ને જેટલું અજ્ઞાન છે તેટલો જ કુસંગ થાય છે.' ॥૧૫॥

એક દિવસે વેદાંતીની આગળ સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, ભગવાનના સ્વરૂપને જે નિરાકાર કહેનારા છે ને જાણનારા છે ને સત્શાસ્ત્રના અર્થને અવળા કરનારા છે, તે તો અનંત જન્મ સુધી ને અનંત કલ્પ સુધી કોઈ સ્થાનકને વિષે બાળો સાદ[૧] કરીને રોશે નહિ, ને સતયુગમાં લાખ વર્ષ સુધી ને ત્રેતાયુગમાં દસ હજાર વર્ષ સુધી ને દ્વાપરયુગમાં હજાર વર્ષ સુધી ને કળિયુગમાં સો વર્ષ સુધી એને ગર્ભમાંથી શસ્ત્રે કાપી કાપીને કાઢશે પણ બાળો સાદ કાઢીને રોશે નહિ, ને એમને એમ અનંત કલ્પ સુધી દુઃખને ભોગવશે, પણ સુખ તો નહિ જ થાય.' એમ કહીને બોલ્યા જે, 'સ્વામિનારાયણે આ પૃથ્વીને વિષે આવીને [૨] પાંચ પગ રોપ્યા છે, તેને ખોટા કરીને જીવનું રૂડું થાય, એમ કહી દેખાડો. અને તે પાંચ પગ તે શું ? તો નિષ્કામ, નિર્લોભ, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ ને નિર્માન એ જે પાંચ પગ રોપ્યા, તેને ફેરવવાને કોઈ સમર્થ નથી. જેમ રાવણની સભામાં અંગદે પગ રોપ્યો હતો તે

૧.બાળકનું રૂદન. અર્થાત્ ભગવાનના દ્રોહી જીવનું ગર્ભમાં જ ભ્રૂણ હત્યાથી મૃત્યુ થશે, તેથી તે રડી પણ નહીં શકે ૨.વૈદિક શાસ્ત્ર મુજબ પંચવર્તમાનરૂપી

કોઈથી ઊપડ્યો નહિ, તેમ અમે પણ પગ રોપ્યા છે તે કોઈથી ખોટા નહિ થાય.' એમ કહીને નાહવા પધાર્યા. ॥૧૬॥

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, મહારાજે અનંત પ્રકારની વાતો જીવના મોક્ષને અર્થે પ્રવર્તાવી છે; પણ તેમાં ચાર વાતો છે તે તો જીવનું જીવન છે. તે શું ? તો, **એક તો મહારાજની ઉપાસના ને બીજી મહારાજની આજ્ઞા ને ત્રીજી મોટા એકાંતિક સાથે પ્રીતિ ને ચોથું ભગવદી સાથે સુહૃદપણું** – એ ચાર વાતો તો જીવનું જીવન છે, તેને તો મૂકવી જ નહિ. ને જો અશુભ દેશ, કાળ, સંગ, ક્રિયા, શાસ્ત્ર, મંત્ર, દીક્ષા ને દેવતા – એ આઠ અશુભનો યોગ થાય, તો મહારાજને ને બીજા અવતારાદિકને વિષે સમભાવ કરાવી નાંખે અને આજ્ઞાને વિષે ગૌણપણું દેખાડી દે, ને મોટા સાધુને ને સત્સંગમાં ગડબડગોટા વાળતો હોય[1] એ બેયને એકપણે કરી મૂકે, ને ભગવદીને વિષે દોષ દેખાડી દે; એ આઠ દેશાદિક તો અસત્પુરુષને વિષે રહ્યા છે. માટે જેને જીવનું જીવન રાખવું હોય, તેને તો ઓળખીને જીવ જોડવો.

ત્યારે એક હરિજને હાથ જોડીને કહ્યું જે, 'મારે તો બહુ બંધન થયું છે, તે હું તો કેમ કરું ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'હું તો ઘણોય સુખિયો કરી મૂકું પણ તેમ તમારાથી થાય નહિ, ને હું કહું એમ જો તમે કરો તો ત્યાંથી ગાંડા થાઓ, ત્યારે એ વાત થાય, પણ તે વિના તો થાય જ નહીં.' ત્યારે વળી પૂછ્યું જે, 'તમે

૧.ધર્મ-નિયમ અને જ્ઞાન-વૈરાગ્યાદિમાં બધી રીતે લબાડ-ઢીલો હોય

કહો તેમ કરે ત્યારે ગાંડો કેમ કહેવાય ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'આ બે જણ હું કહું એમ કરે છે તો ત્યાં તો તેને ગાંડા જાણે છે, પણ જો મહારાજ ને મોટા સાધુ રાજી છે તો સર્વે રાજી થઈ રહ્યા છે.' એટલી વાત કરીને મંદિરમાં પધાર્યા. ॥૧૭॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, 'સાધુ તો ક્યાં ઓળખાય છે ?' એમ કહીને બોલ્યા જે, "જે વરસે છત્રિયું ભાંગિયું ને પટારા કઢાવ્યા તે દિવસે એક સાધુએ મને એમ કહ્યું જે, 'આ ભજનાનંદસ્વામી જેવા સત્સંગમાં કોઈ સાધુ નથી; કેમ જે, બીજાના પટારામાંથી નીસર્યું પણ એના પટારામાંથી કાંઈએ ન નીસર્યું.' ત્યારે મે કહ્યું જે, 'શું તારું કપાળ નીસરે ! ગામમાં ક્યાંય મૂક્યું હશે. ને કાંઈ ન હોય તો બે પટારા રાખવાનું શું કામ હોય ? અને સત્સંગમાં વૈદું કરી કરીને ઘણું પદાર્થ ભેગું કર્યું હતું, તે કુસંગમાં ક્યાંઈ રહ્યું, પણ સત્સંગના કામમાં આવ્યું નથી. તે જુઓને એવાને પણ બહુ મોટા માન્યા હોય, માટે સાધુ ઓળખાય નહિ." એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, "પ્રથમ મહારાજે મંડળ બંધાવ્યાં, ત્યારે સર્વે સાધુને કહ્યું જે, 'ગુરુ ગુરુ હોય તે ઊઠીને એક કોરે બેસો.' ત્યારે જેટલા ગુરુ હતા તે સર્વે ઊઠીને એક કોરે બેઠા. પછી મહારાજે કહ્યું જે, 'જેને જ્યાં મળતું આવે તેમ બેસો.' પછી જેને જેમ મળતું હતું તેમ તે સર્વે બેઠા."

પછી સ્વામી કહે, "હું બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે રહેતો તે ઊઠીને આત્માનંદસ્વામી પાસે જઈને બેઠો; કેમ જે, બ્રહ્માનંદસ્વામી ટોકે

નહિ ને પોતે તો મહા કવિરાજ તે ખાવાનું બહુ આવે, તે જુવાન અવસ્થાવાળાને ઠીક નહિ. પછી મહારાજે ઊઠીને જ્યાં સંતના મંડળ બેઠાં હતાં ત્યાં આવીને જોતે જોતે જ્યાં આત્માનંદસ્વામી બેઠા હતાં ત્યાં આવીને મને કહ્યું જે, 'તમે તો બ્રહ્માનંદસ્વામી પાસે રહેતા ને ?' પછી મેં કહ્યું જે, 'આત્માનંદસ્વામી વૃદ્ધ સાધુ છે; તેની સેવાનો કરનારો કોઈ નથી તે સારુ રહ્યો છું.' પછી મહારાજે કહ્યું જે, 'ઠીક.' પછી તો સર્વેને જોઈને બોલ્યા જે, 'ગુરુએ મૂરખ છે ને ચેલાએ મૂરખ છે; કેમ જે, સત્સંગના સ્તંભ[1] જેવા છે તેને ઓળખતા નથી ને ઓલ્યા હિંદુસ્તાનમાં[2] લઈ જાય એવા છે તેની પાસે જઈને રહ્યા છે. ને ગુરુએ મૂર્ખ છે, જે સાધુની ગરજ રાખતા નથી, માટે કાંઈક ગરજ રાખવા શીખો.' એટલી શિક્ષા કરીને ગુરુ ગુરુનાં મંડળ બંધાવ્યાં."

પછી સ્વામી કહે જે, "અમારી પ્રકૃતિ તો એકે સાધુ રાખીએ એવી નહોતી પણ મહારાજની મરજી જોઈને બધાય સત્સંગની ખબર રાખવી પડે છે, નીકર તો મહારાજની મૂર્તિ વિના બીજું કાંઈ જોઈએ જ નહિ. અને એક દહાડો પુસ્તક બાંધતાં હાથમાંથી પડી ગયું, તે પાછું બાંધ્યું જ નથી. કેમ જે, જ્યારે પુસ્તક બાંધીએ ત્યારે ભગવાન ક્યારે સંભારીએ ?" એમ કહીને બોલ્યા જે, "એવી રીતે બાળમુકુંદાનંદસ્વામી કહેતા જે, 'બીજા તો આ બેલાં[3] હૈયા ઉપર ખડકે છે ને તેને કોઈક મુકાવે તો

૧.થાંભલા ૨.ઉત્તર ભારત – જ્યાં બિલકુલ સત્સંગ નથી એવા પ્રદેશમાં ૩.ઘડેલા પથ્થર

મૃત્યુ થાય છે; ને આપણે તો બહાર જ ખડકવાં છે ને હૈયામાં તો મહારાજ ને રાખવા.' એ વાતો એકાંતિકની છે."॥૧૮॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, 'બીજે જીવ ક્યાંઈ અટકતો નથી ને મહારાજને પુરુષોત્તમ કહેવા તેમાં અટકે છે.' પછી રઘુવીરજી મહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'મહારાજનાં ચરિત્ર દીઠાં-સાંભળ્યાં હોય, તોયે કહેતાં-લખતાં અટકે છે કેમ ?' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'એક ઘોડાનો સ્વપ્નમાં પગ ભાંગ્યો. તે જાગ્યો ત્યારે તોળીને ઊભો, પણ પગ માંડે નહિ. પછી વૈદને દેખાડ્યો. ત્યારે વૈદે કહ્યું જે, આ ઘોડાનો પગ ભાંગ્યો નથી, તેમ કાંઈ માંદો થયો નથી, એને તો સ્વપ્ન થયું છે તે પગ તોળીને ઊભો છે. ત્યારે પૂછ્યું જે, એનું કેમ કરવું ? ત્યારે એણે કહ્યું જે, બસેં ઘોડાં સાબદાં[૧] કરો ને તોપોના ને બંદૂકોના ભડાકા કરવા માંડો, એટલે ચમકશે ત્યારે સ્વપ્ન થયું છે તે મૂકી દેશે. તેમ એને શાસ્ત્રના શબ્દની ભ્રાંતિ[૨] પડી છે, તે આમ ને આમ નિરંતર ધડાકા ને પડકારા કરશું તો મૂકી દેશે,' એટલી વાત કરી. ને પછી રઘુવીરજી મહારાજ ગાદી ઉપર ચંપાનાં ત્રણ ફૂલ મૂકીને બોલ્યા જે, 'કેટલાક તો આ ફૂલ સુધી પૂગે છે ને કેટલાક તો આ ફૂલ સુધી પૂગે છે, પણ આ ફૂલ સુધી તો કોઈ પૂગતા નથી,' એમ મર્મમાં વાત કરી. પછી સ્વામીએ ત્રીજું ફૂલ હતું તે અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારીને દીધું. પછી રઘુવીરજી મહારાજે કહ્યું જે, 'સ્વામી ! પારસા આવ્યા[૩] કે ?' એમ કહીને જમવા પધાર્યા. ॥૧૯॥

૧.સજ્જ; તૈયાર ૨.ગેરસમજ ૩.ઈશારાથી; સાનમાં સમજાવ્યું

એક મોટા હરિભક્ત હતા, તેણે સ્વામીને બોલાવીને કહ્યું જે, ગાડીમાં આવો. ત્યારે સ્વામી ગાડીમાં બેઠા. પછી પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'હૃદયમાં ટાઢું કેમ થાય ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, **'ટાઢું તો તો થાય જે, જેમ ભગવાન સામું જોઈ રહીએ છીએ તેમ જ્યારે મોટા સાધુ સામું જોઈ રહીશું ત્યારે ટાઢું થાશે.'** એમ કહીને વળી બોલ્યા જે,'જેમ ગાયનું વાછરું હોય તે ગાયના શરીરમાં ગમે ત્યાં થબડકા મારે,[૧] પણ દૂધનું સુખ આવે નહિ, તે તો જ્યારે આંચળને વળગે ત્યારે દૂધનું સુખ આવે છે.

તે તો દૃષ્ટાંત છે ને એનો સિદ્ધાંત તો એ છે જે, **આ બધોયે સત્સંગ તો મહારાજનું શરીર છે, પણ જે મોટા એકાંતિક સાધુ છે, તે દ્વારા તો મહારાજ અખંડ રહ્યા છે; તેથી જ તે સંતને વળગે છે તેને મહારાજનું સુખ આવે છે,** જેમ ગાયના આંચળમાંથી દૂધ આવે છે તેમ.' ॥૨૦॥

સ્વામીએ એક દિવસ શિવલાલને ગાડીમાં બેસાડીને કહ્યું જે, 'તારા મનમાં તું એમ જાણે છે જે, મેં ગઢડામાં મૂર્તિ પધરાવી[૨] ને ભાવનગરમાં રઘુવીરજી મહારાજને પધરાવ્યા એ કામ બહુ મોટું કર્યું, પણ તારા જીવ સામું જોઉં છું ત્યાં તો અર્ધો સત્સંગ રહ્યો છે.'

૧.ધાવવા માટે પ્રયત્ન કરે; માથાં મારે ૨.ગોપીનાથજી મહારાજની બાજુમાં હરિકૃષ્ણ મહારાજની સ્થાપના કરાવી

ત્યારે હાથ જોડીને કહ્યું જે, 'હા મહારાજ.' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'આવા સાધુને મૂકીને જે સુખ ઇચ્છવું, તે તો જેમ એક દિવસ ગાયનું વાછરું છૂટીને ગૌશાળાએ ગયું ને જાણે જે, દૂધનું સુખ લઉં; પણ ત્યાં તો પોઠિયા ઉતરેલ, તે જ્યાં મોઢું ઘાલવા જાય ત્યાં પાટુઓ[૧] ખાય. તે પાટુ ખાઈખાઈને મોઢું તો સૂઝી ગયું, પણ દૂધનું સુખ આવ્યું નહિ; પછી પોતાની મા આવી તોયે ધાવવા સમર્થ ન થયું. તેમ આવા સાધુને મૂકીને બીજે સુખ લેવા જાય છે, તે તો પાટુઓ ખાધા જેવું છે. કેમ જે, આજ્ઞા-ઉપાસનામાં ભંગ પાડશે ત્યારે આવા સાધુ પાસે નહિ બેસાય; જેમ ગાયનું વાછરું ગાય પાસે ન ગયું તેમ.' એમ કહીને બોલ્યા જે, 'આમ ને આમ બે મહિના સુધી વાતો કરીશ ત્યારે મોરે[૨] ભગવાનમાં જીવ જોડાણો હતો એવો જોડાશે, એવો સ્થૂળભાવ[૩] આવી ગયો છે. ને આ વાતો તો ભગવાનમાં જોડાવાની છે.' ॥૨૧॥

સ્વામીએ એક દિવસ શિવલાલને કહ્યું જે, 'આજ ક્યાં ગયા હતા ?' પછી હાથ જોડીને કહ્યું જે, 'આજ તો શહેરમાં ગયો હતો, તે ત્યાંથી એક રસોઈ લઈ આવ્યો છું.' પછી સ્વામીએ કહ્યું, 'રસોઈ કેવી ?' ત્યારે શિવલાલે કહ્યું જે, 'સોનું લઈને બીજે દીધું તેમાંથી દોઢસો રૂપિયા રહ્યા તેની રસોઈ.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'એ તો ઠીક પણ સોનું લેવાનો સંકલ્પ થયો, પણ કોઈ દિવસ

૧.પગની લાતો ૨.પહેલાં ૩.બાહ્યવૃત્તિ; વ્યવહારપ્રધાનતા

સો કરોડ મણ ઢૂંસા[૧] લઈને કમાણી કરીએ, એવો સંકલ્પ થાય છે ?' ત્યારે કહ્યું જે, 'ના મહારાજ !' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, **'મોટા સાધુની સમજણમાં તો મહારાજની મૂર્તિ વિના પ્રકૃતિ-પુરુષ સુધી તો ઢૂંસા જ છે; પણ તેમાં કાંઈ માલ જણાતો નથી. ને તમે એટલી ઘડી આવા સાધુનાં દર્શન અને વાતો મૂકીને શી કમાણી કરી ?'** એમ કહીને બુદ્ધિનો ડોડ[૨] ટાળી નાંખ્યો. ॥૨૨॥

એક હરિજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'ગોલોકને મધ્યે જે અક્ષરધામ છે એમ સંપ્રદાયના ગ્રંથમાં લખ્યું છે, તે કેમ સમજવું ?' એ પ્રશ્ન છે. પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'જેવી જેની સમજણ હોય ત્યાં તેણે અક્ષરધામ માન્યું હોય; તેમાં કેટલાકે તો બદરિકાશ્રમને અક્ષરધામ માન્યું હોય, કેટલાકે તો શ્વેતદ્વીપને અક્ષરધામ માન્યું હોય, કેટલાકે તો વૈકુંઠલોકને અક્ષરધામ માન્યું હોય, કેટલાકે તો ગોલોકને અક્ષરધામ માન્યું હોય, પણ જેને મહારાજનો મહિમા જણાય છે તેને જેમ છે તેમ અક્ષરધામ સમજાય છે. તે ઉપર પ્રથમનું ત્રેસઠમું વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, 'જુઓને મહારાજ લખી ગયા છે જે, જેમ ઝીણાં મચ્છર હોય તેને મધ્યે કીડી હોય તે મોટી દેખાય ને કીડીને મધ્યે વીંછી હોય તે મોટો દેખાય ને વીંછીને મધ્યે સાપ હોય તે મોટો દેખાય ને સાપને મધ્યે સમળી હોય તે મોટી દેખાય ને સમળાને મધ્યે પાડો હોય તે મોટો દેખાય ને પાડાને મધ્યે હાથી હોય તે મોટો દેખાય ને હાથીને મધ્યે

૧.બાજરાના ડૂંડાંમાંથી દાણા કાઢી લીધા પછી વધેલાં ખાલી ફોફાં ૨.મદ; ગર્વ

ગિરનાર જેવો પર્વત હોય તે મોટો દેખાય ને તે પર્વતને મધ્યે મેરુ પર્વત મોટો દેખાય ને તે મેરુ જેવા પર્વતને મધ્યે લોકાલોક પર્વત તે અતિશે મોટો જણાય છે; તેમ ગોલોકને મધ્યે અક્ષરધામ છે એમ સમજવું, પણ કાંઈ એક હાથીમાં ગિરનાર પર્વત આવી ગયો એમ નથી અને બીજા અનંત પર્વતને મૂકીને ગિરનાર પર્વતને ગણ્યો છે ને બીજા અનંત પર્વતને મૂકીને મેરુ પર્વતને ગણ્યો છે ને બીજા અનંત પર્વતને મૂકીને લોકાલોક પર્વતને ગણ્યો છે; તેમ એવી જ રીતે અનંત ધામને મૂકીને અક્ષરધામને કહ્યું છે, પણ કાંઈ ગોલોકમાં અક્ષરધામ આવી ગયું એમ નથી. અને બીજાં ધામની અવધિ[૧] કહી છે પણ અક્ષરધામની તો અવધિ કહી નથી, એ સિદ્ધાંત વાત છે. ॥૨૩॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, "અમે જે જે આજ્ઞા કરીએ તે મહારાજની મૂર્તિ આપીએ.[૨] પણ જેને જ્ઞાન નહિ તેને એ વાત સમજાય નહિ. ને મહારાજનો ને મોટા સાધુનો એક સિદ્ધાંત છે, તે **મહારાજને તો પોતાની મૂર્તિનું જ સુખ દેવું છે, પણ ઐશ્વર્યનું સુખ આપવું નથી;** કેમ જે, જીવ ઐશ્વર્યાર્થી થઈ જાય. તેમ જ **મોટા સાધુનો પણ એ જ મત છે જે, મહારાજની મૂર્તિને વિષે જ જોડવા છે, પણ વિષયને વિષે ને દેહને વિષે જોડવા નથી.** અને જે વિષયને વિષે જોડે છે તે એકાંતિક નહિ અને જે ઐશ્વર્યને વિષે જોડે છે તે પુરુષોત્તમ નહિ. એ મર્મને તો પ્રહ્લાદે જાણ્યો જે,

૧.સીમા; મર્યાદા ૨.મૂર્તિમાં જોડાવાની પ્રેરણા તથા આશિષ પણ સાથે આપીએ

'વિષયને આપે તે ભગવાન નહિ અને વિષયને માગે તે ભક્ત નહિ;' તે માટે જેને ભગવન્નિષ્ઠ[1] થાવું હોય તેને મહારાજની મૂર્તિ વિના બીજું કાંઈ ઇચ્છવું નહિ, એ સિદ્ધાંત વાત છે." એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'આ ભગવાન ને આવા સાધુનું રૂપ તો સિદ્ધિઓ પણ ધરી શકતી નથી, કેમ જે એ તો અકળ[2] છે. ને બીજા વિભૂતિ અવતારનું રૂપ તો સિદ્ધિઓ ધરે છે; પણ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ ને આ પ્રત્યક્ષ સંત તેનું રૂપ તો સિદ્ધિઓ ધરતી જ નથી; જેમ જે રાજા ગાદીએ હોય તેનો વેશ તરગાળો[3] કાઢતો નથી તેમ.'॥૨૪॥

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, શ્રીજીમહારાજનો ને મોટા સાધુનો જે હૃદગત અભિપ્રાય જાણવો તે તો બહુ જ કઠણ છે. તે તો ક્યારે જણાય ? તે એક કલ્પ સુધી જો મુક્તાનંદસ્વામી તથા ગોપાળાનંદસ્વામી તથા કૃપાનંદસ્વામી એવાને સેવીએ ત્યારે જણાય, પણ તે વિના તો જણાય જ નહિ, એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે. ને તે વિના જે કાંઈ આપણને જણાય છે તે તો શ્રીજી મહારાજની ને આ મોટા સંતની દૃષ્ટિ[4] વડે કરીને જણાય છે. ને તેની દૃષ્ટિ કયારે થાય ? તો દૃઢ ધર્મ હોય તથા આત્મા-પરમાત્માનું અતિ દૃઢ જ્ઞાન હોય તથા પંચવિષયમાં અતિશે દૃઢ વૈરાગ્ય હોય તથા પુરુષોત્તમ ભગવાનની માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત અનન્ય ભક્તિ હોય, તેને માથે દૃષ્ટિ થાય છે, પણ દેહાભિમાનીને

૧.ભગવત્પરાયણ ૨.દિવ્ય ૩.ગાવા- નાચવાનો ધંધો કરનાર નટ ૪.કૃપા; રાજીપા

માથે દૃષ્ટિ થાતી નથી. ને તે વિના જે કાંઈ દૃષ્ટિ જેવું જણાય છે તે અંતે નહિ જ રહે, એમાં કાંઈ સંશય નથી. ॥૨૫॥

વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, 'જેવો સત્સંગ થાય છે તેવો જણાય જ નહિ, ને કોઈકને જણાય તો સત્સંગ કરે નહિ, ને જો કોઈક કરે તો જેવો સત્સંગ છે તેવો થાય નહિ, ને જો થાય તો જાળવવો બહુ કઠણ પડે છે, તે કાં તો બહેકી જાય[1] ને કાં તો ગાંડો થઈ જાય, પણ જળવાય નહિ. અને તે **સત્સંગ કોણ જાળવે ? તો જેને મહારાજને વિષે ને આ મોટા સંતને વિષે માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત પ્રીતિ થાય તે જ જાળવે પણ બીજાથી તો જળવાય નહીં.'**

એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'આજ વર્તમાનકાળે જેણે દેહ ધર્યા છે તેને તો એક પગલું અક્ષરધામમાં છે ને જેને આવા સાધુની ઓળખાણ થઈ છે તેને તો બેય પગલાં અક્ષરધામમાં જ છે; પણ જેને એ વાતનું જ્ઞાન નહિ તેને એ વાત સમજાય નહિ. ને **આ સત્સંગમાં તો અનંત પ્રહ્‌લાદ, અનંત અંબરીષ ને પર્વતભાઈ જેવા અનંત છે, પણ સાધુના સમાગમ વિના જ્ઞાન થાય નહિ ને જ્ઞાન થયા વિના એવો મહિમા જણાય નહિ ને મહિમા જાણ્યા વિના સુખિયો થાય નહિ, એમાં કાંઈ સંશય નથી.'** ॥૨૬॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, **ખરેખરું જ્ઞાન થાય તો તે માયાના પેચમાં[2] આવે નહિ,** તે જેમ જળકૂકડીને જળ લોપે નહિ, તેમ

૧.છકી જાય; ઉદ્ધત થઈ જાય ૨.પ્રપંચ; છળ-કળમાં

એવા પુરુષ માયામાં આવે તોયે માયા લોપી શકે નહિ, તથા જેમ જળકાતરણી માછલી છે તે જાળમાં આવે નહિ; કેમ જે, બેય કોરે અસ્ત્રા જેવી ધારો હોય તે જાળને કાપીને નીસરી જાય; તેમ એવા સમર્થ પુરુષ હોય તે અનંત જીવોને માયા પર કરી મૂકે એવા છે. ને તમારે તો આ પૃથ્વીનું વેજુ[૧] છે, તે શું? તો પ્રત્યક્ષ મહારાજ ને પ્રત્યક્ષ સંત પ્રગટ વિરાજે છે, એવું તમારું મોટું ભાગ્ય છે. તે ઉપર શેરડીની ગાંદળીનું[૨] દૃષ્ટાંત દીધું : જેમ શેરડીનો સાંઠો હોય, તેનું થડિયું તે કઠણ હોય ને પીછું[૩] હોય તે મોળું હોય ને વચલી ગાંદળી હોય તે મીઠી હોય, તેમ તમારે પ્રભુ ભજવામાં આજ સાનુકૂળ છે; કેમ જે, મોટા સંતનો યોગ છે. ને મોરે તો મારતા ને ખાવા મળતું નહિ, ને આજ તો સર્વ અંગે સાનુકૂળ છે, તે પ્રભુ ભજી લેવા પણ આળસુ થાવું નહિ. ॥૨૭॥

સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, 'સો કરોડ રાખનાં પડીકાં વાળીને પટારામાં ભરી મૂકીએ ને તાળાં દઈ રાખીએ ને જે દિવસ કાંઈક કામ પડે ને કાઢીએ તો કાંઈ સારું નીસરે ?' ત્યારે કહ્યું જે, ના મહારાજ ! ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, **'મહારાજની મૂર્તિ વિના ને આવા સાધુ વિના પ્રકૃતિ પુરુષ સુધી રાખનાં પડીકાં જ છે;** તે ગમે તો મૂર્તિને મૂકીને દેવતાના લોકમાં જાઓ ને ગમે તો ઈશ્વરકોટીના લોકમાં જાઓ ને ગમે તો પુરુષકોટીના

૧.નિશાન ૨.કાતળીનું ૩.પીંછડું; છેડાનો ભાગ

લોકમાં જાઓ, પણ મહારાજની મૂર્તિ વિના ને આ સાધુ વિના સુખ કે શાંતિ ક્યાંય નથી.' એમ કહીને બોલ્યા જે –

સુરપુર[1] નરપુર[2] નાગપુર[3], એ તીનમેં સુખ નાહિ;
કાં સુખ હરિકે ચરનમેં, કાં સંતનકે માંહિ. ॥૨૮॥

સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, 'ચંદ્રમાનું પ્રતિબિંબ જળમાં પડે છે, ત્યારે તેને જોઈને માછલું રાજી થાય છે ને એમ જાણે જે આ પણ આપણા જેવું માછલું છે, પણ જેવો ચંદ્રમા છે ને જેવું તેનું મંડળ છે ને જેવું તેમાં તેજ છે ને જેવું તેનું ઐશ્વર્ય ને સામર્થ્ય છે તેને માછલું જાણી શકતું નથી. તથા જેમ સમુદ્રમાં વહાણ ચાલ્યું જતું હોય તેને મોટા મચ્છ હોય તે જોઈને મનમાં એમ જાણે જે આપણા જેવો મચ્છ છે તે ચાલ્યો જાય છે, પણ જેવું વહાણ છે ને સમુદ્ર તારે એવું છે ને લાખો-કરોડો રૂપિયાનો માલ લઈ જાય છે ને લાવે છે, તેને જાણી શકતો નથી. તે તો દૃષ્ટાંત છે ને એનો સિદ્ધાંત તો એ છે જે, **જેવા મહારાજ છે ને જેવા મહારાજના સંત છે ને જેવાં તેમનાં સ્વરૂપ, સ્વભાવ, ગુણ, ઐશ્વર્ય ને સામર્થ્ય છે તેને જાણતા નથી.**

જેમ માછલું ને મચ્છ પોતે પોતા જેવા જાણે છે; તેમ જે મનુષ્ય છે તે પણ પોતા જેવા જાણે છે, પણ જેવા છે તેવા જાણતા નથી.' એમ કહીને આ શ્લોક બોલ્યા જે –

૧.સ્વર્ગ; દેવલોક ૨.મૃત્યુલોક ૩.પાતાળ

अवजानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम् ।
परं भावमजानन्तो मम भूतमहेश्वरम् ॥[1]

એવા જે મૂર્ખ છે ને મૂઢમતિ જીવ છે તે મનુષ્ય જેવા જાણે છે, પણ અનંત કોટિ જીવોને બ્રહ્મરૂપ કરીને અક્ષરધામમાં લઈ જાય એવા છે, એમ તેને જાણતા નથી, એ અજ્ઞાન છે. ॥૨૯॥

એક હરિજન સંસાર મૂકીને આવ્યા, તેને બોલાવીને સ્વામીએ વાત કરી જે, 'એક કઠિયારો હતો તે લાકડાંના ભારા લાવીને વેચતો. પછી એક દિવસ હેમગોપાળની ઝાડીમાંથી બાવના[2] ચંદનનું લાકડું આવી ગયું. તેને ખબર વિના ચૂલામાં સળગાવ્યું ને તેની સુગંધ કોઈક શાહુકાર હતો તેને આવી. પછી તે શાહુકારે પૂછ્યું જે, આ ગામમાં બાવના ચંદન બાળે એવો ધનાઢ્ય કોણ છે ? પછી સર્વેએ કહ્યું જે, આ ગામમાં તો કઠિયારા રહે છે. પછી તે શાહુકારે ત્યાં જઈને બાળતાં થોડુંક રહ્યું હતું તે લાવીને વિષ્ણુ ભગવાનને ચડાવ્યું. તે એણે જ્યારે દેહ મૂક્યો ત્યારે વિષ્ણુના લોકમાં ગયો. એ તો દૃષ્ટાંત છે, એનો સિદ્ધાંત તો એ છે જે, હેમગોપાળને ઠેકાણે તો આ ભરતખંડ છે ને બાવના ચંદનને ઠેકાણે તો મનુષ્યદેહ છે. તે ખબર વિના સ્ત્રી, દ્રવ્ય, દીકરા, દીકરી, લોક, ભોગ ને દેહ તેને વિષે બાળી દે છે,

૧.**અર્થ :** ભગવાન કહે છે : હું મનુષ્ય શરીરધારી થયો છું તેથી મારા દિવ્ય ભાવને નહિ જાણનારા મૂઢ માણસો સર્વનો નિયંતા જે હું તે મારી અવજ્ઞા કરે છે. (ગીતા : ૯/૧૧) ૨.બાવન મણ ઊકળતા તેલમાં જેનું એક ટીપું નાખીએ તો તમામ તેલ એકદમ ઠંડું થઈ જાય એવું ઉત્તમ પ્રકારનું ચંદન.

તેમ આપણે બાળવું નહિ. આપણે તો **'અર્થં સાધયામિ કે દેહં પાતયામિ'** એમ જ કરવું.' એમ કહીને બોલ્યા જે, **'કોટિ જન્મ લગ રગડ હમારી, વરું શંભુ કે રહું કુમારી.'**[1] એટલી વાત કરીને ઊઠ્યા. ॥૩૦॥

એક હરિજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, મચ્છરથી તે ગરુડ સુધી ભેદ કહ્યા છે, તે મચ્છરિયું તે ગરુડની ગતિ કેમ કરે ? એમ અણવિશ્વાસનું અંગ રહે છે. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'ગરુડ પૃથ્વી ઉપર આવ્યો હોય ને તેની પાંખમાં મચ્છરિયું બેસી જાય તો કેટલો પ્રયાસ પડે ?' ત્યારે કહ્યું, 'કાંઈ પ્રયાસ પડે નહિ.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'ગોપાળાનંદસ્વામી ને મુક્તાનંદસ્વામી તે તો ગરુડ જેવા છે, તેની પાંખમાં આપણે બેસી ગયા છીએ, માટે કાંઈ ચિંતા ન રાખવી.' ત્યારે વળી પૂછ્યું જે, 'પાંખ તે શી સમજવી ?' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'આજ્ઞા ને ઉપાસના એ બે પાંખો છે, તેને મૂકવી જ નહિ, તો સહેજે જ અક્ષરધામમાં જવાશે એમાં કાંઈ સંશય નથી.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'ત્રણ પ્રકારનાં પંખી છે; તેમાં કેટલાંક પંખી તો વૃત્તિ દ્વારા ઈંડાં સેવે એવાં છે, કેટલાંક પંખી તો દૃષ્ટિ દ્વારે સેવે એવાં એવાં છે, ને કેટલાંક પંખી તો પાંખમાં રાખીને સેવે એવાં છે. તેમાં વૃત્તિ દ્વારા ઈંડું સેવાતું હોય તે ઈંડું દૃષ્ટિમાં આવે તો ગંદું રહે ?' ત્યારે કહ્યું જે, 'ન રહે.'

૧.પાર્વતીજી કહે છે : કરોડ જન્મ સુધી મહેનત કરીને પણ હું વરીશ તો શંકરજીને જ વરીશ નહિ તો કુંવારી જ રહીશ

ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'એ ઈંડું પાંખમાં આવીને પડે તો શું ગંદુ રહે ? ન જ રહે.' એમ કહીને બોલ્યા, એ તો દષ્ટાંત છે, એનો સિદ્ધાંત તો એ છે જે, **'વૃત્તિ દ્વારે સેવે એવા તો ગોપાળાનંદ સ્વામી ને કૃપાનંદસ્વામી જેવા છે; તેની પાંખમાં આપણે પડ્યા છીએ, માટે કાંઈ કસર રહેશે નહિ, એમ જાણવું.'** ॥૩૧॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, ભજન કરતાં કરતાં ક્રિયા કરીએ તો અંતરમાં ટાઢું રહે ને તે અંતરમાં ટાઢું જોઈને મોટા સાધુ રાજી થાય, ને જેની ઉપર મોટા સાધુ રાજી થાય તેનો જીવ સુખિયો થઈ જાય; ને જેનું અંતર ગંધાતું હોય તેને દેખીને શું રાજી થાય? ત્યારે પૂછ્યું જે, 'ભગવાન ને સાધુ તો બહુ રાજી થયા.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'જો મહારાજ રાજી ન થયા હોય તો આવો યોગ ક્યાંથી થાય ?' તે મહારાજે પોતે કહ્યું છે જે, **'મારો રાજીપો થાય તેને બુદ્ધિયોગ આપું છું ને કાં તો રૂડા સાધુનો સંગ આપું છું.'** તે બુદ્ધિયોગ તે શું ? તો બુદ્ધિને વિષે એવું જ્ઞાન જે ભગવાન રાજી થાય.' ત્યારે પૂછ્યું જે, 'ભગવાન નિરંતર રાજી કેમ રહે ?' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'ભગવાનને નિરંતર રાજી રાખવા હોય તેને ભગવાનની આજ્ઞા લોપવી નહિ અને આપણને ભગવાનનું સ્વરૂપ મળ્યું છે તે વિના બીજે સુખ ઇચ્છવું નહિ, ને ખરેખરા ભગવાનના સાધુ હોય તેનો સંગ રાખવો, તો તેની ઉપર ભગવાન ને મોટા સાધુ નિરંતર રાજી રહે, એમાં કાંઈ સંશય નથી.' ॥૩૨॥

સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, સત્સંગમાં એમ વાત થાય છે જે, જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય. ત્યારે પૂછ્યું જે, 'સત્સંગમાં વાત તો થાય છે, તોય જીવ બ્રહ્મરૂપ કેમ થતો નથી ?' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'હેતે કરીને સત્પુરુષમાં જીવ બાંધ્યો નથી અને સત્પુરુષમાં જીવ બાંધ્યો હોય તોપણ તેનો વિશ્વાસ ન આવે.' ત્યારે વળી પૂછ્યું જે, 'હેતે કરીને જીવ બાંધ્યો હોય તેમનો વિશ્વાસ કેમ ન આવે ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'આ જલે ભક્તે મારા સાથે જીવ ઘણો બાંધ્યો છે પણ મારો વિશ્વાસ ન આવે.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'વિશ્વાસ તો હોય, તોપણ નિષ્કપટપણે વર્તાય નહિ, ને **નિષ્કપટપણે વર્તાય તો જીવ બ્રહ્મરૂપ થયા વિના રહે નહિ, એ સિદ્ધાંત વાત છે.'** ॥૩૩॥

એક દિવસ સ્વામી નાના નાના સાધુ, પાળા ને બ્રહ્મચારી સામું જોઈને બોલ્યા જે –

દેશ દેશાંતર બોત ફિરા, મનુષ્યકા બોત સુકાળ;[૧]
જાકું દેખે છાતી ઠરે, વાકા પડ્યા દુકાળ.[૨]

એમ કહીને બોલ્યા જે, 'જેમ મહારાજને જોઈને સમાધિ થઈ જાય ને જીવ સુખિયો થઈ જાય છે, તેમ નિરંજનાનંદસ્વામીને દર્શને કરીને સમાધિ જેવું સુખ વર્ત્યા કરે, એવાના દુકાળ છે.' ત્યારે પૂછ્યું જે, 'જેને દર્શને કરીને છાતી ઠરે છે એવો એમાં શો

૧.પુષ્કળપણું; અસંખ્ય મનુષ્યો છે. ૨.જેને જોતાં જ અંતરમાં શાંતિ થાય તેવા મનુષ્ય અતિ દુર્લભ છે.

ગુણ હોય જે આગલ્યાને જોઈને છાતી ઠરે છે ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'જેની સામું જોઈને વૃત્તિ પાછી વળી આવે ત્યારે છાતી ઠરે છે ને જેની સામું જોઈએ ને વૃત્તિ ચળાયમાન થાય તો તેને દેખીને છાતી ઠરે નહિ.' ત્યારે પૂછ્યું જે, 'જેને દેખીને છાતી ઠરે છે એવા ગુણ આવ્યાનું શું કારણ છે ?' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'એવા ગુણ તો ન જ આવે; તે ગમે તો ભેળો રહે કે સેવા કરે ને ગમે તો કહે તેમ કરે, તોપણ મોટાના ગુણ તો આવે જ નહિ.' ત્યારે વળી હાથ જોડીને પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! શો ઉપાય કરે ત્યારે એવા ગુણ આવે ? વચનામૃતમાં તો બહુ ઠેકાણે કહ્યું છે જે, સત્પુરુષના ગુણ તો મુમુક્ષુમાં આવે છે.'

ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, **'સત્પુરુષના ગુણ તો તો આવે, જો એવાને નિર્દોષ સમજે ને સર્વજ્ઞ જાણે ને એવા છે તેની સાથે કોઈ પ્રકારે અંતરાય રાખે નહિ, તો તે સત્પુરુષના ગુણ એ મુમુક્ષુમાં આવે છે પણ તે વિના તો આવે જ નહિ.'** ॥૩૪॥

અમને મહારાજ એમ કહેતા જે, બીજા તો અભાગિયા[૧] પણ યાદવ તો નિરંતર અભાગિયા એમ કહીને બોલ્યા જે, **જેવા મહારાજ છે ને જેવા આ સાધુ છે તેને જેમ છે તેમ ન જાણે તે તો નિરંતર અભાગિયા;** કેમ જે, છોંતેરાનો મેઘ વરસ્યો ને વુઠે મેહે કાળ પડ્યો;[૨] ને ગંગામાં નહાયો ને માથું કોરું રાખ્યું ! અને એમ જાણ્યા વિના આ સત્સંગમાં રહ્યા છે, તે તો જેમ છોકરાં ને

૧.દુષ્ટ ભાગ્યવાળા ૨.અતિ વરસાદને કારણે કશું પાક્યું નહિ તેથી દુષ્કાળ પડ્યો

વાદ્યડાં રહ્યાં છે એમ રહ્યા છે, પણ જેવા છે તેવા જાણી શકતા નથી. અને સત્સંગનો મહિમા તો બહુ મોટો છે; તે મહારાજ કહેતા જે, આ સત્સંગ તો બ્રહ્મરૂપ ને મહાવિષ્ણુરૂપ છે. એમ કહીને બોલ્યા જે –

ધન્ય ધન્ય સો જન, શોધી સત્સંગતિ આયો;
તીરથ વ્રત જપ જોગ, સબનકો ફળ સો પાયો.
કિયો વચનમેં વાસ,[૧] ભયો તેહિ બેહદ વાસા;[૨]
હરિ હરિજન રસરૂપ, રહત તહાં પ્રગટ પ્રકાશા.
જેહિ મન વચન પર વેદ, કહે તેહિ સુખમેં સંતત રહે;
જન મુકુંદ સો સત્સંગકો, મહિમા કો મુખસેં કહે ?

એવો સત્સંગનો મહિમા કહ્યો છે. ।।૩૫।।

એક દિવસ સ્વામી સૂતા હતા તે બેઠા થઈને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'સારામાં સારું તે શું છે ? ને ભૂંડામાં ભૂંડું તે શું છે ?' ત્યારે કોઈ બોલ્યા નહિ. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, **'સારામાં સારું તો આ ભગવાન ને આ સાધુનો સંબંધ થયો છે; તેથી કાંઈ સારું નથી ને તેથી કાંઈ સારું સમજવાનું પણ નથી.** ને ભૂંડામાં ભૂંડું શું છે ? જે આ ભગવાન ને સાધુને વિષે મનુષ્યભાવ આવે છે, તેથી બીજું કાંઈ ભૂંડું નથી. તે મનુષ્યભાવ શેણે કરીને આવે છે ? તો લોક, ભોગ, દેહ ને ચોથો પક્ષપાત તેણે કરીને મનુષ્યભાવ આવે છે. **તેમાં જેવું પક્ષપાતે કરીને**

૧.વિશ્વાસ; આજ્ઞા પ્રમાણે જીવન ૨.અક્ષરધામમાં નિવાસ

જીવનું ભૂંડું થાય છે તેવું તો પંચવિષયે કરીને પણ નથી થાતું. તે પક્ષે કરીને તો ગોપાળાનંદસ્વામીને માથે પાણા નાખ્યા, ને ઝોળીમાં દેવતા[૧] નાખ્યા, તે દેવતાના કાઢનાર (ગુ.સ્વામી પોતે) આંહીં બેઠા છે.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'એવો સંસ્કાર[૨] તો અમારે માથે ઘણો થયો છે, તે જીવ થકી ખમાય નહીં. ને એવા અવળા પક્ષે કરીને મોટા સાધુના અવગુણ લીધા છે તેણે કરીને તો ભૂતની યોનિને પામ્યા છે અને વળી કોઈ અવગુણ લેશે તે પણ પામશે, ને તે પાપે કરીને ખાવી વિષ્ટા[૩] ને પીવી લઘુશંકા[૪] એવા દુઃખને ભોગવે છે પણ સુખ તો ક્યાંઈ થાય નહીં.' ॥૩૬॥

એક દિવસ સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, 'કેટલાક એમ જાણે છે જે, સ્વામી અમારી કોર[૫] છે ને કેટલાક એમ જાણે છે જે, સ્વામી અમારી કોર છે; એમ એ સર્વે પોતપોતાના અભિપ્રાય[૬] પ્રમાણે અમારો અભિપ્રાય જાણે છે. પણ અમારો અભિપ્રાય તો મોટા મોટા સદ્‌ગુરુ પણ જાણી શક્યા નથી, તો આજ તમે શું જાણશો ?' ત્યારે પૂછ્યું જે, 'બહુ મોટા હોય તેનો અભિપ્રાય નાનો હોય તે જાણે કે ન જાણે ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'શું ધૂળ જાણે ! જે પતંગિયો હોય તે સૂર્યનો અભિપ્રાય જાણે છે ? નથી જાણતો; તેમ મોટાનો અભિપ્રાય તો જણાય જ નહિ, એ સિદ્ધાંત વાત છે.' ॥૩૭॥

૧.સળગતા કોલસા ૨.અનુભવ ૩.મળ ૪.પેશાબ ૫.પક્ષે ૬.મત; માન્યતા

પછી વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, મોરે તો મહારાજનો અનેક પ્રકારનો રાજીપો હતો અને તે પ્રથમના પ્રકરણમાં ધ્યાન કરવું, ત્યાગ રાખવો, સત્સંગ કરવો, મંદિર કરવાં ને ભણાવવા ઈત્યાદિક અનેક પ્રકારનો રાજીપો હતો અને આ વર્તમાનકાળે ભગવાનનો શેમાં રાજીપો છે ? **તો નટની માયાના** (પંચાળાના સાતમા) **વચનામૃતમાં ભગવાનનું સ્વરૂપ નિર્દોષ કહ્યું છે, તેવી રીતે મહારાજનું સ્વરૂપ સમજવું ને તેવી રીતે જ આ સંતનું સ્વરૂપ પણ સમજવું ને ભગવાનની આજ્ઞા પાળવી ને રૂડા સાધુનો સંગ રાખવો; તેની ઉપર મહારાજ રાજી રાજી રાજી જ છે.** એમ કહીને મસ્તક ઉપર કળાઈ[1] મૂકીને તકિયા ઉપર ઢળી ગયા. ને વળી એમ બોલ્યા જે, બીજું અધિક કાંઈ સમજવાનું નથી, એટલું જ સમજવાનું છે જે, મહારાજને પુરુષોત્તમ જાણવા ને આ સંત બધાયે અક્ષર છે અને ઓલ્યા મૂળ અક્ષર છે તે પણ આંહીં દેહ ધરીને આવ્યા છે. એ બે વાત પ્રથમના (એકોતેરના) વચનામૃતમાં કહી છે. ને એ બે વાતને તો નથી સમજ્યો ને તે વિના તો –

પીંગળ પુરાણ શીખ્યો, ગાતાં વાતાં શીખ્યો, શીખ્યો સર્વે સૂરમેં;
એક રામ નામ બોલવા ના શીખ્યો, તો શીખ્યો સર્વે ગયો ધૂરમેં.[2]

એ વાત અમદાવાદના સાધુની આગળ કહી ને ગાદી ઉપર હાથ નાખ્યો. ॥૩૮॥

૧.કોણીથી કાંડા સુધીનો હાથ ૨.ધૂળમાં - વ્યર્થ; નકામું

સ્વામીએ એમ વાત કરી જે –

આગ લગી ચહુ ઓર અવિદ્યાકી[૧] અતિ ભારી;
અધો ઊર્ધ્વ અરુ મધ્ય દશોદિશ[૨] ભુજા[૩] પસારી.
વિષય ભોગ વિલાસ કર્મીકો કર્મ દઢાયો;
કવિ ગુની પંડિત જાન તાહિ લે તહાં ડુબાયો.
તેહી વાકજાળ ડારી વિકટ નરનારી આવૃત્ત કિયે;
જન મુકુંદ મદમચ્છર લગ્યો યું માયા વશ કર લિયે.

ત્યારે રૂપશંકરે કહ્યું જે, 'મોરે તો હું એમ જાણતો જે, અવિદ્યા બીજે ઠેકાણે છે ને હવે તે એમ જણાણું જે, અવિદ્યા આંહીં જ રહી છે.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'અવિદ્યાનું સાસરું જ આંહીં[૪] છે; તે જ્યાં ત્યાં જઈને અવિદ્યાને પોતાનું રૂપ ઉઘાડું કરવું છે. અને અમારે ભગવાનનું ને અમારું રૂપ ઉઘાડું કરવું છે અને બીજાના મનમાં તો એમ છે જે જૂનાગઢના મંદિરનું તો સ્વામી નહિ હોય ત્યારે પડી ભાંગશે, પણ મહારાજની ને મોટા સાધુની દૃષ્ટિ છે તો સર્વોપરી કરવું છે. ને વીજળીનો ઝબકારો દેખીને ગધેડીએ પાટું નાખવા માંડી, તેણે કરીને વીજળી આળસવાની[૫] છે નહિ, ને પાટું નાખી નાખીને પગ તો ભાંગી જાશે; તેમ અવિદ્યાએ કરીને પોતાના જીવનું ભૂંડું કરશે; ને મહારાજનું ને મોટા સાધુનું કર્તવ્ય હશે તે તો ખોટું નહિ જ થાય.' ॥૩૯॥

૧.માયાની. અજ્ઞાન, આસક્તિ, ઈર્ષ્યા, રાગ, દ્વેષ વગેરેની ૨.સર્વત્ર ૩.હાથ, પહોંચ-કાર્ય ૪.ભેખમાં – ત્યાગાશ્રમમાં ૫.બંધ થવાની

INDEX

અને આજ તો સત્સંગમાં ભગવાન પ્રગટ બિરાજે છે, નહિ તો વીસ-વીસ વર્ષના સંસાર મૂકીને કેમ ચાલ્યા આવે ? ને કામ-ક્રોધાદિક તો એવા બળિયા છે જે શિવ-બ્રહ્માદિકની પણ લાજ લીધી છે. અને એ કામાદિક જેને વિષે આવે છે તેને ગળી જાય છે, તે આજ તો મહારાજે ને મોટા સાધુએ ઠોઈ[1] રાખ્યા છે, જેમ બ્રહ્માંડથી પર મહાજળ છે તેમાં મોટા મોટા મચ્છ છે, તે બ્રહ્માંડની સમીપે આવે તો આખા બ્રહ્માંડને પણ ગળી જાય એવડા મોટા છે, પણ પ્રદ્યુમ્નને ચોકીમાં રાખ્યા છે. તે જો બ્રહ્માંડની સમીપે ગળવા આવે તો માથામાં ગદા મારે તે કરોડો યોજન[2] જાતા રહે. તેમ કામ-ક્રોધાદિકને તો મહારાજે ને મોટા સાધુએ ઠોઈ રાખ્યા છે; નહિ તો આમાં રહેવાય નહિ. એમ કહીને બોલ્યા જે, 'આ ગિરનાર છે તેને ઉડાડવાનો મનસૂબો થાય છે ?' ત્યારે કહ્યું જે, 'ના મહારાજ !'

પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'મનમાં ધાર્યું નથી, નહિ તો ઉડાડી મૂકીએ. કેમ જે, પૃથ્વીના મનુષ્ય સર્વેને ભેગાં કરીએ ને લુહારમાત્ર માંડે લોઢાં[3] ઘડવાં ને આપણે માંડીએ સુરંગો દઈને[4] ઉડાડવા, તો ચાર-પાંચ વરસમાં ચૂરેચૂરા કરીને ઉડાડી મૂકીએ; તેમ કામ-ક્રોધાદિક ગમે તેવા બળિયા હોય પણ જો મનમાં ધારીએ તો ઉડાડી મૂકીએ એમા કાંઈ સંશય નથી.' ॥૪૦॥

સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, 'આજ તો પુરુષોત્તમ

૧.રોકી ૨.૧ યોજન=૧૨ કી.મી. ૩.ખોદવાનાં લોખંડના સાધન ૪.ખડકવાળી જમીનમાં કુવો કરવા અથવા પથ્થર કાઢવા માટે નાનું બાખોરું પાડી દારૂ ભરીને ઉડાડવાની ક્રિયા.

અક્ષરધામ ને મુક્તે સહિત પધાર્યા છે, તે ભેળા અનંત ધામોના ભગવાન તેના મુક્તે સહિત અહીં પધાર્યા છે. તે શા સારુ ? તો પોતપોતાની ખોટ કાઢવા ને પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ સમજવા આંહીં આવ્યા છે, નહિ તો આવો ભીડો[1] વેઠાય કેમ ? તે મહારાજે કહ્યું જે, "એ અવતારમાં ત્રણ-ત્રણ[2] ભીડામાં આવ્યા છે ને આજ તો બધાયને ભીડામાં લેવા છે." એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'બીજાના જન્મ છે તે તો પોતપોતાની ખોટ મૂકવા ને પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ સમજવા સારુ છે ને એકાંતિકના જન્મ છે તે તો અનંત જીવોને બ્રહ્મરૂપ કરવા ને પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ સમજાવવા સારુ આ પૃથ્વીને વિષે પધારે છે. ને આ વાતો છે તે તો ગોપાળાનંદસ્વામી ને મુક્તાનંદસ્વામી ને સ્વરૂપાનંદસ્વામી તેના અંગની છે. તે આ સાધારણ જીવમાં નાખી દીધી છે તે પથ્ય પડતી[3] નથી ને ઊલટી થઈ જાય છે. જેમ સો જન્મનો શુદ્ધ બ્રાહ્મણ હોય તેના પેટમાં સોમવલ્લી[4] ઔષધિ રહે છે ને એવો ન હોય તેના પેટમાં રહેતી નથી, તેમ અક્ષરધામનો મુક્ત હોય તેને આ વાત પથ્ય પડે છે ને બીજાને તો ઊલટી થઈ જાય છે, પણ પથ્ય પડતી નથી.' ॥૪૧॥

સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, 'ભગવાનમાં જોડાવું કાં સાધુમાં જોડાવું.' ત્યારે પૂછ્યું જે, 'ભગવાનમાં જોડાણો હોય તે કેમ જણાય ? ને સાધુમાં જોડાણો હોય તે કેમ જણાય ?'

૧.સ્વભાવના ઘસારાથી આવતી ભીંસ ૨.રામાવતારમાં લક્ષ્મણ, સીતા ને હનુમાન. કૃષ્ણાવતારમાં ઉદ્ધવ, અર્જુન ને રુક્મિણી ૩.પચે-ફાવે-ગમે એવી ૪.એક પ્રકારની વેલનો રસ

પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'ભગવાનમાં જોડાણો હોય તેને ભગવાનનાં ચિહ્‌ન, ચરિત્ર ને સ્વાભાવિક ચેષ્ટા, તે અહોરાત્રિ કર્યા-સાંભળ્યા વિના રહેવાય નહિ; ને સાધુમાં જોડાણો હોય તેનાથી દર્શન, સેવા ને વાતો તે અહોરાત્રિ કર્યા-સાંભળ્યા વિના રહેવાય નહિ, ત્યારે જાણીએ જે સાધુમાં જોડાણો છે.' અને વળી એમ વાત કરી જે, 'જેટલો સાધુમાં જીવ બંધાણો છે તેટલો સત્સંગ છે ને જેટલો જીવ બંધાણો નથી તેટલો કુસંગ છે.'

ત્યારે પૂછ્યું જે, 'આવી રીતે સાધુમાં જીવ બંધાણો હોય તોપણ તે સત્સંગમાંથી નીકળી કેમ જાય છે ?' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'એવી રીતે સાધુમાં જીવ બંધાણો નથી ને જો બંધાણો હોય તો જાય નહિ. જેમ આ લીંબડો છે તે જે દિવસ અમે મંદિર કરતા હતા, તે દિવસ બે વેંતનો હતો ને એક મનુષ્ય ઉપાડે એટલું જ બળ હતું ને હવે આજ તો બધા ગામના મનુષ્ય ભેગા થાય તોપણ ઊપડે નહિ; તેમ ઘણા દિવસ રહીને જેણે સત્સંગમાં જીવ બાંધ્યો હોય તો પંચવિષય કે કામાદિક દોષનો પાડ્યો સત્સંગમાંથી પડે નહિ.' એમ કહીને બોલ્યા જે –

प्रसंगमजरं पाशमात्मनः कवयो विदुः ।
स एव साधुषु कृतो मोक्षद्वारमपावृतम् ॥[१]

૧.**અર્થ :** આ જીવને પંચવિષયમાં તથા સ્ત્રી-પુત્રાદિમાં ગાઢ પ્રીતિ છે તે તૂટે જ નહિ એવું બંધન છે, પણ જો એવી જ પ્રીતિ-આત્મબુદ્ધિ સંતોમાં કરવામાં આવે તો અક્ષરધામનો દરવાજો ખુલી જાય છે. (ભાગવત : ૩/૨૫/૨૦)

એમ જે રહેવાય છે તેને મોક્ષનું દ્વાર ઉઘાડું છે ને એમ ન રહેવાય તો **'મોક્ષમાર્ગે દીધાં કમાડ[૧] કડી જડી બારણે.'** ॥૪૨॥

વળી સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, ગોપાળાનંદસ્વામીએ સર્વે સાધુને કહ્યું જે, 'કેવી રીતે ધ્યાન ને માનસી પૂજા કરો છો ?' ત્યારે સર્વેએ કહ્યું જે, 'જ્યાં મહારાજ બેસતા તે ઠેકાણે ધ્યાન કરીએ છીએ ને જ્યાં બેસીને જમતા તે ઠેકાણે માનસી પૂજામાં જમાડીએ છીએ.' ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું જે, 'કોઈ એવું ધ્યાન શીખ્યા છો જે, ત્રણ દેહને જીતીને ધ્યાન કરવું ?' ત્યારે સર્વેએ કહ્યું જે, 'કેવી રીતે ત્રણ દેહ જીતવા ?' એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો જે, 'ધ્યાન કરવા બેસીએ ત્યારે જીવજંતુ કરડે તોપણ સ્થૂળ દેહને હલવા દેવું નહિ એટલે સ્થૂળ દેહ જિતાણું જાણવું. ને ઘાટ સંકલ્પ બંધ કરીને ધ્યાન કરવું એટલે સૂક્ષ્મ દેહ જિતાણું જાણવું. ને નિદ્રા, આળસ આવવા ન દેવી એટલે કારણ દેહ જિતાણું જાણવું. એવી રીતે ત્રણ દેહને જીતીને ધ્યાન કરવું.'

ત્યારે સિદ્ધાનંદસ્વામી કહે જે, 'કારણ શરીર તો કાળા પર્વત જેવું કઠણ છે. તે બહુ દાખડો કરીએ ત્યારે જિતાય, તે જેમ કૂવામાંથી કાળી છીપરને[૨] કાપવી હોય તેને ટાંકણું-હથોડો લઈને ખોદીએ ત્યારે સાંજે માંડ ટોપલી ગાળ નીકળે એવું કઠણ છે.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'અમે તો સુરંગો દઈએ[૩] છીએ તે

૧.દરવાજા ૨.એકદમ કઠણ પથ્થરની શીલા ૩. ખડકવાળી જમીનમાં કુવો કરવા અથવા પથ્થર કાઢવા માટે નાનું બાખોરું પાડી દારૂ ભરીને ઉડાડવાની ક્રિયા.

બસેં- બસેં ગાડાં પાણા નીસરે છે, તે શું ? તો વાતરૂપી સાંગડિયે[૧] કરીને દાર દઈએ છીએ, ભગવાનના નિશ્ચયરૂપી દારૂ ભરીએ છીએ, ને ભગવાન ને ભગવાનના સાધુનો મહિમા તે રૂપી અગ્નિ મૂકીએ છીએ, તેણે કરીને કારણ શરીરરૂપ જે અજ્ઞાન તે રૂપી જે કાળો પર્વત, તેને તોડીને બ્રહ્મરૂપ કરીને અક્ષરધામમાં મહારાજની સેવામાં રાખીએ છીએ, તે કાંઈ કઠણ નથી.' ॥૪૩॥

સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, 'સત્યુગમાં મનુષ્યને લાખ વર્ષની આવરદા ને હજાર વર્ષનો ખાટલો ને સો વર્ષ સુધી ડચકાં ખાય ત્યારે જીવ જાય ને આજ તો આ જ્ઞાને કરીને ત્રીજે ડચકે અક્ષરધામમાં જવાય છે, એવું સુગમ કરી નાંખ્યું છે; પણ જ્યાં સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી સ્ત્રી, દ્રવ્ય, દીકરા, દીકરી, મેડી, હવેલી, રાજ્યસમૃદ્ધિ ને રાજ્યલક્ષ્મીને વિષે માલ મનાય છે ને સુખ મનાય છે. જેમ છોકરાં ધૂળની ઘોલકીઓ[૨] કરે છે ને ઠીકરાંની[૩] ગાયું કરે છે ને ચૈયાના[૪] ને કાચલીઓના[૫] ઘોડા કરે છે ને સુખ માને છે, તેમ એ પણ સુખ માને છે; પણ જ્યારે જ્ઞાન થાય ત્યારે સર્વે ખોટું થઈ જાય.

જેમ ભાલદેશમાં બ્રાહ્મણ ચાલ્યો જતો હતો, તેને સામો રબારી મળ્યો. તેણે પૂછ્યું જે, 'મહારાજ, રાજી કેમ થયા છો ?'

૧.પથ્થરમાં કાણું પાડવાના લોખંડના સાધને ૨.રમવા માટેનાં માટીનાં ઘર ૩.માટીનાં તૂટેલ વાસણના ટુકડાની ૪.એ નામના ઘાસના ૫.નાળિયેરનું કોપરું કાઢી લીધા પછી વધેલા કઠણ કોચલાંના

ત્યારે તે બ્રાહ્મણ બોલ્યો જે, 'રાજી ન થઈએ ? દસ ગાઉ ચાલ્યા આવ્યા છીએ ને જળ પાસે આવ્યું છે, ના'શું-ધોશું ને ટીમણ કરશું.' ત્યારે તે રબારી બોલ્યો જે, 'હૈયું ફોડ મા, જોડા પહેરીને ચાલ્યો આવું છું, એ પાણી તો ઝાંઝવાનાં[1] બળે છે !' ત્યારે તે બ્રાહ્મણના મનસૂબા સર્વે ખોટા થઈ ગયા. તેમ જ્યારે જ્ઞાન થાય ત્યારે સર્વે ખોટું થઈ જાય અને જે મૃગલાં જેવા જીવ છે તે તો વિષયને સાચા માનીને દોડ્યા કરે છે; જેમ ઝાંઝવાના જળને દેખીને મૃગલાં દોડે છે તેમ, અને મનુષ્ય છે તે દેખે છે પણ ખોટાં જાણે છે. અને સૂર્યના રથમાં બેઠા છે તેની દૃષ્ટિમાં તો ઝાંઝવાના પાણી નથી. તેમ જે જ્ઞાની છે તેની દૃષ્ટિમાં તો પ્રકૃતિનું કાર્ય કાંઈ આવતું નથી.' ॥૪૪॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, 'સત્સંગ ક્યારે થાય ? તો જ્યારે બદરિકાશ્રમ જેવું ને શ્વેતદ્વીપ જેવું સ્થાનક હોય ને મુક્તાનંદસ્વામી, ગોપાળાનંદસ્વામી, સ્વરૂપાનંદસ્વામી ને કૃપાનંદસ્વામી એવા મોટા-મોટાનો નિરંતર સંગ હોય ને બ્રહ્માના કલ્પ[2] પર્યંત આયુષ્ય હોય, ત્યાં સુધી જ્ઞાનગોષ્ઠી કરીએ ત્યારે સત્સંગ થાય પણ તે વિના ખરેખરો સત્સંગ થાય નહિ.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'ક્યાં ગુરુ કર્યા છે ? ને ગુરુ કર્યા હોય તેના તો ગુણ આવ્યા જોઈએ ને ?

૧.ઉનાળામાં સૂર્યના કિરણોની વરાળરૂપે દૂર દેખાતું આભાસી પાણી ૨.બ્રહ્માનો એક દિવસ = આપણા ૮ અબજ ૬૪ કરોડ વર્ષ

सर्वोपनिषदो गावो, दोग्धा गोपालनन्दनः ।
पार्थो वत्सः सुधीर्भोक्ता, दुग्धं गीतामृतं महत् ॥[૧]

એમ કોઈએ કર્યું છે ? જેમ ભગવાને ગીતાની ગાય કરી ને અર્જુનને વાછડો કરીને દૂધ પાયું, એમ કોઈને ધાવ્યા છો ?[૨] અને જેને સામા ધવરાવ્યા હોય તે તો ગુડિયું[૩] વાળે નહિ; ને લોભ, કામ, રસાસ્વાદ, સ્નેહ ને માન એમાં જે ગુડિયું વાળે છે ત્યાં સુધી ગુરુ કર્યા નથી અને ગુરુ કર્યા હોય તે તો ગુડિયું વાળે નહિ.' ॥૪૫॥

સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, "વડતાલમાં ચાર પાટીદારે શ્રીજીમહારાજ સામું જોઈને કહ્યું જે, હે મહારાજ ! તમારા ચરણારવિંદ સામું જોઈએ છીએ તો તમે પુરુષોત્તમ જણાઓ છો ને તમારા શરીર સામું જોઈએ છીએ તો તમે મનુષ્ય જેવા જણાઓ છો.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'વૈરાટ બ્રહ્મા[૪] છે તેણે તેનાં પચાસ વર્ષ ને દોઢ પહોર દિવસ ચડ્યો ત્યાં સુધી[૫] આ ચરણારવિંદની સ્તુતિ કરી, ત્યારે આ બે ચરણારવિંદ પૃથ્વી ઉપર આવ્યા છે, પછી તમારે તો સૂઝે એમ સમજાય.' પછી વળી

૧.**અર્થ :** સર્વ ઉપનિષદોરૂપી ગાયો છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ તેના દોહનાર છે. અર્જુન દૂધપાનનું પ્રથમપાત્ર વાછડો છે. ગીતારૂપી અમૃત તે દૂધ છે. અને જે મુમુક્ષુરૂપી બુદ્ધિશાળી પુરુષ હોય તે તેના પીનાર છે. ૨.સત્પુરુષ પાસેથી જ્ઞાન પામ્યા છો ? ૩.પગવાળી બેસી જવું; હિંમત હારી પાછા પડી જવું ૪.વિરાટ નારાયણ ૫.આપણાં ૩૧૫૩ અબજ તથા ૬૦ કરોડ વર્ષ જાય ત્યારે વૈરાટ બ્રહ્માનું એક વર્ષ થાય, એવા તેનાં ૫૦ વર્ષ અને ૪.૩૦ કલાક સુધી

પૂછ્યું જે, 'ઘણે ઠેકાણે સભા દીઠી છે પણ આમ એક નજરે તમ સામું જોઈ રહ્યા છે તે કેમ સમજવું ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'હું સદ્‌ગુરુરૂપી સૂર્ય પ્રગટ થયો છું ને આ સર્વ કમળ ખીલ્યાં છે, તે મારા સામું જોઈ રહ્યાં છે.' પછી તે સત્સંગ કરીને પોતાને ઘેર ગયા. એમ મુમુક્ષુનાં લક્ષણ[૧] છે." ॥૪૬॥

વડતાલે એક બાવે આવીને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે તો બહુ ભૂંડું કર્યું !' ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, 'શું ભૂંડું કર્યું ?' ત્યારે તે બોલ્યો જે,'બાઈ-ભાઈની સભા કોઈએ નોખી નહોતી કરી તે તમે કરી, એ બહુ ભૂંડું કર્યું.' ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, 'હું અનિર્દેશથી આવ્યો છું, કહેતાં હું અક્ષરધામમાંથી પુરુષોત્તમ આવ્યો છું ને સુગાળવો[૨] છું, તે મારી સૂગ ચડી ગઈ છે, નીકર તો કાંઈ નોખાં રહે એવાં નથી.' તે મહારાજની સૂગ છે ત્યાં સુધી નોખાં રહેવાય છે, નીકર તો ભેગાં થઈ જાશે.

વળી કોઈકે પૂછ્યું જે, 'પુરુષનું મન ક્યાં રહેતું હશે ?' પછી મહારાજ બોલ્યા જે, 'આજ જ અમે વિચાર કર્યો છે જે, પુરુષનું મન સ્ત્રીના ગુહ્ય અંગમાં રહે છે ને સ્ત્રીનું મન તે પુરુષના ગુહ્ય અંગમાં રહે છે,' એમ સર્વેના અંતર[૩] કહી દીધાં. ॥૪૭॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, લાખ મણ લોઢાની લોઢી[૪] ઘગી

૧.સમર્થને ઓળખે તથા સોંપાય જાય તે ૨.જેને અપ્રિય વસ્તુ જોઈને ઘૃણા થાય, અભાવ આવે તેવો ૩.અંદરના ભાવ-રાગ ૪.રોટલી પકવવાની લોખંડની ગોળ પ્લેટ

હોય, તેના ઉપર એક-બે પાણીના ઘડા ઢોળીએ તેણે કરીને ઠરે નહિ. ને ઠારવી હોય તો ગંગાના ધરામાં લઈને નાંખીએ તો દસ-પંદર દિવસ સુધી તો હવેલી જેવડી છોળું ઊછળે ત્યારે માંડ-માંડ ઠરે; તેમ પંચવિષયે કરીને તો જીવ ધગી જાય છે, તેને એક-બે દિવસ રહીને જાણે જે ટાઢો[૧] કરી જાઉં, એમ ટાઢો થાય નહિ. ને જેને ટાઢો કરવો હોય તેને તો દસ-પંદર દિવસ સુધી તો ફેર[૨] ચડ્યો હોય તે ઊતરે ત્યારે વાત માંહિ પેસે;[૩] પછી ટાઢું થાય છે. અને સાધુ પાસે કોણ આવે છે ? ને જે સાધુ પાસે આવે છે તેને તો કોઈ વાતની કસર રહે જ નહિ. એમ કહીને બોલ્યા જે –

તીન તાપકી ઝાલ ઝર્યો, પ્રાની કોઈ આવે;
તાકું શીતલ કરત તુરત, દિલ દાહ[૪] મિટાવે.
કહી કહી સુંદર બેન[૫] રેન, અગ્યાન નિકાસે[૬];
પ્રગટ હોત પહિચાન,[૭] જ્ઞાન ઉર ભાનુ[૮] પ્રકાશે.
વૈરાગ ત્યાગ રાજત વિમલ, ભવદુઃખ કાટત જંતકો;
કહે બ્રહ્મમુનિ યહ જગતમેં, સંગ અનુપમ સંતકો.

એવો સત્સંગ મળ્યો છે, પણ સમાગમ વિના કોઈને ગમ પડતી નથી. ને જ્યાં સુધી સત્પુરુષનો સંગ નથી થયો ત્યાં સુધી કાંઈ નથી થયું. તે ઉપર બ્રહ્માનંદસ્વામીનો સવૈયો બોલ્યા –

૧.શાંત ૨.વેગ ૩.પ્રવેશે; સમજાય ૪.બળતરા; અંતરનો ઉદ્વેગ ૫.વચન, ઉપદેશ ૬.અજ્ઞાન દૂર કરાવે ૭.પ્રગટ પ્રભુની ઓળખાણ ૮.પ્રગટના નિશ્ચયરૂપી સૂર્ય

રાજ ભયો કહાં કાજ સર્યો, મહારાજ ભયો કહાં લાજ બઢાઈ,
શાહ ભયો કહાં બાત બઢી, પતશાહ ભયો કહાં આન ફીરાઈ;
દેવ ભયે તોઉ કહાં ભયો, અહમેવ બઢ્યો તૃષ્ણા અધિકાઈ,
બ્રહ્મમુનિ સત્સંગ બિના, સબ ઓર ભયો તો કહાં ભયો ભાઈ.[1]

એમ સત્પુરુષનો સંગ નથી કર્યો ત્યાં સુધી કાંઈ કર્યું નથી. ॥૪૮॥

સ્વામીએ સર્વે ધામોના મુક્ત સાથે પ્રશ્ન-ઉત્તર કર્યા, તે કોઈ મુક્ત જીત્યા નહિ. તે વાત પોતે કરી જે, "પ્રથમ તો જાણીએ, હું બદરિકાશ્રમમાં ગયો, તે બદરિકાશ્રમમાં મુક્ત મને પ્રશ્ન-ઉત્તરમાં જીત્યા નહિ; પછી જાણીએ જે, હું શ્વેતદ્વીપમાં ગયો, ત્યારે તે શ્વેતદ્વીપના મુક્ત જીત્યા નહિ; પછી જાણીએ જે, હું વૈકુંઠમાં ગયો, ત્યારે તે વૈકુંઠના મુક્ત પણ જીત્યા નહિ; પછી જાણીએ જે, હું ગોલોકમાં ગયો, ત્યારે તે ગોલોકના મુક્ત પણ જીત્યા નહિ; પછી જાણીએ જે, હું અક્ષરધામમાં ગયો, ત્યારે તે મુક્ત સાથે મારે બરોબર પ્રશ્ન-ઉત્તરમાં ઠીક પડ્યું.

૧.**અર્થ :** સદ્.બ્રહ્માનંદસ્વામી આ સવૈયામાં કહે છે : હે જીવ ! જરા વિચાર કર. આજ સુધીમાં તું ઘણું ઘણું થઈ ગયો છો, પણ તને શું મળ્યું ? તું રાજા થયો, તો તારું શું કાર્ય થઈ ગયું ? અરે ! મોટો મહારાજા થયો તોપણ શું મોટી આબરૂ વધારી ? તું શાહ = મોટો વેપારી કે કરોડપતિ થયો તો શું થઈ ગયું ? તું પતશાહ એટલે કે, મોટો સમ્રાટ થયો તો શું વટ પડી ગયો ? કયો મોટો ઢંઢેરો પીટાવ્યો ? અરે ! ઘણી વખત દેવ થયો તો શું થઈ ગયું ? હા, એક કામ થયું 'અહંકાર અને તૃષ્ણા અતિશય વધી', એ સિવાય શું મળ્યું ? માટે સાચા સંતના સમાગમને છોડી, તું બીજું બધું જ થયો તોપણ તું કાંઈ જ થયો નથી.

પછી ગોપાળાનંદસ્વામીને કહ્યું જે, આજ તો આમ થયું.

ત્યારે ગોપાળાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'મહારાજે એમ જણાવ્યું જે, બીજા ધામોના મુક્તનું જ્ઞાન આવું છે !' માટે ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી જ્ઞાન તો અક્ષરધામના મુક્તમાં છે કે આંહીં એકાંતિક સાધુમાં છે, પણ બીજે નથી ને બીજે તો બીજું જ્ઞાન છે.' ॥૪૯॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, બીજે ક્યાંય જીવ અટકતો નથી ને મહારાજને પુરુષોત્તમ સમજવા ત્યાં અટકે છે. જેમ ગુજરાતનાં ઘોડાં છે તે લાંબા બહુ ને કાંઠાળા[૧] બહુ, પણ જ્યારે ધોરિયો[૨] દેખે ત્યારે અટકે છે, તે કાપી નાંખે તોય ડગ દે નહિ ને સામું ખાસડું[૩] ઉગામ્યું હોય તો ક્યાંઈ ને ક્યાંઈ ભાગી જાય. ને અલૈયા ખાચરના ઘોડાને ચડાઉ કરવાં હોય તેને બસેં છોકરા ગોટા વાળીને ઊભાં હોય તેમાં વચોવચ નાખીને ચડાઉ કર્યાં હોય તે ક્યાંય અટકે નહિ. જેમ સામતપતંગ[૪] પાંચસે બખતરિયા[૫] ઊભા હતા તેમાંથી મોટેરાના દીકરાને મારીને આવતા રહ્યા. એવી રીતના જે હોય તે ક્યાંય અટકે નહિ. એ ઉપર છંદ બોલ્યા જે –

તુરી વેગવંતા જરિસા જઠાણં, દિયંતા ઉડાણં જેહિ મૃગડાણં;
સચે વાગરાગં નટા જ્યું નચેરી, દિન એક હોસી સબે ખાખ ઢેરી.

૧.ઊંચા ૨.પાણીની નીક ૩.બૂટ કે ચંપલ ૪.અલૈયાખાચરના પિતા ૫.લોખંડના કવચ પહેરેલા સૈનિકો

એવી રીતના જે હોય તે ક્યાંય અટકે નહિ. ॥૫૦॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, ગમે તેવો પાણીનો તરિયો હોય તેને પણ ભમરી બુડાડી દે છે તે નીસરાય નહિ; ને વળી બીજું દૃષ્ટાંત જે, તીરે કરીને લવિંગ વીંધે તેવો આંટુકદાર[1] હોય તે તીરને પણ વાયુ ફગાવી દે છે, તેમ ગમે તેવો સાંખ્યવાળો કે યોગવાળો હોય, તેને પણ સ્ત્રીરૂપ પાણીની ભમરી તે તો બુડાડી દે છે, તે નીસરાય નહિ; તેમજ ગમે તેવો અંતરદૃષ્ટિવાળો હોય તેની વૃત્તિને પણ દેશ-કાળાદિક આઠ છે તે ફગાવી નાંખે છે, પણ અંતરદૃષ્ટિ થાવા દે નહિ. તે ઉપર શ્લોક બોલ્યા જે –

संग न कुर्यात् प्रमदासु जातु योगस्य पारं परमारुरुक्षुः ।
मत्सेवया प्रतिलब्धात्मलाभो वदन्ति या नीरयद्वारमस्य ॥[2]

એવા એવા ઘણા શ્લોક બોલીને કહ્યું જે, કેની બુદ્ધિ ભેદાતી નથી ? તો ત્યાં કહું છું જે –

कामादिभिर्विहीना ये सात्त्वताः क्षीणवासनाः ।
तेषां तु बुद्धिभेदाय क्वापि कालो न शक्नुते ॥[3]

૧.નિશાનબાજ ૨.**અર્થ :** જે યોગને અતિશય સિદ્ધ કરવા ચાહતો હોય, વળી જેણે મારી સેવા-ભક્તિથી આત્માનું યથાર્થ જ્ઞાન મેળવી લીધું છે, તેણે પણ સ્ત્રીઓનો ક્યારેય પ્રસંગ ન રાખવો જોઈએ. કેમ જે, વિદ્વાનો નારીને નરકનું દ્વાર કહે છે. (ભાગવત : ૩/૩૧/૩૯) ૩. **અર્થ :** જે કામ-ક્રોધાદિ દોષોથી અને વાસનાથી રહિત એવા ભાગવત સંતપુરુષો છે, તેમની બુદ્ધિ-નિષ્ઠાને ડગાવવા માટે કાળ કદાપિ શક્તિમાન થાતો નથી. (વાસુદેવમાહાત્મ્ય : ૮/૭)

એ શ્લોક બોલીને કહ્યું જે, 'જેણે સાત્ત્વિક સેવ્યા હોય ને જે કામાદિક દોષે રહિત થયા હોય ને વાસના કુંઠિત થઈ ગઈ હોય તેની બુદ્ધિ ભેદાતી નથી ને બીજાની તો ભેદાઈ જાય છે, તેમાં સંશય નથી.' ||૫૧||

વિષય તો બાંધે એવા છે, પણ જ્યાં સુધી મોહ છે ત્યાં સુધી જણાય નહિ. કેમ જે, કેવા વૈરાગ્યવાન ! તેને પણ બાંધ્યા ! તેનાં નામ ગોવિંદસ્વામી તથા પરમહંસાનંદસ્વામી તથા મહાપ્રભુ નામે સાધુ, એ આદિક ઘણા ઘણાને બાંધ્યા. તેની વિક્તિ જે, ગોવિંદસ્વામીને કેવો વૈરાગ્ય ! તે સંસારનો ત્યાગ કરીને ચાલ્યા ને રસ્તામાં એક રાજાની બાની[૧] દસ હજાર રૂપિયાનું સોનું લઈને બેઠેલ. તે ગોવિંદસ્વામીનું રૂપ જોઈને કહે જે, 'આ સોનું ને હું તમારી છું.' ત્યારે સ્વામીને વિચાર થયો જે, 'પ્રભુ ભજવા નીસરે છે તેને આડી સિદ્ધિઓ આવે છે, તે મારે સિદ્ધિ આવી.' પછી તો [૨]પોતાનું લૂગડું મૂકીને કહ્યું જે, 'બેસ... ખત્રે[૩] જઈ આવું,' એમ કહીને ચાલ્યા ગયા. એવા વૈરાગ્યવાન, તે પણ ગંગામાનાં દાળ, ભાત ને રોટલીઓમાં બંધાણા. તેને મહારાજે ત્રણ રાત ને ત્રણ દિવસ સુધી ગામ જ આવવા દીધું નહિ; ત્યારે હાથ જોડીને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! કેમ કરવું છે ?' ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, 'રીંગણાં ને ગાજરની માળા ગળામાં ઘાલીને જેતલપુરમાં જઈ ભિક્ષા માગો. પછી કોઈ

૧.દાસી ૨.તે બાઈને વિશ્વાસ આવે તે માટે ૩.જાજરૂ; સંડાસ

કહેશે જે, 'ગોવિંદસ્વામી કાંઈ જોશે ?' ત્યારે કહેવું જે, 'હાઉ !!' અરે! ગોવિંદસ્વામી ગાંડા થયા ?' ત્યારે કહેવું જે, 'હાઉ!!' એમ કરીને સ્વભાવ મુકાવ્યા.

પરમહંસાનંદસ્વામીએ તો ગાયોમાં[૧] બે વર્ષ આસન[૨] કર્યું તે પાછું સાધુમાં આસન થયું નહીં. ને ત્રણ વૃત્તિ તો પોતે સારસ્વત[૩] ભણ્યા હતા ને ખોજાના ગુરુ કહેવાતા, તેને પણ એમ થયું. ને એક સાધુ મહાપ્રભુ નામે હતો તે ઝોળીમાં બંધાણો. તેને મહારાજે કહ્યું જે, 'હવે નરનારાયણની ઝોળી[૪] રહેવા દિયો ને લક્ષ્મીનારાયણની ઝોળી માગો.' પછી વરતાલ આવીને બે-ત્રણ દિવસ રહીને જાતો રહ્યો. એમ જીવ બંધાય છે. ।।પર।।

સ્વામીએ વાત કરી જે, હમણાં મુમુક્ષુએ દેહ ધર્યા છે, તે મહારાજને આવવું પડે, તે સારુ આવરદા વિના મહારાજે મને રાખ્યો છે, તે અમારે પણ મહારાજનું સુખ એ મુમુક્ષુને દેવું પડે છે. ને આવરદા તો અઠ્ઠાવન વરસથી વધુ નથી, એમ જન્મોત્રીમાં લખ્યું હતું ને તે વિના દેહ રહ્યું છે, તે તો આ સોરઠ દેશના હરિજન ઉપર મહારાજને બહુ હેત, તેને પોતાનું સુખ દેવા સારુ મહારાજે મને રાખ્યો છે. તે શા સારુ ? તો પોતાનું સુખ દેવાણું નહિ, તેને પોતાનું સુખ દેવા સારુ પોતાનું સર્વસ્વ હતું તે સાધુ-સત્સંગીને અર્થે કૃષ્ણાર્પણ કરી રાખ્યું છે. તે મુક્તાનંદસ્વામીના કીર્તનમાં કહ્યું છે જે –

૧.ગૌશાળામાં ૨.રોકાણ; વાસ ૩.સંસ્કૃત વ્યાકરણ ૪.ધર્માદાની ઉઘરાણી

ઐસે મેરે જન એકાંતિક, તેહિ સમ ઓર ન કોઈ;
મુક્તાનંદ કહત યું મોહન, મેરો હિ સર્વસ્વ સોઈ.[૧]

એવા સાધુ મળ્યા છે, ત્યારે શી વાતની કમી[૨] રહી ? તે ઉપર સવૈયો બોલ્યા જે –

સાચે સંત મીલે કમી કાહુ રહી, સાચી શીખવે રામકી રીતકું જી,
પરાપર[૩] સોઈ પરબ્રહ્મ હે, તામે ઠેરાવે[૪] જીવ કે ચિત્તકું જી;
દૃઢ આસન સાધકે ધ્યાન ધરે, કરે જ્ઞાન હરિગુન ગીતકું જી,
બ્રહ્માનંદ કહે દાતા રામહુકે,[૫] પ્રભુ સાથ બઢાવત પ્રીતકું જી.

ભગવાન એવા સાધુમાં રહીને પોતાનું દર્શન દે છે, વાતો કરે છે, મળે છે ને દૃષ્ટિ માંડીને જુએ છે. એ રીતે અનેક પ્રકારે સુખ આપે છે. એવી રીતે વાતો કરીને સુખિયા કરી નાંખ્યા. ॥૫૩॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, જુઓને એક[૬] પુરુષ ઊગ્યો તે પચાસ કરોડ યોજનમાં અંધારું ન રહ્યું, તે જેમ સૂર્યના કિરણે કરીને રાત્રિનો નાશ થાય છે, તેમ સત્પુરુષની દૃષ્ટિ વડે કરીને તો કોઈ દેશમાં અજ્ઞાન રહે જ નહિ. અને તે સત્પુરુષ વિના તો જેમ –

સોળકળા શશી ઉગહિ, તારાગણ સમુદાય;
સબ ગિરિ દાહ લગાઈએ, રવિ બિન રાત ન જાય.

૧.ભગવાન કહે છે : એવા એકાંતિક સંત છે તે જ મારું સર્વસ્વ છે. તેની સમાન મારે બીજું કાંઈ જ નથી. ૨.ખામી; ખોટ ૩.સર્વથી પર ૪.સ્થિર કરાવે ૫.પ્રભુને પમાડનારા ૬.સૂર્યરૂપી

તેમ આવા સાધુ વિના અજ્ઞાન જાય નહિ અને અજ્ઞાન ગયા વિના સુખ પણ થાય નહિ. અરે ! અમારે તો ઘણુંયે જ્ઞાન દઈને બ્રહ્મરૂપ કરવા છે, પણ શું કરીએ ? જીવને ખપ નહિ ને વળી કારખાને ગળે ઝાલ્યા ![1] ને તે જ્ઞાન કહેવા નવરા થાતા નથી. કેમ જે, જેમ જબરા ખેડુને વેર અપરવારે[2] ગયું, તે નવરા થાય નહિ ને વેર વાળવા જાય નહિ; તેમ અમારું જ્ઞાન અપરવારે ગયું; પણ હવે સાધુ-સત્સંગીને મારી પાસે રાખીને વાતો જ કરવી છે, જેણે કરીને બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય. એમ કહીને બોલ્યા જે વાતો સાંભળી લેજો ! પછી આવો યોગ મળવો બહુ દુર્લભ છે ! માટે સમાગમ તો કરી લેજો ! એમ કહીને કહ્યું જે, **'ચેતનહારા ચેતજો કહત હું હાથ બજાય,'** અમે તો તાળી વજાડીને કહીએ છીએ, પછી વળી કહેશો જે કહ્યું નહિ. ||૫૪||

એક હરિજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, "બીજા અવતારે વર્તમાન પળાવ્યાં નથી ને કલ્યાણ તો કર્યાં છે, ને આજ વર્તમાન પળાવીને કલ્યાણ કરે છે તેનો શો હેતુ છે ?" પછી સ્વામી બોલ્યા જે, બીજાએ કલ્યાણ તો કર્યાં છે પણ કારણ શરીરના ભાવને ટાળીને કલ્યાણ કર્યાં નથી, ને જો કારણ શરીરના ભાવને ટાળીને કલ્યાણ કર્યાં હોય તો ગોલોક અને વૈકુંઠ લોકમાં કજિયા શા સારુ થાય? માટે ગોલોકમાં રાધિકાજીએ શ્રીદામા સાથે વઢવેડ[3] કરી, ને

૧. રોકી રાખ્યા ૨.નવરાશના અભાવે ૩.બોલાચાલી-કજિયો. એક વાર ગોલોક- ધામમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વિરજા નામની ગોપી તથા શ્રીદામા નામના ➔

વૈકુંઠ લોકમાં જય-વિજયે સનકાદિક સાથે વઢવેડ કરી છે; તે એમ જાણવું જે, ત્યાં કારણ શરીર નહિ ટળ્યું હોય, ને મહારાજ તો કારણ શરીર ટાળવા સારુ સાધુ ને નિયમ તો અક્ષરધામમાંથી લઈને જ પધાર્યા છે. તે માટે સાધુ ભગવાનની ઉપાસના કરાવે છે ને નિયમે કરીને ભગવાનની આજ્ઞા પળાવે છે, તેણે કરીને કારણ શરીરનો નાશ થઈ જાય છે.' તે ઉપર કારિયાણીનું બારમું વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, 'આ વચનામૃતમાં મહારાજે સિદ્ધાંત કહ્યા છે. તે સારુ વર્તમાન પળાવીને કલ્યાણ કરે છે, એ હેતુ છે.' ।।૫૫।।

વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, એક દિવસ મહારાજે મને કહ્યું જે, 'મંડળ બાંધો.' ત્યારે હું કાંઈ બોલ્યો નહિ. પછી સામું જોઈને કહ્યું જે, 'સાધુ તો પાંચ રાખીએ, જેથી જીવનું કલ્યાણ થાય.' એમ કહીને કહેવા માંડ્યાં જે, 'સાધુ તો દસ રાખીએ, વીસ રાખીએ, પચાસ રાખીએ, સો રાખીએ ને સાધુ તો બસેં પણ રાખીએ.' પછી તો હું બોલ્યો નહિ, પણ અંતે એમ કર્યું. એ વાતની દીર્ઘદર્શીને ખબર પડે, આપણે તો કાંઈ જાણીએ નહીં.

પાર્ષદ સાથે અતિ હેતથી કાંઈક વાત કરતા હતા. તે જોઈને રાધાજી ઈર્ષ્યાએ કરીને વિરજા તથા શ્રીકૃષ્ણને ન કહેવાનું કહેવા લાગ્યા. તેથી શ્રીદામાને લાગ્યું - 'રાધા પ્રભુની પટરાણી તરીકે હવે યોગ્ય નથી.' તેથી તેણે શાપ આપ્યો કે, "તું મનુષ્ય લોકમાં કોઈ સામાન્ય મનુષ્યની પત્ની થા." આ શાપથી આક્રોશમાં આવી રાધાજીએ સામો શ્રીદામાને શાપ આપ્યો, "તું અસુર થા." આ વઢવેડના પરિણામે રાધાજીને એક સામાન્ય વૈશ્યના પત્ની થવું પડ્યું અને શ્રીદામા શંખચૂડ નામનો રાક્ષસ થયો. (બ્રહ્મવૈવર્ત : ૨/૪૩)

અરે, એક દિવસ મહારાજે મને પૂર્વાશ્રમમાં હતો ત્યાં આવીને કહ્યું જે, 'શું કરો છો ને શું કરવા આવ્યા છીએ ? ને બ્રહ્મતેજ તો સુકાઈ ગયું છે !' એમ કહીને દેખાણા નહિ. તે દિવસથી જીવોના કલ્યાણ થાય તેમ જ કરીએ છીએ. અને એક દિવસ મહારાજને ચાર પ્રશ્ન પૂછાવ્યા : તેમાં એક તો ધ્યાન કરવું, બીજું આત્માપણે વર્તવું, ત્રીજું માંદાની સેવા કરવી ને ચોથું ભગવાનની વાતો કરવી. એ ચારેમાં અધિક કોણ છે, તે કહો ? પછી મહારાજે કહ્યું જે, 'વાતો જ અધિક છે.' તે દિવસથી મેં વાતો કરવા માંડી છે, તે રાત-દહાડો સોપો જ પડતો નથી;[૧] જેથી જીવ બ્રહ્મરૂપ થઈ જાય છે. ||૫૬||

સ્વામીએ વાત કરી જે, કૃપાનંદસ્વામીનો એમ મત જે "ગળામાં ઊની કોશ ઘાલે એટલી પીડા થાય, તોપણ ભગવાનની આજ્ઞા લોપવી નહિ." ને વળી કૃપાનંદસ્વામી એમ કહેતાં જે, "સ્વપ્નનો ઉપવાસ તો પડે નહિ, ને જો પડે તો દેહ પડી જાય," એવો પોતાનો ઠરાવ. ને વિષયની બીક તો કેવી રહે જે, અલ્પ વચનમાં ફેર પડે તો મહત્ વચનમાં ફેર પડ્યો હોય, એટલી બીક લાગે. તે મેં એક દિવસ નજરે દીઠું છે. એવા કૃપાનંદસ્વામી તે તો ગંગાજીના જળ જેવા છે; તે જેમ ગંગાનો પ્રવાહ ચાર ગાઉમાં ચાલ્યો જાય છે, તે કોઈનો હઠાવ્યો હઠે નહિ; તેમ તેમની વૃત્તિ કોઈની હઠાવી ભગવાનના સ્વરૂપમાંથી પાછી હઠે નહીં.

૧.ક્યારેય બિલકુલ બંધ થવા દેતા જ નથી.

એક દિવસ કૃપાનંદસ્વામીની સમાધિ જોઈને સચ્ચિદાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, "અમારે કૃપાનંદસ્વામીના જેવું હેત નહિ ને એવા હેતવાળા તે તો ગંગા જેવા ને ગોપાળાનંદસ્વામી તે તો દરિયા જેવા ! તે તો અનંત જીવને સુખિયા કરી નાંખે તેવા હતા. એમ કહીને બોલ્યા જે, જેવા રઘુવીરજી મહારાજ હતા ને જેવા ગોપાળાનંદસ્વામી હતા, તેવા તો જણાણા જ નહિ ! ને આજ સાધુ હશે તેને પણ જાણતા નથી, તેને બહુ ખોટ જાશે. કેમ જે, એવા મોટા વિના મહારાજનો સિદ્ધાંત કોણ કહેશે ? ને બીજા તો પોતાની સમજણ પ્રમાણે સમજાવશે, પણ જેમ છે તેમ સમજાવતાં આવડશે નહિ, એ સિદ્ધાંત વાત છે." ।।૫૭।।

પછી સ્વામીએ વાત કરી જે –

અધર્મ સર્ગ જબ કરત પ્રવેશા,
સુર નર મુનિ મહિં નહિ સુખ લેશા.

એમ કહીને બોલ્યા જે, 'એવા અધર્મસર્ગનો શેણે કરીને પ્રવેશ થાય છે ? તો જ્યારે એકબીજાનાં મન નોખાં પડે છે, ત્યારે પ્રવેશ થાય છે. ને **એકબીજામાં સંપ હોય તો અધર્મ સર્ગ પેસવા આવે નહિ.'** તે ઉપર મહારાજની કહેલી વાત કરી જે, "એક રાજાએ તીરનો ભાથો મંગાવ્યો ને કહ્યું જે, 'બળિયામાં બળિયો હોય તે આ તીરના ભાથાને ભાંગી નાંખો.' ત્યારે બળિયામાં બળિયો હતો તેથી તે આ તીરનો ભાથો ભંગાણો નહિ. પછી

ભાથામાંથી એક તીર કાઢીને એક ફોશીમાં ફોશી[1] હતો તેને કહ્યું જે, 'ભાંગી નાખ.' ત્યારે તેણે તરત ભાંગી નાંખ્યો. પછી એ રાજાએ મોટા મોટા ઉમરાવને[2] કહ્યું જે, "જો તમે આ તીરના ભાથાની પેઠે જૂથ[3] રાખશો તો ગમે તેવો શત્રુ હશે તોયે તમારો પરાભવ[4] નહિ કરી શકે ને રાજ આબાદ[5] રહેશે."

એ દૃષ્ટાંત દઈને બોલ્યા જે, 'આ તમે સર્વે સાધુ, પાળા, બ્રહ્મચારી આમ ને આમ સંપ રાખશો તો ગમે તેવો તમારે અંતરશત્રુનો વધારો હશે તે પણ પરાભવ નહિ કરી શકે ને આમ નહિ રહો તો અલ્પ જેવો દોષ હશે તે પણ સત્સંગમાંથી બહાર કાઢી નાંખશે.' એમ કહીને બોલ્યા જે, 'જુવોને કેટલાકને તો જોડ જ નથી ને કોઈક તો પાકલ ગૂમડાં જેવા,[6] તે કહેવાય નહિ ! માટે દસ મંડળમાં જેમ જેને મળતું આવે તેમ તમે સર્વે રહેજો.' એટલી વાત કરી પછી 'વાસુદેવ હરે' થયા તે જમવા પધાર્યા. ॥૫૮॥

સ્વામીએ એક દિવસ બાવળિયા સામું જોઈને કહ્યું જે, 'જેમ રેતીએ કરીને આ બાવળિયો સોરાઈ[7] ગયો છે, પણ તે લાખ યોજનનો સમુદ્ર ભર્યો છે, તેના જળે કરીને લીલો પલ્લવ થાતો નથી; કેમ જે, રેતીએ કરીને સોરાઈ ગયો છે; તેમ જ વિષયે કરીને તો જીવ સોરાઈ જાય છે, પણ મીઠા જળના મહાસમુદ્ર

૧.બીકણ; બળહીન ૨.અધિકારીઓને ૩.સંપ ૪.પરાજય ૫.સલામત; સ્વતંત્ર ૬.જરાકમાં ખોટું લાગી જાય; રિસાય જાય તેવા ૭.ઉજ્જરડાઈ; પાંદડાએ રહિત

જેવો આ સત્સંગ તેમાં રહીને જ્ઞાન વિના લીલો પલ્લવ થાતો નથી. ને લોક, ભોગ ને આ દેહ તેણે કરીને તો જીવ સોરાઈ ગયો છે, એમ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. તેમ જ રૂડા ગુણ છે તે પણ ત્રણ પ્રકારના કુસંગે કરીને તો નાશ થઈ જાય છે, પણ જીવ ત્રપંખડો[૧] મૂકે નહિ ત્યાં સુધી સુખિયો પણ થાય નહિ.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'આ જીવ તો મેવાસી[૨] થઈ બેઠો છે, પણ ભગવાનની ને મોટા સાધુની તો ગરજ રાખતો નથી ને પોતાના જીવની તો પોતાને ખબર જ નથી અને જેમ મેમણ ચડ્યો પોઠિયે, હાથમાં લીધી લાકડી ને કહે જે, 'કેકેં હણાં ને કેકેં ન હણાં !'[૩] એમ બકે છે, પણ પોતાનું તળ[૪] તપાસતો નથી જે, મારીશ કેને ?' એમ કહીને બોલ્યા જે –

મોટા થાવાનું મનમાં રે દિલમાં ઘણો ડોડ,[૫]
તેવા ગુણ નથી તનમાં રે કાં કરે તું કોડ.[૬]

એમ જીવ કોઈ તો બહુ કરે પણ મહિનો-દિવસ હાથધોણું[૭] ચાલે તો ખબર પડે, પણ આજ ઓશિયાળા કરે છે.' એવી રીતે વાત બહુ કરી. ॥૫૯॥

૧.ઉજ્જડ ઝાડમાં જ્યાં ત્રણ ડાળો ફૂટેલી હોય તે જગ્યા. ત્યાં હોલાએ માળો કર્યો હોય, તે ઠંડી, ગરમી કે વરસાદ આવે તોપણ તેને મૂકી શકતો નથી. તેમ આ જીવ દેહ, દેહનાં સબંધી અને ઘરબારમાંથી મરતાં સુધી આસક્તિ છોડતો નથી. ૨.ગરજ વિનાનો; દિલચોર ૩.એક મુસલમાન પોઠિયે એટલે કે નાના કદના બળદ ઉપર બેસી જાણે યુદ્ધે ચડ્યો હોય તેમ 'કંઈકને હણી નાંખ્યા, ને કંઈક ન હણ્યા,' એમ બંઠાસ મારવા લાગ્યો. ૪.ગજુ; કેપેસીટી ૫.શોખ ૬.મનોરથ; ઈચ્છા ૭.ઝાડા, **Diarrhoea**

સ્વામીએ વાત કરી જે, 'જીવ સામું જોઈએ તો મુમુક્ષુતા તો જાણીએ છે જ નહિ. કેમ કે, જે મુમુક્ષુ હોય તેને તો ભગવાન કે ભગવાનના સાધુ તે વિના સુખ કે શાંતિ થાય જ નહિ. જેમ સમુદ્રમાં છીપ રહે છે, પણ તેને સમુદ્રનું પાણી ખપતું નથી, તે તો જ્યારે સ્વાતિનાં બુંદ[૧] પડે છે, ત્યારે જે [૨] ઠેકીને તેનું ગ્રહણ કરે છે તે મોતી લાખ રૂપિયાનું થાય છે; ને જે મંદ શ્રદ્ધાએ કરીને ગ્રહણ કરે છે તે તો અર્ધલાખનું થાય છે; ને જે પડ્યું પડ્યું ગ્રહણ કરે છે તે તો ફટકિયું[૩] થાય છે; તેમ જ મુમુક્ષુ હોય તે જો શ્રદ્ધાએ કરીને આ સત્પુરુષનો મન, કર્મ, વચને સમાગમ કરે છે, તો તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે. એમ કહીને બોલ્યા જે –

श्रद्धावाँल्लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः ।
ज्ञानं लब्ध्वा परां शांतिमचिरेणाधिगच्छति ।।[४]

અને જેને એવી શ્રદ્ધા ન હોય તેને તો –

प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी संशुद्धकिल्बिषः ।
अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो याति परां गतिम् ।।[५]

એમ પણ કહ્યું છે, માટે સત્પુરુષનો સંગ તો મન, કર્મ, વચને જ કરવો. ત્યારે પૂછ્યું જે, મન, કર્મ, વચને સંગ કેમ

૧.સ્વાતિ નક્ષત્રનાં વરસાદનાં ટીપાં ૨.એક પ્રકારની વિશિષ્ટ માછલી ૩.તરત ફૂટી જાય તેવું ખોટું મોતી ૪.**અર્થ :** જ્ઞાન મેળવવા માટે જે સાવધાન તથા શ્રદ્ધાવાન થઈ ઇન્દ્રિયોને વશ કરે છે તેને આત્મા-પરમાત્માનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. અને આ જ્ઞાન મેળવ્યા પછી તરત તે આત્મા-પરમાત્માના અનુભવરૂપ પરમ-શાંતિને પામી જાય છે. (ગીતા : ૪/૩૯) ૫. **અર્થ :** યોગનો અભ્યાસ કરવા ➔

કરવો ? ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'કર્મ જે દેહ તેણે કરીને તો જેમ સત્પુરુષ કહે તેમ કરવું, ને વચને કરીને તો સત્પુરુષમાં અનંત ગુણ રહ્યા છે તે કહેવા, ને મને કરીને તો મોટા સાધુને વિષે નાસ્તિકપણું આવવા દેવું નહિ; ત્યારે એમ જાણવું જે, મોટા સાધુનો સંગ મન, કર્મ, વચને કર્યો છે.' એટલી વાત કરીને બોલ્યા જે, **'સંત સમાગમ કીજે હો નિશદિન, સંત સમાગમ કીજે'** એ ગોડી બોલ્યા, ત્યાં આરતી થઈ તે દર્શને પધાર્યા. ॥૬૦॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, જેમ જેમ જ્ઞાન થાતું જાય તેમ તેમ ભગવાનનો મહિમા જણાતો જાય. તે ઉપર દૃષ્ટાંત દીધું જે, 'એક રબારી ચાલ્યો જતો હતો ત્યાં હીરો હાથ આવ્યો, તે ભેંસની કોટે[૧] બાંધ્યો. પછી તે ભેંસને કોઈકે લઈને એ હીરો બસેં રૂપિયામાં દીધો ને બસેંવાળે હજારમાં દીધો ને હજારવાળે દસ હજારમાં દીધો, એમ ને એમ ચડતાં લાખ રૂપિયામાં દીધો. પછી તે લાખ રૂપિયાવાળાએ કોઈક શાહુકાર હતો તેની પાસે જઈને કહ્યું જે, 'આ હીરો તમારે રાખવો છે ?' ત્યારે શાહુકાર હીરો જોઈને બોલ્યો જે,'સો મોટલિયા[૨] કરીને દી ઊગ્યાથી તે આથમ્યા સુધી દ્રવ્ય લઈ જાઓ એટલું તમારું.' ત્યારે ગામમાં હાહાકાર બોલ્યો જે, શાહુકારે ખજીનો લૂંટાવી દીધો !

માટે પ્રયત્નશીલ એવો યોગી તમામ પ્રકારના પાપથી રહિત થઈ અનેક જન્મે યોગ સિદ્ધ થતા અંતે આત્યંતિક મોક્ષને પામે છે. (ગીતા : ૬/૪૫)

૧.ગળે ૨.ભાર ઊંચકનારા મજૂરો

પછી તે શાહુકારના બાપે આવીને પૂછ્યું જે, 'શું જણસ[1] લીધી ?' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'આ હીરો લીધો છે.' ત્યારે તેણે જોઈને કહ્યું જે, 'તેં તો મફત પડાવી લીધો, એક દિવસની કમાણી પણ દીધી નહિ !' ત્યારે તો એ સર્વે કરતાં એ શાહુકારને એ હીરાનું જ્ઞાન બહુ કહેવાય; તેમ જ ભગવાનનું જ્ઞાન પણ જાણવું. તે જેમ જેમ ભગવાનના મહિમાનું જ્ઞાન થાતું જાય તેમ તેમ મહિમા વધુ વધુ જણાતો જાય છે.' તે ઉપર સારંગપુરનું સત્તરમું વચનામૃત વંચાવ્યું. ત્યાં 'વાસુદેવ હરે' થયા તે જમવા પધાર્યા. ॥૬૧॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, મોરે[2] તો મુમુક્ષુ ભગવાનને ખોળતા ને હવે તો ભગવાન છે તે મુમુક્ષુને ખોળે છે, જેમ ધૂળ ધોયો[3] ધૂળમાંથી ધાતુ ખોળે છે તેમ પામર ને વિષયીમાંથી મુમુક્ષુને ખોળે છે. અને જે મુમુક્ષુ હોય તેને તો નિરંતર એમ વર્ત્યા કરે જે –

કરું રે ઉપાય હવે એહનો, ડોળી દેશ વિદેશજી;
કોઈ રે ઉગારે મુને કાળથી, સોંપું તેને આ શીશજી.

એમ નિરંતર વર્ત્યા કરે. પછી સ્વામીએ વાત કરી જે, "ધર્મપુરવાળાં કુશળકુંવરબાઈએ મહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ, તમે કાગળમાં લખ્યું જે, અનિર્દેશથી લિખાવિતં

૧.વસ્તુ; માલ ૨.પહેલાં; પૂર્વે ૩.ધૂળ ધોઈધોઈ તેમાંથી સોનું, ચાંદી જુદું પાડનાર માણસ

સ્વામીશ્રી સાત સહજાનંદજી મહારાજ, તે અનિર્દેશ તે શું ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'આ તમારો દરબાર છે તે નિર્દેશ છે ને આ તમારું શહેર છે તે અનિર્દેશ છે. પૃથ્વી નિર્દેશ છે ને જળ અનિર્દેશ છે; જળ નિર્દેશ ને તેજ અનિર્દેશ છે; તેજ નિર્દેશ ને વાયુ અનિર્દેશ છે; વાયુ નિર્દેશ ને આકાશ અનિર્દેશ છે; આકાશ નિર્દેશ છે ને અહંકાર અનિર્દેશ છે; અહંકાર નિર્દેશ ને મહત્તત્ત્વ અનિર્દેશ છે; મહત્તત્ત્વ નિર્દેશ ને પ્રધાનપુરુષ અનિર્દેશ છે; પ્રધાનપુરુષ નિર્દેશ ને પ્રકૃતિપુરુષ અનિર્દેશ છે; પ્રકૃતિપુરુષ નિર્દેશ ને એ પ્રકૃતિપુરુષ થકી પર અક્ષરધામ તે અમારો અનિર્દેશ[૧] છે, ત્યાં રહીને અમે કાગળ લખાવીએ છીએ.' એટલી વાત કરી ત્યાં સુધી મૂર્તિ સામું જોઈ રહ્યાં ને વૃત્તિ પલટાવીને હૈયામાં ઉતારતાં ગયાં. તે આ વાત મહારાજે કહી હતી." ॥૬૨॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, "રઘુવીરજી મહારાજ પૃથ્વી ઉપર રહ્યા ત્યાં સુધી દેશ-કાળાદિકનું બહુ સુખ રહ્યું; કેમ જે, મહારાજ એમને વશ, તે જેમ ધારે તેમ કરે. ને હવે તો રઘુવીરજી મહારાજે દેહત્યાગ કર્યો છે, તે દિવસથી દુઃખ ચડતું આવે છે. કેમ જે, જેમ મોટી નદીનું પૂર ચડતું આવે છે, તેમ દુઃખ ચડતું આવે છે. તે જુઓને, રાજાઓનું કેવું દુઃખ છે, તે ભેંશજાળવાળા ને જાયવાવાળા જે ગરાસિયા, તેનો ન્યાય કર્યો જ નહિ. તેમજ

૧.જેનો નિર્દેશ કરી ન શકાય તેવું અદૃશ્ય '**यतो वाचो निवर्तन्ते अप्राप्य मनसा सह।**'

અખોદડવાળા બ્રાહ્મણ ભગવદી તેને મારી નાખ્યો, તેનો પણ અન્યાય કર્યો, એવાં દુઃખ છે. તે સારુ તો અમે મહારાજને અરજી નાખી છે જે, 'રઘુવીરજી મહારાજ જેવા બે આચાર્ય કરો ને ગય રાજા[૧] જેવો એક રાજા કરો, તો બે કરોડ મનુષ્ય પ્રભુ ભજે છે તે દસ કરોડ મનુષ્ય પ્રભુ ભજે,' એમ સંકલ્પ કર્યો છે." ત્યારે સર્વે હરિજન બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! તમે ધાર્યું છે તે સારું જ થાશે.' ॥૬૩॥

વળી સ્વામીએ વાત કરી જે, "અમારી સમજણ તો કોઈને કહેવાય નહિ, પણ આજ થોડીક કહું. એમ કહીને બોલ્યા જે, 'કહ્યા વિના તો જ્ઞાન થાય જ નહિ ને જ્ઞાન થયા વિના મોહ પણ ટળે નહિ અને જેને મોટાની સમજણ આવી હોય તેને તો મહારાજની મૂર્તિ વિના ને અક્ષરધામ વિના આંહીંથી તે પ્રકૃતિ-પુરુષ સુધી લઘુશંકાનો વ્યવહાર દેખાતો હોય; તેમાં શાનો મોહ થાય ?' તે એવું તો **સર્વનિવાસાનંદસ્વામી**ને થઈ ગયું જે, પ્રકૃતિપુરુષનું કાર્ય તેમાં વૃત્તિ રહી જ નહિ. તે એક દહાડો મારી પાસે કહ્યું જે, મહારાજની પૂજા-સેવા શા વતે કરું ? ત્યારે મેં કહ્યું જે, મૂર્તિ સામું જોઈ રહો. ત્યારે સર્વનિવાસાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'કરીએ છીએ તો એમ જ પણ જો આવી વાત કોઈકને કહીએ તો આ મારો ખાટલો લઈને વંડામાં નાખી આવે, એવું કઠણ પડે; પણ મહારાજની મૂર્તિ વિના તો ખાવાની વિષ્ટા ને

૧.મહાભારતકાળ પહેલાં થયેલા એક અતિ ધર્મપરાયણ શ્રેષ્ઠ રાજા

પીવાની લઘુશંકા એવું છે, પણ જ્યાં સુધી મોહ છે ત્યાં સુધી એ વાત સમજાય નહિ.' એવી મોટાની સમજણ છે."।।૬૪।।

સ્વામીએ એક હરિજનને બોલાવીને કહ્યું જે, 'દર્શન કર ને આ દેહ તો તારા સારુ રહ્યો છે; કેમ જે, કાળ તો આંટા ખાતો રહે છે.' એમ કહીને બોલ્યા જે, 'આવા સાધુથી નોખા પડીએ ત્યારે નરકમાં પડ્યા જેવું દુઃખ થવું જોઈએ ને એવું દુઃખ નથી થાતું ત્યાં સુધી સત્પુરુષમાં જીવ બંધાણો છે ક્યાં ? ને **જ્યાં સુધી સત્પુરુષમાં જીવ બંધાણો નથી ત્યાં સુધી લોક, ભોગ ને દેહ તે રૂપ થઈ જવાય છે.'** એમ કહીને બોલ્યા જે, 'અમારે તો હજારો ક્રિયા કરાવવી પડે પણ આંખ મીંચીને ઉઘાડીએ એટલી પળ જો ભગવાન વિસરાય તો તાળવું ફાટી જાય.' ત્યારે પૂછ્યું જે, 'હજારો ક્રિયા કરાવો ને તેલધારાની પેઠે ભગવાનને અખંડ રાખો, એમ તે કેમ રહે ?' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'તમે તમારો દેહ વિસારો છો ?' ત્યારે કહ્યું જે, 'ના મહારાજ.' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, **'જો તમે તમારો દેહ વિસારો, તો હું મહારાજની મૂર્તિ વિસારું.** કેમ જે, જેમ માછલું છે તે જળમાં હાલેચાલે ને ક્રીડા કરે છે તેમ અમે બોલીએ-ચાલીએ ને ક્રિયા કરીએ, પણ ભગવાનને મૂકીને તો કોઈ ક્રિયા કરીએ જ નહિ; ને જેને એવું ન જણાય તે તો મોટાને વિષે પણ દોષ પરઠે છે, તે પોતે હેરાન થાય છે ને બીજાને હેરાન કરે છે. તે દોષનો પરઠનારો તે કોટિ કલ્પ સુધી નિવૃત્તિ પામતો નથી, એ સિદ્ધાંત વાત છે.'।।૬૫।।

સ્વામીએ વાત કરી જે, આ જીવને માખીમાંથી સૂર્ય કરવો છે, તે કર્યા વિના થાય જ નહિ. ત્યારે પૂછ્યું જે, 'માખીમાંથી કેમ સૂર્ય થાય ?' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'આ સૂર્ય કોઈક કાળે માખીમાંથી થયો છે, તે પુરુષોત્તમની ઉપાસનાને બળે કરીને થયો છે અને તે પુરુષોત્તમની ઉપાસનાએ કરીને તો ઈશ્વરકોટિમાં, પુરુષકોટિમાં, ને બ્રહ્મકોટિમાં ભળાય છે અને તે ઉપાસના અને મહિમા વતે તો પોતાને વિષે પરિપૂર્ણપણું અને કૃતાર્થપણું મનાય છે, અને તે વિના તો પોતાને વિષે અપૂર્ણપણું ને કલ્પના એ બે રહે.' તે ઉપર ગંગાજળિયા કૂવાનું વચનામૃત (ગઢડા મધ્ય-૬૭) વંચાવીને બોલ્યા જે, **'જેવા મહારાજને જાણે તેવો પોતે થાય છે,** ત્યારે તેને અપૂર્ણપણું ને કલ્પના કેમ રહે ? ન જ રહે. ને આવું ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી જે જ્ઞાન છે તે તો કોઈ દિવસ નાશ થાય એવું નથી; તે જઠરાગ્નિએ કરીને કે વીજળીના અગ્નિએ કરીને કે વડવાનળ અગ્નિએ કરીને કે પ્રલયકાળના અગ્નિએ કરીને કે મહાતેજના અગ્નિએ કરીને પણ આ જ્ઞાન નાશ થાય તેવું નથી તે જ્ઞાન તો અખંડ ને અવિનાશી છે. તે જેમ પુરુષોત્તમ, અક્ષરધામ ને તેના મુક્ત સનાતન છે, તેમ પુરુષોત્તમનું જ્ઞાન પણ સનાતન છે.' એટલી વાત કરી ત્યાં 'વાસુદેવ હરે' થયા તે જમવા પધાર્યા. ॥૬૬॥

સ્વામીએ કારિયાણીનું આઠમું વચનામૃત વંચાવીને વાત કરી જે, 'ભગવાનના સ્વરૂપનું નિરૂપણ[૧] કરતાં કોઈને આવડ્યું

૧.વર્ણન; પ્રતિપાદન

નથી. કેમ જે, એ તો અતર્ક્ય[૧] વાતો છે, તે કોઈના તર્કમાં આવે નહિ. અને પૂર્વે આચાર્ય થઈ ગયા છે તેણે ભગવાનના સ્વરૂપનું નિરૂપણ તો કર્યું છે, પણ જેવું મહારાજને કહેતાં આવડે છે તેવું તો કોઈને કહેતાં આવડતું જ નથી.' એમ કહીને કહ્યું જે, 'ફરી વાંચો.' ત્યારે ફરી વાંચ્યું.

પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'સગુણ-નિર્ગુણપણું તો મહારાજે આ મૂર્તિનું ઐશ્વર્ય કહ્યું છે. અને એ બે સ્વરૂપનું ધરનારું મૂળ સ્વરૂપ તો આ પ્રત્યક્ષ બોલે છે તે જ છે.'

એમ કહીને બોલ્યા જે, 'દસ શાસ્ત્રી વડોદરાના, દસ શાસ્ત્રી સુરતના, દસ શાસ્ત્રી અમદાવાદના ને દસ શાસ્ત્રી કાશીના, એવા હજારો શાસ્ત્રી ભેગા થાય ત્યારે આ વાતનો પ્રસંગ નીસરે કે નહિ ?' ત્યારે રૂપશંકરે કહ્યું જે, 'ના મહારાજ ! આવો પ્રસંગ શાસ્ત્રીથી નીસરે નહિ.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'છે તો એમ જ, પણ લોકમાં શાસ્ત્રીનું પ્રમાણ બહુ કહેવાય. પણ ભગવાનના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરતાં તો મહારાજને આવડે કાં ગોપાળાનંદસ્વામી જેવા સાધુને આવડે, પણ બીજા કોઈને કરતાં આવડે નહિ. અને આ વાત તો કરોડ ધ્યાન કરતાં પણ અધિક છે; કેમ જે, શુકજી ધ્યાનમાંથી નીસરીને ભગવાનના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરતા હવા.' એટલી વાત કરી ત્યાં આરતીનો ડંકો થયો તે દર્શને પધાર્યા. ॥૬૭॥

૧.બુદ્ધિની કલ્પનામાં ન આવે એવી

સ્વામીએ વાત કરી જે, હજાર વરસનો ખીજડો હોય છે તેને સાંગરિયું થાય છે ને પાંચ વરસનો આંબો હોય તેને કેરીઓ થાય છે. તે તો દૃષ્ટાંત ને એનું સિદ્ધાંત તો એ છે જે, ગમે તેવો શાસ્ત્રી હોય કે ગમે તેવો પુરાણી હોય, જો પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંત, તેની ઓળખાણ ન હોય તો તે ખીજડા જેવા છે, તેને સંગે ટાઢું કે સુખ થાય જ નહિ. અને વિદ્યા પણ બહુ ન ભણ્યો હોય ને અવસ્થા પણ થોડી હોય ને કુળ પણ ઊંચું ન હોય, પણ જો આ પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે નિષ્ઠા થઈ ને એવા સાધુની જેને ઓળખાણ થઈ, તો તે આંબા જેવા છે ને તેને સંગે તો ટાઢું થઈ જાય ને સુખિયો થઈ જાય છે. માટે જે ખીજડા જેવા હોય તેનો સંગ ન કરવો ને જે આંબા જેવા હોય તેનો સંગ કરવો. તે ઉપર શ્લોક બોલાવીને કહ્યું જે, 'બાર ગુણે યુક્ત બ્રાહ્મણ હોય ને જો પ્રત્યક્ષ ભગવાન સાથે ઓળખાણ ન હોય તો તે કરતાં તો ભગવાનનો ભક્ત શ્વપચ હોય તે શ્રેષ્ઠ છે, એમ કહ્યું છે. તે માટે ભગવાનના ભક્તને ઓળખીને તેનો સંગ કરવો, જેથી છેલ્લો જન્મ થઈ જાય; ને એવા ન મળે, તો અનંત જન્મ ઉત્પન્ન કરે એવો કુસંગ છે.' ॥૬૮॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, ગરીબને કલ્પાવશે તે ભગવાન ખમી નહિ શકે. કેમ જે, ગર્વગંજન ભગવાન છે. તે ગમે તે દ્વારે પ્રગટ થઈને ગર્વને ટાળશે. એ વાત વિસ્તારે કરીને બોલ્યા

જે, 'આપણે તો પ્રભુ ભજી લેવા, કાંઈ ચિંતા રાખવી નહિ. અને જે ધીરજવાન પુરુષ છે તેને **'दुर्जनः किं करिष्यति?'** એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, કોઈ દિવસ લંબકર્ણનો[૧] જય થયો નથી ને થશે પણ નહિ; કેમ જે, કામ-ક્રોધાદિકે મારી મૂક્યા છે, માટે –

જેનું કામે કાપી લીધું નાક, લોભે લઈ લાજ લીધી રે;
જેને જીભે[૨] રોળી કર્યો રાંક, માને[૩] તો ફજેતી કીધી રે.

બીજા તો જેમ મોર કળા પૂરે ને પૂંછડું ઉઘાડું થાય, એવા છે. ને એવાનો સંગ તો જેમ આંબેથી ઊઠીને બાવળિયે બેસવું તેવો છે.' 'કાંઉં કણ ખૂટે વાંદરાં બીડ ખાવો,' એવા પુરુષ છે. માટે –

દેખી ઉપરનો આટાટોપ,[૪] રખે મને મોટા માનો રે;
એ તો ફોગટ[૫] ફૂલ્યો છે ફોક,[૬] સમજો એ સંત શાનો રે.

એમ કહીને બોલ્યા જે, **'આજ તો આપણને અલભ્ય લાભ મળ્યો છે, એમ જાણવું; માટે જેને મરીને પામવા હતા તે તો દેહ છતાં જ મળ્યા છે, પણ મરીને પામવું એમ નથી.** તે મહારાજે (વ.મ.૪૮માં) કહ્યું છે જે, દેહ ધર્યાનું નિમિત્ત તો નથી પણ કોઈક કારણ ઉત્પન્ન કરી આ સંતના મધ્યમાં જન્મ ધરવો એમ જ ઇચ્છીએ છીએ. તે એ તો આપણને શીખવ્યું છે પણ એવો દેહ તો આપણે જ ધર્યો છે. માટે સમાગમ કરી લેજો.' ॥૬૯॥

૧.ગધેડા જેવા જીવનો ૨.રસાસ્વાદે ૩.અહંકારે ૪.દેખાવ ૫.મફતનો ૬.નકામો

સ્વામીએ વણથળી જાતાં વાત કરી જે, 'હવે તો સર્વે કામ થઈ રહ્યું છે; કેમ જે, સુખપાલમાં બેસીને પ્રભુ ભજી લ્યો એમ કરી મૂક્યું છે. ને હવે તો ખોતરીને[૧] દુઃખ ઊભાં કરો તો છે. જેમ એક વાંદરાંનું આળું[૨] જોઈને બીજાં વાંદરાં ખોતરીને દુઃખ કરે છે; તેમ તમે પણ ભેગા થઈને ખોતરીને દુઃખ ઊભાં કરો, તો છે.' એમ કહીને બોલ્યા જે, 'જુઓને, સર્વોપરી મહારાજ ને સર્વોપરી આવા સાધુ ને સર્વોપરી આ સ્થાન, તેને વિષે દુઃખ રહેશે, ત્યારે કિયે ઠેકાણે દુઃખ ટળશે ? નહિ જ ટળે. માટે જેને સુખિયા થાવું હોય તેને આ બરાબર કોઈ નથી.'

એમ કહી બોલ્યા જે, 'જ્યારે જ્યારે આ માર્ગે ચાલીએ છીએ ત્યારે ત્યારે ભગવાન સાંભરી આવે છે; કેમ જે, મોટા મોટા સાધુ ને મહારાજ બહુ ચાલ્યા છે.' ત્યારે કાશીરામે પૂછ્યું જે, જેને મહારાજનાં દર્શન થયાં હોય તેને તો સાંભરે, પણ જેને મહારાજનાં દર્શન ન થયાં હોય, તેને શું સાંભરે ? ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'આપણે ક્યાં પરોક્ષ છે ? આપણે તો મૂર્તિ દ્વારે ને સંત દ્વારે પ્રત્યક્ષ છે; તે દર્શન દે છે, વાતો કરે છે, એવી રીતે બહુ સુખ આપે છે; પણ જ્યાં સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી સમજાય નહિ, એ સિદ્ધાંત વાત છે.' ॥૭૦॥

૧.જાણી જોઈને ૨.શરીર પર કાંઈક વાગેલાનો કે પાકેલાનો ઘા

સ્વામીએ વાત કરી જે, મતપંથવાળે[૧] લાખ લાખ યોજનના કૂવા[૨] ગાળ્યા છે, તે નીકળાય જ નહિ. તે શું ? તો જુઓને, કુંડા માર્ગીવાળે વટલવું ને વ્યભિચાર તેણે કરીને જ મોક્ષ માન્યો છે, તે શું શાસ્ત્રનો મત છે ? ને વેદાંતીએ તો ભગવાનના આકારનું ખંડન કરીને વિધિનિષેધને[૩] ખોટા કરી નાંખ્યા, એ પણ શાસ્ત્રનો મત નહિ; ને શક્તિપંથવાળે તો માંસ ને મદિરા તેણે કરીને મુક્તિ માની છે. તે શું તો –

पीत्वा पीत्वा पुनः पीत्वा, पीत्वा पतन्ति भूतले ।
उत्थाय च पुनः पीत्वा, पुनर्जन्म न विद्यते ॥[૪]

એ શ્લોક બોલીને કહ્યું જે, 'એ શાસ્ત્રનો સનાતન મત નહિ ને નાસ્તિક મતવાળાને મતે તો ભગવાન નથી ને કર્મે કરીને જ કલ્યાણ માન્યું છે, પણ ભગવાન વતે કલ્યાણ નથી માન્યું. તે તો જેમ છોકરાંનું નાળ કરતાં[૫] ગળું કાપી નાખ્યું તેમ થયું, ને તેને તો જેમ 'એકડાં વિનાનાં મીંડા, ને પુત્ર વિનાનું પારણું, ને જીવ વિનાની કાયા, ને મણમાં આઠ પાંચશેરીની ભૂલ'[૬] એમ છે. અને આ જગતમાં મોટા મોટા ગુરુ કહેવાય છે,

૧.વૈદિક શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ મનસ્વી રીતે પંથ ચલાવનારાએ ૨.ધર્મને બહાને અધર્મરૂપી ૩.આ કરવું ને આ ન કરવું એવાં શાસ્ત્રનાં વિધાનને ૪.જેઓ દારૂ પી-પીને ફરી ફરી પીને પૃથ્વી પર પડે છે. વળી ઊભા થઈને ફરીવાર પીવે છે તેને બીજો જન્મ લેવો પડતો નથી. (ચાર્વાક) ૫.બાળક જન્મે ત્યારે તેની નાભિ સાથે જે નળી હોય તેને કાપવા જતાં ૬.૪૦ શેરનો એક મણ થાય. એમાંથી આઠ પાંચશેરી = ૪૦ શેર બાદ કરતાં કશું ન વધે, તેમ નાસ્તિકને મતે કલ્યાણ છે જ નહીં.

પણ તેનાં પાપ તો મુખ થકી કહેવાય નહિ. અને ભક્તિનો તો ઉપર આડંબર[1] ને પાપની તો બીક જ નહિ. તે શું ? તો, મા, બેન ને દીકરી તેની ગમ જ નહિ, એવા પશુના ધર્મ પાળે છે.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'મતમાત્ર આજ હમણાં જ બગડ્યા છે એમ નથી, એ તો મૂળમાંથી જ બગડેલા છે.' એમ કહીને કહ્યું જે, 'આ મળદ્વાર[2] છે તે નાનો હોય ત્યારે કાંઈ ચોખ્ખો હશે ?' ત્યારે રૂપશંકરે કહ્યું જે, 'ના મહારાજ, એ તો મૂળમાંથી જ બગડેલો છે.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'વાત તો નિરંતર કરીએ છીએ, પણ આજ તો ટીકા કરી છે.' ત્યારે સૌએ કહ્યું જે, આવું તો સમજાતું જ નહોતું. ।।૭૧।।

પછી સ્વામીએ કલ્યાણભાઈની આગળ વાત કરી જે, 'આજ સત્સંગનો મહિમા તો મુખ થકી કહેવાય નહિ, ને જો કહીએ તો માન્યામાં આવે નહિ.' ત્યારે કલ્યાણભાઈએ કહ્યું જે, સત્સંગનો મહિમા તો બહુ છે. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'પૂર્વે મોટા મોટા અવતાર થઈ ગયા છે, તે કરતાં તો આ સત્સંગીનાં સમાધિનિષ્ઠ છોકરા[3] સામું જોઈએ છીએ ત્યાં તો મહારાજને પ્રતાપે કરીને કરોડ કરોડગણું અધિક દૈવત જણાય છે; તો મોટા મોટા હરિભક્તો ને મોટા મોટા સાધુ ને મહારાજનો મહિમા તો કહેવાય જ કેમ ?' તે મહારાજે વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે, 'હું મારા

૧.દેખાડો; દંભ ૨.ગુદા ૩.આ વાત વંથળીના કલ્યાણભાઈના દીકરા ડાહ્યાભાઈને ઉદ્દેશીને કરી છે.

મહિમાના પારને પામતો નથી, તો બીજા તો પામશે જ કેમ ?' એમ કહીને બોલ્યા જે –

मद्भयाद् वाति वातोऽयं सूर्यस्तपति मद्भयात् ।
वर्षतीन्द्रो दहत्यग्निर्मृत्युश्चरति मद्भयात् ॥[૧]

એ શ્લોક બોલીને કહ્યું જે, 'બળ તો બહુ દેખાડ્યું, પણ કલ્યાણ તો એક માતાનું[૨] જ કર્યું છે. એમ જાણતાં એ શ્લોક કોઈના[૩] બળનો જણાય છે, પણ પોતાના બળનો નહિ.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'આજ તો સત્સંગમાં ડોશીઓ હશે તે પણ હજારો જીવનું કલ્યાણ કરશે, તો બીજાની તો શી વાત જ કહેવી ?' એવી રીતે બહુ વાત કરીને નાહ્વા ઊઠ્યા. ॥૭૨॥

સ્વામીએ એક ભક્ત સામું જોઈને વાત કરી જે, 'ભગવાન ને મોટા સાધુ જ્યારે ઉદાસી થાય ત્યારે એમ જાણવું જે, હવે મુમુક્ષુનાં કર્મ ફૂટ્યાં. એમ કહીને બોલ્યા જે, 'આપણે તો બહુ ભેગા રહ્યા ને બહુ સમાગમ કર્યો ને હવે તો દેશકાળે કરીને ભેગું રહેવાય કે નોય રહેવાય, પણ હવે તો અક્ષરધામમાં રહેવાય એવા સ્વભાવ કરતાં શીખો, તો એક પળમાત્ર નોખા જ નથી, એમ જાણવું.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'અક્ષરધામનો મુક્ત હોય ને સ્વાધીન થકો આંહીં આવ્યો હોય ને સ્વતંત્ર થકો જાય એવો હોય, પણ એને સત્પુરુષનો સંગ ન હોય અને કુસંગ કરતો હોય

૧.મારા ભયથી વાયુ વાય છે, સૂર્ય તપે છે, વરસાદ વરસે છે, અગ્નિ બળે છે અને મૃત્યુ બધે ફરે છે.(ભાગ.૩/૨૫/૪૨) ૨.દેવહૂતિનું ૩.સર્વોપરી શ્રીહરિના

તો જડ સંજ્ઞાને પામી જાય છે. અને જો એને સત્પુરુષનો સંગ થાય તો પૂર્વનું જ્ઞાન છે તે પ્રગટ થઈ આવે છે. નીકર તો જેમ આ દેશના વાણિયા પરદેશમાં જાય છે ત્યાં કાફરીઓ[૧] રાખીને રહી જાય છે, તેમ અક્ષરધામના મુક્ત હોય, તે પણ આ લોકમાં બંધાઈ જાય છે. તે વિજ્ઞાનદાસજીને[૨] અક્ષરધામની તો સમાધિ થાતી ને મહારાજને ત્રણે અવસ્થામાં નિરંતર દેખતા, તોય ત્રણ ઘર કર્યાં ! પણ પોતાની મેળે નીકળાણું નહિ. પણ જ્યારે ગોપાળાનંદસ્વામીએ કહ્યું ત્યારે નીકળાણું, એવો આ લોક છે. તે સારુ તો મહારાજ અક્ષરધામ ને અનંત મુક્તે સહિત જ પધાર્યા છે, માટે સમાગમ કરી લેવો, જેથી મહારાજની સેવામાં રહેવાય, નીકર તો ઘરોઘર કાફરીઓ છે તેની સેવામાં રહેવાશે. એમ કહીને બોલ્યા જે –

કઠણ વચન કહું છું રે, કડવાં કાંકચ[૩]રૂપ;
દરદીને ગોળી દઉં છું રે, સુખ થાવા અનુપ.
ખરે મને જે જન ખાવશે રે, આવું જે ઔષધ;
જીરણ રોગ તેનો જાવશે રે, સુખી થાશે સદ્ય.

એટલી વાત કરીને ધર્મશાળામાં આસને પધાર્યા. ॥૭૩॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, એક દિવસ મહારાજે મને કહ્યું જે, “કહો તો કાળ પાડીએ ને કહો તો ટૂંટિયું[૪] લાવીએ.” ત્યારે મેં કહ્યું જે,

૧.હબસીની સ્ત્રીઓ ૨.રત્નાભગત નામે જ્યારે પૂર્વાશ્રમમાં હતા ત્યારે ૩.અતિ કડવું કાંકચનું ફળ ૪.જેમાં ઘણા માણસો મરણ પામે એવો વ્યાપક રોગચાળો. જેમ કે મરકી, પ્લેગ, કોગળિયું વગેરે

'કાળ પાડશો મા ને ટૂંટિયું લાવજો.' ત્યારે રઘુવીરજી મહારાજે કહ્યું જે, "બેયની ના પાડીએ નહિ ?" ત્યારે મેં કહ્યું જે, 'મહારાજની મરજી પ્રમાણે જ કહેવાય, પણ મરજી વિના તો કહેવાય જ નહીં.'

વળી બોલ્યા જે, 'એક દિવસ મેં મહારાજને કહ્યું જે, "તમારા ઘરમાં અંધારું કેમ છે ? જે ખેડુ કામી કામીને[૧] મરી જાય છે તેને ખાવા મળતું નથી, ને વેપારીને પરસેવો વળતો નથી તોપણ તેને ખાવા મળે છે ને ખેડુ ભૂખે મરે છે." તે દિવસથી મહારાજની દૃષ્ટિ થઈ છે, જે ખેડુના ઘરમાં હોય ત્યારે મોઘું ને વેપારીના ઘરમાં જાય ત્યારે સોઘું થાય છે, ને તે દિવસથી ખાવા મળે છે. તે જુઓને, રૂના ડૂચા લઈ જાય છે ને બે કરોડ સોનાના રાળ સાબરમતીને આ કાંઠે નાખી દે છે, એવું કર્યું છે, પણ પ્રભુ ભજવા નવરા થાતા નથી. અરે, આપણે આવું ક્યાં હતું ને હજી રાત્રિપ્રલય સુધી થાશે; પણ રઘુવીરજી મહારાજે ચાર મહિના સાધુને રાખીને કથા કરાવી ને વાતો જ કરાવી, એમ કોઈ કરશે નહિ ને કરાવશે પણ નહિ. એવો માયાનો મોહ છે.'

એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, અમોએ સાધુને રાખીને બે મહિના સુધી વાતો ને પ્રશ્ન-ઉત્તર કરાવ્યા, પણ કેટલાકને તો ગમ જ નહિ, સ્વામી શું કહે છે ને શું થાય છે ? ને આપણે તો સોપો[૨] જ પડતો નથી. એમ કહીને બોલ્યા જે –

૧.મહેનત કરી કરીને ૨.જંપ; વિશ્રાંતિ

"કિયાં બાળપણાની રમત, કિયાં પામવો સિદ્ધનો મત"[૧]

એ વાતની ખબર જ નથી, જે શું કરવા આવ્યા છીએ ને શું થાય છે ?' એટલી વાત કરીને ડાબે પડખે પડખાભર થયા ને સર્વે કીર્તન ગાવા લાગ્યા. ।।૭૪।।

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય ગુણાતીતાનંદસ્વામીએ

કરેલી વાતોમાં ભગવાનનો સર્વોપરી નિશ્ચય તથા

માહાત્મ્યનું મુખ્યપણું કહ્યું એ નામે

બીજું પ્રકરણ સમાપ્ત.

૧.સિદ્ધપુરુષોની સ્થિતિ; સિદ્ધિ

પ્રકરણ-૩

સંતસમાગમનું મુખ્યપણું

એક દિવસ સ્વામીએ વાત કરી જે, **સર્વ સાધન કરતાં સંગ બળવાન છે**. કેમ જે, સંગ થકી જ સર્વ વાત થાય છે; પણ સંગ વિના તો કોઈ કામ થાતું નથી; માટે સર્વમાં પ્રથમ સંગ મુખ્ય છે. ને મોક્ષનો માર્ગ પણ સંગ થકી સમજાય છે ને વ્યવહારમાર્ગ પણ સંગ થકી જ સમજાય છે અને આવડે છે. માટે સંગની બરોબર કોઈ સાધન નથી. ને દેશ-કાળાદિક આઠ[1] કહેવાય છે, તેમાં પણ સંગને મુખ્ય કહે છે. તથા નવ પ્રકારની ભક્તિમાં પણ શ્રવણ ભક્તિને મુખ્ય કહી છે, તે પણ સંગ થકી આવે છે ને શિક્ષાપત્રીમાં પણ 'નિત્ય પ્રત્યે સાધુનો સમાગમ કરવો' એમ કહ્યું છે.

વચનામૃતમાં પણ સંગનું અધિકપણું બહુ ઠેકાણે કહ્યું છે. માટે સર્વ શાસ્ત્ર તે સત્પુરુષનો સંગ કરવાનું પ્રતિપાદન કરે છે. તે સંગ કરવો, તેમાં પણ **જેવા પુરુષનો સંગ થાય તે થકી તેવો સમાસ થાય છે; ને સર્વદેશી**[2] પુરુષનો સંગ થાય તો તે થકી

૧.દેશ, કાળ, ક્રિયા, સંગ, મંત્ર, શાસ્ત્ર, દીક્ષા અને ધ્યાન ૨.ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ આદિક સર્વે ગુણે સંપૂર્ણ અને તે તમામ બાબતમાં પારંગત

સર્વદેશી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ને **એકદેશી** સંગ થકી સર્વ પ્રકારનું જ્ઞાન પમાય નહિ. કેમ જે, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, મહિમા આદિકમાંથી જેને જે અંગ મુખ્ય હોય તેના સંગ થકી તે વાત સમજાય અને સર્વે અંગે સંપૂર્ણ હોય તેના સંગથી સર્વે વાત સમજાય છે. માટે સર્વદેશી સંગ મળવો બહુ દુર્લભ છે.

ને સંગ કરવો તેમાં ગુરુની શુદ્ધિ ત્રણ પ્રકારની જોવી. તેની વિક્તિ જે, એક તો તેનું પંડનું[૧] વર્તન હોય તેનો તપાસ કરવો. બીજું તેણે જેને સેવ્યા હોય તેનું[૨] સામર્થ્ય જોવું ને ત્રીજું તેના સંગ થકી જે થયા હોય તેને[૩] જાણવા, એમ તપાસ કરવો. ।।૧।।

સર્વ કરતાં ઉપાસના સમજવી એ મોટું સાધન છે ને **સર્વમાં ઉપાસના મુખ્ય બળવાન છે.** તે સર્વોપરી ને સર્વ અવતારના અવતારી ને સર્વ કારણના કારણ મહારાજને સમજવા, એક તો એમ જ સમજવાનું છે ને બીજું ભગવાનનું સ્વરૂપ સર્વ પ્રકારે નિર્દોષ સમજવું. તે સ્વરૂપનિર્ણયમાં[૪] કહ્યું છે એવી રીતે ભગવાનનું સ્વરૂપ સમજવું. તે એ બે વાત મુખ્યપણે અવશ્ય સમજવાની છે ને એ બે વાત મુખ્ય રાખવાની છે. બાકી ભગવાનનો મહિમા સમજવો તે તો સર્વમાં મુખ્ય છે, પણ મહિમા તો ઉપાસના તથા સ્વરૂપ સમજવામાં આવી જાય છે. ને મહિમા વતે સર્વ સાધન થાય છે, ને **મહિમા સર્વ કરતાં બળવાન છે.**

૧.પોતાનું ૨.તેના ગુરુનું ૩.તેના શિષ્યોને ૪.ઉત્તમાનંદસ્વામીએ રચેલ ગ્રંથમાં

તે શ્રીજીમહારાજે વચનામૃતમાં કહ્યું છે એમ સમજીને પોતાને બ્રહ્મરૂપ માનીને સ્મૃતિ રાખવી, એ કરવાનું છે. ને ઉપાસનાની વિક્તિ જે, **જેવા મહારાજને સમજે તેવો પોતે થાય.** મહારાજને શ્રીકૃષ્ણ જેવા સમજે તો ગોલોકને પામે, રામચંદ્રજી જેવા સમજે તો વૈકુંઠને પામે, વાસુદેવ જેવા જાણે તો શ્વેતદ્વીપને પામે, ને નરનારાયણ જેવા જાણે તો બદરિકાશ્રમને પામે; તે જેવા જાણે તેવો થાય, ને તેટલું ઐશ્વર્ય ને તેટલા સામર્થ્યને પામે. ને શ્રીજીમહારાજને સર્વ અવતારના અવતારી ને અક્ષરધામના પતિ સમજે તો અક્ષરધામને પામે. તે મહારાજે વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે, **"જેવા ભગવાનને સમજે તેવો પોતે થાય છે ને ભગવાન તો અપાર ને અપાર રહે છે."** ॥૨॥

આ જીવને પાંચ વાનાં અવશ્ય જોઈએ પણ તે વિના ન ચાલે ને બાકી તો સર્વ વિના ચાલે. તેની વિક્તિ જે, અન્ન, જળ, વસ્ત્ર, નિદ્રા ને સ્વાદ મધ્યે મીઠું ને તે વિના બીજું તો સર્વે ફેલ[૧] છે. ॥૩॥

અને જેમ ગાય છે તે વાછરું સારુ પારસો[૨] મૂકે છે, તેમ **જે શિષ્ય હોય તે ગુરુને મન સોંપે તો અંતઃકરણનું અજ્ઞાન ટાળી નાંખે, પણ તે વિના તો ટળે નહીં.** ॥૪॥

મોટાઈઓ તો ઘણા પ્રકારની છે, તેમાં પ્રભુને ભજવા તે માર્ગ જુદો છે. ને એકથી લાખ રૂપિયા ખરચે તોપણ **સમાગમ**

૧.ફંદા; લાડ ૨.આંચળમાં દૂધ છોડવું તે

વિના અજ્ઞાન તો ટળે જ નહિ. ને જે વાવરે[૧] તેનું તો ફળ થાય ને ઐશ્વર્યને પામે. ।।૫।।

અને **ચાર વાતમાં સુખ છે, તેમાં એક સુખ તો ભગવાનની મૂર્તિની સ્મૃતિ, બીજું સાધુનો સમાગમ ને ત્રીજું સદ્‌વિચાર એ ત્રણ વાતમાં જ છે.** ને ચોથું જીવે વિષયનું સુખ માન્યું છે એ તો દુઃખરૂપ છે; ને સુખ તો ત્રણ વાતમાં જ છે. ને વિષયમાં સુખ છે એવી તો કોઈ મોટાએ કલમ મૂકી જ નથી; ને આત્મારૂપે વર્તવું એ તો દેશ જ નોખો છે, તેમાં કામાદિક દોષ જ નથી, જેમ ગુજરાત દેશમાં પૃથ્વી ખોદે તેમાં પાણો જ ન મળે તેમ. ।।૬।।

મોટા મોટાના શબ્દોની હારો[૨] કરીને તપાસ કરવો જે એમનો શું મત છે ને એ શું કરવાનું કહે છે, ને એ કેમ વર્તે છે ? એમ તપાસીને પછી તે માર્ગે ચાલવું. ।।૭।।

સારા ભગવદી સાથે જીવ બાંધવો એ જ સત્સંગમાં રહ્યાનો હેતુ છે, પણ એકલી ભક્તિ સત્સંગમાં રહ્યાનો હેતુ નથી. ને **જ્ઞાન વિના તો સર્વે કાચું છે.** ને સારા ભગવદી સાથે જીવ બાંધ્યો હતો તો કરસનદાસ[૩] ને મહાવીર્યાનંદને સત્સંગમાં રાખ્યા ને તે વિના તો રાધેશ્વરાનંદ ને હિરણ્યગર્ભાનંદ[૪] ગયા

૧.દાન-પુણ્ય કરે ૨.યાદી ૩.દાસપંક્તિના સારા સાધુ હતા. તેનું મૂળ નામ કૃષ્ણદાસ. એકવાર તેને સંસારનો મોહ લાગ્યો, પરંતુ મોટા સંત સાથે હેત હતું તો સત્સંગમાં રહ્યા. ૪.હિરણ્યગર્ભાનંદ વગેરે બાર મોટા સદ્‌ગુરુઓ કહેવાતા, પરંતુ કોઈ મોટા સંત સાથે જીવ જોડેલો ન હતો, તો નંદસંતોનો પણ પરસ્પર ➔

ને હમીરે[૧] પણ ઘણીક ભક્તિ કરી હતી તોપણ ગયો ! એ વાતો વિસ્તારે કરીને કહી. ॥૮॥

પ્રતિલોમ[૨] કરવામાં ચાર વિઘ્ન છે. તેની વિક્તિ જે, સ્ત્રી, દ્રવ્ય, આ લોકની મોટાઈ ને ક્રિયા. ॥૯॥

અને જેવો સાંઢ હોય તેવું વાછરું આવે અને જેવો ઘોડો હોય એવું વછેરું આવે, તેમ જ **જેવા ગુરુ મળે એવું શિષ્યમાં દૈવત આવે.** ॥૧૦॥

આ લોકમાં પદાર્થને અને મનુષ્યાદિકને કેવી દૃષ્ટિએ જોવાં ? જે એ સર્વે વિઘ્ન કરનારાં છે અને એક તો કોઈ પ્રકારે સત્સંગમાંથી જાય એવો ન હોય તે પણ જાય, ને એક તો કોઈ રીતે સત્સંગમાં રહે એવો ન હોય તે પણ રહે, એમ સંગમાં રહ્યું છે. ને ભણનારા કરતાં પણ ભણાવનારાને વધારે દાખડો પડે છે, તેમ જ્ઞાન દેવામાં શિષ્ય કરતાં ગુરુ વધારે દાખડો કરે ત્યારે જ્ઞાન થાય છે, તે વિના જ્ઞાન થાતું નથી. ને અમૃતનું ફળ

અભાવ-અવગુણ આવ્યો અને અધર્મસર્ગ પેઠો. તેથી બારેય સંતો એક પછી એક સંસારી બની ગયા.

૧.હમીર કરીને શ્રીહરિના હજૂરી પાર્ષદ હતા. પણ કોઈ સંતો સાથે જોડાયેલા નહિ, સીધું ભગવાન સાથે હેત એટલે શ્રીહરિ સ્વધામ ગયા પછી મનધાર્યું ન થવાથી મોટા સંતનો અવગુણ આવ્યો, એટલે વાસના ઉદય થઈ. પછી એક સાંખ્યયોગી બાઈ સાથે સંબંધ થયો અને બન્ને સત્સંગ છોડી ભાગી ગયાં ને ગીરમાં અરીઠિયા ગામે રહ્યાં હતાં. ૨.અંતરવૃત્તિ; સ્વસ્વરૂપમાં વૃત્તિ

ઝેર છે, તે શું ? જે વિષય ભોગવવા સારા લાગે છે, પણ તેનું ફળ દુઃખ છે. ને સારા વિષય ને નરસા વિષય એ બેય નાશવંત તો છે પણ નરસામાં દુઃખ છે ને દોષ નથી ને સારામાં દુઃખ ને દોષ બેય છે. ॥૧૧॥

અને એકલું જ્ઞાન કહેવું ને સાંભળવું તે કાંઈ કઠણ નથી. માટે બે ઘડી વૃત્તિઓ પાછી વાળીને ભગવાન સંભારવા ને ધ્યાન ન થાય તો ભજન કરવું; પણ રસોઈ કરીને જમવું નહિ, તે શા કામનું ? ને **એકલું જ્ઞાન કરવાથી વિષય ઓછા થવાના નથી ને એ તો ભગવાન સંભારશું ત્યારે થાશે.** ને ભગવાનને સંભારવા માંડે તો તેના ઉપર ભગવાનની ને મોટા સાધુની દૃષ્ટિ થાય, પણ એ માર્ગે તો ચાલે નહિ; ત્યારે તેના ઉપર શેની દૃષ્ટિ થાય ? માટે એ તો ભગવાનનો વિશ્વાસ રાખીને મંડવું.

ને જેવો સંગ થાય તેવું થવાય છે, પણ જેમાં જે ગુણ નહિ હોય તેને સંગે તે ગુણ ક્યાંથી આવશે ? ને જે જે ભગવાનમાં વળગ્યા હશે ને જેના જે જે વિષય ઓછા થયા હશે તેના સંગમાંથી તે ગુણ આવશે, એ વાતમાં સંશય નથી. ને જેનું જે અંગ હોય તે વાતનું મુખ્ય પ્રતિપાદન કરે, એ વાત સમજી રાખવી. ને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય એ ત્રણ હોય તો તે જીવના સુખને અર્થે થાય છે ને ભગવાન સંભારવા તે પણ છે તો પોતાના જીવના સુખ સારુ, પણ તેને મહારાજ પોતાને અર્થે કર્યું એમ માની લે છે. ॥૧૨॥

ઈન્દ્રિયારામ[૧] અને અર્થારામની[૨] જોડે આસન કરે તો ગમે તેવો હોય તેનું પણ ઠેકાણું ન રહે. અને વૈરાગ્યનું તો છેટું છે; કેમ જે, વિષયમાં રાગ છે ને આત્મજ્ઞાનનું પણ છેટું છે; કેમ જે, જીવ દેહમાં જડાઈ ગયો છે. માટે હવે તો **એક ધર્મને વિષે ને બીજી ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે નિષ્ઠા - એ બે વાત મુખ્ય રાખવી.** ॥૧૩॥

અને હવે તો ગૃહસ્થ ઘરમાં બંધાશે ને ત્યાગી ક્રિયામાં[૩] બંધાશે. ને કામી હોય તે જેમ સ્ત્રીઓને જોયા કરે છે તેમ ભગવાન તો જીવ સામું જોઈ રહ્યા છે જે, 'મને કોઈ સંભારે છે ?' પણ જીવ તો એવો અવળો છે જે, બીજા પદાર્થ સામું જુએ, પણ ભગવાન સામું ન જુએ. ॥૧૪॥

સંગનું રૂપ કહ્યું જે, ભેગા રહે પણ સંગ ન કરે, તેમાં ઊનાના શેઠિયાનું[૪] દૃષ્ટાંત દીધું જે, સાઠ માણસ ભેગાં રહેતાં પણ તેમાં સંગ તો પુરુષ, સ્ત્રી ને છોકરો એ ત્રણને હતો. ને **ભગવાનની સ્મૃતિ વિના જે જે થાય છે તે ખડ ખવાય છે.**[૫] ને સત્સંગી પણ સ્મૃતિ ન કરાવે, તો કુસંગી ભૂલાવે એમાં શું કહેવું ? ને **કામમાંથી પરવારીને[૬] પ્રભુ ભજવા એવી તો કોઈએ આશા જ રાખવી નહિ**; કેમ જે, કોઈનું કામ પુરું થયું નથી ને થાશે પણ નહિ. ને આ જીવને વૃક્ષનો દેહ આવે તેમાં

૧.ઈન્દ્રિયોના વિષયભોગમાં જ સુખ માનનાર ૨.ધન તથા વસ્તુ-પદાર્થના સંગ્રહમાં જ સુખ માનનાર ૩.પોતે કરેલી પ્રવૃત્તિના અહં-મમત્વમાં ૪.અતિ સ્વાર્થી વાણિયાનું ૫.અર્થાત્ માણસ થઈને ઘાસ ખાય તેવું મૂર્ખાઈ ભરેલું કામ કરે છે. ૬.નવરા થઈએ ત્યારે

આવરદા તો ઘણી લાંબી પણ તેમાં પ્રભુ ભજાય નહિ ને પશુ-પક્ષી આદિકના દેહ આવે તેમાં પણ ન ભજાય ને મનુષ્યદેહમાં ભજાય; તેમાં પણ મોટે ઠેકાણે ન ભજાય, ખાવા ન મળે તોપણ ન ભજાય ને રોગ થાય તોપણ ન ભજાય, ઈત્યાદિક વિઘ્ન છે. આ તો સર્વ વાતે સાનુકૂળ છે, તેમાં પણ પ્રભુ નહિ ભજે તો પછી કિયે દહાડે ભજાશે ? ॥૧૫॥

શ્રીજીમહારાજ ગમે એટલી પ્રવૃત્તિ કરાવતા તોપણ એક પડખે[૧] પુસ્તક નિરંતર રાખતા[૨] ને હરે ! હરે ! કરતા, તે આપણને શીખવતા. અને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું હતું જે, "કેટલાક મોટા મોટાને તો પ્રવૃત્તિમાં ન ભળવું; કેમ જે, પૂર્વે ઋષિ પ્રવૃત્તિમાં ભળ્યા તે આહ્‌નિક[૩] ભૂલી ગયા હતા. પછી વળી કોઈક વૃદ્ધ પાસેથી શીખ્યા ને તે પછી શાસ્ત્ર કર્યાં." ॥૧૬॥

શ્રીજીમહારાજ કહેતા જે, "ભેંસો, ગાયો, બકરાં આદિકનાં ટોળામાં એક ચારનારો હોય, તે પોતે એમ સમજે જે, આ સર્વે પશુ છે ને હું મનુષ્ય છું; એમ ભગવાનના ભક્તને સમજવું જે, વિમુખ સર્વે પશુ છે ને હું ભગવાનનો ભક્ત મનુષ્ય છું." ॥૧૭॥

અને **ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવે ત્યારે તેમાં ગુણ હોય તે વિચારવા, તો તે અવગુણ ટળી જાય**. જેમ પાંચ લડવા આવ્યા હોય તે સામા પચાસ આવે તો તેને હઠાવી દે, તેમ ગુણ તો ઘણાયે હોય તે વિચારવા, તો દોષ થોડા હોય તે ટળી જાય;

૧.બાજુમાં; સાઈડમાં ૨.કથા અખંડ કરતા-કરાવતા ૩.ધર્મ સંબંધી દિનચર્યા

ને જો દોષ ઝાઝા હોય તો સત્સંગમાં રહેવાય નહિ. ને **જીવને બળ પામવાનો હેતુ તો સત્સંગ જ છે,** તે જેમ રખાય તેમ બળિયો થાય. તેમાં એક તો આ બધાયે મંદિર કરે ને સત્સંગમાં ન રહે, ને એકે તો એક ઈંટ પણ ન લીધી હોય ને સત્સંગમાં રહે, એમ સમજણમાં રહ્યું છે. ને ઊતરતાને સંગે ઊતરતો ઊતરતો ઊતરી જાય, જેમ બ્રાહ્મણ હતો તે ઢેઢડી[1] સારુ ઢેઢ થઈ ગયો તેમ થાય. ॥૧૮॥

આ મેડીઓ મળી છે ને સારું સારું ખાવા મળે છે કે માન મળે છે, ઈત્યાદિક મનુષ્યદેહનું ફળ નથી, તે તો વિમુખને પણ મળે છે. માટે **મનુષ્યદેહનું ફળ તો સારાનો સંગ ને સ્વભાવ ટળે એટલું જ છે.** ॥૧૯॥

અને એક કામમાં જીવ થાકી જાય માટે ફરતું ફરતું કરવું. તે શું ? જે કથા-વાર્તા સાંભળવી, વાંચવું, ધ્યાન કરવું, નામ-રટણ કરવું; એ આદિકમાં થાક લાગે ત્યારે બીજું કરવું, નીકર મૂંઝવણ થાય ને **મન જીવને મૂંઝવે એવું છે.** ॥૨૦॥

સંતનો મહિમા કહ્યો જે, **આવા સાધુનાં દર્શન કર્યે ભગવાનનાં દર્શનનું ફળ થાય છે, ને તેની સેવા કર્યે ભગવાનની સેવા કર્યાનું ફળ થાય છે.**[2] ને આપણે તેવા સાથે હેત થયું છે, માટે આપણા પુણ્યનો પાર ન કહેવાય. ॥૨૧॥

૧.હરિજન-દલિત સ્ત્રી ૨.વચ.અંત્યનું ૩૫

અને કેટલાક રસોઈ કરે છે, પાણી ભરે છે, ને કેટલાક લખે છે ને ભણે છે, કેટલાક ખડ વાઢવા[1] જાય છે ને કેટલાક ઢોર ચારવા જાય છે, ઈત્યાદિક ક્રિયાઓ કરે છે; તે તો એમ જાણવું જે, એ સર્વે દેહનો વ્યવહાર છે તે કર્યું જોઈએ, પણ કરવાનું તો બીજું છે, તે શું ? જે મહારાજની મૂર્તિની સ્મૃતિ રાખવી, ઉપાસના ને જ્ઞાન શીખવું ને સત્સંગ-કુસંગ ઓળખવો ને સત્સંગમાં રહેવાય એવો દૃઢ પાયો કરવો; ઈત્યાદિક કરવાનું છે તે કરવું. મનુષ્યને જે જે ક્રિયા કરવાનું કહીએ તે તે કરવાને સૌ તૈયાર છે, પણ જે કરવાનું છે તે કહીએ તો તેમાં અટકે છે, પણ જ્ઞાન વિના સર્વે કાચું છે. ને **અંતરમાં ખોટા ઘાટ થાય તે પણ જ્ઞાનની કસર છે.** અને શ્રીજીમહારાજ પૂછતા જે, "એને કિયા સાધુ સાથે હેત છે ને કિયા સાધુ પાસે બેઠક-ઊઠક છે ?" એમ તપાસ કરવાનું કહેતા. ॥૨૨॥

અને **"બકરાં, ગાયો, ભેંસો ને ઊંટ એ સર્વે વાડામાં રહે પણ વાઘ હોય તે વાડામાં પૂરાય નહિ, તેમ મુમુક્ષુ હોય તે કોઈ મતમાં કે વિષયમાં બંધાઈ રહે નહિ."** એમ મહારાજ કહેતા. ને શ્રીજીમહારાજ વિરાજતા ત્યારે પણ જેણે સમાગમ કર્યો નથી ને આજ પણ જે મોટા સંતનો સમાગમ નથી કરતા, તેને શું વધુ બુદ્ધિવાળા સમજવા ? **માટે બુદ્ધિ તો એટલી જ, જે મોટા સાધુથી શીખે ને મોક્ષના કામમાં આવે, બાકી બુદ્ધિ નહિ.** ને મહારાજ

૧.ઘાસ કાપવા

કહેતા જે, 'નાથભક્ત[૧] બુદ્ધિવાળા છે ને દીવાનજી[૨] મૂર્ખ છે. ને વ્યવહાર છે તે તો તાજખાના[૩] જેવો છે, તે તો સુધર્યો તોપણ બગડેલો જ છે, તેમાં કાંઈ સાર નથી.' તે ઉપર સુરતના ખાડાનું દૃષ્ટાંત દીધું.[૪] ॥૨૩॥

સર્વ ક્રિયા કરવામાં નાશવંતપણાનું અનુસંધાન રાખવું તો દુઃખ ન થાય. ને સત્પુરુષનો રાજીપો જેવો સત્સંગે કરીને થાય છે એવો પદાર્થે કરીને થાતો નથી. ને જે એક ચેલામાં બંધાય તે પાંચ-દશમાં કેમ ન બંધાય ? ને જે ઘણા માણસમાં પણ ન બંધાય એ તો અતિ સમર્થની વાત છે. ॥૨૪॥

એક જણ એક મંદિરમાં પાંચસે રૂપિયા મૂકીને ચાલ્યો ગયો; પણ એટલા રૂપિયા બેઠાં બેઠાં ખાઈને સાધુનો સમાગમ કર્યો હોત તો બહુ સમાસ થાત. ॥૨૫॥

અને મોટાની આજ્ઞાએ કરીને કરવું, તે તો જેમ ગણપતિએ ગાયની પ્રદક્ષિણા કરી[૫] એવું છે ને મનનું ગમતું કરવું તે તો

૧.મૂળ કણભા ગામના, વડોદરામાં રહેતા, આર્થિક રીતે ગરીબ પણ શ્રીહરિની અનન્ય નિષ્ઠાવાળા અને ગોપાળાનંદસ્વામીના કૃપાપાત્ર હરિભક્ત ૨.વડોદરાના ગાયકવાડી સરકારના પ્રખ્યાત દીવાન વિઠ્ઠલરાવ દેવાજી. તે એકડા ઉપર સત્તર મીંડા ચડે એટલું ગણિત એક ઘડીમાં ગણી દેતા. લૌકિક રીતે બુદ્ધિશાળી હતા, પરંતુ શ્રીહરિ કે મોટા સંતને ઓળખી પોતાનો મોક્ષ કરી ન શક્યા, તેથી મૂર્ખ કહ્યા ૩.સંડાસ; પાયખાના ૪.તે જમાનામાં સુરતના પાયખાનામાં પતરાના ડબ્બામાં મળ ભરાતું હતું, તે કદી સાફ થતા જ નહિ; તેમ વ્યવહાર પણ એવો જ કાયમી બગડેલો હોય છે. ૫.રિદ્ધિ અને સિદ્ધિએ કાર્તિકેય તથા ગણપતિજીને કહ્યું કે, 'તમારામાંથી પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરી જે પહેલાં આવે તેને ➔

કાર્તિકસ્વામીની પેઠે પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરવા જેવું છે. **માટે આજ્ઞાએ જો થોડું કરે તોપણ ઘણું થાય છે ને મનગમતું ઝાઝું કરે તોપણ થોડું થાય છે.** ને જે આજ્ઞામાં ધર્મને ઘસારો આવતો હોય એવી આજ્ઞામાં તો ઘટે એમ કરવું. ॥૨૬॥

અને શિવજી, પાર્વતી ને પોઠિયાના દૃષ્ટાંતે[૧] કરીને જગતનું કહ્યું જે, 'એમાં કાંઈ પાધરું[૨] ન મળે, એ તો ગમે એમ કરે તેમાં પણ ખોટ કાઢે, માટે એ વાત સમજી રાખવી.' ॥૨૭॥

અને બહુ ખપવાળો હોય તેનું સમું[૨] રહે, નીકર બહુ પ્રકારના શબ્દ આવે તે મૂળગો ઘટી જાય. ॥૨૮॥

અમે વરીએ.' તે સાંભળી કાર્તિકસ્વામી તો મોરનું વાહન લઈને ઊપડ્યા. જ્યારે ગણપતિજીએ માતા પાર્વતીજીની આજ્ઞાથી ગાયની પ્રદક્ષિણા કરી, એમાં પૃથ્વીની થઈ ગઈ. તેથી રિદ્ધિ-સિદ્ધિ તેમને વરી. આમ, મોટાની આજ્ઞામાં રહેનારને ખૂબ જ ફાયદો થાય છે.

૧.શિવજી અને પાર્વતીજી એકવાર પોઠિયા ઉપર બેસીને યાત્રાએ નીકળ્યાં. રસ્તામાં ગામ આવ્યું. લોકો કહે : 'છે દયાનો છાંટો, બન્ને ચડી બેઠાં છે !' તેથી પાર્વતી કહે : 'હું ચાલું ને તમે બેસો.' શિવજી બેઠા. બીજું ગામ આવ્યું. લોકો કહે : 'પઠ્ઠા જેવો પોતે પોઠીએ બેઠો છે ને બાઈને પગે ચલાવે છે.' આ સાંભળી શિવજી ઊતર્યા ને પાર્વતીને બેસાર્યાં. ત્રીજું ગામ આવ્યું. ત્યાં લોકો કહે : 'આ તો કેવો ઘોર કળજુગ આવ્યો છે ! ધણી બિચારો ચાલીને જાય છે ને બાઈ પોઠીએ બેઠી છે. પછી શંકરે કહ્યું, 'આ દુનિયાની અવળચંડાઈ છે, તેને સવળું લેતાં આવડતું જ નથી. માટે ચાલ, આપણે તો જલદી જાત્રા પૂરી થાય તેમ પોઠિયે બેસીને જાવા દઈએ. જો આ જગતને ધ્યાનમાં રાખી જીવીશું, તો ક્યારેય ધ્યેયને પામી નહિ શકીએ.' પછી બંને બેસી ગયા ને કોઈનું કાંઈ જ સાંભળ્યા વિના જાત્રા કરી. તેમ આપણે પણ ફક્ત શ્રીહરિ તથા સાચા સંતોને જ ધ્યાનમાં રાખી મોક્ષ મેળવી લેવો જોઈએ. ૨.સરખું

ભગવાનને સંભારીને જે જે ક્રિયા કરે છે તોપણ તે નથી કરતો ને તે અકર્તા છે, ને તે વિના તો બેઠો છે તોપણ તે કર્તા છે. ને ભગવાનને સંભારીને ખાય છે, બોલે છે, જુએ છે, સૂવે છે, ચાલે છે, ઈત્યાદિક જે જે ક્રિયા કરે છે તોપણ તે કાંઈ કરતો નથી ને તે તો અકર્તા છે. ॥૨૯॥

અને **અંતરમાં ભજન કરતા શીખવું, તેણે કરીને વિષયના રાગ ઓછા થાય છે**. ॥૩૦॥

અને પ્રસાદીનું માહાત્મ્ય સમજતા હોઈએ તો મોટાના ચરણની રજ લઈને માથે ચડાવવી, પણ રસેયુક્ત જે પ્રસાદી તે તો તેનો ગુણ જણાવે ને વિકાર પણ થાય છે. ॥૩૧॥

દ્રવ્ય છે તે તો પાંચે વિષયનું કારણ છે, તે મળે તેમ તેમ વિષયને અર્થે ઉદ્યમ થાય. ॥૩૨॥

જેના હૈયામાં જગત પ્રધાન હોય તે બીજાના હૈયામાંથી જગત શું કાઢશે ? નહિ જ કાઢે. ને તે ત્યાગી હોય કે ગૃહસ્થ હોય પણ પોતાની સમજણ પ્રમાણે બીજાને સમજાવે; ને સૌને એમ છે જે મારા જેવું સમજે તો ઠીક. ॥૩૩॥

અને સંગ કરવામાં ને સત્સંગ કરવામાં પણ બહુ ભેદ છે. કેમ જે, મહારાજનો સંગ કેટલાક સાધુએ કર્યો ને ગૃહસ્થે પણ કર્યો, પણ સમજણમાં અનંત ભેદ પડ્યા છે. ને સમાગમ કરવો ને ભેળું રહેવું તેમાં પણ ઘણો ફેર છે. જેમ ગાયના

આઉમાં[૧] ઈતરડી[૨] રહે છે પણ તેને દૂધનો સ્વાદ આવતો નથી ને વાછરું છે તે છેટે રહે છે તોપણ તેને દૂધનો સ્વાદ આવે છે. ॥૩૪॥

અને **નિરંતર સર્વ ક્રિયામાં પાછું વાળીને[૩] જોવું જે, મારે ભગવાન ભજવા છે ને હું શું કરું છું ?** એમ જોયા કરવું. ॥૩૫॥

અને સત્સંગ કરવામાં ને સમજણમાં ઘણી કસર રહી જાય છે; કેમ જે, શ્રીજીમહારાજ બિરાજતા ત્યારે દર્શન થાતા હોય એટલી વાર દસ-વીસ સાધુ તો ઘડી છેટે જાતા નહિ, ને ગમે એટલો થાક લાગ્યો હોય, પણ રાતે દર્શન થાતાં હોય તો આખી રાત દર્શન કરતા, ને કેટલાક સુખે સૂઈ રહેતા. એમ સમજણમાં ઘણા ભેદ છે. ॥૩૬॥

મુમુક્ષુને તો નિરંતર હોંકારા કરનારા[૪] જોઈએ. તે હોય તો પ્રભુ ભજાય, નીકર તો જેમ વાડામાંથી વાઘ બકરું ઉપાડી જાય એમ થાય. ॥૩૭॥

અને બ્રહ્મર્ષિ ને રાજર્ષિ, તેમાં બ્રહ્મર્ષિનો માર્ગ ઉત્તમ છે પણ તે કઠણ છે ને રાજર્ષિનો માર્ગ મુખ્ય છે ને બહુધા એ જ પાર પડે એવો છે. ને **વિદ્યાઓ તો ઘણી છે પણ ભણવા જેવી તો બ્રહ્મવિદ્યા[૫] છે, ને એમાં જ માલ[૬] છે,** ને અંતે એમ કર્યા વિના છૂટકો નથી, પણ જીવ એ માર્ગે ચાલતા નથી. ॥૩૮॥

૧.આંચળ ઉપરના ભરાવદાર ભાગમાં ૨.લોહી પીનાર એક પ્રકારનું જીવડું ૩.અંતરમાં તપાસીને ૪.સાવધાન રાખનારા ૫.આત્મકલ્યાણની વિદ્યા; આત્મામાં પરમાત્માને અખંડ સંભારી રાખવાની સમજણ ૬.લાભ

મોટા સંતનો સમાગમ તો ભગવાન ભેળું રહેવું તે કરતાં પણ અધિક છે; કેમ જે, ભગવાન તો મનુષ્યચરિત્ર કરે તેથી સમજણની કસર હોય તો સંશય થઈ જાય ને અવળું પડે; માટે સાધુનો સમાગમ અધિક છે. ને દસ હજાર રૂપિયા ખરચે[૧] તે કરતાં મંદિરના રોટલા ખાઈને સાધુનો સમાગમ કરે ને સમજવા માંડે તે અધિક છે; કેમ જે, ઓલ્યાને[૨] દેશકાળ લાગે, પણ આને ન લાગે. તે મહારાજે પણ કહ્યું છે જે, "**સત્સંગે કરીને વશ થાઉં છું, એવો બીજે સાધને કરીને વશ થાતો નથી.**" ને સત્સંગ કરે તો સંસારમાંથી પણ મુકાઈ જાય. ॥૩૯॥

અને લખવું, ભણવું તે તો ઠીક છે ને ભક્તિનું તો કાંઈ સરું[૩] આવતું નથી, પણ નિયમ રાખીને બબ્બે ઘડી આત્મા-અનાત્માનો વિચાર કરવા માંડે ને બબ્બે ઘડી રટણ કરે ને બબ્બે ઘડી વૃત્તિઓ રૂંધીને[૪] બંધ કરે[૫] ને બબ્બે ઘડી ભક્તિ કરે, તો એમ જણાય જે, જીવ વૃદ્ધિ પામે છે તો ખરો, ને નિયમ વિનાનું તો પાણીનો ઘડો ઢોળ્યા જેવું થાય છે. ॥૪૦॥

અને સમાગમ કરવાની રીત કહી જે, "પ્રથમ તો એકાંતિક સાથે જીવ જોડવો, પછી **એ સાધુ તો ભગવાનમાં રહેતા હોય તે ભગવાનના ગુણ સાધુમાં આવે ને તે સાધુના ગુણ તે સમાગમ કરનારામાં આવે,** પણ જીવ સારી પેઠે જોડે નહિ તો તેના ગુણ

૧.દાન કરે ૨.ફક્ત ધનની સેવા કરનારને ૩.છેડો; અંત ૪.રોકીને ૫.બહાર જવા ન દે, ભગવાનમાં જ રાખે

આવે નહિ અને એ વાત આજ કરો કે ગમે તો હજાર જન્મે કરો પણ અંતે એમ કર્યા વિના છૂટકો નથી." ॥૪૧॥

અને આમ સમજાય તો આજ્ઞા પળે જે –

થર થર ધ્રૂજત રહે વચનમેં ઈંદ્ર મુનીંદ્રા,
થર થર ધ્રૂજત રહે વચનમેં અવનિ[૧] અહીંદ્રા;[૨]
થર થર ધ્રૂજત રહે વચનમેં શશી[૩] અરુ સૂરા,[૩]
થર થર ધ્રૂજત રહે રેન[૪] દિન કાળ હજૂરા;[૫]
હરિ[૬] હર અજ[૭] આદિ સબે રહત ભક્તિરત જાહિકી,
જન મુકુંદ મોહવશ મૂઢ નર કરે ન આજ્ઞા તાહિકી.

એ આદિક મોટા મોટા આજ્ઞામાં વર્તે છે. વળી '**सर्वत्र जन्तोर्व्यसनावगत्या**' એમ જીવ કર્મ વશ થઈને અનંત દુઃખ ભોગવે છે, એમ વિચારે તોપણ આજ્ઞામાં રહેવાય. એમ જ્ઞાનીને તો અનેક રીત છે. ને **વિષયનો પ્રસંગ રાખીને નિર્વાસનિક થવાની આશા તો ન જ રાખવી;** એ વાત એમ જ છે. અને **આજ્ઞા લોપે તેના હૈયામાં સુખ ન રહે,** તે જેમ ચણા ને ઘઉં આદિકમાં હિમ પડે, તે ઉપરથી તો હોય એવું દેખાય પણ માંહીથી બીજ બળી જાય છે, એમ થાય છે. ॥૪૨॥

અને આ જીવને માથે શાસ્તા[૮] વિના સ્વતંત્રપણે તો જીવ દેહનો જ કીડો[૯] થઈ રહે એવો છે. ॥૪૩॥

૧.પૃથ્વી ૨.શેષનાગ ૩.ચંદ્ર અને સૂર્ય ૪.રાત ૫.સેવામાં હાજર ૬.વિષ્ણુ ૭.બ્રહ્મા ૮.નિયમમાં રાખનાર ૯.અતિ આસક્ત

અને મોટા સંતનો સમાગમ કરવાનો મહિમા કહ્યો જે, ‘રોટલા ખાવા મળે છે પણ કદાચ તે ન મળે તો રાંધેલું અન્ન માગી ખાઈને પણ આ સાધુનો સમાગમ કરીએ, નીકર કાચા દાણા ખાઈને પણ સમાગમ કરીએ, નીકર ઉપવાસ કરીને પણ આ સમાગમ કરીએ, અથવા લીંબડો ખાઈને, નહિ તો વાયુ ભક્ષણ કરીને પણ આ સમાગમ કર્યા જેવો છે. **જેને કોઈક કામનો કરનારો હોય કે જેને રોટલા ખાવા મળતા હોય, તે જો સમાગમ નહિ કરે તો તેને તો બહુ ખોટ જાશે.**’ એમ ઘણીક વાર્તા કરી. ॥૪૪॥

આવા સાધુની વાતોની ગતિ તો કાળના જેવી છે તે દેખાય જ નહિ પણ અજ્ઞાન ટાળી નાંખે; જેમ બાળકમાંથી જુવાન થાય છે ને તે વૃદ્ધ થાય છે તે દેખાતું નથી તેમ. બીજે ઠેકાણે જેટલું કામ એક કલ્પે થાય છે તેટલું કામ આંહીં એક દિવસે થાય છે. ને અક્ષરના મુક્તને પણ સમજવામાં કસર રહી ગઈ હોય, તો તેને પણ આંહીં ભગવાનની ભેળું કસર ટાળવા આવવું પડે છે; માટે જેને કસર ટાળવી હોય તેને તો આ બરોબર બીજો કોઈ સારો યોગ નથી. ॥૪૫॥

શ્રીજીમહારાજે આઠ મહિના સુધી સારંગપુર, કારિયાણી, લોયા ને પંચાળા વગેરેમાં સંતને પણ ભેળા રાખીને વાતો કરી ને મંડળ ફરીને આવે તેને પણ પંદર દિવસ, મહિનો રાખીને વાતો કરતા; એમ કરે ત્યારે જ્ઞાન થાય છે પણ તે વિના થાતું નથી.॥૪૬॥

સંસારમાં સુખ જેવું જણાય છે પણ તેમાં તો દુઃખ છે. જેમ શેરડીના સાંઠામાં ઈયળ પડે તે સુખ માને છે, પણ ચિચોડામાં[૧] ભૂકા નીસરશે. તે જેમ કાગડાને શ્રાદ્ધના સોળ દિવસનું સુખ ને પછી બંદૂકોની ગોળીઓ ખાવાની છે તેમ. ॥૪૭॥

અને ફિરંગી[૨] નિત્ય કવાયત[૩] કરાવે છે તેથી તેના માણસ બહુ ખબરદાર થાય છે, તેમ જે કથાવાર્તા, પ્રશ્ન-ઉત્તર કરવા-સાંભળવાનો અભ્યાસ રાખે તેનો જીવ વૃદ્ધિને પામે ને તેમાં બળ આવે, પણ તે વિના બળ ન આવે, પણ જે આળસુ થઈને બેસી રહે તેને શું સમાસ થાય ? ॥૪૮॥

અને મોટા હોય તેણે બીજાને હિંમત દેવાને અર્થે એમ વાત કરવી જે, એક દિવસ મને પણ જિહ્‌વા ઈન્દ્રિયે છેતર્યો ને એક દિવસ નેત્રે છેતર્યો તે રૂપને જોવાઈ ગયું, તેમ જ સર્વે ઈન્દ્રિયોનું કહેવું. ॥૪૯॥

અને **પોતા થકી થોડું થાય તો થોડું કરવું ને હાથ જોડવા, પણ કપટ ન કરવું** ને આડુઅવળું તરી જાવું[૪] નહિ. અને મોટા આગળ જો જીવ સરલપણે વર્તે તો સહેજે જ મોટા તેની ખબર રાખે તેમાં કાંઈ કહેવું પડે નહિ. ને જગતમાં પણ એમ રીત છે, જે જેનો થઈ રહે તેની ફિકર[૫] તેને રાખવી પડે છે, તેમ મોટા ખબર રાખે. ॥૫૦॥

૧.શેરડી પીલવાના યંત્રમાં ૨.પોર્ટુગલ દેશના ગોરાઓ ૩.લશ્કરી તાલીમ ૪.છટકી જવું ૫.ચિંતા

અર્ધોઅર્ધ કથા-વાર્તાનો જોગ રાખશે તેનું જ સારું રહેશે અને આ તો મોટાં કારખાનાં થયાં તે કાંઈ ખૂટે એમ તો છે નહિ. ।।૫૧।।

મંદવાડ આવે તેમાં જે કાયર થઈ જાય તેણે કરીને દુઃખ તો મટે નહિ ને તેમાં જે હિંમત રાખતા તે મહારાજને ગમતું. ।।૫૨।।

પાંચ પ્રકારે સ્ત્રી ભોગવાય છે તેની વિક્તિ જે, ત્વચાએ, નેત્રે, કાને, જીભે ને મનમાં સંકલ્પે. ।।૫૩।।

સત્સંગમાં બરોબરિયાપણું સમજવું નહિ ને બરોબરિયા થાવું નહિ; ને બરોબરિયા સમજવા એ જ ખોટ છે. ।।૫૪।।

કોઈ કૂવે પડવા જાતો હોય તેને આડાં હજારો માણસ ફરે તો પડવા દે નહિ, તેમ સત્પુરુષ ને સત્શાસ્ત્રના બહુ શબ્દ સાંભળ્યા હોય તો વિષયમાર્ગથી રક્ષા કરે. અને ગમે એવું અવળું માણસ હોય તેને પણ વશ કરીએ, એ તો આવડ્યું જોઈએ; તેને નમી દઈએ, તેનું રાખીએ, તેને પૂછીએ, એ અનુસારે વશ કરીએ, એ તો કઠણ નથી; **જો આપણે એના થઈ જાઈએ, તો તે આપણા થઈ જાય.** ।।૫૫।।

તપાસીને જુઓ તો **આ જીવ તો કેવળ પ્રકૃતિને જ ભજે છે.** પણ દેહ ગુજરાન ઉપર સૂરત રહેતી નથી અને અવશ્ય હોય એટલું તો કરવું પડે; પણ આ તો પ્રકૃતિને વશ થઈને બોલે છે, સાંભળે છે, જુએ છે, ખાય છે, ફરતો ફરે છે, બેસી રહે છે, સૂઈ

રહે છે ઈત્યાદિક સુવાણ[1] કરે છે પણ તેનો તપાસ કરતો નથી, તેને દરવાજાવાળા[2] દેખે છે ને બીજાને તો ગમ જ નથી. માટે અવશ્ય ઉપર સૂરત રાખીને **પાછું વળવાનો સ્વભાવ** રાખે તો મોટા સાધુની પણ તેના ઉપર દૃષ્ટિ થાય. ને પદાર્થના તો દિવસે દિવસે ઢગલા થાય છે વળી થાશે, તે તો બંધ નહિ થાય; ને બંધ કરવું એ તો પૃથ્વી મઢાવવા જેવું કઠણ છે ને ન ભોગવવું એ તો જોડા સીવડાવીને પહેરવા જેવું સુગમ છે, એ વિના બીજો ઉપાય નથી. ।।૫૬।।

અને **સંત કહે તેમ કરવું તે શ્રેષ્ઠ છે ને મનધાર્યું કરવું તે કનિષ્ઠ છે.** મનગમતું કરતો હોય ને તે ત્યાગ રાખતો હોય ને આખા મંદિરનું કામ એકલો કરતો હોય ને ગમે એટલા માણસને સત્સંગ કરાવતો હોય, તોપણ તે ન્યૂન છે, ને તેને કોઈક દિવસ વિઘ્ન છે. અને જે ત્રણ ટાણાં ખાતો હોય ને આળસુ હોય ને ઊંઘતો હોય એવી રીતના દોષે યુક્ત હોય, પણ જો તે પોતાનું મનગમતું મૂકીને સંત કહે તેમ કરે તો તે અધિક છે. ને **સંત કહે એમ કરવું એ નિર્ગુણ છે ને મનગમતું કરવું એ સગુણ છે.** ને આ ત્યાગી બેઠા છે તેમાં પણ અર્ધા તો મનગમતું કરતા હશે ને ગૃહસ્થ પણ કેટલાક મનનું ધાર્યું કરે છે. ને જેનું દસ જણ પ્રમાણ કરે તે ખરો કહેવાય, ને એકનું કહ્યું પ્રમાણ નહિ. ।।૫૭।।

સત્સંગમાં સ્ત્રીનો ત્યાગ કરે એવા તો ઘણા, પણ દ્રવ્યને

૧.મનોરંજન માટેની વાતો તથા હરવું-ફરવું વગેરે ૨.જાણપણારૂપ સાવધાનીવાળા

ખોટું કરાવનાર ને કરનાર એવા તો કોઈક જ હોય, બાકી એની તો પુષ્ટિ જ થાશે; કેમ જે, એમાં સર્વે વિષય રહ્યા છે ને સત્સંગનો વ્યવહાર પણ એથી જ ચાલે છે. માટે એને ખોટું કરાવનાર નહિ જ મળે પણ એને ખોટું કરવું. તેમાં નિત્યે એમ વિચાર કરવો જે, એ પણ એક દિવસ મૂકવું પડશે. ॥૫૮॥

સ્ત્રી એ વીંછીનો કરંડ[1] છે ને દ્રવ્ય એ સર્પનો કરંડ છે. ને શાસ્ત્રમાં વાત તો બીજમાત્ર હોય, પણ તેનું જ્ઞાન તો ગુરુ થકી જ સમજાય છે. ॥૫૯॥

અને શાસ્ત્રમાં શ્રદ્ધા કહી છે પણ તેમાં કેટલાક ભેદ છે – રાજસી, તામસી ને સાત્ત્વિકી, તે ગઢ,[2] કોઠા[3] કરાવે છે ઇત્યાદિક અનેક અનેક કામ કરે એ પણ શ્રદ્ધા કહેવાય; પણ તે શા કામની ? માટે **શાસ્ત્ર થકી પણ પોતાને જાણે તો સમજાય જ નહિ, માટે સત્પુરુષ અધિક છે.** ॥૬૦॥

જેવો બીજાને સમજાવવાનો આગ્રહ છે, તેવો પોતાને સમજવાનો હોય અને જેવો બીજાના દોષ જોવાનો આગ્રહ છે, તેવો પોતાના દોષ ટાળવાનો હોય તો કાંઈ કસર રહે જ નહિ. ॥૬૧॥

શાસ્ત્રમાં તથા સત્પુરુષના કહ્યામાં એમ છે જે, મોટા[4] રાજી થાય તો સર્વે કામ થાય. તે રાજી થયાના ઉપાય ચાર છે. તેની વિક્તિ જે, એક તો એને કાંઈ પદાર્થ જોતું હોય તે આપવું,

૧.ડંખ ૨.કિલ્લો ૩.કિલ્લાના બુરજ – જેની અંદર રહીને લડી શકાય તેવાં મકાન ૪.જેને રાજી કરવાથી ભગવાન રાજી થાય તેવા સત્પુરુષ

બીજું તેના દેહની સેવા કરવી, ત્રીજું તેને આગળ હાથ જોડીને વિનય કરવો, ને ચોથું એની અનુવૃત્તિ,[૧] તે **અનુવૃત્તિમાં તો સર્વે વાત આવી જાય; એ જેવું બીજું નથી.** ॥૬૨॥

આપણે શ્રીજીમહારાજની કોઈ આજ્ઞા તરત રાજી થઈને માની નથી. કેમ જે, આપણને સૂઝે નહિ ને બુદ્ધિ પણ પહોંચે નહિ, ને મહારાજને તો પૂર્વાપર સૂઝતું હોય. તે શી આજ્ઞા ? જે રાંધેલું અન્ન મોર્ય[૨] માગવાનું કહ્યું તે કોઈએ માન્યું જ નહિ, તે પ્રથમ પોતે માગીને પછી મનાવ્યું. ને મંદિર કરવાનું કહ્યું તે કોઈ હા પાડે જ નહિ; પછી ભણવાનું કહ્યું તે કોઈ માનતા નહિ; ને પત્તર રાખવાનું કહ્યું તે પણ માને નહિ, એ આદિક સર્વે વચન પરાણે ઘણો ઘણો આગ્રહ કરીને મનાવ્યાં. તે મહારાજને ને મોટા સાધુને તો પૂર્વાપર સૂઝે, પણ તે જીવને મનાય નહિ. ને વચન માનવાં ને ન માનવાં તેમાં પણ વિવેક રાખવો. તેમાં નારાયણદાસની વાત કરી જે, ત્યાગ રાખતો તેમાં ખાવાનું કહ્યું ત્યારે ખાવા માંડ્યું, તેમાં વિચાર નહિ; ને પછી તેમાં સંકોચ કરવાનું કહ્યું ત્યારે અન્ન મૂકી દીધું. વળી જોડા પહેરતો નહિ તે પહેરવાનું કહ્યું તે જોડા પહેર્યા ત્યારે પગમાં કઠીને લોહી નીસર્યું પણ કાઢે નહિ, એ માટે એમ ન કરવું ને વિવેક રાખવો. ॥૬૩॥

'મોટા સંતનો નિરંતર પ્રસંગ[૩] રાખવો, તેમાંથી કોઈક

૧.તેમને જે ગમતું હોય તેમ તથા તેમને જેમ સુખ થાય તેમ વર્તવું ૨.પહેલાં ૩.હેતે સહિત સંગ

સમે કેવી વાત થઈ જાય. મનને મારવું પણ તેનું કહ્યું ન કરવું; જેમ બકરાને મોઢામાં જવ ભરીને મારે છે, તેમ કરવું,' એમ મહારાજ કહેતા. ને **ભગવાન ને મોટા સંત આગળ નમી દેવું, ને પોતાની સમજણ મૂકી દેવી** ને એ તો બહુ દયાળુ છે તે બહુ રક્ષા કરે. ॥૬૪॥

ત્રણ પ્રકારના મનુષ્ય સત્સંગમાં છે. તેની વિક્તિ જે, **જ્ઞાન શીખે છે ને સેવા કરે છે તે વધતા જાય છે, ને દેહાભિમાન વધારે છે તે ઘટતા જાય છે, ને કેટલાક તો બરોબર રહે છે ને વધતા ઘટતા નથી;** એ ત્રણ પ્રકારના છે, તેને મોટા સાધુ દેખે છે. અને દેહમાં બળ વધે તે ભગવાન તથા સંતને ગમે નહિ ને મુમુક્ષુને પણ તે જોઈને દાઝ થાય. ॥૬૫॥

આ જીવને જેટલું અંતરે સુખ રહે છે કે અન્ન-વસ્ત્ર મળે છે, તે સર્વે મોટા સંતની દૃષ્ટિ વડે છે; પણ જીવ પોતામાં માલ માનીને આચાર્યને તથા મોટા સાધુને ઓશિયાળા કરે છે પણ પોતે ઓશિયાળો[1] થાતો નથી, પણ જો મોટા સાધુની દૃષ્ટિ જરાક ફરે તો ચાંડાલ[2] જેવું અંતઃકરણ થઈ જાય ને સુખ પણ રહે નહિ.॥૬૬॥

અને ત્રણ પ્રકારનાં દુઃખ કહેવાય છે, તેમાં પણ હમણાં બે દુઃખ નથી; તે અધિભૂત જે કોઈ મારતું નથી ને અધિદૈવ જે કાળ પડતો નથી; ને હવે તો અધ્યાત્મ જે મનની પીડા તે રહ્યું છે.

૧.ગરજુ; દિલગીર ૨.નીચ જાતિના પાપી પુરુષ

તે ટાળવાનો હેતુ તો જ્ઞાન છે, તે હોય તો દુઃખ ન થાય, એનો બીજો ઉપાય નથી. ॥૬૭॥

અને મોટા સમૈયામાં મોટાં મોટાં કેટલાંક શહેરના સામાન આવે તેમાંથી જીવ માંહીથી કેટલું ત્યાગ કરે ? ને સારો હોય તે પણ ભોગવવા મંડે, ને ત્યાગ ન થાય તેનું દુઃખ પણ થાય ને જીવ માંહીથી હાર્ય પણ પામી જાય; માટે જેટલું વિષયથી છેટું રહેશે તેટલું જ સારું રહેશે. ને ત્રણ પ્રકારનો ત્યાગ તેની વિક્તિ જે, કાંઈક જણસ[૧] વહેંચાય તે આસને બેઠાં આપે તો લે, ને બીજો તો ઊઠીને લેવા જાય, ને ત્રીજો તો પોતાને ન આવે તો કહેશે જે, મુને કેમ આપ્યું નહિ ? એ ત્રણ ભેદ છે; ને મળે તો તેનો પણ ત્યાગ કરે એ ભેદ ચોથો છે. ને **મોટાનો સંગ હોય ને વિષયનો સંબંધ ન હોય તો જ આ જીવનું સારું રહે**. ને મોટા શહેરની કાચી[૨] રસોઈ ને બીજી પાકી[૩] રસોઈ એ બેય બરોબર થાય. ॥૬૮॥

શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે જે, "પોતાના બ્રહ્મચર્યવ્રતનો ભંગ થાય તેવું વચન પોતાના ગુરુનું પણ ન માનવું;" એમાં એમ સમજવું જે, સ્ત્રી, દ્રવ્ય, સ્વાદ, સ્નેહ, માન ઇત્યાદિકનો યોગ થાય અથવા ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિકને ઘસારો આવે એવું વચન માનવું નહિ અને સત્સંગની પ્રથામાં તો આજ્ઞા મુખ્ય છે. તે ઠેકાણે તો એમ સમજવું જે, બહુધા તો રુચિ અનુસારે જ પ્રેરે છે ને પ્રેરાય છે. ને સનકાદિકને[૪] જોડીએ તોય ન જોડાય ને

૧.ચીજ વસ્તુ ૨.સાદી ૩.મિષ્ટાન્ન-ફરસાણવાળી ૪.બ્રહ્માના ચાર માનસપુત્રોને

મરીચ્યાદિકને[1] મુકાવીએ તોપણ મૂકે નહિ, ને ભરતજીને વિઘ્ન થયું તોપણ પાછા સ્મૃતિએ ઝાલ્યા. એમ મોટાના શબ્દ પેઠા હોય તે સહાય કરે છે. તે કોઈ વખત આંખ છેતરે, કોઈ વખત કાન છેતરે ને જીભ, ત્વચા આદિક છેતરે, પણ પાછા ખબડદાર થાવું પણ હારી જાવું નહિ. ને **સુખનું ઠેકાણું ને ભાગવાની[2] બારી તો એક જ સારા સાધુનો સમાગમ છે**, પણ તે વિના તો ક્યાંય સુખ, શાંતિ કે સમાસ થયાનું ઠેકાણું બીજું નથી. ॥૬૯॥

પ્રેમાનંદસ્વામીને શ્રીજીમહારાજ રાજી થઈને કહે જે, 'માગો' ત્યારે તેમણે માગ્યું જે, 'તમારી મૂર્તિ અખંડ રહે.' ત્યારે મહારાજ કહે : 'એ તો રાજીપો જુદો છે, તે તો તેનાં સાધન કરો તો થાય, તે વિના થાય નહિ.' ॥૭૦॥

આ લોકમાં બે દુઃખ છે, તે અન્ન-વસ્ત્ર ન મળે કે ન પચે, ને તે વિનાનું દુઃખ તો અજ્ઞાનનું છે. ॥૭૧॥

અને **સ્ત્રી જાતિમાત્રનો વિશ્વાસ ન કરવો**, તે જાતિમાં મહારાજે બેને વખાણી, ને તેમાં પણ દોષ કહ્યા છે; તે સીતા તેણે લક્ષ્મણજીને વચન માર્યાં ને દ્રૌપદી તેને વચને ભારત[3] થયું. ॥૭૨॥

એકલી ભક્તિએ કરીને દેહ દમાય નહિ ને બળ પણ ઘટે નહિ, એ તો જ્ઞાન ને વિચાર બેય જોઈએ, ને દાખડો તો ખેડુ ઘણા કરે છે તે બળિયા થાતા જાય છે. ॥૭૩॥

૧.પ્રવૃત્તિ પરાયણ મરીચિ, અત્રિ, અંગિરસ વગેરે ૨.વિષય તથા ઇન્દ્રિયોથી છટકવાની ૩.મહાભારતનું યુદ્ધ

શ્રીજીમહારાજ કહેતા જે, “કાળા ભૂત જેવા ને કોટમાં[1] ઊતરિયું,[2] ને રૂડાં રૂપાળાં હોય ને પહેરવા લૂગડું ન મળે, ને વળી શૂરવીરનાં શીંગડાં[3] ને તરવારને મ્યાન ન મળે, ને ફોશીના રાજા[4] હોય ને સો રૂપિયાનો મહિનો !” તે તો સર્વે પ્રારબ્ધ છે. ॥૭૪॥

અને **બાપના હૈયામાં સ્ત્રી છે તે છોકરાને પરણાવે છે ને સાધુના હૈયામાં ભગવાન છે તે જીવના હૈયામાં ઘાલે છે.** ॥૭૫॥

અને મહારાજે વચનામૃતમાં પોતાનું રહસ્ય, અભિપ્રાય, રુચિ, સિદ્ધાંત આદિક ઘણા શબ્દ કહ્યા છે, તે ઉપર સૂરત[5] રાખીને ચાલવું, એ જ કરવાનું છે. ॥૭૬॥

અને વડોદરાનો ચાંદલો[6] કોઈકને આવે ત્યારે સર્વે તેનાં મોટાં ભાગ્ય માને, તેમ આપણે તો પુરુષોત્તમનારાયણનો ચાંદલો આવ્યો છે, માટે આપણે તેનો કેફ રાખવો. ॥૭૭॥

આ જીવ વિશ્વાભિમાની,[7] તૈજસાભિમાની[8] ને પ્રાજ્ઞાભિમાની[9] એમ ત્રણ દેહમાં ત્રણ ગુણમય વર્તે છે, પણ તેથી પર ગુણાતીત વર્તવું. અને બ્રહ્મરૂપ થાવા માંડે તેને સુખ થાતું જાય છે. જેમ તડકામાંથી બળતો આવે ને ઝાડને છાંયે બેસે ને શાંતિ થાવા માંડે, ને વળી જેમ ટાઢ વાતી હોય તે અગ્નિએ તાપે ને

૧.ગળામાં ૨.સોનાની સાંકળી ૩.શૂરવીરમાં શ્રેષ્ઠ ૪.અતિશય બીકણ ૫.ધ્યાન-લક્ષ્ય ૬.રાજતિલક ૭.સ્થૂળ દેહના અભિમાનવાળો ૮.સૂક્ષ્મશરીર તથા સ્વપ્નમાં અહંમતિવાળો ૯.કારણશરીરના ભાવો પોતાના માનનારો

સુખ થાય, ને વળી જેમ ભૂખ્યો હોય ને તે ખાવા-પીવા માંડે તેમ ભૂખ-તરસ જાય ને સુખ થાય, તેમ બ્રહ્મરૂપ થાવામાં સુખ રહ્યું છે. ॥૭૮॥

આ જીવને ભગવાન સન્મુખ ચાલવામાં અંતરાયરૂપ આડા ગઢ છે. તેની વિક્તિ જે, આ લોકમાં નાતીલા, કુટુંબી, મા-બાપ, સ્ત્રી, દ્રવ્ય, ઈન્દ્રિયું ને અંતઃકરણ એ ગઢ છે. ॥૭૯॥

અને બે પ્રકારના માણસ મંદિરમાં ને મંડળમાં છે, તેમાં એક તો પોતે જ રહ્યો હોય ને એકને તો રાખવો પડે એવો હોય; તે બેમાં પોતાનું તપાસવું. ॥૮૦॥

અને આપણે આ લોક ને આ લોકના પદાર્થને કરોડ ગાઉનું છેટું છે, પણ આ સર્વે કારખાનાં કરીએ છઈએ ને પદાર્થ રાખીએ છઈએ તે તો શું કરીએ ? જે સ્થાન વિના આટલા માણસને ક્યાં રહેવું ? ને મંદિરમાં ચાર-પાંચ મોટેરા હોય તેમાં કોઈને રજ હોય ને કોઈને તમ હોય, તે સૌને પોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે સૂઝે, બાકી તેમાં મોક્ષભાગી પણ હોય તેને મળવું. ને જેને સત્ત્વગુણ પ્રધાન હોય તેને સારું સૂઝે. ને મન, કર્મ, વચને મોટાની અનુવૃત્તિમાં રહીએ તો એની દૃષ્ટિ પડી જાય[૧] ને સર્વ દોષ ટળી જાય. ને **માણસ રાજાને, સિપાઈને ને જમાદારને, એવા અવળાને પણ રાજી કરે છે, તો આ સાધુ તો તરત રાજી થઈ જાય એવા છે.** ॥૮૧॥

૧.રાજીપો મળી જાય

અને ભગવાન તથા મોટા સાધુને જીવ આપી દીધો હોય એવો થયો હોય તેને પણ જ્ઞાન શીખવું, ને તે શીખ્યા વિના તો ન આવડે. ને મહારાજનો એ જ મત જે જ્ઞાની થાવું, બાકી બીજું તો થાય છે ને થાશે, પણ એ કરવાનું અવશ્ય છે. ને કોઈ રીતે કોઈ પદાર્થે આ જીવનું પૂરું થાય નહિ ને જ્ઞાન થાય તો કાંઈ અધૂરું જ ન રહે. ॥૮૨॥

'આ જીવે કરોડો કલ્પ[૧] થયાં મનગમતું જ કર્યું છે, તે એટલા કલ્પ પણ કહેવાય તો નહિ, પણ હવે તો આ દેહે કરીને ભગવાનનું ગમતું કરી લેવું. **ને આજ્ઞામાં યુક્તિ[૨] ન કરવી** ને આવે એટલું ભોગવવું નહિ ને ત્યાગ કરતા રહેજો.' એમ સર્વેને કહ્યું. ॥૮૩॥

મહારાજે ધૂધૂબાજ[૩] માર્ગ ચલાવ્યો છે, તે શું ? જે, 'મંદિર, મેડીઓ, ઘોડાં, ગાડાં આદિક અનેક વાતો પ્રવર્તાવી છે, પણ પોતાનો સિદ્ધાંત જે કરવાનું છે તે મૂકી દીધું નથી. તે સિદ્ધાંત એ જે, **નિર્વાસનિક થાવું ને ભગવાનમાં જોડાવું;** પછી ગમે તે કામ કરો, ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહો કે ત્યાગી થાઓ, પણ અંતે કરવાનું એ છે.' ॥૮૪॥

અને ભક્તિનું પ્રધાનપણું અંતરમાં રહે છે ને તેના સંકલ્પ જેમ થાય છે, તેમ ભગવાનનું પ્રધાનપણું ને તેના સંકલ્પ નથી

૧.બ્રહ્માના દિવસો; બ્રહ્માનો એક દિવસ = આપણા ૮ અબજ ૬૪ કરોડ વર્ષ
૨.છટકવા માટેની કળા ૩.ઝાઝા જીવના ભલાનો બહુ જબરો

થાતા ને જ્ઞાનના, ઉપાસનાના ને ભગવાનમાં હેત કરવાના પણ નથી થાતા, તે કરવા. ॥૮૫॥

મોઢામાં ખાવામાં હેઠલા દાંત સાંબેલા ને ઉપલા દાંત ખાંડણિયા છે, પણ તેનો તપાસ કર્યા વિના ગમ પડતી નથી. **તેમ જ દેહ તથા આત્મા જુદા છે, પણ વિચાર્યા વિના ગમ પડતી નથી.** અને તપાસી જુએ તો જણાય છે જે, સો વર્ષ મોર નાતમાં કોઈ નહોતું ને વળી સો વર્ષ કેડે કોઈ નહિ રહે. ॥૮૬॥

આ સત્સંગમાં ને મંદિરમાં અનેક પ્રકારના મનુષ્ય છે, તેમાં કેટલાક તો માંહી રહ્યા થકા શત્રુ[૧] છે ને કેટલાક પિતરાઈ[૨] ને દાડિયા[૩] જેવા છે ને સાથી[૪] જેવા છે, મહેમાન[૫] જેવા છે, સગા[૬] જેવા છે, દીકરા[૭] જેવા છે ને કેટલાક તો ધણી[૮] જેવા છે - એટલા ભેદ છે. ॥૮૭॥

૧.સત્સંગનું બગાડવાની જ દાનતવાળા, બીજાને પણ બગાડવા માટે પ્રેરનારા. સત્સંગનું અહિત થતું જોઈ રાજી થનારા. અર્થાત્ અતિ માની, સંતો-ભક્તોનો દ્રોહ કરનારા ૨.મંદિર કે સત્સંગનો ઉપયોગ કરવાની જ ઈચ્છાવાળા, તે માટે હક, દાવો કે વારંવાર રીસ-ધોખો કરનારા ૩.સેવા કરે તેથી ઝાઝું વળતર લેવાની ઈચ્છાવાળા, તેમ છતાં તેને સોંપ્યું હોય તેટલું દિલથી નહિ કરનારા. વળી સમય પૂરો થાય એટલે તરત જતા રહેનારા. અર્થાત્ અતિ સકામ અને સ્વાર્થી ભગત ૪.મજૂર જેવી જ માન્યતાવાળા પણ લાંબી મુદતે સેવામાં રહેનારા. સત્સંગ માટે ઘસાઈ જવાની ભાવના નહિ પણ પોતાનું સાચવીને સત્સંગનું કામ કરનારા ૫.સત્સંગમાં ખાન-પાન મળે તેની મોજ-મજા માણનારા. સંતો-ભક્તોને તેની જરૂર હોય એટલે તેને સાચવે, તે માન-સન્માનનો આનંદ ભોગવનારા ૬.બીજા કોઈ મંદિર કે સત્સંગનું બગાડે તો દાઝે, તેને વઢે પણ પોતે સત્સંગને પોતાનો જ માની દિલથી સેવા કરવા મંડી ન પડે. મંદિરનું ➔

અને સૌ કોઈ કાંઈક આધાર વડે સુખી રહે છે પણ ભગવાન ને આત્મા એ બે વતે સુખી થાવું, બાકી અનેક પ્રકારના આધાર મૂકી દેવા. ॥૮૮॥

ભગવાનને તો આ લોક કાંઈ ગણતીમાં જ નથી. એ તો સર્વે ધૂળનું જ છે. તેમાં કોઈક પદાર્થ આવ્યું કે ગયું, કોઈક વાત સુધરી કે બગડી, કે કોઈક કામ થયું કે ન થયું, એની કાંઈ પણ ગણતી નથી. એ તો આપણને માલ મનાય છે; પણ જે ડાહ્યો હોય તેને જેમ ધૂળમાં માલ મનાતો નથી, તેમ ભગવાનની દષ્ટિએ તો આ લોક-ભોગ સર્વે ધૂળ જ છે, ને મોટા સંતની પણ એવી જ સમજણ છે. ॥૮૯॥

આગ્રામાં કરોડ રૂપિયાનું કબ્રસ્તાન છે ને મુંબઈમાં મચ્છી-મારના ઘરમાં કરોડો રૂપિયા છે, માટે ઝાઝું દ્રવ્ય થાય એ વાત કાંઈ મોટાની ગણતીમાં નથી, ને એમાં માલ ન માનવો.॥૯૦॥

મમત્વ જેવું બતાવે પણ જો કોઈ બીજા સેવા-ભક્તિમાં બહુ આગળ જાય તો ઈર્ષ્યા થાય એવા અપક્વ ભક્તો ૭.મોટા સંતો-ભક્તો જેટલું બતાવે તેટલું બધું જ દિલથી કરે. પોતાનો ઘસારો વેઠીને પણ સત્સંગનું સારું કરે. પક્ષ રાખે. સત્સંગમાં સંતો-ભક્તોનું સારું દેખાય તેથી રાજી થનારા ૮.ઘરધણીની જેમ સત્સંગની સેવાને પોતાનું જ કામ જાણીને અગાઉથી તૈયારી કરવા લાગે. માન-પાન કે પ્રેમની અપેક્ષા વિના પોતાનું સમજીને કરે ને બીજા પાસે પણ કરાવે. સત્સંગના ઉત્કર્ષ માટે તન, મન, ધન સમર્પણ કરી નાખે. જરૂર પડ્યે માથું દેવા પણ તૈયાર હોય. સંતો-ભક્તોનો ઉત્કર્ષ એ જ જેને પોતાનો ઉત્કર્ષ હોય, તેનું સુખ-દુઃખ એ જ પોતાનું સુખ-દુઃખ માનતા હોય, તેવા પાયાના પથ્થર સમા ડૂબીને રહેનારા ભક્તોને ઘરધણી જેવા કહેવાય છે.

અને જો રુચિ સારી બંધાણી હોય ને વિષયમાં પણ તણાતો ન હોય પણ તેમાં રુચિનું બળવાનપણું હોય તો કસર ટળાવે, ને વાસના બળવાન હોય તો વિષય આપે ને અંતે તો મુકાવે. અને મોટા આગળ જે ધર્મમાં શિથિલ હોય તે સર્વે દબાય કે નહિ ? તેનો ઉત્તર કર્યો જે, 'દૈવી હોય તે દબાય ને આસુરી હોય તે ન દબાય.' ।।૯૧।।

અને એકાંતિક સાધુ વિના બીજા કોઈને જીવનું સાચું હેત કરતાં આવડે નહિ ને બીજા તો હેત કરે તે ઇન્દ્રિયોનું પોષણ કરે, તેમાં તો મૂળગું અવળું થાય. ।।૯૨।।

અને લાખનો ત્યાગ કરીને એકને રાખવા. ને મહારાજ પણ એમ કહેતા જે, 'પાંડવોએ સર્વેનો ત્યાગ કરીને એક શ્રીકૃષ્ણને રાખ્યા,' એમ છે તે જાણવું. ।।૯૩।।

અને 'મૂર્ખનો સંગ ન કરવો; કેમ જે, મૂર્ખ ચાકર હતો તેણે રાજાને બાટી આપી'[1] એમ મહારાજ કહેતા. ।।૯૪।।

કલ્યાણનો ખપ કેવો રાખ્યો જોઈએ ? જે ઓગણોતેરા કાળમાં ભીમનાથમાં રાંકા[2] માગવા આવતાં ને કરગરતાં, તેને ધક્કા મારે પણ જાય નહિ, એવો ખપ રાખવો. ।।૯૫।।

૧.એક ખંડિયો રાજા તેના ઉપરી રાજાની રાજ કચેરીમાં ગયો. તે બે દિવસનો ભૂખ્યો હતો. છતાં પોતાના મોભા માટે ચાકરને પૈસા આપી પાન-સોપારી લેવા માટે મોકલ્યો. પરંતુ મૂર્ખ ચાકર રાજાને ભૂખ્યા જાણી કચેરીમાં જ પાન-સોપારીની બદલીમાં બાટીઓ લઈ આવ્યો. ને રાજાને કહ્યું, "લ્યો આ ખાવ, પાનમાં શું ખાવું ?" આમ રાજાને બેઆબરૂ કર્યો. ૨.ભિક્ષુકો; અતિ ગરીબ લોકો

અને ચાર ઘાટીઓ[1] છે તેને ઉલ્લંઘવી એ કરવાનું છે. તેમાં એક તો **ભગવાનની ઉપાસના સમજવી**, બીજું **સાધુ ઓળખવા**, ત્રીજું **દેહ આત્મા જુદા સમજવા** ને ચોથું **ઉત્તમ ભોગમાંથી રાગ ટાળવો**; તે કરવું. તેમાં સર્વેનું કારણ સાધુ છે. ॥૯૬॥

અને **મહારાજને ગમતી રુચિ કર્યા વિના જો ભગવાનનું સુખ મળશે તોપણ ભોગવાશે નહિ.** જેમ માંદાને સારું મળે તોપણ ભોગવાય નહિ, તેમ પુરુષોત્તમનું જ્ઞાન થયું છે ને તેને વાસનાએ કરીને વિષય મળશે તો તેમાંથી બહુ દુઃખ થાશે, પણ તેનું સુખ નહિ આવે, ને આવરદા લાંબી તે મરાય નહિ. ॥૯૭॥

અને આ લોકનો આ જીવને ફેર[2] ચડી ગયો છે. તે વાત સાંભળે ત્યારે જેમ પાણી ઉપર શેવાળમાં[3] લાકડી મારે તે નોખું થઈને પાછું ભેળું થઈ જાય છે; તેમ આ લોકમાં પાછું ભળી જવાય છે, એવો આ જીવનો ઢાળો છે. ॥૯૮॥

અને **આજ્ઞા પળે એટલી વાસના બળે.** તે આજ્ઞા કઈ જે, શિક્ષાપત્રી, નિષ્કામશુદ્ધિ, ધર્મામૃત તે પાળીને વાસના ટાળવી. ને મનના ઘાટ બંધ કરવા એ તો કઠણ છે, પણ સ્થૂળ દેહે વર્તવું ને આજ્ઞા પાળવી એ તો થાય એવું છે ને તેમાં ફેર પાડે એટલો કુસંગ છે. ॥૯૯॥

૧.ગૂંચવણ ૨.વેગ ૩.બંધ પાણીમાં થતી લીલ ઉપર

અને કોઈક મરે ત્યારે કાંઈક થડકો[1] થાય ને પછી આ લોકમાં પદાર્થ, મનુષ્ય, રૂપિયા એ આદિકને દેખે તે પાછું ભૂલી જાય ને જે જ્ઞાની હોય તેને તો નિરંતર એમ વર્તે. ને આજ્ઞા પાળવી પણ લોપવી નહિ; તે આજ્ઞા મુખ્યપણે તો ધર્મામૃત, શિક્ષાપત્રી ને નિષ્કામશુદ્ધિ – એ ત્રણ ગ્રંથ પ્રમાણે વર્તવું ને મોટાનો સમાગમ કરવો. ને સેવા કરવાનું કહે છે, તે સર્વમાં મુખ્ય સેવા તે શું ? જે **મોટા એકાંતિકની અનુવૃત્તિ મન, કર્મ, વચને રાખવી, એવી બીજી કોઈ સેવા નથી.** ॥૧૦૦॥

અને જ્યાંથી અચાનક ઉચાળા ભરવા તે ઠેકાણે[2] ઉદ્યમ કરે છે, ને જ્યાંથી કોટિ કલ્પે પણ ઉચાળા ન ભરવા તેને અર્થે ઉદ્યમ નહિ ! એ જ અજ્ઞાન છે. ॥૧૦૧॥

અને વ્યવહાર માર્ગ તો કાંઈ કઠણ જ નથી, એ તો સૌને આવડે, પણ જ્ઞાન માર્ગ સમજવો ને એ માર્ગે ચાલવું, એ જ કઠણ છે ને કરવાનું પણ એ જ છે. ॥૧૦૨॥

અને કપાળમાં ચાંદલો કરીને દર્પણમાં જુએ ત્યારે સામો પણ દેખાય, તેમ **જેટલું આજ સમજાય તેટલું દેહ મૂક્યા પછી કામમાં આવશે.** ॥૧૦૩॥

અને ઉત્તમ તો શાસ્ત્રમાંથી સમજી લે, ને મધ્યમ તો સાધુ

૧.ભય; ગભરાટ ૨.અર્થાત્ અચાનક જ્યાંથી દેહ છોડી જવાનું છે તેવા આ મૃત્યુલોકમાં

થકી વાતે કરીને સમજે ને કનિષ્ઠ તો કાળે કરીને સમજે. અને મુક્ત, મુમુક્ષુ ને વિષયી એ ત્રણેને ક્રિયા વિષે ભેદ છે. ને કોઈક ક્રિયા કરવામાં જીવને મૂંઝવણ થાય તો કહેવું જે, મને કાંઈ બીજું બતાવો, પણ મૂંઝાવું નહિ. ॥૧૦૪॥

આ જીવને મૂઆ સુધી પણ આ લોકના મનસૂબા છે, પણ તે મૂકવા ને પરલોકના કરવા. ને આત્મા ને પરમાત્મા એ બે વાત મુખ્ય રાખવી, એમ મહારાજનો મત છે. પણ એ વાતની પુષ્ટિના શબ્દ બહુ થોડા આવે ને ત્યાગના, ભક્તિના અને ધર્મના એ આદિકના હજાર શબ્દ આવે, તેથી પણ એ માર્ગે ચલાતું નથી. પણ સિદ્ધાંત તો એ જ કરવાનું મહારાજ કહે છે. ॥૧૦૫॥

અને ચોખ્ખું જ્ઞાન થવાનું કહ્યું જે, 'બે-ચાર-પાંચ જણ એક રુચિવાળા, બે-ચાર-પાંચ વરસ સુધી એકાંત સ્થળમાં નિરંતર ગોષ્ઠિ[૧] કરે તો આત્મા-પરમાત્માનું જ્ઞાન થાય.' ॥૧૦૬॥

અને કુરૂપવાન સ્ત્રીમાં મન તણાય નહિ ને રૂપવાન સ્ત્રીમાં મન તણાય છે, એવો જીવનો સ્વભાવ છે ને માલ[૨] તો એ બેયમાં એક જ છે, પણ તેમાં રૂપવાન સ્ત્રી જેવી બંધનકારી છે તેવી કુરૂપવાન સ્ત્રી બંધનકારી નથી, તેમ જ સારું ઘોડું તેમાં દુઃખ છે એવું ઊતરતામાં નથી; કેમ જે, પડીએ તો થોડું વાગે ને બાજરો, ખડ પણ થોડા જોઈએ ને તેનું ઝાઝું રક્ષણ પણ કરવું ન પડે. તેમ જ સારું ખાવામાં, સારાં લૂગડામાં એ આદિક અનેક

૧.ચર્ચા ૨.માંસ, મળ-મૂત્રાદિ

વિષય છે. ને સર્વેમાં જેવું સારામાં બંધન છે એવું ઊતરતામાં નથી, પણ જીવને જ્યાં સુધી રાગ છે ને જ્ઞાનની કસર હોય, ત્યાં સુધી આ વાત સમજાય નહિ. ને **પદાર્થનો વિચાર આદ્ય-અંત્યનો**[1] **કરવો, પણ મધ્યમાં ન જોવું. મધ્યમાં તો મોહ રહ્યો છે, એ અજ્ઞાન છે.** ॥૧૦૭॥

અને **ઉપાસના ચોખ્ખી સમજવી** ને મહારાજનું સર્વ-કારણપણું સમજવું. ને પૂર્વના અવતાર કરતાં આજ તો સાધુ, સત્સંગીમાં ઘણું સામર્થ્ય છે. ને પુરુષોત્તમના ભક્તમાં ને બીજા અવતારના ભક્તમાં કેમ ભેદ છે ? તો જેમ હાથણી વિયાય ત્યારે તેને ભેંસ જેવડું બચ્ચું આવે ને જૂ વિયાય ત્યારે તેને લીખ આવે, એમ ભેદ છે. ને વળી જેમ વડનું ઝાડ ને તુવેરનું ઝાડ એમ ભેદ છે. વળી શ્રીજીમહારાજ કહેતા જે, 'શ્રીકૃષ્ણે તો અનિરુદ્ધ, પ્રદ્યુમ્ન ને સંકર્ષણ એવાં નામ પાડ્યાં, અને અમે તો નિત્યાનંદ, નિર્ગુણાનંદ ને અક્ષરાનંદ એવાં નામ પાડ્યાં.' વળી જેમ દિલ્હીના બાદશાહનું નામ શેરખાં ને બીજા કોઈકનું નામ શેરખાં; એમ અવતારમાં ભેદ છે. ॥૧૦૮॥

અને જેમ જેમ વાત સાંભળે તેમ તેમ અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય છે, ને જેમ જેમ અંતઃકરણ શુદ્ધ થાય તેમ તેમ વાત સમજાય ને સુખ પણ થાય. ॥૧૦૯॥

મહારાજે તેરાગામથી કાગળ લખાવ્યો જે, "વરસ

૧.ઉત્પત્તિ તથા નાશનો

દહાડામાં એક મહિનો સર્વે સાધુ-સત્સંગીને મુક્તાનંદસ્વામીની વાતો સાંભળવી ને બાઈઓ સૌને મોટી ડોસીઓની વાતો સાંભળવી. ને જે એમ નહિ કરે તેને વિઘ્ન થાશે. ને સંસારનું બંધન થાશે." તે શું ?[૧] પણ તે કરતાં અનંતગણું બંધન કાપીને સર્વનિવાસાનંદસ્વામીએ મોટાનો સમાગમ કર્યો.[૨] ||૧૧૦||

અને સર્વ કરતાં સંત મોટા, તેનો મહિમા કહ્યો. તેની વિક્તિ જે, સર્વ કરતાં પૃથ્વી મોટી ને તેથી જળ, તેજ, વાયુ, આકાશ, અહંકાર, મહત્તત્ત્વ, પ્રધાનપુરુષ ને મૂળ પ્રકૃતિપુરુષ ને અક્ષર સુધી એકબીજાથી મોટા છે ને તે સર્વેના આધાર ભગવાન છે. **એવા મોટા ભગવાન તેને સંત પોતાના હૃદયમાં અખંડ ધારી રહ્યા છે, માટે તે સંત મોટા છે.** ||૧૧૧||

મુમુક્ષુ છે તે નેત્રને ઠેકાણે છે ને સમાગમ છે તે સૂર્યને ઠેકાણે છે. તે સૂર્ય હોય તો નેત્રે દેખાય, ને ગમે એવા સંસ્કાર હોય તોપણ સમાગમ વિના ટળી જાય, ને સમાગમ હોય તો સંસ્કાર ન

૧.તે સંસારનું બંધન તો શું? ૨.સર્વનિવાસાનંદસ્વામીને શ્રીજીમહારાજે અમદાવાદ કાળુપુર મંદિરના પ્રથમ મહંત બનાવ્યા હતા. ને ૬૦ જોડ ચરણારવિંદ આપ્યાં હતાં. તેમને ૬૦ શિષ્ય સાધુઓ હતા. પરંતુ ગોપાળાનંદસ્વામીની વાતો સાંભળવાથી ખ્યાલ આવ્યો કે સ્વામીનો સમાગમ નહિ કરું તો મારા કલ્યાણમાં ખોટ રહી જશે. એટલે અમદાવાદ મંદિરની મહંતાઈ, શિષ્યો અને ચરણારવિંદ આ બધું મૂકી વડતાલ જવા તૈયાર થયા. ત્યારે આચાર્યશ્રી અયોધ્યાપ્રસાદજીએ કહેલ કે, 'તમારે અહીં શી ખોટ છે ? સીગરામમાં ફરો અને સૌને વાતો કરો.' છતાં આ બધાં જ બંધનો તોડી ગોપાળાનંદસ્વામીના શિષ્યના શિષ્ય થઈને ગોપાળાનંદસ્વામીનો સમાગમ કર્યો.

હોય તોપણ થાય. માટે **ક્રિયમાણ**[1] **બળવાન છે.** ॥૧૧૨॥

અને **સંસારમાં ચોંટ્યા વિના તો રહેવાય જ નહિ, પણ જો સારા સાધુનો નિરંતર સમાગમ રાખે તો ઉખડાય, નીકર ચોંટી જવાય.** ॥૧૧૩॥

અને વિષયનો સંબંધ થયા મોર[2] તો બકરાની પેઠે બીવું, ને તે સંબંધ થઈ જાય તો ત્યાં સિંહ થાવું.[3] ॥૧૧૪॥

અને જીવનો સ્વભાવ બદ્ધ છે, તે ત્યાગીમાં બંધાય ને ગૃહસ્થમાં પણ બંધાય, પદાર્થમાં બંધાય ને દેશમાં ને ગામમાં બંધાય, આસનમાં બંધાય ને જ્યાં એક ઠેકાણે રહે ત્યાં બંધાય, ને નાતજાતમાં બંધાય - એવાં અનંત ઠેકાણાં બંધાવાનાં છે. તે સારુ તો ટોપીવાળો[4] કોઈને એક ઠેકાણે રહેવા દેતો નથી. ॥૧૧૫॥

અને **વિષયને માર્ગે આંધળા થાવું, બહેરા થાવું, લૂલા થાવું, પણ આસક્ત ન થાવું**. ॥૧૧૬॥

અને આ બ્રહ્માંડના સર્વ જીવને ખવરાવવું તે કરતાં એક ભગવદીયને જમાડવો એ અધિક છે. ॥૧૧૭॥

અને ખટરસમાં[5] રહ્યા ને જલેબીમાં ગયા. તે શું ? જે, ટાઢી અગ્નિ એવા વિષય ભૂંડાં છે. ॥૧૧૮॥

૧.વર્તમાનકાળે જીવ જે કર્મ કરે તે ૨.વિષયો મળ્યા જ ન હોય ત્યારે ૩.વિષયો સામે આવે, તો જેમ સિંહ ઘાસમાં ન લલચાય તેમ શૂરવીર થઈ જવું. ૪.અંગ્રેજ ૫. શ્રીજીમહારાજ વખતે અમુક એવા મનમુખી સાધુ હતા કે જે છએ છ રસનો ત્યાગ રાખવાના કઠણ પ્રકરણમાં સત્સંગમાં ટક્યા હતા, પણ શ્રીહરિની આજ્ઞાથી જલેબી વગેરે મિષ્ટાન્ન જમવાનું પ્રકરણ આવ્યું ત્યારે 'આ બરાબર નહિ' એવો અભાવ લઈને જતા રહ્યા.

અને મહારાજ કહેતા જે, "હરિભક્ત કોઈ રીતે સુખિયા થાતા નથી; તે જો રૂપિયા આપીએ તો દર્શન કરવા નવરા થાતા નથી ને ગરીબ રાખીએ તો કહેશે જે ભાતું ન મળે, શું દર્શને જઈએ ? માટે બેય વાતે જીવ ભગવાનને ભજતા નથી. તે સારુ ચાર ઉપાય કરીએ છીએ. તે 'સામ' જે વાતું કરીએ છીએ ને 'દામ' જે ભગવાન આપીએ છીએ, ને 'ભેદ' જે સર્વે ખોટું કહીએ છીએ, ને 'દંડ' જે જમપુરીનાં દુઃખ દેખાડીએ છઈએ, એમ કરીએ છીએ" ||૧૧૯||

સત્સંગમાં કેટલાક મુક્ત છે, તેમાં કેટલાક ભેદ છે. તેમાં કેટલાક મુક્ત તો મંદિર, મેડીઓ ને ધર્મશાળા કરાવે એવા છે, ને કેટલાક ખેતર, વાડી, બાગબગીચા કરે એવા છે, ને કેટલાક તો દ્રવ્યનું ઉપાર્જન કરે[૧] એવા હોય, ને કેટલાક ગામગરાસ કરે એવા હોય. એ સર્વ પ્રકારના મુક્ત તો ઘણાય, પણ આવા મુક્ત થોડા જે, ઉપાસના, આજ્ઞા ને જ્ઞાન એ ત્રણ વાતો પ્રવર્તાવે, પણ માલ તો એ ત્રણ વાતમાં જ છે. ને ધર્મ ને વૈરાગ્ય તો તેના પેટામાં આવી જાય. ને બીજું પણ ઉપાર્જન એ ત્રણ વાતનું મુખ્યપણું રાખે તો સહેજે થાય, પણ તે પ્રવર્તાવે એવા મુક્ત થોડા, પણ માલ તો એમાં જ છે. ને આ વાત વારે વારે વિચારીને નિરધાર[૨] કર્યો છે તે કહ્યો. ||૧૨૦||

મોટા સાધુ સાથે જીવ બાંધ્યો હોય ને તેને કોઈક દેશકાળ

૧.ધન પેદા કરે તથા ભેળું કરે ૨.નિર્ણય

લાગે ને સત્સંગમાંથી જાવું પડે એવું હોય, તોપણ તેનું પ્રાયશ્ચિત કરવાનું એ સંત પોતાને માથે લે અથવા એને પ્રાયશ્ચિત કરવાનું બળ આપે અથવા છેલ્લી વારે એને રોગ પ્રેરીને પણ સત્સંગમાં રાખે, પણ એને જાવા દે નહિ. ॥૧૨૧॥

અને કારખાનાં કરવાની રીતિ મહારાજે કહેલ જે, "સાવજ[૧] હોય તે દિવસમાં ત્રણ તલપ[૨] નાખે ને તેમાં આહાર મળે તે ખાય, ને નારડા[૩] છે તે તો આખો દિવસ દોડતાં ફરે." તેમ કારખાનું કરવું તે સાવજની પેઠે એક મહિનો કરવું ને પછી પાછું છ મહિને કે વર્ષે દહાડે બીજું કરવું, પણ નારડાની પેઠે નિરંતર બારે માસ ન કરવું, એમ કહ્યું હતું. ॥૧૨૨॥

અને પ્રતિલોમપણે[૪] હૃદયમાં સંકલ્પ સામું જોવું તથા પ્રતિલોમપણે ભગવાનનું ધ્યાન કરવું ને તેમાં જ સુખ છે પણ **પ્રતિલોમ જેવો બીજો સુખનો ઉપાય નથી, માટે પ્રતિલોમનો અભ્યાસ નિરંતર રાખવો** એ સિદ્ધાંત વાત છે. તે વચનામૃતમાં મહારાજે બહુ ઠેકાણે કહ્યું છે ને મોટા સંતનો એ આગ્રહ મુખ્ય છે ને પ્રતિલોમ વિના યથાર્થ જ્ઞાન થાતું નથી. ॥૧૨૩॥

અને બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે દસ-દસ મૂર્તિઓ છે. તેમાં છ સગુણ ને ચાર નિર્ગુણ, તે એવાં અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ છે. **ને સર્વ બ્રહ્માંડમાં અનંત કોટાનકોટિ ભગવાનની મૂર્તિઓ છે, એ સર્વના કારણ સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે, એમ સમજવું.** ॥૧૨૪॥

૧.સિંહ ૨.તરાપ; હુમલો ૩.વરુ ૪.પાછી વૃત્તિ વાળીને; આત્મદૃષ્ટિ કરી

જ્યાં સુધી દાઢી-મૂછ ન ઊગી હોય ત્યાં સુધી તેમાં સ્ત્રીનો ભાવ કહેવાય, તે સારુ એવા સામું દષ્ટિ માંડીને જોવું નહિ ને એવા સામું જોયા કરે તો સ્ત્રી સામું પણ જોવાય; માટે એવામાં હેત ન કરવું. ॥૧૨૫॥

અને ત્રણ વાત સર્વ કરતાં મુખ્ય રાખવી, બાકી બીજા ગુણ જે, ત્યાગ, વૈરાગ્યાદિક તે તો કોઈને થોડા હોય ને કોઈને વધુ હોય; તેની વિક્તિ જે, એક તો **ઉપાસના**, બીજી **આજ્ઞા** ને ત્રીજું **ભગવદીય સાથે સુહૃદપણું**[1] – **એ ત્રણ અવશ્ય રાખવાં**. તે ત્રણ જેમાં હોય તે મોટાને ગમે. ॥૧૨૬॥

પૂર્વે એક સદ્‌ગુરુ પાસે એક મુમુક્ષુ દ્રવ્ય લઈને ગયો ને પૂછ્યું જે, 'આ દ્રવ્યનું કેમ કરવું છે ?' ત્યારે તે ગુરુ કહે જે, 'જો દ્રવ્ય તું રાખે કે હું રાખું કે કોઈને આપીએ, તો તે સર્વેનું ભૂંડું કરે એવું છે,' એમ કહીને ગંગામાં નંખાવ્યું. ॥૧૨૭॥

મોટા પાસે નિષ્કપટ થવામાં બહુ લાભ છે. તે એક જણને રૂપ દેખાઈ ગયું, તેનો આકાર બંધાઈ ગયો.[2] પછી તેણે મોટા સંત પાસે કહ્યું, ત્યારે તે સંતે મહારાજની સ્મૃતિએ કરીને ટાળી નાંખ્યું. ॥૧૨૮॥

અને સ્મૃતિ સહિત અને સ્મૃતિ રહિતમાં કેમ ભેદ છે ? જેમ ભર્યું માણસ ને ઠાલું માણસ, ભર્યું ગાડું ને ઠાલું ગાડું; તેમ

૧.આત્મીયતા; અંતરની એકતા ૨.ચિત્તમાં તાદૃશ્ય થઈ ગયું.

તેનું ચાલવું, બોલવું, જોવું, સાંભળવું, ખાવું ઈત્યાદિક ક્રિયામાં ભેદ છે. ॥૧૨૯॥

મોટાનો મહિમા જીવને સમજવો કઠણ છે; કેમ જે, બ્રહ્માંડની પણ ગણતી નહિ ને વળી આ લોકના તુચ્છ પદાર્થની પણ સંભાવના રાખે, તે એ વાત કેમ સમજાય ? ॥૧૩૦॥

મોટા એકાંતિક ક્રિયા કરાવે ને બીજા કરાવે તેમાં ભેદ છે. કેમ જે, **મોટા ક્રિયા કરાવે તેમાં બંધાવા દે નહિ ને તેનો ફેર ચડાવી દે નહિ, તેનો નિષેધ કર્યા કરે.** ને બીજા તો કરાવે એટલું તેના હૈયામાં ભેગું થઈને ખડકાય ને નવરા રહે તોપણ તેના મનસૂબા કર્યા કરે, ને અંતરમાં ગોટા વળાવે. તે કરનાર કરે એટલા દહાડા તો તેના ઉપર સર્વ હેત બહુ કરે, પણ તેથી જ્ઞાન વિના જો કાંઈક આડુંઅવળું થઈ જાય તો તેને માથે સંસ્કાર કરાવે. ને મોટા ક્રિયા કરાવે તે તો જેમ બકરાને ખવરાવીને સાવજ આગળ રાખે તેમાં તોલ વધે નહિ; એમ કરાવે. એવી રીતે ભેદ છે, પણ એ વાત સમજાય નહિ. ॥૧૩૧॥

અને મહારાજ બેઠા બેઠા વાત કરતા હોય ને કેટલાક સૂઈ રહેતા. તેના પશ્ચાત્તાપ સારુ તો જે જાગતા હોય તેને મહારાજ કેટલીક વાર મળતા. એમ શ્રદ્ધાવાળાને સુખ આપતા. ॥૧૩૨॥

સેવા તો પોતાની શ્રદ્ધા પ્રમાણે થાય તે કરવી, પણ અસેવા તો ન કરવી. તે અસેવા તે શું ? જે અવગુણ લેવો. ॥૧૩૩॥

આ જીવને માખીમાંથી સૂર્ય કરવો છે તે દાખડા વિના થાય નહિ. તે તો ગુરુ ને શિષ્ય એ બેયને શ્રદ્ધા જોઈએ. ॥૧૩૪॥

જીવ-પ્રાણીમાત્રના મનને રહેવાનું ઠેકાણું મહારાજે કહ્યું જે, "પુરુષનું મન સ્ત્રીના અંગમાં છે ને સ્ત્રીનું મન પુરુષના અંગમાં છે." ॥૧૩૫॥

અને દેહ પોતે નથી તે સાક્ષાત્ દેખાય છે ને દેહ મનાઈ ગયું છે એ અજ્ઞાન છે. ॥૧૩૬॥

મહારાજની મરજીથી જે અવળાઈ કરે તેને આખા બ્રહ્માંડની ઉપાધિમાં જોડે ને વધારે વાંકો ચાલે તો તેને અનંત બ્રહ્માંડની ઉપાધિમાં જોડશે, પછી તેમાં હેત થાશે. ને ત્યાં તો આજ્ઞા કરે તો કોઈનો ભાર નહિ જે ના પાડી શકે, તે જેમ રાજાનો હુકમ વસ્તીથી ફેરવાય નહિ તેમ છે; ને આંહીં તો મનુષ્યભાવ રહે, તેથી મનાય નહિ. ॥૧૩૭॥

અને ભગવાનમાં મન રાખે એવા થોડા, બાકી તો આખા મંદિરનો વ્યવહાર ચલાવે એવા પણ ખરા. ને કદાપિ ભગવાનમાં મન ન રહે તોપણ નિરંતર કથા-વાર્તા કરવી ને તે કથા-વાર્તામાં મન રાખવું. તે પણ નિરંતર એવો સંગ જોઈએ, નીકર તો એવું ન થાય; તે સારુ આ ક્રિયા પ્રવર્તાવી છે, તે જે કરે તેમાં ભગવાનનો સંબંધ, એ પણ માર્ગ છે, બાકી સિદ્ધાંત તો

ભગવાનમાં મન રાખવું એ કરવાનું છે. તે તો મરણિયો થાય ત્યારે એ વાત થાય છે. ॥૧૩૮॥

અને સોમલખારનું[૧] દૃષ્ટાંત જે, ગમે એવો હેતુ[૨] હોય ને તે કહેશે જે, બે પૈસાભાર ખાઓ, તોપણ તે મનાય નહિ; તેમ વિષયનું રૂપ છે, તે એવું જણાય તો ભોગવાય નહિ. ॥૧૩૯॥

જ્યારે ભગવાન રાજી થાય ત્યારે તેને બુદ્ધિ સાથે જોડે છે, કાં મોટા સાધુનો સંગ આપે છે. ને જ્યાં સુધી જે પુરુષને વિષે રજ, તમ રહ્યા છે, ને એમાં ધર્માદિક ગુણ જણાય છે, પણ તેની એક સ્થિતિ રહેતી નથી – એમ પંચમસ્કંધમાં કહ્યું છે. ॥૧૪૦॥

અને દ્રવ્યનું પ્રધાનપણું ન થાય એવા તો માણસ થોડા જ નીકળે ને જેને શ્રીજીમહારાજ સામી નજર હોય તેને પ્રધાન ન થાય. તે કહ્યું છે જે, **'એવી કોણ વસ્તુ છે આ ભૂમાં, જેમાં લોભે જે લોભ્યા પ્રભુમાં,'** એવાને દ્રવ્ય પ્રધાન ન થાય બાકી તો સર્વેને થાય. ॥૧૪૧॥

અને ચૈતન્યાનંદસ્વામી કેવા મોટા ? તેને પણ બાળમુકુંદાનંદ સ્વામી મળ્યા ત્યારે જ સર્વે ખોટ દેખાણી ને પછી મૂકી. તે એવાને પણ રહી જાય તો બીજાને રહે એમાં શું ? માટે **મોટા પુરુષનો મન, કર્મ, વચને સમાગમ થયા વિના ખોટ્ય દેખાય નહિ ને ટળે પણ નહિ, એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે.** ને ચૈતન્યાનંદ

૧.એક પ્રકારના ઝેરી પદાર્થનું ૨.હિતેચ્છુ

સ્વામીની[1] પેઠે અક્ષરાનંદસ્વામી[2] તથા સર્વનિવાસાનંદસ્વામીની[3] પણ વાત છે. ||૧૪૨||

અને દેહ પડી ગયો એટલે શું થયું ? પણ જીવ ક્યાં મરે છે ? એ તો સાધુ થાવું ને સાધુતા શીખવી ને સ્વભાવ મૂકવા એ કરવાનું છે; પણ મરી ગયા એટલે થઈ રહ્યું ને કરવું બાકી ન રહ્યું, એમ ન સમજવું. ||૧૪૩||

આપણામાં ક્રિયાએ કરીને કે પદાર્થે કરીને કે હવેલીઓએ કરીને મોટપ ન સમજવી, ને આપણામાં તો ધર્માદિકે કરીને મોટપ છે. ||૧૪૪||

કદાપિ માળા ફેરવતાં આવડી તેણે કરીને શું થયું, પણ જ્ઞાન જેવો તો કોઈ માલ જ નથી ને જ્ઞાન વિના તો સર્વે કાચું છે.||૧૪૫||

૧.પરમચૈતન્યાનંદસ્વામી બાર સદ્‌ગુરુ માંહિલા એક મોટા સદ્‌ગુરુ સંત હતા. શ્રીહરિ પણ તેમની મર્યાદા રાખતા. ભગવાનની સાથે તેમનો ઢોલિયો ઢળાતો અને થાળ આવતો. પછી બાલમુકુંદાનંદસ્વામીએ હેતથી તેમનું દિલ જીતી સદ્. શ્રીગોપાળાનંદસ્વામીનો સમાગમ કરાવ્યો. ત્યાર પછી સદ્.શ્રીગોપાળાનંદ સ્વામીની વાતો સાંભળી શ્રીહરિની સર્વોપરીતા અને સાધુતાની રીત સમજાણી. ત્યારે ગોપા.સ્વામીના પગમાં પડ્યા અને બોલ્યા, "બાર વર્ષ ગુરુ રહ્યો, બાર વર્ષ સદ્‌ગુરુ રહ્યો પણ સાધુ તો આજ થયો." ૨.અક્ષરાનંદસ્વામી વડતાલ મંદિરના આદિમહંત હતા, પરંતુ તેમાં બંધન થયું. પછી રઘુવીરજી મહારાજને ગાડી જોઈતી હતી, તેની ના પાડી. તે વાતની ગોપાળાનંદસ્વામીને ખબર પડી એટલે સ્વામીએ તેમને જૂનાગઢ મોકલી દીધા. ત્યાં ગુણાતીતાનંદસ્વામીએ જ્ઞાનની ને માન-મોટાઈના ખંડનની વાતો બહુ કરી, તેથી સરખું થયું ૩.અમદાવાદના આદિમહંત. તેમને સદ્.ગોપાળાનંદસ્વામીના સમાગમથી પોતાની ખોટ સમજાણી ને ટળી

આપણા દેહનાં પૂર્વનાં હાડકાં આપણી આગળ પડ્યાં હોય, પણ તેની આપણને ખબર ન પડે. ॥૧૪૬॥

અને દ્રવ્ય ને આ દેહ એ બે ઉપર સર્વે વહેવાર છે, એ બેને ખોટું ખોટું કહીએ છીએ, તે ખોટું કેમ થાય ? એમ કહીને વળી કહે જે, છે તો એમ જ, જે દ્રવ્ય ને આ દેહ એ બેય ખોટાં છે. ને વારંવાર એવા શબ્દને સાંભળવા તેણે કરીને અર્ધું તો ખોટું થઈ જાય, પછી તેને ધક્કો[1] ન લાગે. ને ખોટું કહીએ છઈએ ને વળી વચમાં આ કામ આવે તે કરતા જઈએ છઈએ, તે પણ ખોટું છે. ॥૧૪૭॥

અને જળ, અગ્નિ ને વાયુ એ સર્વને હાથ પગ છે, પણ તે આપણને દેખાતા નથી. તે જળ તાણે છે ને અગ્નિ બાળે છે ને વાયુ ઠેલે છે — એમ મહારાજે કહ્યું છે. ॥૧૪૮॥

માન-અપમાનમાં પોતાને અક્ષર માનવું જે, આપણાથી કોઈ મોટો નથી, માટે કેની પાસે માન-અપમાન માનવું ? ॥૧૪૯॥

અને ગાય છે તે વાછડાની મા કહેવાય, પણ તેને દૂધનું સુખ તો એક જ ઠેકાણે આંચળમાં આવે, પણ બીજા અંગમાં ન આવે; તેમ ભક્તિ તો સર્વે કહેવાય, પણ ખરું **સુખ તો ભગવાનની મૂર્તિમાંથી આવે એવું બીજેથી ન આવે.** ॥૧૫૦॥

અને 'ગાડે ન બેસવું' તેનો પ્રબંધ કરીને મહારાજે સંતને પગે લગાડ્યા હતા. ॥૧૫૧॥

૧.દેશ-કાળ; દેહ અને દ્રવ્ય ટળી ગયાનો શોક

જીવ કર્મવશ થઈને દુઃખનું સહન કરે, એમ પોતાના કલ્યાણને અર્થે ન કરે, તે જો વીંછી કરડ્યો હોય તો આખી રાત જાગે. એ અનુસારે ઘણી વાતો છે. ॥૧૫૨॥

ગમે એવું ઉત્તમ સ્થાન હોય તેમાં જઈને રહે તોપણ જીવ વૃદ્ધિ પામે નહિ, એ તો **સારા સંતને સંગે જ સમાસ થાય, પણ તે વિના ન થાય.** ॥૧૫૩॥

અને આ લોક, શાસ્ત્ર ને અનુભવ એ ત્રણમાં મળતું ને ન મળતું તેની વાત મહારાજે કહી જે, 'પરણીને સ્ત્રી રાખે તે ત્રણેમાં મળતું, ને વ્યભિચાર કરે તે લોકમાં ન મળે, હૈયામાં ન મળે ને શાસ્ત્રમાં પણ ન મળે ને હૈયામાં સુખ ન રહે. તેમ જ નાતમાં જમે તે ત્રણેમાં મળતું ને વટલે તે ત્રણેમાં ન મળતું એમ તપાસ કરવો, એ વેદ પ્રમાણે વાત છે.' ॥૧૫૪॥

અને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું હતું જે, 'આપત્કાળ આવે તો લીલા ખડને દંડવત કરજો, તેમાં રહીને પણ હું સહાય કરીશ.' ॥૧૫૫॥

શ્રીજીમહારાજે અનેક પ્રકરણ[૧] ફેરવીને સાધુને વર્તાવ્યા ને અનેક પ્રકરણ ફેરવીને પ્રવર્તાવ્યા, તેનો વિચાર કરવો ને તેમાંથી મુમુક્ષુને કેટલુંક ગ્રહણ કરવાનું છે. તે ધ્યાન કરવાના પ્રકરણમાં,

૧.'આમ કરવું કે આમ ન કરવું' એ શ્રીહરિની આજ્ઞા પ્રમાણેનો અમુક સમય પૂરતો રિવાજ

ધૂન્ય કરવામાં ને કીર્તનમાં થાકવું નહિ. ને **મનને ગમતું ન કરવું ને ન ખાવું એ બહુ આકરું કહેવાય.** ને ક્રોધનું ખંડન, દંડવત કરવા ને ગાડે ન બેસવું એ આદિક પંચવિષયનું ખંડન ને અનેક પ્રકારે ધર્માદિક ગુણનું પ્રતિપાદન, એ સર્વેનો તપાસ કરવો, ને ઉત્થાન ઓળખવાનું પ્રકરણ[1] એ સર્વે પ્રકરણનો વિચાર કરીને વર્તવું. ।।૧૫૬।।

અને સત્સંગમાંથી પડાય નહિ તે વાત શ્રીજીમહારાજે કહી હતી જે, સર્વે સાધુ-સત્સંગીની સાથે જીવ બાંધે તો ન પડે, એમ કહીને પછી તો 'ઓછા ઓછા' કહેતાં છેલ્લી વારે કહે જે, **'બે સારા સાધુ તથા ચાર સારા સત્સંગી સાથે જીવ બાંધ્યો હોય તો ન પડે ને તે વિના તો દેશકાળે પડે[2] ખરો.'** ।।૧૫૭।।

અને પાંચ વાતે સાનુકૂળ હોય ત્યારે પ્રભુ ભજાય : તે સંગ, શાસ્ત્ર, શ્રદ્ધા, રૂડો દેશ ને રૂડો કાળ. ।।૧૫૮।।

આપણે તો બહુ મોટો લાભ થયો છે, ને બહુ મોટી પ્રાપ્તિ થઈ છે પણ આપણને સમજાતું નથી. તે જેમ પૃથ્વીનો રાજા હોય તેનો છોકરો અલ્પ પદાર્થ સારુ રુવે, તેમ જ આપણને મહારાજનો ને મોટા સંતનો સંબંધ થયો છે, પણ આ લોકના અલ્પ પદાર્થ ન મળે કે નાશ પામે તેનો શોક થાય કે તે સારુ દિલગીર[3] થવાય, તેને આ વાત સમજાતી નથી. ।।૧૫૯।।

૧.સંકલ્પને ઓળખીને ક્રિયા કરવી એવો ધારો ૨.સત્સંગમાંથી જતો રહે ૩.દુઃખી

એક તો આખા દિવસમાં આખો કોટ[૧] ચણીને ઊભો કરે ને એક તો તે કોટમાં એક કાંકરી નાખે તે પડી જાય, એ બેમાં અંતે એ ચણનારો થાકશે. તેનો સિદ્ધાંત જે, આખો દિવસ વહેવાર કરે ને એક ઘડી સત્પુરુષની વાત સાંભળે તો તેથી સર્વે ખોટું થઈ જાય. ||૧૬૦||

અને જ્યાં સુધી પોતાને પુરુષ મનાશે ત્યાં સુધી તેને સ્ત્રી જોઈશે ને જ્યાં સુધી પોતાને સ્ત્રી મનાશે ત્યાં સુધી તેને પુરુષ જોઈશે, ને ગમે ત્યાં જાશે પણ એમ રહેશે. માટે કહ્યું છે જે, **'બ્રહ્મરૂપ થઈને ભક્તિ કરવી.'** ||૧૬૧||

અને અક્ષરધામ, શ્વેતદ્વીપ, બદરિકાશ્રમ ને આ લોકમાં એકાંતિક પાસે – એ ચાર ઠેકાણે માયા નથી ને કજિયો નથી; બાકી સર્વ ઠેકાણે માયા ને કજિયો છે. ||૧૬૨||

અને સુખમાં દુઃખ દેખવું એ ઝાઝાને સૂઝે નહિ, એ તો સૂક્ષ્મ વાત છે; તે શું ? જે રસોઈઓ તથા બહુ સન્માન આદિક તેમાં તો વૃત્તિઓ ફાટી જાય એવાં છે ને તેમાં સુખ દેખાય છે, પણ સુખ તો મોટાનો સમાગમ થાય એટલું જ; બાકી નહીં. ||૧૬૩||

અને 'જ્ઞાન વિના તો સુખ ન થાય. ને ભક્તિ કરે તેને મોટા હોય તે હાર આપે કે થાળ આપે, પણ તેણે કરીને સંકલ્પ

૧.કિલ્લો

ઓછા ન થાય, માટે સમજણ તો જોઈએ ખરી.' એમ વાત કરી. ॥૧૬૪॥

વળી એટલું તો એમ સમજવું જે, **જો વિષયમાં સુખ હોય તો તેની આપણને મહારાજ બંધી શા સારુ કરે ?** માટે એમાં તો સુખ જ નથી ને એમાં સુખ મનાય છે એ અજ્ઞાન છે ને મોટા મોટા એ માર્ગે ચાલતા નથી. ॥૧૬૫॥

સત્સંગમાં અનેક વાતો સમજવાની છે; તેમાં મુખ્ય ઉપાસના, બાકી ધર્મ રાખવો ને વચનામૃત આદિક શાસ્ત્રનો અભ્યાસ રાખવો. ॥૧૬૬॥

અને મૂંઝવણ ટાળ્યાનો ઉપાય જે : કાળની ગતિ જાણવી, જન્મ-મૃત્યુનું દુ:ખ વિચારવું, ભગવાનનો મહિમા વિચારવો. વળી આપણું કોઈ નથી ને આપણે કોઈના નથી. વળી, આત્મા તો ત્રણ દેહથી વિલક્ષણ છે, એમ જ્ઞાનીને તો અનંત લોચન[૧] છે ને મૂંઝવણ ટાળ્યાના પણ અનેક ઉપાય છે, ને મૂંઝવણ પણ અનેક પ્રકારની છે. ॥૧૬૭॥

પ્રથમ કાંઈ નહોતું ને આટલાં કારખાના થયાં ને હજી થાય છે ને વળી થાશે, એ તો વધતું જ જાશે; પણ મુખ્ય તો કથાવાર્તા, ધ્યાન ને મોટા સંતનો સમાગમ, એ જ કરવાનું છે. ૧૬૮॥

અને અંતરદૃષ્ટિ કરીને હૈયામાં જોવું ને તે વિના તો

૧.આંખ; સમજણરૂપી નેત્ર

ગુણદોષ યથાર્થ ન સૂઝે. ને **અંતરદૃષ્ટિ કરવી એ જ નિર્ગુણપણું છે ને બાહ્યદૃષ્ટિમાં સગુણપણું છે.** વળી, બાહ્યદૃષ્ટિ દૈત્યની કહી છે ને અંતરદૃષ્ટિ રાખવાનો અભ્યાસ કરતાં સુખ પણ થાય ને જેમ ચકમક ખરે તે ખેરતાં દેવતા કળીમાં લાગી જાય છે, એમ કોઈક દિવસ પ્રકાશ થઈ જાય; એ સિદ્ધાંત વાત છે. ॥૧૬૯॥

વરતાલમાં કથા થઈ તે ફેરે[૧] ઘણા દિવસ સુધી પ્રતિલોમ કરવાની વાતો કરી ને કરાવી. એવી રીતનો અભ્યાસ કરવા-સાંભળવાનો નિરંતર રાખે ત્યારે તે વાત સમજાય ને તે માર્ગે ચલાય, પણ તે વિના થાય નહિ. ॥૧૭૦॥

અને ઉપાસના સમજવી જે, કોટાનકોટિ ભગવાનના અવતાર જે શ્રીકૃષ્ણ, રામચંદ્ર, વાસુદેવ, નરનારાયણ ઇત્યાદિક સર્વેના કારણ મહારાજ છે. ને પૂર્વે અવતાર થઈ ગયા એવા તો આજ સત્સંગી ને સાધુ છે પણ આપણને મહિમા પૂરો સમજાતો નથી. ને શ્રીકૃષ્ણે કેટલું જ્ઞાન કર્યું ત્યારે એક ઉદ્ધવે ત્યાગ કર્યો ને આજ તો વીસ વીસ વરસના સંસાર મૂકીને ચાલ્યા આવે છે, ને પૂર્વે શાસ્ત્રમાં સ્ત્રી તો કોઈ ત્યાગી થઈ સાંભળી નથી, ને આજ તો હજારો બાઈયો ત્યાગી થાય છે. ને પૂર્વે ભગવાન બે-ત્રણને તેડવા આવ્યા તે શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે, ને આજ તો ઘરોઘર[૨] ભગવાન તેડવા આવે છે; ને બીજા અવતાર મોટા મોટા તે પારસમણિ જેવા છે ને પુરુષોત્તમ તો ચિંતામણિ છે. ॥૧૭૧॥

૧.વખતે ૨.સત્સંગીના દરેક ઘરે

અને **ભગવાનનું સ્વરૂપ નિર્દોષ સમજવું ને મોટા મોટા એકાંતિક સાધુને પણ એમ સમજવા, તે બરોબર કોઈ સાધન નથી.** તે વચનામૃતમાં કહ્યું છે એમ ચાર શાસ્ત્રે કરીને સમજવું, તથા સ્વરૂપનિર્ણયમાં[૧] કહ્યું છે એમ સર્વ પ્રકારે નિર્બાધપણે ને નિર્દોષપણે સમજવું. તે આત્યંતિકપ્રલય જે જ્ઞાનપ્રલય કરવાનો છે ત્યાં સુધી સમજવાનું છે. તે જેને આત્યંતિકપ્રલય[૨] થયો હોય તે સાથે જોડાય ત્યારે તેથી થાય. ॥૧૭૨॥

અને ગમે એવા હોય તેને પણ સેવાએ કરીને કે પદાર્થે કરીને રાજી કરીએ. ને પદાર્થે કરીને રાજી ન થાય એવા તો કૃપાનંદસ્વામી, મુક્તાનંદસ્વામી, ગોપાળાનંદસ્વામી એ કોઈ રીતે ન જિતાય; કેમ જે, એને તો સેવા કે કોઈ પદાર્થ જોઈએ નહિ. પણ તે **એક ઉપાયે જિતાય જે, એના આગળ દીન થાવું ને હાથ જોડવા; એવો બીજો ઉપાય નથી.** ॥૧૭૩॥

અને ક્રિયાનું પ્રધાનપણું થઈ ગયું છે તેથી જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ, મહિમા અને ઉપાસના તેની વાત કરે છે કોણ ? ને સાંભળે છે કોણ ? પણ કથાવાર્તા કરતાં કરતાં થાય તે કરવું ને તે કરતાં થયું તે થયું ને બાકી ન થાય તે રહ્યું; પણ મુખ્ય તો એ જ કરવું ને બાકી તો ફેર[૩] ચડી જાય છે ને આ તો ગમે એટલું કરો પણ રાત્રિપ્રલયમાં સર્વનાશ પામી જાશે. ॥૧૭૪॥

૧.આ નામના ગ્રંથમાં ૨.માયા તથા માયાજન્ય આકારમાત્રનો ભાર ન પડે અને એક મૂર્તિપરાયણ જ રહેવાય એવી સમજણનો દૃઢાવ ૩.પ્રવૃત્તિનો વેગ

અને સભાની વાત બહુધા લાગે નહિ, એ તો એકાંતમાં પૂછવું-સાંભળવું ત્યારે સમાસ થાય છે. ને સમાગમ કરે તેનો સંગ લાગે ત્યારે તે સમાગમ કર્યો કહેવાય, તે જેમ પાણી લાગે છે[1] એમ જ્યારે સંગ લાગે ત્યારે તેનાં તો અવયવ ફરી જાય. ને સંગ તો કેવો છે ? તો એને લોભાદિક દોષ ન મૂકવા હોય તોપણ મુકાઈ જાય. ને જો દોષ મૂકવા હોય તોપણ જો ઊતરતો સંગ થઈ જાય તો મૂળગા દોષ વધી જાય, એમ સંગમાં રહ્યું છે. ॥૧૭૫॥

અને આંહીંથી તે પ્રકૃતિપુરુષ સુધી પણ વિષય સુખ, એમાં તે શું અધિક છે ? સર્વેનું આવું ને આવું છે અને બ્રહ્મચર્ય તો ક્યાંય નથી; તે આ લોકમાં, દેવતામાં, ઋષિના લોકમાં કે બીજા લોકમાં પણ નથી. એ તો અક્ષર, શ્વેતદ્વીપ, બદરિકાશ્રમ ને આંહીં સંતમાં - એ ચાર ઠેકાણે બ્રહ્મચર્ય છે. ॥૧૭૬॥

અને **ભક્તિમાં સ્વભાવ વધે ને ધ્યાનમાં દેહાભિમાન વધે, એ બે ગુણમાં બે દોષ જાણવા ને તે ટાળવા.** ॥૧૭૭॥

મોટાનો રાજીપો હોય તેના અંતરમાં સુખ વર્ત્યા કરે ને દેહમાં તો સુખ-દુઃખ આવે, તેનો તો નિર્ધાર નહિ; બાકી તેને દિન-દિન પ્રત્યે શ્રદ્ધા વૃદ્ધિ પામતી જાય ને દહાડે દહાડે વધતો જાય, એમ વર્તે ત્યારે એમ જાણવું જે મોટા રાજી છે. ને જેણે

૧. જેમ પાણીના સંગથી લાકડું પોચું થઈ જાય છે, ફૂલછોડ પ્રફુલ્લિત બને છે.

સ્વભાવ મૂક્યા હોય ને મૂકતો હોય ને મૂકવાનો આદર હોય, તે સર્વે ઉપર મોટાની દૃષ્ટિ રહ્યા કરે. ને એક તો સો જન્મે એકાંતિક થાવાનો હોય તે આ જન્મે થાય, ને આ જન્મે એકાંતિક થવાનો હોય તેને ઊતરતાનો સંગ થાય તો સો જન્મ ધરવા પડે. તેમાં દૃષ્ટાંત જે, જેમ દસ મણ પાણા સાથે એક મણ લાકડું બાંધે તે લાકડાંને બુડાડે, ને દસ મણ લાકડાં સાથે એક મણ પાણો બાંધે તે પાણાને તારે, એમ સંગમાં ભેદ રહ્યો છે. ॥૧૭૮॥

આ તો નિયમે કેટલુંય વર્તાય છે, પણ સર્વ વાતની છૂટી મૂકે જે, 'જેમ જેને ફાવે એમ વર્તવું' એવી આજ્ઞા થાય, ત્યારે કેટલું વર્તાય ? એમ પોતાનો તપાસ કરવો. ॥૧૭૯॥

નાના ખાતરાનું[૧] પાણી મોટી નદીમાં ભળે ને તે નદી સમુદ્રમાં ભળે. તેનો સિદ્ધાંત જે, અલ્પ જેવો જીવ હોય તે પણ મોટામાં[૨] જોડાય તો તે પણ ભગવાનને પામે એવો મોટાનો પ્રતાપ છે. ॥૧૮૦॥

અને ત્યાગીએ એક વખત ખાવું પછી બીજું જે મળે તે ત્યાગ કરવું, તે તો સ્ત્રી ભેળું નિષ્કામી રહેવું એવું કઠણ છે.॥૧૮૧॥

અને ટોપીવાળો[૩] મૂંઝાય ત્યારે બંગલામાં જતો રહે ને ત્યાં જઈને વિચાર કરે, એમ **પ્રવૃત્તિમાંથી નિવૃત્તિ પામીને પ્રતિલોમ દૃષ્ટિ કરીને વિચાર કરવો.** ॥૧૮૨॥

૧.ઝરણા કે વોકળાનું ૨.પ્રભુને પામેલા સમર્થ સત્પુરુષમાં ૩.અંગ્રેજ અફસર

ઉત્તમ પુરુષને સેવ્યા હોય ને તેને કસર રહી હોય ને તેનો દેહ પડે તે પછી એવો જોગ ન રહે તોપણ તેની ગમે તે પ્રકારે સહાય કરે. કેમ જે, એ તો સમર્થ છે, તે રક્ષા કરે. જેમ વ્યાસજીએ કીડાનું કર્યું[1] એમ કરે. ॥૧૮૩॥

લક્ષ્મીજી એક કીડીને ડાબલીમાં ઘાલીને કહે, 'આનું વિષ્ણુ કેમ પોષણ કરશે ?' પછી ત્રીજે દહાડે તપાસી જોયું, ત્યાં તો એ ડાબલીમાં લક્ષ્મીના ચાંદલાનો ચોખો પડી ગયેલ તે કીડીએ ખાધેલ. એમ ભગવાન તો પોષણ કરે. ॥૧૮૪॥

અને ભગવાન તો કેવા છે ? તો જે જીવ પોતાના સન્મુખ ચાલે તે સારુ તો બ્રહ્માંડ ફેરવી નાખે. તે જુઓને, પ્રહ્‌લાદનો દેહ જ જીવ જેવો કરી મૂક્યો. ॥૧૮૫॥

જેને સત્સંગ થાય તેને તો દુઃખ રહે નહિ ને દુઃખ રહે છે એટલી સત્સંગ કરવામાં કસર છે. અને સત્સંગ કરે છે તેને પણ કેટલાક પ્રકારના નાના ને મોટા મોસલ[2] ઊઠે છે, તેની વિક્તિ જે : તમાકુ ખાવી, પીવી ને સૂંઘવી, ને ડાકલાં, જૂગટું, ભવાયા, બજાણિયાં ને ગરીબ વર્ણનો માણસ ઘોડું રાખતો હોય, એ આદિક નાના મોસલ ને વ્યભિચાર, ચોરી, દારૂ, માંસ,

૧.વ્યાસ ભગવાને એક કીડા ઉપર કૃપાદષ્ટિ કરી. તેથી તેને ઉત્તરોત્તર ક્રમથી પોપટ, રાજકુમાર, ચક્રવર્તિ રાજાનો કામદાર, વિદ્વાન બ્રાહ્મણ અને છેલ્લે વૈરાગ્યે યુક્ત સંત બનાવી પ્રભુ સુધી પહોંચાડ્યો ૨.લેણું ઉઘરાવવા આવેલા રાજકીય માણસ જેવા વ્યસનો, દુર્ગુણો અને દુઃખો

INDEX

અફીણ એ આદિક મોટા મોસલ; તે સર્વ પ્રકારનું ખર્ચ ન થાય તથા કોઈ પ્રકારનો દંડ ભરવો ન પડે, ને બાકી કેટલોક વિવેક આવે, તેથી વ્યવહાર કરતાં આવડે, જે કમાવું-ખર્ચવું તે સર્વેને વિચારીને કરે. ॥૧૮૬॥

પ્રથમના કરતાં આજ કેટલુંક દેશકાળનું સાનુકૂળ છે, ને મોરે તો કટક[૧] આવતાં, હિમ પડતાં, કાળ પડતાં, તીડ આવતાં ને ચોર ને ધાડાં પડતાં ને ટૂંટિયું;[૨] એ સર્વે ઈતિઓ[૩] કહેવાય. ॥૧૮૭॥

નાના ગામમાં લાખ રૂપિયાની હૂંડી[૪] લખનાર ન મળે, તે તો શહેરમાં મળે, ને કરોડ રૂપિયાની હૂંડી તો કોઈક બહુ મોટા શહેરમાં મળે; તેમ અતિ ઉત્તમનો સંગ ઝાઝે ઠેકાણે મળે નહિ ને તે મળ્યા વિના અતિ ઉત્તમ જ્ઞાન થાય નહિ. ને મોટાની દૃષ્ટિએ આ લોકનો વ્યવહાર તો કીડીઓ ને પશુ-પક્ષીના જેવો છે. ॥૧૮૮॥

અને પરલોકમાં જાવું છે એવો તો કોઈ મનસૂબો કરતા જ નથી, પણ આંહીં તો નહિ જ રહેવાય ને આ લોકમાં તો જાણીએ આવ્યા જ નથી એવું કરી નાખવું ને છેલ્લો જન્મ કરી નાખવો. તે છેલ્લો જન્મ તે શું ? જે, 'ક્યાંયે વાસના રહેવા દેવી નહિ. ને આ લોકની સ્થિતિ બાંધવાનું[૫] તાન છે, પણ એ તો નહિ રહે ને ગમે

૧.લશ્કરી ચડાઈ ૨.જુઓ પેજ : ૧૫૮ ૩.ઉપદ્રવો ૪.નાણાની આપ-લે કરવા માટેનો શાહુકાર શેઠે લખેલ કાગળ –ચેક ૫.ધન, સ્ત્રી, પુત્ર, મકાન અને સમાજમાં આબરૂ, એમ સર્વ રીતે સેટ થઈ જવાનું

એટલાં કામ કરશું તોપણ સર્વે એક દિવસ મૂકીને સ્વભાવ પણ મૂકવા છે ને સાધુ થાવું છે; તે સારુ કથા, વાર્તા, સ્મૃતિ કરવી, ગુણ ઓળખવા એ કરવાનું છે.' ॥૧૮૯॥

ભગવાનની મૂર્તિ, ભગવાનના સાધુ ને ભગવાનની આજ્ઞા એ ત્રણ વાતમાં જ માલ છે એવો બીજી કોઈ વાતમાં માલ નથી. ને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ તે તો જેમ કોદાળી, પાવડા ને દાતરડાં તેને ઠેકાણે છે; મોટાની તો એમ સમજણ છે. ને અમે તો એક ભગવાન રાખ્યા છે ને બીજું રાખ્યું નથી. ॥૧૯૦॥

અને ગુણમાં દોષ રહ્યા છે, તે શું ? જે પોતે ત્યાગ રાખે ને બીજાનો દોષ આવે ને પોતે ન સૂવે ને જે સૂવે તેનો અવગુણ લે, ઇત્યાદિક બહુ વાત છે, તે અવશ્ય સમજવાની છે. ॥૧૯૧॥

અને સ્વભાવનું બળ સર્વ કરતાં અધિક છે, તે કેમ ? જે વિષયના સંકલ્પ થાય એ તો વાસના કહેવાય, પણ ભગવાનની સ્મૃતિ કરતાં જે સંકલ્પ થાય તે સર્વ સ્વભાવ કહેવાય. ॥૧૯૨॥

ઇતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય ગુણાતીતાનંદસ્વામીએ કરેલી વાતોમાં સંતસમાગમનું મુખ્યપણું કહ્યું એ નામે ત્રીજું પ્રકરણ સમાપ્ત.

પ્રકરણ-૪

શ્રીપૂર્ણપુરુષોત્તમ ભગવાનનાં ઐશ્વર્ય તથા સામર્થ્યનું મુખ્યપણું

માણાવદરમાં મયારામ ભટ્ટને ઘેર રામાનંદસ્વામીને પઠાણે પૂછ્યું જે, 'તમને આ લોક સર્વે અલ્લા કહે છે તે તમે અલ્લા છો ?' ત્યારે રામાનંદસ્વામી તે પઠાણ પ્રત્યે બોલ્યા જે, 'અમે તો ફકીર છીએ પણ અલ્લાની આજ્ઞાએ કરી અલ્લાની ગાદીએ બેઠા છીએ.' એમ રામાનંદસ્વામીએ કહ્યું. ત્યારે મહારાજે પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને તે પઠાણને સમાધિ કરાવી, ને તે સમાધિને વિષે પોતાની સ્તુતિ કરતા જે સર્વે પેગંબર તથા રામાનંદસ્વામી તથા સર્વે અવતાર, એ સર્વેનાં દર્શન અક્ષરધામને વિષે કરાવ્યાં; અને તે સર્વેને પોતાની મૂર્તિને વિષે લીન કરી દેખાડ્યા.

પછી શ્રીજીમહારાજે પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને તે પઠાણને જગાડ્યો. પછી તે પઠાણ રામાનંદસ્વામી પ્રત્યે બોલ્યો જે, "તમારા હિંદુમાં એવો અન્યાય કેમ છે ? જે મોટા છે તે હેઠા બેઠા છે ને છોટા છે તે ઊંચા બેઠા છે ?" ત્યારે રામાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, "અમારે હિંદુમાં એવો ધારો છે જે, રામચંદ્રજી હેઠા બેસતા ને રામચંદ્રજીની આજ્ઞાએ કરીને વસિષ્ઠ ઊંચા બેસતા. તેમ અમે

પણ આ નીલકંઠ બ્રહ્મચારીની આજ્ઞાએ કરીને ઊંચા બેઠા છઈએ પણ મોટા તો એ છે." એવી રીતે રામાનંદસ્વામીએ મર્મે કરીને ઉત્તર કર્યો. ॥૧॥

જેતપુરમાં ઉનડરાજાને ઘેર રામાનંદસ્વામીએ પોતાના ધર્મધૂરંધરપણાની[૧] શ્રીસહજાનંદસ્વામીને સોંપણી કરી, ત્યારે કોઈને સંશય થયો જે, 'મોટા મોટા સાધુ છે તેને કેમ સોંપણી ન કરી ?' ત્યારે રામાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'આ નીલકંઠ બ્રહ્મચારી તો મોટા મોટા રામ, કૃષ્ણ, વાસુદેવ ને અક્ષરાદિક એ સર્વેને પ્રાર્થના કરવા યોગ્ય ને પૂજવા યોગ્ય છે; ને અમે પણ એના મૂક્યા આવ્યા છીએ, ને એ તો અનેક જીવનાં કલ્યાણ કરતાં કરતાં અહીં આવે છે.

આ તો સર્વોપરી રામકૃષ્ણાદિક અવતારના અવતારી તે હરિપ્રસાદ નામે વિપ્રને ઘેર પ્રગટ થયા છે. માટે એ તો સર્વેને માનવા યોગ્ય, ભજવા યોગ્ય, ને પામવા યોગ્ય છે. પૃથ્વીને વિષે શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ ચિત્રવિચિત્ર અનંત પ્રકારના છે, તેમ સર્વ અવતાર થકી, સર્વ વિભૂતિ થકી, સર્વશક્તિ થકી, અક્ષરના મુક્ત થકી ને અક્ષરધામ એ સર્વ થકી અતિ સર્વોપરી, અક્ષરાતીત, સર્વસુખમય, આનંદમય, સર્વજ્ઞ, સર્વત્રપૂર્ણ, દિવ્ય-મૂર્તિ, સર્વોત્તમ કારણ, સર્વકર્મફળપ્રદાતા, સર્વાધાર, સર્વ-શિક્ષક,[૨] સર્વવ્યાપક, સર્વોપાસ્યમૂર્તિ, સર્વચિંતનીય, સર્વરસમય,

૧.સંપ્રદાયના નેતૃત્વની ૨.જીવ-ઈશ્વરાદિ તમામને જ્ઞાન આપનારા

સર્વઈચ્છામય, પરિપૂર્ણમૂર્તિ, નિર્દોષમૂર્તિ, અખંડમૂર્તિ, સર્વભજનીય, સર્વઐશ્વર્યભાજન,[1] સર્વશક્તિભાજન, સર્વવિભૂતિભાજન, સર્વસુંદરતાભાજન, સર્વલાવણ્યભાજન, સર્વકરુણાભાજન, અનંત કલ્યાણકારી દિવ્યગુણભાજન, તરેહ તરેહના ચિત્રવિચિત્ર મહા-આશ્ચર્યકારી, અનવધિકાતિશય,[2] અજહત્[3] સ્વરૂપ, સ્વભાવ, ગુણ તેના મહોદધિ;[4] એવા શ્રીસહજાનંદસ્વામી પુરુષોત્તમ સર્વોપાસ્ય, રાજાધિરાજ છે; અને સર્વ અવતારના અવતારી છે. માટે નીલકંઠ બ્રહ્મચારીના જે ગુણ છે તેને કહેવા-જાણવાને અર્થે તો અક્ષર પર્યંત કોઈ સમર્થ નથી; તો હું પણ કહેવા-જાણવાને અર્થે ક્યાંથી સમર્થ થાઉં ? તે માટે આ તો અગણિત જીવનાં કલ્યાણ કરવાને અર્થે અક્ષરધામમાંથી આંહીં પધાર્યા છે.

તે માટે અમે તો એમની આજ્ઞાએ કરીને જીવનાં કલ્યાણ કરતા, પણ હવે તો સાક્ષાત્ પોતે પુરુષોત્તમ પધાર્યા છે; એટલે જેવો પોતાનો પ્રતાપ છે ને મહિમા છે, તેવાં જ જીવનાં કલ્યાણ કરશે; માટે આ તો અક્ષરધામના પતિ સર્વોપરી પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન પધાર્યા છે. ને તે પૂર્વે ભગવાનના અવતાર થયા તેણે જીવોનાં જે કલ્યાણ કર્યાં છે તેવાં કલ્યાણ તો પોતાના ભક્ત દ્વારા સહેજમાં કરશે. એવા જે આ નારાયણમુનિ તેના પ્રતાપ ને ઐશ્વર્ય છે તે તમોને આગળ જણાશે.' એવી રીતે રામાનંદ

૧.સર્વ ઐશ્વર્યનો ખજાનો ૨.જેના શ્રેષ્ઠપણાનો કોઈ અવધિ નથી તેવા ૩.જેમાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય માયિકભાવનો લેશ પણ નથી તેવા દિવ્ય ૪.મહાસાગર

સ્વામીએ પોતાના આશ્રિત જે પરમહંસ તથા સત્સંગી તેમની આગળ આ નીલકંઠ બ્રહ્મચારીના પ્રતાપની બહુ વાત કરી. ॥૨॥

અને ગામ ફરેણીમાં મંદિરની જગ્યા છે ત્યાં હાલ બેઠક છે, ત્યાં રામાનંદસ્વામી દેહત્યાગ કરીને ધામમાં ગયા. ત્યાર પછી શ્રીસહજાનંદસ્વામી જે તે પોતાના ગુરુની દેહક્રિયા[૧] કરીને તેની ધર્મધૂરપણાને ઉપાડી લેતા હવા. ને તે સ્વામીના જે આશ્રિત તેમની સત્શાસ્ત્રના ઉપદેશે કરીને સંભાવના[૨] કરતા હવા ને તેમને પોતાનો અલૌકિક પ્રતાપ દેખાડીને પોતાને વિષે તેમનાં ચિત્તને તાણી લેતા હવા, ને કેટલાક મનુષ્યને સમાધિ કરાવતા હવા.

પછી લોજમાં તે પ્રતાપને જોઈને વ્યાપકાનંદસ્વામીને શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપનો સર્વોપરી નિશ્ચય નહોતો થાતો. પછી તે વ્યાપકાનંદસ્વામીને પણ સમાધિ કરાવીને અક્ષરધામને વિષે અનંત કોટિ મુક્તે સહિત પોતાનું દર્શન કરાવ્યું, તોપણ નિશ્ચય ન થયો; ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, “આ સર્વે મુક્તની એકકાલાવચ્છિન્ન[૩] પૂજા કરો ને તમારે વિષે લીન કરો.”

ત્યારે વ્યાપકાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, ‘હે મહારાજ ! એમ કેમ થાય ?’ ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, “તમે એમ સંકલ્પ કરો જે, આ રામાનંદસ્વામી ભગવાન હોય, તો તેમના સામર્થ્યે કરીને હું એટલાં રૂપે થાઉં.” ત્યારે તેમણે એમ સંકલ્પ કર્યો,

૧.અંતિમવિધિ ૨.સાર-સંભાળ ૩.એક સાથે, એક જ સમયે

તોપણ અનંતરૂપે ન થવાણું. ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "ચોવીસ અવતારનાં નોખાં નોખાં નામ લઈને સંકલ્પ કરો, જે એ પુરુષોત્તમ ભગવાન હોય, તો તેમના સામર્થ્યે કરીને હું અનંતરૂપે થાઉં." ત્યારે તેમણે એમ કર્યું તોપણ અનંતરૂપે ન થવાણું.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "અમારું નામ લઈને સંકલ્પ કરો જે, સહજાનંદસ્વામી સર્વ અવતારના અવતારી પુરુષોત્તમ ભગવાન હોય, તો હું અનંતરૂપે થાઉં." પછી શ્રીજીમહારાજનું નામ લીધું ત્યારે અનંતરૂપે થવાણું. ને સર્વ મુક્તની એકકાલાવચ્છિન્ન પૂજા કરી ને સર્વ મુક્તને પોતાને વિષે લીન કર્યા. ત્યારે એવા પ્રતાપને જોઈને વ્યાપકાનંદ સ્વામીને શ્રીજીમહારાજને વિષે સર્વ અવતારના અવતારી પૂર્ણપુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય થયો. પછી સમાધિમાંથી ઊઠ્યા ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'તમારે સમાધિમાં જેવી રીતે દેખાણું હોય તેવી રીતે સર્વને કહો.'

ત્યારે વ્યાપકાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, **"આ શ્રીજીમહારાજ તો સર્વ અવતારના અવતારી ને અક્ષરધામના પતિ છે; તે માટે રામાનંદસ્વામી તથા પૂર્વે થયા જે રામકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતાર તે સર્વે શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે લીન થયા એમ મેં અક્ષરધામમાં દીઠું. માટે આ શ્રીજીમહારાજ સર્વોપરી ભગવાન છે."** ત્યારે તે વ્યાપકાનંદસ્વામીની વાત સાંભળીને રામાનંદ સ્વામીના નિશ્ચયવાળા હતા તથા બીજા મતવાળા હતા તેમના

માન્યામાં વાત આવી નહિ. ત્યારે તે સર્વેએ શ્રીજીમહારાજને પ્રાર્થના કરીને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ વાત અમારે સર્વેને સમજ્યામાં આવતી નથી, માટે અમને જે રીતે સમજાય તેવી રીતે કૃપા કરીને કહો.'

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'તમે ધ્યાનમાં બેસો ને પોતપોતાના ઈષ્ટદેવને સંભારો, તો એ વાત તમોને જેમ છે તેમ જણાશે.' ત્યારે તે સર્વે ધ્યાનમાં બેઠા. ત્યારે તેમને શ્રીજી મહારાજ પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને તે સર્વને સમાધિ કરાવીને અક્ષરધામને વિશે અનંત મુક્તે સહિત પોતાની દિવ્ય મૂર્તિનું સાક્ષાત્ દર્શન કરાવતા હવા. તથા રામાનંદસ્વામી તથા સર્વે અવતાર તે પોતાની સેવામાં દેખાડતા હવા. પછી પોતાની મૂર્તિમાં સર્વે અવતારને લીન કરી દેખાડતા હવા. તેમાં કેટલાક મનુષ્યને શ્રીજીમહારાજનો અડગ નિશ્ચય થયો. પછી તે ભક્તને શ્રીજીમહારાજ સમાધિમાંથી જગાડતા હવા.

પછી તે ભક્ત બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! તમે તો સર્વોપરી પુરુષોત્તમ ભગવાન છો, માટે તમારા પ્રગટ પુરુષોત્તમપણાના નિશ્ચયમાં સંશય ન થાય એવી કૃપા કરો.'

ત્યારે તે પ્રત્યે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "આ પુરુષોત્તમ ભગવાન તો ક્યારેય આ બ્રહ્માંડને વિષે આવ્યા નથી ને આવશે પણ નહિ. માટે આ તો સર્વોપરી મૂર્તિ છે તે આ જે નિશ્ચય તે ફરવા દેવો નહીં." એમ કહીને પછી શ્રીજીમહારાજ તેમના

ઉત્સાહને અર્થે ને તેમની બુદ્ધિની દૃઢતાને અર્થે પોતાનું જે નાના પ્રકારનું ઐશ્વર્ય તે સમાધિએ કરીને દેખાડતા હવા.

તેમાં કેટલાક મનુષ્યને તો અક્ષરધામને વિશે અનંત મુક્તે સેવ્યા થકા પોતાની અલૌકિક મૂર્તિનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાક મનુષ્યને તો ગોલોકને વિષે લક્ષ્મી, રાધિકા ને શ્રીદામાદિક પાર્ષદે સહિત તે રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને વૈકુંઠલોકને વિષે લક્ષ્મી ને નંદસુનંદાદિક પાર્ષદે સહિત વિષ્ણુ-રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને શ્વેતદ્વીપને વિષે નિરન્નમુક્તે સહિત મહાપુરુષરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને તો અવ્યાકૃત ધામને વિષે લક્ષ્મીઆદિક શક્તિઓ અને પાર્ષદે સહિત ભૂમાપુરુષરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને તો બદરિકાશ્રમને વિષે મુનિઓએ સહિત નરનારાયણ-રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને તો ક્ષીરસમુદ્રને વિષે લક્ષ્મી ને શેષનાગે સહિત યોગેશ્વરરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને તો સૂર્યના મંડળને વિષે હિરણ્યમય પુરુષરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને તો અગ્નિમંડળને વિષે યજ્ઞપુરુષરૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને તો પ્રણવના[૧] જે નાદ[૨] તે તત્કાળ સંભળાવતા હવા; ને કેટલાકને તો કોટિ કોટિ સૂર્ય સરખું જે પોતાનું તેજ તેને દેખાડતા હવા; ને કેટલાકને તો જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ થકી પર ને સચ્ચિદાનંદ છે લક્ષણ જેનું ને

૧.ૐકારના ૨.અવાજ

INDEX

દૃષ્ટા[૧] છે નામ જેનું, એવું જે બ્રહ્મતેજ તે રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને તો બ્રહ્માંડના આધાર ને પુરુષસુક્તને વિષે કહ્યા એવા જે વૈરાટપુરુષ તે રૂપે પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને કેટલાકને તો ભૂગોળ-ખગોળને વિષે રહ્યાં જે દેવતાનાં સ્થાનક ને ઐશ્વર્ય તેને દેખાડતા હવા; ને કેટલાકને તો આધારાદિક છ ચક્રને[૨] વિષે રહ્યાં એવા જે ગણેશ આદિક દેવતાનાં સ્થાનક તેને પૃથક્ દેખાડતા હવા.

ક્યારેક તો સો-સો ગાઉને છેટે રહ્યા એવા જે પોતાના ભક્ત, તેમને પ્રત્યક્ષપ્રમાણ પોતાનું દર્શન દેતા હવા; ને ક્યારેક તો છેટે રહ્યા એવા જે પોતાના ભક્ત તેમણે પોતાના ઘરને વિષે શ્રીજીમહારાજની પ્રતિમાને આગળ ધર્યું જે નૈવેદ્ય તેને પોત-પોતાના ભક્તને વિસ્મય પમાડતા થકા જમતા હવા; ને ક્યારેક તો દેહ ત્યાગને કરતા એવા જે પોતાના ભક્તજન તેમને પોતાના ધામ પ્રત્યે લઈ જાવાને ઈચ્છતા થકા ત્યાં પોતે આવીને તે ભક્તના ગામને વિષે રહ્યા એવા જે બીજા ભક્ત તથા અભક્ત તેમને પણ પોતાનું સાક્ષાત્ દર્શન દેતા હવા.

એવી રીતે મુમુક્ષુ અથવા મુમુક્ષુ નહીં એવા જે જન તેમને પોતાનાં અલૌકિક ઐશ્વર્ય દેખાડતા એવા જે શ્રીસહજાનંદસ્વામી મહારાજ, તેમને જોઈને અતિશય વિસ્મયને પામ્યા એવા જે

૧.સાક્ષી; અંતર્યામી ૨.છ **ચક્ર :** મુલાધાર, સ્વાધિષ્ઠાન, મણીપુર, અનાહત, વિશુદ્ધ, આજ્ઞા

હજારો મનુષ્યો, તે પોતપોતાના મતનો ને ગુરુનો ત્યાગ કરીને શ્રીજીમહારાજનું પ્રગટ પ્રમાણ ભજન કરતા હવા.

પછી તે પ્રતાપને જોઈને ઘણાક જે મતવાદી તે શ્રીજીમહારાજ સંગાથે વિવાદ કરવા આવ્યા, પણ વાદે કરીને શ્રીજીમહારાજને જીતવાને કાજે કોઈ સમર્થ ન થયા. ને પછી તે સર્વે મતવાદી જે તે શ્રીજીમહારાજનો અલૌકિક ઐશ્વર્ય પ્રતાપ દેખીને નમસ્કાર કરીને બોલ્યા જે, “હે મહારાજ ! તમે તો પરમેશ્વર છો. માટે અમારા જે જે ઈષ્ટદેવ છે તેનાં દર્શન અમને કૃપા કરીને કરાવો.” એવી રીતે તેમનું પ્રાર્થના-વચન તેને સાંભળીને, તે સર્વને ધ્યાનમાં બેસારીને પોતાને પ્રતાપે કરીને તેમને તત્કાળ સમાધિ કરાવતા હવા.

પછી તે સર્વે જે તે, શ્રીજીમહારાજનાં દર્શનમાત્રે કરીને ખેંચાઈ ગયાં છે નાડી-પ્રાણ જેમનાં એવા થકા પોતપોતાના હૃદયને વિષે પોતપોતાના ઈષ્ટદેવરૂપે શ્રીજીમહારાજને દેખતા હવા.

તેમાં જે વલ્લભકુળને આશ્રિત એવા વૈષ્ણવ હતા તે તથા માધ્વિ સંપ્રદાયના હતા, એ બે તો ગોપીના ગણે વીંટાણા ને વૃંદાવનને વિષે રહ્યા એવા જે બાળલીલાએ કરીને મનોહર મૂર્તિ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે રૂપે દેખતા હવા; ને જે રામાનુજ સંપ્રદાયના હતા તે તો નંદ, સુનંદ ને વિશ્વકસેન અને ગરૂડાદિક પાર્ષદે સહિત લક્ષ્મીનારાયણરૂપે દેખતા હવા; ને જે રામાનંદી હતા તે તો સીતા, લક્ષ્મણ ને હનુમાને યુક્ત થકા દિવ્ય સિંહાસન

ઉપર બેઠા એવા જે શ્રીરામચંદ્રજી તે રૂપે દેખતા હવા; ને જે શંકરાચાર્યના મતવાળા હતા તે તો બ્રહ્મજ્યોતિરૂપે દેખતા હવા; ને જે શૈવી હતા તે તો પાર્વતી ને પ્રમથગણે[૧] સહિત જે શિવજી તે રૂપે દેખતા હવા; ને જે સૂર્યના ઉપાસક હતા તે તો સૂર્યના મંડળને વિષે રહ્યા જે હિરણ્યમય[૨] પુરુષ તે રૂપે દેખતા હવા; ને જે ગણપતિના ઉપાસક હતા તે તો મહાગણપતિ રૂપે દેખતા હવા; ને જે દેવીના ઉપાસક હતા તે તો દેવીરૂપે દેખતા હવા; ને જે જૈન હતા તે તીર્થંકરરૂપે દેખતા હવા; ને જે યવન હતા તે તો પેગંબરરૂપે દેખતા હવા.

એવી રીતે સમાધિએ કરીને પોતપોતાના ઈષ્ટદેવરૂપે શ્રીજીમહારાજને જોઈને સર્વ અવતારના કારણ જાણીને, પોત-પોતાના મતનો ત્યાગ કરીને, શ્રીજીમહારાજનો દૃઢ આશ્રય કરતા હવા; ને પ્રગટ પ્રમાણ ભજન કરતા હવા.

એવી રીતે શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ જે તે પોતાના પ્રતાપે કરીને જીવનું જે મૂળ અજ્ઞાન તેનો નાશ કરતા થકા, પૃથ્વીને વિષે નાશ પામ્યો જે એકાંતિકધર્મ તેનું રૂડી રીતે સ્થાપન કરતા હવા.॥૩॥

શ્રીજીમહારાજને લોજમાં સમાધિવાળા મૂળજી ભક્તે કહ્યું જે, 'પુરુષોત્તમના બીજા અનંત અવતાર થયા ને બીજા થાશે ને બીજાં ધામમાં જે સર્વે મૂર્તિઓ છે, તે સર્વેનું મને દયા કરીને દર્શન કરાવો.'

૧.કૈલાસવાસી શંકરના સેવકોએ ૨.તેજસ્વી

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'બીજા સર્વે અવતાર તેમનાં નામ લઈને સંકલ્પ કરો, જે એ જો સર્વેના કારણ હોય તો તેમને પ્રતાપે કરીને મારે એ સર્વેનું દર્શન થાઓ.' ત્યારે તે ભક્તે બીજા સર્વે અવતારનું નામ લઈને સંકલ્પ કર્યો, પણ તે સર્વેનાં દર્શન થયા નહીં.

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, **"તે સર્વેના કારણ પ્રગટ પ્રમાણ પુરુષોત્તમ આ શ્રીજીમહારાજ હોય, તો તે સર્વેનું દર્શન મને થાઓ." પછી એમ સંકલ્પ કર્યો કે તત્કાળ એ સર્વે રૂપનાં દર્શન થયાં, ને તે સર્વે અવતાર તે શ્રીજીમહારાજની સ્તુતિ કરતા થકા શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે લીન થયા.** એવી રીતે પોતાનો સર્વોપરી પ્રતાપ દેખાડીને પોતાના પુરુષોત્તમપણાનો દૃઢ નિશ્ચય મૂળજી ભક્તને કરાવ્યો. ॥૪॥

દીવ ગામનો વાણિયો સંઘ કાઢીને દ્વારકાની જાત્રા કરવા જતો હતો. તેને લોજપુરમાં શ્રીરામાનંદસ્વામી મળ્યા, તેને ચમત્કાર દેખાડ્યો, તેણે કરીને તેમને ભગવાનપણાનો રામાનંદ સ્વામીને વિષે નિશ્ચય થયો. પછી તે ભક્ત પાછો દીવ ગયો ને પછી ઘણા દિવસે પાછો દર્શને આવ્યો ત્યારે રામાનંદસ્વામી તો દેહ મૂકીને ધામમાં ગયેલા.

પછી તે ભક્ત શ્રીજીમહારાજ પાસે આવીને બેઠો. ત્યારે મહારાજ બોલ્યા જે, 'તમારે કાંઈ સંશય હોય તો આ બાળક લખમણ સમાધિવાળો છે તેને પૂછો.'

ત્યારે તેમણે જે પ્રશ્ન પૂછ્યા. તે પ્રશ્નના ઉત્તર સમાધિવાળો બાળક તેણે કર્યા. એમ બાળક દ્વારા રામાનંદસ્વામીના જેવો શ્રીજીમહારાજે ચમત્કાર જણાવ્યો, ત્યારે તે ભક્તે શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! હું પ્રથમ રામાનંદસ્વામીને ભગવાન જાણતો હતો, પણ તે રામાનંદસ્વામીના જેવો આ બાળકને વિષે તમારે પ્રતાપે કરીને ચમત્કાર જણાયો; ત્યારે તમારા મોટા મોટા સાધુ તથા સત્સંગી તેમનો પ્રતાપ તો ઘણો હશે ને તમારી મૂર્તિનો જે પ્રતાપ ને મહિમા તે તો બહુ અધિક જ હશે. માટે તમારા સ્વરૂપનું જેમ છે તેમ યથાર્થ મને જ્ઞાન થાય, તેમ કૃપા કરીને મને કહો.'

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે તે ભક્તને કહ્યું જે, 'અંતરની વાર્તા જાણવે કરીને ભગવાનપણાનો નિશ્ચય થાય છે, તો અમારા મોટા મોટા સાધુ તથા સત્સંગી તે અનંત જીવની વાર્તા જાણે એવા છે. માટે પૂર્વે થયા જે અવતાર તેમના જેવું ઐશ્વર્ય તે તો અમારા સાધુ-સત્સંગીમાં જણાય છે. ને અમે તો સર્વે અવતારના અવતારી ને અક્ષરધામના પતિ શ્રીપુરુષોત્તમનારાયણ છઈએ, તે અગણિત જીવોનાં કલ્યાણને અર્થે પ્રગટ થયા છઈએ.' તે વાર્તાને સાંભળીને તે ભક્તને શ્રીજીમહારાજના પુરુષોત્તમપણાનો નિશ્ચય થયો.

પછી તે ભક્તે શ્રીજીમહારાજના પ્રગટ પુરુષોત્તમપણાની વાર્તા તે બીજા રામાનંદસ્વામીના જૂના હરિભક્ત હતા તેમની

આગળ કહી, પણ તે વાત તેમના માન્યામાં ન આવી. પછી તે રામાનંદસ્વામીના નિશ્ચયવાળા હરિભક્ત હતા, તેમણે શ્રીજી મહારાજની પાસે આવીને તે નિશ્ચયની વાત પૂછી. ત્યારે તેને શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'તમે ધ્યાનમાં બેસો તો જેમ છે તેમ જણાશે.' ત્યારે તે હરિભક્ત ધ્યાનમાં બેઠા. તેમને શ્રીજીમહારાજ પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને સમાધિ કરાવતા હવા.

તે અક્ષરધામને વિષે અનંત પાર્ષદે[૧] સહિત પોતાની દિવ્ય મૂર્તિનું દર્શન કરાવ્યું, તથા રામાનંદસ્વામી તથા બીજા સર્વે અવતાર તે શ્રીજીમહારાજની સેવામાં દીઠા ને પછી તે સર્વે અવતાર શ્રીજીમહારાજને વિષે લીન થયા, એમ દીઠું. પછી તે સર્વે ભક્તને શ્રીજીમહારાજનો સર્વોપરી પુરુષોત્તમપણાનો દૃઢ નિશ્ચય થયો. પછી તે સર્વ ભક્તને પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને જગાડતા હવા. પછી સર્વે ભક્તે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે તો સર્વોપરી પુરુષોત્તમ છો તે અગણિત જીવોનાં કલ્યાણને અર્થે કૃપા કરીને આંહીં પધાર્યા છો.'

પછી શ્રીજીમહારાજ તે ભક્ત પ્રત્યે બોલ્યા જે, "આ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે આ બ્રહ્માંડને વિષે આવ્યા નથી ને આવશે પણ નહિ; માટે આ તો સર્વોપરી મૂર્તિ છે, તેમાં કિંચિત્‌માત્ર[૨] સંશય નથી." ॥૫॥

અગત્રાઈમાં હાલ મંદિર છે ત્યાં શ્રીજીમહારાજે ભાઈ

૧.મુક્તોએ ૨.લેશ પણ

રામદાસજીને કહ્યું જે, 'તમારું અંગ કહો; પછી અમે અમારું અંગ છે તે કહીશું,' પછી રામદાસભાઈએ પોતાનું અંગ કહ્યું જે, 'ત્રણ અવસ્થામાં જીવાત્માને વિષે તમારી મૂર્તિને તેજે સહિત અખંડ દેખું છું, એવું તમારી કૃપા થકી અખંડ વર્તે છે.'

પછી શ્રીજીમહારાજે પોતાનું અંગ કહ્યું જે, "અક્ષરાદિક મુક્ત તથા પુરુષ, કાળ, માયા, પ્રધાનપુરુષ તથા અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના ઈશ્વર તથા સર્વે વિભૂતિઓ[૧] તથા સર્વે જીવ એ સર્વેનો નિયંતા ને એ સર્વેનો કર્મફળપ્રદાતા તે હું એક જ છું; ને તે સર્વના સ્વરૂપ, સ્વભાવ ને ગુણ તેને અખંડ અમે દેખીએ-જાણીએ છીએ, પણ એ સર્વે જે અક્ષરાદિક તે મારી મૂર્તિનો મહિમા જેમ છે તેમ દેખવા-જાણવા સમર્થ નથી; ને હું પણ મારી મૂર્તિના મહિમાના અંતને નથી પામતો. ને એ સર્વે સામર્થ્ય તે મારી મૂર્તિના એક રોમના કોટિમાં ભાગની બરોબર પણ નથી આવતું; એવી અનવધિકાતિશય, મહાઆશ્ચર્યમય ને સર્વોપરી આ મૂર્તિ છે, એમાં કિંચિત્‌માત્ર સંશય નથી; એ અમારું અંગ[૨] છે, તે કહ્યું."॥૬॥

નાગડકામાં સ્વરૂપાનંદસ્વામી દેશમાંથી ફરીને આવ્યા, તેને લીંબડા હેઠે શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, "કેટલા જીવનાં કલ્યાણ કર્યાં ?" ત્યારે સ્વરૂપાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! મનુષ્ય તો લીંબડી કે નીચે દેખા હે.' ત્યારે સર્વે

૧.ઐશ્વર્યાર્થીઓ અથવા સામર્થીઓ ૨.સહજ વર્તન; સ્વાભાવિક સ્થિતિ

સંતે મહારાજને પૂછ્યું જે, "સ્વામીએ મનુષ્ય દેખ્યા નહીં ત્યારે કલ્યાણ કેનાં કર્યાં હશે ?"

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ સંત પ્રત્યે બોલ્યા જે, "બીજા તો નિયમ ધરાવીને વર્તમાન પળાવે ત્યારે કલ્યાણ થાય ને સ્વરૂપાનંદ સ્વામીનાં તો દર્શને કરીને જીવનાં કલ્યાણ થાય છે." ત્યારે સ્વરૂપાનંદસ્વામીએ શ્રીજીમહારાજને પૂછ્યું જે, "હે ગુરુસાહેબ ! આજ સત્સંગી કા કૈસા કલ્યાણ હોતા હૈ ?"

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "જૈસા કલ્યાણ બડે બડે અવતાર કા હોતા હે, વૈસા કલ્યાણ આજ સત્સંગીકા હોતા હે." ત્યારે સ્વરૂપાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'ગુરુસાહેબ ! તબ તો બોત બડા કલ્યાણ હોતા હૈ.'

ત્યારે સંતે શ્રીજીમહારાજને પૂછ્યું જે, "હે મહારાજ ! આજ આવું મોટું કલ્યાણ થાય છે, તેનું શું કારણ છે ?" ત્યારે શ્રીજીમહારાજ સંત પ્રત્યે બોલ્યા જે, "જ્યારે જૂ વિયાય ત્યારે લીખ આવે, ને હાથણી વિયાય ત્યારે ભેંસ જેવડું બચ્ચું આવે, તેમ પૂર્વે રામકૃષ્ણાદિક અવતાર થઈ ગયા ને આગળ બીજા થાશે ને બીજાં ધામને વિષે જે મૂર્તિઓ છે, તે સર્વેનું કારણ ને સર્વ થકી પર જે શ્રીપુરુષોત્તમનારાયણ તે અમે છઈએ, તે માટે એવું કલ્યાણ કરીએ છઈએ; તે જો એમાં ખોટું કહેતા હોઈએ તો અમને આ સર્વે પરમહંસના સમ છે. ને **આ પ્રગટ પુરુષોત્તના સ્વરૂપને સમજ્યામાં ખામી રહી જાશે, તો કલ્યાણમાં બહુ ફેર**

પડી જાશે, પછી દેહ મૂક્યા કેડે તે ખામી ભાંગશે નહીં. માટે જેમ વૈકુંઠવાસીને રહેવાનું વૈકુંઠધામ છે, ને જેમ ગોલોકવાસીને રહેવાનું ગોલોકધામ છે, એમ અમારે રહેવાનું અક્ષરધામ છે.

અક્ષરાતીત પ્રગટ પુરુષોત્તમ તેનો જેને નિશ્ચય થયો છે, તે જો સર્વેના કારણ જે મૂળપુરુષ, તેથી પર અક્ષરરૂપે પોતાના આત્માને નથી માનતો, તેને તો પ્રગટ પુરુષોત્તમનો યથાર્થ નિશ્ચય નથી. ને જેને મહિમાએ સહિત પ્રગટ પુરુષોત્તમનો યથાર્થ નિશ્ચય થયો છે, તે તો મૂળપુરુષ ને અક્ષર જેવા અનંત કોટિ મુક્તે સેવ્યા જે અક્ષરાતીત પ્રગટ પુરુષોત્તમ તેની ઉપાસના તથા ભક્તિ કરતો થકો પોતાને પૂર્ણકામ માને છે, તેને જ મહિમાએ સહિત નિશ્ચય છે. ને આ વાર્તા યથાર્થ તો ભગવાનના એકાંતિક ભક્ત હોય તેને પ્રસંગે કરીને સમજાય છે; પણ પોતાના બુદ્ધિબળે કરીને તથા શાસ્ત્રે કરીને પણ પોતાની મેળે સમજાતી નથી." એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે સંત આગળ પોતાના પ્રગટ પુરુષોત્તમપણાની વાત કરી. ॥૭॥

અગત્રાઈમાં પર્વતભાઈને શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિ તો ત્રણે અવસ્થામાં અખંડ દેખાતી હતી તોપણ એમ સંકલ્પ થયો જે, 'બીજા ભગવાનના અવતારનાં સ્વરૂપ કેવાં હશે ?' ત્યારે તે સંકલ્પ-માત્રે તે ભગવાનની ચોવીસ મૂર્તિઓ પર્વતભાઈની આગળ આવીને ઊભી રહી ને પર્વતભાઈએ દર્શન કર્યાં. પછી તે ચોવીસ અવતારનાં સ્વરૂપ શ્રીજીમહારાજની સ્તુતિ કરતે સતે શ્રીજી

મહારાજની મૂર્તિમાં લીન થતાં હવાં. એવી રીતે શ્રીજીમહારાજ પર્વતભાઈને પોતાનો અલૌકિક પ્રતાપ દેખાડતા હવા. ॥૮॥

અમદાવાદમાં સંતને દુષ્ટે કષ્ટ દીધું, ત્યારે શ્રીજીમહારાજ કાંકરિયે તળાવે બિરાજમાન હતા, ત્યાં સંત આવ્યા. તે સંતને શ્રીજીમહારાજ જોઈને એમ બોલ્યા જે, **"મારા પરમહંસની મોટા બ્રહ્માદિક દેવ, અક્ષરાદિક મુક્ત ને સર્વે અવતાર તે પ્રાર્થના કરે છે ને તેમનાં દર્શનને ઈચ્છે છે;** ને એક કીડી જેવા જીવને પણ દૂભવે નહિ એવા જે સંત તેને દુઃખ દીધું !" એમ કહીને ઉત્તરમુખે ઉદાસ થઈને બેઠા. તેટલામાં બ્રહ્માદિક દેવે જાણ્યું જે, આજ તો સર્વે બ્રહ્માંડનો નાશ થઈ જાશે. એટલામાં મહાકાળ, સંકર્ષણ, શિવાદિક આવીને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા જે, "હે મહારાજ ! તમે જે આજ્ઞા કરો તે અમે તત્કાળ કરીએ ને અમે તમારા સેવક છીએ તે તમારા સંતને કષ્ટ દેનારો કોણ છે ? તેનો ક્ષણમાત્રમાં નાશ કરી નાંખીએ." એમ તે મહાકાળાદિક બોલ્યા.

તે પછી દિવ્ય ચક્ષુવાળા[૧] સંત હતા તેમણે શ્રીજીમહારાજને પ્રાર્થના કરીને કહ્યું જે, "હે મહારાજ ! હે સ્વામિન્ ! હે પ્રભો ! આજ તમે અગણિત જીવોનાં આત્યંતિક કલ્યાણ કરવાને અર્થે દયાએ કરી અક્ષરધામમાંથી આંહીં પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા છો, તે જીવોના અપરાધ ક્ષમા કરીને આત્યંતિક કલ્યાણ કરો." એવી સંતે પ્રાર્થના કરી.

૧.દિવ્ય દૃષ્ટિવાળા

પછી શ્રીજીમહારાજ સંત પ્રત્યે એમ બોલ્યા જે, "અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં સર્વે આપણું કર્યું થાય છે, ને જુઓને ! સર્વે અવતાર અમારે વિષે લીન થાય છે; ને આ સંતની સભાને અમે અક્ષરધામને વિષે દેખીએ છઈએ ને આપણી વાત માને છે તેનું કલ્યાણ થાય છે; ને જે નથી માનતા તે નરકમાં જાય છે. ને અમારા શરીરમાં કાંઈ કસર જેવું થયું, ત્યારે જગતમાં અનેક જીવનો નાશ થઈ ગયો ને જ્યારે આપણે ખટરસ[૧] ને વસ્ત્ર ત્યાગ કર્યાં ને ટાટ[૨] પહેર્યાં, ત્યારે જગતમાં કોઈને અન્ન-વસ્ત્ર મળ્યું નહિ; ને સર્વે હેરાન થઈ ગયા. માટે સર્વે આપણું કર્યું થાય છે, પણ બીજા કોઈનું કર્યું કાંઈ થાતું નથી ને તમારા શરીરમાંથી કોટિ કોટિ સૂર્યના પ્રકાશથી અધિક પ્રકાશ નીસરે છે, ને અતિ સામર્થ્યે યુક્ત છો, ને તમારે માથે કાળ, કર્મ ને માયાનો હુકમ નથી એમ હું તમને દેખું છું." એમ શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા.

ત્યારે સર્વે સંત બોલ્યા જે, "હે મહારાજ ! તમે તો સર્વ અવતારના અવતારી ને અક્ષરધામના પતિ પૂર્ણપુરુષોત્તમ છો, માટે તમે દેખો એમાં શું કહેવું ? ને તમે તો દિવ્ય એવું જે અક્ષરધામ ને દિવ્ય એવા જે પાર્ષદ, ગુણ, વિભૂતિ, ઐશ્વર્ય તેણે યુક્ત એવા અનાદિ, નિત્યસિદ્ધ,[૩] સર્વોપરી, પૂર્ણ, અનવધિકાતિશય, કલ્યાણકારી અનેક ગુણે યુક્ત થકા એકાંતિક

૧. જેમાં ખાટો, ખારો, કડવો, મીઠો, તીખો, તુરો આ છ માંથી કોઈ પણ રસ આવતો હોય તેવું ભોજન ૨.કંતાનનું કાપડ ૩.હંમેશાં એક જ સરખા રહેનારા

ભક્તને સુખ દેવાને અર્થે ને અગણિત જીવોનાં કલ્યાણ કરવાને અર્થે કૃપા કરીને હરિપ્રસાદજીને ઘેર પ્રકટ્યા છો. ને તમારી કૃપા થકી અમે પણ પરાવરને[૧] હસ્તામળ[૨] દેખીએ છઈએ, ને ધર્મ-જ્ઞાનાદિક અનંત ગુણે યુક્ત થયા છઈએ; માટે કોઈનો ભાર ગણતા નથી. ને તમારી મરજી ને રાજીપો હશે તેમ કરશું અને અમારે આ લોકમાં ને પરલોકમાં તમ વિના બીજું કાંઈ વહાલું નથી. તમે તો અમારા જીવન પ્રાણ છો, ને તમને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે તો અનંત જન્મ ધરીને માયિક સુખ ને ભૂંડા સ્વભાવનો ત્યાગ કરી દઈએ; માટે હે સ્વામિન્ ! તમો અમારે દુઃખે કરીને ઉદાસી થાશો મા, અમારે કશું દુઃખ નથી.

કોટિ સૂર્યના તેજ થકી કોટિગણું તેજ વૈકુંઠના મુક્તમાં છે ને તેથી કોટિગણું તેજ તે ગોલોકના મુક્તમાં છે ને તેથી અનંત-કોટિગણું તેજ તે અક્ષરના મુક્તના એક રોમને વિષે છે; ને તેથી અનંત કોટિગણું તેજ તે અક્ષરધામની ભૂમિ તેમાં સોપારી રહે એટલા દેશના[૩] તેજમાં લીન થાય છે; ને અનંત અપાર જે અક્ષરધામનો પ્રકાશ સર્વેને ભેળો કરીએ તો સર્વે અવતારના અવતારી જે હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તેના એક રોમના કોટિમાં ભાગના પાશંગની[૪] બરોબર નથી આવતો; એવા દિવ્ય તેજ,

૧.સર્વથી પર એવા આપ શ્રીપુરુષોત્તમનારાયણ તથા તેનાથી અવર જડ-ચિદ્ તમામને ૨.હથેળીમાં રાખેલા આમળાની જેમ એકદમ સ્પષ્ટ ૩.સ્થાનના; જગ્યાના ૪.ત્રાજવાનાં બન્ને પલ્લાં સમતોલ કરવા માટે એક તરફ રખાતું વજન – ધડો; અર્થાત્ બરાબરી, સરખામણી

ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, બળ, કીર્તિ, સ્વરાટ,[૧] સત્યસંકલ્પ એવા અનેક દિવ્ય ગુણે યુક્ત મૂર્તિ છો; તોપણ કૃપા કરીને જીવનાં કલ્યાણ કરવાને અર્થે મનુષ્યાકૃતિ જણાઓ છો." એવી રીતે સર્વે સંતે શ્રીજીમહારાજની પ્રાર્થના કરી. ॥૯॥

એક સમે શ્રીજીમહારાજે વ્યાપકાનંદસ્વામીને ગઢડામાં અક્ષરઓરડીમાં કહ્યું જે, "ઇન્દ્રલોકમાં જઈ આવો." ત્યારે કહે : "જઈ આવ્યો." ત્યારે કહ્યું જે, "ગોલોક તથા બ્રહ્મધામને વિષે જઈ આવો." ત્યારે કહ્યું : "જઈ આવ્યો." ત્યાર પછી ફરી આજ્ઞા કરી જે, "ભૂમાપુરુષ પાસે જઈ આવો." ત્યારે તે વ્યાપકાનંદ સ્વામી કહે જે, "હજાર માથાનો દૈત્ય માર્ગ રોકીને રહ્યો છે." ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે, "તમે પણ એવું રૂપ ધરીને તેને જીતીને જાઓ." પછી તેમ કર્યું. પછી ફરીને કહ્યું જે, "બીજો દસ હજાર માથાનો દૈત્ય આગળ છે." ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, "તમે પણ તેથી મોટું રૂપ ધરીને તેને જીતીને જાઓ."

પછી તે તેમ કરીને ભૂમાપુરુષ પાસે ગયા. ત્યારે તે ભૂમાપુરુષે વ્યાપકાનંદસ્વામીને કહ્યું જે, "પુરુષોત્તમનું પ્રગટપણું પૃથ્વીને વિષે થયું ?" ત્યારે તે કહે જે, 'થયું.' એ વાર્તા સાંભળીને ભૂમાપુરુષ અતિશે ગદ્‌ગદ કંઠે થઈને રાજી થઈ જતા હવા ને સંતને પોતાના સિંહાસન ઉપર બેસાડીને અતિશે સુગંધીમાન પુષ્પ-ચંદનાદિકે કરીને તેની આરતી-પૂજા

૧.પોતે પોતાના જ આધારે વિરાજમાન

કરતા હવા; ને અતિશે આનંદથી શ્રીજીમહારાજના સમાચાર પૂછીને બોલ્યા જે, “મને પ્રથમ શ્રીજીમહારાજે કહ્યું હતું જે, ‘અમો જ્યારે બ્રહ્માંડમાં પધારશું ત્યારે તમ પાસે સંત મોકલીશું.’ તે આજ સત્ય કર્યું.” એવી રીતે પરસ્પર બે જણે શ્રીજીમહારાજના મહિમાની વાર્તા સારી પેઠે કરી.

તે પછી તે લોકમાં ચાર ભુજાવાળા મનુષ્ય હતા, તેમને વ્યાપકાનંદસ્વામીએ શ્રીજીમહારાજના મહિમાની વાર્તા કરીને નિશ્ચય કરાવીને તે સર્વે મુક્તને બ્રહ્મપુરને વિષે મોકલી દીધા. પછી સમાધિમાંથી પાછા આવીને શ્રીજીમહારાજને જેમ થયું તેમ વાત કરી દેખાડી.

તે વાતને સાંભળી શ્રીજીમહારાજે વિચાર કર્યો જે, ‘જ્યારે બાદશાહ ગાદીએ બેસે ત્યારે બંદીવાનમાત્રને છોડી મૂકે છે, તેમ અમારે પણ અગણિત જીવનાં કલ્યાણ કરવાં છે.’ એમ વિચારીને સ્વરૂપાનંદસ્વામીને આજ્ઞા કરી જે, “તમે જાઓ તે સર્વે નરક-કુંડના જીવમાત્રને ચતુર્ભુજ રૂપ ધરાવીને ભૂમાપુરુષના લોકમાં મોકલો.” ત્યારે તે સંતે તેમ જ કર્યું. પછી તે સંત પાછા આવ્યા.

ત્યારે તે સંત પ્રત્યે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ‘હે સંતો ! અમો કોઈ દિવસ અક્ષરધામમાંથી આ બ્રહ્માંડમાં આવ્યા નથી ને આવશું પણ નહિ; માટે આજ તો અમારે અગણિત જીવનાં કલ્યાણ કરવાં છે, તે માટે અમો તથા અક્ષરધામ તથા અક્ષરના મુક્ત તથા બીજાં ધામના ભગવાન તથા બીજા ઈશ્વરકોટિ તેણે

સહિત અમે આંહીં પધાર્યા છઈએ. માટે તે સર્વેને અક્ષરધામમાં લઈ જાવા છે.' એવી રીતે સંત આગળ મહારાજે પોતાના મહિમાની વાત કરી. ॥૧૦॥

ભાદરામાં શ્રીજીમહારાજ પાસે એક પંડિત આવીને શ્લોક બોલ્યો. પછી રત્ના ભક્તને તથા ડોસા ભક્તને સમાધિ થઈ. પછી મહારાજે પંડિતને કહ્યું જે, 'તમે શ્લોક બોલ્યા તેમાં ભગવાનનો મહિમા બહુ છે, તે માટે સમાધિ થઈ.' પછી પંડિત બોલ્યો જે, 'હે મહારાજ ! હું તો કથા કરી કરીને મરી ગયો, પણ કોઈને સમાધિ થાતી નથી.'

પછી તે સમે ભૂજનો એક જમાદાર બેઠો હતો, તેને પણ સમાધિ થઈ. પછી શ્રીજીમહારાજે તેની વાત કરી જે, 'આ જમાદાર એક લાખ ને એંશી હજાર પેગંબરે સ્તુતિને કર્યા એવા ત્રણે અવસ્થામાં અમને દેખે છે.' પછી તે શ્રીજીમહારાજ તે સમાધિવાળાને પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને જગાડતા હવા. પછી તે સમાધિવાળાને પંડિતે પૂછ્યું જે, "બીજા ભગવાનના અવતારે આવી સમાધિ કરાવી નહોતી, આ તો કાંઈક જાદુ છે કે મંત્ર તંત્ર છે ?"

ત્યારે તે જમાદારે પંડિતને કહ્યું જે, **"આ તો અવતાર નહિ, આ તો સર્વે અવતારના અવતારી ને અક્ષરધામના પતિ છે, તે જ આજે કૃપા કરીને જીવનાં કલ્યાણ કરવાને અર્થે પધાર્યા છે. ને બીજા ભગવાનના અવતાર પૂર્વે થઈ ગયા, તે તો આ ભગવાનની**

સર્વે સ્તુતિ ને પ્રાર્થના કરે છે, એમ હું સમાધિને વિષે દેખું છું.” એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાનો પ્રતાપ સહેજે જણાવ્યો.

પછી સુતાર વશરામ એવી રીતે શ્રીજીમહારાજનો પ્રતાપ જોઈને અતિશે આનંદ પામીને ખેતરમાં ગયા. ત્યાં લાખો કીડીઓ પૃથ્વીમાંથી નીકળી તેને જોઈને દયા આવી જે, ‘આ જીવને ક્યારે ભગવાનનો સંબંધ થાશે ?’ એમ અંતરમાં વિચાર થયો. પછી પોતાને સંકલ્પે કરીને તે લાખો કીડીઓને ચતુર્ભુજ રૂપ ધરાવીને વિમાનમાં બેસારીને ધામમાં મોકલી. એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે ભક્ત દ્વારે પોતાનું ઐશ્વર્ય જણાવ્યું, તે વાત આવીને તે ભક્તે શ્રીજીમહારાજ પાસે કરી.

ત્યારે ડોસે ભક્તે શ્રીજીમહારાજને પૂછ્યું જે, ‘એ કીડીઓએ શું પુણ્ય કર્યાં હશે, જે પુણ્યે કરીને ધામમાં ગઈ ?’ પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ‘જ્યારે પુરુષોત્તમ ભગવાન અસંખ્ય જીવનાં કલ્યાણ કરવાનો સંકલ્પ ધારીને અક્ષરધામમાંથી આંહીં પધાર્યા હોય, ત્યારે તો પોતાના સંકલ્પમાત્રે કરીને અસંખ્ય જીવનાં કલ્યાણ તત્કાળ કરે, અથવા પોતાના ભક્તના સંકલ્પમાત્રે કરીને અનંત જીવોનાં કલ્યાણ કરે. તે માટે અવતાર-અવતારીના સંકલ્પમાં ન્યૂનાધિકપણું છે, તે શું ? તો જે અવતારીને તો સંકલ્પમાત્રે જે તે ક્રિયા સિદ્ધ થઈ જાય છે; ને જે અવતાર છે તે તો સંકલ્પ ધારીને તે ક્રિયામાં પોતે ભળે, ત્યારે તે ક્રિયા સિદ્ધ થાય છે.’ એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે અવતાર-અવતારી એવો ભેદ દેખાડ્યો. ॥૧૧॥

એક પઠાણ ઝીંઝાવદરની સીમમાં આવ્યો, ત્યારે તેના મનના સંકલ્પ સર્વે બંધ થઈ ગયા ને અંતરમાં ટાઢું થઈ ગયું. તેથી જાણ્યું જે, 'આ ગામમાં કોઈ મોટા પુરુષ છે.' પછી તેણે ગામમાં આવીને અલૈયા ખાચરને પૂછ્યું જે, "આ ગામમાં કોઈ મોટા પુરુષ છે ? તેનાં દર્શન મને કરાવો; કેમ જે, તે મોટા પુરુષે મારું મન ખેંચી લીધું છે."

ત્યારે તે પઠાણને શ્રીજીમહારાજનાં દર્શન કરાવ્યાં; તે દર્શનમાત્રે કરીને તે પઠાણને સમાધિ થઈ ગઈ. ને અક્ષરધામને વિષે અનંત મુક્તે સેવાતા એવા શ્રીજીમહારાજનું દર્શન થાતું હવું. પછી શ્રીજીમહારાજ તેને પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને જગાડતા હવા.

પછી તે પઠાણે શ્રીજીમહારાજને પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે તો સર્વોપરી ભગવાન છો, માટે તમારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન બીજા કોઈકને કહું ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'તમ જેવા હોય તેને કહેજો.' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાનો અલૌકિક પ્રતાપ દેખાડ્યો. ॥૧૨॥

ગામ વાંઢિયામાં પરોક્ષ અવતારના ઉપાસક દેવજી ભક્ત હતા. તેને ઘેર શ્રીજીમહારાજ પધાર્યા, ત્યારે તેણે પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે કેના સંત છો ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'અમે તો સ્વામિનારાયણના પરમહંસ છઈએ.'

પછી તે ભક્ત શ્રીજીમહારાજને પગે લાગીને બેઠા. પછી તેને પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને સમાધિ કરાવીને અક્ષરધામને વિષે અનંત મુક્ત, અનંત અવતાર ને અનંત ઐશ્વર્ય તેણે સહિત પોતાની મૂર્તિનું દર્શન કરાવતા હવા; ને પોતાની મૂર્તિને વિષે લીન કરાવીને પોતાનો સર્વોપરી નિશ્ચય કરાવતા હવા.

પછી મૂળજી બ્રહ્મચારીએ પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ ભક્તે શું પુણ્ય કર્યાં હશે ? જે અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના પતિ એવા જે તમે તે સાક્ષાત્ દયા કરીને તેને ઘેર પધાર્યા, ને મોટા યોગીને પણ દુર્લભ એવી જે અક્ષરધામની સમાધિ તે તમે દયા કરીને આ ભક્તને કરાવી ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'આ ભક્ત તો સો જન્મથી નિષ્કામી વર્તમાન દૃઢ રાખીને ભગવાનને પામવાને અર્થે દાખડો કરતો હતો ત્યારે અમે તેને ઘેર પધાર્યા છઈએ.'

પછી તે ભક્તને શ્રીજીમહારાજ પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને જગાડતા હવા. પછી તે ભક્તે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે તો અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના આધાર જે અક્ષર તેના પતિ છો, ને સર્વ અવતારના અવતારી ને સર્વ કારણના કારણ સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ નારાયણ છો; તે દયા કરીને મારે ઘેર પધાર્યા છો. માટે હે મહારાજ ! તમારા સ્વરૂપના નિશ્ચયમાં ખામી રહે નહિ, એવું કૃપા કરીને કહો.' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'અમે તો આ બ્રહ્માંડને વિષે આવ્યા નથી ને આવશું પણ નહિ. માટે આજે તમને

નિશ્ચય થયો છે તે ફરવા દેવો નહિ.' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે દેવજીભક્તને પોતાનું દિવ્ય ઐશ્વર્ય દયા કરીને દેખાડ્યું. ॥૧૩॥

દામોદરે નથુભટ્ટને શ્રીજીમહારાજના નિશ્ચયની વાત કરી જે, 'શ્રીજીમહારાજ સર્વ અવતારના અવતારી છે ને રામાનંદ સ્વામી તે પણ ઉદ્ધવનો અવતાર છે.' તે વાત સાંભળીને તે નથુ ભટ્ટ અતિશે આકળા થઈ ગયા. પછી તે બે જણ વરતાલે શ્રીજીમહારાજ પાસે આવ્યા. ને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ દામોદર રામાનંદસ્વામીને ઉદ્ધવ કેમ કહે છે ?' પછી શ્રીજી-મહારાજ બોલ્યા જે, "તમે રામાનંદસ્વામીનું ધ્યાન કરો, એટલે જેમ છે તેમ તમને જણાશે."

પછી તે ભટ્ટ ધ્યાનમાં બેઠા, એટલે તેમને તરત સમાધિ થઈ. તે સમાધિને વિષે અનંત મુક્ત, અનંત અવતાર, અનંત ઐશ્વર્ય ને રામાનંદસ્વામી તેમણે સહિત અક્ષરધામને વિષે પોતાની દિવ્ય મૂર્તિનું દર્શન કરાવીને તે સર્વ અવતાર અને રામાનંદ સ્વામી પોતાની સેવામાં દેખાડ્યા; ને પોતાનો સર્વોપરી નિશ્ચય તે ભટ્ટને કરાવ્યો. પછી તે ભટ્ટને સમાધિમાંથી જગાડ્યા ત્યારે તે નથુભટ્ટ ઊઠીને દામોદરને સાષ્ટાંગ દંડવત કરીને પછી બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! મને તો આ દામોદરે તમારા સ્વરૂપના નિશ્ચયની વાત કરી ન હોત, તો મારા કલ્યાણમાં બહુ જ ફેર રહેત; તે માટે હવેથી કોઈ રીતે તમારા સ્વરૂપના નિશ્ચયમાં કસર રહે નહિ એવી કૃપા કરીને વાત કરો.'

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'અમે તો અક્ષરધામ થકી અગણિત જીવોનું આત્યંતિક કલ્યાણ કરવા ને અમારું જે અક્ષરધામ ને અનંત કોટિ પાર્ષદ ને બીજાં ધામના ઈશ્વર તેણે સહિત પધાર્યા છઈએ.' તેવી રીતે શ્રીજીમહારાજે નથુભટ્ટને પોતાનું ઐશ્વર્ય દેખાડ્યું. ।।૧૪।।

ગઢડામાં શ્રીજીમહારાજે એક ભક્તને કહ્યું જે, 'તમે અક્ષરધામમાં જઈ આવો.' ત્યારે તે ભક્ત સમાધિ કરીને પ્રથમ બદરિકાશ્રમમાં ગયો; ત્યાં આપણા સાધુ, પાળા, બ્રહ્મચારી, હરિભક્ત તેને દીઠા. ત્યારે તેને પૂછ્યું જે, 'શ્રીજીમહારાજ ક્યાં છે ?' ત્યારે એ સર્વ બોલ્યા જે, 'આ નરનારાયણ છે તે જ મહારાજ છે.' ત્યારે હરિભક્તે કહ્યું જે, 'હું મહારાજને ઓળખું છું.' પછી ત્યાંથી દર્શન કરીને શ્વેતદ્વીપમાં ગયો; ત્યાં પણ આપણા સાધુ બ્રહ્મચારી હતા. તેને કહ્યું જે, 'શ્રીજીમહારાજ ક્યાં છે ?' ત્યારે તે બોલ્યા જે, 'આ વાસુદેવ છે તે જ મહારાજ છે.' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'હું મહારાજને ઓળખું છું.' પછી ત્યાંથી વૈકુંઠમાં ગયો. ત્યારે ત્યાં પણ આપણા સાધુ આદિક દીઠા; ત્યારે તેને કહ્યું જે, 'શ્રીજીમહારાજ ક્યાં છે ?' ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, 'આ લક્ષ્મીનારાયણ છે તે જ મહારાજ છે ?' ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, 'હું મહારાજને ઓળખું છું.' પછી ત્યાંથી તે ભક્ત ગોલોકમાં ગયો. ત્યારે ત્યાં પણ આપણા સાધુ આદિકને દીઠા; ત્યારે તેમને પૂછ્યું જે, 'મહારાજ ક્યાં છે ?'

ત્યારે તે બોલ્યા જે, 'આ શ્રીકૃષ્ણ છે તે જ મહારાજ છે.' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'મહારાજને હું ઓળખું છું. માટે આ શ્રીજીમહારાજ નહિ.' ત્યાર પછી તે ભક્ત અક્ષરધામમાં ગયો, ને ત્યાં અનંત કોટિ મુક્ત તેમણે સેવ્યા એવા જે શ્રીજીમહારાજ તેમને દીઠા, ને ત્યાં આપણા સાધુ, બ્રહ્મચારી, પાળા, સત્સંગી તે સર્વેને શ્રીજીમહારાજની સેવામાં દીઠા.

ત્યાર પછી તે ભક્તને શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, 'કયા કયા ધામ જોતા આવ્યા ?' ત્યારે તે ભક્તે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આપણા બ્રહ્મચારી, સાધુ, પાળા અને સત્સંગી તે બદરિકાશ્રમમાં, શ્વેતદ્વીપમાં, વૈકુંઠમાં તથા ગોલોકમાં ઘણા દીઠા, તે પણ આંહીં કેમ ન આવ્યા ?'

ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'અમને તે તે ધામના પતિ જાણ્યા, તે માટે ત્યાં જઈને રહ્યા છે. ને આ સર્વેએ અમને સર્વ અવતારના અવતારી જાણ્યા ને સર્વ ધામ થકી પર જે બ્રહ્મમહોલ તેના પતિ અમને જાણ્યા, તે માટે એમને અમે અક્ષર જેવા કર્યા છે. અને પૂર્વના અવતાર જેવા અમને જાણ્યા તે માટે એમને તે તે અવતાર જેટલું ઐશ્વર્ય આપ્યું છે, ને તે તે ધામના પતિ અમને જાણીને તે તે ધામમાં રહ્યા છે; ને તે જો અમે પંડે જઈને કહીએ તોપણ ન માને એવો એને નિશ્ચય છે.' પછી તે ભક્તને સમાધિમાંથી શ્રીજીમહારાજ જગાડતા હવા.

પછી શ્રીજીમહારાજે તે ભક્તને કહ્યું જે, 'તમે સર્વે જેમ દીઠું તેમ સર્વે આ સંતમંડળની આગળ કહો.' ત્યારે તે ભક્તે જેમ દીઠું હતું તેમ સંતમંડળ આગળ કહ્યું. પછી સર્વે પરમહંસે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે કૃપા કરીને તમારા સ્વરૂપનો જેમ અમને સર્વોપરી નિશ્ચય થાય તેવી રીતે કહો.'

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'અક્ષરાતીત એવા જે આ પ્રગટ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે અનંત અક્ષર મુક્તે સેવ્યા થકા પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદાય વિરાજમાન છે. તેમણે સૃષ્ટિ સમે અક્ષર સામું જોયું, ત્યારે તે અક્ષરે અનંત કોટિ મુક્ત સામું જોયું, ત્યારે તે મુક્તોમાંથી એક પુરુષ ઊભો થયો; પછી તે પુરુષે માયા સામું જોયું, પછી માયામાંથી અનંત પ્રધાન-પુરુષાદિક થયા; તે અક્ષરપુરુષ અનેક રૂપે કરીને તેમાં પ્રવેશ કરે છે, ને અનેક રૂપે કરીને સર્વેની રક્ષા કરે છે, અનંત પાર્ષદ, શક્તિઓ, ઐશ્વર્યે સેવ્યા થકા પોતાના ધામને વિષે જ રહે છે, ને બીજે રૂપે કરીને પુરુષોત્તમની સેવા કરે છે. એ પ્રકારે એને વિષે અનેક કળા રહી છે. એવા જે મહાપુરુષ તેનો મોટા કવિ પણ પાર પામતા નથી.

આધુનિક સમજણવાળાની[૧] તો એટલે સુધી ગતિ[૨] છે, ને **એવા અનંત અક્ષરમુક્તે સેવ્યા એવા જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ**

૧.અન્ય સંપ્રદાયના આચાર્યો તથા અનુયાયીઓની ૨. નિષ્ઠા તથા પ્રાપ્તિ; અર્થાત્ તેઓ તે મહાપુરુષને જ પુરુષોત્તમ સમજે છે, તેથી તેને જ પામે છે

તેની તમારે સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિ છે. ને એવા જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રીસ્વામિનારાયણ તે બીજાં ધામમાં રહી જે મૂર્તિઓ તથા સર્વે અવતાર તેના કારણ છે, ને અનંત મુક્તના સ્વામી છે, ને અપરિમિત,[૧] સર્વોપરી, નિરંકુશ, ઐશ્વર્યાદિકે કરીને સંપૂર્ણ છે. **એવા જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ તેમની જેમ તમને ઉપાસના છે, તેમ જેને ઉપાસના થાય તે જ પુરુષોત્તમને પામે છે; પણ બીજા તો કોટિ સાધન કરે તોપણ ન પામે.**

અક્ષરાદિક સર્વ થકી પર ને અદ્વૈતમૂર્તિ[૨] એવા જે પ્રગટ પુરુષોત્તમ તેને વિષે ને બીજા વિભૂતિ અવતારને વિષે કેમ ભેદ છે ? તો જેમ તીર ને તીરનો નાખનારો તથા ચક્રવર્તી રાજા ને ખંડિયા[૩] રાજામાં ભેદ છે, ને જેમ સૂર્ય ને સૂર્યના મંડળમાં ભેદ છે, ને જેમ ચંદ્રમાં ને તારામાં ભેદ છે, તેમ આ પ્રગટ પુરુષોત્તમમાં ને બીજા રામકૃષ્ણાદિક અવતારમાં ભેદ છે. એવી રીતે આ પ્રગટ પુરુષોત્તમને સર્વોપરી જાણવા, એ સર્વે સત્પુરુષ ને સર્વ શાસ્ત્રનો પરમ રહસ્ય અભિપ્રાય છે. એવા જે પ્રગટ હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તેની દૃઢ ઉપાસના કરવી એ અવશ્ય કરવાનું છે.

ને અનંત એવું જે અક્ષરધામ ને અનંત કોટિ અક્ષરમુક્ત ને અક્ષરધામની અનંત દિવ્ય સમૃદ્ધિ ને અનંત વિભૂતિઓ ને અનંત માયાસબલિત બ્રહ્મ[૪] એ સર્વે પુરુષોત્તમનું શરીર છે.

૧.અમાપ ૨.અદ્વિતીય – જેની કોઈ જોડ જ નથી ૩.તાબેદાર; પરાધીન
૪.મહાપુરુષ અથવા જે પ્રદેશમાં અનંત બ્રહ્માંડો ઊડે છે તે અક્ષરબ્રહ્મ

તેના મહિમાનો પાર ન આવે, તો એ સર્વેના શરીરી[૧] ને કારણ, એ સર્વને વિષે અન્વય થકા વ્યતિરેક[૨] ને સર્વથી નિર્લેપ, નિર્વિકારી એવા જે આ પરબ્રહ્મ હરિકૃષ્ણ પ્રગટ પુરુષોત્તમ તેના મહિમાનો તો પાર આવે જ કેમ ? એ તો અનંત અપાર છે, ને જેવા આ પ્રગટ મૂર્તિ અમે બેઠા છઈએ તેવા ને તેવા જ અક્ષરધામને વિષે પણ રહ્યા છઈએ; અને તમે પણ સર્વે ત્યાં બેઠા છો એમ હું દેખું છું ને આ સત્સંગમાં જે યોગ સમાધિવાળા છે તે પણ દેખે છે; પણ આ વાત તમારા સમજવામાં પરિપૂર્ણ આવતી નથી. ને જ્યારે એ વાર્તા પરિપૂર્ણ સમજવામાં આવશે, ત્યારે પંચવિષય કે કામ-ક્રોધાદિક જીત્યામાં પ્રયાસ થાશે નહિ, સહેજે જિતાય જાશે. ને બ્રહ્માદિકને પણ દુર્લભ એવી આ સભા છે, ને ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ ને બદરિકાશ્રમ તેને વિષે સભા છે તેથી પણ હું આ સત્સંગીની સભાને અધિક જાણું છું, અને સર્વે હરિભક્તને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત દેખું છું; એમાં પણ જો લગારે મિથ્યા કહેતા હોઈએ તો આ સંતસભાના સમ છે. તે સમ શા સારુ ખાવા પડે છે ? જે ‘આ તમારે સર્વેને અલૌકિક ને પરિપૂર્ણપણું સમજાતું નથી ને દેખવામાં પણ આવતું નથી તે સારુ સમ ખાવા પડે.’ એવી રીતે પોતાના એકાંતિક મોટા સાધુ બેઠા હતા, ત્યાં શ્રીજીમહારાજે કૃપા કરીને પોતાના પુરુષોત્તમપણાની વાત કરી. ॥૧૫॥

૧.સર્વના વ્યાપક, નિયામક અને સ્વામી ૨.તેમાં રહ્યા હોવા છતાં પણ જુદા

જેતલપુરના મહોલમાં મુક્તાનંદસ્વામી આદિક પરમહંસને શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, 'અમે જે જે ધામમાં જઈએ છઈએ તે તે ધામમાં તમારાં વખાણ થાય છે ને જે જે શાસ્ત્ર સાંભળીએ છઈએ તે તે શાસ્ત્રમાં પણ તમારાં વખાણ થાય છે, તે તમારામાં એવી શી મોટપ છે જે સર્વે ઠેકાણે તમારાં વખાણ કરે છે ?' એમ કહીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'તૂંબડી[1] ફૂટી જાય, તો તમને સાજી કરતાં આવડે ?' ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, 'ના મહારાજ.' પછી મહારાજે કહ્યું જે, 'તમે તમારી મોટપને જાણતા નથી.'

એમ કહીને બોલ્યા જે, લ્યો અમે તમારી મોટપને કહીએ છઈએ જે, "આ પચાસ કોટિ યોજન પૃથ્વી છે, તેથી દસગણું જળ છે, તેથી દસગણું તેજ છે, તેથી દસગણો વાયુ છે, તેથી દસગણો આકાશ છે, તેથી દસગણો અહંકાર છે, તેથી દસગણું મહત્તત્ત્વ છે, તેથી અનંતગણી પ્રકૃતિ ને પુરુષ છે ને તેથી અનંતગણું અક્ષરધામ છે. તે ધામમાંથી લાખ મણ લોઢાનો ગોળો પડતો મૂકીએ, તે વાયુને લેરખે ઘસાતો ઘસાતો પૃથ્વી ઉપર આવે, ત્યારે રજ ભેળો રજ થઈ જાય, એટલે છેટે અક્ષરધામ છે; પણ જો આંહીં અલ્પ જેવો જીવ હોય ને તમે એમ ધારો જે, 'આ જીવ અષ્ટ આવરણ[2] પાર જે અક્ષરધામ તેમાં જાય' તો

૧.સંતોને પાણી પીવા માટેનું લાકડાનું પાત્ર ૨.પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ, આકાશ, અહંકાર, મહત્તત્ત્વ અને પ્રકૃતિ

તત્કાળ જાય ! એવું તમારા સંકલ્પમાં બળ છે. જેમ જતરડામાં[૧] ઘાલીને પાણો ફગાવી નાંખે, તેમ તમે પણ જે જીવને આંહીંથી અક્ષરધામમાં ફગાવો, તેને ત્યાં જાતાં વચમાં કાળ-માયાદિક કોઈ આડું આવી શકે નહીં; એવું તમારા કાંડામાં બળ છે, પણ તમે તમારી મોટપને જાણતા નથી.

વળી, તમ જેવા જે સંત તેને કોઈ ભાવે કરીને જમાડે તેને કોટિ યજ્ઞનું પુણ્ય થાય છે ને તેનો મોક્ષ થાય છે. ને તમારા ચરણનો કોઈ સ્પર્શ કરે છે, તેનાં કોટિ જન્મનાં પાપ નાશ પામે છે. ને તમને ભાવે કરીને જે વસ્ત્ર ઓઢાડે છે, તેનું પરમ કલ્યાણ થાય છે. ને તમે જે જે નદી, તળાવ, કૂવા તેને વિષે નહાઓ છો તે સર્વે તીર્થરૂપ થાય છે, ને તમે જે વૃક્ષ તળે બેઠા હો ને જે જે વૃક્ષનું ફળ જમ્યા હો તે સર્વેનું રૂડું થાય છે. ને તમારાં કોઈ ભાવે દર્શન કરે છે, કોઈ તમને ભાવે કરીને નમસ્કાર કરે છે તે સર્વેનાં પાપનો ક્ષય થાય છે. ને વળી તમે જેને ભગવાનની વાત કરો છો ને કોઈને નિયમ ધરાવો છો તેનો મોક્ષ થાય છે; ઇત્યાદિક જે સર્વ તમારી ક્રિયા છે તે નિર્ગુણ છે, ને જીવના કલ્યાણને અર્થે છે.

ને આવો જે તમારો મહિમા તે શેણે કરીને છે ? તો સર્વ થકી પર જે અક્ષરધામ તેના પતિ એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની તમો સર્વેને સાક્ષાત્કાર પ્રાપ્તિ થઈ છે, ને તે

૧.ગોફણ; પથ્થરને ફેંકવાનું સૂતરનું કે ચામડાનું સાધન

પુરુષોત્તમનો તમારે દૃઢ આશરો થયો છે ને તે પુરુષોત્તમ આ તમારી સભામાં આવીને બેઠા છે ને તમોને પોતાની મૂર્તિનું પ્રત્યક્ષ સુખ આપે છે, માટે હવે તમારે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. **ને જેવી અક્ષરધામના મુક્તને પુરુષોત્તમ ભગવાનના સુખની પ્રાપ્તિ છે, તેવી તમારે પણ આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમના સુખની પ્રાપ્તિ થઈ છે. તે પુરુષોત્તમના સંબંધે કરીને આવી તમારી મોટપ છે.**

વળી અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં અમારું કર્યું થાય છે ને અમારે પ્રતાપે કરીને તમારું પણ અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં કર્યું થાય છે; પણ તેને તમે જાણતા નથી. તે આવા અસમર્થ રાખ્યા તેનું શું કારણ છે ? તો આ પ્રત્યક્ષ ભગવાનનું સુખ લેવાને અર્થે તમારું સામર્થ્ય રૂંધી રાખ્યું છે. ને જેવું તમારું સામર્થ્ય છે તેવું જો હું દેખાડું, તો તમારે આ લોકમાં કોઈની ગણતી જ આવે નહીં. તેણે કરીને કોઈ જીવનું કલ્યાણ થાય નહિ. માટે નિર્ભય થઈને પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમનું સ્મરણ કરજો, પણ આ લોકના દુઃખે કરીને દુઃખ પામશો નહિ.” ॥૧૬॥

ગઢડામાં શ્રીજીમહારાજે આનંદસ્વામી તથા મુક્તાનંદ સ્વામી તથા સ્વરૂપાનંદસ્વામીને પૂછ્યું જે, ‘અમે તમને જે જે આજ્ઞા કરીએ, જે આ પ્રવૃત્તિની ક્રિયા છે તેને તમે કરો, ત્યારે તે ક્રિયા તમે કેમ કરો ?’ ત્યારે પ્રથમ આનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, ‘જેમ તમે કહો તેમ કરીએ.’ પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, ‘હું તો ક્રિયા કરવા સારુ હૃદયમાંથી એક વેંત વૃત્તિ બહાર કાઢી

હોય તો તે વૃત્તિ હાથ પાછી વાળું ત્યારે સુખ થાય.'[૧] પછી સ્વરૂપાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'હું તો જે જે ક્રિયા કરવા જાઉં તે તે ક્રિયા દેખાય નહિ ને એક તમારી મૂર્તિ જ દેખાય.' પછી મહારાજે સ્વરૂપાનંદસ્વામીને કહ્યું જે, 'પદાર્થ દેખાય નહિ ને એક મૂર્તિ જ દેખાય તે વાત સમજ્યામાં આવતી નથી.' ત્યારે સ્વરૂપાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'જેમ તીરની અણીએ લીંબુ ખોસ્યું હોય, તે તીરને જેમની કોર[૨] કરીએ તેમની કોર અણીમાં લીંબુ દેખાય છે; તેમ વૃત્તિમાં ભગવાનની મૂર્તિ રહી છે, તે વૃત્તિ જેમની કોર કરીએ તેમની કોર ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય છે.' ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'ત્રણેનાં અંગ જુદાં જુદાં છે, માટે આનંદસ્વામીએ મુક્તાનંદસ્વામીનો સમાગમ કરવો, અને મુક્તાનંદસ્વામીએ સ્વરૂપાનંદસ્વામીનો સમાગમ કરવો.' એમ સમાગમ કરે, તો એકબીજાની કસર ટળે. એમ ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ મુક્તમાં ભેદ છે. ॥૧૭॥

એક સમે ગઢડામાં બ્રહ્માનંદસ્વામી દેશમાંથી ફરીને આવ્યા. ત્યારે તેને શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, 'દેશમાં સત્સંગ કેવો થયો છે ?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! સત્સંગ તો બહુ થયો છે.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'તમે સત્સંગી કેવા થયા છો ?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'અમે

૧.અર્થાત્ સેવા-પ્રવૃત્તિ કરવા માટે થોડી બાહ્યવૃત્તિ કરી હોય, તેથી પણ વધુ આપની મૂર્તિમાં વૃત્તિ પાછી વાળી લઉં ત્યારે સુખ થાય ૨.બાજુ; જે દિશામાં

તો તમારા ખરેખરા સત્સંગી થયા છીએ.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'તમે તો હજી ગુણબુદ્ધિવાળા સત્સંગી થયા છો; ને જો ખરેખરા સત્સંગી થયા હો તો કહો જે, અમે ક્યાં હતા ને ત્યાં અમો શું કરતા તે વાત કહો ?' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! એવા સત્સંગી તો અમે નથી થયા.' ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'એવા ખરેખરા સત્સંગી તો પર્વતભાઈ તથા ગોવરધનભાઈ આદિક હરિભક્ત છે, તે તો અમારી મૂર્તિને ત્રણે અવસ્થામાં દેખે છે.'

પછી મુક્તાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! એવા સત્સંગી કેમ થવાય ?' પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, **'પુરુષપ્રયત્ને કરીને જો માયિક ભાવને ટાળીને, અક્ષરરૂપ પોતાના આત્માને માનીને, મારી મૂર્તિનું ચિંતવન કરો તો એવા સત્સંગી થવાય.'** ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! કૃપા કરો તો એવા સત્સંગી થવાય.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "જુઓને, આ બ્રહ્માંડ છે તે પણ અક્ષરને વિષે અણુ જેટલું જણાય છે, માટે તે બ્રહ્માંડ અક્ષરની આગળ ગણતીમાં નથી. એવાં અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ તે જેના એક રોમના છિદ્રને વિષે ઊડતાં ફરે છે, એવું મહત્‌પણું અક્ષરને વિષે છે; ને હું તો એ થકી પર છું. ને એવા જે અમે તે અક્ષરધામમાંથી આંહીં આવ્યા; તે વચ્ચે પ્રકૃતિપુરુષના લોકમાં ન રહ્યા તથા પ્રધાનપુરુષના લોકમાં ન રહ્યા તથા અનંત ધામ તથા અનંત બીજાં સ્થાનક તેમાં ક્યાંય ન રહ્યા. ને મારી

આગળ આ બ્રહ્માંડને વિષે જે જીવ તે શી ગણતીમાં છે ? કાંઈ ગણતીમાં નથી. એવા જે અમે તે કૃપા કરીને તમારી ભેગા આવીને રહ્યા છઈએ, ને તમારી આગળ વાત કરીએ છઈએ, ને ભાઈબંધાઈ કરીએ છઈએ તથા નિત્યે દર્શન દઈએ છઈએ, તથા જમાડીએ છઈએ, તથા નામ લઈને બોલાવીએ છઈએ; ઈત્યાદિક અનેક પ્રકારે કરીને તમારી સાથે પ્રીતિ કરીએ છઈએ, તથા ઓળખાણ કરીએ છઈએ, ને વળી કાંઈક આડું-અવળું કરતા હશો, તેનું પણ સંબંધીની પેઠે સહન કરતા હશું; તોપણ કહો છો જે, 'કૃપા કરો,' પણ હવે તે કેટલી કૃપા કરીએ ?"

ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામી બોલ્યા જે, "હે મહારાજ ! તમે કૃપા તો બહુ કરી છે પણ અમારે માયાનું આવરણ તેણે કરીને સમજાય નહિ." ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બેઠા હતા તે ઊભા થઈને પછેડી ઓઢી હતી તે હેઠી મૂકીને બોલ્યા જે, 'હવે માયાનું આવરણ કાંઈ છે ? કરો દર્શન.' ત્યારે બ્રહ્માનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'આવી કૃપા તો અમે નહોતા સમજ્યા.' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાના મહિમાની બહુ વાત કરી. ॥૧૮॥

વડતાલે આંબા હેઠે પરમહંસે સહિત શ્રીજીમહારાજ સભા કરીને વિરાજમાન હતા, ને સર્વે પરમહંસ શ્રીજીમહારાજના ચરણકમળ સામું ચકોર પક્ષીની પેઠે જોઈ રહ્યા હતા. પછી ચાર પાટીદાર શ્રીજીમહારાજ પાસે આવ્યા ને ત્યાર પછી શ્રીજી મહારાજે ચરણારવિંદ લાંબાં કર્યાં, તે ચરણારવિંદ સામું જોઈને

તે બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! તમારાં ચરણારવિંદ સામું જોઈએ છઈએ ત્યારે તો તમે પુરુષોત્તમ ભગવાન જણાઓ છો,[૧] ને તમારા શરીર સામું જોઈએ છીએ ત્યારે તો તમે મનુષ્ય જેવા જણાઓ છો. ને અમોએ ઘણે ઠેકાણે સભા દીઠી છે, પણ આમ એક નજરે તમ સામું સર્વે મનુષ્ય જોઈ રહ્યા છે, તેમ કોઈ ઠેકાણે આવી મનુષ્યની સભા અમોએ દીઠી નથી. માટે અમોન આ વાત જેમ સમજાય તેમ કૃપા કરીને કહો.' ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'વૈરાટબ્રહ્મા છે તેણે આ ચરણારવિંદ પૃથ્વી ઉપર આવે તેને અર્થે પોતાનાં પચાસ વર્ષ ને દોઢ પહોર દિવસ ચડ્યો ત્યાં સુધી[૨] સ્તુતિ કરી, ત્યારે આ ચરણારવિંદ પૃથ્વી ઉપર આવ્યાં છે; પણ તમે તો હવે સૂઝે એમ સમજો... ને વળી હું અક્ષરધામમાંથી સદ્‌ગુરુરૂપી સૂર્ય પ્રગટ થયો છું ને આ સર્વે સંત છે તે સૂર્યમુખી કમળ ખીલ્યાં છે, તે સર્વે મારા મુખકમળ સામું જોઈ રહ્યા છે.' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાના પુરુષોત્તમપણાની બહુ વાત કરી, તેને સાંભળીને તેમને શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો. ॥૧૯॥

ભાદર નદીને કાંઠે આત્માનંદસ્વામીએ શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! સત્સંગ તો બહુ થયો.' ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું જે, 'હજી સત્સંગ ક્યાં થયો છે ?' એમ કહીને

૧.કારણ કે, તેમને શ્રીહરિએ ચરણારવિંદમાં ૧૬ ચિહ્નો દેખાડ્યાં હતાં. ૨.આપણાં ૩,૧૫૩ અબજ અને ૬૦ કરોડ વર્ષો જાય ત્યારે વૈરાટનું એક વર્ષ થાય. એવા તેનાં ૫૦ વર્ષ અને સાડા ચાર કલાક સુધી

બોલ્યા જે, 'એક એક એકાંતિક સાધુ વાંસે લાખ લાખ મનુષ્ય ફરશે ત્યારે જાણીએ જે સત્સંગ થયો અને વળી બ્રહ્માંડ આખાના જીવ 'સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ' ભજન કરશે ત્યારે સત્સંગ થયો એમ જાણવું.' એમ કહીને વળી બોલ્યા જે, 'કરોડ વહાણે કરીને એક મનવાર[૧] ભરાય એવી સો કરોડ મનવારો ભરાય એટલા જીવનું કલ્યાણ કરવું છે. તે સારુ અમે અક્ષરધામમાંથી અમારા પાર્ષદે સહિત આંહીં પધાર્યા છઈએ ત્યારે તેટલા જીવનું કલ્યાણ શી રીતે થાય ? પછી અમે વિચાર કર્યો જે, જે જીવ અમારું દર્શન કરે તેનું કલ્યાણ થાય, પછી વળી એમ વિચાર કર્યો જે, અમારાં દર્શન પણ કેટલાક જીવને થાશે ? માટે અમારા સાધુનાં દર્શન કરે તેનું તથા તેનો ગુણ લે તેનું પણ કલ્યાણ થાય. પછી વળી વિચાર કર્યો જે, અમારા સાધુનાં પણ દર્શન કેટલાક જીવને થાશે ? માટે અમારા સત્સંગીનાં દર્શન કરે તથા સત્સંગીને જમાડે તથા સત્સંગીને પાણી પાય તથા સત્સંગીનું પાણી પીએ તથા સત્સંગીનો ગુણ લે એ સર્વેનું અમારે કલ્યાણ કરવું છે. એવી રીતે સો કરોડ મનવારો લાવ્યા છઈએ તે ભરવી છે; પણ તે કલ્યાણમાં અનંત પ્રકારના ભેદ છે, તે દૃષ્ટાંતે કરીને કહીએ છઈએ.

તેમાં પ્રથમ તો તે મનવારોમાં ચિંતામણિઓ ભરશું, પછી પારસમણિઓ, પછી હીરા, પછી મોતી, પછી દાગીના, પછી

૧.મોટું જહાજ; સ્ટીમર

સોનામહોરો, પછી રાળ,[૧] પછી રૂપિયા, પછી કોરીઓ[૨] ને પછી બીજાં પદાર્થ ભરશું; ને તેમ કરતાં છેલ્લી બાકી ખાલી રહેશે તો ગારો ભરશું; એ પ્રકારે પૂર્ણ કરીને મનવારો ભરવી છે, એવી રીતે ભક્તના અનંત પ્રકારના ભેદ છે. **માટે જેટલો જીવને ભગવાનનો નિશ્ચય ને સંબંધ થાય છે તેવું જીવનું કલ્યાણ થાય છે.**' એવી રીતે પોતાના મહિમાની બહુ વાત કરી. ॥૨૦॥

વરતાલે ઉગમણા બંગલાને વિષે શ્રીજીમહારાજને ઝવેર ભક્તે પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! અક્ષરધામને વિષે ભગવાનની મૂર્તિ કેવી હશે ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, **"આ પ્રત્યક્ષ અમે બેઠા છઈએ તેવી જ અક્ષરધામને વિષે ભગવાનની મૂર્તિ છે."** ત્યાર પછી તે ભક્તે ફરીને પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! કૃપા કરીને જેવી અક્ષરધામને વિષે મૂર્તિ છે તેવી દેખાડો.' ત્યારે તે ભક્તને શ્રીજીમહારાજે સમાધિ કરાવીને અક્ષરધામને વિષે પોતાની મૂર્તિનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ દર્શન કરાવ્યું, ને અનંત કોટિ મુક્ત તથા અનંત ઐશ્વર્ય તથા અનંત શક્તિઓ તેનું દર્શન કરાવીને પોતાના સ્વરૂપનો પ્રત્યક્ષપણે સર્વોપરી નિશ્ચય કરાવ્યો. એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે ઝવેરભક્તને પોતાનું ઐશ્વર્ય દેખાડ્યું. ॥૨૧॥

શ્રીજીમહારાજ પરમહંસે સહિત નર્મદાને કાંઠે ધ્યાન

---

૧. અઢી રૂપિયાની કિંમતનો ચલણી સિક્કો ૨. તે જમાનાના કચ્છી ચલણી સિક્કા. જેની કિંમત લગભગ પોણા બે રૂપિયા ગણાતી.

કરવા બેઠા. પછી ઘણી વાર થઈ, ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ હાથ જોડીને બે-ત્રણ વાર કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમે જમો તો ઠીક. એટલે સર્વે સંત પણ ટીમણ કરે.' પછી ઘણી વારે ધ્યાનમાંથી ઊઠીને બોલ્યા જે, 'ટીમણ તો સર્વેને કરવાં છે, પણ અમારે તો તમને સહુને વાત કરવી છે.' પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું, 'હે મહારાજ ! તમે વાત કરો.' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'આ પચાસ કોટિ યોજન પૃથ્વી છે, તેથી દશગણું જળ છે, તેથી દશગણું તેજ છે, તેથી દશગણો વાયુ છે, તેથી દશગણો આકાશ છે, તેથી દશગણો અહંકાર છે, તેથી દશગણાં પ્રધાનપુરુષ છે, તેથી અનંતગણાં પ્રકૃતિપુરુષ છે ને તેથી અનંતગણું પર અક્ષરધામ છે. તે ધામને વિષે રહ્યા જે અનંત કોટિ મુક્ત તેમને પુરુષોત્તમનો સંબંધ છે પણ બીજા કોઈ ધામને વિષે પુરુષોત્તમનો સંબંધ નથી. કેટલાકને તો ઈન્દ્રાદિકનો સંબંધ છે, કેટલાકને તો બ્રહ્માદિકનો સંબંધ છે, ને કેટલાકને તો વૈરાટાદિકનો સંબંધ છે, કેટલાકને પ્રધાનપુરુષનો સંબંધ છે, ને કેટલાકને તો પ્રકૃતિ-પુરુષાદિકનો સંબંધ છે, પણ પુરુષોત્તમ ભગવાનનો સંબંધ કોઈને નથી.'

ત્યારે મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આંહીં કોઈકને પુરુષોત્તમનો સંબંધ હોય તો કેમ ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજે કહ્યું જે, 'એટલી જ વાત સમજવાની છે. કેમ જે, **અક્ષરધામના મુક્તને સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમનો સંબંધ છે તે જ પુરુષોત્તમનો તમારે**

આંહીં સાક્ષાત્ સંબંધ થયો છે; પણ બીજા કોઈ ધામના મુક્તને આ પુરુષોત્તમનો સંબંધ નથી.' એટલી વાત કરી.

પછી પોતાની આગળ પકવાન્નનો થાળ બ્રહ્મચારી લાવ્યા હતા, તે થાળ પડતો મૂકીને પોતે સાથવો ને મીઠું જમ્યા; ને પછી ત્યાંથી ચાલ્યા. ॥૨૨॥

જાળિયામાં હીરાભાઈને ઘેર શ્રીજીમહારાજે શરીરે મંદવાડ જણાવ્યો ને પછી મુક્તાનંદસ્વામી આદિક પરમહંસ ત્યાં આવ્યા. પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ તમારે શરીરે કસર થઈ હતી ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'અમારે શરીરે કસર નહોતી થઈ, પણ અમો તો તમોએ બહુ તપ કર્યું તે તમારા સારુ ધામ જોવા ગયા હતા; એટલે આ લોકની વિસ્મૃતિ થઈ હતી, તેણે કરીને શરીરે કસર જેવું જણાણું. તે પ્રથમ તો અમે બદરિકાશ્રમમાં ગયા, ત્યારે તે આશ્રમના વાસી નરનારાયણ બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! તમે દયા કરીને ભલે અમારા આશ્રમમાં પધાર્યા.' પછી તે સર્વેએ અમારી પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી તેને અમે કહ્યું જે, 'અમારા સાધુએ બહુ તપ કર્યું તે સારુ ધામ જોવા આવ્યા છઈએ.' ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ ધામ તમારું છે, માટે આંહીં સાધુને રાખો.' પછી અમને એમ વિચાર થયો જે, આંહીંના જેવું તો ત્યાં પણ તપ કરે છે.

પછી ત્યાંથી શ્વેતદ્વીપમાં ગયા, ત્યારે ત્યાંના વાસી જે વાસુદેવ તેણે અમને પધરાવીને[૧] પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી તે બોલ્યા જે, 'હે મહારાજ ! બહુ દયા કરીને અમને દર્શન દીધાં.' ત્યારે તેને અમે કહ્યું જે, 'અમે તો અમારા સાધુએ બહુ જ તપ કર્યું તેના સારુ ધામ જોવા આવ્યા છઈએ.' પછી તેણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ આ ધામ તમારું જ છે, માટે આંહીં સાધુને રાખો.' પણ અમને એમ જણાણું જે, આ સ્થાન તો તપ કરવાને બહુ સારું છે, પણ પ્રભુ ભજવાનું સુખ બરાબર જણાણું નહીં; શા માટે જે, ક્ષીર સમુદ્ર એક કોર હડુડ્યા[૨] કરે છે.

પછી ત્યાંથી અમે વૈકુંઠલોકમાં ગયા, ત્યારે તે વૈકુંઠવાસી જે રામચંદ્રજી તેમણે અમને પધરાવીને અમારી પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી તેમણે અમને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ બહુ દયા કરીને દર્શન દીધા.' ત્યારે તેને અમે કહ્યું જે, 'અમારા સાધુએ બહુ તપ કર્યું તેને અર્થે અમે ધામ જોવા આવ્યા છઈએ.' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ ધામ તમારું છે, માટે આંહીં સાધુને રાખો.' પણ અમને એમાં કાંઈ પ્રભુ ભજવાનું સુખ જણાણું નહિ; શા માટે જે, ચાર ભુજા ને સ્ત્રીઓનો પ્રસંગ તે ઠીક નહીં.

પછી અમે ત્યાંથી ગોલોકમાં ગયા, ત્યારે ત્યાંના વાસી જે શ્રીકૃષ્ણ તેમણે અમને સિંહાસન ઉપર પધરાવીને અમારી પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરી ને બેઠા, પછી અમને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ !

૧.તેના સિંહાસન ઉપર બેસારીને ૨.ગર્જ્યા; અવાજ કર્યા

બહુ દયા કરીને અમને દર્શન દીધાં.' ત્યારે તેને અમે કહ્યું જે, 'અમારા સાધુએ બહુ તપ કર્યું, તેને અર્થે ધામ જોવા આવ્યા છઈએ.' ત્યારે તેમણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! આ ધામ તમારું છે, માટે આંહીં સાધુને રાખો.' પણ અમને એમાં કાંઈ સુખે પ્રભુ ભજાય એવું જણાણું નહિ; કેમ જે, ગોપ, ગોપીઓ, ગાયો, વાછરડાં, છાશું આદિક કેટલીક જાતના વિક્ષેપ, તેથી પ્રભુ ભજાય નહીં.

પછી ત્યાંથી અમે પ્રકૃતિપુરુષના લોકમાં ગયા, ત્યારે પુરુષ અને પ્રકૃતિ તેમણે અમારી પૂજા, આરતી, સ્તુતિ કરીને બેઠા, પછી તેણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! બહુ દયા કરીને દર્શન દીધાં.' ત્યારે અમોએ તેને કહ્યું જે, 'અમે દર્શન દેવા નથી આવ્યા, અમે તો અમારા સાધુએ બહુ જ તપ કર્યું, તેને અર્થે ધામ જોવા આવ્યા છઈએ.' પછી તેમણે કહ્યું જે, 'આ ધામ તમારું જ છે, માટે આંહીં સાધુને રાખો.'

પછી અમને વિચાર થયો જે, 'આ પુરુષ કાળો કેમ હશે ?' તેથી અમે પ્રકૃતિને પૂછ્યું, ત્યારે તે પ્રકૃતિએ કહ્યું જે, 'પુરુષ મારી સાથે જોડાણો, તેણે કરીને મારી શ્યામતા હતી તે પુરુષમાં ગઈ ને પુરુષનો પ્રકાશ હતો તે મારામાં આવ્યો.' પછી અમને વિચાર થયો જે, આંહીં સાધુને રાખવા તે પણ ઠીક નહિ; કેમ જે, માયા કાળા કરી નાંખે.

પછી ત્યાંથી અમે અક્ષરધામમાં ગયા. પછી તે અક્ષરધામના મુક્તે અમારી બહુ પ્રકારના ઉપચારે કરીને પૂજા કરી તથા

સ્તુતિ કરી ને બેઠા. પછી તે મુક્તને અમોએ કહ્યું જે, અમે મૃત્યુલોકને વિષે પધાર્યા હતા, ત્યારે ત્યાંના મનુષ્ય તથા સંતે બહુ જ તપ કરીને અમને રાજી કર્યા છે; તે માટે તેમના અર્થે અમે ધામ જોવા ગયા હતા; કે જે ધામમાં બહુ સુખ હોય તે ધામમાં તેને રાખીએ. તેથી અમે બદરિકાશ્રમ તથા શ્વેતદ્વીપ તથા વૈકુંઠ, ગોલોક એ આદિક ધામ જોયાં; પણ તે ધામને વિષે ઉપાધિએ રહિત એવું ભગવાનને ભજ્યાનું સંપૂર્ણ સુખ દીઠું નહિ; તેથી અમે આંહીં પધાર્યા છીએ. ત્યારે તે મુક્તે કહ્યું જે, 'આ ધામ તમારું છે ને અમો પણ તમારા છઈએ; માટે તે સાધુને અહીં લાવીને તમારી મૂર્તિનું સુખ આપો.' એમ અક્ષરધામના મુક્ત બોલ્યા.

ત્યાર પછી અમે અક્ષરધામમાંથી આંહીં આવ્યા અને સર્વ સંતને કહ્યું જે, તમારે અર્થે અક્ષરધામ જોઈને આંહીં આવ્યા છઈએ; તે માટે આપણા પરમહંસ તથા સત્સંગી એ સર્વેને તો એમ નિશ્ચય કરવો જે, **આપણે તો એ અક્ષરરૂપ મુક્તની પંક્તિમાં ભળવું છે ને અક્ષરધામમાં જઈને અખંડ ભગવાનની સેવામાં હજુર રહેવું છે, પણ નાશવંત ને તુચ્છ એવું જે માયિક સુખ તેને ઈચ્છવું નથી; ને એમાં કોઈ ઠેકાણે લોભાવું નથી. એવો દૃઢ નિશ્ચય રાખીને સર્વ અવતારના અવતારી ને અક્ષરધામના પતિ શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાન તે તમોને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે, માટે તે પુરુષોત્તમ ભગવાનની એકાંતિકી ભક્તિ નિરંતર કરવી.**

ત્યાર પછી મુક્તાનંદસ્વામીએ પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! ભગવાનનું અક્ષરધામ કેવું છે ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'તે ભગવાનનું ધામ તો સનાતન[૧] છે, નિત્ય છે, અપ્રાકૃત[૨] છે ને સચ્ચિદાનંદરૂપ[૩] છે. અને એ ભગવાનનું જેવું ધામ છે તેવું સ્થાનક અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં કોઈ નથી, જે જેની ઉપમા[૪] એને દઈએ. તથા ઈન્દ્ર, વરુણ, કુબેર તથા શિવ, બ્રહ્મા, વૈરાટ તથા પ્રધાનપુરુષ તથા પ્રકૃતિપુરુષાદિક તેમનાં જે સ્થાનક તથા બીજાં ઘણાંક ભગવાનનાં સ્થાનક છે પણ એ માંહીલું એકે એવું સ્થાનક નથી જે જેને ભગવાનના અક્ષરધામની ઉપમા દઈએ.

અને એ ભગવાનના અક્ષરધામને વિષે રહ્યા એવા જે ભગવાનના ભક્ત તેને જેવું સુખ છે, તેવું અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં કોઈને સુખ છે જ નહિ, જે જેની એને ઉપમા દઈએ. ને એ **ભગવાનનો જેવો આકાર છે તેવો અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં કોઈનો આકાર છે નહિ, જે જેની ઉપમા એને દઈએ.** કેમ જે, પ્રકૃતિપુરુષ થકી ઉત્પન્ન થયા જે આકાર તે સર્વે માયિક છે ને ભગવાન છે તે અમાયિક છે; ને દિવ્ય એવું જે પોતાનું અક્ષરધામ તેને વિષે સદાય વિરાજમાન છે.

તે અક્ષરધામને દૃષ્ટાંતે કરીને કહીએ છઈએ જે, જેમ પર્વત, વૃક્ષ, પશુ, પક્ષી, મનુષ્યાદિક જે આકૃતિ તેણે સહિત

૧.અનાદિ ૨.અમાયિક – દિવ્ય ૩.સત્ = શાશ્વત, ચિત્ = જ્ઞાનસ્વરૂપ તથા જ્ઞાનવાન, અને આનંદ જ છે સ્વરૂપ જેનું એવું ૪.સરખામણી માટેનું દૃષ્ટાંત

એવી જે આ સમગ્ર પૃથ્વી તે બિલોરી કાચની હોય ને આકાશને વિષે જે સમગ્ર તારા છે તે સર્વે સૂર્ય હોય, પછી તેને તેજે કરીને સમગ્ર આકૃતિએ સહિત બિલોરી કાચની પૃથ્વી જેવી પ્રકાશમાન થાય છે ને શોભે છે, તેવી શોભાએ યુક્ત અક્ષરધામ છે. એવું જે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે તેને ભગવાનના ભક્ત છે તે સમાધિને વિષે દેખે છે ને તે અક્ષરધામને વિષે સદાય ભગવાનની મૂર્તિ બિરાજમાન છે. તે મૂર્તિનું જ્યારે સમાધિને વિષે ભક્તને દર્શન થાય છે, તે દર્શને કરીને એવું સુખ જણાય છે, જે મેં હજાર વર્ષ પર્યંત સમાધિને વિષે સુખ ભોગવ્યું છે. એવી રીતે ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી સુખ તે સમાધિને વિષે અપાર જણાય છે.

ને વળી તે ભગવાનની મૂર્તિનું જે એક નિમેષમાત્રનું[૧] જે દર્શન તે ઉપર અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનાં જે વિષયસુખ છે તે સર્વેને વારી ફેરીને નાખી દઈએ; ને ભગવાનના એક રોમમાં જેટલું સુખ રહ્યું છે તેટલું સુખ તો અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનાં વિષયસુખ ભેળાં કરીએ તોપણ તેના કોટિમા ભાગની પણ બરોબર થાય નહિ, એવું અક્ષરધામને વિષે ભગવાનની મૂર્તિનું ભગવાનના ભક્તને અખંડ સુખ આવે છે. ને વળી અષ્ટ આવરણ થકી પર જે અક્ષરધામ ને તે અક્ષરધામના અનંત તેજને લીન કરી નાંખે એવું એ પુરુષોત્તમના એક રોમનું તેજ છે; ને **એ જે સાક્ષાત્કાર પુરુષોત્તમ, તેની હે પરમહંસો ! આજ તમને સર્વને સાક્ષાત્કાર**

૧.આંખનું મટકું ભરીએ તેટલા સમયનું

પ્રાપ્તિ થઈ છે. ને તમોને દેહત્યાગ કર્યા કેડે એ ધામને હું મારા બળે કરીને સર્વેને પમાડીશ; પણ સાધને કરીને એ ધામ પમાતું નથી.

બીજું એ ધામને વિષે જે મુક્ત રહ્યા છે તેના દેહનો આકાર કેવો છે ? તો આ બ્રહ્માંડને વિષે જે સ્ત્રી ને પુરુષ તેનો જે આકાર છે, તેના બે લિંગથી[૧] વિજાતીય[૨] તે મુક્તનો આકાર છે; પણ સ્ત્રીના જેવો કે પુરુષના જેવો આકાર નથી; એ બેય આકારે વર્જિત[૩] બ્રહ્મમયતનુ[૪] મુક્તનો આકાર છે. ને તે મુક્તને એક પુરુષોત્તમનાં બે ચરણારવિંદની ઉપાસના છે ને તે સાથે જ રમણ[૫] છે.

બીજાં ધામોને વિષે તો ચાર ચરણારવિંદની ઉપાસના છે, ને તે સાથે રમણ છે, ને સ્ત્રી છે તે પોતાના પુરુષ સાથે પણ રમણ કરે છે ને પુરુષોત્તમની જે મૂર્તિ છે તે સાથે પણ રમણ કરે છે, ને જે પુરુષ છે તે પણ પોતાની સ્ત્રીનાં ચરણારવિંદની સેવા તત્પર થઈને કરે છે, ને નવધા ભક્તિએ કરીને પુરુષોત્તમની સેવા પણ કરે છે. એવી જાતની જે ઉપાસના ને ભક્તિ તે અક્ષરધામને વિષે નથી, બીજાં ધામોને વિષે છે. ને તે અક્ષરધામ મારું છે. અને **મુક્ત તે પણ જ્યાં લગી સ્ત્રીને સુખે કરીને યુક્ત વર્તે છે, ત્યાં લગી તે મુક્તને પણ અક્ષરધામને વિષે પરમેશ્વર રાખતા નથી ને તે મુક્તથી પણ અક્ષરધામને વિષે રહેવાતું નથી.**'

૧.ચિહ્નોથી ૨.વિલક્ષણ; જુદા પ્રકારનો ૩.સ્ત્રી કે પુરુષ રહિત ૪.દિવ્ય શરીરવાળો ૫.વિહાર, સુખ ભોગવવાપણું

પછી પરમહંસે પૂછ્યું જે, 'હે મહારાજ ! કેવા ભક્ત હોય તે કેવા ધામને પામે ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, **'અક્ષરરૂપ પોતાના આત્માને માનીને પુરુષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિને અખંડ તેલધારાની પેઠે સંભારતા હોય, એવા જે એકાંતિક ભક્ત તે તો અક્ષરરૂપ થઈને પુરુષોત્તમનારાયણની સેવામાં હજૂર રહે છે.** ને તે ભક્તને ભગવાન કેવું સુખ આપે છે ? તો જેવું ભગવાનને પોતાની મૂર્તિનું સુખ છે, તેવું તે ભક્તને પણ ભગવાન સુખ આપે છે. ને **સાચી[૧] ઉપાસના ને એકાંતિક ધર્મ એ બે સંપૂર્ણ હોય તો તે અક્ષરને[૨] પામે છે.**

એકાંતિક ધર્મને વિષે કસર હોય તો મૂળપુરુષને પામે છે; ને ઉપાસનામાં તથા નિર્વાસનિકપણામાં કસર હોય તો ભગવાનના ગોલોકાદિક ધામને પામે છે; ને બહુ સવાસનિક હોય તો પ્રધાનપુરુષ તથા વૈરાટાદિકને પામે છે. અને ઉપાસના ને એકાંતિક ધર્મ એ બેમાં કસર હોય તો બ્રહ્માદિક જેવા થાય છે, ને ગુણબુદ્ધિવાળા હોય ને સાધુની સેવા-ચાકરી કરતા હોય તો ઇન્દ્ર જેવા થાય છે, ને થોડી સેવા-ચાકરી કરતા હોય તો દેવતા થાય છે, ને સંતનો ગુણ જ લે તો તેને જમપુરી આળસે. એવી રીતે સમજણમાં ભેદે કરીને પ્રાપ્તિમાં પણ બહુ જ ફેર રહે છે. એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પરમહંસ આગળ પોતાના પુરુષોત્તમપણાના મહિમાની બહુ પ્રકારની વાર્તા કરી. ॥૨૩॥

૧.સ્વામિનારાયણ ભગવાન સર્વાવતારી તથા સર્વોપરી છે જ એવી ૨.અક્ષરધામમાં પુરુષોત્તમને

કારિયાણીમાં શ્રીજીમહારાજ સર્વ પરમહંસ સહિત સભા કરીને મંદિરમાં કૂવાના કાંઠા ઉપર બિરાજમાન હતા. પછી તે પરમહંસને શ્રીજીમહારાજે પોતાનાં સર્વોપરી ઐશ્વર્ય દેખાડ્યાં. ત્યાર પછી પરમહંસ નોખા નોખા બોલ્યા. તેમાં કેટલાક સંત તે તો કહે જે, 'હે મહારાજ ! આ સભા લઈને અક્ષરધામમાં જાઉં.' અને વળી એક સંત કહે જે, 'હે મહારાજ ! મારે તો એક બ્રહ્માંડની ક્રિયા હસ્તામળ દેખાય છે.' ત્યારે વ્યાપકાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'તમારે તો એક બ્રહ્માંડ દેખાય છે ને મારે તો અનંત આશ્ચર્ય ને અનંત ઐશ્વર્ય યુક્ત એવા જે અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના ઈશ્વર તથા ગોલોક ને વૈકુંઠાદિક ધામ તે હસ્તામળ દેખાય છે, એ તો રામકૃષ્ણાદિક સર્વે અવતારના અવતારી એવા જે આ શ્રી સહજાનંદ પ્રગટ પુરુષોત્તમની મૂર્તિના ધ્યાનનો પ્રતાપ છે.'

ત્યાર પછી સ્વરૂપાનંદસ્વામી બોલ્યા જે, 'અક્ષરધામના પતિ જે આ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે પોતાની દયાએ કરીને અગણિત જીવોનાં આત્યંતિક કલ્યાણ કરવાને અર્થે પોતાનું જે સમગ્ર ઐશ્વર્ય અને પોતાના સર્વે પાર્ષદ તથા પોતાનું જે અક્ષરધામ તથા મહાપુરુષાદિક સર્વે ઈશ્વરકોટિ તથા ગોલોક-વૈકુંઠાદિક ધામના પતિ તેણે સહિત આ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા છે, ને આ સર્વે છે તે આ પ્રગટ પુરુષોત્તમની સભામાં બેઠા છે તેને હું દેખું છું. એવો આ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિનો પ્રતાપ છે.' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાની દૃષ્ટિમાત્રે કરીને

પોતાનું ઐશ્વર્ય દેખાડીને પછી પોતાને પ્રતાપે કરીને તે સર્વે સંતનું ઐશ્વર્ય તાણી લેતા હવા.

ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજે સંત પ્રત્યે કહ્યું જે, 'અમોએ તમારા સુખને અર્થે તમારું ઐશ્વર્ય ઢાંકી રાખ્યું છે, પણ જો જેવા તમે છો તેવું તમારું ઐશ્વર્ય દેખાડું તો બ્રહ્માંડ પણ ગણતીમાં આવે નહિ, તો જીવની શી ગણતી !' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજ પરમહંસને પોતાનું ઐશ્વર્ય દેખાડતા હવા. ॥૨૪॥

અમદાવાદમાં શ્રીનરનારાયણ દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી, તે સમે શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદસ્વામી આદિક સંત આગળ એમ બોલ્યા જે, 'આ ભરતખંડના રાજા શ્રીનરનારાયણ છે, તેમની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા આપણે કરી; ને જે સાક્ષાત્ મૂર્તિમાન શ્રીનરનારાયણ દેવ શ્રીબદરિકાશ્રમવાસી છે તથા વૈકુંઠવાસી શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ દેવ આદિક સર્વે તે પ્રગટ પુરુષોત્તમ દ્વિભુજ મૂર્તિ એવા જે આ[૧] ભગવાન તેમની ઉપાસના તથા સેવા કરે છે.' એમ શ્રીજીમહારાજે મર્મે કરીને પોતાના પુરુષોત્તમપણાની વાત કરી. તે વાત સાંભળીને જે એકાંતિક જ્ઞાનવાન સંત હતા તે એમ સમજ્યા જે, આ પ્રકટ પુરુષોત્તમ શ્રીજીમહારાજ તે જ સર્વ અવતારના અવતારી ને અક્ષરધામના પતિ પ્રગટ પુરુષોત્તમ છે. એમ શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે નિશ્ચય કરતા હવા. ॥૨૫॥

૧.ધર્મ-ભક્તિના પુત્ર પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ

વડતાલમાં શ્રીજીમહારાજે પરમહંસ આગળ પોતાના પુરુષોત્તમપણાના મહિમાની વાત પાંચ-છ દિવસ કરી. ને પછી શ્રીજીમહારાજે સંતને કહ્યું જે, 'અમારી વાતનું રહસ્ય તો આ નિત્યાનંદસ્વામી સમજે છે.' પછી સર્વે સંતે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! એ કેમ સમજે છે ?' ત્યારે કહ્યું જે, 'તમે પૂછો.' ત્યારે સર્વે સંતે પૂછ્યું. ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'તમે પુરુષોત્તમ કહ્યા તે તો મહાપુરુષ છે, ને પુરુષોત્તમ તો અક્ષર થકી પર ને રામકૃષ્ણાદિક સર્વે અવતારના અવતારી ને સર્વ કારણના કારણ આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ શ્રીજીમહારાજ છે.' ત્યાર પછી સર્વે સંતે શ્રીજીમહારાજને કહ્યું જે, 'હે મહારાજ ! તમારા સ્વરૂપનો સર્વોપરી નિશ્ચય થાય તેવી રીતે કૃપા કરીને કહો.' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'જ્યાં પ્રગટ પુરુષોત્તમપણાની વાત આવે છે, ત્યાં ત્યાં સર્વેની બુદ્ધિ ભ્રમાઈ[૧] જાય છે, પણ સર્વ ઠેકાણે પ્રત્યક્ષ હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમને લઈને બીજાને પુરુષોત્તમ કહ્યા છે; તે પ્રત્યક્ષ હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમને લીધા વિના તો અક્ષરને પણ ભગવાન ન કહેવાય, તો બીજાની શી વાત કહેવી ? માટે એવા શબ્દ સાંભળીને મતિ ભ્રમાવા દેવી નહિ. ને પુરુષોત્તમ તો રામકૃષ્ણાદિક સર્વ અવતારના અવતારી પ્રત્યક્ષ હરિકૃષ્ણ અમે છઈએ, એમાં કિંચિત્‌માત્ર[૨] સંશય નથી.' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાના પુરુષોત્તમપણાની સંત આગળ વાત કરી. ॥૨૬॥

૧.સંશય યુક્ત થઈ ૨.લેશ પણ

ધર્મપુરમાં કુશળકુંવરબાઈએ શ્રીજીમહારાજને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'અનિર્દેશથી લિખિતંગ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજી મહારાજ એમ તમોએ કાગળમાં લખ્યું હતું; તે અનિર્દેશ તે તમારું ક્યાં ગામ છે ?' ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'તમારો દેશ તે નિર્દેશ[1] છે ને આ તમારું શહેર છે તે અનિર્દેશ છે; ને આ તમારું શહેર છે તે નિર્દેશ છે ને તમારો દરબારગઢ તે અનિર્દેશ છે; ને તમારો રાજગઢ તે નિર્દેશ છે ને તમારો રહેવાનો જે મહોલ તે અનિર્દેશ છે. તેમ આ પૃથ્વી નિર્દેશ છે ને જળ તે અનિર્દેશ છે; ને જળ નિર્દેશ છે ને તેજ અનિર્દેશ છે; ને તે તેજ નિર્દેશ છે ને વાયુ અનિર્દેશ છે; ને તે વાયુ નિર્દેશ છે ને આકાશ અનિર્દેશ છે; ને તે આકાશ નિર્દેશ છે ને અહંકાર અનિર્દેશ છે; ને અહંકાર નિર્દેશ છે ને મહત્તત્ત્વ છે તે અનિર્દેશ છે; ને તે મહત્તત્ત્વ નિર્દેશ છે ને પ્રધાનપુરુષ અનિર્દેશ છે; ને તે પ્રધાનપુરુષ નિર્દેશ છે ને પ્રકૃતિપુરુષ છે તે અનિર્દેશ છે; ને પ્રકૃતિપુરુષ નિર્દેશ છે ને તે થકી પર અક્ષરરૂપી જે અમારો બ્રહ્મમહોલ તે અનિર્દેશ[2] છે. ને અમે ત્યાં મુક્તે સહિત અખંડ રહીએ છઈએ; ને **અમે આંહીં બેઠા છઈએ, તોપણ ત્યાં જ બેઠા છઈએ; અને ત્યાં જ બેઠા છઈએ, તોપણ આંહીં બેઠા છઈએ; ને તે મૂર્તિ ને આ મૂર્તિ તે એક જ છે.** તે માટે અમે ત્યાં રહીને પણ કાગળ લખીએ છઈએ,

૧.બતાવી શકાય તેવો ૨.'**यतो वाचो निवर्तन्ते अप्राप्य मनसा सह**' આ શ્રુતિ પ્રમાણે ઇન્દ્રિયો-અંતઃકરણને અગોચર છે.

ને ત્યાં બ્રહ્મમહોલમાં રહ્યા થકા જે ભક્તને દર્શન દેવું ઘટે[૧] તેને દર્શન દઈએ છઈએ; જે ભક્ત સાથે બોલવું ઘટે તે સાથે બોલીએ છઈએ; પણ અમે નિરંતર અક્ષરધામરૂપી તખ્તમાં[૨] રહ્યા છઈએ.' એવી રીતે કુશળકુંવરબાઈને મહારાજે પોતાના મહિમાની વાત કરી. ॥૨૭॥

વરતાલમાં સત્સંગિજીવન લખવાનો આરંભ કર્યો તેમાં ઉપાસનાનો પ્રસંગ નીકળ્યો. તેમાં સંતને સાત-આઠ દિવસ સુધી વાદવિવાદ[૩] થયો. પછી તેમાં કેટલાક સંત કહે જે, 'શ્રીકૃષ્ણ જેવા મહારાજને કહો.' ત્યારે નિત્યાનંદસ્વામીએ કહ્યું જે, 'બીજા અવતાર જેવા મહારાજને કેમ કહેવાય ? ને બીજા અવતારે ક્યારે પોતાને વિષે ચોવીસ અવતાર લીન કર્યા છે ? ને મહારાજે તો ચોવીસ અવતાર તથા ભૂમાપુરુષાદિક અનંતને પોતાને વિષે લીન કરી દેખાડ્યા તથા સર્વેને પોતાની પૂજા કરતાં દેખાડ્યા ને શ્રીજીએ તો પોતાના સ્વરૂપનો સર્વોપરી નિશ્ચય કરાવવા સારુ વ્યાપકાનંદસ્વામી દેખતાં પોતાને વિષે ચોવીસ અવતાર લીન કરાવી દીધા. તથા પર્વતભાઈને સાંતી હાંકતાં પોતાની મૂર્તિને વિષે ચોવીસ અવતાર લીન થાતા દેખાડ્યા.

વળી શ્રીજીમહારાજ માંગરોળ આદિક જે જે ગામ પધાર્યા ત્યારે જે જે અવતારના ઉપાસક હતા, તે શ્રીજીમહારાજને દર્શને

૧.યોગ્ય લાગે ૨.સિંહાસનમાં ૩.સામ-સામે ચર્ચા

આવતા; ને તે સર્વેને ધ્યાનમાં બેસારીને પોતપોતાના ઈષ્ટદેવનાં દર્શન કરાવતા હતા. અને તે તે પોતાના ઈષ્ટદેવ, તે પોતપોતાના ભક્તને કહેતા હતા જે, 'આ સહજાનંદસ્વામી તો સર્વ અવતારના અવતારી પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે ને અમે તો એમના દાસ છઈએ.' એવી રીતે અનંત ઐશ્વર્ય જણાવ્યાં. એ આદિક અનંત આશ્ચર્યકારી ચમત્કાર દેખાડ્યા, એવા જે અક્ષરાતીત[૧] શ્રીસહજાનંદસ્વામી તે તો રામકૃષ્ણાદિક સર્વે અવતારના અવતારી છે, તેમને બીજા અવતાર જેવા કેમ કહેવાય ? ને બીજા અવતાર જેવા મહારાજને કહીએ તો અનંત મહાઅદ્ભુત શ્રીજીમહારાજનાં ઐશ્વર્ય ખોટાં પડે."

ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'એ ઠીક કહે છે ને ઠીક સમજે છે ને જે ઉપાસક[૨] હોય, તે તો આવા જ હોય. ને તમે સર્વે અમ ભેગા ફરી ગયા,[૩] પણ અમે તો કેમ કહેતા હશું ને કેમ જાણતા હશું !' એમ કહીને એ સાધુને[૪] રાજી થઈને હાર આપ્યો.

પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'આ બ્રહ્માંડનાં આવરણ પાર ને ચિદાકાશ[૫] પર્યંત અવતાર ને અનંત અવતારનાં સ્થાનક ને અનંત મુક્ત, તે કોઈ અક્ષરધામને પામતા નથી. ને **જેને આ પ્રગટ પુરુષોત્તમનારાયણનો સંબંધ થાય છે તે જ અક્ષરધામને પામે છે, ને બીજા પુરુષ તો કોટિ સાધન કરે તોપણ પામે નહીં.'**

૧.અક્ષર થકી પર; અક્ષરના પણ આધાર – સ્વામી ૨.નિષ્ઠાવાન ભક્ત ૩.ભળી ગયા ૪.નિત્યાનંદસ્વામીને ૫.જ્ઞાનમય આકાશ – અક્ષરબ્રહ્મ

એવી રીતે શ્રીજીમહારાજે પોતાના પુરુષોત્તમપણાની વાર્તા સર્વે સંત આગળ કરી. ॥૨૮॥

શ્રીજીમહારાજે સંતદાસજીને દલુજી પાસે મોકલ્યા. પછી દલુજીએ શ્રીજીમહારાજના પ્રતાપના સમાચાર પૂછ્યા; ને વળી એમ બોલ્યા જે, 'શ્રીજીમહારાજનો અવતાર કેવો જાણવો ? ને ત્યાં જીવોનાં કલ્યાણ કેવાં કરે છે ?' ત્યારે સંતદાસજીએ કહ્યું જે, 'આ અવતાર નહીં, આ તો રામકૃષ્ણાદિક સર્વ અવતારના અવતારી ને સર્વ કારણના કારણ પ્રગટ હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ છે. તે અક્ષરધામ થકી જીવોનાં આત્યંતિક કલ્યાણ કરવાને અર્થે દયા કરીને પધાર્યા છે. ને આ તો સર્વોપરી મૂર્તિ છે, તે માટે જીવોનાં સર્વોપરી કલ્યાણ કરે છે. ને શ્રીજીમહારાજ તો કોઈ દિવસ આ બ્રહ્માંડમાં પધાર્યા નથી ને પધારશે પણ નહિ; ને એવા તો એ એક જ છે. ને હું પણ વૈકુંઠ તથા બદરિકાશ્રમ તથા શ્વેતદ્વીપાદિક ધામ પ્રત્યે જાઉં છું, ત્યારે તે સર્વ ધામના પતિ એમ કહે છે જે, 'સહજાનંદસ્વામી પ્રગટ પ્રમાણ પુરુષોત્તમ તો અક્ષરધામના પતિ ને સર્વ અવતારના અવતારી છે, તે જ આ દયા કરીને જીવોનાં કલ્યાણ કરવાને અર્થે પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા છે, તે માટે જીવોનાં સર્વોપરી કલ્યાણ કરે છે.' એમ એ સર્વે ધામના વાસી કહે છે.'

ત્યાર પછી સંતદાસજીએ દલુજીને કહ્યું જે, 'તમે શ્રીજી મહારાજનો અવતાર કેવો જાણો છો ?' ત્યારે દલુજી બોલ્યા જે,

'શ્રીજીમહારાજ તો સર્વ અવતારના અવતારી ને અક્ષરધામ, કાળ, માયા, પુરુષ ને વાસુદેવાદિક ચતુર્વ્યૂહ[1] તથા કેશવાદિક ચોવીસ મૂર્તિઓ એ સર્વેના કારણ પુરુષોત્તમ છે, હું પણ શ્રીજીમહારાજની કૃપા થકી જાણું છું.' એવી રીતે શ્રીજીમહારાજનો મહિમા એ બેઉ જણાએ પરસ્પર ઘણોક કહ્યો. ॥૨૯॥

શ્રીજીમહારાજે સંતને પોતાનો રહસ્ય અભિપ્રાય કહ્યો જે, 'કોટિ સૂર્યના તેજથી કોટિગણું તેજ વૈકુંઠના મુક્તમાં છે, ને તેથી કોટિગણું તેજ તે ગોલોકના મુક્તમાં છે, ને તેથી અનંત કોટિગણું તેજ તે અક્ષરધામના મુક્તના રોમને વિષે છે, ને તેથી અનંત કોટિગણું તેજ તે અક્ષરધામની જે ભૂમિ, તેમાં એક સોપારી રહે એટલા દેશમાં લીન થાય છે; ને અનંત અપાર જે અક્ષરધામનો પ્રકાશ તે સર્વેને ભેળો કરીએ તો સર્વ અવતારના અવતારી જે શ્રીહરિકૃષ્ણ પૂર્ણપુરુષોત્તમ તેના એક રોમના કોટિમાં ભાગની બરોબર નથી આવતો; એવી દિવ્ય મૂર્તિ તેનું તેજ, ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ, બળ, કીર્તિ એવા અનેક દિવ્ય ગુણે યુક્ત સ્વરાટ ને સત્યસંકલ્પ છે.

ને દિવ્ય કર્તાશક્તિ, જ્ઞાનશક્તિ, ક્રિયાશક્તિ, લયશક્તિ, ધારકશક્તિ, પ્રેરકશક્તિ, નિત્યઅલુપ્તશક્તિ, મહામનોહર-શક્તિ, અચિંત્યશક્તિ, નિરંકુશશક્તિ, નિર્વિશેષશક્તિ, નિર્દોષ-શક્તિ, અજિતશક્તિ, શોભાશક્તિ, નિયંતાશક્તિ, સુંદરશક્તિ

૧.વાસુદેવ, સંકર્ષણ, અનિરુદ્ધ અને પ્રદ્યુમ્ન – આ ચારનું જૂથ

એ આદિક અનંત દિવ્ય શક્તિઓ ને અનેક મહાઆશ્ચર્યકારી ગુણે યુક્ત દિવ્યમાં દિવ્ય મૂર્તિ પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા વિરાજમાન એવા હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ શ્રીસહજાનંદસ્વામી છે.

તે જન્મ ધરતા થકા સદાય અજન્મા, અચ્યુત, અખંડ મૂર્તિ છે, ને દિવ્યાકૃતિ થકા મનુષ્યાકૃતિ છે ને મનુષ્યાકૃતિ થકા દિવ્ય મૂર્તિ છે, ને અક્ષરધામમાં છે તોપણ આંહીં છે, ને આંહીં છે તોપણ અક્ષરધામમાં જ છે. ને એ જ્યાં છે ત્યાં જ અક્ષરધામનું મધ્ય છે. ને ઔદાર્ય, ગાંભીર્ય, માધુર્ય, વાત્સલ્ય, સૌશીલ્ય, જ્ઞાન, બળ, તેજ, રસ, ગંધ એ આદિક મહાઆશ્ચર્યકારી દિવ્ય ગુણે યુક્ત સર્વોત્તમ શ્રીસહજાનંદસ્વામી પુરુષોત્તમ છે.

તે પોતાના અક્ષરધામને વિષે અનેક મુક્ત ને અનેક શક્તિઓ તેમણે સેવ્યા થકા સદાય વિરાજમાન છે. ને પોતે પોતાના સુખે કરીને સુખિયા છે, ને અક્ષરાદિક સર્વે ઉપર દયા કરીને એમની સેવાને અંગીકાર કરે છે ને પોતે તો સર્વ પ્રકારે નિર્દોષ છે ને પૂર્ણકામ છે, ને અનંત અક્ષરાદિક મુક્ત ને અનંત શક્તિઓ ને અનંત વિભૂતિઓ અને અનેક ઐશ્વર્ય ને એ સર્વેએ સેવ્યા થકા અનાદિ નિત્યસિદ્ધ, અનવધિકાતિશય ને નિરંકુશ[૧] દિવ્ય એવું ઐશ્વર્ય તેણે યુક્ત થકા ને શ્રીધર્મદેવ ને ભક્તિમાતા થકી છે જન્મ જેમનો એવા જે સ્વામિનારાયણ તે જ અક્ષરાતીત સર્વોપરી પુરુષોત્તમ છે, તેમાંથી સર્વ અવતાર પ્રગટ થાય છે

૧.જેનો એક શ્રીહરિ સિવાય કોઈ નિયંતા નથી એવું

ને પાછા તેમને વિષે લીન થાય છે. તે માટે **દિવસે દિવસે શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, માહાત્મ્ય, વિશ્વાસ, પ્રીતિ, આશ્રય[૧] ને અનુવૃત્તિ એ અધિક અધિક સમજાય એવો શાંતપણે[૨] ઉપાય કરવો. ને તેવો જ સંગ ને શાસ્ત્ર રાખવાં.**' એ સર્વે મોટા સંત ને શ્રીજીમહારાજનો પરમ રહસ્ય અભિપ્રાય છે તે કહ્યો. ॥૩૦॥

અને એવા જે અક્ષરાતીત પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ સહજાનંદજી મહારાજ તે સર્વે ઉપાસકને ઉપાસ્ય[૩] મૂર્તિ છે, સર્વને આનંદરૂપ છે, સર્વ સારના સારરૂપ છે, સર્વ તત્ત્વના તત્ત્વરૂપ છે, સર્વ દૈવતમાં દૈવતકારી છે, સર્વ મંગળમાં મંગળકારી છે, સર્વ ક્ષેત્રમાં[૪] ક્ષેત્રજ્ઞ[૫] છે, સર્વ આધારના આધાર છે, સર્વ પાવનમાં પાવનકારી છે, સર્વ ગુહ્યમાં ગુહ્યરૂપ[૬] છે, સર્વ ગુણીના ગુણી છે, સર્વ ધામના ધામી છે, સર્વ કારણના કારણ છે, સર્વ અવતારના અવતારી છે, ને સર્વ નામના નામી છે. ॥૩૧॥

અને એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીસહજાનંદસ્વામી પરબ્રહ્મ પરમ કારુણિક[૭] તેમની મૂર્તિનાં બે ચરણારવિંદથી લઈને મસ્તક સુધી સર્વ અંગને પૃથક્ પૃથક્ ધારીને એકાંત સ્થળને વિષે બેસીને ઈન્દ્રિયો, મન, પ્રાણ તેનો પ્રત્યાહાર કરીને પૂર્વાપર રાત્રિને વિષે,[૮] અતિ દઢ મતિએ કરીને, અતિ દઢ ચિત્તે કરીને, અતિશે

૧.આશરો ૨.સ્થિરતા પૂર્વક ૩.ઉપાસના – ધ્યાન કરવા યોગ્ય ૪.વ્યાપ્ય, નિયામ્ય એવા સર્વ ચેતન તથા માયામાં ૫.અંતર્યામી; નિયામક ૬.અગમ; રહસ્યરૂપ ૭.કરુણાસભર ૮.રાત્રે સૂતાં પહેલાં અને વહેલી સવારે

સ્થિર થઈને, યોગી તેણે શ્રીહરિનું ધ્યાન કરવું. કામાર્ત,[૧] તસ્કર,[૨] નટ, વ્યસની ને દ્વેષી એ સર્વે પોતપોતાના વિષયને વિષે જેમ તત્પર થઈને મંડ્યા છે, તેમ મુનિ જે તે શ્રીહરિની મૂર્તિ ધારવાને વિષે અતિ હર્ષેયુક્ત છે મન જેનું એવો થકો તત્પર થઈને મંડે. ને સાધ્વી,[૩] ચકોર, શલભ,[૪] મચ્છ, ચકવા, ચકવી ને બપૈયા[૫] એ જેમ પોતપોતાના વિષયમાં નિમગ્ન છે, તેમ યોગી જે તે શ્રીહરિની મૂર્તિમાં અતિશે આનંદે થકો નિમગ્ન[૬] રહે. ને સમુદ્રમંથન કરવાને સમે જેમ દેવ-દાનવ મનમાં વિશ્વાસ રાખીને મંડ્યા હતા, તેમ યોગીએ મનમાં દૃઢ વિશ્વાસ રાખીને ભગવાનની મૂર્તિ ધારવાનો નિત્ય નવો અભ્યાસ રાખવો. ને રસાસ્વાદ, નિદ્રા, હિંસા[૭] ને વિક્ષેપ[૮] એ ધ્યાનમાં વિરોધી છે, તેનો ત્યાગ કરે ત્યારે ધ્યાન થાય, નહીં તો ન થાય. ॥૩૨॥

અને પાંચ ઈન્દ્રિયો ને છઠ્ઠું મન તેને જીતીને વશ કરીને, પિંડ, બ્રહ્માંડ અને પંચવિષય તેમને જડ, દુઃખરૂપ, તુચ્છ, નાશવંત ને વિષ્ટારૂપ જાણીને ત્યાગ કરીને; સત્-ચિદ્-આનંદ, સૂક્ષ્મ ને નિર્ગુણ એવું જે પોતાના જીવાત્માનું સ્વરૂપ તેને જાણીને, ને તે જીવાત્મારૂપ થઈને મુનિ[૯] થકા શ્રીહરિનું ધ્યાન કરવું. ને

૧.કામી ૨.ચોર ૩.પતિવ્રતા ૪.પતંગિયું ૫.ચાતક પક્ષી - જે વરસાદનું જ પાણી પીએ છે ૬.ગરકાવ ૭.કોઈનું અહિત કે દ્રોહ ૮.સંકલ્પ-વિકલ્પ ૯.મૂર્તિના જ મનન પરાયણ

જાતિ, વર્ણ, આશ્રમ ને ગુણ તેનું જે માન તેનો ત્યાગ કરીને સમગ્ર સાધુ, સત્સંગી તેના દાસના દાસ થઈને રહે છે, તેને જ શ્રીહરિનું ધ્યાન થાય છે. ને શ્રીહરિનું સમગ્રપણે માહાત્મ્ય જાણ્યા વિના બીજાં કોટિ સાધન કરે, પણ સર્વ ક્રિયાને વિષે અખંડ નામ-રટન ને મૂર્તિની અખંડ સ્મૃતિ રહે નહિ. ને અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનાં વિષય સુખ ભેળાં કરીએ તોપણ શ્રીહરિની મૂર્તિના એક રોમના સુખની કોટિમા ભાગની બરોબર આવે નહિ. ને જે મહાપાતકી હોય ને તે જો શ્રીહરિનું ભજન કરે તો તેનાં સમગ્ર પાપ બળીને ભસ્મ થઈ જાય, એવો અતિ અલૌકિક મહિમા છે.

સાંખ્ય, યોગ, વેદાંત ને પંચરાત્ર છે એમનું તત્ત્વ[૧] તો એક શ્રીહરિની મૂર્તિ છે. એવી જેની અચળ મતિ હોય એવા વિચક્ષણને[૨] શ્રીહરિનું ધ્યાન થાય છે. ને સંપૂર્ણ ગુણ, સુખ ને સામર્થ્ય તો એક ભગવાનની મૂર્તિમાં જ છે ને બીજે ઠેકાણે તો કિંચિત્ છે; ને અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનાં જે વિષય સુખ છે તે ભેળાં કરીએ તો શ્રીહરિનું નિમેષમાત્રનું ધ્યાન કે દર્શન કર્યું હોય તેના કોટિમા ભાગની બરોબર આવે નહિ. ને સાધુ, સત્સંગી ને અક્ષરાદિક એ સર્વેનું તત્ત્વ તો શ્રીહરિની મૂર્તિ છે; એવી આસ્તિક મતિએ સહિત જેની સમજણ છે, તેને જ શ્રીહરિનું ધ્યાન થાય છે. ને અક્ષિવિદ્યા, દહરવિદ્યા ને અક્ષરવિદ્યા એ આદિક સર્વે બ્રહ્મવિદ્યા તેમણે કરીને જાણવા યોગ્ય તો અક્ષરાદિક સર્વેના

૧.રહસ્ય; સાર ૨.પ્રતિભાવાનને; જ્ઞાનીને

શરીરી ને કારણ, પરબ્રહ્મ પ્રગટ હરિકૃષ્ણ છે; એવી જેની અચળ મતિ છે, તેને જ શ્રીહરિનું ધ્યાન થાય છે.

જેમ પાંચ મોઢાવાળી ચામડાની મશક[1] હોય તેમાંથી એક મોઢું મોકળું મેલે, તો સર્વે જળ સ્રવી જાય છે; તેમ પંચ ઇન્દ્રિયો ને છઠ્ઠું મન તેમાંથી જો એક મોકળું મૂકે તો સર્વે ધ્યાન સ્રવી જાય છે. તે માટે સર્વેને નિયમમાં રાખે તો ધ્યાન થાય, નહીં તો ન થાય. ને સ્વસ્તિક આસને કરીને, નાસિકાગ્ર વૃત્તિ રાખીને ને દેહને સમ રાખીને ને નેત્રને મીંચીને, યુક્ત છે આહાર-વિહારાદિક જેનો એવો થકો શુદ્ધ જીવરૂપ થઈને, અતિશે રોમાંચિતે કરીને, અતિ ગદ્ગદ કંઠે કરીને, અતિ હર્ષાયમાન થકો, અતિ ત્વરાએ[2] કરીને, અતિશે દાંત[3] થકો, અતિશે શાંત થકો ને અતિશે સમાહિત[4] થકો, શ્રીહરિનું ધ્યાન કરે. ને શ્રીહરિનું સ્વરૂપ, સ્વભાવ ને ગુણ તેમને સદાય નિર્દોષ, સર્વોત્તમ, અનાદિ, નિત્યસિદ્ધ અને સદા શુદ્ધ સમજે. ને સર્વકાળને વિષે દિવ્યવિગ્રહ,[5] સત્યસ્વરૂપ ને કાળ, કર્મ, માયા ને પુરુષ તેના કર્તા, પ્રેરક ને નિયંતા તો એક શ્રીહરિ જ છે; એવી જેને અચળ મતિ[6] છે, તેને જ શ્રીહરિનું ધ્યાન થાય છે. ॥૩૩॥

અનંત[7] અપાર[8] ધામરૂપ જે અક્ષરબ્રહ્મ તેનું સમગ્ર સુખ

૧.મુસાફરી વખતે પાણી ભરવાનું સાધન ૨.શ્રદ્ધા; ઉત્સાહે ૩.ઇન્દ્રિયોનું નિયમન કરતો ૪.સાવધાન ૫.દિવ્ય આકારવાળા ૬.નિષ્ઠા ૭.દેશ તથા કાળની અવધિએ રહિત ૮.બુદ્ધિ પહોંચે નહિ એવું

ભેળું કરીએ તોપણ શ્રીહરિના એક રોમના સુખની બરોબર ન આવે, એવો દઢ જ્ઞાની છે તેને શ્રીહરિનું ધ્યાન થાય છે.

આ લોક-પરલોકને વિષે દુર્લભ તે શું છે ? તો શ્રીહરિના સ્વરૂપનું જ્ઞાન, ઉપાસના, આશરો, વિશ્વાસ, અનુવૃત્તિ ને પ્રીતિ એ અચળ થાય, એ જ દુર્લભ ને સારમાં સાર છે. ને મુક્તાનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી, બ્રહ્માનંદસ્વામી એ આદિક સાધુ ને સત્સંગી અનેક શ્રીહરિની ઉપાસનાએ કરીને પરમપદને પામી ગયા. પ્રથમ ઉત્પત્તિકાળ સમે અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના જે બ્રહ્માઓ તે જે તે મહા ઉગ્ર એવું જે તપ તેણે કરીને ભગવાનને રાજી કરીને પોતાનો મનોરથ સિદ્ધ કરે છે. તેમ શ્રીહરિનો જે મનુષ્યભાવ, દિવ્યભાવ, નિર્ગુણ-સગુણપણું, સાકાર-નિરાકારપણું, કર્તા-અકર્તાપણું, અન્વય-વ્યતિરેકપણું, સ્વભાવ, ગુણ ને નામ તે જેમ છે તેમ નિર્દોષપણે જાણીને તથા એમનું જે સ્વરૂપ તે પણ **શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસ ને સાક્ષાત્કાર વડે જેમ છે તેમ યથાર્થ જાણીને દઢ આશરો કરવો, તે રૂપી જે તપ તેણે કરીને ભગવાનને રાજી કરવા.** ॥૩૪॥

સત્શાસ્ત્રનો જેના ઉપર અધિકાર હોય તેને મનુષ્ય કહીએ; ને એવા હજારો મનુષ્ય ભેળા કરીએ ત્યારે તેમાં એક ધર્મવાન જડે; તેવા ધર્મવાન હજારો ભેળા કરીએ ત્યારે તેમાં એક સિદ્ધિને[૧] અર્થે યત્નને કરતો હોય એવો જડે; ને સિદ્ધિવાળા

૧.ચમત્કારી શક્તિને

હજારો ભેગા કરીએ તો તે મધ્યે એક ભગવાનને અર્થે યત્નને કરતો હોય એવો મળે; ને તેવા હજાર મધ્યે એક ભગવાનને જાણીને[૧] યત્નને કરતો હોય એવો મળે; ને ભગવાનને જાણીને યત્નને કરતા હોય એવા હજારો ભેગા કરીએ તો તે મધ્યે કોઈક જ્ઞાની ભગવાનનું સ્વરૂપ, સ્વભાવ, ઐશ્વર્ય તે અંતે રહિત છે તેને તત્ત્વે કરીને યથાર્થ પોતાના જ્ઞાનની વિશાળતાને અનુસારે કોઈક જાણે છે, પણ તે જેમ છે તેમ તો અંતને નથી પામતો. ને ભગવાન પોતે પોતાનાં સ્વરૂપ, સ્વભાવ, ગુણ ને ઐશ્વર્ય તેના મહિમાના અંતને નથી પામતા, તો બીજો તો પામે જ કેમ ? એવા સર્વોત્કૃષ્ટ હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તેમણે અનેક કોટિ બ્રહ્માંડનાં ને બ્રહ્મપુરાદિક ધામનાં સમગ્ર ઐશ્વર્ય જે પોતાની મૂર્તિને આધીન છે તે સમાધિએ કરીને દેખાડ્યાં; તથા સહુના ઈષ્ટદેવ રૂપે પોતે પોતાનું દર્શન દઈને અનંત જીવને પોતાનો સર્વોપરી નિશ્ચય કરાવ્યો.

એવી રીતનું બીજું પણ જે અપરિમિત,[૨] સર્વોપરી, દિવ્ય ઐશ્વર્ય તેને દેખાડીને પોતાના સર્વોપરી ઐશ્વર્યને વિષે અક્ષરાદિક સર્વેનાં ઐશ્વર્ય લીન કરીને પોતે સર્વોત્કૃષ્ટપણે[૩] જયકારી પ્રવર્તે છે. એવા જે બ્રહ્મધામના અધિપતિ હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તેમને ધર્મદેવ ને મરિચ્યાદિક ઋષિ તે વૃંદાવનને વિષે જ્ઞાનયજ્ઞે કરીને રાજી કરી ને મનવાંછિત વર પામ્યા, તેમ

૧.સમજીને ૨.અમાપ ૩.સર્વથી શ્રેષ્ઠ પણે

યોગીએ હરિકૃષ્ણની મૂર્તિના જ્ઞાન-ધ્યાનને વિષે તત્પર થઈને મંડવું. ॥૩૫॥

અને એ હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ તે અક્ષર થકી અન્ય છે ને અતિશે સ્વરાટ[૧] છે; ને અતિશે શેષના[૨] શેષી[૩] છે ને અતિશે કર્તુમકર્તુંમન્યથાકર્તું[૪] સમર્થ છે; ને અનંત દિવ્ય કલ્યાણકારી ગુણના સમુદ્ર છે ને અતિશે મહામનોહર મૂર્તિ છે; ને સદા સાકાર મૂર્તિ છે ને અતિશે પ્રકાશક છે ને અનાદિ, અપરિમિત, નિરંકુશ, દિવ્ય ઐશ્વર્યસંપન્ન છે ને અનંત દિવ્ય સુખના સમુદ્ર છે; ને અતિશે મહાજ્ઞાન[૫] મૂર્તિ છે; ને સર્વના નિયંતા છે, ને અદ્વિતીય[૬] મૂર્તિ છે; ને સદા અખંડિત છે ને વિજ્ઞાન, જ્ઞાન, ઐશ્વર્યમય છે મૂર્તિ જેમની એવા છે; ને અનેક વિભૂતિઓ ને અનેક અક્ષરાદિક મુક્ત ને અનેક કાળ, માયા, પુરુષાદિક શક્તિઓ એ સર્વેના કારણ છે ને વાસુદેવાદિક ચતુર્વ્યુહ તથા કેશવાદિક ચોવીસ મૂર્તિઓ તથા રામકૃષ્ણાદિક અવતાર એ સર્વેના ધરનાર છે; ને ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય એ સર્વ કાળને વિષે સદાય દિવ્યવિગ્રહ ને અજિત મૂર્તિ છે; ને **એક થકા અનેક રૂપે** [૭] **છે, ને અનેકરૂપ થકા એક છે, ને અનેકના અગ્રજ**[૮] **છે, પરમાત્મા છે, પરમેશ્વર છે, પરમ કારુણિક છે, પુરુષોત્તમ છે,**

૧.પોતાના જ સામર્થ્યથી વિરાજમાન ૨.જડ-ચિદ્ તમામ વસ્તુના ૩.માલિક-સ્વામી ૪.કાંઈ પણ કરવા માટે, અકર્તાપણે રહેવા માટે અને જડને ચેતન કરવા જેવું કાંઈક નવું જ કરવા માટે ૫.શુદ્ધ ચૈતન્યની ૬.અજોડ ૭.દર્શન આપે ૮.આગેવાન; નિયંતા

પૂર્ણકામ છે, પરાત્પર છે, પરબ્રહ્મ છે, ને સ્વરૂપ, સ્વભાવ, ગુણ, ઐશ્વર્ય તેણે કરીને જેની કોઈને ઉપમા દેવાતી નથી એવા સર્વોપરી પ્રસિદ્ધ છે; ને અત્યંત નિર્વિશેષ[૧] જ્ઞાન, બળ, તેજ, ઐશ્વર્ય; ઈત્યાદિક પ્રત્યક્ષ હરિકૃષ્ણ પુરુષોત્તમનો અપરિમિત મહિમા છે. તેને યથાર્થ કહેવા, જાણવા, દેખવા, સાંભળવા ને પામવાને કોણ સમર્થ છે ? કોઈ નથી. ॥૩૬॥

'હે નાથ ! હે દયાસિંધો ! હે કૃપાસિંધો ! હે કલિદોષનિવારક ! હે ભક્તિધર્માત્મજ ! હે યોગકલાપ્રવર્તક ! હે વર્ણિવેશદર્શક ! હે શાલગ્રામતૃષાહર ![૨] હે બ્રહ્મવિદ્યાપ્રવર્તક! હે અધમોદ્ધારણ ! હે પતિતપાવન ! હે અશરણશરણ ! હે શુદ્ધએકાંતિકધર્મપ્રવર્તક ![૩] હે હરિજનવલ્લભ ![૪] હે નિષ્કામ-ભક્તવલ્લભ ! હે નૈષ્ઠિકાગ્રણિન્ ![૫] હે એકાંતિકધર્મપ્રવર્તક! હે ભક્તવલ્લભ ! હે સ્વામિનારાયણ ![૬] હે નીલકંઠ ! હે હરિકૃષ્ણ ! હે હરે ! હે નારાયણ ! હે ધર્મધુરંધર ! હે સર્વજનરક્ષક ! હે સહજાનંદસ્વામિન્ ! તમે મારી ઉપર રાજી થઈને, મને પોતાનો એકાંતિક દાસ જાણીને, મારા હૃદયને વિષે નિવાસ કરીને નિત્ય રહેજો.' આવી રીતે નિત્યે વહેલા ઊઠીને

૧.વિકાર રહિત એક જ સરખું ૨.વનવિચરણમાં શાલગ્રામને છ કમંડળ પાણી પાઈને તરસ હરનારા ૩.ધર્મ, જ્ઞાન તથા વૈરાગ્ય સહિત નિષ્કામ ભક્તિના પ્રવર્તાવનારા ૪.હરિભક્તોના વહાલા અથવા ભક્તો જેને વહાલા છે એવા ૫.નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારીઓમાં અગ્રેસર ૬.સ્વામી = સર્વના નિયંતા રાજાધિરાજ એવા, નારાયણ = સર્વવ્યાપક; સર્વનિયામક અને સર્વાધાર

શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાનની મુમુક્ષુએ પ્રાર્થના કરવી. ને આવી રીતે જો મુમુક્ષુ નિત્યે પ્રાર્થના કરે તો તેના હૃદયમાં સાક્ષાત્ શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાન નિવાસ કરીને અખંડ રહે. ॥૩૭॥

આવી રીતે શ્રીપુરુષોત્તમ ભગવાન તેમણે અગણિત જીવોનું કલ્યાણ કરવાને અર્થે પોતાનું જે સમગ્ર ઐશ્વર્ય, પ્રતાપ તે સર્વે જીવને સહેજમાં દેખાડતા હતા, તે ઐશ્વર્ય પ્રતાપ સદ્‌ગુરુ શ્રીગુણાતીતાનંદસ્વામીએ પોતે દીઠેલું તેમાંથી આ તો સંક્ષેપમાત્ર[૧] લખાવેલ છે. ॥૩૮॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય ગુણાતીતાનંદસ્વામીએ કરેલી વાતોમાં પુરુષોત્તમ ભગવાનનું ઐશ્વર્ય તથા પ્રતાપ બતાવ્યાં તે નામે ચોથું પ્રકરણ સમાપ્ત.

૧.સાર માત્ર; બહુ થોડું જ

પ્રકરણ-૫

સર્વદેશી સમજણનું મુખ્યપણું

સ્વામીએ એક દિવસ વાત કરી જે, જ્યારે હું પૂર્વાશ્રમમાં હતો, ત્યારે મને ખભે એક મોટું ગૂમડું થયું હતું. તેની પીડા ઘણી થઈ, તે વખતે જાગ્રતમાં અર્ધરાત્રીને સમે મહારાજ પધાર્યા ને મને દર્શન દીધાં. તે પીળું પીતાંબર પહેર્યું હતું ને બીજું રાતું પીતાંબર ઓઢ્યું હતું ને મસ્તક ઉપર દક્ષિણી પાઘ ધારી હતી ને લલાટને વિષે કેસર-ચંદનની અર્ચા સહિત કુંકુમનો ચાંદલો શોભી રહ્યો હતો ને ચાંખડીઓ ઉપર ચડ્યા હતા; એવી શોભાને જોઈને મારી વૃત્તિ તો તે મૂર્તિમાં પરોવાઈ[૧] ગઈ ને પછી ગૂમડું ફૂટી ગયું ને પીડા પણ ટળી ગઈ. પછી મહારાજ પણ હસીને અદૃશ્ય થઈ ગયા. પછી તે દહાડેથી તે મૂર્તિ અખંડ દેખાતી. પછી જ્યારે અલૈયેમોડે[૨] મહારાજનાં મેં પ્રથમ દર્શન કર્યાં ત્યારે હૃદયમાં દેખાતી જે મૂર્તિ ને આ મૂર્તિ તે બેય એક થઈ ગઈ. એવું જોઈને મહારાજને સર્વકારણના કારણ ને સર્વ અવતારના અવતારી પુરુષોત્તમ સમજીને મેં મહારાજનો સર્વોત્કૃષ્ટ[૩] નિશ્ચય કર્યો. ।।૧।।

૧.જોડાઈ ૨.આ નામના ગામમાં ૩.સર્વોપરી; સર્વશ્રેષ્ઠપણે

પછી વળી સ્વામીએ એમ વાત કરી જે, "અમે નાના હતા ત્યારે એક માર્ગી સાધુનો મહંત સભા કરીને બેઠેલ. ત્યાં જઈને પાધરી[૧] ડોશીઓને ખેસવીને[૨] તે મહંતને પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'કાર્ય શું ને કારણ શું ?' ત્યારે તે કહે જે, 'અમને એવું આવડે નહીં ને મને તો કોઈએ શીખવેલ નથી.' પછી અમને કહે જે, 'તમે ઉત્તર કરો.' ત્યારે મેં કહ્યું જે, 'ભગવાન કારણ ને આ સર્વ સૃષ્ટિ તે કાર્ય.' ત્યાં તો સૌ ભોંઠા[૩] પડી ગયા, એમ સભા જીતી." ।।૨।।

બાજરો ભેળો કરીને ભગવાન ભજવા, બીજું કાંઈ ડોળ[૪] કર્યે પાર નહિ પડે. અને રૂપિયા હશે તે મરી જાશું ત્યારે પડ્યા રહેશે, એ કંઈ ઝાઝા કામના નહિ; જેટલા અવશ્ય જોઈએ તેટલા ભેળા કરીને ભજન કરવું; ને ઝાઝા હશે તો ક્યાંયના ક્યાંય ઊડી[૫] જશે ને મૂળગી વાસના રહેશે. ।।૩।।

'આ નિયમ છે એ બહુ મોટી વાત છે, ને જે દિવસ ધર્મમાં ફેર પડશે, તે દિવસ તો કોઈ વાત ઊભી નહિ રહે, માટે નિયમ ખબરદાર થઈને પાળવા' એ વિષે ઘણીક વાત કરી. ।।૪।।

એક હરિજન પાસે કીર્તન[૬] બોલાવીને કહ્યું જે, 'આજના કીર્તનમાં તો ચાર વેદ, ષટ્શાસ્ત્ર[૭] ને અઢાર પુરાણ આવી જાય એવાં ચમત્કારી છે.' ।।૫।।

૧.તરત જ ૨.દૂર કરીને ૩.શરમિંદા ૪.દેખાડો; ફેલ ૫.વપરાઈ ૬.મુક્તાનંદ સ્વામી રચિત 'સંત જન સોઈ સદા મોઈ ભાવે' એ ૭.છ શાસ્ત્રો : સાંખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક, મીમાંસા અને વેદાંત

ધોલેરામાં એક બાવે તેલ કકડાવીને માંહી શાલગ્રામને નાખ્યાં. તે વાત અમે સાંભળી તે ઘડી રુંવાડાં ઊભાં થયાં ને જીવમાં બળવા લાગ્યું. તે જુઓને, જગતમાં એવા ભેખ પણ છે. ॥૬॥

શુદ્ધ સ્વરૂપનિષ્ઠા રાખવી નીકર વાંધો ભાંગશે નહિ, એમ મહારાજે પણ કહ્યું છે. તે માટે આ પ્રગટ પુરુષોત્તમ શ્રીજીમહારાજ સહજાનંદસ્વામી તે સર્વે શ્રીકૃષ્ણાદિક જે અવતાર તેમના અવતારી ને સર્વેના કારણ ને સર્વેના નિયંતા છે, એમાં લેશ માત્ર ફેર નથી; એમ જાણીને કોઈ દેવ-દેવલાંનો ભાર પડવા દેવો નહિ ને પતિવ્રતાની રીત રાખવી, તો ઠેઠ અક્ષરધામમાં પુગાશે. ॥૭॥

આ સત્સંગનો મહિમા તો અપાર છે; કેમ જે, બ્રહ્માંડ-બ્રહ્માંડ પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણાદિકની મૂર્તિઓ છે તેવા તો અનંત અવતાર થયા ને આપણને તો મહારાજ પુરુષોત્તમ મળ્યા છે. ને બીજા અવતાર જેવા તો આ સત્સંગમાં ઘણાક છે, એવો સત્સંગનો મહિમા સમજીને દૃઢ ઉપાસના કરવી. અને એવા જે પુરુષોત્તમ તે તો આ એક જ છે. તેણે શુદ્ધ રીત પ્રવર્તાવી ને બીજાએ તો ભેળું ને ભેળું બાઈ-ભાઈનું રાખેલ, પણ જુદારો ન પાડેલ એવી રીતે પુરુષોત્તમપણાની ઘણીક વાત કરી. ॥૮॥

અને પદાર્થ ઝાઝાં ભેળાં ન કરવાં, નીકર ઘણી મૂંઝવણ થાવાની ને વાસના રહેશે. ને દેહ સારુ પદાર્થ છે ને દેહને તો વેરી જ કહ્યો છે, તે ભજન કરવા ન દે, વાંચવા ન દે તેવો છે;

ને **દેહાભિમાન મૂક્યે સર્વે દોષ જાય છે.** એ વાત કરીને તે ઉપર વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, 'મુક્તાનંદસ્વામી જેવા હોય તે પણ પદાર્થનો જોગ થયે ઊતરતા જેવા રહે કે ન રહે.' બીજું સોળ સાધનનું વચનામૃત (ગ.અં.નું ૨૪) વંચાવ્યું ને કહ્યું જે, 'તેણે કરીને અક્ષરધામ પમાય છે.' ॥૯॥

વળી કહ્યું જે, 'અમારો વાંક કાઢશો મા, અમે કહી છૂટીએ છઈએ. કેમ જે, વૃદ્ધ થયા તે હવે નહિ રહેવાય; માટે કહીએ છઈએ જે, સમજીને શુદ્ધ વર્તજો, નીકર ઝાઝો ફેર પડશે. આ ઘડી જો હાથધોણું,[૧] આંકડી[૨] કે વાળો[૩] એવો રોગ થયો હોય તો રાત બધી જાગે; પણ અમથું[૪] એક ઘડી પણ ધ્યાનમાં ન બેસાય, ને રાત બધી ઊંઘી રહેવાય; એમ અષાઢ વદી છઠ્ઠને દિવસે વાત કરી. ને દેહ જ વેરી છે તે પોતાનું કરાવે, તે વિષ્ટા પર્યંત ધોવરાવે છે; પણ ધ્યાન કરવા ન દે એવો છે. ॥૧૦॥

અને બ્રહ્મચારીને ત્યાં વાતો કરી જે, **'વિષયથી બંધાણો તે બદ્ધ ને મુકાણો તે મુક્ત છે;** તે માટે આપણે મુકાવું. ને આ જુઓને, આંહીં વિષયનો જોગ નથી તેણે કરીને ઠીક રહે છે, પણ જો બરફીના ભરેલા સો પડિયા રોજ આવે તો ખાધા વગર ન રહેવાય, એવો જીવનો સ્વભાવ છે; માટે એ તો ન આવે તો જ સારું છે.' ॥૧૧॥

૧.ઝાડા ૨.ચૂંક, આંતરડામાં થતી પીડા ૩.જેમાં શરીરમાંથી પાતળો તંતુ પીડા કરીને નીકળતો હોય છે. ૪.એવા કોઈ હેતુ વિના

આ સત્સંગમાં તો સુખ છે, ને ધર્મ, ભક્તિ, જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય જે જે સુકૃત[1] છે તે સર્વ સત્સંગમાં છે, ને બીજે બધે સળગી ઊઠ્યું[2] છે ને કોઈક તો પશુ જેવા છે; તે બોલતાં પણ આવડતું નથી ને વિવેક પણ કાંઈ નથી. માટે કુસંગનો જોગ થાય તો સત્સંગને ઘસારો આવી જાય, તે સારુ કુસંગ ન જ કરવો. ।।૧૨।।

દેશકાળાદિક આઠ શુભ છે ને અશુભ છે તે ઓળખવા; તે જ્યાં સંત રહેતા હોય તેટલો દેશ શુભ, ને બાકી તો અશુભ અરબસ્તાન ને મકરાણા એ આદિક ઘણાય છે. હવે કાળ શુભ છે તો ભગવાન ભજાય અને સુખિયા રહેવાય છે. ને મૃત્યુ પણ જેમ કાળ હોય તેમ થાય; તે જુઓને, આ વહાણ બૂડે છે ત્યારે તેમાં બસેં માણસ બૂડી મરે છે. ને સુરત બળ્યું ત્યારે કેટલાક માણસ બળી મૂઆં; તે શું બધાયનું મૃત્યુ ભેળું જ હશે ? એ ઠેકાણે તો અશુભ કાળ લેવો. ।।૧૩।।

અને કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, ઈર્ષ્યા ને દેહાભિમાન એ સર્વે મૂકશે ત્યારે ભગવાન ને ભગવાનના સાધુ રાજી થાશે. ।।૧૪।।

આ ગંગાજી પર્વત ફાડીને સમુદ્રને મળ્યા, તે તો મળે; કેમ જે, પાણી ઝાઝું થાય ત્યારે એમ થાય; પણ આ જે પંચવિષય તે

૧.સારા કર્મો ૨.બગડી ગયું

તો એથી આકરા છે. કેમ જે, બ્રહ્મા, શિવ સરખાને ભુલાવ્યા ને ઈન્દ્રને હજાર ભગ[૧] થયા ને ચંદ્રમાને કલંક લાગ્યું; એવા મોટા મોટાને તથા રાવણાદિકને દુઃખ થયું ને સૌભરિને છેતર્યા ને પરાશર ને એકલશૃંગી એ આદિકને લૂંટ્યા. તે માટે તેનો[૨] જોગ જ ન કરવો. ને આ[૩] તો મહારાજે પ્રગટ થઈને રાખ્યું છે, આવું તો કોઈએ બાંધેલ નહિ ને મોટા મોટા અવતારે પણ કજિયા કર્યા છે; પણ આવો માર્ગ તો કોઈએ પ્રવર્તાવ્યો જ નથી. તે મહારાજે વેદરસમાં કહ્યું છે જે, 'હે પરમહંસો ! આ સ્ત્રીરૂપી તરવારની જે તીખી ધારા, તેણે જે પુરુષ નથી હણાણો, તે તો દેવનો પણ દેવ છે.' માટે એ ધારા કાંઈ થોડી નથી, એ ધારા તો બહુ જ આકરી છે; માટે તેનો જોગ જ ન થાવા દેવો. ॥૧૫॥

અને આ દેહ ધર્યો છે તેણે કરીને તો ભગવાન ભજી લેવા. આ ભરતખંડમાં મનુષ્યદેહ કાંઈ થોડા પુણ્યે આવતો નથી. તે દેવતા પણ કહે છે જે —

अहो अमीषां किमकारि शोभनं प्रसन्न एषां स्विदुत स्वयं हरिः ।
यैर्जन्म लब्धं नृषु भारताजिरे मुकुंदसेवौपयिकं स्पृहा हि नः ॥[૪]

૧.જેમાંથી પરુ ટપકતું હોય તેવા કાણાં ૨.સ્ત્રી આદિક વિષયનો ૩.નિયમ-ધર્મનું બંધારણ ૪.**અર્થ :** અહો ! આ મનુષ્યોએ શું પુણ્ય કર્યાં હશે ? અથવા તો શું, સ્વયં શ્રીહરિ પોતે જ તેઓના ઉપર પ્રસન્ન થયા છે ? જેથી તેઓ આ ભારત દેશના આંગણામાં ભગવાનની સેવામાં ઉપયોગી એવો મનુષ્ય જન્મ પામ્યા છે. જે માટે અમને (દેવોને) પણ ઝંખના છે. (ભાગવત : ૫/૧૯/૨૧)

એ શ્લોક બોલીને કહે જે, 'એમ દેવતા પણ ઇચ્છે છે તે મળ્યો. ને વળી ભગવાન ને ભગવાનના સંત મળ્યા, એ કાંઈ થોડી પ્રાપ્તિ નહીં. જુઓને, દશ કે વીશ લાખ રૂપિયા હશે, તે કાંઈ ભેળા નહિ આવે, ને રૂપિયાવાળાને પણ એક શેર ઉપરાંત ખવાતું નથી ને જેને રૂપિયા ન હોય તેને પણ તેટલું જ ખવાય. માટે જોઈએ તેટલું ને કામ આવે તેટલું પેદા કરવું એ ઠીક છે.' ॥૧૬॥

આપણને જે અલભ્ય લાભ મળ્યો છે, એ તો કાંઈ કહેવાય નહિ, માટે હવે તે જાળવી રાખવો. ॥૧૭॥

સતયુગ, દ્વાપર, ત્રેતા ને કળિ એ ચાર યુગની એક ચોકડી, એવી એકોતેર ચોકડી એક ઇન્દ્ર રાજ કરે, એવા ચૌદ ઇન્દ્ર પડે ત્યારે એક દિવસ વૈરાટનો થાય, ને એવા ત્રીશ દિવસનો એક માસ, ને એવા બાર માસનું એક વર્ષ, એવાં સો વર્ષ થાય ત્યારે તે વૈરાટ પડે ત્યારે પ્રધાનપુરુષનો એક દિવસ થાય. ને એવાં સો વર્ષ થાય ત્યારે પ્રકૃતિપુરુષનો એક દિવસ થાય; ને એવાં સો વર્ષ પ્રકૃતિપુરુષ જીવે, તોપણ એક દિવસ તેનો કાળ નાશ કરી નાંખે છે. ત્યારે કહો, તેની આગળ આપણું શું આયુષ ? એટલા સારુ જીવ શું મારું મારું કરતા હશે ! કાંઈ છે જ નહિ. માટે થોડાકમાં [1] કામ સાધી લેવું, ને એવું મંડવું કે **'अर्थं साधयामि** કે **देहं पातयामि'**[2] ॥૧૮॥

૧.મોક્ષરૂપી ૨.મોક્ષરૂપી અર્થ સિદ્ધ કરું છું અથવા તો આ દેહને સમાપ્ત કરું છું.

એક દિવસ વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, 'આ વચનામૃતના ચોપડામાં તો ચાર વેદ, ષટ્શાસ્ત્ર ને અઢાર પુરાણનો સાર છે. તેમાં મહારાજે સિદ્ધાંત વાત કરી છે તેનો અભ્યાસ કરવો.

અહો ! આ તો કાંઈ આપણે લાભ થયો છે ! જુઓને, ભગવાન કેટલે છેટેથી દયા કરીને આપણા સારુ આવ્યા છે પણ આ જીવને તો કાંઈ ગરજ નથી; ને આ તો ઠેઠ અક્ષરધામથી આવ્યા છે. અને આ તો ઓલી સતીને જેમ લોંઠાયે(પરાણે) સતી કરી; તેમ આ જીવને પણ લોંઠાયે ભગવાન ભજાવીએ છઈએ. અને શાસ્ત્રમાં પણ ધર્મ, અર્થ ને કામ પર છે, ને મોક્ષ પર[૧] તો માંહી કોઈક શ્લોક છે. તે માટે મોક્ષના કામમાં આવે તેનું ગ્રહણ કરવું. ને બીજાં સર્વે મંદિરોમાં પણ પાપ છે, ચારે કોરે પાપ છે, ને એક સત્સંગમાં જ કલ્યાણ છે; પણ બીજે ક્યાંય કલ્યાણ છે નહિ.' ॥૧૯॥

પછી સ્વામીએ વાત કરી જે, 'હું જ્યારે આઠ વર્ષનો હતો, ત્યારે પ્રથમ ગોસાઈની[૨] કંઠી બાંધી, તેમાં તો વ્યભિચાર ભાળ્યો. પછી ત્યાંથી પ્રણામીમાં ગયો, તો ત્યાં પણ એનું એ ભાળ્યું. પછી જ્યારે સત્સંગ મળ્યો, ત્યારે શાંતિ થઈ.' એમ પોતાને મીષે[૩] કરીને બીજા બધાય મતમાં દોષ દેખાડી દીધા ને પોતે તો સર્વે જાણતા જ હતા. ॥૨૦॥

૧.પરાયણ; ઉપયોગી ૨.વલ્લભકુળના આચાર્યની ૩.નિમિત્તે

અને સર્વે અવતારના કારણ પુરુષોત્તમ સહજાનંદસ્વામી છે, તેની ઉપાસનાએ કરીને તો ઠેઠ અક્ષરધામમાં જાય ને બીજા અવતારની ઉપાસનાએ કરીને તો તેના ધામમાં જાય. જેમ હરિવર્ષખંડમાં[૧] પ્રહ્‌લાદ છે, તે વાત ભાગવતમાં કહી છે. જો રામચંદ્રજી જેવા મહારાજને જાણશે તો તે વૈકુંઠમાં જાશે, તેમાં ચાર હાથ તે મહાકૂટ્ય,[૨] એમાં શું ? એ તો કાંઈ ઠીક નહીં. ને શ્રીકૃષ્ણ જેવા જાણશે તો ગોલોકમાં જાશે, ત્યાં ગાયો, વાછરડાં ને ગોપ-ગોપીઓ છે, તેમાં પણ શું ? માટે ક્યાંઈ અક્ષરધામનાં જેવું સુખ નથી. તે માટે મહારાજને પુરુષોત્તમ જાણવા, તે વચનામૃતમાં[૩] પણ કહ્યું છે જે, “જેવો મને જાણશે તેવો હું તેને કરીશ.” તે પુરુષોત્તમ જાણવે કરીને અક્ષરધામમાં પુગાય, તે પાછો નાશ ન થાય. ને બીજે તો પ્રકૃતિપુરુષ લગી[૪] કાળ ખાઈ જાય છે. ત્યારે એક જણે કહ્યું જે, ‘જ્યાં ભગવાન રાખે ત્યાં રહેવું, ને ભગવાનનાં ધામ તો બધાય સરખાં છે, અમથા[૫] શું કૂટો છો ?’[૬] ત્યારે સ્વામી કહે, ‘તારા ને ચંદ્રમા તે કાંઈ એક કહેવાય નહિ.’ મહારાજે પણ કહ્યું જે, ‘અવતાર-અવતારીમાં ભેદ એમ સમજવો જે, રાજા ને રાજાનો ઉમરાવ,[૭] તીર ને તીરનો નાખનારો એમ ભેદ છે.’ ઓલ્યો ઉમરાવ ઘણો ભારે હોય ને હુકમ ચલાવે એવો મોટો હોય, તોપણ રાજા પાસે જાય

૧.જંબુદ્વીપમાં નવખંડ છે. તેમાંનો એક ૨.મોટી મુશ્કેલી ૩.મધ્ય-૬૭માં ૪.સુધી ૫.વગર કારણે, વ્યર્થ ૬.માથાકૂટ કરો છો ૭.સરદાર; મોટો અધિકારી

ત્યારે કેટલીક સલામ ભરે ત્યારે બેસાય ને રાજાનો એની ઉપર હુકમ[૧] ચાલે છે, એમ છે.' તે ઉપર વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, 'બીજાં ધામને ને અક્ષરધામને તથા બીજા અવતાર ને મહારાજને એક સરખા કહે, તેને પંચ મહાપાપથી પણ વધુ પાપી જાણવો, ને એનો સંગ ન કરવો.' એ વંચાવીને તેને પાછો પાડ્યો.' ॥૨૧॥

વળી કહ્યું જે, "મધ્યના વચનામૃત નવમાં કહ્યું છે જે, 'બીજા અવતાર જેવા જાણે તો દ્રોહ કર્યો કહેવાય.' ને બદરિકાશ્રમ ને શ્વેતદ્વીપ એ તો રાત્રીપ્રલયમાં નાશ થઈ જાય છે, ને ત્યાંના મુક્ત વૈકુંઠમાં જાય છે, ને બીજા પણ નાશ થાય છે. ને મહારાજે બીજા અવતારનાં જેટલાં તો હરિભક્ત તથા સાધુ દ્વારે કામ કરાવ્યાં છે ને હજી કરાવે છે; તે સમાધિ તથા કલ્યાણ ઈત્યાદિક મોટાં મોટાં કાર્ય ભક્ત દ્વારે કર્યાં છે, તે માટે ભગવાન જેવા તો એ છે. અને બીજાએ તો રાસ કરાવ્યા ને આ તોડાવે છે, ને સ્ત્રીનો ને ધનનો ઘાટ પણ નથી થાતો, એવાય કેટલાક છે. તે ઉપર પાળાનાં[૨] તથા સાધુનાં નામ કહી દેખાડ્યાં, ત્યારે ઓલ્યાથી એ સરસ થયા. ને બીજા ભગવાન તો કેવા છે ? તો તેનું દૃષ્ટાંત દીધું જે, દિલ્હીના બાદશાહનું નામ શેરખાં, તે બીજાથી નામ ન પડે. તે એક ગામનો સિપાઈ[૩] નામે શેરખાં દિલ્હી ગયો; તેને બાદશાહે પૂછ્યું જે, 'કેમ તમારું નામ શેરખાં છે ?' ત્યારે કહે જે, 'હું તો શેરખાં કેવો ?

૧.આદેશ; ઓર્ડર ૨.પાર્ષદોના ૩.સૈનિક

હું તો નામમાત્રે કરીને શેરખાં છું, તે જેવાં પગરખાં, ચબરખાં ને લબરખાં એવો છું,' એમ ભેદ છે; એવી રીતે સમજવું તે સમજણ ઠીક છે. એવી સમજણ જો ન હોય તો બહુ કાચ્યપ રહે તે માટે આ શ્રીજીમહારાજ સર્વ અવતારના અવતારી છે, તેને જ સર્વોપરી ભગવાન જાણવા." એમ સભામાં બોલ્યા, પછી શૃંગાર આરતી થઈ, તે દર્શને પધાર્યા. ॥૨૨॥

આત્મા છે તે મહા તેજોમય છે ને આ જે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તે થકી જુદો માનીને એમ ધારવું જે, **"હું અક્ષર છું ને મારે વિષે આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે સદાય વિરાજમાન છે."** તે વિશલ્યકરણીના (અંત્યના ૩૯માં) વચનામૃતમાં સર્વે વાત છે ને થોડી થોડી વાત તો સર્વે વચનામૃતમાં છે ને કોઈક બાકી હશે. એ આત્માનો મનન દ્વારાએ સંગ કર્યા કરવો જે, 'હું આત્મા છું, અક્ષર છું.' એમ જો નિરંતર કર્યા કરે તો એ અક્ષરભાવને પામી જાય છે.

તે ઉપર દૃષ્ટાંત દીધું જે, મહારાજે એક ઢેઢનો છોકરો હતો તેને કહ્યું જે, 'તું કોણ છો ?' ત્યારે તે કહે જે, 'હું ઢેઢ છું.' તો કહે, 'તું દશ વાર એમ કહે જે, હું આત્મા છું.' પછી તેણે દશ વાર એમ કહ્યું. વળી પૂછ્યું જે, 'તું કોણ છો ?' તો કહે જે, 'ઢેઢ છું.' વળી કહે જે, તું સો વાર કહે જે, 'હું આત્મા છું.' ત્યારે તેણે સો વાર એમ કહ્યું. એટલે પૂછ્યું જે, 'તું કોણ છો ?' તો કહે જે, 'ઢેઢ છું.' ત્યારે મહારાજ કહે : "જુઓને દેહ સાથે કેવો જડાઈ

ગયો છે !" એમ કહીને કહે જે, **જો આત્માનો મનન દ્વારે સંગ કર્યા કરે, તો અક્ષરરૂપ થઈ જાય છે.** તે શિક્ષાપત્રીમાં પણ કહ્યું છે જે, '**निजात्मानं ब्रह्मरूपं**' એ શ્લોક બોલ્યા. અને પુરુષોત્તમ-પત્રીમાં[૧] પણ કહ્યું છે જે, "આત્માને અક્ષરરૂપ માને છે તે જ સત્સંગી છે." માટે એ વાત કર્યે છૂટકો છે, એમ અર્ધી રાતને સમે વાત કરી. ॥૨૩॥

એક જણે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, "મોટા સાધુને તો જીવને ભગવાનમાં અખંડ જોડવા છે. પણ કોઈકને અધિક આગ્રહ કરીને જોડે છે, ને કોઈકને તો સાધારણ વાતચીત કરે છે; તે એ જીવને શ્રદ્ધા મંદ છે કે કેમ છે ?" ત્યારે સ્વામી કહે, 'ઓલ્યાને પૂર્વના સંસ્કાર ભારે છે તેથી તેમને અતિ આગ્રહ કરે છે, તે મોટા સંતમાં ભગવાન પ્રેરક થઈને એને કરાવે છે. ને ઓલ્યાને સંસ્કાર પણ થોડા ને શ્રદ્ધા પણ થોડી.' ત્યારે કહ્યું જે, 'કેમ શ્રદ્ધા વધુ થાય ?' એટલે સ્વામી કહે, 'એને એમ જણાય જે, **મોટા સંત બોલે છે તે કાંઈ માણસ નથી બોલતા; એ તો એમ જાણે જે ઈશ્વર[૨] બોલે છે. ને એને વિષે દેવબુદ્ધિ[૩] હોય, ને તેની પાછી સેવા-ભક્તિ કરે ને વિનય કરે તેણે કરીને શ્રદ્ધા થાય છે;** પછી ભગવાનમાં જોડાય છે.' ॥૨૪॥

અને જીવની ચાર ઘાંટી[૪] મેં વિચારી રાખી છે; તેમાં

૧.વિધાત્રાનંદસ્વામી રચિત 'શ્રીપુરુષોત્તમનિરૂપણવાર્તા' ગ્રંથમાં ૨.ભગવાન ૩.ભગવદ્‌બુદ્ધિ ૪.અડચણ; ગૂંચવણ

એક તો પુરુષોત્તમ જાણવા, બીજી સાધુ ઓળખવા, ત્રીજી પંચવિષયમાંથી પ્રીતિ ઊખેડવી[1] ને ચોથી આ જીવ અને દેહ એક થઈ ગયા છે, તેનાથી આત્મા નોખો સમજવો તે – એ ચારે ઘાંટી જબરી છે. તેમાં બેનું કામ ભારે છે – એક તો પંચવિષયમાંથી પ્રીતિ ઊખેડવી ને બીજી દેહથી જીવ નોખો જાણવો એ. ॥૨૫॥

જડભરતને વખાણ્યા કે, અહો ! જડભરતને તરવાર કાઢીને મારવા માંડ્યા પણ બીના નહિ, ને કહ્યું જે, 'પાપ[2] જાશે મારશે તો.' ને અંબરીષને એથી વધુ વખાણ્યા; એવી જ્યારે આત્મનિષ્ઠા થાય ત્યારે જાણે ઠીક. આ તો વખત આવે ત્યારે સમજણ ચૂંથાઈ જાય છે તે ચૂંથાવા ન દેવી. ને પદાર્થ સારુ ને પુસ્તક સારુ કજિયા કરે છે, પણ એ ઠીક નહીં. ॥૨૬॥

એમ વાત કરી જે, ભગવાનના અવતાર તો અસંખ્ય છે, પણ આ સમે મહારાજ પ્રગટ થયા તે ભેળા હજાર ભગવાનના અવતાર થયા, ને પોતે તો એક માંહી અવતારી થયા, એમ ચોખ્ખું સમજવું. ॥૨૭॥

એક જણે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'ઠેઠ મહારાજ પાસે ને તમારી પાસે કેમ અવાય ?' ત્યારે સ્વામી કહે જે, 'મહારાજને પુરુષોત્તમ જાણે ને ભગવાનની આજ્ઞા પાળે તો અવાય.' ॥૨૮॥

કોઈ ઐશ્વર્યને ભલા થઈને ઇચ્છશો મા, ને જો આવે તો

૧.તોડવી ૨.દેહરૂપી દુઃખ

આપણે કંઈક કરી નાંખીએ એમ છીએ; માટે એમાં કાંઈ માલ નથી. દેશકાળે સ્થિતિ[૧] રાખવી, તે શું ? તો દ્રવ્ય ગયું કે દીકરો દેહ મૂકી ગયો કે ખાવા અન્ન ન મળ્યું તો તેમાં સમજણ કામ આવે છે; તે એક વાણિયે પરદેશમાં જઈને કરોડ સોનાના રાળ[૨] ભેળા કર્યા ને વહાણ ભરીને આવ્યો. તેણે કાંઠે ઊતરવા પાટિયા ઉપર પગ દીધો કે વહાણ બૂડ્યું, ત્યારે વાણિયો કહે, 'અહો ! થયું ને માથે.' પણ પછી કહે, 'જન્મ્યા ત્યારે એ ક્યાં હતા ?' તેમજ એક ફકીરને રસ્તામાં ચાલતાં દોરડું મળ્યું, તે તેણે ખંભે નાખ્યું હતું, પણ તે પાછું પડી ગયું. પછી થોડે ચાલ્યો ત્યારે ખબર પડી, ત્યારે કહે જે, 'કાંઈ નહિ, મુજકું રસા[૩] પાયા જ નહોતા' એમ વિચારીને આનંદમાં રહેવું. વળી, કાકાભાઈના (પ્રથમ.૭૦માં) વચનામૃતમાં પણ કહ્યું છે જે, "ઘરમાં દશ માણસ હોઈએ ને તે સર્વે મરવાના હોય, તેમાંથી એક બચે તો શું થોડા છે ?" માટે એમ સમજવું. ॥૨૯॥

અને વરતાલથી પધાર્યા તે દિવસ સ્વામીએ વાત કરી જે –

आकुति-चिति-चापल्यरहिता निष्परिग्रहाः ।
बोधने निपुणा आत्मनिष्ठाः सर्वोपकारिणः ॥

એવા ચોસઠ લક્ષણ[૪] સાધુનાં હોય ત્યારે સાધુ થવાય. તે મહાપ્રલય સુધી ગોપાળાનંદસ્વામી, કૃપાનંદસ્વામી, સ્વરૂપાનંદ

૧.સમજણની દૃઢતા ૨.અઢી રૂપિયાની કિંમતના સિક્કા ૩.દોરડું ૪.જુઓ પેજ : ૪૬

સ્વામી ને મુક્તાનંદસ્વામી જેવા સાધુનો અહોરાત્રી નિરંતર સમાગમ કરે, ત્યારે પૂરો સાધુ થવાય. ને સાધુતા વગર સુખ આવે નહિ ને આત્યંતિક મોક્ષ પણ થાય નહિ. તે જેટલી કસર રહેશે તેટલી કસર ટાળવી પડશે. ॥૩૦॥

વિધાત્રાનંદસ્વામી વાળી પત્રી[૧] વંચાવીને બોલ્યા જે, આ વાત યથાર્થ જાણ્યા પછી કાંઈ કરવું બાકી રહે નહિ. આ પત્રી ઉપર અચિંત્યાનંદબ્રહ્મચારી પાસે ગ્રંથ[૨] આખો કરાવ્યો છે. તેમાં સંપૂર્ણ વાત આવી ગઈ છે. અહો ! હમણાં ઘણી પ્રાપ્તિ છે, આવા સાધુ તો ભગવાન જેવા કહેવાય, 'પોતાનાં વખાણ પોતાને ન કરવાં' એમ શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે; પણ કહ્યા વિના સમજાય નહિ. પછી બહુ ખોટ જાશે. ॥૩૧॥

આત્મનિષ્ઠા આવે તેણે કરીને સર્વે વાત થાય. તે ઉપર કહ્યું જે,

મરને[૩] આતસકા[૪] વરસે મેહ[૫] રે, તોય નવ દાઝે મેરા દેહ રે;
મરને બારે મેઘ આવી ઝુમે[૬] રે, તોય નવ ભીંજે મેરા રુમે[૭] રે.

એવી નિષ્ઠા જોઈએ. પ્રથમનું છવ્વીસમું વચનામૃત વંચાવ્યું ને કહ્યું જે, આ પણ એક નિર્ગુણભાવને પમાડે એવું છે. **'ઉધો ! સોઈ સાચે મમ દાસ હે'** આ ચાર કીર્તન પ્રમાણે રહે તો સાચો ભક્ત કહેવાય. ॥૩૨॥

૧.'શ્રીપુરુષોત્તમનિરૂપણવાર્તા' – આ ગ્રંથમાં સ્વામિનારાયણ ભગવાનનું સર્વોપરીપણું ખૂબ જ વર્ણવેલું છે. ૨.હરિલીલાકલ્પતરુ ૩.ભલેને ૪.અગ્નિનો ૫.વરસાદ ૬.ધોધમાર વરસે ૭.રુવાંડું

મહારાજે પ્રથમ નિત્યાનંદસ્વામીને પોતાનું પુરુષોત્તમપણું કહેલું. તે જ્યારે સત્સંગિજીવન ગ્રંથ કર્યો, ત્યારે ઉપાસનાનો પ્રસંગ નાખ્યો, તેમાં શ્રીકૃષ્ણની ઉપમા દેવા માંડી. ત્યારે સ્વામી કહે જે, 'બાદશાહને કાંઈ ચાકરની ઉપમા દેવાય ? ન દેવાય.' એવી રીતે સાત દિવસ લગી કજિયો[૧] ચાલ્યો. ત્યારે મહારાજ કહે જે, 'એમ જ લખાય, તમે શું જાણો ?' ને કેટલુંક ખીજ્યા, તોપણ ન માન્યું ને કહ્યું જે, 'ચરિત્ર મેળવો, જે મહારાજે કર્યાં છે તે તેણે કર્યાં છે ?' એમ કેટલુંક થયું, ને એકલા કાઢ્યા. ને મહારાજ પણ બીજા સાધુ ભેળા ભળી ગયા, તોપણ ન માન્યું. પછી મહારાજે કહ્યું જે, 'અમારું રહસ્ય આ સાધુ જાણે છે.' એમ કહીને નિત્યાનંદસ્વામીને હાર આપ્યો. અને સ્વપ્નમાં ગોપાળાનંદસ્વામીને મહારાજે કહ્યું જે, 'જો અમારું પુરુષોત્તમપણું નહિ પ્રવર્તાવો, તો આ ને આ દેહમાં હજાર વર્ષ સુધી રાખશું.'

પછી સ્વામી કહે, મને પણ મહારાજે કહ્યું હતું ને ખરડામાંથી[૨] પણ જાણ્યું, ને મોર્યથી[૩] પણ જાણતા હતા. તે મેં ઉઘાડી[૪] વાત સભામાં કરવા માંડી, ત્યારે સાધુ સૌ કહે, 'તુંને કોણે કહ્યું છે જે તું કહે છે ?' ત્યારે મેં કહ્યું જે, સ્વામિનારાયણે કહ્યું છે, બીજો કોણ કહેશે ? ને મહારાજે મધ્યના નવમા વચનામૃતમાં, સાંખ્યાદિકનામાં,[૫] તેજનામાં[૬] ને લોયાના ચૌદનામાં એ આદિક ઘણાંકમાં કહ્યું છે. ।।૩૩।।

૧.ચર્ચા; વિવાદ ૨.નંદસંતોના હસ્તલિખિત કાગળોમાંથી ૩.પ્રથમથી ૪.સ્પષ્ટ રીતે ૫.અંત્ય-૩૮માં ૬.મધ્ય-૧૩માં

એક વાર કહે જે, 'અવતાર-અવતારીનો ભેદ કેમ સમજવો ?' ત્યારે એક જણે કહ્યું જે, 'ભવાયો ને વેષ.' ત્યારે પોતે કહ્યું જે, 'અવતાર-અવતારીનો ભેદ એમ નહિ; રાજા ને રાજાનો ઉમરાવ, તીર ને તીરનો નાખનારો, ને તારા ને ચંદ્રમા, એમ ભેદ જાણવો.' ॥૩૪॥

વાદી[૧] પણ ત્રણ પ્રકારના થાય છે. તેમાં સાધારણ વાદી તો સર્પ પકડાય તો પકડે, ને ફૂલવાદી તો સર્પને પકડવા જાય ને ન પકડાય તો ચીંથરે કરીને ચીરી નાંખે,[૨] ને ગારુડી તો મોટા મણિધર સરખાને પણ પકડીને આગળ નચાવે, એમ ભેદ છે. તેમ આ[૩] ગારુડીની પેઠે નચાવે એવા છે. ॥૩૫॥

એકવાર વડતાલમાં બે આચાર્ય ભેગા થયા, ત્યારે પુરુષોત્તમપણાનો[૪] વિવાદ થયો. ત્યારે સ્વામી કહે : "મેં કહ્યું જે, ખજાનો કેને દેખાડ્યો છે ? ઘણું બીજા સાથે હેત હોય તેને પણ દેખાડ્યો છે ? નથી દેખાડ્યો. અને અમને તો સ્વામિનારાયણે કાનમાં મંત્ર મૂક્યો છે જે, 'અમે તો સર્વોપરી ભગવાન છઈએ.' માટે તેને બીજા અવતાર જેવા કેમ કહીએ ? પછી તો રાજી થઈને ઊઠી નીકળ્યા. ॥૩૬॥

મહારાજે એમ કહ્યું જે, 'જ્યારે ઇન્દ્ર કલ્યાણ કરવા આવે

૧.મુરલી વગાડી સર્પનો ખેલ કરનાર મદારી ૨.મંત્ર બોલીને વસ્ત્રના ટુકડાને ફાડી સાપને પણ ચીરી નાંખે છે ૩.સર્વાવતારી શ્રીહરિ ૪.મહારાજના સર્વોપરીપણાનો

ત્યારે એના શિષ્ય દેવતા જેવા થાય; અને બ્રહ્મા કલ્યાણ કરવા આવે ત્યારે એના શિષ્ય ઈન્દ્ર જેવા થાય; અને વૈરાટ આવે ત્યારે એના શિષ્ય બ્રહ્મા જેવા થાય છે; ને પ્રધાનપુરુષ જ્યારે કલ્યાણ કરવા આવે ત્યારે એના શિષ્ય વૈરાટ જેવા થાય; ને પુરુષ જ્યારે કલ્યાણ કરવા આવે ત્યારે એના શિષ્ય પ્રધાનપુરુષ જેવા થાય; ને અક્ષર આવે ત્યારે તેના શિષ્ય પુરુષ જેવા થાય; ને પુરુષોત્તમ કલ્યાણ કરવા આવે ત્યારે તેના શિષ્ય અક્ષર જેવા થાય; માટે અક્ષર આગળ તો કોઈ અવતારાદિકનું સમર્થપણું હોતું નથી.' એમ કહ્યું. ॥૩૭॥

સર્વોપરી પુરુષોત્તમપણું સમજવું. તે હમણાં અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારી પાસે અમે ગ્રંથ કરાવ્યો, તેમાં સંપૂર્ણ પુરુષોત્તમપણું નાખ્યું છે. અને એક જણે રામકથા વાંચી, તે શું સાત કાંડમાં ક્યાંય સ્વામિનારાયણનો મોવાળો[૧] પણ છે ? એમાં શું વાંચવું ? એનો તો સૌને નિશ્ચય છે જ, પણ આ[૨] પુરુષોત્તમનો જ કરવો એ વાત કઠણ છે. એકવાર સમૈયામાં ભગવદ્‌ગીતાની કથા કરી. તેની પણ રાતના બાર વાગે વાત કરી ને કહ્યું જે, 'એમાં શું વાંચે છે ? એમાં મહારાજનું કાંઈ આવે છે ? એ તો શું કરીએ ? સૌને એ વાતની તાણ,[૩] તે કરે છે.' ॥૩૮॥

૧.રોમ. અર્થાત્ તેમાં સ્વામિનારાયણ ભગવાનની લીલા રોમ જેટલી પણ છે ?
૨. ધર્મ-ભક્તિના પુત્ર પ્રત્યક્ષ ૩.ઈચ્છા

મહારાજે વડતાલમાં સર્વે હરિજન આગળ સભામાં કહ્યું જે, 'આ ચરણારવિંદની વૈરાટપુરુષે પચાસ વર્ષ ને દોઢ પહોર દિવસ સુધી સ્તુતિ કરી, ત્યારે આ બ્રહ્માંડમાં પધાર્યા છે.' એવી ઘણી વાતો કરી તે ત્યાંના[1] હોય તે જાણે પણ બીજા ન જાણે. ॥૩૯॥

નાગડકામાં સ્વરૂપાનંદસ્વામીએ મહારાજને પૂછ્યું જે, 'ગુરુ સાહેબ ! આજ સત્સંગીકા કલ્યાણ કેસા હોતા હે ?' ત્યારે મહારાજ કહે, "જેસા કપિલદેવકા, જેસા દત્તાત્રેયકા, જેસા ઋષભદેવકા એસા હોતા હે." ત્યારે સ્વામી કહે, 'અહો ! તબ તો બોત બડા કલ્યાણ હોતા હે !' ॥૪૦॥

સમૈયો હતો ત્યારે સત્સંગી સર્વે આવેલા; તેણે કહ્યું જે, 'અહો મહારાજ ! જેવી ગોપી-ગોવાળને પ્રાપ્તિ થઈ હતી તેવી અમને થઈ છે.' ત્યારે મહારાજ કહે : 'ના ના, ગોપી-ગોવાળને જે મળ્યા હતા તેના ભક્તને તો આ ભગવાનનાં હજી દર્શન પણ નથી થયાં. ને તમારે તો બહુ મોટી પ્રાપ્તિ થઈ છે.' ॥૪૧॥

ભક્તિએ કરીને મહારાજ રાજી થાય છે, ને તેની આજ્ઞા છે એટલા સારુ કરીએ છઈએ; પણ એ સ્થૂળ માર્ગ છે. તેણે કરીને તો મોટાં લોકાંતરને પામશે; પછી મોટાના મોટા વૈભવ

૧.અક્ષરધામમાંથી આવેલા

ને મોટાં પાપ. તે જુઓને, આ ખંડેરાવ[૧] એક દિવસમાં જેટલું પાપ કરતાં હશે, એટલુ ગરીબ આખા ભવમાં[૨] પણ ન કરે. માટે આને આ દેહે કરીને ભક્તિ પણ કરતાં જાવું, ને તે કરતાં થકા પણ અનુવૃત્તિ[૩] આત્માને વિષે રાખે જાવી.

આત્મનિષ્ઠા જેવી કોઈ વાત નથી તે મનન દ્વારાયે **'હું અક્ષર છું ને પુરુષોત્તમ મારે વિષે બેઠા છે'** એમ કરતાં જાવું, એમ ઘણે ઠેકાણે મહારાજે કહ્યું છે. એ સૂક્ષ્મ ભક્તિ છે, તેણે કરીને આત્યંતિક મોક્ષને પામશે. પણ મોરે કહી જે ભક્તિ તે રૂપ સ્થૂળ માર્ગ તેણે કરીને **आत्यंतिकी यत्र न मृत्युहासः**[૪] એવી મુક્તિ ન થાય. અને એવી ભક્તિ તો ચાર માણસ કરે એટલી પોતે એકલો માને કરીને કરે છે. તે સેવા કરે, પાણા ઉપાડે, રોટલા કરે, એ સર્વે ભક્તિમાં માન મળે છે તેણે કરીને થાય છે ને કરે છે, પણ એણે કરી સિદ્ધ ન થાય. 'કિયાં બાળપણાની રમત, કિયાં પામવો સિદ્ધનો[૫] મત!' માટે જે દી તે દી આ વાત[૬] કરશે ત્યારે છૂટકો છે. ॥૪૨॥

દૈવની માયાએ જુઓને મોહ પમાડ્યા છે જે, ગાડી, પુસ્તક, ચેલો ને હવેલી એને વિષે માલ મનાણો છે, પણ તેણે કરીને શું થાશે? બંધન થાશે, માટે એમાં કાંઈ માલ નથી.

૧.વડોદરાના સયાજીરાવ બીજાનો દીકરો ૨.જિંદગીમાં ૩.એક વૃત્તિ ૪.જ્યાં મૃત્યુનો ભય નથી એવી આત્યંતિકી મુક્તિ ૫.સિદ્ધ પુરુષોનો ૬.બ્રહ્મરૂપે પરબ્રહ્મની ભક્તિ

રાજ ભયો કહા કાજ સર્યો, મહારાજ ભયો કહા લાજ બઢાઈ,
શાહ ભયો કહા બાત બઢી, પતસાહ[1] ભયો કહા આન ફિરાઈ;
દેવ ભયો તોઉ કહાં ભયો, અહમેવ બઢ્યો તૃષ્ણા અધિકાઈ,
બ્રહ્મમુનિ સત્સંગ બિના સબ, ઓર ભયો તો કહા ભયો ભાઈ ?

ત્યારે શું ભરતજી રાજ મૂકીને મૃગલામાં બંધાણા એ કાંઈ સાધુનો માર્ગ છે ? અને આસન સારુ, પથારી સારુ, ચેલા સારુ, ગાડી સારુ ને એવાં તુચ્છ પદાર્થ સારુ કરીને મોટી ખોટ ખાવી નહિ, ને સર્વ દોષરહિત થઈને રૂડા સાધુને સેવીને સાધુતા શીખવી, એમાં જ માલ છે, નીકર તો મોટપ ને માન સારુ કરીને ગાડી કે ઘોડું ન મળે કે દુઃખી થવું પડે એમાં શું ? એમ કહીને બોલ્યા જે –

મોટા થાવાનું મનમાં રે, દિલમાં ઘણો ડોડ,[2]
તેવા ગુણ નથી તનમાં રે, કાં કરે તું કોડ ?
ભૂંડા ઘાટ ઊઠે છે ભીતરે રે, જે ન કહેવાય બા'ર,
એહ વાતનો તારે અંતરે રે, નથી નર વિચાર.

એવું છે; માટે જ્ઞાન શીખવું તેણે કરીને કોઈ વાતની અપેક્ષા ન રહે. જો જ્ઞાન ન હોય તો તો મૂર્ખાઈએ કરીને અસદ્ યુક્તિઓ ઉઠાવે છે. તે અમે સૌ ગોપાળાનંદસ્વામી, કૃપાનંદ સ્વામી એ આદિક મોટા મોટા સાધુ, પછી નિવૃત્તિ[3] ન આવે તે

૧.બાદશાહ ૨.શોખ; તીવ્ર ઈચ્છા ૩.નવરાશ

સારુ સવારના પહોરમાં નાહ્યા વગર કામ-ક્રોધાદિકને ખોદીને[૧] ગોષ્ઠી કરીએ. ત્યારે એક જણ કહે જે, 'જુઓને, મસાણિયા[૨] બેઠા છે. તે શું કરે છે ? ઝાંપડાને[૩] સંભારે છે ને શિક્ષાપત્રી તો પાળતા નથી. ને **'ब्राह्मे मुहूर्ते शयनं विहाय'** અને નાહ્યા-ધોયા વગર સવારના પહોરમાં લઈ બેઠા છે,' ત્યારે બીજા નવા જાણે જે, 'વાત ખરી છે, આજ્ઞા લોપતલ તો આ સર્વ છે.' ને અમે સર્વે આત્મનિષ્ઠા ને ઉપાસનાની વાતો કરીએ તે તો સૂક્ષ્મ ભક્તિ છે, ને સ્થૂળ ભક્તિમાં તો ગૌણતા આવે, તે સારુ બીજા કહેશે જે, 'આ પત્રીલોપતલ[૪] છે, ને શાસ્ત્રોને ખોટાં કરીને અવગુણ ઘાલે છે.' ત્યારે જુઓને ! એ તે કેમ સમજવું ? જે રાત લઈને ભગાય છે ! એવું હોય એ વાતનું એને કાંઈ નથી, એમ મૂર્ખને કાંઈ ગતિ નથી; પણ આપણે શું ભક્તિ નથી કરતા ? ને ખોટી વાર્તા કરીએ છઈએ ? માટે **સો મૂર્ખનો ત્યાગ કરીને એક વિવેકીને ગ્રહણ કરવો.**

ગિરિસે[૫] ગિરિયે[૬] ધાય,[૭] જઈ સમુદ્રમાં બૂડિયે,
મરીએ મહા વિખ[૮] ખાય, પણ મૂરખ મિત્ર ન કીજિયે. ॥૪૩॥

મહારાજે કીડિયારાના રોગનું (પ્ર.પ્ર.૧૮માં) પણ [૯] કહ્યું છે, માટે તેનો ત્યાગ કરીને વિવેક દશમો નિધિ[૧૦] કહ્યો છે

૧.નિંદતાં થકાં ૨.સ્મશાનમાં રહેનારા ૩.કામ-ક્રોધરૂપી ભંગીને ૪.શિક્ષાપત્રી લોપનાર ૫.પર્વત ઉપરથી ૬.પડીએ ૭.દોડીને ૮.વિષ; ઝેર ૯.ધર્મભ્રષ્ટને કાઢી મૂકવાનું ૧૦.ખજાનો, અર્થાત્ સુખ દેનાર

તેનું ગ્રહણ કરશો તો સુખ થાશે. અહો ! જીવમાં અજ્ઞાનનો પાર નથી ! કારખાનામાં, રાજામાં[૧] ને પધરામણીમાં મંડ્યા છે, તે શું શું કહીએ ? ઓલ્યા જગતની પેઠે સાંજે કથામાં બે વચનામૃત માંડ માંડ વંચાવે ને વળી પાછું તેનું તે, પણ તેણે કરીને ભગવાન રાજી ન થાય. માટે વિચારીને વર્તવું. ॥૪૪॥

આ તો '**श्रेयांसि बहु विघ्नानि**' અને લોકમાં પણ કહે છે જે, 'સારા કામમાં સો વિઘ્ન' તે કાં તો ભક્તિરૂપે માયાને પ્રેરે ને એકાંતમાં ધ્યાન કરાવે, એમ કરતે કરતે પાડી નાંખે છે. તે માટે વિચારવું અને જીવમાં ખોટ શું શું કહેવાય ? એમ મમત્વ બંધાય છે. ॥૪૫॥

જો ગરાસિયો મોટેરો હોય તો પૃથ્વી જ ભેળી કરે, ને વાણિયો મોટેરો હોય તો દ્રવ્ય ભેળું કરે, ને બ્રાહ્મણ મોટેરો હોય તો પુસ્તક ભેળાં કરે, ને રબારી મોટેરો હોય તો ઢોરાં ભેળાં કરે; પણ કોઈ એકાંતિક સાધુ ન થાય. માટે એમાં કાંઈ માલ નથી. તે સારુ આવા સાધુનો સમાગમ કરી લેવો ને સાધુ થાવું ને રૂપિયા પડ્યા રહેશે, બીજાં પદાર્થ પણ પડ્યા રહેશે ને ચાલ્યું જવાશે. ને જે ભક્તિ કરે કે રાતમાં ધ્યાન કરે તે મનમાં જો એમ જાણે જે, 'જો આ સર્વ ખાઈ ખાઈને સૂઈ રહ્યા છે,હું એક કરું છું.' તો બધુંય બળી ગયું. ને મોટપ પામીને ચેલો ચેલો કરે, તે ચેલો બીજું તો શું કહીએ ? તૂંબડી તો એની એ પણ સાકર માંહી નાંખીને

૧.જગતના મોટા માણસો સાથે સંબંધ રાખવા તથા સત્સંગ કરાવવામાં

છાની પાય, એમ ચોરીઓ કરે અને ચેલો એમ ન કરે તો પંડે[૧] છાના મંત્ર[૨] કાનમાં મૂકીને શીખવે. એમ યુક્તિઓ કરતે કરતે જન્મ ખોઈ નાંખે. એવી યુક્તિમાં બેયને સમું,[૩] ચેલાને પણ ભેળું કામ થાય. તે ઉપર –

"છોટા છોટા શિષ્ય રાખશે રે, ચાકરી કરવા બે ચાર;
મોટાની મો'બત મૂકશે રે, જેને કેનો ન રહ્યો ભાર.
શ્રીજી પધાર્યા સ્વધામમાં રે..." એ બોલ્યા ॥૪૬॥

અને કહ્યું કે, 'ચેતના મુખી તે સદા સુખી' એવી રીતે કેટલાક કહીએ ? એ કહ્યાં તેથી ઘણાં ઝાડ હૈયામાં ઊગ્યાં હોય પછી શું ધ્યાન-ભજન થાય ? બીજાનું જોઈને બેસે પણ થાય નહિ. તે એક બાવો ગુલાબગર હતો, તે સૌનું જોઈને માથે ઓઢીને બેઠો, ત્યાં તો રૂપિયા, ઢોરાં ને ઉઘરાણી તે સ્ફૂર્યાં,એટલે આકળો થઈને ઊઠી ગયો ને કહે, 'ઊઠો ઊઠો, શું બેઠા છો ? આટલું આ કરવું છે તે કરીએ.' એમ થાય છે, માટે ટીખળ[૪] ઘાલવા નહીં. ॥૪૭॥

વળી મહારાજે તો 'પંપાળીને[૫] રાખે તેની પાસે રહેવું નહિ' એમ કહ્યું છે. પછી સૂઝે તેમ કરો. અમે તો આત્માનંદ સ્વામી બહુ ટોકતા તેની ભેળે રહ્યા ને બ્રહ્માનંદસ્વામી ભેળે રહેતા તે નીકળ્યા. ને તે કહ્યા વિના ખોટ જાય નહિ. ને જ્યાં

૧.પોતે, ગુરુ ૨.શબ્દો; શિખામણ ૩.ગમતું ૪.સ્વભાવ ૫.ફોસલાવીને; મુમુક્ષુને મનગમતું કરવા દઈને

સારી સારી રસોઈ મળે ત્યાં વારે વારે જાય; પણ કેવળાત્માનંદ સ્વામી તો જો કોઈ પાકી રસોઈનું કહે, તો તેને કહે જે, 'જૂનાગઢથી સ્વામીનો કાગળ મંગાવ્યો છે, તે આજ્ઞા આવશે ત્યારે લેશું.' એમ બહાના કાઢીને ચોખ્ખી ના કહેવી ને દાળ-રોટલા લેવા ને પછી બે દિવસ રહીને ભાગી નીસરવું. પણ ગળ્યાં, ચીકણાં, ચોપડ્યાં, વઘાર્યાં, ધુંગાર્યાં તે ખૂબ તડૂસીને[૧] સૂતા, તેણે કરીને વધશે કામ ને ક્રોધ. ને આપણે તો ધર્મામૃત, નિષ્કામશુદ્ધિ ને શિક્ષાપત્રી એ ત્રણ ગ્રંથ પ્રમાણે રહેવું, એમ મહારાજે કહ્યું છે તે મહારાજની રુચિ પ્રમાણે રહેવું. **'બ્રહ્માનંદ રહેનો ભલો રુખમેં'**[૨] એમ કહ્યું છે. તે ત્રણ ગ્રંથથી વધુ લૂગડું કે પદાર્થ રહેશે કે ખવાશે તો બંધન થાશે ને એનો તો આગળ જવાબ લેવાશે. ॥૪૮॥

પછી વળી રુચિનું વચનામૃત (લો.૧૪) વંચાવીને કહે જે, 'આ તો ખપવાળાને કહ્યું છે અને જેને ખપ નથી તે તો લાગ[૩] આવે ત્યારે જોઈલે ને સ્વાદ કરીલે. એને તો એમ જ ભજન થાય જે, ક્યારે લાગ આવે ! એવાને તો મહારાજે વચનામૃતમાં (મધ્ય. ૪૭) લબાડ[૪] જેવો ને કૂતરા જેવો કહ્યો છે. તે હેત હોય તેને આ વાત સારી લાગે; નીકર મરને[૫] લાખો વાતો કરીએ, પણ એમ ન થાય ને ન મનાય. ॥૪૯॥

૧.ઝાઝું ખાઈને ૨.રીતમાં રહેવું તે સારું ૩.મોકો; તક ૪.પોતાનો ધર્મ તથા ફરજ બજાવવાની બાબતમાં ઢીલો; દંભી ૫.ભલેને

આ લોકનું[૧] હેત તો કેવું છે ? એમ કહીને એક પટેલનું દૃષ્ટાંત વિસ્તારીને કહ્યું જે, "એના કુટુંબને એના ઉપર મરે એવું હેત હતું, તોપણ સાધુના કહેવાથી માંદો પડ્યો, ને તેના ઉપરથી સાધુએ દૂધ ઉતાર્યું, તે કોઈએ ન પીધું; એમ સાધુએ દેખાડ્યું. અને –

કાણે[૨] જાય તે અધિકું રડે, આંગણે જઈને ભૂસ પડે;
તે સારું લાગે તે માટે, હેત હોય તો પડે નહિ વાટે !

એવાં ખોટા હેત છે. અને ગૃહસ્થનો છોકરો ન માને કે દુઃખિયો થાય, પણ તે તો સૌ સૌના ડહાપણ પ્રમાણે કરશે. માટે વૃદ્ધ થયા તેને તો ગામોગામ મંદિર કર્યાં છે, તેમાં બેસીને ભજન કરવું; ને બે ટાણાં જઈને રોટલા ખાઈ આવવું. તે મુક્તાનંદ સ્વામીએ કહ્યું છે તે કાંઈ ખોટું નથી –

જૈસે બૂઢે બેલકું,[૩] ખેડુ ન દેવત ખાન;[૪]
મુક્ત કહે યું વૃદ્ધકો, સબ હિ કરત અપમાન.

જેને સુખે રહેવું હોય તેને તો મોર્યનું માન છે તે મૂકી દેવું, નીકર પૂજા થાય.[૫] તે ઉપર કહ્યું જે, 'ગુરુ-ચેલો, બાપ-દીકરો ને સાસુ-વહુ એમ રહેવું. ને **'દાસના દુશ્મન હરિ કદી હોય નહિ, જેમ કરશે તેમ સુખ થાશે.'** કોણ જાણે આપણે વાસના હશે તેને ટાળવા એમ થાતું હશે તો ? એમ જાણવું ને સુખે રહેવું.' ॥૫૦॥

૧.સંસારીનું, સ્વાર્થનું ૨.મરણ પછીના ખરખરે ૩.વૃદ્ધ બળદને ૪.પશુ માટેનું સારું-પૌષ્ટિક ખાદ્ય ૫.માર પડે

વળી ધૂળ જેટલો પણ જે માણસમાં માલ નથી, તેની આગળ પણ અમારે હાથ જોડવા પડે છે, તેને મંદિરમાં રાખવાનો ખપ છે; વ્યવહાર ઠર્યો એટલે શું કરવું ? નીકર તો ઘણાય ન કરીએ, પણ મહારાજને રાજી કરવા છે. ॥૫૧॥

વળી જેને સુખિયા થાવું હોય તેને તો સોળ વર્ષનો છોકરો થાય કે તુળસીને પાંદડે કરકાને(સ્ત્રીને) અર્પણ કરવો, એટલે થયું. અને એક પાંતિયે[૧] જીવને ક્યાં સમું છે ? મરે તો તે દુ:ખિયો થાય. તે ઓલ્યા બ્રાહ્મણનો છોકરો મરી ગયો ત્યારે પોકે પોકે રુએ, ને બીજા પણ રોવરાવે જે, 'બહુ ડાહ્યો હતો ને આ કરતો' એમ હજારો કહે. ત્યારે ભટ્ટજી ખરખરે ગયા, તે વળતે દિવસે નહાવા ગયા, ને કહ્યું કે, 'તું તો ખાતો-પીતો નથી તે શું છે ? આ તારો દીકરો મરી ગયો તે શું કાંઈ ઉદેપુરની ગાદી ખાલી થઈ ? આ એક બ્રાહ્મણ મૂઓ તો એક ખડિયો[૨] ઓછો, એમાં તે શું !' પછી તો ઓલ્યે વિચાર્યું; ત્યાં તો કહે, 'ખરું.' પછી કહે, 'હું તો પંદર દિવસમાં મરત, તે તમે જીવતો રાખ્યો.' એમ છે. કાંઈ ખેડુ મલકમાં[૩] થોડા છે ? વાણિયા, સઈ, નાગર, સોની, લુવાર, કડિયા એ આદિકની કાંઈ ખોટ છે ? એમ જ્ઞાન શીખવું. ખજૂરાનો પગ ભાંગ્યો તોપણ શું ને સાજો તોપણ શું ? કૂકડા વિના વા'ણું[૪] નહિ વાય ?[૫] એમાં શું ? એમ વિચારીને સુખે ભગવાનનું ભજન કરવું. ॥૫૨॥

૧.રીતે; બાબતે ૨.ભિક્ષા માંગવા માટેની ઝોળી ૩.જગતમાં ૪.સવાર ૫.થાય

આણંદજી સંઘાડિયાને ત્યાં મહારાજ બેઠા હતા તે કહે, 'માયાનું[૧] રૂપ[૨] કહીએ ?' તો કહે, 'કહો.' પછી કહે કે, 'શાહુકારનો દીકરો મરે તો તમારે કેમ ?' તો કહે, 'બહું ભૂંડું કહેવાય.' પછી કહે કે, 'આ રાજાનો દીકરો મરે તો ?' તો કહે કે, 'હું બહુ ખરખરો[૩] કરું.' પછી કહે કે, 'આ તમારો મરે તો ?' 'ત્યારે તો તે ઘડીએ સંઘેડો[૪] બંધ રહી જાય ને ભૂંડું થાય.' એમ છે. પછી મહારાજ કહે, "હવે મોહનું રૂપ કહીએ છઈએ જે, બ્રહ્માથી લઈને સહુને લોહીમાં મોહ થાય છે. એકલું કરકું[૫] હોય કે પત્ત ઝરતું હોય[૬] તો ન થાય, જીવમાત્રને કરકે નજર છે.

જેમ ચીલ[૭] ચડે આસમાને રે, નજર તેની નીચી છે;
જોઈ મારણને મન માને રે, અન્ય જોવા આંખ્ય મીંચી છે.

જેમ સુખડ ઘસીને ભગવાનને ચડાવે છે તેમ દેહને ઘસીને કરકાને[૮] ચડાવે છે. અને આ જીવ ચામડિયો છે ને ચમારને ઘેર અવતર્યો હોય, તો ત્યાં પણ આનંદ છે. ને ત્યાં કુંડ રાત-દિવસ ગંધાય; એમ આ દેહ પણ ચમારના કુંડ જેવો છે, તેમાં જીવ આનંદ કરીને બેઠો છે પણ ગીંગાની ઘોડ્યે[૯] ગુલાબની સુગંધી લે નહિ. આ દેહમાં તો હાડકાં, પરુ, પાચ,[૧૦] લાળ ને લીંટ[૧૧] ભર્યાં

૧.અજ્ઞાન + આસક્તિનું ૨.લક્ષણ; સ્વરૂપ ૩.શોક ૪.લાકડાનો ઘાટ ઘડવાનું યંત્ર ૫.હાડપિંજર ૬.રક્તપિત્તના રોગથી શરીર ગળી રહ્યું હોય અથવા પરુ ટપકતું હોય ૭.સમળી, માંસાહારી પક્ષી ૮.હાડકાના માળા જેવી સ્ત્રીને ૯.જેમ ૧૦.ગૂમડાંમાંથી નીકળતી રસી ૧૧.નાકનો મળ-શેડા

છે. નવ દ્વારે[1] નરક[2] ઝરે[3] છે ને કેવળ નરકની કોથળી છે, ઉપર ચર્મ મઢ્યું છે, ને ક્ષણભંગુર[4] કહ્યો છે; માટે કાંઈ જ માલ નથી. તેમાંથી હેત તોડીને આત્મામાં કરવું. જેમ ઓલી સમળીએ માંસનો લોચો રાખ્યો હતો ત્યાં લગી એ બેયને બીજીએ ચાંચ મારીને કરકોલી;[5] પણ મૂકી દીધો તે ભેળી સૌ ગઈ. એમ **આ દેહરૂપી લોચો મૂકીને સત્તામાત્ર થાવું, તેમાં સુખ છે. ને દેહે કરીને તો પ્રભુ ભજી લેવાય એટલો તેમાં માલ છે.** ॥૫૩॥

વળી જીવનો તો અવળો સ્વભાવ છે; તે ખાવું, રૂપિયા ને વિષય તેમાં જ મંડ્યો છે. જો રૂપિયા હોય તો તે ભાંગીને[6] ઘઉં લેવા ને તે ખાઈને પ્રભુ ભજવા. સો ઉપાય કરીને બાજરો ભેળો કરવો; તે ખેતીવાડી કરીને, ચાકરી કરીને કે સાથી[7] રહીને પણ તે એકવાર તો ભેળો કરવો; પછી હાયવોય[8] ન કરવી ને ભગવાન ભજવા. અને તે ન કરો તો આ મંદિરમાં બાજરો ઘણો સળી[9] જાય છે, તે ચાર મહિના રહીને પણ ભગવાન ભજવા આવજો; પછી આવો સમાગમ નહિ મળે. ને ઉત્તમ વક્તા છે ત્યાં સમાગમ કરી લેજો. ને પછી તો ચીજો ખાધી હોય[10] તે સંભારવી, ધારવી ને વિચારવી. તે મહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે ને વચનામૃતમાં પણ કહ્યું છે જે,

૧.શરીરના ૯ દરવાજા : ૨-નાકના હોલ, ૨-કાન, ૨-આંખો, મોઢું, ગુદા તથા શિશ્નેન્દ્રિય ૨.મળ-ગંદવાડો ૩.સ્રવે-નીકળે ૪.ક્ષણમાં નાશ થનાર ૫.ઠોલી, ચાંચના ઘાવ માર્યા ૬.ખર્ચીને ૭.લાંબી મુદતનો મજૂર ૮.બળતરા-ચિંતા ૯.સડી, બગડી ૧૦.સારી-સારી વાતો સાંભળી હોય

'સમાગમ વિના જ્ઞાન ન આવે ને દેશકાળાદિક આઠમાં સંગને અધિક કહ્યો છે. તે ઓલ્યાં સાત ભૂંડાં હોય ને એક સંગ સારો હોય તો મોટા પુરુષ સારાં કરી દે; માટે વારંવાર સંગ કરવો, તેમાં સર્વે વાત આવી જાય. ॥૫૪॥

જેને જે વહાલું હોય તે શિષ્યને દે છે; **બાપને સ્ત્રી હૈયામાં છે તો તે છોકરાને હૈયે ઘાલી દે છે; એમ સાધુને વા'લા ભગવાન તે જીવના હૈયામાં ઘાલી દે છે.** ને જેમ ખાધા વિના ભૂખ જાય નહિ, તાપ્યા વિના ટાઢ જાય નહિ, સૂર્ય વિના અંધકાર જાય નહિ; તેમ **સમાગમ વિના અજ્ઞાન જાય નહિ.** ભણેલો હોય તે ભણાવે પણ અભણ શું ભણાવે ? કેમ જે, એને મૂળમાંથી વિદ્યા નથી તે આપે ક્યાંથી ?

ગુરુ બિન જ્ઞાન નહિ, ગુરુ બિન ધ્યાન નહિ;
ગુરુ બિન આત્મવિચાર ન લહત હે.

તેમ સદ્‌ગુરુ વિના કાંઈ નથી થાતું. **'તીન તાપકી ઝાલ જર્યો,[૧] પ્રાની[૨] કોઈ આવે.'** એ સવૈયો બોલીને કહે, એવા સાધુનો સમાગમ કર્યે છૂટકો છે; તે કરવો, તે પણ '**अर्थं साधयामि वा देहं पातयामि**' એમ કરવો, ત્યારે રાજી થાય છે. તે સમાગમમાં તો એટલો ફેર પડે જેમ કાર્તિકસ્વામીએ પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરી ને ગણપતિએ પાર્વતીના કહ્યાથી ગાયની કરી, તે પણ પૃથ્વીની

૧.આધિ-વ્યાધિ અને ઉપાધિરૂપી જ્વાળાઓથી દાઝેલો ૨.પ્રાણધારી મનુષ્ય

થઈ. જુઓ કેટલો ફેર પડ્યો ! **ને કરોડ જન્મ સુધી અંતરદૃષ્ટિ કરે ને ન થાય, તેટલું એક મહિનામાં થાય એવું આ સમાગમમાં બળ છે;** માટે અમારો તો એ સિદ્ધાંત છે. ને મહારાજે પણ કહ્યું છે જે, 'કોઈક મિષ[1] લઈને આવા સાધુ ભેળો જન્મ ધરવો એમ ઈચ્છીએ છીએ.' એ તો આપણને કહ્યું છે. ।।૫૫।।

અને બીજી વાત શી ? તો કહે જે, ભગવાન બહુ મોટા પ્રગટ થયા, તે બીજા અવતાર જેવા તો એના સાધુ ને સત્સંગી દ્વારે ચમત્કાર જણાવ્યા છે, ને પોતે જે નરનારાયણનું[2] લખ્યું છે, તે તો જેમ કોઈને અજાણે ગામ જાવું હોય તે ભોમિયો[3] લે, તેમ પોતે કોઈવાર આવેલ નહિ ને એનો ભરતખંડ કહેવાય, માટે એને ભોમિયા લીધા છે. એ મનુષ્યપણાનો ભાવ છે એમ જાણવું, એમ મહારાજે પણ કહ્યું છે. જે આ તો વાત બધી નવીન છે, સાધુ નવીન, નિયમ નવીન; તે મહારાજ કહે કે, 'આ નિયમ ને સાધુ એ બે અમે અક્ષરધામમાંથી લાવ્યા છીએ.' ।।૫૬।।

વળી, જે સ્વામીને ભોગવવાનાં પદાર્થ તે સેવક ન ભોગવે. તે જ્યારે રામચંદ્રજી ધરતી ઉપર સૂતા, ત્યારે ભરતજી એક હાથ ધરતી ખોદીને સૂએ ને શિવજી પણ ભગવાનને ભોગવવાનાં પદાર્થ પોતે નથી ભોગવતા. ને સંગનો ભેદ કહ્યો જે, એક ઉખેડે[4] ને એક ચોંટાડે. ।।૫૭।।

૧.નિમિત્ત ૨.બદરિકાશ્રમમાં શાપ થયો ને નરનારાયણે અવતાર લેવાનું વચન આપ્યું, એવું શાસ્ત્રોમાં ૩.ગાઈડ ૪.સંસારમાંથી છોડાવે

આ સત્સંગમાં ત્રણ પ્રકાર છે : **સત્સંગી હોય તેને કુસંગી કરી નાંખે, અંતરદષ્ટિ કરતો હોય તો બાહ્યદષ્ટિ કરાવે ને વ્યવહારમાંથી ઉદાસ હોય તો તેમાં ચોંટાડે;** એવા પણ મંદિરમાં છે, માટે એને ઓળખીને ત્યાગ કરવો. એક તો ઈન્દ્રિયારામ[૧] ને એક અર્થારામ[૨] એવા છે. ને જો તે બેની વચ્ચે કોઈ પથારી કરે, તો છ મહિના થાય ત્યાં વિમુખ કરી નાંખે; તેને પણ ઓળખીને તેનો સંગ ન કરવો, ને ગરાસિયાની ઘોડ્યે[૩] અંતર મળવા દેવું નહિ. ને અર્થારામ સાથે અંતર મળ્યું કે ભૂંડું થયું. એ બેયને મૂકીને આપણે તો આત્મારામ થાવું. ॥૫૮॥

વળી ખાધાનું, પથારી, ચેલા ને પદાર્થ તેને અર્થે જે ઉદ્યમ એ કાંઈ સાધુનો માર્ગ નહિ. એ માર્ગ ચૂક્યા તો વેળ વળી ગઈ;[૪] તે માટે જ્ઞાન શીખવું, તે વિના બીજું કાંઈ રાત્રીપ્રલયમાં નહિ રહે. ને જ્ઞાન તો મહાપ્રલયમાં પણ જાવાનું નહિ; ને તે જ્ઞાન તો આપણે છે. આ આમાં[૫] આટલું રહ્યા છીએ ખરા, પણ વનમાં રહીએ તોપણ સુખ રહે; ને એક ટાણું રોટલો જોઈએ ને એક ગોદડી હોય તો બીજું વસ્ત્ર ન જોઈએ. વનમાં રહેતા ત્યારે આ ગોદડીભર રહેતા; તેમાં ટાઢ્ય હરે, તડકો હરે ને વરસાદ પણ બે પછેડીવા હરે[૬]; પછી શું જોઈએ ? એવા સ્વભાવ

૧.વિષયના સુખે સુખિયો ૨.ધનાદિક ભૌતિક પદાર્થે કરીને સુખ કે મોટપ માનનાર ૩.જેમ ૪.દશા બગડી ગઈ ૫.મંદિર કે ધર્મશાળામાં ૬.જાડી ચાદર પલળે તેટલું રક્ષણ કરે

પાડ્યા હોય ત્યારે થાય; નીકર તો જેમ **'આસનથી ઉઠાડતાં જાણે જગાડ્યો મણિધરજી'** નાગને છેડે તેમ થાય. માટે જ્ઞાન શીખવું. ॥૫૯॥

જેમ ભગવાન કરે તેમ થાય. આ અમને કઠોદર[1] થયું હતું, તે કોઈને ન મટે ને તે મટ્યું; ને આવરદા[2] પણ પચવીશ વર્ષ થયાં નથી. ને આ બે વર્ષ થયાં એટલે સંવત ૧૯૧૮માં મૃત્યુ આવીને પાછું ગયું, તે જેમ ભગવાનને ગમતું હશે તેમ થાશે. ॥૬૦॥

જેને આ સત્સંગ મળ્યો તેના પુણ્યનો પારાવાર નથી. ને આ સમાગમનું ફળ તો આગળ અવિનાશી મળશે. ને અજ્ઞાને કરીને તો એમ થાય. તે શું જે, 'ખટરસમાં રહ્યા ને જલેબીમાં ગયા !'[3] પણ આજ્ઞા કરે તેમ રહેવું તે —

થરથર ધ્રૂજત રહત વચનમેં શશી અરુ સુરા;
થરથર ધ્રૂજત રહત વચનમેં કાળ હજુરા.

માટે આજ્ઞામાં સુખ છે, ને **કર્મવશે કરવું પડે છે તે કરતાં જો આજ્ઞાએ કરે તો એના જીવમાં સુખ થાય.** ॥૬૧॥

આ ભગવાન તો જેમ —

૧.પેટનો એક જાતનો રોગ ૨.આયુષ્ય ૩.શ્રીજીમહારાજ વખતે અમુક એવા મનમુખી સાધુ હતા કે જે છએ છ રસનો ત્યાગ રાખવાના કઠણ પ્રકરણમાં સત્સંગમાં ટક્યા હતા, પણ શ્રીહરિની આજ્ઞાથી જલેબી વગેરે મિષ્ટાન્ન જમવાનું પ્રકરણ આવ્યું ત્યારે 'આ બરાબર નહિ' એવો અભાવ લઈને જતા રહ્યા.

કિયાં કીડી કરી[૧] મેળાપ, ભેળું થાવા ભારે ભેદ[૨] છે રે;
કિયાં પૂર્ણ પુરુષોત્તમ આપ, કિયાં જીવ જેને બહુ કેદ[૩] છે રે.

એવા મળ્યા છે. માટે સો વાતનું ગમતું મૂકીને આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું. **'સો માથાં જાતાં રે સોંઘા છોગાળા'** બીજું **'એક શિરકે વાસ્તે ક્યું ડરત હે ગમારા ?'**[૪] હવે તો ખરેખરું મંડવું, **'સતી મટી કૂતી[૫] કાવે'** એ કીર્તન બોલીને કહે કે એમ પાછા પગ ભર્યે શું થાય ? તે સારુ સન્મુખના લેવા. ।।૬૨।।

શાસ્ત્રમાં મુખ્ય 'અહિંસા ને બ્રહ્મચર્ય' એ બે ધર્મ કહ્યા છે; તે અહિંસા તે શું ? તો કાંઈક પદાર્થ જોતું હોય ને ગૃહસ્થ પાસે માગીએ ને તેનાથી ન અપાય તો હિંસા થઈ. ને કોઈ પદાર્થ ન જોઈએ ત્યારે અહિંસા પળે, ને કોઈએ ન કચવાય, ને અહિંસા ને બ્રહ્મચર્ય તો નેત્ર, કાન, નાક, હાથ, પગ આદિક અંગ સાચવીએ ત્યારે પળે. ને હાથ, પગ આદિક ઈન્દ્રિયોએ સહિત આવો દેહ ક્યાંથી મળે ! આ તો ભગવાનને ભજ્યાનો સાજ[૬] છે, તે વૃથા ખોઈ નાખવો નહિ. લેખે લગાડે[૭] તેને ડાહ્યા કહ્યા છે, નીકર તો પશુ જેવા જાણવા.

આ દેહ તો હમણાં પડ્યો જાણવો ! ને જેમ આ ઘડિયાળના ડંકા વાગે છે તેમ કાળ આવરદાને ખાઈ જાય છે, પણ આ જીવ તો ભૂલી ગયો છે, તે ઉપર **'ગર્ભવાસમાં તું શું કહીને આવ્યો રે'**

૧.હાથી ૨.મોટો તફાવત ૩.બંધન ૪.મૂર્ખા ૫.કૂતરી ૬.સાધન સામગ્રી ૭.સાર્થક કરે

એ કીર્તન બોલાવીને કહે, શું પછી લાકડી લઈને મારે ? ને જીવ તો જાણે છે જે, આ બધું કોઈકને માથે છે, પણ એમ નથી જાણતો જે, મારે માથે છે. ને ગર્ભવાસ, જન્મ, મરણ, ચોરાશી એ તો ઊભાં છે; માટે આવો સમાગમ કરીને એને ટાળી નાખવાં, ત્યારે નિર્ભય થાય. ॥૬૩॥

મહારાજ કહે જે, 'અમને બુદ્ધિવાળો ગમે છે, કેમ જે, એને સત્ય-અસત્યનો વિવેક આવડે ને કાર્યાકાર્ય,[૧] ભયાભય, બંધમોક્ષ એને જાણે; જે આ તે કરવું ને આ ન કરવું ને આમાંથી બંધન થાશે ને આમાંથી મોક્ષ થાશે.' તે કૃપાનંદસ્વામી સરખા તો ચિકિત્સા[૨] કરે જે, આમાંથી આ થાશે. ॥૬૪॥

વળી બીજું એ જે, **કોઈ મોટાનો અવગુણ લે તેનું બહુ ભૂંડું થાય, ને પોતામાં તો અનેક અવગુણ હોય.** તે એક સાધુ રોજ શાક વઘારે, ને એક દિવસ આત્માનંદસ્વામી માંદા હતા, તેણે કહ્યું કે, 'શાક કરો.' ત્યારે ઓલ્યે સૌ આગળ હોહો[૩] કર્યું. તે વાત મહારાજ પાસે ગઈ એટલે કહે, 'ઓહો ! એણે એના જીવનું બહુ ભૂંડું કર્યું, જે મોટા સાધુમાં અવગુણ પરઠ્યો.' ને મુક્તાનંદ સ્વામી જમતા હતા, તે એક જણે એમ ચિંતવ્યું જે, 'આવા મોટા સાધુ આમ કેમ જમે છે ?' પછી એ જે અન્ન દેખે તે કીડા થઈ જાય ! તે પંદર દિવસ લગી એમ થયું, પછી દાંતે તરણા[૪] લઈને

૧.કરવા યોગ્ય તથા ન કરવા યોગ્ય ૨.ગુણ-દોષોની પરીક્ષા – તપાસ ૩.ખોટી વગોવણી – ટીકા ૪.ઘાસ

પગે લાગ્યો ત્યારે સમું થયું. તે માટે કોઈ સાધુનો અવગુણ ન લેવો. અરે ! કેટલાક તો 'ગોપાળાનંદસ્વામીની વાત ખોટી' એમ કહેતા. તે ગયા,[૧] તે પણ દીઠા. ||૬૫||

કરોડો રૂપિયા હશે તે કાંઈ કામ નહિ આવે, તે જ્યાં હશે ત્યાં એમ થાશે ને એમ જાશે. ને આગ્રામાં અઢાર કરોડ રૂપિયાનું કબ્રસ્તાન[૨] કર્યું છે, પણ એટલા રૂપિયાના ઘઉં લઈને ભગવાન ભજ્યા હોય ને કથા કરી હોય તો કેટલી શાંતિ થાય ? ઘણા સાંતી[૩] તો સો વધારીએ પણ એણે શું થાય ? દુ:ખ થાય. એ સાધુનો માર્ગ નહિ. ને કથાએ તો કેટલો સમાસ થાય જે ઓલી છાવણીમાં[૪] કેટલી નોખી રસોઈઓ નીકળી ગઈ,[૫] નોખાં આસન[૬] નીકળી ગયાં, એમ પડઘા પડે. અને દ્રવ્ય તો ભેળું કર્યું કે આપ્યું તે રહેતું નથી; નસીબમાં હોય તો રહે. માટે નિષ્કામી થાવું, નિર્લોભી થાવું, નિ:સ્વાદી થાવું; ત્યારે ભગવાન રાજી થાય. ||૬૬||

આ સમાગમ મળ્યો છે તે કોઈક પૂર્વનો સંસ્કાર ભારે છે; તે સમાગમ કરવા સારુ આવ્યા છો, ને જે નથી આવતા તેને ભારે પાપ છે. આનું ફળ તો આજ, કાલ, મહિને કે વર્ષે પણ મળશે; ને સમાસ ઘણો કરશે. ને કોઈ જાણતા હશે જે કરીએ

૧.મોક્ષમાર્ગેથી પડી ગયા ૨.તાજમહેલ ૩.ખેતીનાં સાધન ૪.સં.૧૯૧૨માં રઘુવીરજીમહારાજે કરાવેલ ૬ માસની શિબિર દરમ્યાન ૫.અમુક સાધુ માટે સ્પેશ્યલ ભોજન બનાવવું પડતું હતું તે બંધ થયું ૬.સૂવા-બેસવા માટેનાં સ્થાન

છઈએ, ને કેમ કાંઈ થાતું નથી ? પણ આ તો મેળવણ[૧] નાખીએ છઈએ, તે દહીં થઈને ઘી તો વલોવ્યા પછી નીકળશે; ને આ વાત તો બહુ દુર્લભ છે. ને આ સત્સંગ તો ઘણો થયો છે, ને પૃથ્વીના સર્વે માણસ કરશે, પણ આવા કહેનારા ક્યાંથી મળશે ? ને રૂપિયા તો ગાડે ગાડે આવશે, ને હવેલીઓ પણ થાશે, પણ આ નહિ મળે. ને હવે તો કોઈ વાતની કલ્પના[૨] રાખવી નહીં.

આ જીવ સમજવા મંડ્યો તે દિવસથી આજ સુધી ખેડ કરી, વેપાર કર્યો, તોપણ રોટલા ને દાળ મળે છે, પણ રૂપિયાનો ઢગલો ભળાણો નહિ; માટે શા સારુ ઝાઝું કરીએ ? અને કેદીક ઢગલો મળે તો શું થાય ? દુઃખ થાય. તે માટે આપણને જે ભગવાન મળ્યા છે તે કરશે તે થાશે; ને દાળ, રોટલા ને વસ્ત્ર તો ગળામાં[૩] લીધાં છે તે દેશે. ને મોરે તો કટક,[૪] ધાડાં,[૫] મિયાણા[૬] ને માળિયાના હાટી[૭] એવા કૈક લૂંટી લેતા ને ખાવા અન્ન મળતું નહિ ને કાળ પડતા ને કાં તો ટીડડાં, ઉંદર ને રોગ એ પણ કૈક આવતાં, એવાં મહા દુઃખ આવતાં; આવું સાનુકૂળ તો કોઈ દિવસ આવ્યું નહોતું એમ જણાય છે. માટે ભગવાન ભજ્યાનો લાગ તો આજ જ છે. અરે ! અમે બાવીશ વર્ષ વનમાં રહ્યા, તે ત્રણ દિવસે અન્ન મળે, ને ઝાડ તળે ટાઢ, તડકો, વરસાદ ને હિમમાં પડ્યા રહેતા, ને ઓઘામાં[૮] રહેતા, એક ગોદડીભર

૧.દૂધમાંથી દહીં કરવા માટેની છાશ ૨.ઈચ્છા ૩.શ્રીહરિએ પોતાની જવાબદારીમાં ૪.સૈન્ય ૫.લૂંટારાઓના હુમલા ૬.મુસલમાનની એક જાત ૭.આ નામની ક્ષત્રિયની એક જાત ૮.ખેતરમાં ગોઠવેલ સૂકા ઘાસના ઢગલામાં

રહેતા, એવાં દુઃખ સહન કર્યાં છે.

અધ્યાત્મ, અધિભૂત ને અધિદૈવ એ ત્રિવિધિ તાપનું રૂપ કહ્યું. અધ્યાત્મ તો એ જે, આ દેહમાં રોગ આવે; અધિભૂત જે સર્પ, સાવજ આદિક પરથી[૧] દુઃખ થાય; ને અધિદૈવ જે ટીડ,[૨] ઉંદર આદિ દેવતા સંબંધી દુઃખ થાય;[૩] તે એ ભગવાન ભજે તો મટે. ને ખરેખરું ભજે તો આમ આપણા સામું જોઈ રહે, એવા ભગવાન દયાળુ છે. તે ઉપર વાત કરી જે, શ્રીકૃષ્ણે તો કહ્યું છે જે, 'છપ્પન કોટિ યાદવ, લક્ષ્મી આદિક પટરાણીઓ ને આ મારો દેહ જેવો વહાલો નથી, તેવા ઉદ્ધવજી પ્રિય છે.' એમ દયા કરે છે, માટે એવું થાવું. ॥૬૭॥

ગાડી સારુ જે આશા રાખે છે તેમાં શું છે ? તેણે ભજન તો થાતું નથી અને અકળાય છે. જેમ 'બાવરો[૪] બેસાડ્યો વળી વહાણે રે' એમ ન કરવું. એનું તો મોટા સાધુને પૂછવું જે, 'મને આમ થાય છે, તે મારા જીવનું સારું થાય તેમ કહો.' **'હું બલહારી એ વૈરાગ્યને.'** અહો ! હું કોણ ? એમ વિચારવું. એવો ઠરાવ કરવો તે ખરો કહેવાય. ॥૬૮॥

વળી આ શરીર તો માટીનો ઢગલો છે, તે સાજું હોય ત્યાં સુધી કીર્તન કે ભજન થાય. ને **'शनैः शनैः पंथाः'**[૫] જેમ રાજાના

૧.બીજાઓ તરફથી ૨.એ નામનું જીવડું ૩.આ ટીડ કે ઉંદર ઘણી વાર એટલી મોટી સંખ્યામાં પેદાં થતાં કે ખેતરમાં વાવેલા આખા પાકને ખાઈ જતાં ૪.પાગલ ૫.ધીરે ધીરે પંથ-માર્ગ કપાય છે

દીકરાને એક દિવસે ઝાઝું ખવરાવે તેમાં મોટો ન થાય, ને રોજ ભૂખ પ્રમાણે ખવરાવે તો વધે. એમ જ્ઞાન પણ ધીરે ધીરે સમાગમે થાય છે. ને જોગ વિના રસોઈ થાય નહિ, એમ જોગ વિના પ્રભુ ભજાય નહિ. ને જે વાતો સાંભળે તે વૃદ્ધિ પામે. નીકર તો ઝાઝું ખાય તો ઊંઘ ઝાઝી આવે, ને શું કાંઈ ખાઈ ખાઈને સૂઈ રહેવાને ભેળા થયા છઈએ ? તે આજ, કાલ, મહિને કે છ મહિને સાધુનો સમાગમ કર્યે છૂટકો છે. ॥૬૯॥

ગુજરાતમાં તળ સુધી ખોદીએ તોપણ તેમાં પાણો નહિ, ને આ દેશમાં પે'લે ઘાએ જ પાણો. એમ આત્મનિષ્ઠાનો માર્ગ તે પાણા[૧] વિનાનો છે; ને બીજા માર્ગમાં તો પાણા છે ને આપણે તો આત્મા મોઢેથી શીખીને કથનમાત્ર[૨] થયા છઈએ, તે આ ઘડી જો ચીભડાંનું, કેરીનું કે તૂંબડાંનું ગાડું આવે તો આત્માપણું રહે નહિ, ને તે ટાણે રહે એ ખરો. ને જ્ઞાને કરીને એમ થાવું જે, જડ, દુઃખરૂપ ને મિથ્યા એવો જે દેહ તે હું નહિ ને હું તો સચ્ચિદાનંદ છું, આત્માનંદ છું, ને અખંડાનંદ છું એમ બોલ્યા. ને કહે જે, 'રજોગુણ, તમોગુણ ભેળું ભળી જાવું નહિ, નિર્ગુણ થાવું.' એ ઉપર –

परिनिष्ठितोऽपि नैर्गुण्य उत्तमश्लोकलीलया।
गृहीतचेता राजर्षे आख्यानं यदधीतवान्॥[૩]

૧.અવરોધ; વિઘ્ન ૨.બોલવા પૂરતા ૩.ભાગવત : ૨/૧/૯

એ શ્લોક બોલીને કહ્યું જે, 'આગળથી તો એ વાતો કરે, ને જ્યારે આવો જોગ[૧] આવે ત્યારે આસન સારુ કે ખાધા સારુ બખેડો[૨] થાય, તે ઠીક નહીં.' ॥૭૦॥

ગૃહસ્થને તો આમ સમજવું જે, કોઈ વાતની ચિંતા ન રાખવી; જે આમ થાય તો ઠીક, એમ ન કરવું. અને સહેજે જોઈએ તેટલુ દ્રવ્ય પેદા કરવું; પણ ઝાઝું થાય તેમાં તો કાંઈ સુખ નહિ. તે ચાર જણ હતા, તે રોજ 'દ્રવ્ય થાઓ, દ્રવ્ય થાઓ' એમ રટણ કરે. ત્યારે આકાશવાણી થઈ જે, 'ભાઈ, દ્રવ્ય તો ઘણું મળશે પણ દુઃખ થાશે.' ત્યારે કહે કે, 'બ્રહ્માંડમાં જેટલું દુઃખ હોય એટલું અમને થાઓ, પણ દ્રવ્ય મળો.' ત્યારે કહે, 'ઠીક.' પછી ચાર મણ સોનું રસ્તામાંથી મળ્યું,[૩] તેમાં બબ્બે જણ સંપ્યા જે, 'ઓલ્યા બેને મારી નાંખીએ તો બબ્બે મણ આવે.' પછી ઓલ્યા બેને ગામમાં મોકલ્યા ને કહે જે, 'તમે લાડવા કરીને લાવો તો એ જમીએ.' પછી એમ ધાર્યું જે, 'એ બન્ને આવે ત્યારે પાણી ભરવા વાવમાં મોકલીને પાણા નાંખીને મારી નાખશું.' અને જે લાડવા લેવા ગયા, તે બે જણ પણ સંપ્યા જે, 'ઓલ્યા બેને ઝેરના લાડવા ખવરાવીને મારી નાંખીએ, તો આપણે બબ્બે મણ સોનું રહે.'

પછી ઝેરના લાડવા ઘીમાં લચપચતા[૪] કરાવ્યા ને પોતા સારુ સાધારણ કરાવ્યા, તે લઈને ગયા. એટલે ઓલ્યો કહે,

૧.પ્રસંગ ૨.કંકાસ ૩.જડ્યું; હાથ લાગ્યું ૪.તરબોળ, પુષ્કળ ઘીવાળા

'વાવમાંથી પાણી ભરી આવો પછી જમીએ.' ત્યારે તે બે જણા વાવમાં પાણી ભરવા ગયા. તેને પાણા નાખીને મારી નાંખ્યા. પછી ઓલ્યા બે જણ ખાવા બેઠા, લાડવા તપાસે ત્યાં તો બે જાતના દીઠા. તે કહે, 'જો ! પોતા સારુ સારા કર્યા છે, હવે તે આપણે ખાઈએ.' પછી ખાધા એટલે તે પણ ખાઈને મરી ગયા ને સોનું પડ્યું રહ્યું. જુઓને સુખ..! આ એમ થાય છે. માટે એ વસ્તુ જ ભૂંડી છે, તે જ્યાં જાય ત્યાં ભૂંડું કરે. ॥૭૧॥

વળી અમદાવાદમાં એક એંશી વર્ષના વાણિયાને છોકરો થયો તે ગાંડો થઈ ગયો ! એમ કેટલાકને થઈ જાય છે. માટે ભગવાન ભજવા તેમાં સો સો વિચાર જોઈએ, ને વેપાર કરે તેમાં ખોટ પણ જાય, વૃદ્ધિ પણ થાય, વિવાહ પણ થાય, ને કાયટું[૧] પણ થાય, તે બધું વિચાર્યું જોઈએ. ને જે થાય તેનો હર્ષ પણ ન કરવો ને શોક પણ ન કરવો. ને શોક કરે તો જ્ઞાન સ્રવી જાય, ને સત્સંગમાંથી પાછું પડી જવાય, બુદ્ધિમાં જડતા આવી જાય ને તમોગુણ વૃદ્ધિ પામી જાય; ક્લેશે કરીને તો ગોળાનું પાણી સુકાઈ જાય છે. તે માટે જે જે ધંધો કરો તેમાં એમ કહેવું જે, આપણે આંહીં રહેવું નથી એટલે એ નાશ થઈ જાય, અરે ! દ્રવ્ય સારુ તો ઓલ્યો શ્લોક છે –

भूमिर्यातु रसातलं गुणगणस्तस्याप्यधो गच्छतु
शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्निना।

૧.મરનારની પાછળ કરવામાં આવતું જમણ –દાડો

शौर्ये वैरिणि वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवलं
येनैकेन विना गुणास्तृणलवप्रायाः समस्ता इमे ।।[१]

પૃથ્વી રસાતળ જાઓ પણ દ્રવ્ય મળો; એમ ન કરવું. ।।૭૨।।

બજારમાં ને પડોશમાં વિષયના ઢોલ વાગે છે તે સાચવવું, નીકર નાક કપાઈ જાશે.[૨] ઓલ્યા કેશોદવાળાને સાઠ હજાર દંડ ભરવો પડ્યો તેની સાઠ બાયડી થાત; તે એક કરી હોત તો ધર્મ ન લોપાત. ધર્મ લોપ્યે આમ થાય છે; માટે ધર્મ રાખીને પ્રભુ ભજવા.

અને મોટો અન્નકૂટ કર્યો, ત્યારે ભક્તિમાતાએ પ્રત્યક્ષ દર્શન આપ્યાં. ત્યારે બાઈયો કહે, 'મહારાજ ! આ ભક્તિમાતા આવ્યાં છે.' ત્યારે કહે, 'રાખો, ને જાઓ. કહો જે, રહેશો ?' પછી એમ કહ્યું, એટલે કહે, 'હું તો પતિવ્રતા છું, તે જો ધર્મ રાખો તો હું રહું.' પછી મહારાજ કહે : 'જો ધર્મ રાખશો તો ભક્તિ રહેશે.' માટે આપણે પણ સૌ ત્યાગી-ગૃહસ્થ જો ધર્મ રાખશું તો ભક્તિ રહેશે, એમ સિદ્ધાંત છે. ।।૭૩।।

એકલિયાની[૩] પણ કાળાખરિયું[૪] ચાલી આવી છે, તે સારુ

૧.**અર્થ :** ભૂમિ રસાતળમાં જાઓ, ગુણનો સમૂહ પણ તેથી નીચે જાઓ, શીલ પર્વત પરથી પડો, કુળ અથવા કીર્તી અગ્નિ વડે બળી જાઓ, અને કટ્ટર શૂરતા ઉપર તત્કાળ વજ્ર પડો. પરંતુ અમારે તો ફક્ત પૈસો જ પ્રાપ્ત થાઓ; કેમ કે, પૈસા વગરનાં સર્વ સુખ તથા ગુણો તુચ્છ તૃણ જેવાં છે. ૨.વિષય માટે કાંઈક ભૂલ થતાં આબરૂ બહુ જાશે. ૩.સંપ્રદાયમાં એકલા ફરનારા સાધુ કે પાર્ષદની ૪.પતનના માઠા સમાચાર

ભલે વ્યવહાર થોડો થાય પણ એકલિયા ઝાઝા કરવા નહિ. ને આ અમારે તો એક છે તોપણ થરથર બીએ છઈએ જે, કાંઈ કફાત[૧] ઊઠશે. અને **अर्थी दोषान् न पश्यति**[૨] એમ છે. બબ્બે ત્રણ વર્ષ સુધી ફરવા[૩] કાઢે છે, તેમાં પણ તેનાં અંતર ફરી જાય છે; તેની ફીકર રાખવી ને વારંવાર ભેળા કરીને વાતો કરીએ ત્યારે ઠીક રહે છે, તે પણ જાણ્યું જોઈએ. ગૃહસ્થને બાયડી, છોકરો, રૂપિયા ને ખાવું એ બંધનકારી, ને ત્યાગીને દેહ, ઈન્દ્રિયો, ચેલો ને ખાવું એ બંધનકારી. માટે એમાં લેવાવું[૪] નહિ. ।।૭૪।।

વારંવાર અંતરદષ્ટિ કરવી જે, 'આ તે હું શું કરવા આવ્યો છું ને શું થાય છે ?' ને દેહ ઉન્મત્ત[૫] છે, ઈન્દ્રિયો ઉન્મત્ત છે તે સારુ પ્રથમ ભક્તિ કરવી; કેમ જે, મહારાજ ભક્તિવાળા ઉપર બહુ રાજી થાતા ને થાળ આપતા. અને ભક્તિએ કરીને, વ્રત ઉપવાસે કરીને, તપે કરીને નિર્દય થકા ઈન્દ્રિયો ને દેહને દંડ દેવો; ત્યારે ભગવાન ભજવા દે છે ને ભગવાન રાજી થાય છે.

પ્રકૃતિપુરુષ સુધી પંચવિષયરૂપી હોળી લાગી છે તે કૂટે છે. મહારાજ કહે, 'પંચવિષયરૂપી પાતાળ ફાટ્યાં છે, તે પાણીએ ભરવા માંડે પણ ભરાય નહિ. **'વેરી ઘર માંહિ તેરે જાનત સ્નેહી મેરે,'** તે માટે માયિક ધૂળ જેવા પંચવિષય તેનો ત્યાગ કરી દેવો ને આને આ દેહે ખોટા કરી નાંખવા ને મળવત્ કરીને સર્વને

૧.કજિયો; કલંક ૨.અતિ સ્વાર્થી દોષોને ભાળતો નથી ૩.સત્સંગનાં ગામડાંઓમાં વિચરણ કરવા ૪.આસક્ત થાવું ૫.બળવાન; વિષય પાછળ પાગલ

નાશવંત ને તુચ્છ જાણવા. એવી રીતે દેહ, લોક, ભોગ, દેવતાના લોક એ સર્વનો નિષેધ કરવો, તેણે કરીને વૈરાગ્યને પમાય છે. ને તેને પામીને અંતરદૃષ્ટિ કરવી, આ લોકમાં શો માલ છે ! ને આ વાડી લીધી છે, તે શું ? પાણા ને કાંટા છે; અમને તો કાંઈ માલ જણાણો નહિ, પણ આ બજારના કાંટા[૧] કરતાં એ સારા છે. અને શહેર સેવવે કરીને પણ બહુ જ બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે. ને શહેર કરતાં ગામડું સારું; કેમ જે, ગામડામાં એકવાર હોળી ને શહેરમાં બારેમાસ હોળી ને બારેમાસ દીવાળી, ને ગામડામાં વિવાહ હોય ત્યારે વિવાહ ને શહેરમાં બારેમાસ વિવાહ, પણ એમાં કાંઈ માલ નથી. ॥૭૫॥

વળી ભગવાન ભજવામાં સુખ છે, ને જે જે થાય છે તે સંસ્કારે થાય છે. તે શિવલાલને પહોર[૨] દોઢ પહોર ધ્યાનમાં બેસાય, ને અભેસંગને બે પહોરનું ધ્યાન. તે ચાય તે[૩] કામ આવે, પણ બેસે એવો નિયમ. ત્યારે એ બધું સંસ્કાર ને કોઈક મોટા સાધુની દૃષ્ટિ. એમ મર્મમાં પોતાનું સામર્થ્ય કહ્યું. ॥૭૬॥

વળી ગોપાળાનંદસ્વામીની વાતમાં એમ છે જે, "મુમુક્ષુ વિના સાધુ ન ઓળખાય." તે અમદાવાદના એક સાધુ આગળ કહ્યું ને પછી બોલ્યા જે, 'સંસ્કાર વિના કાંઈ થાય નહિ.' તે જુઓને ! આપણે પણ સંસ્કારે ભેળા થયા છીએ, ને મેં એક કણબી વાડીમાં હતો તેને કહ્યું જે, 'પટેલ ભગવાન ભજશો ?'

૧.રૂપ, શબ્દ, સ્વાદ આદિ વિષયો ૨.એક પહોર = ૩ કલાક ૩.ગમે તેવું અગત્યનું

ત્યારે કહે, 'હા.' ત્યારે કહ્યું જે, 'ચાલોને આંહીં નદીએ અમારા મોટા સાધુ કૃપાનંદસ્વામી આવ્યા છે.' પછી ત્યાં જઈને વર્તમાન ધરાવ્યા, તે સાધુ થઈને મણિ જેવા થયા.[૧] તે એમ સંસ્કારે વાત થાય છે. એમ કહીને કીર્તન 'સંત સમાગમ કીજે' એ પદ બોલાવ્યાં. ॥૭૭॥

વળી સત્સંગિજીવનનો સાર મહારાજે **'શ્રીવાસુદેવ વિમલામૃતધામવાસં'** એ સ્તોત્ર કાઢ્યું છે ને તેનો સાર છેલ્લો શ્લોક છે :

धर्मस्त्याज्यो न कैश्चित् स्वनिगमविहितो वासुदेवे च भक्ति
र्दिव्याकारे विधेया सितघनमहसि ब्रह्मणैक्यं निजस्य ।
निश्चित्यैवान्यवस्तुन्यणुमपि च रतिं सम्परित्यज्य सन्त
स्तन्माहात्म्याय सेव्या इति वदति निजान्धार्मिको नीलकण्ठः ।।[૨]

તે પ્રમાણે રહે તો બહુ સારો થાય. ને આશરો દૃઢ રાખવો, વ્યભિચારિણી ભક્તિ કરવી નહિ, ને નિષ્કામ ભક્ત થાવું.

૧.કૃપાનંદસ્વામીની વાત સાંભળીને પટેલને ખ્યાલ આવ્યો કે ખેતીકામ અને પ્રભુભજન બન્ને સાથે નહિ થાય. આમ વિચારી સ્વામી સાથે ભગવાન ભજવા રોકાઈ ગયા. પછી દીક્ષા લીધી. તેમનું નામ રમાકાન્તાનંદસ્વામી હતું. મણિ જેવા એટલે કે અતિ શ્રેષ્ઠ ૨.**અર્થ :** કોઈએ પણ સ્વધર્મ તજવો નહિ તથા શ્વેત અને ગાઢ પ્રકાશમાં દિવ્ય સાકારરૂપે રહેલા ભગવાનની ભક્તિ કરવી, પોતાને બ્રહ્મરૂપ માની ભગવાન સિવાયની વસ્તુમાત્રમાં જરા પણ પ્રીતિ ન રાખવી; અને ભગવાનનો મહિમા જાણવા માટે સત્પુરુષો સેવવા. આ પ્રમાણે શ્રીજીમહારાજ પોતાના ભક્તોને ઉપદેશ કરે છે.

ઉત્તમ પતિવ્રતાનાં લક્ષણ તો કેને કહીએ ? જે કોઈ દેવ, દેવી કે ઈશ્વરાદિકનો લગારે ભાર પડે નહિ. એવા ભક્ત મહારાજ કહે, ‘અમને બહુ ગમે છે.’ ॥૭૮॥

આ દેહે ભગવાનને ભજી લેવા, ને દેહ તો હમણાં પડશે, માટે આ તો વીજળીના ઝબકારામાં મોતી પરોવી લેવું; તેમ થોડાકમાં કામ કાઢી લેવું. ને કોઈ વાતનો મમત[૧] કે પક્ષપાત ન રાખવો, કાં જે એમાં બહુ ભૂંડું થાય છે. ॥૭૯॥

વળી દેશ[૨] કાંઈ કોઈના બાપના નથી; એ તો **મહાજનો યેન ગતઃ સ પંથાઃ**[૩] જે એણે[૪] લેખ કરી આપ્યા છે તેમાં જોઈને તે પ્રમાણે વર્તવું ને તેથી અધિક સારું કરીને અરજીઓ પડે, તો વધુ વધે ને લાજ જાય ને ત્રીજાનું ફાવે. માટે ધર્મવેરો, નામવેરો લાવીને ભજન કરવું, પણ હજારો રૂપિયા ખરાબ[૫] ન મેળવવા. તે ‘કવલીને દોહીને કૂતરીને પાવું’[૬] એમાં શું માલ છે ? ને એમ કરતાં જો રહેવાય નહિ તો પંચાતિયા[૭] કરવા, તે લેખ જોઈને તે પ્રમાણે કરે. ત્યારે કોઈકે પૂછ્યું જે, ‘તે વધું-ઘટું કરે તો ?’ ત્યારે સ્વામી કહે, “તેને પાપ લાગે. તે જો આની કોર વધુ કરે તોપણ પાપ લાગે, ને ઓલી કોર વધુ કરે તોય પણ પાપ લાગે.

૧.મમત્વ; હઠાગ્રહ ૨.સંપ્રદાયના વહિવટ માટે મહારાજે ભારતના કરેલા બે વિભાગ – ઉત્તર તથા દક્ષિણ દેશ ૩.મોટા પુરુષો જે માર્ગે ચાલ્યા તે માર્ગને સાચો ગણી મુમુક્ષોઓએ તેને અનુસરવું ૪.શ્રીહરિએ ૫.ખોટું કરીને ૬.ઘરની ગાયને દોહી કૂતરીને દૂધ પાવું તે કેવી મૂર્ખામી ! તેમ સારા ભક્તો પાસેથી રૂપિયા ઉઘરાવીને ધન લાલચુને દેવા, તે એવું છે ૭.ઝઘડાના સમાધાન માટે લવાદ

તે કર્મવિપાક ગ્રંથમાં કહ્યું છે જે, પંચ જો અવળી પંચાત કરે, તેને ક્ષય રોગ થાય; માટે એમ વિચારવું જે, કોઈક ગામ આમ રહ્યું કે આમ ગયું તો શું ? ઝાઝા રૂપિયા હશે એ ક્યાં રહે એવા છે ? તે કોઈ ક્યાંય ને કોઈ ક્યાંય એ તો જનારા જ, એ તો ચપળ માયા તે રહે જ નહિ. તે ઝાઝા ભેળા કર્યે સુખ રહે નહિ અને આ લોક કજિયારૂપ છે, તે થયા વગર રહે કેમ ? તે કોઈકને ઘરમાં બાપ-દીકરાને, મા-દીકરાને, સ્ત્રી-પુરુષને તેમ આપણે પણ વ્યવહાર છે તે થાય. ને વ્યવહારવાળાને પણ જાણવું જે, સ્ત્રી સાથે વિવાદ ન કરવો, નીકર ઝેર દેશે; તેમ રાજા સાથે કે બીજા કોઈ સાથે પણ ન કરવો. તે શિક્ષાપત્રીમાં જો જો. '**न विवादः स्त्रिया कार्यः**' એ લખ્યું છે. માટે તે પણ જાણ્યું જોઈએ, નીકર પછી દુઃખ આવે, માટે તેમ ન કરવું." એ આદિક ઘણી વાતો ઓલીકોરના[૧] સાધુ આગળ કરી. ॥૮૦॥

વળી સંચિત,[૨] ક્રિયમાણ[૩] ને પ્રારબ્ધ[૪] તે પણ જાણવું, તે નિયમ ધર્યા તે દિવસથી સંચિત જે પૂર્વે કર્યાં પાપ તે બળી જાય. ને ક્રિયમાણ કરવું નહિ, ને પ્રારબ્ધ ભોગવવું પડે તેમાં મુંઝાવું નહિ; ને જો તે પ્રારબ્ધ ન ભોગવાવે તો દેહ છૂટી જાય. કેમ જે, પ્રારબ્ધે કરીને તો દેહ બંધાણો છે માટે ભોગવવા. તે 'શૂળીનું કષ્ટ કાંટે ઉગારે.'[૫]

૧.અમદાવાદ દેશના ૨.અત્યાર સુધીના તમામ જન્મોમાં કરેલાં કર્મનો જથ્થો, જે હજુ ભોગવવાનો બાકી છે તે ૩.હાલમાં જે પ્રતિક્ષણ નવાં કર્મ કરી રહ્યા છીએ તે ૪.સંચિતમાંથી આ જ જન્મે ભોગવવાં માટે પ્રભુએ નક્કી કરેલાં કર્મો ➔

પછી સાધુ સર્વે તથા હરિભક્ત સર્વેએ કહ્યું જે, 'ઓહો ! બહુ વાતો થાય છે, આ પ્રમાણે રહે તો કાંઈ દુઃખ જ આવે નહિ.' પછી સ્વામી કહે જે, 'હું એકેય ધારતો[1] નથી, આફૂરી (સહેજે) માંહેથી કહેવાય છે.' ત્યારે સાધુ કહે, 'ભગવાન પ્રવેશ કરીને બોલાવે છે.' તો કહે, 'હા, એમ જ.' તે જુઓને, એમ જ થાય છે, તેમાંથી મોટા હરિજનોને મોટા સાધુનો, આચાર્યનો ને મહારાજનો પણ અવગુણ આવે; પછી તેમાંથી મોડો વહેલો મરવા ટાણા સુધીમાં પણ વિમુખ થઈ જાય. માટે એ ન જ કરવું. ||૮૧||

વળી આત્મનિષ્ઠ થાવું, તે કાંઈ જોઈએ જ નહિ; એ માર્ગમાં દુઃખ ન મળે, તે ઉપર ગુજરાતના પાણાનું કહ્યું. માટે એ માર્ગ જ નિર્વિઘ્ન છે તે પાર પડે છે. ||૮૨||

આપણને ભગવાન ભજવામાં વિઘ્ન કરનારની વિક્તિ જે, **એક તો લોક, બીજા સગાં, બાયડી, છોકરાં, મા-બાપ, રૂપિયા ને દેહ એ સર્વે છે. તે જો બળિયો મુમુક્ષુ હોય તો ન ગણે;** પણ આ અંતઃકરણ ઈન્દ્રિયોરૂપે જે માયા છે તે બહુ કઠણ છે, તે અનંત ભાતે કરીને ફેર પડાવી નાંખે, માટે તેને ન માનીને તેનો નિષેધ કરીને આત્મનિષ્ઠ થાય ત્યારે સુખે ભજન કરવા દે છે;

૫.શૂળીએ ચડીને મરવું પડે એવું પ્રારબ્ધકર્મ હોય છતાં પણ જો ભગવાનના સાચા ભક્ત થઈએ તો ફક્ત કાંટો વાગવા જેટલું જ ભગવાન ભોગવાવે છે. બાકી ૯૯.૯૯% કન્સેશન આપે છે. ૧.નક્કી કરતો, વિચારતો

નીકર તો વાસના રહી જાય; તે સો વરસે કે હજાર વરસે બાયડી જોઈએ. તે ઉપર સૌભરિ આદિકનાં દૃષ્ટાંત દીધાં. વાસના હોય તો ભગવાન તેડી તો જાય, પણ ઈલાવ્રત ખંડમાં[૧] મૂકે છે. તે ઉપર લવાનું[૨] કહ્યું જે, મહારાજ તેડવા આવ્યા ત્યારે કહ્યું જે, 'હમણાં તો મેં કરકું(સ્ત્રી) કર્યું છે, તે નહિ આવું.' એમ થાય છે. માટે એ વાત જ એવી છે, તેનો કોઈ પ્રકારે વિશ્વાસ કરવો નહિ. કેમ જે, મશાણના લાડવામાં એલચીની વાસ હોય જ નહિ,[૩] એ તો સ્થાનક જ એવાં છે.

રહો તો રાજા રસોઈ કરું, જમતા જાઓ જોગી રાજજી ;
ખીર રે નિપજાવું ક્ષણ એકમાં, તે તો ભિક્ષાને કાજજી.

એણે[૪] એમ વિચાર્યું જે, ખીર ખવરાવું તે હજાર બાયડી હૈયામાં ભરાય જાય. એનો એવો ઠરાવ ને ઓલ્યાનો એમ જે,

આહાર કારણે ઊભો રહે, કરી એકની આશજી;
તે જોગી નહિ ભોગી જાણવો, અંતે થાશે વિનાશજી.

માટે એનું[૫] કોઈ વાતે ન માનવું. એ વાતનો કતોહળ[૬] પ્રકૃતિપુરુષ સુધી છે. ને બદરિકાશ્રમ ને શ્વેતદ્વીપ એ બેમાં નહિ; ને બાકી વૈકુંઠલોકમાં કામ, ક્રોધ છે એમ કહેવાય ને ન

૧. નવ ખંડ માંહિલો એક ખંડ. તેમાં સ્ત્રીની વાસનાવાળાને મૂકે છે. ૨.આ નામના ગોંડલના દરજીનું ૩.મૃત્યુ પછીની વિધિ નિમિત્તે સ્મશાનમાં લાડુ મૂકવામાં આવે છે. તેમાં એલચી કદી હોય જ નહિ; તેમ સ્ત્રિયાદિ વિષયોમાં સુખ કદી થાય જ નહીં. ૪.રાણીએ ૫.નારીનું ૬.કજિયો, પ્રોબ્લેમ

પણ કહેવાય. ક્રોધે રાધિકાજી પડી ગયાં ને આપણાં અંતર સામું જુઓ તો પંચવિષયના જ સંકલ્પ હશે. તે તો જ્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદસ્વામી, કૃપાનંદસ્વામી ને સ્વરૂપાનંદસ્વામી એ ચાર સાધુ ભેળા રાત્રિપ્રલય[૧] સુધી રહીએ, ત્યારે સત્સંગી થવાય. ॥૮૩॥

વળી જ્ઞાનના શબ્દ પાડવા; કેમ જે, શબ્દે કરીને તો દેહ બંધાય છે. તે 'કાટવી'[૨] એમ કહે, ત્યાં ઓલ્યું બકરું બોલે એમ થાય. ને ગાયનો વાઘ કરી દે એવા માણસો હોય.

તે ઉપર વાત કરી જે, ચાર ચોરે શણગારેલી ગાય દીઠી. તે લઈ લેવા ધાર્યું. પછી ઓલ્યા બ્રાહ્મણને કહે, 'તુંને તો એણે બાપ મર્યા કેડે વાઘ દીધો.' ત્યારે તે બ્રાહ્મણ કહે, 'આ તો ગાય છે ને શું ?' પછી આઘે[૩] જતાં વળી બીજાએ કહ્યું જે, 'અરે ! આ વાઘ લઈને ક્યાં જાય છે ?' ત્યારે તેને ભ્રાંતિ[૪] પડી. પછી ત્યાંથી આઘે જતાં ત્રીજાએ પણ એમ કહ્યું, ત્યારે તો ઘણી જ ભ્રાંતિ પડી ને છેટે છેટે ચાલવા લાગ્યો. પછી આઘે જતાં ચોથે જણે કહ્યું, ત્યારે કહે : 'હા ભાઈ, સૌ કહે છે તે એ વાઘ જ હશે.' પછી મૂકી દીધી.

એમ આપણામાં કૈંક કહેશે જે, 'તમારું આમ વાકું બોલે છે.' તે જ્યાં મહિનો એમ કહે, ત્યાં ખરું મનાઈ જાય. માટે શબ્દ

૧.નિમિત્ત પ્રલય ૨.કોઈ એક બકરીને બોલાવવા માટેનું નામ ૩.દૂર ૪.શંકા

તો આકાશનો ભાગ છે, તે આકાશમાં લીન થઈ જાય છે, એમ સમજવું. ને આત્મનિષ્ઠ થાવું, પછી તેને લાગે જ નહિ. એમ ડાહ્યા માણસને વિવેક જોઈએ ને આપણને કોઈક સનકાદિક જેવા કહે, તો શું કાંઈ સનકાદિક જેવાં થઈ ગયા ? ને કોઈક લંબકરણ[૧] જેવા કહે, તો શું તેવા થઈ ગયા ? એમાં શું એ તો જીવનો સ્વભાવ તે ગમે તેમ કહે, જો એમ જ મનાશે, તો યોગીના લિંગનો[૨] ભંગ કેમ કહેવાશે ? માટે આ ત્રણ દેહથી નોખું વર્તવું ને જીવમાં ભજન કરવું, તેથી કારણ દેહ બળે છે. ને આ તો કારખાનાં પણ ઊભાં છે. વ્યવહાર, બીજા-ત્રીજા બધાં ઊભાં છે, તે ગૌણપણે રાખવાં ને મુખ્યપણે તો જ્ઞાન રાખવું. ॥૮૪॥

અને ભગવાન રાખવામાં બે દુઃખ છેઃ ખાવા ન મળે ને માર પડે, તે તો અમારી વારીમાં[૩] હતું. ને હવે તો અવિદ્યા[૪] હતી તે તો નાશ થઈ ગઈ છે ને મારતા તે પગે લાગે છે ને કેટલાંક કુળે સહિત નાશ થઈ ગયા. હવે તો ક્યાંય જાયગા નથી, એટલે સત્સંગમાં અવિદ્યા આવી છે; તે માંહોમાંહી વેર કરે છે, ને મળે તે પણ ગરાસિયાની પેઠે છે. ને કોઠારી તથા ભંડારી એ બે સાથે વેર તે કાંઈ સાધુનો માર્ગ નહિ, **સાધુનો માર્ગ તો क्षमाशीलाः धैर्यशीलाः बोधने निपुणाः એ સર્વે છે. ને आकुति-चिति-**

૧.ગધેડા ૨.કારણશરીરનો ૩.વખતમાં ૪.માયા, કૂડ-કપટ તથા દ્વેષી સ્વભાવવાળા વિરોધીઓ

चापल्यरहिताः निष्परिग्रहाः એ છે, માટે મોક્ષને માર્ગે ચાલ્યા છઈએ તે '**श्रेयांसि बहु विघ्नानि**' તે સો સો વાતો સાચવીને ભગવાન ભજવા.

'શિરાપુરી ખાય બને રહે પઠ્ઠિયે,[1] આવત માંહોમાંહી કે લઠ્ઠા લઠ્ઠિયે.'[2] પણ એમ ન કરવું. ॥૮૫॥

વળી, મોટા સાધુનો સિદ્ધાંત એ છે જે, ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય સહિત એક રહેણીએ મરવું પણ '**क्षणे रुष्टाः[3] क्षणे तुष्टाः,[4] रुष्टाः तुष्टाः क्षणे क्षणे**' એમ ન કરવું. જુઓ પૂરું કોઈનું થયું છે ? સૌને ચેલા બરોબર નથી થયા; લૂગડાં બરોબર નથી થયા; ધાબળી, ખાવું, હવેલી, ગાડી, ઘોડું એ કોઈને પૂરાં નથી થયાં. ને ત્રિલોકમાં કોઈને સવારના પહોરમાં ભગવાન ભજવા કે કથા કરવી એમ ન મળે ને બીજું સર્વે કરે પણ કથા ન કરે, ને રૂપિયા, હવેલી, વિવાહ, ખાવું, મજૂરી એમાં સવારમાંથી મંડે છે. અને આ તો અમે જેમ ફિરંગી કવાયત[5] કરે છે તેમ કરીએ છીએ, ને કેટલાંક કામ મરડીને[6] આ કરીએ છીએ, નીકર થાય તેવું ક્યાં છે ? જે ઘડીએ થઈ રહે છે તે ઘડીએ માણસ મંડી પડે છે. આ તો વૃત્તિને રોકીને કરીએ છઈએ, કરવાનું તો એ જ છે ને એ કર્યે જીવ વૃદ્ધિ પામતો જાય છે. ॥૮૬॥

૧.પઠ્ઠા; પહેલવાન ૨.બહુ ખાઈ-પીને મજબુત થયેલા લાકડીઓ લઈને બાજા-બાજી કરે ૩.ખિજાયેલા ૪.રીજી ગયેલા. અર્થાત્ ક્ષણવારમાં ખીજે અને ક્ષણમાં રીજે એ સાધુનો ધર્મ નહિ ૫.કસરત; તાલીમ ૬.આઘા-પાછા કરીને

અને નિર્મળ અંતઃકરણે કરીને એમ જોવું જે, જે જે વાત થાય છે તે તે આ સાધુથી જ થાય છે. તે **આ સત્સંગ ઓળખાણો ને ભગવાન તથા સાધુ ઓળખાણા એ જ મોક્ષનું દ્વાર કહ્યું છે** –

प्रसंगमजरं पाशमात्मनः कवयो विदुः ।
स एव साधुषु कृतो मोक्षद्वारमपावृतम् ॥[1]

એ શ્લોક બોલીને કહ્યું જે, 'દ્વાર વિના ભીંતમાં માથું ભરાવો જોઈ ! જવાય નહિ; માટે તેવા સાધુ સાથે જીવ જોડવો, ને યોગ વિના ભેળા ન થવાય ને યોગવાળો ભગવાન અખંડ ધારે, પણ જો આવો યોગ હોય તો તો ઠીક; ને તે ન હોય ત્યારે સાંખ્યનું કામ પડે છે, ને પ્રકૃતિ સુધી તેના રૂપને જાણી મૂકે ત્યારે નિર્વિઘ્ન રહેવાય;' તે ઉપર યોગ ને સાંખ્યનું (મધ્યનું ૨૪મું) વચનામૃત વંચાવ્યું ને કહ્યું જે, 'તે સારુ એ શીખી રાખવું.'

ત્યારે કોઈકે પૂછ્યું જે, 'એવા શબ્દ પડે છે પણ રહેતું કેમ નથી ?' એટલે સ્વામી કહે : 'અનંત કાળ થયા ગોટા ને ગોટા વાળ્યા છે, ને હમણાં પણ ઘણું ખરું એ જ થાય છે. ને આ તો પા આનો કોઈકે કર્યું છે, તે ધીરે ધીરે બહુ શબ્દે થાશે. **सर्वत्र जन्तोर्व्यसनावगत्या**[2] સર્વ જોવું જે, કેટલાકને દાણાં નથી મળતાં ને ભગંદર, જળોદર, કઠોદર એવા અનંત રોગ થાય છે ને વણથળીના બળદનું, મારવાડાના ઊંટનું ને પિશોરીના ગધેડાનું

૧.જુઓ પેજ : ૧૨૫ ૨.સર્વ જગ્યાએ જીવપ્રાણીને દુઃખ છે તે દૃષ્ટિથી

એ સર્વેનાં દુઃખ જોવા; ને ઢોરને ઉનાળામાં ચાર મહિના ચાંદ્રાયણ થાય છે. એવાં જન્મમરણ, ગર્ભવાસ, ચોરાશી, જમપુરી એવાં હજારો દુઃખ છે તે **जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम्**[1] એમ જોઈને વિચારવું જે, હમણાં સારો દેહ છે, માટે થોડાકમાં કામ કાઢી લેવું. ॥૮૭॥

અને સાંખ્યવાળા રામદાસજી તે પોતે સુખિયા રહેતા ને આગલ્યાને[2] વાતે કરીને સુખિયા રાખતા; ને બીજા તો જેમ લોક માંહોમાંહી વઢે એમ આંહીં માંહોમાંહી કજિયા કરે છે. તે પોતે લઘુશંકા જેવા[3] પણ ન હોય; જેમ કૂતરાને હડકારી કાઢી મૂકીએ એવા હોય, પણ એમ કરે. તે માટે એમ ન કરવું, નીકર ભૂંડું થઈ જશે. ॥૮૮॥

વળી કથામાં સભા ટાણે કેટલાક રહેતા નથી ને બબ્બે આસન રાખે છે, તે શું જાણતા હશે ? આવા કહેનારા નહિ મળે. તે ગોપાળાનંદસ્વામી હતા ત્યારે પણ એની મંડળીના સાધુ પણ કોઈ ન રહેતા; ને બીજા બેઠા હોય, એમ છે. તે જ્યાં સુધી ત્રણ પેઢી હોય ત્યાં સુધી ખરેખરું રહે; તે થઈ રહ્યું. હવે ત્રણ થઈ ત્યાં તો માણસ મંડી પડ્યું છે; પણ સાધુતા રાખવી, એમ ન કરવું. ને મોટા સાધુ છે ત્યાં સુધી ઠીક છે, ને પછી તો ગૃહસ્થને બાયડી, છોકરા, રૂપિયા ને ખાવું ને ત્યાગીને દેહ, ચેલો ને ખાવું એ ત્રણ. ને બેનો જોગ જ નથી એમાં શું ?

૧.આ દેહમાં જન્મ-મરણ, ઘડપણ અને વિવિધ રોગના દુઃખરૂપી દોષોનું વારંવાર ચિંતન કરવું. ૨.જે શરણે આવ્યા હોય તેને ૩.પેશાબ જેવા – અતિ તુચ્છ

તુલસી સો નર ચતુર હે, રામચરન લેલીન;
પરધન પરમન હરનકું, વેશ્યા બોત પ્રવીન.[૧]

સુખ તો ભગવાનની મૂર્તિ, આજ્ઞા ને એકાંતિક સાધુ એમાં છે.

સંસારમાં સરસો[૨] રહે, ને મન મારે પાસ;
સંસાર જેને લોપે નહિ, તે જાણ હરિનો દાસ.

એ ખોટું છે. એ તો **'અનેકચિત્ત વિભ્રાંતા'** એમ થયું. બે ઘોડે એક જણથી ન બેસાય.

ચિત્તકી વૃત્તિ એક હે, ભાવે તહાં લગાઓ;
ચાહે તો હરિકી ભક્તિ કરો, ચાહે તો વિષય કમાઓ.[૩]

બે બે વાત ન બને જે, 'લોટ ખાવો ને ભસવું' એમ છે. ને ઓલ્યા કાઠીવાળું ન કરવું જે, 'આસે તાળો બગડતો ને ઓંસે તાળો બગડતો'[૪] એમ નહિ, ઓલ્યું તો બગડેલું જ છે. મંદિરમાં મોટા સાધુ પાસે શાંતિ રહે તેવી ઘરે પણ ન રહે, એમ સૌને છે, પણ ઉનાળામાં ટાઢું હોય કે ચોમાસામાં હોય એ કહો ? ને હવે આપણે સૌ ભેળા થયા છઈએ તે મનમાં એમ છે જે, કસર ટાળીને ભગવાનનાં ચરણારવિંદમાં જોડાવું છે. તે **જેવો વેપારમાં, વાડીમાં, ખેતીમાં આગ્રહ છે તેવો કરશું ત્યારે મહારાજ પાસે જવાશે** અને ખેતીવાડીમાં બંધન થાય એમાં તો

૧.હોંશિયાર ૨.રચ્યો-પચ્યો ૩.પ્રાપ્ત કરો ૪.અહીંયાં તારું બગડે ને ત્યાં પણ તારું બગડે

કાંઈ માલ નથી. ત્યારે શું ન કરવું ? પણ દેહનો વ્યવહાર ચાલે તેટલું કરવું, દોઢ પહોર રાતે, અડધી રાતે, પાછલી રાતે ઊઠી ઊઠીને જ્યારે વિચારશું ને ભગવાનને ધારશું ત્યારે સાધુ થવાશે, પછી ભગવાન પાસે જવાશે. વારાવાળો, ભણવાવાળો ને રોટલાવાળો જાગે છે તેમ જાગવું. ॥૮૯॥

અને નિશ્ચય છે, પણ ઋષભદેવ નરકમાં[૧] પડ્યા રહ્યા એવાં ચરિત્ર કરે, તો સંશય થાય. માટે યોગ્ય-અયોગ્ય ચરિત્રમાં ઉદ્ધવજીની પેઠે સંશય ન થાય, ત્યારે ઠીક. તે તો '**कामादिभिर्विहिना ये सात्वताः क्षीणवासनाः**'[૨] તે માટે સાત્ત્વિક સેવવા.

જે જે વાત જ્ઞાને કરીને થાય તે ઠીક, કેમ જે, ગીતામાં જ્ઞાનીને જ આત્મા કહ્યો છે. **મોટાનું જોઈને કોઈ કાંઈ વાદ કરશો મા, તે કહે તેમ કરજો.** જેમ અગ્નિ તે જળે ઓલાય, ને વીજળીનો અગ્નિ ને વડવાનળનો અગ્નિ તે જળમાં રહ્યો થકો પણ ન ઓલાય. તે કૃપાનંદસ્વામીએ વાત કરી જે, 'જળકૂકડી પાણીમાં રહે તોપણ પાંખ ન ભીંજાય, ને બીજા જનાવરને પાણી પાંખમાં ભરાઈ જાય ને ઉડી શકે નહિ, ને જળકાતરણી માછલું જાળમાં આવે નહિ, ને સામું બીજાને જાળ કાપીને કાઢતું જાય.' એમ કૃપાનંદસ્વામી જેવાને થાય. ॥૯૦॥

૧.પોતાના મળ-મૂત્રમાં ૨.કામાદિક દોષ રહિત અને નિર્વાસનિક એવા જે મોટા સત્પુરુષો

ઓહો ! એમ 'સમર્થ થકા જરણા[૧] કરવી' એ બહુ મોટી વાત છે; કેમ જે, કાંઈ ન હોય તેને કહે તો તો ઠીક, પણ સર્વે વાત હોય ને કહેશે જે, 'તમને કાંઈ આવડતું નથી,' એ તો ભગવાન ને એના સાધુથી જ જરણા થાય પણ બીજાથી ન થાય. માટે આપણને કાંઈ નથી આવડતું એમ કહે તોપણ શું ? ને સર્વ વાત તમમાં જ છે, એમ કહે તોપણ શું ? આમ કહ્યે જાતું નહિ રહે ને આમ કહ્યે આવી નહિ જાય; મરને થોડું કરવું પણ હુંહાટો[૨] ન કરવો. અને ઝાઝું કરે તો મહિનો ધારણાં-પારણાં[૩] કરે, પછી જ્યારે જ્ઞાન-વોણું[૪] ખાવા માંડે, ત્યારે ત્રણ ત્રણ ટાણા ખાય, એ વાતમાં માલ નહિ. બારેમાસ એમને એમ જમવું, નીકર એક કોળિયો ઓછું જમવું, તે સત્ત્વગુણી તપ છે. ને એક મહિનો ઓલ્યું[૫] કરે તેમાં પારણાને દિવસ ધરાઈ રહ્યા પછી આઠ કોળિયા વધુ ભરવા એ તમોગુણી તપ છે. માટે '**अति सर्वत्र वर्जयेत्**' તે અતિ ઊંઘવું નહિ, અતિ ખાવું નહિ, અતિ ભક્તિ કરવી નહિ, સર્વે સાધારણ[૬] જ્ઞાને કરીને[૭] કરવું તો ઝાઝું માને છે. ત્રણ જણ[૮] જળમાં બેસી રહેતા, તે લોહી નીકળતું તેને પણ મહારાજ કહેતા જે, 'ધોડા શા સારુ કાઢો છો ?'[૯] એમ મહારાજ વઢતા. માટે હુંહાટો મહારાજને નથી ગમતો એમ કહ્યું. ||૯૧||

૧.ક્ષમા-માફી ૨.સાધનનો ફૂંફાડો; અહંકાર ૩.એક દિવસે એક વાર જમવું અને બીજે દિવસ ઉપવાસ કરવો તેવું વ્રત ૪.વિનાનું ૫.ધારણાં-પારણાં ૬.માપસરનું ૭.સમજણ પૂર્વક ૮.અલૈયા ખાચર, નાજા જોગિયા વગેરે ૯.ધોડા = આવન-જાવન. અર્થાત્ મફતની હડિયું શું દીધા કરો છો ?

બીજું એ જે, સારા સાથે જીવ બાંધવો. કેમ જે, કહેનારા કોઈ ન મળે ત્યારે એ કરવું ને સુખિયા રહેવું. ને પોતાની ખોટ કહેવી, ને જે ન સૂઝતી હોય તે તેઓને કહેવું જે, 'હુંમાં[1] જે જે વાતની ખોટ[2] હોય તે દયા કરીને તમે કહેશો ?' એમ રોજ કહેવું, કાં આઠ દિવસે, કાં મહિને તો જરૂર કહેવું. કાં જે, મહિને તો જરૂર કોઈક ભેગો થઈ જાય. તે ઉપર નામાના વચનામૃતનું (પ્રથમ પ્ર.નું ૩૮મું) કહ્યું જે, 'મહિને ન ચૂકવે તો ભેળું થઈ જાય.' આમ ભગવાનને ગમે છે, તે ગમતું તમને કહ્યું. ॥૯૨॥

બીજું, સાધારણ ભક્તનું તો ઠીક છે ને **જેને ઉત્તમ થાવું હોય તેને કોઈ પદાર્થમાં જીવ બંધાવા દેવો નહિ ને હેત ન રાખવું, તો નિર્વિઘ્ન ભગવાનના ધામમાં પહોંચાય.** અને આ સભા તો અક્ષરધામની છે. અને ગોલોક, વૈકુંઠના મુક્ત કસર ટાળવા આંહીં આવે છે ને અક્ષરધામના મુક્ત પણ આંહીં ભગવાન ભેળા આવે છે ત્યારે કસર ટળે છે. માટે આ તો પુરુષોત્તમ ભગવાન છે ને તેના સાધુ છે ત્યાં ખબરદાર થઈને મંડવું. કેમ જે, તે વાત પછી નહિ મળે. ॥૯૩॥

વળી મહારાજ કહેતા જે, 'ઇન્દ્રે બ્રાહ્મણ માર્યો, તે વાંસે ચાર બ્રહ્મહત્યા[3] વળગી.' પછી નારદજીને પૂછ્યું, ત્યારે કહે, 'તારા ભાઈ વામનજીને તું ભગવાન જાણીને ભજ તો છૂટશે.' પછી ભજ્યા એટલે છૂટી. એમ આ સ્થૂળ દેહનો તો નાશ થાય છે.

૧.મારામાં ૨.ખામી; ભૂલ; સ્વભાવ ૩.બ્રાહ્મણને માર્યાનું પાપ

પણ સૂક્ષ્મ ને કારણ એ બે તો બ્રહ્મહત્યા વળગી છે, તે સાધુને પૂછીને તથા આત્મવિચાર શીખીને મનન કરે તો નાશ થઈ જાય છે; નીકર જ્યાં જાય ત્યાં ભેળી રહે છે. અને આ મહારાજનો અવતાર તો મૂળ અજ્ઞાનનો નાશ કરીને બ્રહ્મરૂપ કરવા થયો છે ને બીજે તો બધું ડોળી નાંખ્યું છે. ।।૯૪।।

એકોતેર ચોકડી[૧] રાજ કરીને એક ઈન્દ્ર પડે, એવા ચૌદ ઈન્દ્ર પડે ત્યારે એક દિવસ વૈરાટ બ્રહ્માનો થયો. તેમાં ક્ષુદ્રવૈરાટ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવ એ ત્રણ નાશ થાય. તે બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે એક શ્રીકૃષ્ણનારાયણ, એક લક્ષ્મીનારાયણ, એક નરનારાયણ ને એક વાસુદેવનારાયણ એ છે. એવા અનંત કોટી બ્રહ્માંડ છે, એમ સમજવું.

હવે એવા ત્રીસ દિવસનો મહિનો ને બાર મહિનાનું વર્ષ, એવાં સો વર્ષ વૈરાટ જીવે, ને પ્રધાનપુરુષને રુંવાડે રુંવાડે ક્ષીરસાગર છે; એટલે સાડા ત્રણ કરોડ શેષશાયી થયા ! માટે એ સર્વેથી તો પ્રધાનપુરુષ મોટા થયા. ને તે પ્રધાનપુરુષના એક દિવસમાં વૈરાટ પડે, તેવા સો વર્ષ પ્રધાનપુરુષ જીવે, ને તે પાછો પ્રકૃતિપુરુષના એક દિવસમાં નાશ થાય; એવા સો વર્ષ પ્રકૃતિપુરુષ જીવે છે. એમ ત્યાં સુધી કાળ પૂગે છે. ત્યારે બીજા શું કાળ થકી મુકાવે ? માટે તેને વિષે અરુચિ કરીને એક અક્ષરધામના ધામી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન મળ્યા છે, તેનું

૧.એક ચોકડી એટલે ચાર યુગનો સમૂહ

માહાત્મ્ય સમજીને, તેનો જ બ્રહ્મરૂપે કરીને આશરો કરવો ને ત્યાં પૂગવાની રુચિ રાખવી ને એના સાધુને વિષે જીવ બાંધવો. જોને, બીજાએ રાસ કર્યો ને આવા સાધુએ તોડાવ્યો, ત્યારે એથી અધિક તો સાધુમાં સામર્થ્ય છે. ત્યારે પુરુષોત્તમની તો વાત જ શી ! આ સિદ્ધાંત વાર્તા કહી છે. તે જો નહિ સમજાય તો ખોટ રહી જાશે, ને વાંસેથી પસ્તાવો થાશે ને દેહ રહે કે ન રહે તોપણ કસર કાઢી નાંખવી. ॥૯૫॥

અને સ્ત્રીનો સંગ કરવો ને કામ ઓછો થાશે ? વધશે. ખાશું ને સ્વાદ ઓછો થાશે ? વધશે. ને હથિયાર બાંધશું ને ક્રોધ ઓછો થાશે ? વધશે. તે માટે એનો યોગ ન રાખે તો રહેવાશે. ને શેરડી ઊભી હોય તે જાણીએ થોર ઊભો છે, ત્યારે રહેવાય; નીકર મન તો ચાહે તેમ કરાવે. **'કડે[૧] મન મંકોડી થિયે ને કડે કેશરી સિંહ'** એ એમ એકલે ઉપરથી રાખ્યે શું થયું ? એ તો બૂડઠૂંઠાં[૨] અંતરમાંથી પણ કાઢવાં. તે ઉપર બોલ્યા જે, **'જેમ ઉપરથી મોડતાં[૩] વૃક્ષ, લાગે પત્ર તેને બીજા લક્ષ'**[૪] એ કહ્યું. ॥૯૬॥

મોરે(આગળ) તો જેમ તીરમાંથી બાણ નીસરે એમ[૫] સાધુએ દાખડા કર્યા છે. હવે કાંઈ કરવું નથી; ને હવે તો એનું ફળ દેવું છે. ને વૈરાગ્ય, ધર્મ, આત્મનિષ્ઠા અને ઉપાસના એ સર્વે જેમ છે તેમ કહેવું છે, ને જ્ઞાન આપવું છે. કેમ જે, દેહ ન રહે તો પછી

૧.ક્યારેક ૨.ખેતરમાંથી બોરડીને ખોદી નાંખે છતાં તેનું મૂળિયું રહી જાય, તેમ જીવમાં રહેલા કામ-માનાદિ ઠૂંઠાંને ૩.કાપતાં ૪.લાખ ૫.એટલી તેજ ગતિથી

શું થાય ? ને આ કઠોદર થયું હતું, તથા સંવત ૧૯૧૯માં મંદવાડ પણ આવ્યો હતો; એ ત્રણે વાર દેહ રહે એવું નહોતું, ને સંવત ૧૮૯૬ની સાલમાં કઠોદર થયું હતું તે દિવસની આવરદા તો છે નહિ, ચિરંજીવી જેવું થયું છે. માટે જેમ મહારાજે છેલ્લી વાર આઠ મહિના રાખીને જ્ઞાન આપ્યું, એમ અમારે બાર મહિના રાખીને કથા કરાવવી છે, તે અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારીવાળા ગ્રંથની[૧] કરાવીને ઓણ[૨] જ્ઞાન આપવું છે. ||૯૭||

વળી મંદિરમાં બીજા માણસ ભલે હોય, પણ માણસને ઉદ્વેગ કરે ને ધન, સ્ત્રીનો પ્રસંગ રાખે તેને તો ન જાય તોપણ કાઢી મૂકવો. અને મહારાજને એક રહેણીએ[૩] રહીને જે મરે તે બહુ ગમે; કેમ જે, ભાવ ફરી જાય. માટે સાધુને વિષેથી ને ભગવાનને વિષેથી તે ભાવ ફરવા ન દેવો, મરને[૪] થોડું કરવું. ||૯૮||

અને આત્મારૂપ થાવું, તેમાં ઉત્તમ ભોગને વિષે રાગ છે એ પણ વિઘ્ન છે. વૈરાગ્ય, ધર્મ, માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ ને આત્મનિષ્ઠા એ સમજે જ છૂટકો છે. અને મહારાજ કહે, 'નાહી-ધોઈને પૂજા કરવી પણ મળમૂત્રભર્યા[૫] ન કરવી.' પણ આપણને એમ સમજાતું નથી. તે ઉપર અમદાવાદનું બીજું વચનામૃત વંચાવ્યું ને કહ્યું જે, તે પ્રમાણે કરવું ને બધાં વચનામૃતમાં કહેતા તો ગયા છે જે, સાધુ, પુરુષોત્તમ ને આત્મનિષ્ઠા જેમ સોય વાંસે

૧.હરિલીલાકલ્પતરુની ૨.આ વર્ષે ૩.એક સરખાં આચરણે, એક રીતભાતે ૪.ભલેને ૫.દેહાભિમાને સહિત

દોરો સોંસરો ચાલ્યો આવે તેમ રહસ્ય કહેતા આવ્યા છે, તે પ્રમાણે સમજવું.

ઉપરથી સ્વામિનારાયણ, સ્વામિનારાયણ ભજન કરવું, તે કંઠમાં કરવું, હૃદયમાં કરવું ને જીવમાં કરવું; જ્યાં થાય ત્યાં કરવું ને જોતે જોતે ભગવાન સામું જોઈ રહેવું, તે દેખાશે. જેમ ચકમક[૧] પાડે ત્યારે માંહે અગ્નિ છે તે ઓલ્યા સૂતરમાં આવે છે, એમ દૃષ્ટાંત દીધું. ॥૯૯॥

અહો ! આ સાધુ સાથે સૌને હેત છે ને આપણને એનો જોગ છે ત્યાં ખોટ નથી ટળતી ! ત્યારે પછી તો ખાવું, ખાટલો ને ખાડો[૨] એ ત્રણ વાત થાશે. ને બીજી વાતો થાશે પણ આવી વાતો નહિ થાય; માટે પછી પસ્તાવો થાશે. ને સ્ત્રી, દ્રવ્યનો જોગ કરવો નહિ; કેમ જે, જોગ થયે ઠા રહેતો નથી. તે ઉપર ગોર ને જજમાનની દીકરીની વાત કરી દેખાડી.[૩] ને ભટ્ટજીએ ઘોડી બેસવા આપી, તે બીજી વૃદ્ધ બાઈએ કહ્યું જે, 'જુવાનને

૧.એક પથ્થર. જેને ઘસવાથી અગ્નિના તણખા થાય છે. ૨.સંડાસ જવું ૩.એક ભૂદેવ તેના યજમાનની દીકરીને તેને ઘેર મૂકવા જતો હતો. બાઈ પાસે ઘણાં ઘરેણાં હતાં. તે જોઈને આ બ્રાહ્મણને ઘરેણાં પચાવી પાડવાની ઈચ્છા થઈ. તેથી રસ્તામાં બાઈને કૂવે પાણી ભરવા મોકલી. પછી તેને મારી નાંખવા માટે બ્રાહ્મણે તેને ધક્કો માર્યો. બાઈ કૂવામાં પડી. પરંતુ ઝાડનું મૂળ હાથમાં આવતાં જીવતી રહી. એટલે બાઈને મારી નાંખવા ગોર મોટો પથ્થર લેવા ગયો. ત્યાં તેને નીચેથી સર્પ કરડ્યો અને ગોર મૃત્યુ પામ્યો. પછી હરિઈચ્છાથી એક અસવાર આવ્યો. તેણે બાઈને બહાર કાઢી ઘેર પહોંચાડી. આમ, દ્રવ્ય અનેક પ્રકારનાં પાપ કરાવે છે.

દીધી પણ ઘરડીને કોણ દે ?' પછી ભેળું[૧] ચાલવાના હરામના સમ ખાધા. ॥૧૦૦॥

મયારામ ભટ્ટને હાટ માંડવું હતું.[૨] તેનું લેખું કરવા બેઠા, ત્યાં તો સવાર થઈ ગયું. પછી તો જળ મૂક્યું જે, હજી હાટ માંડ્યું નથી ત્યાં જ નિદ્રા ગઈ, તો માંડશું ત્યારે શું થાશે ? માટે એ તો દીર્ઘદર્શી[૩] એટલે વિચારીને એ માર્ગે ન જ ચાલ્યા. ને આપણે તો એકાંતમાં સ્ત્રી ભેળું રહેવું નહિ, ને એકલી સ્ત્રી હોય ત્યાં ઉઘરાણીએ ન જાવું ને ભારો ન ચડાવવો; કેમ જે, એ સર્વેમાં કલંક લાગે છે ને કાળાખરિઓ[૪] આવે છે. તે ઉપર વચનામૃત જે, મુક્તાનંદસ્વામી જેવો હોય ને તેને જોગ થાય, તો ઉતરતા જેવો રહે કે ન રહે, એમાં પણ સંશય છે. એ (અં.૩૩મું) વંચાવીને બોલ્યા જે, ત્યારે આપણો શો ભાર ?

જેહિ મારુત ગિરિ મેરુ ઉડાઈ, કહો તુલ કહા લેખામાંઈ,
હો મન હરનાં ત્રિયબનમેં નહિ ચરનાં.[૫]

એમ બોલ્યા. આ દેશકાળની વાત કરી તે વિચારીને પગ ભરજો. મોટા સાધુ હોય ત્યાં તો તે કહે પછી આ વિચારજો;

૧.સાથે ૨.નવી દુકાન શરૂ કરવી હતી ૩.લાંબી દૃષ્ટિવાળા ૪.અશુભ બન્યાના સમાચાર ૫.જે પવન મેરુ જેવા પર્વતને ઉડાડી મૂકે, તો તેની સામે આંકડાનું તૂર કે કપાસનું રૂ વળી કઈ ગણત્રીમાં ? તેમ હે મન ! સ્ત્રીએ મેરુ જેવા મોટા-મોટા દેવો તથા ઋષિઓને ભ્રષ્ટ કર્યા છે; માટે તું સ્ત્રીરૂપી વનમાં ક્યારેય ફરવા જઈશ નહીં.

નીકર ઠા[૧] નહિ રહે. ને અમારે તો છેલ્લી વારે હવે દિવાળી સુધી સાધુને રાખીને વાતો જ કહેવી છે; પછી દેહ રહો કે ન રહો પણ ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી જ્ઞાન આપીને સુખિયા કરવા છે. ત્યાગ કરે એ ત્યાગી કહેવાય ને જે જે પદાર્થ રાખે તે મોટાનાં છિદ્ર પણ ઉઘાડાં થયાં ને રૂપિયા નીકળ્યા. તે માટે ધર્મામૃત, શિક્ષાપત્રી ને નિષ્કામશુદ્ધિ એ ત્રણ ગ્રંથ પ્રમાણે રહેવું ને પાળવું. આ તો કોણ જાણે કેમ રહેવાણું છે ! તે તો સારો જોગ છે ને વળી જે પદાર્થ જોઈએ તે પદાર્થ કોઠારેથી અપાવીએ છઈએ તેણે કરીને રહે છે. માટે ત્યાગ પાળવો એ કાંઈ મીઠો નથી, કડવો છે. મહારાજ પાસે જાવું હોય તો વચનમાં રહેવું.

તે એક સાધુએ સ્વપ્નનો ઉપવાસ ન કર્યો, ત્યારે મહારાજે ઠોંટ મારીને કહ્યું જે, 'આ કર્યું તે તો મારી જીભ ઉપર પગ દીધો ને આ તો તું મારો છે તેથી તને આમ કહું છું પણ બીજાને ન કહું.' પછી તાવ આવ્યો તે ત્રીસ ઉપવાસ થયા. અને એક જણે જાગરણ ન કર્યું, ને વળતે દિવસે સાંજે વીંછીએ ફટકાવ્યો,[૨] તે રાત આખી જાગવું પડ્યું, એમ વચનનું છે. ॥૧૦૧॥

મોલનું[૩] બળ ત્યાં લગી, જ્યાં લગી નથી ખવાણો[૪] ખડજમાં,[૫]
તેમ હરિજનનું બળ ત્યાં લગી, નથી આવ્યો વિમુખની વડજમાં.[૬]

એમ બોલ્યા જે દેશકાળ વિચારજો. આ લોકમાં પોતાનું

૧.ઠેકાણું; ધર્મની દૃઢતા ૨.ડંખ દીધો ૩.ખેતરમાં ઉછરેલા છોડનું ૪.ઢંકાયો; અવરાણો ૫.ફાલતું ઘાસ વડે ૬.યોગમાં; ઝપટમાં

સુધારતાં કોઈને આવડતું નથી, ને જો કાળ પડે તો માણસ માણસને ને છોકરાને કરડી ખાય, તે ઓગણોતેરામાં[૧] નજરે દીઠા, તે હવેલી કે રૂપિયા કાંઈએ કામ નથી આવતાં. દાણા સંઘરવા, તે આંતરવસુ[૨] રાખવા. તે શિક્ષાપત્રીમાં પણ કહ્યું છે તે પ્રમાણે રહેવું તો મોક્ષમાં વિઘ્ન ન આવે, એમ ઉપાય કરવો. કેમ જે, રોટલા વગર દેહ રહે નહિ; એટલે ભગવાન ભજાય નહીં. ॥૧૦૨॥

સંકલ્પ થાય છે તે માંહી રાગ છે તે થાય છે; ને જોયા છે તે આગળ આવીને નડે છે; ને કલકત્તા નથી જોયું તો સ્વપ્નમાં પણ નથી આવતું, ઝેર ખાધાના કે અફીણ પીધાના સંકલ્પ થાય છે ? ભટ્ટજીને કહે, હવેલી બળ્યાના ને છોકરો મર્યાના સંકલ્પ ક્યાં થાય છે ? માટે નિયમમાં રહીને ખાવું, જોવું ને મોટા સાધુને વિનય ને દંડવત કરીને કહેવું તો ધીરે ધીરે ટળશે. ॥૧૦૩॥

આ સત્સંગમાંથી પડવાનો ઉપાય મંદિરનો, આચાર્યનો, સાધુનો, સત્સંગીનો – એ ચારનો જેને દ્રોહ થાય તેનાં મૂળ કપાણાં જાણવાં. તે ઉપર ઘણી વાતો કરી. ॥૧૦૪॥

જેમ 'સુતારનું મન બાવળીએ'[૩] ને જેમ 'દૂબળા વાણિયાને

૧.સંવત ૧૮૬૯ના દુષ્કાળમાં ૨.નવું અનાજ પાકે ત્યાં સુધી ચાલે તેટલા
૩.સુતારના ઘરની સામે એક મોટા બાવળનું વૃક્ષ હતું. તેને જોઈને સુતારનું મન અખંડ તેમાં રહેતું, કે આ પડી જાય અથવા સુકાય જાય તો તેમાંથી આવું-આવું બનાવીશ ને આટલા રૂપિયા કમાઈશ.

અજમે હાથ'[૧] એમ ભગવાનને રાજી કરવા કરવું. ને હવે તો ક્રિયાને ગૌણ રાખવી ને ભગવાનને પ્રધાન રાખવા. ને કથાને ને ક્રિયાને વેર છે. માટે બેય ભેળું તો થાય જ નહિ; ને કરે તો વૃત્તિ સ્થિર રહે જ નહિ. ॥૧૦૫॥

સંવત ૧૯૧૯ના આસો માસમાં સાંખડાવદરને પાદર વાત કરી જે, 'લોક, ભોગ, દેહ ને પક્ષ એ ચાર તો જીવનું ભૂંડું કરે ને મહારાજ, આચાર્ય, સાધુ ને સત્સંગી એ ચારનો તો ગુણ જ લેવો, એ તર્યાનો ઉપાય છે. ને જો દ્રોહ કરે તો જીવનો નાશ થઈ જાય છે.' ॥૧૦૬॥

આ દેહમાંથી તો નવ દ્વારે ગંધ ઊઠે છે. તે દેહ સારુ કેટલીક વાતો થાય છે ને બખેડો[૨] થાય છે. તે સારુ મહારાજના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ચાલવું. તે ઉપર શ્લોક બોલ્યા જે, **निजात्मानं ब्रह्मरूपं** તથા **ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा** તથા **परिनिष्ठितोऽपि नैर्गुण्य** તથા **आत्मारामाश्च मुनयो** એ આદિક ઘણા શ્લોક બોલ્યા. ને પછી કહ્યું જે, તે માટે લોચો મૂકીને કેવળ આત્મારૂપ થાવું. ॥૧૦૭॥

વળી જુઓને ! કેટલાક છે તે ક્રિયા[૩] નામે એકેય કરવું નહિ, ને પાણી પણ ભરવું નહિ, ત્યારે એ શું ? શાળગ્રામને[૪]

૧.ગામડામાં એક ગરીબ વાણિયો હતો. તેની દુકાનમાં અજમો વધુ હતો. તેથી જે કોઈ ગ્રાહક આવે તેને અજમાના વખાણ કરીને લઈ જવાનો આગ્રહ કરે. તેનો આશય એ હતો કે, કેમેય કરીને આ વેચાય તો મારું કામ થાય. તેમ દરેક ક્રિયામાં અખંડ ભગવાનનો રાજીપો મેળવવાનો જોરદાર આલોચ રાખવો. ૨.કુસંપ; કંકાસ ૩.સેવા ૪.દેહને

કારસો[1] આવે ! એ તે શું જાણતા હશે ? મને તો એને જોઈને દાંત આવે છે જે, દૈવની માયા તો જો ! શું ઘરે[2] સૂઈ રહેતા હશે ? પણ તે અજ્ઞાન. ત્યારે શું ધ્યાન કરે છે ? ઊંઘ લે છે. આ અમને તો આમ જોઈએ ત્યાં ભગવાન દેખાય છે, એ પણ મૂકીને સાધુની સેવા કરાવીએ છઈએ. તે બેય કરવું છે પણ મૂર્ખને શું સમજાય ! ॥૧૦૮॥

અને ઝાઝી આવરદા એ પણ બહુ ભૂંડું છે. તે મોરે તો હજાર વર્ષનો ખાટલો[3] ને સો વર્ષનાં ડચકાં ![4] આ તો ભગવાને અનુગ્રહ કર્યો છે, તે થોડા કાળમાં મોટું કામ સાધી લેવું ને ભગવાનના ધામમાં પુગાય તેમ કરવું. જ્યાં અખાત્રીજના વા જોવા નહિ, પાંચમની વીજળી જોવી નહિ,[5] એક ભગવાનનું જ સુખ છે. ॥૧૦૯॥

સંવત ૧૯૧૯ ના આસો વદી દશમે વાત કરી જે, સહુ સાંભળો વાત કરું. રઘુવીરજી મહારાજે છાવણી કરી, એમ મેં તમને અઢી મહિના સુધી વાતો કરી, ને જે વરતાલ આવે છે, એને તો મારો સાડા ત્રણ મહિના જોગ થાય છે. માટે હમણાં પણ અતિશે વાતો કરી છે; તે કોઈ મંદિરમાં રાખીને વાતું ન કરે, આ

૧.ભીંસ, કરવાની ઈચ્છા ન હોય પણ કરવું પડે તેવું દુઃખ ૨.ગૃહસ્થ પોતાના ઘરે અને ત્યાગી તેના પૂર્વાશ્રમના ઘરે હતા ત્યારે ૩.માંદગીને કારણે સૂઈ રહેવાનું ૪.અંત અવસ્થાની કહટામણ; ગુંગળામણ ૫.ખેડૂતો વૈશાખ સુદ-૩ નો પવન તથા અષાઢ સુદ-૫ ની વીજળી જોઈ, વરસાદ થશે કે નહિ થાય તે નક્કી કરે છે. ભગવાનને પામી જઈએ પછી આ માથાકૂટ જ નહીં.

તો મેં કરી. મન શત્રુ છે, ઇન્દ્રિયો શત્રુ છે, ને દેહ શત્રુ છે; જો ભગવાન ન ભજાય તો. તે માટે આ જે વાતો કરી તે અંતરમાં રાખજો ને તે પ્રમાણે રહેજો. જુઓને, આવો જોગ ક્યાંથી થાય? હવે જોગ નહિ રહે. સાધુ મળવા કઠણ છે માટે જોગ કરી લેજો, એ સિદ્ધાંત છે. ॥૧૧૦॥

'આ સહુને પર સ્થિતિ થઈ જાય એમ કરી દઉં, પણ ઘેલું થઈ જવાય એવું કામ છે. ઓલ્યા લુવાણાને થઈ ગયું, કેમ જે પાત્ર નહિ, તેણે કરીને એમ થયું.' એમ આશરે સાડા ત્રણસો માણસની સભા હતી તેને કહ્યું. ॥૧૧૧॥

અને આચાર્ય આદિક ચારનો અવગુણ આવે એ મોટું પાપ છે. બીજા તો અનેક સ્વભાવ હોય, પણ એ પાપનું મૂળ છે. તે પાપને વિષે પુણ્યની બુદ્ધિ થાય, ને સાધુને વિષે અસાધુની બુદ્ધિ થાય, પછી દ્રોહ થાય, પછી તેનો જીવ નાશ થાય, એવું એ છે. માટે વારંવાર કહેવાનું તાત્પર્ય શું છે ? તો એ કે વાત હૈયામાં રાખીને કોઈ દિવસ એ માર્ગે ચડવું નહિ. ને એની સેવા થાય તો કરવી નીકર હાથ જોડવા, પણ અવગુણ તો ન જ લેવો, એ અમારો સિદ્ધાંત હતો તે કહ્યો –

પીપા પાપ ન કીજિયે, તો ધર્મ કિયા સો વાર;
જો કિસિકા લિયા નહિ, તો દિયા વાર હજાર.

સાધુની, મંદિરની, આચાર્યની ને સત્સંગીની સેવા

કરવી તો વૃદ્ધિ પમાય. ને દ્રોહ થાય તો જીવનો નાશ થાય. તે સેવા તે શું ? તો **भक्त्यानुवृत्या,** અનુવૃત્તિ એ જ સેવા છે, માટે તે પ્રમાણે રહેવું. ॥૧૧૨॥

એક ભગવાનની મૂર્તિમાં જ સુખ છે. ને ક્યાંય મોક્ષ નથી, પણ આવા સાધુના સમાગમમાં મોક્ષ છે. બે સાધન તો થઈ રહ્યા જે, પુરુષોત્તમ જાણ્યા ને સાધુ ઓળખાણા ને એક ઓલ્યા ચારનો ગુણ લેવો, ને દ્રોહ ન થાય એ કરવું રહ્યું. ॥૧૧૩॥

અને **આજ્ઞા પળે એટલી વાસના બળે,** ને આજ્ઞા ને ઉપાસના બે મુખ્ય જોઈએ. તે કૃપાનંદસ્વામીનો એમ ઠરાવ જે, કોશ[૧] ઊની કરીને ગળામાં ઘાલે, એ કેટલું દુઃખ થાય ! તોપણ આજ્ઞા ભંગ ન કરવી. ને છાનું ખાતા હશે, પદાર્થ રાખતા હશે, પથારી ઝાઝી કરતા હશે, તે ઓલ્યા સ્વામિનારાયણ નથી જાણતા ?

હરિ કે આગે કહા દુરાઈ,[૨] મન અપનેકી ઘાત;
હરિ તો સબ જાનત હે, રોમ રોમ કી બાત.

બધુંય જાણે છે. આ રાજ કાંઈ ભોળું નથી, તે લોપશે તેનું જાણજો જે મોત આડું આવશે. આપણે કાંઈ છોકરો છે તે મરે ? આ તો દેહ એ જ છોકરો છે ને ગૃહસ્થને છોકરો હોય. માટે દેહને

૧.જમીનમાં ખાડો કરવા માટે વપરાતું લોખંડનું ઓજાર ૨.દૂરપણું

તો એવો રોગ થાશે તે શિયાળિયાના ચૂસ્યામાં રસ હોય જ નહિ, લાકડી જેવાં કરશે; ફિકર રાખશો મા ને જો એમાં ફેર હોય તો આ ઠેકાણું સંભારજો.' એમ જૂની ધર્મશાળામાં પોતાને આસને બેસીને કહ્યું. ॥૧૧૪॥

અને પંચવિષય સારુ તો ચાળા ચૂંથતા ફરે છે.[1] માટે એમાં શું ? એ તો પશુને પણ છે. માનનું ડીંડું[2] થઈને ફેરા ખાય છે, તે હવે તો પારખાં જોવા પંચવિષય વચ્ચે નાખ્યા છે, તે જે કરીએ તે થાય એમ છે, પણ ભૂંડું થાશે એની ખબર છે ? પછી છોકરાનો સ્પર્શ કરે છે ને વાંદરા જેવા થાય છે. માટે આજ્ઞા મુખ્ય રાખવી, એમાં પાછો પગ ભરવો નહિ, જેને ખપ હોય તેની સારુ આ વાત છે –

કઠણ વચન કહું છું રે, કડવાં કાંકચ રૂપ;
દરદીને ગોળી દઉં છું રે, સુખ થવા અનુપ.

એમ છે. બીજાને શું ? એ તો પશુ જેવા છે, ખરેખરો ગરાસિયો હોય તો પાછો ન ફરે. તે 'ખાડા ખસે પણ હાડા[3] ન હઠે' 'ભાગતાં ભલકું[4] વાગશે રે' એમાં શો માલ ? સામા ઘા લે, તે ખરો. એવી ઘણીક વાતું કહી. ॥૧૧૫॥

ભજન કરવું તે રાતમાં ઊઠી ઊઠીને મંડે ત્યારે સાચું.

૧.પંચવિષય મેળવવા યુક્તિ-પ્રયુક્તિ કરે છે. ૨.માનને કારણે કોઈને નમે નહિ એવો અક્કડ ૩.હાડા જ્ઞાતિના શૂરવીર ક્ષત્રિયો ૪.ભાલો

'આ સાહેબ તારો પણ મન રાખ્યો,' એમ મન રાખ્યે કાંઈ થાય નહિ. એ તો ઠીક વાહ ! વાહ ! અરે કેટલાક તો લઘુ કરવા જાય તે પૂરી આંખ પણ ઉઘાડે નહિ, જાણે રખે ઊંઘ ઊડી જાશે ને માલ વહી જાશે. ને આખી રાત ચહચહાવે,[1] ને દિવસે તો ગપાટામાંથી નવરા જ શેના થાય ? તેણે શું કાંઈ ભગવાન રાજી થાય છે ? ને જાણે મોટા થઈ ગયા પણ અંબરીષ જેવુંય ક્યાં થવાણું છે ? ને ખાઈ ખાઈને ઊંઘી રહ્યા, ત્યારે જાણે થઈ રહ્યું. આ તો ફરવા જઈને સૂઈ રહે. એમ કહીને 'કરજો સત્સંગની સહાય રે, વા'લા.' એ કીર્તન બોલ્યા. ॥૧૧૬॥

અને કહે જે આવા પ્રગટ સાધુ છે તેની મને, વચને ને દેહે કરીને સેવા કરવી ને વિનય કરવો; એ તો નહિ પણ ચાર ભેળા થઈને કહે, 'આ આવો છે, ને આ આવો છે,' એમાં શું પાક્યું ? પણ **व्यर्थः कालो न नेतव्यो भक्तिं भगवतो विना**[2] એ ક્યાં પળે છે ? ॥૧૧૭॥

તે પછી નારીનિંદાના શ્લોક-કીર્તન બોલ્યા ને કહે, "ઓલ્યો વાણિયો નાત સાથે ઘેલો થયો છે, પણ મૂળ હાથ રાખ્યું છે. તે ગુજરાતમાં કહે છે જે, 'છોડીનું[3] નામ વખોત, કાં જે એનો ધણી ભૂવો ને વળી ભગોત' એવું છે, એવા ભગત છે." ॥૧૧૮॥

૧.ખૂબ જ ઊંઘે ૨.ભગવાનની ભક્તિ કર્યા વિના ફાજલ સમય જવા દેવો નહિ. (શિક્ષાપત્રી : ૧૯૩) ૩.દીકરીનું

અને **પાપીની સોબતમાં તો ભગવાન ભૂલી જવાય છે.** તે જેમ સૂર્ય આગળ વાલખિલ્ય ઋષિ પાછે પગે ચાલ્યા જાય છે,[૧] એમ મને ભગવાન અખંડ દેખાતા, પણ એક પ્રતિપક્ષીને[૨] પાછા પાડવા સારુ વાત કરી તે બહાર મૂર્તિ ભૂલી ગયા; પછી પાછી માંહી દેખાણી. એમ સંગ ઓળખાવીને મૂર્તિ અખંડ દેખાણાનો મર્મ કહ્યો. ॥૧૧૯॥

વળી એક દિવસ વાત કરી જે, હું પ્રતિલોમ[૩] કરું કે આમ[૪] ભગવાન દેખાય છે. ને આ લોકમાં ભગવાન તથા મોટા સાધુ મનુષ્ય જેવા ગણાય, તે જેને સમજતાં આવડે તેને ઓળખાય. તે મહારાજ કહે : 'અમને બુદ્ધિવાળો ગમે,' કેમ જે, ઓલ્યો બુદ્ધિવાળો વધુ જાણે, પણ બીજો ન જાણે. ॥૧૨૦॥

અને મોરે[૫] ઝાઝા માણસ મંદિરમાં નહિ, એટલે હું બાજરો જેટલો કહે તેટલો ઘોડા સારુ આપવા ગયો, ત્યારે એક જણે કહ્યું જે, 'સાધુને લોભ તો જો ! પોતાના હાથે બાજરો દે છે પણ કોઈને આપવા દેતા નથી.' ત્યારે જો એને કંઈ ખબર છે ? એમ ગમ પડતી નથી. ॥૧૨૧॥

એકથી પચાસ માળા સુધી જો એકાગ્રદષ્ટિ રાખે તો સુખે ધ્યાન થાય, નીકર તો સંકલ્પ થયા કરે. ॥૧૨૨॥

૧.વાલખિલ્ય નામના ઋષિઓ સૂર્યના ઉપાસક છે. તેથી પાછા પગલે સૂર્યની સામુ જોઈ દોડ્યા કરે છે. ૨.વિરોધીને; પ્રતિવાદીને ૩.અંતરવૃત્તિ, આત્મદષ્ટિ ૪.તરત જ ૫.પહેલાં

આવા સાધુનો ગુણ લે તે બીજના ચંદ્રની પેઠે વૃદ્ધિ પામે ને અવગુણ લે તે ઘટી જાય, ને જડ થઈ જાય. ને મહારાજ કહે, 'ચોસઠ લક્ષણે[૧] યુક્ત એવા સાધુ તેનાં દર્શન અમે પણ કરવા ઈચ્છીએ' ત્યારે જો ભગવાન પણ તેનાં દર્શન કરવા ઈચ્છે તો બીજાની શી વાત કહેવી ! તેવા સાધુ આપણને મળ્યા, તેનું આપણને ઓહોહો નથી થાતું.

"સાચે સંત મીલે કમી[૨] કાહુ[૩] રહી, સાચી શીખવે રામકી રીતકુંજી"

તિન તાપકી ઝાલ જર્યો પ્રાણી કોઈ આવે;
તાકું શીતલ કરત તુરત દિલદાહ[૪] બુઝાવે.

એવા ને **साधवो हृदयं मम**[૫] એમ કહ્યું છે. તેવા સાધુનો સમાગમ કરવો. હવે એવા સાધુ ને મહારાજ એ તો ઓળખાણા, પણ વિષયમાં રાગ રહી જાય છે એ વાતની ખોટ છે. તે ભગવાન પોતાના ધામમાં લઈ તો જાય, પણ એ વાસના રહેવા દેશે નહિ. હજાર કલ્પ સુધી રહીને પણ પાછું પડાશે, પછી પાછા ગર્ભવાસ, ચોરાશી, તાવ એ દુઃખ એના એ જ, માટે હમણાં જ ચોખ્ખું કરવું. જેમ હજાર કૂતરાં, મીંદડાં, ઊંટિયાં એ સડી ગયેલ પડ્યાં હોય, તે જેવાં ભૂંડાં લાગે તેવા વિષય લાગે ત્યારે થાય; તે સારુ આત્મનિષ્ઠા શીખવી. ॥૧૨૩॥

૧.જુઓ પેજ : ૪૬ ૨.ખામી ૩.કઈ, શી ૪.અંતરનો ઉદ્‌વેગ ૫.ભગવાન કહે છે, "સંતો તો મારું હૃદય છે."

અને મહારાજ કહે : 'વહાણનાં લાકડાં કેટલાંક તો લીધાં છે, ને કેટલાંક ઘડાય છે, ને કેટલાંક વહાણ તૈયાર થયાં છે, ને કેટલાંકમાં માલ ભરાણો છે, ને કેટલાંક અધવચાળે પૂગ્યાં છે, ને કેટલાંક તો પાર ઊતર્યા છે.' એમ આપણા સત્સંગમાં માણસનું છે. ॥૧૨૪॥

અહોહો ! ભગવાન સંગાથે આમ કરવું, તે અમારો તો આવો ઠરાવ જે –

"નેણ કુરંગા નાગરી, વરું તો વ્રજરાજ, નીકર રહું કુંવારી"
"સો માથાં જાતાં રે સોંઘા છોગાળા"
"એક શિરકે વાસ્તે ક્યું ડરત હે ગમારા"
"ડોલરિયા ઘોળ્યો રે કે તમ ઉપર દેહડો[૧]"

એવા ઠરાવ કરવા ત્યારે ભગવાન રાજી થાય, '**अर्थं साधयामि** કે **देहं पातयामि**' ત્યારે એ કામ સિદ્ધ થાય છે. ॥૧૨૫॥

અને 'આવા સાધુને કાંઈ મનુષ્ય કે દેવ જેવા ન જાણવા. આ તો મહામોટા[૨] છે. માટે સમાગમ કરવો, એ વાત રહી જાશે તો પછી શું કામ આવશે ? ઘોળ્યું મંદિરના રોટલા ખાઈને પણ આનો જોગ કરી લેવો. ઘણોય બાજરો છે તે આવો તો હું આપીશ.' એમ દયા કરીને કેવળ જ્ઞાન દેવું એ જ આગ્રહ, ને વળી બોલ્યા જે, 'તમે સાકરની રસોઈ દેશો તેમાં શું ? આગળ એક મણની હજાર મણ દેશું, પણ તેણે કાંઈ કામાદિક શત્રુ ઓછા

૧.દેહ ૨.અક્ષરધામના મુક્ત

થાય નહિ, મૂળગા વધે તો ખરા; તે માટે સમાગમ કરી લેવો, એ જ સિદ્ધાંત છે.' ॥૧૨૬॥

આ તો તમને ઘડી ઘડી પોરો[1] દઉં છું, નીકર રાત ને દિવસ એમને એમ કથા-વાર્તા કર્યા કરું, પણ બીજાને મૂંઝવણ પડે, તે સારુ ઘડીક ભક્તિ, ઘડીક કીર્તન, કથા-વાતો, ધ્યાન એ બધું ફરતું ફરતું કરવું, તેથી મૂંઝવણ થાય નહિ. ॥૧૨૭॥

સ્તુતિ-નિંદાના (લોયા-૧૭) વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે, 'જેને ભગવાનનું માહાત્મ્ય સમજાણું હોય તેને સારા વિષય મળે તો તેમાં મૂંઝાઈ જાય.' ત્યારે એક સાધુએ પૂછ્યું જે, 'સારામાં મૂળગો કેમ મૂંઝાય ?' એટલે સ્વામી કહે : 'ઓલ્યા બીજા જેમ નરસામાં મૂંઝાય, તેમ એ સાધુ સારામાં મૂંઝાય, કેમ જે, એણે આગળથી જ રાખ કરી મૂક્યું હોય પછી શું કઠણ પડે ? ને અમારે આટલું આસન નહોતું રાખવું, પણ સાધુએ કહ્યું એટલે રાખ્યું; પણ ગમે નહિ ને સહુ આસન જેટલું નાખે છે એટલું નાખ્યું, તે ગઢપણ સારુ, તે વગર પણ ચાલે, ધરતી જેવું તો સુખ જ નહિ. ને વાહને પણ ઝાઝું ન ચલાય, તે સારુ જેવું તેવું હોય તે ઉપર બેસીએ, પણ તેમાં વળી તાલ શા ?[2] ને આ મહોલાત,[3] ધર્મશાળા પણ ન ગમે ને આ તો આજ્ઞા એટલે શું કરવું ? નીકર આમાં શું માલ છે ? સેવા થાય એટલો માલ, નીકર તો વન બહુ ગમે.' ॥૧૨૮॥

૧.આરામ ૨.મજા આવે તેવી ગોઠવણ શું કરવાની ? ૩.મહેલ; મોટી ઈમારત

અને કોઈક મોટો માણસ[૧] ઘોડાં લઈને આવે તે ન ગમે, તે જાણું જે ક્યારે જાય ? તે મરને[૨] મોતિયા[૩] લાવ્યા હોય; તેમાં શું ? કૂતરાનું નામ પણ મોતિયો હોય છે. આવા ગરીબ હરિજન ગમે અને વનમાં પણ પચીસ-પચાસ સાધુ તો જોઈએ, ને માંદો થાઉં ત્યારે પણ ઘીવાળી લાપસી ન ભાવે, માટે –

यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः ।
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥[૪]

મોટેરો હોય તે ચાલે તે માર્ગે ચાલવું. મોટેરો હોય તે કરે તેમ થાય, ઘીની હાંડલી હું રાખું તો સહુ રાખે, ને હું જેમ ચડાવી દઉં તેમ ચડી જાય, પણ મારે તો કેવળ પ્રભુ સાંભરે એટલું જ કરવું છે. એમ પોતાનું વર્તન તથા રીત કહી દેખાડ્યા. ॥૧૨૯॥

અને મહારાજ કહે : ‘જડભરત ને શુકજીના જેવો વૈરાગ્ય, ગોપીઓના જેવો પ્રેમ, ઉદ્ધવ ને હનુમાનનાં જેવું દાસત્વપણું એવો થાય ત્યારે ખરો ભક્ત, નીકર કાચપ કહેવાય.’ તે વિચારીને જોવું જે, એમાં કેટલી કસર છે ? ॥૧૩૦॥

સાધુ થઈને ભજન કરવું, સાધુ જેવી કોઈ વાત નથી ને

૧.મોટો ધનવાન કે સત્તાવાળો ૨.ભલેને ૩.મોતૈયા લાડુની રસોઈ ૪.**અર્થ :** શ્રેષ્ઠ સત્પુરુષ જે જે આચરણ કરે છે તેનું અનુકરણ બીજા લોકો કરે છે, તે જેને પ્રમાણભૂત બતાવે છે તે અનુસારે લોકો વર્તે છે.

મહારાજ પણ સાધુના સમ ખાય છે. તે જુઓને ! અંબરીષ સાધુ થયા, ત્યાં તો કાંઈ દુઃખ ન આવ્યું. **'साधवो दीनवत्सलाः'**[1] માટે એ થયે છૂટકો છે. ને **ભગવાનનું કામ સાધુ વતે થાય, પછી એ સાધુ ભેળાં જ ભગવાનનાં દર્શન થાય છે,**[2] **એવા મળે પછી શું બાકી રહ્યું ?** એવા મળ્યાને કસર રહી જાય છે, એ તો, 'વૂઠે મેએ કાળ.'[3] આવા ભગવાન ને સાધુ મળ્યા છે ને કસર ટાળતા નથી.

પથ્થરકી જાતિ હીરા ચિંતામણિ પારસહુ;
મોતી પુખરાજ લાલ શાલ ફેર ડારિયે.

એ બોલીને કહ્યું જે, એવા સાધુને પગે લાગી, અનુવૃત્તિમાં[4] રહીને ખોટ ટાળી નાંખવી. ॥૧૩૧॥

જે સમે જેવી ભગવાનની મરજી હોય તે સમો વિચારવો, ને તે પ્રમાણે ચાલવું. ને આ સમે જીવ ઉપર દયા કરી તે હવેલીઓ, ગાડાં ને બળદ એવી રીતે છે, તે ભગવાનને બહુ જીવનું કલ્યાણ કરવું છે તે સારુ કરીએ છઈએ, નીકર વગડામાં પચીસ વર્ષ રહ્યા, એક ગોદડીભર રહેવું ને માગી ખાવું એમ રહીએ. જે તે પ્રકારે રાજી કરવા છે, માટે સમો વિચારવો, જેમ કહે તેમ કરવું. ॥૧૩૨॥

૧.સંતોને ગરીબ-નિર્માની જન બહુ વહાલા હોય છે. ૨.આ વાત વચ. સારંગ.૧૦ તથા ગઢડા પ્રથમ-૨૭માં પણ કહી છે ૩.વરસાદ વધુ પડ્યો હોવાથી લીલો દુષ્કાળ ૪.તેમના ગમતામાં

અને **અંતરનો કુસંગ, બહારનો કુસંગ**[૧] **ને સત્સંગમાં કુસંગ એને ઓળખીને તેનો ત્યાગ કરવો.** તે અંતરનો કુસંગ જે, મનમાં ભૂંડો ઘાટ થાય. ને સત્સંગમાં કુસંગ જે, લોક, ભોગ ને પક્ષ. તે પક્ષે કરીને આચાર્યનું, મંદિરનું, કોઠારનું ને મોટા સાધુનું ઘસાતું બોલે. ત્યારે કોઈકે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'એ થઈ ગયું હોય તે કેમ ટળે ?' એટલે સ્વામી કહે : "એ તો મોટા સાધુનો વિશ્વાસ હોય જે, 'એ ભગવાન જેવા છે ને ભગવાનની પેઠે અંતર્યામી છે, તે જાણે છે પણ કહેતા નથી.' એમ જાણે તો ટળે." ॥૧૩૩॥

એક સાધુએ પ્રસાદી ખાધી તે સારુ પંક્તિ બહાર કાઢેલ. પછી એક હરિભક્તે મહારાજ આગળ કહ્યું કે, 'કુરાનમાં લખ્યું છે જે, ખુદા સવારના પહોરમાં સાદ પડાવે છે જે, કોઈ ગુનેગાર છે ? તો છોડી મૂકીએ.' એમ કહ્યું ત્યારે મહારાજ કહે, 'એ વાત સાચી છે.' પછી હાથ જોડીને ઓલ્યા સાધુ દીન થઈ ગયા, એટલે તે ઉપર રાજી થઈ ગયા, તેમ છે.

દીન થાવું; તો એ તો સારું કરવા જ ઊભા છે. પછી ઓલ્યો કહે : 'તૈયે[૨] માફ કરજો ને કહેશો એમ કરવું છે, ને તમને રાજી કરવા છે, તે રૂડું થાય તેમ મુને કહેજો.' પછી કહે કે, 'ઠીક, ભજન કરવા માંડો.' જુઓને, મારે ચેલા છે, પગ દાબે એમ છે, ઢોલિયો છે, ગાદલાં ને ખાધાનું છે, ને જે હું કહું તે તરત કરી દિએ એમ છે, પણ હું જો તે કરું અને કોઈને ન કરવાનું કહું તો

૧.કુસંસ્કારી માણસોનો સંગ ૨.તો પછી

મનાય નહિ ને સહુ કરે. તે લખ્યું છે જે, "ઋષભદેવ ભગવાન શિક્ષાને[૧] અર્થે સિદ્ધિઓને ન ગ્રહણ કરતા હવા." એમ આપણે રહેવું. ॥૧૩૪॥

પક્ષ ને સ્નેહ તો જનાવર[૨] સુધી છે. તે પોતાનાં બચ્ચાંને જ સેવે ને ધવરાવે છે. એક કણબી ભેંશનું પાડું[૩] લઈને આગળ ચાલ્યો જતો હતો, તે ભેંશ એક ગાઉ સાવજ[૪] આવ્યો ત્યાં સુધી પાછે પગે ચાલી ગઈ; એમ છે. માટે આપણે તો એ ત્યાગ કરીને ત્રણ ગ્રંથ પ્રમાણે રહેવું, એમાં મહારાજનો રાજીપો છે, માટે એમ વર્તવું. ॥૧૩૫॥

તમો કહો છો જે, 'કહેજો' તે હું તો કહું જ. તે સભામાં કહું, નીકર છેલ્લી બાકી ઈતિહાસ[૫] કથા કહું, પણ જીવમાંથી ડંખ[૬] કાઢી નાંખું. માટે સાધુને સેવવાં, ને એનું ઘસાતું ન બોલવું. તે પર મધ્યના અઠ્યાવીશમાં વચનામૃતની વાત વિસ્તારીને કરી. ॥૧૩૬॥

અને બહાર[૭] ભજન કર્યે બહાર વૃત્તિ ફેલાય. તે જો રજોગુણ, તમોગુણ વર્તતા હોય તો કરવું; પણ સત્ત્વમાં તો અંતરમાં જ કરવું, જેણે કરીને ભગવાન સાંભરે છે. ને ઊંડા ઊતરી જાવું ને ભજન કરવું. તે પ્રથમ તો ઘણા હરિજનની વાત કહી દેખાડી. ॥૧૩૭॥

૧.બીજાને શીખવવાને ૨.પશુ; પક્ષી ૩.બચ્ચું ૪.સિંહ ૫.પૂર્વે થઈ ગયેલાની ૬.વાસના તથા સ્વભાવ ૭.બાહ્યદૃષ્ટિએ

પછી કહ્યું જે, બીજું જે કહે તે થાય, પણ હરિભક્ત ન થવાય; તે કોઈક થાય, પણ તેથી સાધુ ભેળું ન રહેવાય ને કોઈક રહે, પણ વિષય ત્યાગ ન થાય; તે કોઈક કરે, પણ એથી ભગવાનમાં ન જોડાવાય; એ તો બહું જ આકરું છે. ॥૧૩૮॥

અને બીજું તપ, ધારણાં-પારણાં બે મહિનાના કહો તો કરે; પણ ઓલ્યું જે સૂક્ષ્મ તપ[૧] એ તો ન જ થાય. ॥૧૩૯॥

વળી એક આ કામ પણ કઠણ છે. તે શું ? તો જે સવારથી બપોર સુધી આંખો મીંચીને ન બેસી રહેવાય ને બધો જન્મારો[૨] બાહ્ય દૃષ્ટિએ બેસાય. ને બાહ્ય દૃષ્ટિએ જો માળા ફેરવે, તો બીજે મન ભમે ને આંખ્યું મીંચીને ફેરવે તો ભગવાન સાંભરે. તે આમ દિવસ આખો ફેરવાય, પણ ભગવાન સંભારીને તો પાંચ પણ ન ફેરવાય; એ પાંચ જુદી રીતની થાય. **માટે ધીરે ધીરે નિત્યે ભગવાનમાં જોડાવું; તે ન થાય તો સાધુમાં પ્રથમ જોડાવું, તો પછી ભગવાનમાં સહેજે જોડાવાય.** ॥૧૪૦॥

એક સાધુને રામદાસજીભાઈની મૂર્તિ ધરાઈ[૩] ગઈ, તેથી બળતરા થઈ ને રોયા; પછી અમે તેને કહ્યું જે, 'પહેલાં સાધુ દેખાય ને પછી ભગવાન દેખાય.' તે પછી ત્રણ દિવસે ભગવાન દેખાણા, એમ થાય. તે મુક્તાનંદસ્વામીના કીર્તનમાં પણ છે જે, 'સાધુ ભેળા ભગવાન.' તે માટે એમ કરવું. એટલે એક સાધુએ

૧.ભૂખ હોય તેનાથી થોડું ઓછું ખાવું ૨.આખી જિંદગી ૩.અંતરમાં દેખાઈ

કહ્યું જે, 'એમ તો ભગવાનની કૃપાએ થાય.' ત્યારે સ્વામી કહે જે, 'આપણે કયે દિવસ કરવા બેઠા ને ન થયું ?' એ ભગવાન ને મોટા સાધુ તેને તો એમ જ કરાવવું છે ને આ તે જીવની ખોટ છે, નીકર એની તો કૃપા જ છે. ને **નિત્યે ભગવાનમાં જોડાવાનો આગ્રહ રાખવો.** 'નિત્ય બળિયું.'[૧] એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે થાશે. એ કર્યા વિના છૂટકો નથી. ॥૧૪૧॥

એક કણબી હતો તે બે પહોર જ રળે, કાં જે થોડા કાળમાં મરી જાવું છે તે શીદ દિવસ બધો કુટીએ ? એમ કુસંગીને પણ થયું, ત્યારે આપણે તો સત્સંગી થયા તે ઢગ[૨] દિવસ રળ્યા, ને હવે તો આવા સાધુનો જોગ કરી લેવો, એ દુર્લભ છે, પણ મેમણના તરેલાની[૩] પેઠે તાણ્યા જ ન કરવું. ॥૧૪૨॥

સ્વામી કહે, "બેઠકે ઓળખાય છે. તે મહારાજ પણ પૂછતાં કે, 'આ સાધુ કોની પાસે બેસે છે ? ને આ કોની પાસે બેસે છે ?' એમ નામ લઈને પૂછે. પછી જે જેની પાસે બેસતા હોય તેનાં નામ લઈ દેખાડે, ત્યારે તેવો કોઈકનો સંગ ન કરવા યોગ્ય હોય ને સારો સાધુ એની પાસે બેસે છે એમ જાણે ત્યારે કહેશે જે, 'પંડે[૪] તો સારા છે, પણ સાધુ ઓળખતા આવડતા નથી.' એમ કહેતા. માટે આ સંગમાં ભેદ દેખાડ્યો અને **ઉત્તમ સંગ કરવો ને નરસાની તો સોબત જ ન કરવી."** ॥૧૪૩॥

૧.રોજ અભ્યાસ ચાલુ રાખે તો એક દિવસ સિદ્ધ થઈ જાય. ૨.ઘણા બધા ૩.ઘાંચીએ તેલની ઘાણીએ જોડેલા બળદની ૪.પોતે –સમાગમ કરનાર

અને જો રોટલા મળતા હોય, તો આઘો પાછો પગ જ ન ભરવો; ને જો ભરે તો દુઃખી થાય. ને રોટલા તો સૂતા રહે તોપણ મહારાજ સોડમાં[1] દઈ જાય, નીકર દીધા હોય તે લઈ જાય; માટે દાળ-રોટલા ખાઈને ભજન કરી લેવું. **લોકના ફિતુરમાં[2] ને વ્યસન જેટલામાં તો આપણા રોટલા છે,** એમ જાણવું ને ડોળ ન કરવો. ॥૧૪૪॥

નૃસિંહાનંદસ્વામીને મહારાજે ભણાવવા માંડ્યા, તે પંચસંધિ[3] મહિના એકમાં કંઠે કરી; પણ મૂર્તિ દેખાતી તે ન દેખાણી, પછી રોયા. તે મહારાજ કહે, 'ભણવું મૂકી દિયો. પછી મૂર્તિ અખંડ રાખ્યામાં દાખડો બહુ પડશે.' કેમ જે, આ જીવે પાપ ઘણાં કર્યાં છે; તે પાપના કરોડ કોઠાર ભર્યા છે. તેમાંથી ભગવાને એક કોઠાર ફાડીને અર્ધાનાં ઈન્દ્રિયો, દેહ આદિ સમસ્ત કર્યું ને અર્ધામાંથી તેનાં ભોગનાં સ્થાનક કર્યાં, માટે એ બધુંય પાપ છે. **કોઈ ઈન્દ્રિય-અંતઃકરણ ભગવાન ભજવા દે એવાં નથી, ને જીવ તો એકલો છે, તે જો બળિયો થાય તો ભગવાન ભજાય; નીકર ભજવા દે એવા નથી,** પણ જે દી તે દી આ કર્યે છૂટકો છે, એ સિદ્ધાંત છે. ને અંતરદષ્ટિ કરવી, તે ધીરે ધીરે કરવા માંડે તો થાય. તે એમ કર્યા વિના છૂટકો નથી. ॥૧૪૫॥

એક કડિયે મહારાજની મૂર્તિ કરી, તે સૌ કહે : 'ભારે કલમ[4] છે.' ત્યારે સ્વામી કહે : 'હા, એ તો બહુ સારું, પણ

૧.પથારીમાં ૨.ફેલ-ફંદામાં ૩.સંસ્કૃત વ્યાકરણનો એક ભાગ ૪.ચિત્રકળા

મે તો બધુંયે જોયું તેમાં નિષ્કામીપણાની કલમ[૧] સૌથી ભારે જણાણી, તે કોઈથી ન રહે, માટે એ રાખવી.' ||૧૪૬||

આ નેત્રને આ સાધુનાં દર્શન થાય, ત્વચાને સ્પર્શ થાય, નાસિકાએ તેને ચડ્યાં હોય એ પુષ્પનો ગંધ લેવાય, ને રસનાએ[૨] તેનો વિનય થાય એટલો જ લાભ છે. ||૧૪૭||

મરવું એક દિવસ જરૂર છે, પણ ભૂલી બેઠા છઈએ એ પૂરું અજ્ઞાન છે. આત્મા દેખાણે ન વળ્યું,[૩] ધ્યાનપરાયણે ન થયું, **आकुति-चिति-चापल्यरहिता निष्परिग्रहाः** એ પ્રમાણે રહે ત્યારે સાધુ થાય, તે પૂરો સાધુ કહેવાય. **कोटि कल्पशतैरपि** ત્યારે અંત આવે છે. ||૧૪૮||

અમે વાડી કરી છે તે ત્યાં જાવું બહુ ગમે છે; કેમ જે વન, પર્વત, ઝાડી ગમે એ રુચિ. ને આ આટલું બ્રહ્માંડનું કામ કરીએ તે તો આજ્ઞાએ, પણ અનુસંધાન ઓલ્યું.[૪] ને આ તો મોટું રાજ છે, તે કોટિક તો સંકલ્પ કરવા પડે, પણ અંતરમાં કાંઈ નહિ, એવો મારો સ્વભાવ છે. માટે સૌને એમ કરવાની રુચિ રાખવી. કરવા માંડે તો થાય; જેમ ભણવા મંડ્યે ભણાય છે, એ આદિક સર્વે ક્રિયા કરે છે તો થાય. આ ગિરનાર જેવડા તરંગ હૈયામાં ઊઠે, તેથી મોટા ડુંગર જેવડા ઊઠે, તે માટે જરા જરા બંધ રાખીને ભગવાન સંભારવા. ||૧૪૯||

૧.બ્રહ્મચર્યની આજ્ઞા ૨.જીભથી ૩.પૂરું ન થયું ૪.ભગવાનમાં અખંડ વૃત્તિ રાખવાનું

એક જણ તો કોઠારીને મારવાનું ધારતો હતો, તે ભગવાનનો કોપ થયો. તેથી દોઢ વર્ષ સુધી માંદો રહ્યો. પછી મારી આગળ રોયો ને દીન થયો, ત્યારે મને દયા આવી એટલે મટ્યું. માટે એવા સ્વભાવ ન રાખવા. ॥૧૫૦॥

અને મેડે મંડળી ભેળી થઈને મલકની નિંદા કરે છે, તે જો કરશે તો કાઢી મૂકશું. ને જે ધર્મામૃત આપણી ઉપર જ કર્યું છે, તે લોપીને ચોરીઓ કરે છે ને લૂગડાં વધુ રાખે છે તે ઠીક નહિ પડે; જેમ ટિટોડી ઊંચા પગ કરે તેણે કરીને આકાશ નહિ ઝીલાય. તે સારુ કાંઈ અટક્યું નહિ રહે, કાઢી જ મૂકશું.

કાંઉ ઝાઝા કાગોલિયાં, ને કાંઉ ઝાઝા કપૂત,
હકડી તો મહીડી ભલી, ને હકડો ભલો સપૂત.

તે જે રાખતો હોય તે આ ઘડી ચાલવા માંડો, અમારે તો ધર્મ રાખતાં જે થાશે તે કરવું છે, એવો ઠરાવ છે. ॥૧૫૧॥

અમારે તો કાંઈ વસ્ત્ર જ ન જોઈએ, એક ધાબળી પણ નથી ને આ ખાધાનું તો કોઈકના સારાને અર્થે છે; બાકી દાળ રોટલા જોઈએ ને બીજામાં મહારાજને પ્રતાપે સહેજે અરુચિ જ રહે છે તે માટે ભૂંડા સ્વભાવનો ત્યાગ કરીને ભગવાન ભજવા. ॥૧૫૨॥

અને બ્રહ્મચર્ય રાખવાના તો છ ઉપાયો છે : તેમાં આંખ, કાન, નાક ને મન એ ચાર ચોરી કરી જાય છે, તેની સૂરત

રાખીને સાચવવાં; તેમાં આંખને તો બીડી લેવી તેથી ઊપજે જ નહિ, એ મૂળ છે; ને ખાવું ઝાઝું નહિ, ને ઊંઘવું ઝાઝું નહિ એ પણ મૂળ છે. તેમાં ખાવું ને ઊંઘવું તેમાં તો વિષય જ રહ્યા છે; તે માટે **असंकल्पात् जयेत् कामं,** ધીરે ધીરે સંકલ્પ બંધ કરવા માંડી ને ભજન કરવું ને મનનો વિશ્વાસ ન કરવો. તે ઉપર –

न कुर्यात्कर्हिचित्सख्यं मनसि ह्यनवस्थिते ।
यद्विश्रम्भाच्चिराच्चीर्णं चस्कन्द तप-ऐश्वरम् ।।
नित्यं ददाति कामस्य छिद्रं तमनुयेऽरयः ।
योगिनः कृतमैत्रस्य पत्युर्जायेव पुंश्चली ।।[1]

એ શ્લોક બોલીને કહે, આ સર્વ વાત ખપવાળાને કામની છે, જેને કલ્યાણ જોતું હોય તેને આંહીં બીજું શું છે ? બાકી તો અમે બેઠા છઈએ ત્યાં જ ધર્મામૃત લોપાય છે, પછી વાંસેથી તો શું થાશે ? **વ્યવહાર કર્યા વિના તો ચાલે નહિ, પણ પાછું વળવું. એમ મહારાજનો ને મોટા સાધુનો સિદ્ધાંત છે. ॥૧૫૩॥**

અને મહારાજની વાંસે[2] કચેરી[3] એકાંતિકની હતી તે તો ઊઠી ગઈ[4] છે ને જાય છે; ને આ તો જ્યાં સુધી આવા સંત ને

૧.મન ચંચળ છે, માટે તેની સાથે મિત્રતા કદી કરવી નહિ. કારણ કે, મનનો વિશ્વાસ કરવાથી સમર્થ યોગીઓનાં લાંબા કાળનાં તપ પણ નાશ પામ્યાં છે. જેમ વ્યભિચારિણી સ્ત્રી પોતાના ઉપર વિશ્વાસ કરનાર પતિનો જાર પુરુષો દ્વારા નાશ કરાવે છે; તેમ જે યોગી મનનો વિશ્વાસ કરે છે, તેનું મન તેના હૃદયમાં કામ તથા તેની પાછળ આવનારા ક્રોધાદિ શત્રુઓને ઘુસાડી દે છે. (ભાગવત : ૫/૬/૩-૪)
૨.પાછળ ૩.સમિતિ-મંડળી ૪.ધામમાં જતી રહી

દસ-વીસ હજાર સારા હરિજન છે, ત્યાં સુધી વચનામૃતનાં વચન, ધર્મામૃતનાં વચન એ બે, તથા ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ એ ચાર એકાંતિક ધર્મ રહેશે; ને પછી તો શિક્ષાપત્રી પળશે, માટે આપણે તો હમણાં જ સાધી લેવું. ને બ્રાહ્મણને લોટ માંગીને, બાટી શેકીને પણ આ સમાગમ કરવા વાંસે ફરવું, ને ક્ષત્રિયને પાકું માગીને પણ આ કરી લેવાનું છે. ॥૧૫૪॥

હવે નવરા થયા તે ભૂતના વાંસડાની પેઠે મનને સેવામાં જોડી દેવું ને વિષયમાં સંકોચ કરવો, પણ જો એમ નહિ થાય તો નિયમ નહિ રહે. ને શેર એક ખાવું, સુદ્ધા[૧] તો દોઢ શેર ખાવું; પણ બશેર લગી તો ન જ પૂગવું. ને ઝાઝું સૂવું નહિ; કેમ જે, સૂતે સૂતે અન્ન પચીને પછી ઈન્દ્રિયો બળવાન થાય, તે માટે સંકોચ રાખવો. ॥૧૫૫॥

અને સ્વામી કહે એક દિવસ મહારાજે મને કહ્યું હતું જે, 'ધર્મકુળમાં રઘુવીરજી જેવા કોઈ નથી.' તે વાત સાચી; કેમ જે, એની રે'ણી કે સ્થિતિ તે ક્યાંય ન મળે ને ત્યાગની છટા[૨] પણ મહારાજના જેવી જ હતી, એવા હવે નહિ થાય; કદી મહારાજ મોકલે તેની વાત નહિ. ॥૧૫૬॥

આ જે સ્વામિનારાયણ તેને જે કોઈ કચવાવશે કે રૂખમાં[૩]

૧.વધુમાં વધુ ૨.ખુમારી; રીત ૩.મર્યાદામાં; મરજીમાં

નહિ રહે તેનું તો બહુ ભૂંડું થાશે; ને કાંઈનું કાંઈ નરસું થઈ જાશે, માટે કચવાવવા નહિ. ॥૧૫૭॥

એકવાર શ્રીજીમહારાજે ઊભા થઈને કહ્યું હતું જે, 'કોઈ નિયમ ભંગ કરશો મા, ને જેને કરવો હોય તે સત્સંગમાં રહેશો મા, ને આ જે સૂર્ય સરખી અમારી ગોદડીઓ તેમાં ભલા થઈને ડાઘ લાગવા દેશો મા, ને મને ભગવાન જાણશે ને કુસંગમાં હશે, તોપણ કલ્યાણ થાશે, ને સત્સંગમાં રહીને નિયમભંગ થાશે તેનું તો ભૂંડું જ થાશે.' એમ મહારાજે કહ્યું હતું. ને એના સાધુ પણ રોજ કહે છે, તે માટે ન રહેવાય તો માગ દેજો. ને ઉંદર ને મીંદડી વહાણમાં બેઠાં, તે મીંદડી કહે, 'ધૂળ ઉડાડ મા' ત્યારે ઉંદર કહે, 'મારનારી થઈ હો તો આમ જ મારને.' એમ જે જાનારા થયા હો તે જાજો, પણ મીંદડીની પેઠે કરશો મા. ॥૧૫૮॥

ઓહો ! જુઓને પરદેશથી વાતો સાંભળવા આવે છે, અને આંહીંના મેડે ને બીજે બેઠા હોય છે તે શું સમજ્યા ? **ખરેખરો થઈને સાધુમાં વળગે[1] તો કામાદિક શત્રુ બળી જાય ને ભગવાનમાં જોડાય. જેને ખાવા મળતું હોય ને ભગવાનને ન ભજે એ જેવો કોઈ પાપી, અધર્મી, મૂર્ખ કે અણસમજુ નહિ.** ઓહો ! આવા મહારાજ મળ્યા ને એવી ખોટ રહી જાય છે એ જેવું શું છે ! ॥૧૫૯॥

આ જીવ તો ઘરમાં, કુટુંબમાં, લોકમાં, ભોગમાં ને દેહમાં

૧.મન, કર્મ, વચને સોંપાઈ જાય

ગીરના આંધળાની[૧] પેઠે વળગ્યો છે; પણ અંતે રહેવું નથી, એ મૂકીને ચાલ્યું જવાશે. ||૧૬૦||

આ દેહ જેવું તો કોઈ વહાલું જ નથી, તે ખૂણે જઈને સુવાડી મૂકે, પછી કોઈક દ્રવ્ય લઈ જાય, લૂગડાં આદિ પદાર્થ લઈ જાય, અરે ! માથું પણ કાપી જાય તોપણ ખબર પડતી નથી, એમ દેહ સારુ થાય છે. તે દેહનું જે પોષણ કરે તેમાં ને જે દેહની શુશ્રૂષા કરે, તેમાં હેત થયા વગર રહે જ કેમ ? ને દેહ તો કાલ પડી જશે. માટે એથી નોખું પડવું. પછી –

જેનું રે મન વન વાંછતું,[૨] અતિ રહેતા ઉદાસજી;
તે રે તાક્યા વસ્તીએ વસવા, બાંધી સહુ સંગે આશજી.
જેને રે ગમતી જીરણ કંથા,[૩] જેવું તેવું જળઠામજી;
તેણે રે રંગ્યા રૂડાં તૂંબડાં, ગમતાં માગે વસ્ત્ર ગામોગામજી.

એ બોલ્યા ને બીજું શિષ્યનું પણ એવું છે –

પોતાનો પરિવાર પરહરિ, ચાલ્યો એકીલો આપજી;
તેણે રે સ્નેહ કીધો શિષ્ય શું, લીધો પરનો સંતાપજી.

એ બોલ્યા. તે શિષ્ય સારુ વાંસે જાય છે. તે શિષ્ય જાય તો એવું થાય છે, માટે જ્ઞાન શીખવું. ||૧૬૧||

નાગર ગવૈયા પાસે ‘બતિયાં તેરી શ્યામ સોહાવનિયાં વે’

૧.સાપ જેવા આકારનું એક પ્રાણી, જે પગે વીંટાઈ જાય છે ૨.ઝંખતું ૩.જૂનાં કપડાંના ટુકડાની બનાવેલી ગોદડી

એ કીર્તન બોલાવીને વાતો કરી. ને કહે જે, આ કલાક લેખે લાગી, બાકી બધી ખાલી ગઈ. તે ઉપર દૃષ્ટાંત દીધું જે, એક ગામને પાદર પાવળિયામાં[૧] આયુષ્ય લખેલ તે કેનુંક મહિનો, કેનુંક બે મહિના, કેનુંક છ મહિના ને કોઈકનું વર્ષ. તે એ ગામમાં એક બ્રાહ્મણ રહેવા જતો હતો, તે એ વાંચીને પાછો વળ્યો. ત્યારે માણસે કહ્યું જે, 'એમ નથી. આ તો જેણે આ ગામમાં જેટલી ઘડી ભગવાન ભજેલ, ને ભગવાનની કથા-વાર્તા સાંભળેલ, તે બધી ઘડી ભેળી કરીને જેટલી થઈ તેટલી જ આવરદા પાવળિયામાં માંડી છે. કેમ જે, બાકીની તો એળે ગઈ છે.' એમ આપણે પણ એવું છે જે, **જેટલી ઘડી ભગવાન સંબંધી થયું એટલી જ ઘડી સાચું છે,** ને કામમાં, ક્રોધમાં, લોભાદિકમાં જેમાં જેટલી કસર આંહીં રહેશે, તેટલી ક્યાંક[૨] ટાળ્યા પછી ધામમાં જવાશે. ॥૧૬૨॥

આ જીવને આજીવિકા હોય તે તૂટે એ કેવું લાગે ? એમ આ દેહને વિષે પંચવિષયની આજીવિકા સત્સંગ કર્યા પછી તૂટી જાય છે. તે નેત્રને રૂપની, રસનાને રસની, નાસિકાને ગંધની, ત્વચાને સ્પર્શની એ બધાયની આજીવિકા તૂટી જાય છે, પછી કેમ સુખે રહે ? એમ ચાર-પાંચ વાર કહીને બોલ્યા જે, આવી વાત કોઈ દિવસ કરી નથી. ॥૧૬૩॥

૧.લડાઈમાં મરી ગયા પછી તેનાં સ્મારક તરીકે ખોડેલા પથ્થરમાં – પાળિયામાં
૨.બદરિકાશ્રમ જેવાં સ્થાનમાં કે બીજો જન્મ ધરીને પણ

આ જીવ તો ઝાડ, પથરા, ધૂળ ને બલા[1] એ જુએ છે, તેમાં શો માલ છે ? અને મૂળ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે, 'નેત્ર આગળ આવે તે જોવું, પણ બહુ લાંબી દૃષ્ટિ ન કરવી.' એમ સાધુનો માર્ગ છે. પણ વારે વારે વખાણ કરે જે, 'આવું હતું ને આમ થાશે ?' ને શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે, નિયમ પ્રમાણે જમે તે સદા ઉપવાસી ને વસ્ત્ર પણ નિયમ પ્રમાણે રાખે તે ત્યાગી, માટે નિયમમાં રહેવું. ॥૧૬૪॥

અને જે દી તે દી સાધુથી જ મોક્ષ થાય છે ને જ્ઞાન આવે છે, ને જે દી તે દી કાંઈક થયું હશે તે પણ તેથી જ થયું છે, ને થાશે તે પણ તેથી જ થાશે. માટે મોક્ષના દ્વાર જ આ સંત છે. તે આ ચૈતન્યાનંદસ્વામી ઢોલિયો, વસ્ત્ર ને ખાધાનાં પદાર્થ પારવોણાં (પાર વગરનાં) રાખતાં, તેનું કોઈથી કહેવાણું નહિ. મહારાજે એકવાર કહ્યું હતું તે સારુ મરવા તૈયાર થયા હતા ! ને શ્રીજી મહારાજ આગળ કોઈને પદાર્થ મૂકવું હોય, તો તે આગળથી પોતા પાસે આવે, ત્યાર પછી શ્રીજીમહારાજ પાસે મૂકવા જવાય એવું હતું. પણ બાળમુકુંદાનંદસ્વામીએ વાતો કરી ત્યારે સર્વેનો ત્યાગ કરીને પંક્તિમાં રોટલા ખાય, ને હાથ જોડીને બોલે, એવું સાધુ વતે થયું. તે સભામાં બોલ્યા જે, 'બાર વર્ષ ગુરુ ને બાર વર્ષ સદ્‌ગુરુ રહ્યો; પણ સત્સંગી તો આજ થયો.' ને ઘનશ્યામદાસને તો મેં એવી વાતો કરી જે, સ્વભાવમાત્ર કાઢી

૧.અનિવાર્ય અનિષ્ટ કે ઉપાધિરૂપ સ્ત્રી

નાંખ્યા. તે મહારાજ ભેળા પણ ઘોડા વગર ન ચાલતાં, ને લૂગડાં આદિક પદાર્થનું પણ તેમજ હતું; તે હવે સાધુ થઈ ગયા. એમ થાય છે, માટે સાધુ સાથે જીવ બાંધવો. ॥૧૬૫॥

અને કેટલાંક ઢોર સાથે જીવ જોડે છે ને સંભારે છે, તે ઢોર એને વશ થઈ રહે છે ને વાંસે ફરે છે. એમ ભગવાન સામું જોઈ રહે ને જીવ જોડે, તો એ વશ થયા વિના કેમ રહે ? એ તો પછી એની વાંસે જ ફરે છે, ને સામું જોઈ રહે; કેમ જે, ભક્તવત્સલ છે. તે માટે ભગવાન સામું જોઈ રહેવું ને બીજું ઝાડ આદિકમાં કાંઈ જોવું નહિ, ને દેહને ઘસારો લગાડવો હોય તો રાત્રીમાં બે-બે ઘડી ભજનમાં બેસવા માંડે. ॥૧૬૬॥

ઊંઘ ને આહાર તો વધાર્યા વધે ને ઘટાડ્યાં ઘટે, ઊંઘ તો બે પહોર સુધી કરવી, ને ખાવું તે દોઢ શેર સુધી ખાવું. ॥૧૬૭॥

મુંબઈ જાય તો સત્સંગ થોડો ઘાસે[૧] ને તેથી મુસંબી જાય તો વધુ ઘાસે, ને તેથી કાપકુરાન જાય તો સાબદો[૨] ઘાસી જાય. માટે ઘેર બેઠાં રોટલા મળે, તો વધુ સારું. આઘું જાવું નહિ ને શહેર, પાટણ[૩] સેવવાં નહિ. ને સુખ તો સત્સંગમાં જ છે.

ત્યારે કોઈકે કહ્યું જે, 'તમારી આજ્ઞામાં રહે તો ?' એટલે સ્વામી કહે : 'હા, આજ્ઞામાં રહે તો સુખી થાય ને આજ્ઞા બહાર પગ દે તો દુઃખી થાય. **આજ્ઞા ને વચન એ બેમાં જ સુખ છે ને**

૧.ઘસારો આવે; ઘટે ૨.સંપૂર્ણ ૩.પ્રવાસસ્થળ

તેમાં મોક્ષ પણ રહ્યો છે. જુઓને ! જાનકીજીએ આજ્ઞા બહાર પગ દીધો, તો હરાણાં. ને એક કડિયો કરાંચી ગયો, તે ભારે કમઠાણ[૧] ઉઠાવીને રૂપિયા પંદર હજાર ભેળા થયા. પછી મેં આંહીંથી કાગળ લખ્યો જે, 'ભાગી આવજે, ઝાઝો લોભ કરીશ મા.' પણ ન આવ્યો. તેમાંથી શુંયે થયું, તે બધાય ગયા ને પોતે માંડ બાયડી-છોકરાં લઈને ભાગ્યો, એમ પણ થાય છે. ॥૧૬૮॥

અને ભગવાનનાં કથા-કીર્તન થતાં હોય ત્યારે ધ્યાન મૂકી દેવું. કેમ જે, એમાંથી જ્ઞાન થાય ત્યારે ધ્યાન ટકે. ॥૧૬૯॥

જીવ પંચવિષય સારુ ખુવાર[૨] થઈને મરે છે. તે એક એક વિષય ગિરનાર જેવડાં છે, તે ઊખડતા નથી. ને આ બધો મુલક મંડે તો ગિરનાર પર્વત પણ ઊખેડી નાંખીએ, પણ કામ તો કરોડ ઉપાયે પણ ન ઊખડે. ને બે વાંદરા કામ સારુ લડ્યા, તેમાંથી એક વાંદરો દોડ્યો ને ઝાડને બચકું લીધું, તે દાંત ખૂંચી ગયા એટલે મરી ગયો; એવું કામ વિષયનું છે. કામથી ક્રોધનું વધુ –

कामं दहन्ति कृतिनो ननु रोषदृष्टया रोषं दहन्तमपि ते न दहन्त्यसह्यम्।
सोऽयं यदन्तरमलं प्रविशन्बिभेति कामः कथं नु पुनरस्य मनः श्रयेत ।।[૩]

એ શ્લોક બોલીને કહ્યું જે, 'શિવના ગણે તો કામ બાળી

૧.મોટો બોજો; મુશ્કેલીવાળું ઝાઝું કામ ૨.હેરાન ૩.યોગીઓ કદાચ રોષ-દૃષ્ટિથી કામને બાળી નાંખે છે; પણ પોતાને બાળતો એવો જે અસહ્ય ક્રોધ તેને બાળી શકતા નથી. એવો ક્રોધ જેના અંતરમાં પ્રવેશ કરતાં પણ ભય પામતો હોય, તેવા સમર્થ સત્પુરુષના મનને કામ તો સ્પર્શી જ કેમ શકે ? (ભાગ.૨/૭/૭)

નાંખ્યો છે પણ ક્રોધે કરીને પોતાના અરધા અરધા હોઠ કરડી ખાધા છે તે માટે બધુંયે જાળવવું. ને છઠ્ઠું મન પણ નીલ વાંદરા જેવું છે, તે હળી હળીને દોડે છે ને એક ક્ષણ સ્થિર થાતું નથી.' ||૧૭૦||

માંગરોળમાં મહારાજ મૂળચંદભાઈને ત્યાં જમવા ગયા, તે રસ્તામાં એક કબો વાણિયો વેપારમાં ખોટ ગઈ તેથી ઘેલો થઈ ગયેલ, તે હાટમાં બેઠો બેઠો ત્રાજવામાં ધૂળ ને છાણ ને પાણા ભરી ભરીને તોળે, પછી કહે જે, 'લીઓ સાકર, લીઓ એલચી' એમ કહે. પછી મહારાજ કહે, 'આ કોણ છે ?' એટલે હરિજને કહ્યું જે, 'આ તો કબો ગાંડો છે.' ત્યારે મહારાજ કહે : **'હું તો જે જીવ ભગવાનને નથી ભજતા, એ બધાય કબા ગાંડા છે એમ જાણું છું.'** ||૧૭૧||

ઓહો ! ભાદરવે મહિને કાંઈ મે'[૧] મોંઘા છે ! તે આમ આવા સંત છે ત્યાં સુધી છે, પણ ત્યાં તો કોઈ સમાગમ કરતું નથી. ને પછી ગૃહસ્થ ને ભેખધારી તે સર્વેને પશ્ચાતાપ થાશે, માટે સમજણવાળા ને વગર સમજણવાળા એ બેયને જે તે પ્રકારે ઉદ્યમ કરીને રોટલાનું કરતે કરતે આ સાધુ પાસે આવવું, ને એમ રોટલાનું કરવું ને વળી આવવું, એમ કરી લેવું. ને જીવ બીજું તો કરે જ છે, તે તેમાં શું ? કોટિ કલ્પ સુધી તપ કરે પણ આ જોગ ન મળે, તે જે ઉપવાસ કરતા હશે તેને તપની ખબર પડતી હશે,

૧.વરસાદ

એમ કહીને 'બ્રહ્મવિલાસ'નું (ગુરુનું) અંગ[૧] બોલાવ્યું ને કહ્યું જે, આ જોગ બહુ દુર્લભ છે; જીવને શું ખબર પડે ? એમ કહીને પોતાની ગોદડી દેખાડીને કહ્યું જે, આ ગોદડી ઓઢીને બેસી રહીએ, તે ચીંથરે વીંટ્યા રતન છે.[૨] ॥૧૭૨॥

સાધુને કોઈકે પૂછ્યું જે, 'કેમ સ્વામિનારાયણ પ્રગટ્યા ? તેનો શું અભિપ્રાય છે ?' તે તો મહારાજે કહ્યું છે જે, જીવોને અજ્ઞાન છે, તેનો નાશ કરીને અક્ષરધામમાં લઈ જવા એ અભિપ્રાય છે. તે ઉપર દૃષ્ટાંત છે જે, એક ઊંદરિયું વર્ષ થયું, તે ઊંદર ખેતર ખાઈને બળિયા થયા. પછી તેણે વિચાર કર્યો જે આપણા શત્રુ મીંદડાં છે તેને મારી નાંખીએ. પછી તો થોડાક કહે અમે પેટ ખાશું, થોડાક કહે અમે પગ, થોડાક કહે અમે પૂછડું, પણ કોઈએ મોઢાનું ન કહ્યું. એમ છે પણ કોઈ મોઢે ચડીને પૂછતું નથી.

મૂવેલ કાંઉ મારશે, દાલદર દાવલ પીર;
દાવલથી દેદા ભલા, જેણે પઢીને કીધા પીર.

એ મૂવેલ[૩] શું પૂછે ? ॥૧૭૩॥

એક હરિભક્ત ખંભાતથી સમાગમ કરવા આવતા હતા,

૧.ગુરુ થકી શિષ્યના લૌકિક-અલૌકિક બધાં જ કાર્યો થઈ જાય છે એવા ભાવનો છંદ. જુઓ પેજ : ૨૧ ૨.રતન – હીરા, માણેક. તે અતિશય કીમતી છે પણ કપડામાં અવરાયેલું હોવાથી દેખાતું નથી. એમ સાચા સંતપુરુષ મનુષ્યભાવને કારણે યથાર્થ સમજાતા નથી. ૩.મરેલા જેવા

તેને વચમાં એક જણે વાર્યા.[1] તે વાત સ્વામી આગળ આંહીં આવીને કહી. પછી સ્વામી કહે, તેને કહીએ નહીં જે, જૂનેગઢ તો **'કામીલ કાબીલ મુરશિદ,[2] સબ હુન્નર[3] તેરે હાથ વે'** એવા છે એમ કહેવું હતું ને ! સુંવાળાં લૂગડાં રાખીને બેસે તે મોટા મોટાને તો કહેવાશે નહિ, પટારામાં તો હશે ખરાં, માટે સાવચેત રહેજો. હવે તો પટારા, દેહ ને જીવ બધુંયે શોધવું છે, તે પાર કેમ આવે ?" ॥૧૭૪॥

એક જણે પૂછ્યું જે, સૌ કરતાં વા'લું શું હશે ? ત્યારે ઉત્તર કર્યો જે, અમને તો દેહ જણાય છે. તે મહારાજે પણ એક સાધુ આગળ કહ્યું કે, 'જીવને કરોડો પાપના કોઠાર ભર્યા છે.' એ વાત વિસ્તારે કરીને બોલ્યા જે, 'તે માટે એ પણ પાપનાં છે; તે ભેળે દેહની એકતા આવી તેમાં જીવ જુદો રહ્યો, તેને બળિયો કરીને ઓની ભેળું રહેવું, પણ ભળવું નહિ; ને કોઈ પદાર્થ કે વિષય રાખવાં નહિ; પછી ત્યાં જઈને ભોં ખોતરવી પડે એ કરતાં અહીં જ છૂટકો કરીએ નહિ ?' ॥૧૭૫॥

અનંત ક્રિયા થાય પણ ઈન્દ્રિયોને ને મનને રોકાય નહિ ને નેત્રે કરીને ગધેડું, કૂતરું, મીંદડું આદિ જુએ, એમાં શો માલ છે ? પણ રહેવાય નહિ. **હાલતાં-ચાલતાં, ખાતાં-પીતાં, સર્વ ક્રિયાને વિષે ભગવાન જ સંભારવા.** ॥૧૭૬॥

આ દેહને તો જેમ કોઈ પદાર્થ ઉપર તુળસી મૂકે છે ને

૧.રોક્યા ૨.મોટા સદ્‌ગુરુ ૩.કાર્ય; કળા; કારીગરી

કૃષ્ણાર્પણ થાય છે, એમ કરી મૂકવો. તે વિના મોક્ષ થાય નહિ, ને શાંતિ પણ થાય નહિ. એટલે એક જણે કહ્યું, 'હા, શાંતિ થાતી નથી.' ત્યારે સ્વામી કહે, 'ક્યાંથી થાય ? **શાંતિ તો આવા સાધુમાં છે; તેને સેવે ત્યારે આવે. જે ભગવાન છે તેણે પોતે આ સાધુને શાંતિ આપી છે. તે માટે આ સાધુનો તો સમાગમ જે કરે તેને શાંતિ આવે.'** ॥૧૭૭॥

અને માન, કામ, ક્રોધમાં જીવ ભરાઈ રહ્યો છે, તેણે શું ભગવાન ભજાય છે ? ને ગ્રામ્યવાર્તાનું કહ્યું જે, ગ્રામ્યવાર્તા ત્રણ જણ હતા તે કરતા, તેને મહારાજ કહે જે, 'આને અમ પાસે આવવા દેશો મા, એ ગ્રામ્યવાર્તા કરે છે.' માટે પ્રયોજનમાત્ર વાત કરવી, પણ બીજી રાજાની ને શાહુકારની તે શા સારુ કરવી જોઈએ ? **ભગવાન વિના વાત કરવી ને ભગવાનની સ્મૃતિ વિના ખાવું એ ધૂળ જેવું છે.** માટે સાધુનો સમાગમ કરીને કામ, દેહાભિમાન ને ક્રોધ એ ટાળવા. ॥૧૭૮॥

અને દેહને તો શું કરવું છે ? આમ ને આમ પરપોલા[૧] જેવું કરી રાખે છે, એવું ન રાખવું; ખાસડાં જેવું કરી નાખવું. આ જોને અમારા પગ વજ્ર જેવા છે, તે કાંટો વાગે જ નહિ ને ધગે[૨] પણ નહિ. ને એકવાર મહારાજ પાસે જાતા હતા, તે રસ્તામાં શૂળ[૩] હતી તે કરડ કરડ બોલતી[૪] ગઈ ને અમે ચાલ્યા ગયા, કાંઈયે થયું નહીં. માટે દેહ જો પરપોલા જેવો રાખ્યો હોય

૧.જેમાં પાણી ભરાયું હોય તેવું ગૂમડાં ૨.તપે ૩.મોટો કાંટો ૪.ભાંગી

તો જરાક વા[1] ન આવે તો જીવમાંથી આકળો થઈ જાય ! તે માટે એવો દેહ ન રાખવો. ||૧૭૯||

સંવત ૧૯૨૦ના ભાદરવા સુદિ બીજને દિવસે જૂની ધર્મશાળા ઉખેળીને વાત કરી જે, **જે ક્રિયા કરવી તેમાં માન, ક્રોધ ને ઈર્ષા એ ત્રણ તો આવવા દેવાં જ નહિ.** અને ક્રિયામાં તો માણસ જડાઈ જાય છે; તે મોરે એક સાધુ ઉપરથી બેલું[2] નાખતાં હતા, ત્યાં તરત પાધરા[3] બેલા સોતા જાતે પડ્યા. પછી ભગવાને રક્ષા કરી, એમ પણ ક્રિયામાં જડાઈ જવાય છે; માટે મોટું કામ તો ધીરે ધીરે કરવું. ને બીજું તો બધુંયે થાય, પણ **જે આજ્ઞા ને વર્તમાન પાળે તે ઉપર મહારાજની નિરંતર દૃષ્ટિ રહે છે.** તે આજ્ઞા ને નિયમ તે શું ? જે ત્રણ ગ્રંથમાં[4] બધું આવી ગયું. ||૧૮૦||

વરતાલમાં મેડા ઉપર મહારાજે વાત કરી જે, સ્વામી ! હજી નિશ્ચયમાં ફેર છે કે નથી થયો ? જો કોઈક સ્ત્રી ભેળી થઈ હોય તો ડગમગાટ થાય ? જેમ ગોરધનભાઈ તથા તેના પુત્ર તે ભેળા[5] પ્રત્યક્ષ શ્રીજીમહારાજ સૂતા, તે ત્રણ થયા. બીજું ગોકળ ભાટિયાનું કહ્યું જે, નાત બહાર કાઢ્યા ને એની ડોશીને સર્વ ક્રિયામાં ભગવાન દેખાય ને બહાર જાય ત્યાં જે ક્રિયા કરે તે સર્વમાં મહારાજ દેખાય, પણ સત્સંગી નહોતી. ત્યારે એવી

૧.પવન ૨.ઘડેલો પથ્થર ૩.સીધા ૪.શિક્ષાપત્રી, ધર્મામૃત અને નિષ્કામ શુદ્ધિ માં ૫.સાથે

કોઈક ક્રિયા જોઈને નિશ્ચય રહે નહિ, સંશય થઈ જાય પણ લીલા ન જણાય. સત્સંગ કરે ને તેમાં જો આ સર્વ કહ્યાં એવાં ચોખા ન સમઝે તો કસર રહી જાય. ॥૧૮૧॥

અને **આ સાધુનું તો દર્શન કર્યે પંચમહાપાપ બળી જાય; પણ પૂરું માહાત્મ્ય ક્યાં જાણ્યામાં આવ્યું છે ?** ॥૧૮૨॥

હે પરમહંસો ! સ્ત્રીરૂપી તરવારે કરીને કોણ હણાણો નથી ? ને હે પરમહંસો ! દુઃખ દેવાને અર્થે જોબન[૧] અવસ્થા તે ચડતું પગથિયું છે; તે માટે તપે, વ્રતે, યોગે ને છેલ્લી વાર આવા સાધુને સંગે કરીને આ જોબન અવસ્થા તરવી, ને ભગવાનમાં જીવ જોડવો. ॥૧૮૩॥

હે પરમહંસો ! શાંતિ તો એક નારાયણનાં ચરણારવિંદમાં જ છે, તે માટે સામું જોઈ રહેવું. જેમાં નિદ્રા આવવી જોઈએ તેમાં નથી આવતી. આ ટોડાં સારે[૨] છે તેમાં નથી આવતી ને જો માળા ફેરવવા બેસે તો બધાયને આવે, પણ ધીરે ધીરે ભગવાનને સંભારતા જાય ને ટોડાં લાવતા જાય તો એમ જ થાય; મરને એક ટોડું ઓછું આવે, પણ એવા સ્વભાવ પાડેલ નહિ. આવાં તો બ્રહ્માંડમાં એક લાખ-કરોડ કારખાનાં ચાલતાં હશે, એમાં શું પાક્યું ? આગ્રામાં અઢાર કરોડ રૂપિયાનું એક કબ્રસ્તાન છે, તેણે શું થયું ? માટે ભગવાન ભજ્યામાં સુખ છે. ॥૧૮૪॥

૧.યૌવન; ૧૮ થી ૩૫ વર્ષની ઉંમર ૨.ઘડ્યા વગરના પથ્થર લઈ જાય

આસો વદિ આઠમે વાત કરી જે, ભગવાન નથી ભજતા ને બીજા ડોળમાં ભળે છે તેને લંબકર્ણ જેવા કહ્યા, ને ભજે છે તેનાં લક્ષણ કહ્યાં જે, **'હું બલહારી એ વૈરાગ્યને'** એ બોલ્યા ને પછી કહ્યું જે, 'કોઈને હિંમત આવતી હોય તો આ સમો ભગવાન ભજ્યાનો છે, તે કોઈને હિંમત આવતી હોય તો આ સમે ભગવાન પ્રગટ્યા છે, તે કોઈને હિંમત આવતી હોય તો તે ભેળા એવા સાધુ પણ આવ્યા છે, અને કરવાનું પણ એ જ છે. આ તો જીવને ગરજ ક્યાં છે ?' એમ કહીને હસ્યા, 'જુઓને ! લોંઠાઈએ[૧] આ સાધુ માળા ફેરવાવે છે, લોંઠાઈએ નિયમ પળાવે છે, લોંઠાઈએ ભગવાન ભજાવે છે, નીકર જીવને તો ગરજ ક્યાં છે ? તેને તો કાંઈ કરવું જ નથી, તે કરે જ નહિ.' ॥૧૮૫॥

સંવત ૧૯૨૧ના કાર્તિક માસમાં વાત કરી જે, 'જે ક્રિયા કરવી તેમાં ફળનું અનુસંધાન રાખવું; તે કામનું ફળ જોવું, એ શું છે ? તેમ જ ક્રોધનું, લોભનું, સ્વાદનું ને સ્નેહનું એ બધાનું જોવું. તે કહું તે સાંભળો જે, કામમાંથી ઈન્દ્રને હજાર ભગ[૨] થયા, ક્રોધમાંથી દુર્વાસાનું ભૂંડું થયું, માનમાંથી દક્ષનું ભૂંડું થયું, લોભમાંથી નંદરાજાને દુઃખ થયું, સ્વાદમાંથી શૃંગીઋષિનું ને સ્નેહમાંથી સર્પ થાવું પડે છે, એવાં કેટલાક કહીએ ? એ માર્ગ જ ભૂંડો છે. માટે જે તે પ્રકારે દેહનિર્વાહ[૩] કરીને સમાગમ કરી લેવો. ને આ લોકમાં તો નહિ જ રહેવાય,

૧.પરાણે ૨.જેમાંથી પરુ નીકળ્યા કરે એવા છિદ્ર ૩.દેહ ટકે તેટલી સગવડતા

એમ ચાર વાર કહ્યું. બધું કરીએ ને સુખ માની બેઠા હોઈએ, પણ ભગવાન છે તે જ્યારે ઘાંટો[૧] ઝાલશે ત્યારે અન્‍ન કે પાણી નહિ ઊતરે.' ॥૧૮૬॥

અને આવા સાધુ છે તે પણ એમ દંડ દે છે, તે જેણે ત્યાગે, તપે આદિક સાધને કરીને વશ કર્યા હોય તેથી થાય. આ જીવનું તો કરવું કેવું છે ? તે મહારાજ કહેતા જે, 'એક ગરાસિયો હતો તે કસુંબા[૨] કાઢે ત્યારે લડાઈની ને ધીંગાણાની[૩] વાતો કરે ત્યારે ખરાઈ[૪] આવે, તે જ્યારે અફીણ પીએ ત્યારે અને ઊંઘે ત્યારે વળી ઢીલાઢફ !' અને આપણે પણ જ્યારે વાતો થાય ત્યારે એમ, ને પછી પાછું કાંઈ નહીં. ॥૧૮૭॥

વહાણ છે તેનું સુકાન ધ્રુવ સામું મરડે છે ને તેના ખેવટિયા ધ્રુવ સામું જોઈ રહે છે;[૫] તેમ **આપણે ભગવાન સામું જ જોવું ને બીજે માલ નથી,** ને બીજું તો જે જે કરીએ છઈએ તેમાં વેઠિયાની[૬] પેઠે મંડ્યા છઈએ.

પહેલે પૂજત ગોર જ્યું, પ્રીત કરી મન માંય;
મુક્ત કહે સ્વારથ સરે, ફિર ડારત ધ્રો માંય.

તે જ્યારે સમાગમ કરશું ત્યારે વ્યવહાર વેઠરૂપ[૭] જણાશે. ॥૧૮૮॥

૧.ગળું ૨.અફીણનો રસ ૩.તોફાનની ૪.શક્તિ ૫.દરિયામાં રાત્રે વહાણ ચાલે ત્યારે ખલાસીઓ ધ્રુવના તારાને લક્ષમાં રાખી જે દિશામાં જવું હોય તે દિશામાં વહાણ ચલાવે છે. ૬.જેમાં વળતર કે પગાર મળવાના ન હોય તેવી મજૂરી કરનારાની ૭.વળતર વિનાની મજૂરી જેવો

સંવત ૧૯૨૧ના માગશર માસથી મહારાજ પાસે જવાની વૃત્તિ તણાય છે, તે તમને હમણાં તો જણાતું નથી; પણ ભાઈ ! હવે આવો જોગ નહિ રહે. ને મહારાજ ભેળા રહ્યા છે તે પણ વાંસે રોશે; કાં જે, આવી વાત કોણ કરે ? કોઈ કરશે તો સુધી જન્મ-મરણની કરશે. ને આ તો મનના ને ઇન્દ્રિયોના દોષ કહેવા, તે એ કેને એની ખબર હોય ? એના દોષ કેણે જોઈને ત્યાગ કર્યા છે ? માટે આવો જોગ નહિ મળે. ॥૧૮૯॥

અને પુસ્તકોમાં તો વાતું લખી હશે પણ કોઈને તે કામ આવી નથી; કાં જે, વચનામૃતની આખી પ્રતો પાસે પડી રહી ને વળી ભણેલા તે પણ સત્સંગમાંથી ગયા છે. ॥૧૯૦॥

બાકી ધર્મશાળાનો તાલ, લાકડાં ને પાણામાં કાંઈ નથી, એ બધું કહીએ છઈએ તો નિંદા જેવું કહેવાય છે, પણ આવી વાતો વિના પરભાવને નહિ પમાય. તે શુકજીને દેખીને ગોપીઓએ વસ્ત્ર ન પહેર્યાં, ને વ્યાસજીને દેખીને પહેર્યાં; કાં જે, એને સ્ત્રી-પુરુષનો ભાવ નહિ. માટે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણથી તો વારંવાર નોખું જ પડવું. અને એને ભાવનાએ કરીને મૂક્યા ત્યારે પ્રકૃતિ પર્યન્ત આવી ગયું ને તે પર ગુણાતીત એવું સ્વરૂપ થયું; માટે તે વગર કોઈ કાળે છૂટકો નથી.

त्यज धर्ममधर्मं च उभे सत्यानृते त्यज ।
उभे सत्यानृते त्यक्त्वा येन त्यजसि तत्त्यज ॥[1]

૧.**ભાવાર્થ :** જ્યારે શુદ્ધ બ્રહ્મરૂપ થઈ પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું હોય ત્યારે ધર્મ કે અધર્મ, સત્ય કે અસત્ય સંબંધી સંકલ્પોનો ત્યાગ કરવો. પછી જે વિચારો વડે ➔

તે કહ્યું છે જે, અસદ્‌વાસનાનો ત્યાગ ને સદ્‌વાસનાનો પણ ત્યાગ કર; તે કર્યું થાય. એ કહ્યું તે પ્રમાણે કરવું. ॥૧૯૧॥

અને જીવને સત્સંગ થાય નહિ. તે તો જેટલા દેહ મૂકીને ગયા જે એકાંતિક સાધુ તેમનો રાત્રિપ્રલય સુધી અહોનિશ[૧] જોગ[૨] રાખે તો થાય, નીકર પૂરો ન થાય. ॥૧૯૨॥

ઓહોહો ! આ ભરતખંડમાં આવો જોગ થઈ ગયો ! આ સાધુ, આ વાતો, આ ધર્મ જો ખરેખર ઓળખાય તો. ને આ સાધુ ઓળખાય તો કાંઈ કાચું નથી; ને આ વાતો તો કોઈને મળી નથી. ॥૧૯૩॥

અને આ દેહ હાડકાંનો, સ્ત્રીનો દેહ પણ હાડકાંનો ને છોકરાંનો પણ હાડકાંનો, એમાં કાંઈયે માલ નથી. ને ચૂનો એ ધોળી ધૂળ ને આ બીજી અમથી ધૂળ. દેહ ધૂળનો, રૂપિયા ધૂળના, કુટુંબી ધૂળના, ખાવું ધૂળનું, ખોરડાં ધૂળનાં, એમ છે. ને એમાં જીવ માલ માનીને ચોંટ્યો છે; પણ કાળ ખાઈ જાશે માટે ભગવાન ભજી લેવા, બાકી બધું ધૂળનું છે. ॥૧૯૪॥

ઓહો ! માણસ બધાં આ [૩] થાંભલાનાં દર્શન કરે છે; પણ કોઈ સાધુનાં નથી કરતાં ને કોટિ વાતની એક વાત છે : જે **દિવસે ભગવાન અને આવા સાધુને નમશે તે દિવસે જ છૂટકો**

તે સંકલ્પો ખોટા કર્યા હોય તે વિચારને પણ છોડી દેવો. અને નિર્વિકલ્પપણે મૂર્તિમાં નિમગ્ન થઈ જવું, આવો ભાવ છે.

૧.રાત-દિવસ; નિયમિત ૨.યોગ; સમાગમ ૩.પ્રસાદિના

થવાનો. જે દિવસે અખંડ ભજન કરશે ને જે દિવસે દોષ મૂકશે તે દિવસે જ ભગવાનના ધામમાં રહેવાશે. કરોડ વાતની એ જ એક વાત છે. ॥૧૯૫॥

મન નવરું રહેતું નથી. લાખ ઘાટ કરે છે, પણ ઝાઝા રૂપિયા હોય તો કેટલું સુખ આવે ? ॥૧૯૬॥

આ ચાલ્યા, આ દેહમાં કાંઈ રહેવાશે ? આ દેહમાં તો નરક ભર્યું છે, જેને સારું ખવરાવો છો. ને જો સંબંધીને આપો તો સારું બોલે, બહેનને પણ જો હમણાં એક રૂપિયો ન આપ્યો હોય, તો હેતની ખબર પડે; આ બધુ સ્વારથિયું છે. એ આદિક ઘણીક વાતો કહી. ॥૧૯૭॥

અને વળી કહ્યું જે, જો તમે આવ્યા તો દર્શન થયાં. કરોડ જન્મ તપ કરીએ તોપણ આટલી વાતોના જેટલો સમાસ ન થાય, જો વિચાર હોય તો. માટે **ભગવાન કે ભગવાનના જન પાસે ગયા વિના છૂટકો થાય નહિ ને જ્ઞાન પણ આવે નહિ. ને સો વર્ષ ભગવાન ભેળા રહીએ તોપણ સાધુ પાસે રહ્યા વિના સમજણ ન આવે.** ને કોઈક મહારાજ પાસે આવીને થોડુંક બેસે ત્યાં મહારાજ કહેશે જે, 'મુક્તાનંદસ્વામી પાસે જાઓ.' એમ મોકલતા. પછી સ્વામી વાતો કરતા. તે માટે મોટા સાધુ સેવવા. પછી ભગવાનની પેઠે સેવવા યોગ્ય સાધુનાં લક્ષણ છેલ્લા પ્રકરણના છવ્વીસમા વચનામૃતમાં છે તે વાંચો, એમ આજ્ઞા કરીને વંચાવ્યું. ॥૧૯૮॥

સંવત ૧૯૨૧ના પોષ સુદિ પૂનમે પ્રાતઃકાળમાં નવી ધર્મશાળામાં નિવાસ કર્યો. તે દિવસે વાત કરી જે, મહારુદ્રમાં[૧] પાટીદારને ભંગ કરવાનું[૨] હતું, તે મહારાજે આગળથી એક હાર સાધુની, એક હાર પાળાની, એક હાર હરિભક્તની ને એક હાર કાઠીની, એમ કોટની પેઠે કરીને પેસવા ન દીધા. તેમાં કહેવાનું શું છે ? જે જેમ એ કાઠીઓએ કકડાટી કરીને પેસવા દીધા નહિ, એમ આપણે ભજનની કકડાટી કરીને બીજું કાંઈયે પેસવા દેવું નહિ. ને ભગવાનનું રટણ કરવું, તે ભેળું સાધુનું પણ રટણ કરવું; ને એમને એમ કર્યા કરવું. ॥૧૯૯॥

અને કેટલેક ઠેકાણે ધર્મ[૩] કરે છે તેમાં કરોડ મણ દાણા વાવરે[૪] છે, પણ એક અધશેર[૫] બરોબર ન આવે, ને એક અધશેર પણ એવું છે. જેમ ઋષિએ વનમાં સાથવાની[૬] ચાર પત્રાવળી પોતાને સારુ પૂરી હતી, પણ જો ઓલ્યા ઋષિ માગવા આવ્યા તેને દીધી, તો તે ટાણે ચારે ખાઈ ગયા ને જ્યારે હાથ ધોયા, ત્યારે તેમાં નોળિયો આળોટ્યો ત્યાં સોનાનો થઈ ગયો. ને પાંડવે યજ્ઞ કર્યો તેમાં ન થયો; કાં જે, એનું દ્રવ્ય એવું હતું. શું જે ? એ ધન તે મરુત રાજાનું લૂંટીને લાવ્યા હતા. ને ઓલ્યું થોડો જ સાથવો હતો; પણ મહેનત કરીને ભેળો કરેલ અને વળી શ્રદ્ધાસોતું દીધું, તેમ આગળ પાત્ર પણ એવું હતું; માટે પાત્ર જોઈને દાન કરવું. ॥૨૦૦॥

૧.જેતલપુરના યજ્ઞમાં ૨.વિઘ્ન કરવા ધાર્યું ૩. દાન-પુણ્ય ૪.વાપરે; આપે ૫.૨૫૦ ગ્રામ ૬.શેકેલા અનાજનો જાડો લોટ + મીઠું

બીજા તો સુરાભક્તના આપાનાં[૧] પુણ્ય જેવાં પુણ્ય કરે છે. તે આપો કાશીએ રૂપિયા પાંચસે વાણિયાના વ્યાજે કાઢીને ગયા, તે ધોળકામાં સારાં કેળાં ને કેરી આદિક સારું દીઠું એટલે ત્યાં રહ્યા. પછી બધું ખાઈને વર્ષ એક થયું, ત્યારે વાંસ લઈને કાવડ કરી ને વચ્ચે સાબરમતીથી પાણી ભરીને આવ્યા; ત્યાં તો સહુ સામા ગયા ને ગામમાં આવ્યા. પછી ઓલે વાણિયે ઉઘરાણી કરી, ત્યારે કહે જે, 'દેશું.' પછી ઝાઝા દિવસ ગયા એટલે અકળાઈને કહ્યું જે, 'કાં તો રૂપિયા દિયો ને કાં તો ગંગાજીનું પુણ્ય દિયો.'

પછી તો આપાના છોકરાં સહુ કહે જે, 'ના પુણ્ય તો નહિ.' ત્યારે આપો કહે, 'દે રે દે, પુણ્ય તો દીધા જીમો[૨] છે.' એમ કહીને કાનમાં ધોળકાનું કહ્યું, પછી પુણ્ય દીધું; ત્યાં તો મર[૩] વાણિયાનો છોકરો, પછી બાઈડી ને પછી પોતે; આ જો ! પુણ્ય જગતમાં એવાં થાય છે. એમ કહી હસ્યા ને પછી કહે, મહારાજ એવી વાતું કરાવતા. ॥૨૦૧॥

આપણે કાંઈએ કરવું નથી, કાં જે સત્સંગમાં માલ છે તેણે કરીને ઉઘાડી આંખ છે. તે જોશું ત્યાં તો આ સાધુ ને ભગવાનનાં દર્શન થાય છે, ને વિચારશે ત્યારે પણ આ સાધુ ને ભગવાન

૧.વડવા; પિતૃનાં ૨.જેવો ૩.મર્યો

દેખાશે. માટે **'જીવતે લાખના ને મૂએ સવા લાખના.'**[૧] હવે કોઈ વાતે ફિકર નથી. ને **'દાસના દુશ્મન હરિ કદી હોય નહિ, એ જેમ કરશે તેમ ઠીક જ કરશે.'** ॥૨૦૨॥

અને **આ સાધુ પાસે ભગવાન છે, તે જે એનો સંગ કરે તેને દિયે છે.** માટે આ સાધુના સમાગમમાં માલ છે; માટે એની આગળ દીન આધીન થાવું, એને નમવું અને એનો અભિપ્રાય જાણવો જે, શું એનો સિદ્ધાંત છે ? એમ જાણીને તે પ્રમાણે વર્તવું. ॥૨૦૩॥

આણીકોર[૨] દ્વારકાનાથ ને ઓણીકોર[૩] વડનગર ને વિસનગર ને આણીકોર સાબરમતી ને નર્મદા એ બધેય ભગવાન ફર્યા છે, કાંઈ બાકી રહ્યું નથી. ને આ સાધુ પણ બધે ફર્યા છે, માટે એ સંભારવું. ॥૨૦૪॥

આ જીવ આમ સંકલ્પ કરે છે : જેમ ઓલ્યા સૂતરનો તાણો કરીને લૂગડું કરે છે, એમ એકરસ આકાશની ઘોડ્યે(પેઠે) કર્યા કરે છે, પણ આંહીં રહેવું નથી એ ખબર નથી, એવો જીવનો સ્વભાવ છે. ॥૨૦૫॥

અને પંક્તિમાં બેસીને મેળાવીને લાડુ જમે તે નિઃસ્વાદી કહેવાય ને એકલો નોખો જો કાચો બાજરો ચાવે, તોય પણ

૧.મરીને જેને પામવાનું હતું તે મહારાજ તથા સંતો જીવતા જ મળી ગયા છે, માટે જીવતા પણ મોક્ષ છે અને દેહ છૂટે તો તો અખંડ સુખ છે જ ૨.આ દિશામાં ૩.તે દિશામાં

તે સ્વાદિયો કહેવાય. તે માટે જુદું પડ્યે જ બગડે છે. અને નિઃસ્વાદી કેને કહીએ ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર કર્યો જે, પંક્તિમાં જે મળે તે મેળાવીને ખાઈ લે ને બીજું કાંઈએ ઉપાર્જન[૧] ન કરે ને ચાળા ચૂંથતો ન ફરે એ નિઃસ્વાદી કહેવાય. ને ત્યારે જ ભગવાન એની ઉપર રાજી થાય છે. તે રાજી કરવાનો ઉપાય સાધુનો સમાગમ ને નિયમ એ બે છે. **'ગર્ભવાસમાં શું કહીને તું આવ્યો રે'** એ કીર્તન બોલાવીને કહે જે, તરવાર તો ખરી પણ ક્ષત્રિયના હાથમાં હોય ને વાણિયાના હાથમાં હોય; એમ આવાં વચન પણ બ્રહ્મવેત્તાનાં[૨] લાગે,[૩] પણ બીજાનાં લાગે નહીં. ॥૨૦૬॥

ચોવીસ વર્ષ થયાં આવરદા નથી ને આ દેહ વાતો સારુ જ રહ્યો છે, પણ ત્રીસ વર્ષ થયાં ક્રિયા[૪] ઉપરાઉપર આવી છે, તે પૂરી વાતો થાતી નથી. આમ જો આગ્રહ રાખીએ તો ધ્યાન થઈ જાય ને સમાધિ થઈ જાય પણ પૂરી સોદરી[૫] વળે એવી વાતો કરાતી નથી; મનમાં હામ[૬] રહી જાય છે. ॥૨૦૭॥

અને સાધુ થયા ને ભેખ ન સુધર્યો, ત્યારે શું થયું ? જે કરવા આવ્યા તે તો ન થયું. માટે ધીરે ધીરે સાધુનાં લક્ષણ કહ્યાં છે તેમ વર્તતા જાવું, તે વિના છૂટકો નથી. ॥૨૦૮॥

વૈશાખ વદિ એકાદશીએ શંકરપ્રસાદ આ ગામમાં આવતાં માર્ગમાં અધર ટૂંટિયું[૭] આવ્યું તે મરી ગયો. એ વાત એક હરિજન

૧.સંગ્રહ ૨.બ્રહ્મરૂપ સત્પુરુષના ૩.અસર કરે ૪.સેવાકીય પ્રવૃત્તિ ૫.મોરી; તૃપ્તિ ૬.અસંતોષ ૭.જુઓ પેજ : ૧૫૮

પાસે કહેવરાવીને કહ્યું જે, "મુમુક્ષુને તો સદાય કકડાટી જ દેખાય જે, આ તો હમણાં ચાલ્યું જવાશે ને મહારાજે પણ કહ્યું છે જે, **'અમને તો એમ જ વર્તે છે જે આ પળમાં ને આ ક્ષણમાં દેહ પડી જાશે.' માટે ભગવાન ભજી લેવા."** ॥૨૦૯॥

અને ઉપશમ[૧] કરે તે મને ગમે ને હું રાજી થાઉં. ને જે જે ક્રિયા અચાલતી[૨] હોય તે કરવી, પણ પછી ધબ[૩] પડી મેલવી; સંકલ્પ કર્યા ન કરવા. આ તો મર્કટની[૪] ઘોડ્યે[૫] છે. તે એક બુઢિયો વાનરો તેને બીજાએ વાંદરી પાસેથી કાઢી મૂક્યો, પછી બોકાસા[૬] નાંખે; એમ આપણને પણ વિષયમાંથી દુઃખ ઊપજે છે ને બોકાસા નાંખીએ છઈએ. માટે વિષયથી છેટે રહેવું. ॥૨૧૦॥

એક ભક્તે પૂછ્યું જે, 'આત્મા કેમ દેખાતો નથી ?' પછી સ્વામી કહે : 'દેખાય તો છે, પણ મનાતો નથી. જ્ઞાન થાશે ત્યારે મનાશે. આ છે એ બ્રહ્મ ને ગયા એ પરબ્રહ્મ.' એમ મર્મમાં વાત કરી. ॥૨૧૧॥

અને આ દેહ છે તે શ્રવણરૂપી કુહાડે કરીને ઘસાઈ જાશે, માટે કથા-કીર્તનાદિક શ્રવણ કર્યાં જ કરવાં. શ્રવણ સારુ તો પૃથુરાજાએ દશ હજાર કાન માગ્યા ! ને પ્રથમનું ચોપનમું વચનામૃત વંચાવીને બોલ્યા જે, ઓહો ! આ વચનામૃત તો

૧.તમામ વૃત્તિઓને મૂર્તિમાં નિમગ્ન ૨.ખાસ જરૂરની ૩.તરત જ ૪.વાંદરાની ૫.જેમ ૬.બૂમ; ચીસ

દિવસ બધો જાણે સાંભળ્યા કરીએ તોપણ તૃપ્ત ન થઈએ. જુઓને, માંહી મોક્ષનું દ્વાર જ બતાવી દીધું ને જ્ઞાન પણ બતાવી દીધું છે; એમ કહીને ત્રણ વાર વંચાવ્યું ને કહ્યું જે, જેનાં કર્મ ફૂટ્યાં હોય તેને આ વાત ન સમજાય, તેને તો મૂળ મોટાપુરુષ એ જ શત્રુ જેવા જણાય છે, એ વિપરીત[1] જ્ઞાન કહેવાય; માટે હવે તો સાધુને જ વળગી જાવું. અને આવો સમો આવ્યો છે, તોપણ ભગવાન પાસે કે મોટા સાધુ પાસે રહીને વાતો સાંભળે નહિ, એવી જીવની અવળાઈ છે.

આ ઘડી જો હજાર રૂપિયા ખરચવાનું કહે તો ખરચે, પણ ઓલ્યું[2] ન થાય; ને સ્ત્રી, છોકરો, હવેલી ને વેપાર એ બધાં તેમાં આડ્ય કરે. ને મહારાજ પાસે પણ એક જણે કહ્યું હતું જે, 'રૂપિયા ખરચું પણ રહેવાય નહિ.' એક હરજી ઠક્કર તે એને ગામથી આવીને ગઢડે ભગવાન સારુ મહારાજ ભેળા રહ્યા. આજ પણ આ સાધુ પાસે કોઈ રહેતું નથી પછી એમ બોલ્યા જે –

જા ઘેર હરિકથા નહિ કીર્તન, સંત નહિ મીજમાના;[3]
તા ઘેર જમરા ડેરા દેવે, સાંજ પડ્યે સમસાના.[4]

એમ છે; પછી પસ્તાવો થાશે, માટે ભગવાન ભજી લેવા.॥૨૧૨॥

અને માવો ભક્ત કહેતા જે, 'કાંઈ ખડખડે[5] કે છોકરું હોય તે પોતાના માવતરને ગળે વળગી જાય.' **એમ આપણે પણ**

૧.અવળું ૨.સંતસમાગમ ૩.અતિથિ ૪.સ્મશાન ૫.અવાજ થાય

ભગવાનમાં ને સાધુમાં વળગી જાવું – એ જ ઊગર્યાનો ઉપાય છે. તે વિના ચારે કોરે કાળ ખાઈ જાય છે. **'બ્રહ્માનંદ હરિચરન બિના, સબે ચવિના કાલકા'** એમ કહ્યું છે. ॥૨૧૩॥

આ જીવ કોઈ દી પ્રભુ ભજવા નવરો થયો નથી. ને સર્વે ધૂળનું છે, પણ માંહી ચોંટી રહે છે. ને જ્યારે શબ્દ સંભળાય ત્યારે ઝડપ કાન દે, રસ આવે ત્યાં તરત દોડી પૂગે, રૂપ આવે તો ઝડપ જોઈ લે, સ્પર્શ આવે કે ઝડપ ત્વચા સ્પર્શ કરી લે, ગંધ આવે કે ઝડપ નાસિકા સૂંઘી લે, એમ પંચવિષયમાં ઝડપું નાંખે છે. અને એ બધાય વિષય છે તો વિષ્ટાના, **'ઇન્દ્રાણી ચંદન લગાય અંગ'** એ સવૈયો બોલ્યા. એવા વિષય છે. માટે **'निजात्मानं ब्रह्मरूपं'** એવું થાવું; તે વિના છૂટકો નથી.

વારંવાર માનવ દેહ નથી, જો પામ્યો તો ચેત ધરથી;
જરાએ[૧] જર્જર[૨] થાશે અંગ, ઈન્દ્રિયો મૂકી દેશે સંગ;
સમજવાનું હોય તે સમજી લે, પછી ફૂટે ઘડે પાણી ન રહે. ॥૨૧૪॥

પુરુષોત્તમપણાનો[૩] કજિયો[૪] પણ ઘણાં વર્ષથી ચાલ્યો છે; તે પુરુષોત્તમ કહેવામાં માણસને કેટલી શંકા ! ને બીજા પુરુષોત્તમનાં રુંવાડાં જેવા પણ હોય નહિ, તેને પુરુષોત્તમ કહે છે; એમ સમજણ આવવી તો ઘણી દુર્લભ છે. તેમ સાધુ પણ ન ઓળખાય. ને આવી વાતો વિના મોક્ષ ન થાય ને આવી વાતો

૧.ઘડપણથી ૨.ક્ષીણ ૩.સ્વામિનારાયણ ભગવાનને સર્વોપરી માનવાનો ૪.મતભેદ; વિવાદ

કરનારા પણ ક્યાં મળે ? આ તો **'ઘરમાં દેવ ને પાદર તીર્થ'** એનું માહાત્મ્ય જણાય નહિ તેમ આ લોકમાં પણ કહે છે. ॥૨૧૫॥

અને કાલ રાતે મુદ્દાની વાત કીધી, તે ભગવાન મળ્યા એ મુદ્દો હાથ આવ્યો. **આવા પુરુષોત્તમ મળ્યા પછી શું બાકી રહ્યું ? તેના મળેલા સાધુ પણ મળ્યા એ મુદ્દો હાથ આવ્યો છે; હવે ચિંતા નથી.**

મીલનો મોહામોહકો[૧] નીકો;[૨]
આછો[૩] નીકો લાલ[૪] હમારો, ઓર સબે રસ ફીકો;
ખાટી છાશ કહા રસ માણે ? સૂર ખવૈયો[૫] ઘીકો.

તે જે આત્મદર્શી છે તે ખાટી છાશના ભોગી છે, ને જે મૂર્તિ છે તે ઘી છે. તે આપણે તો મૂર્તિ વડે જ રહેવું; ખાટી છાશમાં શો માલ છે ? ॥૨૧૬॥

પંચ જ્ઞાનઈન્દ્રિયો વશ રાખી હોય, તો એની વાંસે ઓલી[૬] પાંચ છે. માટે ઝાઝો પંચવિષયનો જોગ જ થાવા દેવો નહિ ને જોગ થયે પાછું સમું રહે તેવું નથી. માટે જેટલું અવશ્ય હોય તે કરવું, બાકી પડ્યું મૂકવું ને તેમાં દોષ જોવા એને જ્ઞાની કહ્યો છે. ને કેટલાક તો કાનમાં પૂંમડાં ઘાલી મૂકે છે, તે સાંભળવું ઘટે તે ટાણે કાઢી લે ને જોવું ઘટે તે જુએ, પણ પાંચ હાથથી છેટે દૃષ્ટિ જાય નહિ, એમ જ સૂંઘે નહિ; તેમ જ ત્વચાને એક ઓછું પાથરી

૧.મુખો-મુખ ૨.સુંદર ૩.શ્રેષ્ઠ ૪.ભગવાન ૫.ખાનાર ૬.કર્મેન્દ્રિયો

દેવું પણ વધુ નહિ. તે વિના ન ચાલે તો એકલશૃંગીની પેઠે થાશે; માટે બીતા રહેવું, ને પાપ મૂકવાં ને પ્રભુ ભજવા એ સિદ્ધાંત રાખવો. ॥૨૧૭॥

અને છેલ્લા પ્રકરણનું બીજું વચનામૃત વંચાવ્યું. તેમાં વાત આવી જે, 'તપ, ત્યાગ, યોગ અને યજ્ઞે જેવો વશ નથી થાતો, તેવો સત્સંગે કરીને થાઉં છું.' એમ શ્રીકૃષ્ણે ઉદ્ધવ પ્રત્યે કહ્યું છે. એ વાત આવી ત્યારે સ્વામી કહે : 'આ વાત સાંભળો, હવે જેટલું છે તેટલું આટલી વાતમાં આવે છે. એ વંચાવીને કહ્યું કે તપ, ત્યાગ, યોગ, યજ્ઞે વશ નથી થતા તે સત્સંગે કરીને થાય છે. એ સત્સંગ આપણને મળ્યો છે, પણ જણાતો નથી. સાધુ મળવા તો દુર્લભ છે, ને આ સહુ સભા બેઠી છે તેમાં એ વાત તો જે જાણે તે જાણે છે; સહુને સમજાય નહિ. **આવો જોગ મળ્યો છે ને પછી બીજાને વળગે છે, તે કાંઈ સમજતા નથી.** તે રઘુવીરજી મહારાજ આદિ મોટા મોટા સાધુ કોવૈયાને પાદર બેઠા હતા, તેને મૂકીને ત્રણસો માણસ દરિયો જોવા દોડ્યું. ત્યારે તો દરિયા જેવાયે રઘુવીરજી મહારાજ આદિ નહિ ને ? પણ જ્ઞાન ક્યાં ? આને મૂકીને બીજાને વળગે છે, તેમાં શું પાકશે ? સાધુ મળે એમ ક્યાં છે ? તે કહ્યું છે જે –

પથ્થરકી જાતિ હીરા ચિંતામણિ પારસહુ,
મોતી પુખરાજ લાલ શાલ ફેર ડારિયે,
કામધેનુ કલ્પતરુ આદિ દે અનેક નિધિ,

સકલ વિનાશવંત અંતર વિચારિયે;
સબ હિ જહાનમેંહિ[1] દૂસરો ઉપાય નાહીં,
ચરનુંમે શિશ મેલી દીનતા ઉચ્ચારિયે,
કહત હે બ્રહ્માનંદ કાય મન બાની કરી,
કુને એસી ભેટ ગુરુરાજ આગે ધરિયે ?

હે તો સો અનંત સબ કહત હે સંત પુનિ,
ભોમિ રજકન હુંકો હોત નિરધાર હે,
વનવૃક્ષ હુકે પાત કાહુસેતિ ના લિખાત,
સો પુનિ કહત જુગ ભાર જ્યું અઢાર હે;
ઉદધિ અસંખ્ય નીર તાકું કહત જ્યું ધરું ધીર,
મેઘબુંદ અગનિત કોઉ ગીનત કરી ડાર હે,
કહત હે બ્રહ્માનંદ હમ ઉરમેં વિચાર દેખ્યો,
ઓર સબ હિ કો પાર, ગુરુગુન સો અપાર હે.

એ તો મભમ[2] સાધુ કહ્યા; પણ કેવા હોય કે –

તિન તાપકી ઝાળ જર્યો પ્રાનિ કોઈ આવે,
તાકું શીતળ કરત તુરત દિલદાહ બુઝાવે,
કહિ કહિ અમૃત બેન રેન અગ્યાન નિકાસે,
પ્રગટ હોત પહિચાન જ્ઞાન ઉર ભાનું પ્રકાસે,
વૈરાગ્ય ત્યાગ રાજત વિમલ ભવદુઃખ કાટત જંતકો,
કહે બ્રહ્મમુનિ આ જગતમેં સંગ અનુપમ સંતકો.

૧.વિશ્વમાં ૨.છૂપી રીતે; પરોક્ષભાવમાં

એવા છે, અહો ! જીવને સાધુ ક્યાં ઓળખતાં આવડે છે, ભેળા રહે ને ઓળખે નહિ. ને આ જો ખરેખરા ઓળખાય તો ગાંડા થઈ જાઓ. પણ એમ નથી ઓળખાતા એટલી જ કસર છે. જેમ જ્યાં વરસાદના ઢગલા થાય ત્યાં કાળનું ક્યાં દુઃખ છે ? એમ જૂનાગઢમાં સાધુના ઢગલા તે વરસ્યા જ વરસ્યા ! પણ વરસાદ નહિ હોય ત્યારે બહુ દુઃખ થાશે. ને આંહીં તો છોંતેરાનો મેઘ છે, ને વરસાદ વરસ્યા વિના બીજે તો કાળ જેવું છે; તે માટે આંહીં માણસ હજાર ગાઉથી તણાઈને આ દર્શન સારુ આવે છે. ને આંહીં જૂનાગઢના તળના હરિભક્ત જાણે જે, મોડા મોડાથી જાશું; નહિ તો જાણે જે નોકરી છૂટી જાશે તો શું કરશું ? ચાકરી તો પડી રહેશે ને ચાલ્યું જવાશે ! અને કાંઈ આ સાધુ સદા રહેશે ? આ દર્શન તો બહુ દુર્લભ છે, પછી આંસુની ધારા પડશે. આ દર્શન ફરી મળે તેવું નથી. પછી 'ગુરુગુન અપાર હે' એ બોલીને કહે, આ આપણા ગુરુમાં અપાર ગુણ છે –

સાધુ ચંદન બાવના, શીતળ છાંય વિશાલ;
મુક્ત કહે તેહિ પરસસે,[૧] નિરવિષ[૨] હોત વિષવ્યાલ.[૩]

એવા છે. 'રાજ મિલ્યો કહા કાજ સર્યો' એ સવૈયો બોલીને કહે, એ સંગ તમને મળ્યો છે, તે કરવો હોય તે કરજો.

૧.સ્પર્શથી ૨.ઝેર રહિત ૩.ઝેરી સાપ

સાચે સંત મિલે કમી કાહુ રહી, સાચી શીખવે રામકી રીતકુંજી;
પરાપાર[1] સો હી પરિબ્રહ્મ હે, તામે ઠહરાવે જીવકે ચિત્તકુંજી.

એવા છે. તે કેટલુંક કહીએ ! આવા સાધુના સમાગમ વિના મોક્ષ નહિ થાય. અને મધ્યના ૨૧ના વચનામૃતમાં કહ્યું છે, એટલી વાત કરવાની છે ને જાણવાની છે. ને આવા સાધુ મળ્યા એ તો એક મુદ્દો[2] હાથ આવ્યો છે, ને જેને પૂર્વ સંસ્કાર થયા છે તે પણ આવા સાધુને જોગે, ને હમણાં પણ જેને થાય છે તે આ સાધુના જોગે, માટે જોગ કરી લેવો. બ્રહ્માંડમાં આવા સાધુ ખોળી લાવો, ક્યાં મળશે ? ને આમ બેસારી બેસારીને વાતો કોણ કરશે ? સાધુ વિના કોઈ કહે નહીં. ॥૨૧૮॥

પછી ચૈતન્યાનંદસ્વામીની વિસ્તારે વાત કરીને કહ્યું જે, "એવો રજોગુણ હતો તે બાળમુકુંદાનંદસ્વામીએ ધીરે ધીરે પુરુષોત્તમપણાની વાતો કરીને સાધુનું માહાત્મ્ય કહીને બધુંયે કઢાવી નાખ્યું; તે એક આસન ઉપર સૂવું ને ઠાકોરજી આગળ ઊભા રહીને સ્તુતિ કરે જે, 'તમારા સાધુ ઓળખાતા નથી તે ઓળખાવો.' એવા કરી દીધા; તે સાધુથી થાય." ॥૨૧૯॥

એક જણે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે, 'જીવમાં કાચપ તો ઘણી છે તેથી આત્યંતિક મોક્ષ તો નહિ થાય, તે જ્યારે કસર ટળશે ત્યારે થાશે; તે કસર ટાળવા ક્યાં રાખશે ? ને જો કોઈક લોકાંતરમાં ભગવાન

૧.સર્વથી પર – શ્રેષ્ઠ ૨.મોક્ષનો અસાધારણ ઉપાય

મેલે તો તો આંહીનાથી ત્યાં વધુ વિષયભોગ છે, ત્યાં રહીને કેમ નિર્બાધ રહેવાય ? એમાં તો રહેવાય એવું જણાતું નથી તે હમણાં આવા સાધુનો જોગ મળ્યો છે, ત્યાં જ કસર મંદ શ્રદ્ધાથી નથી ટળતી; પણ દેહ મૂક્યા પછી આવા સાધુનો જોગ મળે તો કસર ટળે. માટે એવાનો જોગ મેળવશે કે નહિ, કેમ કરશે ?'

પછી સ્વામીએ ઉત્તર કર્યો જે, જ્યાં આવા સાધુ હશે, ત્યાં જ રાખીને કસર ટાળશે. હમણાં જણાતું નથી, પણ આ દેહ મૂકીને જીવ બહુ બળિયો થાશે તેના ભગવાન ફળપ્રદાતા છે. તે એવો જોગ મેળવી દેશે, આપણે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. આવા સાધુની ઓળખાણે થઈ રહ્યું. ॥૨૨૦॥

આ તે કાંઈ વાતો છે ? આ તો અમૃત છે ! તે દેવલોકમાં અમૃત પીવા જીવ જાય છે પણ આંહીં પીવા નવરો નહિ, આ તો પ્રાપ્તિનોય પાર નહિ, ને જીવમાં ખોટનોય પાર નહિ. ઓહો ! આ શ્રીજીમહારાજ પુરુષોત્તમ ને આ સાધુ એ કોઈ દિવસ આવ્યા નથી ને આવશે પણ નહિ. ને એ પુરુષોત્તમનું દીધું ઐશ્વર્ય બીજા અનંત અવતારાદિક પામ્યા છે, એમાં બધુંય આવી ગયું. ॥૨૨૧॥

સંવત ૧૯૨૨ના કાર્તિક સુદિ પૂનમથી આ સંતમાં જીવ તણાય છે, તે તો '**शब्दे परे च निष्णाता ब्रह्मण्युपशमाशया:**'[૧]

૧.શાસ્ત્રજ્ઞ, પરબ્રહ્મનિષ્ઠ અને ઉપશમ સ્થિતિવાળા

એવા ગુરુ છે એટલે તણાય છે, નીકર ન તણાય. એમ કહીને ગુરુના અંગના સવૈયા બોલાવ્યા જે –

માન મદ મારવેકિ કર્મનકું જારવેકિ,
અધમ ઉધારવેકિ ટેક જીને ઠાને હે;
ગહન અગાધ ગતિ પૂરન પ્રતાપ અતિ,
મતિ બળ કાહુસેતિ જાત ન પિછાને હે.
શરનાગત બંધ છેદ જગકો કિયો નિષેધ,
વેદ રુ વેદાંત હું કે ભેદ સબ જાને હે;
કહત હે બ્રહ્માનંદ કાય મન બાની કરી,
એસે ગુરુરાજ હમેં ઈશ કરી માને હે.[1]

એ બોલાવીને કહ્યું જે, એવા ગુરુ છે ત્યારે જ જીવ તણાય છે. એમ વાતમાં મર્મ કહ્યો. ।।૨૨૨।।

પછી વળી સ્વામી કહે, 'મારે ને મહારાજને પાંચ વર્ષનું છેટું છે. તે મહારાજનો જન્મ સંવત ૧૮૩૭માં ને મારો જન્મ સંવત ૧૮૪૧માં શરદ પૂનમ, તે આસો સુદી પૂનમ તે આ હમણાં ગઈ શરદ પૂનમ ત્યારે ૮૨ વર્ષ પૂરાં થયાં ને ત્ર્યાશીમું બેઠું.' એમ બોલ્યા તે સ્મૃતિ સારુ લખ્યું છે. ।।૨૨૩।।

૧.માન-મદાદિક દોષો મારવા માટે, કર્મને બાળવા માટે, અધમને ઉદ્ધારવા માટે જેણે ટેક લીધી છે, જેનો પ્રતાપ પૂરણ અને ગતિ અગાધ છે, બુદ્ધિ બળથી જે જાણી શકાતા નથી. જેણે શરણાગતનાં બંધન છોડાવવા જગતનો નિષેધ કર્યો છે, જે વેદવેદાંતના મર્મને જાણે છે. બ્રહ્માનંદસ્વામી કહે, એવા ગુરુરાજને હું મન, કર્મ, વચને ભગવાનરૂપે માનું છું.

માગશર માસમાં સ્વામીએ વાત કરી જે, 'અમે મહારાજની આજ્ઞા કોઈ દિવસ લોપી નથી ને લોપાવિયે નથી. ને આ જૂનેગઢ પાંચસે સાધુમાંથી કોઈ આવતું નહોતું; પછી મને કહ્યું, ત્યારે હું આવ્યો, તે મને શું થઈ ગયું ? કાંઈ કોઈ દુઃખ આવ્યું નહિ, ને આ જૂનાગઢના તો મહારાજ જમાન[1] થયા છે. તે જુઓને, આવી વાતોચીતોનો જોગ ક્યાંય છે ? પૂછો આ પરદેશી હરિજનને.' ત્યારે તેણે કહ્યું જે, 'ના મહારાજ ! આવો જોગ તો આંહીં જ છે.' પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'આંહીં તો સંત ભેગા પ્રગટ સહજાનંદસ્વામી પોતે બિરાજે છે, તેણે એમ છે; નીકર આમ કેમ રહે ?' ॥૨૨૪॥

મહારાજ કહે : 'વિષયનો સ્પર્શ કરવો જ નહિ, એટલે મન પણ ઇન્દ્રિયો લગણ આવે નહિ, માટે વિષયથી છેટે રહેવું. ને ભગવાન પણ મળવા હતા એવા મળ્યા છે; હવે આવા જોગમાં જો વિષયની આસક્તિ રહી, તો બહુ ખોટ જાશે. ને મોટા મોટાનો પણ વિષયથી છેટે રહેવાનો જ મત છે.' ત્યારે કોઈકે કહ્યું જે, 'વિષય જણાતા નથી.' ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે, 'ગળ્યું, ખાટું, ખારું, સારું જણાય છે કે નહિ ? એ તો જણાય, પણ જીવને મૂકવું નથી. અરે ! ગરજ જ ક્યાં છે ? જોને ગરજે તો ગધેડા ને પણ બાપ કહે છે. તે આ જીવે હાડકાં, માંસ ને નરક તેમાં જ માલ માન્યો છે; તે રહેશે નહીં.' ॥૨૨૫॥

૧.જામીન; બીજાની જવાબદારી પોતાના માથે લેનાર

આ લોક તો દુ:ખરૂપ છે, અને જ્યાં કોઈ દુ:ખ છે જ નહિ ત્યાં આવતાંક દુ:ખ ભરાય છે. મારે કેટલીક જાતનાં દુ:ખ આવી પડે છે તે કહેવાય નહિ, પણ શું કરીએ ? આ લોક જ એવો છે. ને વિષયમાં તો કેવળ દુ:ખ જ છે. ॥૨૨૬॥

પાંચાળ દેશમાં એક ગામ છે. તેમાં એક ચારણ હતો. તે માનને લીધે તેલનો ડગલો[૧] પહેરી હોકો પીતે પીતે ઊભો ઊભો બળી મૂઓ. તે સહુ કહે : 'પગે ડામણી દિયો[૨] ભાગી જાય નહિ.' એટલે કહે : 'અરે ભાગે શું ? હાઉં !' એમ ને એમ બળી મૂઓ. કહો, હવે એમાં થોડું દુ:ખ થયું હશે ? એવું જેને દેખાય તેને તો વિષયમાં દુ:ખ છે; તે **જો વિષય આજ મૂકીએ તો મુકાય એમ છે ને મહીને, બે મહિને ને વર્ષે સો વર્ષે ને સો જન્મે પણ જે દિવસ મૂકીએ તે દિવસ મુકાય એમ છે, ને મૂક્યા વિના અંતે છૂટકો નથી;** માટે કલમ મૂકી છે જે, **'विषयान् विषवत् त्यज'**[૩] તે માટે ખબરદાર થઈ જાવું. ॥૨૨૭॥

પોષ વદિ એકમે વાત કરી જે, 'આંહીં તો સંત ભેગા સહજાનંદસ્વામી પોતે વિરાજે છે, પણ કોઈને ખપ નથી.'

સદ્‌ગુરુ શબ્દાતીત પરમ પ્રકાશ હે,
જા કે શરણ જાય, અવિદ્યા નાશ હે,
દેહ ગેહ મન દામ, ઈસિકું દીજિયે,
હર હાં શ્રીરંગ સબ મત સબ જગ, જોય સોય ગુરુ કીજિયે.

૧.તેલમાં પલાળેલ અંગરખો – ઓવરકોટ ૨.બેડી-દોરડું બાંધો ૩.ઝેરની જેમ વિષયનો ત્યાગ કરવો

એ આદિક સાખીઓ બોલીને કહ્યું જે, એવા સદ્‌ગુરુને સેવે ત્યારે જીવ ચોખ્ખો થાય. તે મળ્યા તો છે પણ જીવ કોઈ સોંપતું નથી; ને **જીવ સોંપ્યા વિના પણ એકાંતિક ભાવને ક્યાંથી પમાય ? જીવ સોંપ્યો છે તેટલું થયું છે ને નથી સોંપ્યું તેટલું નથી થયું,** ને જ્યારે સોંપાશે ત્યારે થાશે. ને જેણે જેટલો જીવ સોંપ્યો છે તેટલો જણાય છે જે, આટલો આણે સોંપ્યો છે ને આટલો આણે નથી સોંપ્યો. ॥૨૨૮॥

એક જણાના મનમાં જે ધાર્યું હતું તે મેં જોઈને કહ્યું. ત્યારે સૌએ કહ્યું જે, 'તમે તો અંતરજામી છો.' તેનું નામ લીધું જે, ઘનશ્યામદાસજી. તેમ સૌનાં અંતરનું જણાય છે, એમ મર્મે બોલ્યા. ॥૨૨૯॥

આ વાત સારુ તો પછી રોશો. ઓહો ! આવા ક્યાંથી મળે ? વિષયમાં જોડે એવા તો મળે, પણ તોડે એવા ક્યાંથી મળે ? ને હુંમાં સહુને હેત થાય છે. તે શેણે ? તો કહે, હું તો જે જેમ કહે તેમ કરું. આ કહે આમ, તો હું કહું હા એમ; આ કહે આમ, તો હા એ એમ. **કોઈનું મરડું જ નહિ ત્યારે હેત રહે છે, પણ જીવનું ધાર્યું ફેરવે ને હેત રહે ત્યારે ઠીક;** ને બીજું તો મરડું નહિ, પણ હા ! એક ધર્મની કોરનું મરડું, એમાં તો શુદ્ધ વર્તાવું. એક હરિભક્તનું નામ લઈને કહ્યું જે, એ બહુ સારો હતો, પણ બેક કુસંગનો પાસ લાગી ગયો હતો, તે મેં આંહીં લાવી, રાખી ને બ્રહ્મરૂપ કરીને ધામમાં મોકલી દીધો. ॥૨૩૦॥

ઓહો ! અમે નાના હતા ત્યારે કૂવામાં મોટા પાણા નાખતા હતા, પછી ઓલી નીલ[1] જે હોય તે ખસીને ચોખ્ખું પાણી થઈ જાય, પણ પાછી નીલ ભેળી થઈ જાય. એમ આ વાતું કરીએ છઈએ ત્યારે માયારૂપી નીલ ખસી જાય છે, ને જીવ ક્રિયા કરવામાં ઊઠે કે તરત પાછો નીલની પેઠે ભળી જવાય એવો જીવનો સ્વભાવ છે. ॥૨૩૧॥

અને **જેવા ભગવાન અક્ષરધામમાં છે તેવા જ આંહીં આવીને બેઠા હોય ને પછી તે મનુષ્યચરિત્ર કરે ત્યારે ભાવ ફરી જાય, પણ તે ભાવ ફરવા દેવો નહિ.** જુઓને, સુંદરજી સુતારની દીકરી મોટી થઈ, એટલે એના ભાઈને કહે જે, ‘આને મહારાજને પરણાવશું ?’ ત્યારે કહે : ‘અરે ! બોલ મા, બોલ મા.’ ત્યારે ઓલ્યો કહે : કાં, સુતારથી તો આ ભગવાન છે ને ? જો એમ ભક્તમાં ભેદ છે. નીકર તો ભગવાન બેઉ જાણતા હતા. અરે ! આપણે પણ જો કોઈકની બેન-દીકરીને ભગવાન લઈ જાય, તો નિશ્ચય ન રહે. એવી હજારો વાતો છે કેટલીક કહીએ ? એવે સમે ધીરજ રહે ને જાણે ‘અહો બહુ લીલા કરી !’ તે ખરો. એ તો બ્રહ્માને પણ મોહ થઈ ગયો કે, ‘નો’ય નો’ય પરબ્રહ્મ, ગોવાળિયો’ એમ કહ્યું ને શ્રીકૃષ્ણ અવતર્યા ટાણે સ્તુતિ પણ પોતે જ કરી ગયા હતા; પણ ચરિત્ર જોઈને એવું ન રહ્યું. ॥૨૩૨॥

૧.બંધિયાર પાણીમાં થતી લીલી-ચીકણી વનસ્પતિ, લીલ

વળી બીજી વાત જુઓ. ઓલ્યો કજિયો થયો ત્યારે મહારાજ ડોશીનાં લૂગડાં પહેરીને દરબારમાંથી ભાગ્યા ને બીજે ઠેકાણે કહ્યું જે, 'મને ભારામાં બાંધીને કાઢો.' એમ કહ્યું ત્યારે શું થયું ? શ્રીકૃષ્ણ જરાસંઘ આગળ ભાગ્યા હતા ને ? એ તો શૂરતા-કાયરતા, હારવું-જીતવું, પારકું-પોતાનું, ભૂખ-તરસ, પક્ષપાત એવાં ચરિત્ર એને વિષે રહ્યાં છે. ॥૨૩૩॥

અને વડોદરામાં દીવાનજી હાર્યે[૧] એટલું વેર ને તેના મનમાં એમ જે, જો કાંઈક સ્વામિનારાયણ વાંકમાં આવે તો એને લાજહીણ[૨] કરીએ. તે સારુ તો ત્યાં આવ્યા હતા. પછી સભા થઈ ત્યારે બોલ્યા જે, 'તમે તો કાઠીનું ખાઓ છો, માટે વટલ્યા[૩] તે ઠીક નહિ.' પછી મહારાજ કહે : 'અમે એ નથી કર્યું. નીકર પણ અમે તો યજ્ઞાદિકે કરીને પણ શુદ્ધ થાશું, પણ તું તો બ્રહ્મબીજ[૪] જ નથી, તો શું યજ્ઞાદિકે કરીને પણ બ્રાહ્મણ થવાશે ?' એમ 'શિયાજી મહારાજ' પગ દાબે ને ના કહે, તોપણ કહ્યું. ॥૨૩૪॥

ભૂજમાં સુંદરજી સુતારને કહે : 'અમને સંતાડી મૂકો, નીકર તમને દુઃખ થાશે.' એમ કહીને સંતાઈ રહ્યા. ને જ્યારે ફોજ એના ઘર ઉપર આવી અને તોપું માંડીને પૂછ્યું જે, 'આંહીં સ્વામિનારાયણ છે ?' તો કહે, 'ના.' ત્યાં તો મહારાજ બહાર નીકળ્યા. જુઓ, હવે ત્યારે એ તે શું ભગવાન નહોતા જાણતા

૧.સાથે ૨.આબરૂ વિનાના ૩.વર્ણાશ્રમ ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયા ૪.બ્રાહ્મણ થકી જન્મેલ

જે એમ કહ્યું ? પછી તો ઓલ્યાને લાખો માણસ દેખાઈ ગયા, એટલે ફોજ પાછી ભાગી ગઈ. ત્યારે જુઓ, ઓલ્યું મનુષ્યચરિત્ર જે સંતાઈ ગયા; અને પાછા દેખાણા ને ભય દેખાડ્યો એ દિવ્ય ચરિત્ર, એમ છે. જો ધીરજ રાખીએ તો, જો જ્ઞાન હોય તો ડગી ન જાય; નીકર ડગી જાય. ॥૨૩૫॥

એક સાધુ રાઘવાનંદ તે પણ ભાગવત તાડપત્રમાં[૧] લખેલ વાંચતાં આંખમાંથી આંસુ પડતાં, ને માહાત્મ્ય પણ બહુ જાણતો; પણ મહારાજે એક ચોંટિયો લીધો એટલે વિમુખ થઈને ભાગી ગયો. જુઓ, એ ત્યારે એને કોઈ વાર ચીપટી નહિ આવી હોય ? ને માવતરે ચોંટિયો નહિ ભર્યો હોય ? પણ જ્ઞાન નહિ તેણે એમ થયું. માટે **દિવ્યને વિષે તો સંશય ન જ થાય પણ મનુષ્યચરિત્ર જે સગુણચરિત્ર તેને વિષે પણ દિવ્યભાવ જણાય, ત્યારે ખરો ભક્ત કહેવાય. કાં જે, એ તો કર્તા, અકર્તા ને અન્યથાકર્તા છે. એના ઉપર વળી શંકા શી ? આમ સમજે ત્યારે ચોખ્ખી સ્વરૂપનિષ્ઠા કહેવાય,** ને બીજી કસર હોય તો ટળે પણ આ ખામી ભાંગે નહિ. ને મધ્યના તેરમા વચનામૃતમાં કહ્યું છે તેમ સમજે ત્યારે છૂટકો છે. ને બીજું તો હાથ-પગ કહેવાય ને આ તો માથું કહેવાય, માટે આ કહ્યું છે તેમ સમજવું; તે સારુ એવી રુચિવાળા ગુરુ કરવા, ને એવાં જ શાસ્ત્ર વાંચવા, એમ કરીને સિદ્ધ કરવું. ॥૨૩૬॥

૧.એક પ્રકારની વૃક્ષની છાલ, જેના ઉપર પહેલાં લખાણ કરવામાં આવતું હતું, તેમાં

આ જીવને આ લોક ને નાત-જાતનું જેટલું દૃઢ થઈ ગયું છે, એટલું ભગવાનની કોરનું દૃઢ નથી થાતું. તે તો જો પાકો વિચાર કરે તો થાય. તે ઉપર એક સાધુએ પૂછ્યું જે, 'એવો વિચાર ક્યારે થાશે ?' તો કહે : 'જો એવો ખપ હોય ને કરવા માંડે તો થાય.' તે ઉપર વાત કરી જે, એક દી મહારાજ કહે : 'ભાઈ, કોઈ દી આખો ને એક રાત આખી જો અખંડ ભજન કરે તો તેને ભગવાન દેખાય.' પછી એક ભક્તે[૧] દી આખો ભજન કર્યું ને રાતે કરવા માંડ્યું તે નિદ્રા આવવાની થઈ એટલે ઘંટીએ દળીને પણ આખી રાત ભજન કર્યું, પછી તેને ભગવાન દેખાણા. ॥૨૩૭॥

એકવાર સમૈયેથી આવ્યા ને મારે વણથળી કાગળ મોકલવો હતો, પણ થોડા માણસ તે જનાર કોઈ નહિ. પછી રામદાસજીને કહ્યું જે, 'તમે જાઓ ને કાગળ કલ્યાણભાઈને દઈને આવજો, ને જાતે ને આવતે અખંડ ભજન કરજો.' પછી એણે એમ કર્યું, એટલે એને પછી મૂર્તિએ સહિત અખંડ ભજન થાવા માંડ્યું. એમ થાય છે. તે **एकाग्रेणैव मनसा पत्रिलेखः सहेतुकः** એ કહ્યું. આ જો અમે એકલા નથી કહેતા, માંહી ભગવાન અખંડ રહ્યા છે તે પણ કહે છે. કોઈ જાણે એકલા કહેતા હશે, એમ મર્મ કર્યો. ॥૨૩૮॥

એકાગ્ર થયા વિના કાંઈ સિદ્ધ થાય નહિ. રોટલા ખાવા

૧.સિદ્ધાનંદસ્વામી પાર્ષદ હતા ત્યારે

મળે ને પેટમાં પચે ને ભજન ન કરે, તે ભગવાનનો ગુનેગાર કહેવાય. ને ન મળે ત્યારે તો શું ભજન કરે ? પણ જ્યારે મળે ને ન કરે તે તો પરમેશ્વરનો ગુનેગાર છે. ॥૨૩૯॥

અને આજ્ઞા લોપાય કે દુઃખ આવે છે. તે તાવ આવે ત્યારે દેહ બળે, ને આજ્ઞા લોપાય ત્યારે તો દેહ ને જીવ બેય બળે. એ તો માવાભાઈએ ખોળી કાઢ્યું, ભગવાન ને સાધુ તો આડા તે આડા જ –

વંકા[૧] આગે વંકડા, તરવંકા[૨] આગે ચોવંક;[૩]
શીળા[૪] આગે પાધરા,[૫] ને રંક આગે રંક.

પછી એમ બોલ્યા જે, 'આજ્ઞામાં જેટલો ફેર પડે છે તેટલી એ વાંકાઈ; માટે દુઃખ દેખે.' ॥૨૪૦॥

મહા વદિમાં વાત કરી જે, 'અમારી પોર[૬] આ દહાડાની અરજી ભગવાન પાસે છે જે, એક ગય રાજા જેવો રાજા ને રઘુવીરજી જેવા બે આચાર્ય મોકલો, નીકર આ લોકમાં બે કરોડ માણસ ભજે છે તેને સુખ નહિ આવે; તે પાપી નહિ આવવા દે.' ॥૨૪૧॥

સો વર્ષ સુધી આવા સાધુ ભેળા અખંડ રહીએ ત્યારે તો સારી રુચિ થાય. પછી રુચિનું[૭] વચનામૃત વંચાવ્યું ને બોલ્યા જે,

૧.વાંકા –મોટાની મરજી વિરુદ્ધ ચાલનારા ૨.ત્રણગણા વાંકા ૩.ચારગણા વાંકા ૪.સરલ-આજ્ઞાકારી ૫.સીધા ૬.ગતવર્ષની ૭.લોયાનું ૧૪મું

'હમણાં તો રુચિ ખાધાની, માનની ને પંચવિષયની છે. જ્યારે મોટા સાધુ હોય ત્યારે પાપી તેની મોટાઈ ખમી શકે નહિ; પછી દ્રોહ કરે ને પોતાનું ભૂંડું કરે.'

સંત સંતાપે જાત હે, રાજ ધર્મ અરુ વંશ;
તુલસી ત્રણે ટીલે ન દીઠાં, રાવણ કૌરવ ને કંસ.[૧]

તે કૈંક મારી નજર આગળ ગયા. આ વણથળીથી એક બાઈ ભાગીને ગઢડે સાંખ્યયોગી થઈને રહી, તે સારુ દાદા ખાચરને બસેં રૂપિયા મોસલાઈ[૨] ભરવી પડી ને કેટલીક ઉપાધિ થઈ. પછી વડોદરામાં એ ફરવા ગઈ, ત્યાં ગૃહસ્થને ત્યાં જમવાનું કહેલ ને ગોપાળાનંદસ્વામી પણ ત્યાં હતા તેમને પણ જમવાનું કહેલ. પછી સ્વામી કહે 'સાંખ્યયોગી થઈને લાડવા ખાય છે તે કેમ ઠીક રહેશે ?' એટલું કહેવરાવી મૂક્યું. ત્યારે ઓલી કહે 'તમે સાધુ થઈને કેમ ખાઓ છો ?' એમ બોલી તેનો દોષ લાગ્યો, તે સત્સંગમાંથી ભાગીને વિશાજીને લઈને રહી. એમ અભાવે થયું.

અને કેટલાકને અલ્પ સમજણે કરીને ગોપાળાનંદસ્વામીનો પણ સત્સંગમાં અભાવ હતો. તે જુઓ તો ખબર પડે. તે ઓલીકોરના[૩]

૧.**અર્થ :** તુલસીદાસ કહે છે : સાચા સંતને દુઃખી કરશે તેનું રાજ્ય, વંશ અને પુણ્ય એ બધું નષ્ટ થઈ જાય છે. જુઓને ! એટલે તો આજ દિન સુધીમાં રાવણ, કૌરવ અને કંસના પાળિયા (શહીદનું સ્મારક) ક્યાંય પણ જોવા મળતા નથી. ૨.સરકારી દંડ ૩.અમદાવાદ દેશના

કેટલાકને ને આણીકોરના[1] કેટલાકને સ્વામીનો અવગુણ, તે એકવાર ઓલીકોરનાને સભા કરવી હતી ને અપમાન કરવું હતું; તે સારુ આવેલ. પછી તો મેં જાણ્યું જે, આ ભૂંડું કહેવાય. તે બીજું તો કાંઈ નહિ, પણ રાંકાનાં હાંડલાં ફૂટી જાશે;[2] જો સ્વામી કચવાશે[3] તો મહારાજ તેડી જાશે ! પછી હું ત્યાં ગયો ને સહુને સમજાવ્યા. ને ભગવદાનંદસ્વામીને મેં કહ્યું જે, આ ઠાઠ[4] રચ્યો છે તે આંહીં તો તમે મોટેરા છો, પણ ત્યાં તો હું મોટેરો છું. માટે આ તોફાન રહેવા દ્યો. હું તો એમ જ બોલ્યો, પછી તો બધું શમી ગયું ને પાછા જાતા રહ્યા. માટે હમણાં પણ કોઈથી ખમાતું નથી ને મોટાનો અવગુણ લે છે, પછી એનું ભૂંડું થાય. ।।૨૪૨।।

જુઓને ! વિષય તો એવા બળિયા છે, તે લોયાના ૧૭મા વચનામૃતમાં કહ્યું જે, 'વિષય ખંડન કરે તો મુક્તાનંદ સ્વામી સરખાનું પણ શસ્ત્રે કરીને માથું મુકાવી દે' એવી વાત છે. તે માટે ભલા થઈને સ્તુતિ તો રહી, પણ જો નિંદા ન થાય, તો જાણે સ્તુતિ જ છે; તે ઉપર સ્તુતિ-નિંદાનું[5] વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું કે આમ છે, માટે રોટલા ખાઈને પ્રભુ ભજી લેવા, એમાં માલ છે –

અધર્મ સર્ગ જબ કરત પ્રવેશા,
સુરનર મુનિમહીં નહિ સુખ લેશા. ।।૨૪૩।।

૧.વડતાલ દેશના ૨.બિચારા અજ્ઞાની જીવોનાં કલ્યાણ બગડી જશે ૩.દિલથી દુઃખાઈ જશે ૪.ડોડ; દ્વેષયુક્ત દેખાડો ૫.લોયાનું ૧૭મું.

મોટા સાધુ હોય તેની આ દેહે કરીને સેવા કરવી, ને ચકચૂર[1] કરી દે તો રાજી થઈ જાય. તે ચકચૂર કરે તે પણ ‘મરતી મરતી કાન હલાવે’[2] એમ નહિ. ॥૨૪૪॥

છેલ્લા પ્રકરણનું બીજું વચનામૃત વંચાવ્યું. તેમાં ‘સત્સંગે કરીને વશ થાઉં છું’ એ વાત આવી, એટલે બોલ્યા જે, ‘સત્સંગ તે કિયો ? જે એકાંતિક સાધુમાં હેત. તે સાધુ કેવા ? તો ઉદ્ધવ જેવા, પ્રહ્‌લાદ જેવા. એવા સાધુની સેવા કરે તો ભગવાનની સેવા કર્યા બરોબર ફળ થાય ને દૂવે[3] તો ભગવાનને દૂવ્યા જેટલું પાપ લાગે.’ એમ મર્મમાં વાત કરી. ॥૨૪૫॥

સંવત ૧૯૨૨ના પ્રથમ જેષ્ઠ વદી છઠ્ઠને દિવસ સ્વામી વરતાલથી પધાર્યા. તે પછી વાત કરી જે, સાધુ જેવો ક્યાંય માલ નથી. તે મહારાજે પણ હરિગીતામાં માતાને સાધુ બતાવ્યા. ને સમ પણ સાધુના ખાય છે ને શિક્ષાપત્રીમાં પણ સાધુ બતાવ્યા, તે ગેરુએ લૂગડાં રંગ્યા એમ સાધુ નહિ ! એમ તો રામપરામાં બધાં માણસના રાતાં લૂગડાં છે, તેણે શું થયું ? એ તો જ્યારે ચોસઠ લક્ષણ કહ્યાં છે એવો થાય, ત્યારે સાધુ કહેવાય. એવા તો આ આપણને મળ્યા છે. ॥૨૪૬॥

અમે તો સૌને લખ્યું છે કે **બાર મહિને એક મહિનો સાધુનો જોગ કરવો, તે વિના કસર નહિ મટે. ને ભાઈ ! રૂપિયા**

૧.તન-મનની કુરબાની ૨.મરવા પડેલાની જેમ ધીમે-ધીમે કામ કરે ૩.દુઃખવે

તો મળશે, પણ આ વાતો ક્યાં મળશે ? તે માટે વાતો સાંભળી લેવી. કોઈક કહેશે 'ખરચીને વારંવાર વાવરીએ,' તોપણ શું ? એક રાળ ખરચે તો ચાર હજાર દઈએ, પણ આ જ્ઞાન સાંભળ્યા વિના કસર ન મટે, પણ કોઈ રહે નહિ. અરે ભાઈ ! કોઈ રહેતા હો, ને તમારે રળ્યામાં ખોટ આવતી હોય, તો એક મહિનો તો ધર્મવેરામાંથી[1] કાપી લેજો. અરે, જો રહો તો અમે આંહીંથી દશ રૂપિયાનો મહિનો દઈએ, હવે ઠીક; કેટલાક રહેશો ? સુધા[2] તો ચારસેં જણ રહેશો તોપણ રૂપિયા તો ખૂટનારા નથી, પણ જ્ઞાન કેટલું થાશે. અરે, તમને જણાતું નથી, પણ સોનાની મેડી હોય તો બાળીને આ વાતું સાંભળીએ. પછી આ વાતો દુર્લભ છે. ને દશોંદ-વિશોંદ[3] તો મહારાજે પણ કહી છે,[4] ને ન માનો તો અમે કહી છૂટીએ છઈએ. લાખ રૂપિયા ખરચે[5] તેથી મને તો આ મંદિરના રોટલા ખાઈને વાતું સાંભળે એ અધિક જણાય છે. આ વાતો ક્યાંથી મળે ? **જે મરીને પામવા હતા, તે તો જીવતે જ સાધુ ને ભગવાન મળ્યા છે.** ॥૨૪૭॥

અમે નાના હતા ત્યારે છેંતાળીસની સાલમાં હિમ બહુ પડ્યું; તે ગોળામાં પાણી લેવા જાય ત્યાં માંહી પાણી ઠરી ગયેલ, એવું પડેલ. તે માણસ વાત કહેતા જે, 'ચીર[6] બાળીને

૧.ધર્માદામાંથી ૨.વધુમાં વધુ ૩.આવકનો દશમો-વીસમો ભાગ ભગવાનને આપવાની આજ્ઞા ૪.શિક્ષાપત્રીમાં આજ્ઞા કરી છે ૫.દાન કરે ૬.વસ્ત્રો, કપડા

તાપીને દેહ રાખ્યો.' તેમ સોનાનાં ખોરડાં બાળીને આ વાતો સાંભળવી. ॥૨૪૮॥

જુઓને ! શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે : અંબરીષ, નહુષ, ભરતજી ને ચિત્રકેતુ એમણે ભગવાનને ભજવા સારુ ચક્રવર્તી રાજ્ય ને સૌનો ત્યાગ કર્યો; ખપવાળાની વાત એમ છે. **બાજરો મળે તો તો પ્રભુ ભજવા ને ધીરે ધીરે વ્યવહાર છે તે ગૌણ કરી દેવો, ને ભગવાન મુખ્ય કરી દેવા. આ તો વ્યવહાર પ્રધાન થઈ ગયો છે, તે પ્રભુ શું સાંભરે ?** ॥૨૪૯॥

છેલ્લા પ્રકરણના ત્રીસના વચનામૃતમાં કહ્યું છે જે, **'આ ક્ષણમાં ને આ પળમાં મરી જવાશે, એમ અમારે નિરંતર અનુસંધાન રહે છે.'** એ વંચાવીને સ્વામી કહે જે, 'એને[૧] શું કરવું છે ? એ તો પોતાનું મિષ[૨] લઈને આપણને શીખવે છે, પણ કેટલાક તો જાણે છે જે, ભાઈ ! એ તો વાત મહારાજની.' પછી એક જણે કહ્યું જે, 'મહારાજને શું કરવું છે ? એટલું લઈએ તો લેવાય જે, સર્વના અંતરમાં રહીને જોઉં છું.' તે પણ સ્વામી કહે, 'મોટા સાધુ પણ અંતરનું જાણે છે, તે કેટલાકને કહી પણ દીધું છે; ને વળી કહે છે, પણ વિશ્વાસ હોય તેને આ બધી વાતો મનાય. ને બીજા તો કહેશે, 'માન વધારવા સારુ કહે છે.' ॥૨૫૦॥

આ પંચવિષયરૂપી અઘાસુરે જીવને ગળી લીધા છે.

૧.સ્વામિનારાયણ ભગવાનને ૨.નિમિત્ત

મહારાજ કહે, 'જો બધાય પ્રભુ ભજે તો બપોરે મોતૈયાનો વરસાદ વરસાવીએ. તે જે દી કહે તે દી ગોળના, ખાંડના જે કહે તે વરસાવીએ; પણ જીવ માળા લઈને બેસી શકે નહિ.'॥૨૫૧॥

પછી વળી એક વાત કરી જે, 'એકવાર અમે ધોરાજીને પાદર બેઠેલ, ત્યાં ખાતરના ઢગલા પડેલ. પછી એક ખૂંટિયો[૧] હતો તે ધોડી ધોડીને માંહી માથું ખોસીને બે સૂંડલા જેટલી ધૂળ પોતાને માથે નાખે; એમ જીવ-પ્રાણીમાત્ર ધૂળ ચૂંથ્યા વિના રહી શકતા નથી.' ॥૨૫૨॥

અને સાધુ થવું એટલે થઈ રહ્યું. તે થયો એટલે ભગવાનના ખોળામાં બેઠો. તે કહ્યું છે જે, **'साधवो हृदयं मम'**[૨] ભગવાનને રહેવાનું ઠેકાણું સાધુ. આ તો હળદરનો ગાંઠિયો એક આવ્યો એટલે ગાંધી[૩] થઈ બેઠા તેણે શું ? ॥૨૫૩॥

પછી વળી લીલાની વાત કરી તેમાં કહ્યું જે, 'મહારાજ આની ઉપર રાજી થયા, એમ પણ રાજી કહેવાય પણ એ જુદી રીતનું. ને જે સિદ્ધાંતનો રાજીપો તે તો પહેલા પ્રકરણના ઓગણીશના વચનામૃત પ્રમાણે; તે આજ્ઞા, ઉપાસના ને મૂર્તિમાં જોડાવું. તે આજ કરો કે લાખ જન્મે કરો, જ્યારે કરશો ત્યારે મહારાજ પાસે રહેવાશે ને મહારાજ પણ બીજી જે જે વાત કહે, તે પણ ત્યાં જાતી ઊભી રાખે, એ સિદ્ધાંત છે.' ॥૨૫૪॥

૧.આખલો; સાંઢ ૨.સંતો મારું હૃદય છે ૩.કરિયાણાનો વેપારી

શ્રાવણ વદિ નવમીને સોમવારે બ્રહ્મચારીને ત્યાં વાત કરી જે, જે કરવા માંડે તે થાય. ધ્યાન કરવું, ભજન કરવું, તે માણસ જાણે આફૂડું[1] થાય, પણ આફૂડું તે કેમ થાય ? એ તો ભગવાનને સંભારે ને ભૂલે, વળી ધ્યાન કરે, વળી ભૂલીને સંભારે ને ભજન કરે, તો થાય. આ 'ભણે તે ભૂલે, પણ હાથમાં જેણે મૂળગું પાનું જ ઝાલ્યું નથી તે શું ભૂલે ?' ॥૨૫૫॥

ત્યાં એક વેદિયે[2] આવીને સ્વામીને રાખડી બાંધી, તે પછી વળી વાત કરી જે, 'સગુણ-નિર્ગુણપણું હરિભક્તને જાણ્યું જોઈએ, નીકર તો ગોથાં ખાય.' તે ઉપર કારિયાણીનું આઠમું વચનામૃત વંચાવીને કહ્યું જે, 'માતા જશોદાજીને મુખમાં બ્રહ્માંડ દેખાડ્યું ને અક્રૂરને શેષશાયીરૂપે દર્શન દીધું, ને અર્જુનને વિશ્વરૂપે દર્શન દીધું. એ બધું તો એનું કાર્ય ને કારણ તો શ્રીકૃષ્ણ પોતે,' એમ કહ્યું. ॥૨૫૬॥

અને પુરુષરૂપે પ્રકૃતિમાં આવ્યા, ત્યાંથી વૈરાટમાં આવ્યા; એમ પુરુષોત્તમનો પ્રવેશ થાતો ગયો. તે પ્રવેશ શું ? જે પુરુષોત્તમ પોતે આવ્યા ત્યારે શું ધામમાં નહોતા ? ધામમાં પણ એમને એમ હતા. ને ઓલ્યું તો એના ઐશ્વર્ય વતે થાતું ગયું. એમ તો પેલા ગણેશને પ્રભુ કહે છે, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને શિવને કહે છે, અનિરુદ્ધ, પ્રદ્યુમ્ન ને સંકર્ષણને કહે છે, ત્યારે એમાંથી કેને પ્રભુ માનવા ? ત્યારે એનું તો એમ છે જે, જીવની કોટિઓ,[3]

૧.આપોઆપ ૨.કર્મકાંડી બ્રાહ્મણે ૩.સમૂહો

બ્રહ્માની પણ કોટિઓ ને કોટિઓ છે, એમ સૌના કારણ તો મહારાજ પોતે; એમ સમજે ત્યારે મજકુર[૧] મળ્યું કહેવાય. ને અનંત કોટિ રામ, અનંત કોટિ કૃષ્ણ ને અનંત કોટિ અક્ષરમુક્ત; એ સર્વના કર્તા, સર્વના આધાર, સર્વના નિયંતા ને સર્વના કારણ મહારાજને સમજે; ત્યારે જ્ઞાન થઈ રહ્યું. ||૨૫૭||

શ્રાવણ વદિ છઠ્ઠને દિવસે વાત કરી જે, 'બીજું બધું ભગવાન કરે, પણ જે **ભજન ને નિયમ પાળવા એ બે તો કોઈને ન કરી આપે, એ તો પોતાને જ કરવું, તે જો કરે તો થાય.'** ||૨૫૮||

અને **ભગવાન, સાધુ, શ્રદ્ધા ને સત્‌શાસ્ત્ર એ ચાર વાનાં હોય તો પ્રભુ ભજાય; એમાં શ્રદ્ધા નથી, બાકી બધું છે.** ||૨૫૯||

અને આપણામાંય ખોટ્યું[૨] કેટલીક હોય, તે જો કહેવા માંડીએ તો ખબર પડે. સૂઝે તેમ આમ તેમ કરીએ પણ અંતે એમ કરાવવું છે, તે વાતોમાં કહેતા જાઈએ છઈએ. અને અમારે એક બળદિયો છે, તેને હમણાં તો સૌ ખવરાવીએ છઈએ, પણ ગાડું એના કાંધ ઉપર મૂકવું છે. અંતે સૂઝે તેમ ફોસલાવી કરાવીને પણ માંખીમાંથી સૂર્ય કરવો છે. ||૨૬૦||

એકવાર મહારાજે આનંદસ્વામીને પૂછ્યું જે, 'તમને કોઈક ક્રિયામાં પ્રેરીએ તો કેમ થાય?' ત્યારે કહે જે, 'તમે કહો તે પ્રમાણે કરું.' પછી મુક્તાનંદસ્વામીને પૂછ્યું કે, 'તમે કેમ કરો?'

૧.શાસ્ત્રનું રહસ્ય; હકિકત ૨.ખામીઓ

ત્યારે તે કહે જે, 'હું તો એક હાથ વૃત્તિ બહાર કાઢું ને હાથ પાછી વાળું ત્યારે સુખ થાય.' ને પછી સ્વરૂપાનંદસ્વામીને પૂછ્યું કે, 'તમારે કેમ ?' તો તે કહે જે, 'હું તો જે જે ક્રિયા કરું તે પદાર્થ ટળી જાય ને તમારી મૂર્તિ જ દેખાય.' ત્યારે મહારાજ કહે, 'એ તો અમને સમજાતું નથી.' ત્યારે તે કહે જે, 'જેમ તીરમાં લીંબુ પ્રોયું હોય ને તે તીર જ્યાં માંડે ત્યાં લીંબુ દેખાય છે, પણ નિશાન ન દેખાય, એમ તમારી મૂર્તિ દેખાય છે.' ત્યારે જુઓ ! એ પણ સ્થિતિ, માટે મૂર્તિ દેખાય તેવી સ્થિતિ કરવી, તે '**निजात्मानं ब्रह्मरूपम्**' એ શ્લોક પ્રમાણે કરવી. ॥૨૬૧॥

અને ભાદરવા સુદિ સાતમને દિવસે વાત કરી જે, 'મહારાજ તો બળબળતા ડામવાળા પ્રથમના ૪૪મા વચનામૃતમાં ને બીજે બધે સાધુ જ બતાવે છે.' ॥૨૬૨॥

અને એક સાધુને તો પંડે[૧] સ્વપ્નમાં ઠોંટ મારીને કહ્યું જે, 'તું જૂનેગઢ જા' આ સાધુનાં તો દર્શન કર્યે પંચમહાપાપ બળે એવા છે, પછી તે નહિ મળે ને પછી કરોડ રૂપિયા ખરચશો તોપણ નહિ મળે. માટે જો બાજરો મળે તો તે જોગ કરી લેવાનો લાગ આવ્યો છે, પછી પસ્તાવો થાશે; માટે ચોખ્ખું કહીએ છીએ. ॥૨૬૩॥

ગૃહસ્થ માણસ બીજું ઘર[૨] કરે, તે પણ ખુવાર[૩] થાય છે. ॥૨૬૪॥

૧.મહારાજે પોતે ૨.બીજી પત્ની ૩.પાયમાલ

અમે કોઈ દિવસ દશોંદ-વિશોંદ કાઢવાની વાત સહુ કહે છે જે કરો, તોપણ નથી કરી. પણ આજ કહું છું જે, દશોંદ-વિશોંદ[૧] કાઢશે તેને ખાવા મળશે ને નહિ કાઢે તે દુબળાં રહેશે. એમ કહીને દાજીભાઈને કહ્યું જે, હવે મોટા થયા તે ધર્મવેરો કાઢવા માંડો. ।।૨૬૫।।

સંવત ૧૯૨૩ના અષાઢ સુદમાં વાત કરી જે, **'નિષ્કામી વર્તમાનમાં ઘસારો લાગે તે વાત મહારાજને ન ગમે;** કાં જે, એ જ દૃઢ કરાવવા સારુ પોતાનો અવતાર છે, તે પોતે પરણ્યા નહિ ને ત્યાગીના ધર્મ પાળ્યા, માટે મોટેરા જે રીતે ચાલે તે વાંસે બધાં માણસ ચાલે. તે ગીતામાં કહ્યું છે જે, **'યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરો જનઃ'**[૨] માટે ખબડદાર થઈને શુદ્ધ વર્તવું. ને **નિષ્કામી વર્તમાનમાં જેને કસર રહેશે, તેનાથી ભગવાનના ધામમાં નહિ જવાય, ને નહિ રહેવાય ને મહારાજનો કુરાજીપો બહુ થાશે.**

તે ઉપર દૃષ્ટાંત જે, 'એક પાદશાહનું લશ્કર લાખો માણસનું. તે લડવા ગયું ત્યારે જે ભાગેડુ[૩] હતા તેણે તો એમ વિચાર કર્યો જે, આટલા માણસમાં પાદશાહ કેને ઓળખે છે ? ને ક્યાં જાણે છે ? એમ કહીને પાછળ રહ્યા. ને શત્રુ સામા લડ્યા નહિ, ને કેટલાક હતા તે આગળ થઈને શત્રુને હઠાવીને જીત્યા.'

૧.પોતાની આવકમાંથી ૧૦% કે ૫% ભગવાનને અર્થે ૨.શ્રેષ્ઠ માણસ જે જે આચરણ કરે છે તેને લોકો અનુસરે છે. ૩.બીકણ; યુદ્ધમાંથી ભાગી જનાર

પછી પાદશાહે વજીરને[૧] પૂછ્યું કે, 'આમાં હવે પરીક્ષા લેવી જે, કોણે જીત કરી ?' ત્યારે કહે : 'ઠીક, ભરો કચેરી.' પછી કહે : 'પોશાક આપવો છે, તે સૌ આવજો.' એમ કહીને તેડાવ્યા. ને કહે જે, 'એનું તો એમ પારખું થાશે જે આ લડ્યો છે ને આ નથી લડ્યો; તે જે લડ્યો હશે એ પાધરો[૨] આગળ થઈને કચેરીમાં સન્મુખ થાશે ને ઓલ્યો પાધરો પાદશાહની સામું જ નહિ જોઈ શકે ને નીચું ઘાલશે.' તેમ જો આપણે પાંચ ઈન્દ્રિયોરૂપ શત્રુ સામા થઈને નહિ લડીએ, તો ભગવાન સામું નહિ જોવાય ને ત્યાં જાશું, તે પછી નીચું જોવું પડશે. માટે એ ભલા થઈને કરશો મા. ॥૨૬૬॥

પછી સ્વામી કહે : 'જેના અક્ષર ગુરુ હોય તે અક્ષરધામમાં લઈ જાય ને પુરુષોત્તમને મેળવે.' ॥૨૬૭॥

આગળ આ બે વાતને ઘસારો લાગશે; તેમાં એક તો સુહૃદપણું નહિ રહે ને બીજું ઘર, સ્ત્રી, પુત્ર ને ધન એમાં આસક્તિ વધશે. ॥૨૬૮॥

ભગવાન તો એક જીવ ભજે તે સારુ બ્રહ્માંડ બોળી નાંખે. તેની એક વાત છે જે, એક ચકલી હતી તે ઊંચી પર્વત ઉપર બેસીને ભજન કરતી હતી. તે કહે જે, 'મને આંહીં બેઠે બેઠે પાણી પાય તો પીઉં.' પછી બ્રહ્માંડ બોળીને ત્યાં લગી પાણી ભરી દીધું, એટલે પીધું. ॥૨૬૯॥

૧.પ્રધાનને ૨.સીધો જ

અમે તો વિચારીને જોયું ત્યાં જીવનો વાંક નથી, ગુરુનો જ વાંક છે. તે જેવા ગુરુ હોય તેવો પોતે થાય. ॥૨૭૦॥

જુઓને ! આ બીજા મતવાદીઓએ[૧] વાડા[૨] કરીને જીવને ચડાવી દીધા છે તેવા થયા છે. ને કોઈ જાણે બીજા મત આગળ સારા હશે, તે એ તો અમે વિચાર્યું જે, આ પાછલો દરવાજો[૩] બાળપણામાં સારો હશે ? એ તો મૂળથી જ બગડેલો છે; એમ એ ધરથી(પ્રથમથી) જ બગડેલા છે. માટે ઉદ્ધવમત[૪] વિના કોઈમાં માલ નથી. ॥૨૭૧॥

એકવાર વરસાદ બહુ ભારે થયો, તે હરણિયાં આકળાં થઈને દોડ્યાં, તે બાંટવામાં[૫] પેસી ગયાં; હવે એ ત્યાંથી નીકળનારાં છે ? એમ જીવમાત્ર બાંટવાનાં હરણિયાં જેવા છે, તે વિષયમાં ભરાઈ ગયા છે. ॥૨૭૨॥

આ જીવને પંચવિષય, છઠ્ઠું દેહાભિમાન ને સાતમો પક્ષ એ કલ્યાણના માર્ગમાં વિઘ્નરૂપ છે. ને એનો અભિનિવેશ[૬] થયો છે તે જીવનું ભૂંડું કરે છે; માટે તે ન રાખવાં. ॥૨૭૩॥

આ તો કરોડ મણ સૂતરની આંટીઓ ઘુંચાઈ ગઈ છે, તે કેમ ઊખળે ? કોઈ દાખડો કરે તોપણ ન ઊખળે, પણ જો આ બ્રહ્માંડ જેવડો ફાળકો કરે તો સહેજ ઊખળે. એમ જીવ ઘુંચાઈ ગયો છે, પણ ભગવાન ભજે તો ઊખળે. ॥૨૭૪॥

૧.પોતાના મનમાન્યા સિદ્ધાંતો કરી વિવિધ પંથ ચલાવનાર અસદ્‌ગુરુઓએ ૨.ધર્મને બહાને પોતાનું ગ્રુપ ૩.પૂંઠ; ગુદા ૪.શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય ૫.કાંટાવાળા છોડનાં ઝુંડમાં ૬.જીવમાં પ્રવેશ

જેમ ગુજરાતમાં પાછલી પહોર રાતથી મહુડાં ટપ ટપ ખરવા માંડે છે, તે પહોર દી' સુધી ખરે છે; તેમ જીવને પહોર રાત પાછલીથી તે પાછી પહોર રાત જાય ત્યાં સુધી સંકલ્પ થયા જ કરે છે, પણ ભગવાનનો એકે નથી થાતો. ॥૨૭૫॥

આ વાતો સાંભળીને ગાંડું ક્યાં થવાય છે ? અરે ! ગાંડાં તો આ બધાયને કરી મૂકીએ પણ દોરનારા જોઈએ ને ? ॥૨૭૬॥

ઉદ્ધવ મત વિના નિષ્કામી વર્તમાન ક્યાં છે ? ક્યાંય ન મળે, ને ઉદ્ધવમતનું પણ જ્યાં સુધી મોટા સાધુ છે ત્યાં સુધી પાધરું[1] રહેશે, પછી ભગવાનની આજ્ઞા રાખશે તો રહેશે. ॥૨૭૭॥

શ્રાવણ સુદી પાંચમને દિવસ વાત કરી જે, 'આટલા દિવસ મંદિર કરતા ને હવે હમણાં વિચાર્યું જે, સર્વે દોષમાત્ર એક ન હોય તો ટળે. તે શું ? જે **એક દેહાભિમાન ટળે તો બધા દોષમાત્ર એની વાંસે ટળે.** ને એક ગુણ આવે તો બધા ગુણ આવે એ કયો ગુણ ? તો **આત્મનિષ્ઠા હોય તો ગુણમાત્ર આવે.** જો થોડું જ જ્ઞાન હોય પણ સારધાર[2] દેહ પર્યંત રહે તો સારું.' ॥૨૭૮॥

ભગવાન છેટા છે તો છેટા જ; નીકર તો આ ઘરમાં આવીને બેઠા, એવું ક્યાં સમજાય છે ? આ ભેટંભેટા[3] થયા છઈએ. ॥૨૭૯॥

કલ્યાણના માર્ગમાં વિઘ્ન કરનારાં ઘણાં, તેને ઓળખી રાખવાં. ॥૨૮૦॥

અને દશોંદ-વિશોંદ કહી છે, તે જો ભગવાન રૂપિયા આપે

૧.બરાબર; નિયમપ્રમાણે ૨.એવું ને એવું જ; અખંડિત ૩.સામસામે ભેળા

તો કાઢવી, એ તો ઠીક છે; પણ ભેળી આ સાધુની વાતું ભેળા રહીને સાંભળવી, એ[1] પણ દશોંદ-વિશોંદ[2] કાઢવી. તે વિના તો જ્ઞાન થાય નહિ. ॥૨૮૧॥

સ્ત્રીવાળો મહિનો, બે મહિના, ને જેને ન હોય તેને તો ઘરમાં રહેવાય જ નહિ; કાં જે ? એમાંથી તો જરૂર કફાત[3] થાય. માટે ગાંઠના રોટલા ખાઈને, નીકર મંદિરના રોટલા ખાઈને પણ આ વાતો સાંભળવી. ને અજ્ઞાન ટાળવું ને મંદિરના રોટલા ખાય તેમાં શું ? ઘેર કરતો હોય તે આંહીં સેવા કરે. અરે ! અમે તો સેવા પણ જે પૈસા લઈને કરતો હશે તેની પાસે કરાવીશું, પણ જો કોઈ ભગવાન ભજતા હોય તો મંદિરના રોટલા આપીએ. ને કોઈ હજાર રૂપિયા ખર્ચે તેણે કાંઈ અજ્ઞાન જાય ? તેને પાછા એકથી સો ગણા આપે. તે એક જણે પાંચસે રૂપિયા નરનારાયણ આગળ મૂક્યા, તેને સો લાખ આપશું; પણ કાંઈ વાતું સાંભળ્યા વિના અજ્ઞાન ગયું ? ॥૨૮૨॥

સ્વામીએ વાત કરી જે, 'જેને માથે મોટા શત્રુ હોય તેણે ઊંઘવું નહિ, ને જેણે આતતાઈ[4] કર્મ કર્યું હોય તેને પણ ઊંઘ આવે નહિ. ને તેમ કામ, ક્રોધ ને લોભાદિક શત્રુ માથે છે ત્યાં સુધી ઊંઘવું નહિ. ને જે જે વચન કહ્યાં છે તેને વિસારી દેવાં નહિ. તે જો એકાંતે બેસીને વિચારે તો સાંભર્યા કરે.' ॥૨૮૩॥

૧.સમયની ૨.દર વર્ષે ૩૫ કે ૧૮ દિવસ જેટલી સંત સમાગમ માટે નવરાશ ૩.કજિયો; ઉપાધિ ૪.બીજાને દુ:ખ થાય તેવું - આતતાઈ કર્મના છ પ્રકાર : (૧) આગ ચાંપનાર (૨) ઝેર આપનાર (૩) શસ્ત્ર મારનાર (૪) દ્રવ્ય ચોરનાર (૫) જમીન પચાવનાર (૬) સ્ત્રીનું અપહરણ કરનાર.

એક ગરીબ બાવાનો છોકરો આવ્યો, તે કહે જે, ‘સ્વામિનારાયણ તમે ભગવાન કહેવાઓ છો, તે મને રોટલો આપો.’ પછી રોટલો આપ્યો. ને મહારાજ કહે જે, ‘છોકરા ! આ નાના ભક્ત છે તેની સાથે પ્રશ્ન ઉત્તર કર.’ ત્યારે તે કહે જે, ‘મને આવડે નહિ, એ મારા ગુરુએ મને શીખવ્યું નથી.’ એટલે નાના ભક્ત રાઠોડ કાઠી થયેલ હતા તેણે કહ્યું જે, ‘લે હું પૂછું, ભક્તિનો મહિમા કેટલો ?’ એટલે આને તો ઉત્તર ન આવડ્યો. પછી મહારાજે એ પ્રશ્ન સર્વ સાધુને પૂછ્યું, પણ કોઈને ઉત્તર સૂઝ્યો નહિ. પછી મહારાજ કહે, ‘ભાગવતમાં આ વાત છે.’ પછી સ્કંધ તથા અધ્યાયનું નામ લીધું તોપણ કોઈને ઉત્તર ન આવડ્યો.

પછી મહારાજ કહે, “લ્યો અમે એનો ઉત્તર કરીએ જે, તૃતીય સ્કંધમાં કહ્યું છે જે, નારદજી જ્યારે વૈકુંઠમાં ગયા ત્યારે વૈકુંઠનાથને પૂછ્યું જે, આ વિમાન છાઈ રહ્યાં છે, તે શા પુણ્યે મળ્યાં છે ને તે પાછાં હેઠાં પડશે કે કેમ ? પછી કહ્યું જે, ‘એકવાર પ્રગટના સાધુને પગે લાગ્યા છે, તેણે કરીને એને મળ્યાં છે ને પછી એ ભગવાનના ધામમાં જાશે’ એવો ભક્તિનો મહિમા છે.” તે ઉપર શ્લોક બોલ્યાં જે –

एकोऽपि कृष्णस्य कृतः प्रणामो दशाश्वमेधावभृथेन तुल्यः।
दशाश्वमेधी पुनरेति जन्म कृष्णप्रणामी न पुनर्भवाय ॥[1]

૧.એકવાર ભગવાનનો યથાર્થ મહિમા સમજી તેને પ્રણામ કરે તો તેનું ➔

પછી વાતો કરીને કહ્યું કે, 'આ સહુનાથી નિયમ સરસ પાળીએ તો માણસ શક ખાય છે, પણ ભગવાનનો મહિમા તો કહ્યો એવો મોટો છે.' ॥૨૮૪॥

અને સ્વામીએ શ્રાવણ વદી બારસે વાત કરી જે, 'મહારાજે મંડળ બાંધ્યાં, ત્યારે સારા મોટા સાધુ ભેળા કોઈ સાધુ બેઠા નહિ, ને બીજા ભેળા વીસ-પચીસ થયા !' તે મહારાજ કહે, 'ઓલ્યા હિંદુસ્તાનમાં લઈ જાશે તેના ભેળા થઈ ગયા, ને આ સત્સંગમાં રાખે તેવા ભેળા કોઈ નથી.' પછી સ્વામી કહે, **'એમ એકાંતિકનું ને સાધારણ સાધુનું નોખું છે, તે ઓળખ્યા જોઈએ.'** ॥૨૮૫॥

કાલ ઓલ્યામાં આવ્યું જે, 'વૈરાટના હાથ પગ તો દેખ્યામાં નથી આવતા ને પેટમાં આ બ્રહ્માંડ છે.' તે વિચારીએ તો વૈરાટની કેવડી મોટ્યપ થઈ ! ત્યારે આ અક્ષરને તો રુંવાડે રુંવાડે કોટિ-કોટિ બ્રહ્માંડ ઊડતાં ફરે છે. એ તો જો નવું પહેલું વહેલું સાંભળ્યું હોય, તો તો જાણીએ જે, આ તે વાત કે શું ? પણ કેવડી મોટપ થઈ ! આ તો બહુ વાર સાંભળ્યું, એટલે મહિમા નથી. ॥૨૮૬॥

ત્યાગીને તો બાર ઉપર એક વાગે જમવાનું કહ્યું છે. ને આ તો બબ્બે, ત્રણ-ત્રણવાર ઝૂડે છે[1] તે ઉપવાસ પડે એટલે

ફળ દસ અશ્વમેધ યજ્ઞ બરાબર છે. અરે ! દસ અશ્વમેધ યજ્ઞ કરનારને ફરી જન્મ ધરવો પડે છે, પણ ભગવાનને પ્રણામ કરનારને તો મુક્તિ જ મળી જાય છે. પછી તે ક્યારેય સંસારમાં આવતો નથી.

૧.ઝાપટે છે; ખા-ખા કરે છે

ધારણાં-પારણાં પણ કરે, એમ ભેળું લીધે જાય ને ઓલ્યુંયે થાય. ને જો એક વાગે ખાય તો અન્નનો જે રસ તે બળી જાય, ને ઓ-લ્યું તો અજીરણ[1] થાય ને તેનું પાછું વીર્ય થાય, તે પછી ઉપવાસ પડે. ।।૨૮૭।।

ગોંડલમાં વાણિયે હવેલી કરી તે નળિયાં ચડાવ્યાં, ત્યાં ચાળીસ હજાર કોરી થઈ ને ઘરમાં પણ એટલી હતી. પછી એમ ને એમ નવી હવેલી ઘરેણે મૂકી તે હજી છૂટી નથી; ને ખાવા મળ્યું નથી. તેમ આપણે પણ ગોંડલના વાણિયાના જેવું છે, તે આ દેહ ઘરેણે મૂક્યો છે, તે પ્રભુ ભજતા નથી. ।।૨૮૮।।

સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રિલોકી લઘુશંકા ચૂંથે છે,[2] તે મોટા સાધુ તો જાણે જે, આ તે શું કરે છે ? કોઈ પ્રભુ ભજતા નથી. ને માણસને વસમું લાગે એટલે કહેતા નથી. ને સત્સંગ થયો છે પણ બાળકની પેઠે લઘુ ચૂંથે છે. ને ત્રિલોકીમાંથી એવો એક તો ખોળીને મારી આગળ લાવો જે મૂતર ન ચૂંથતો હોય ? ।।૨૮૯।।

જેટલું આ જગત પ્રધાન[3] છે, જેટલી સ્ત્રી પ્રધાન છે ને જેટલો છોકરો પ્રધાન છે, તેટલો સાધુ સમાગમ નથી; ને સમાગમની કસર રહે છે એટલે એ પ્રધાનપણે રહે છે. ।।૨૯૦।।

આ જગતનું સુખ તો એવું છે જે, અક્ષરધામમાંથી મચ્છરિયું મૂતર્યું તે પ્રકૃતિના લોકમાં ટીપું પડ્યું, ને તેમાંથી વળી

૧.અપચો ૨.મળ-મૂત્ર જેવા વિષયોમાં સુખ માની તેને ભોગવ્યા કરે છે ૩.મુખ્ય; વધું વહાલું

પાછું થોડુંક ટીપું પ્રધાનપુરુષના લોકમાં પડ્યું, ને તેમાંથી પાછું એમને એમ બીજા લોકમાં પડતે પડતે કાંઈક ઝણ આ બ્રહ્માંડમાં પડી; એ તે શું, કેટલુંક કહેવાય ? તે માટે સર્વોપરી સુખ તો અક્ષરધામમાં છે, ત્યાં જાવું. ॥૨૯૧॥

સ્વામી કહે, 'વાંચો રુચિનું વચનામૃત.' (લોયા-૧૪) તે રુચિ સારી થયા વિના ભગવાન પાસે રહેવાય નહિ. **રુચિ સારી થયે સારું થાય ને ભૂંડી થયે ભૂંડું થાય.** તે જુઓને, જેની રુચિ મળતી હોય તે તેની ભેળા બેસે છે ને સુવાણ પણ તો જ થાય છે. તે અફીણિયા હોય તે અફીણી ભેળા બેસે. એમ રુચિની વાત છે. ॥૨૯૨॥

એક જણે સ્વામીને પૂછ્યું જે, 'વચનામૃતમાં ક્યાંક આશરાનું બળ કહ્યું છે, ક્યાંક ધર્મનું, ક્યાંક વૈરાગ્યનું, ક્યાંક આત્મનિષ્ઠાનું ને ક્યાંક પાછી તે આત્મનિષ્ઠા ઉડાડી નાંખી છે. એવા કૈંક ઠેકાણે અનંત સાધન કહ્યાં છે; તેમાં એકને વિષે સર્વે આવી જાય ને ઉત્તમ મોક્ષ થાય એવું એક કહો ?' એટલે સ્વામી કહે જે, **'ઉપાસના હોય ને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય હોય તો બધાં આવે.** તેનું એમ થાય જે, ઉદ્ધવના જેવી દાસત્વભક્તિ ને ગોપીઓના જેવો પ્રેમ ને શુકજી ને જડભરતના જેવો વૈરાગ્ય, એ હોય તેને પછી ઉપાસના સિદ્ધ થાય છે.' ॥૨૯૩॥

વળી પૂછ્યું જે, 'ઉપાસના છે એમ કેમ જણાય ?' એટલે કહે –

त्रिभुवनविभवहेतवेऽप्यकुण्ठस्मृतिरजितात्मसुरादिभिर्विमृग्यात् ।
न चलति भगवत्पदारविन्दात् लवनिमिषार्धमपि स वैष्णवाग्र्यः ।।[1]

એ શ્લોક પ્રમાણે તો વિષયની કોરનું હોય, એવા ત્રણ શ્લોક બીજા બોલ્યા ને કહ્યું જે, 'એ પ્રમાણે રહે એવા ગુણ હોય તેને ઉપાસના છે એમ જાણવું.' ॥૨૯૪॥

પૃથ્વી ગંધને મૂકે પણ ભીષ્મનું બ્રહ્મચર્ય ન જાય, એમ અડગપણે ભગવાનને સમજે. વળી, મહારાજે કરોડ કરોડ સાધન કહ્યાં છે, પણ તેમાં ત્રણ મુખ્ય છે : **તેમાં એક ભગવાન, બીજું તેમના ભક્તને વિષે આત્મબુદ્ધિ ને ત્રીજી આજ્ઞા, એ ત્રણેય જો બરાબર સમજે તો બધુંયે થયું.** ને આજ્ઞામાં ધર્મ પણ આવી ગયો ને આજ્ઞામાં સર્વે સાધન પણ આવી ગયાં. અને આપણે મહારાજની આજ્ઞા, ઉપાસના તથા એકાંતિક સંત સાથે હેત છે. માટે જે જે કરવાનું છે તે આપણે થઈ રહ્યું છે, હવે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. ॥૨૯૫॥

સંવત ૧૯૨૩ના ભાદરવા માસ પર્યંત સ્વામીએ વાતો તો ઘણી કરી છે, પણ આ તો સંક્ષેપ માત્ર લખાણી છે. ને વળી આ વાતો તો સ્વામીએ પોતે જૂનાગઢના મંદિરમાં પોતાને આસને

૧.**અર્થ :** ત્રિલોકીનો તમામ વૈભવ મળતો હોય તોપણ ઋષિ, મુનિ અને દેવો જેને સદૈવ શોધી રહ્યા છે, એવા પરબ્રહ્મનાં ચરણારવિંદથી આંખના મટકાંના અરધા સમય પૂરતો પણ જે ચલાયમાન થતો નથી; એટલે કે, જેની અખંડ વૃત્તિ તૂટતી નથી, તે તમામ ભગવદ્‌ભક્તોમાં અગ્રેસર છે. (ભાગવત : ૧૧/૨/૫૪)

બાળમુકુંદદાસજી પાસે બ્રહ્મચારી અચિંત્યાનંદજી વગેરે સર્વે સંતમંડળ સાંભળતે વંચાવી, ને પછી સ્વામી બોલ્યા જે, 'આ વાતો તો બહુ સારી છે અને શ્રીજીમહારાજની કરેલી પણ વાતો આમાં ઘણી છે.' ત્યારે બ્રહ્મચારીએ તે વાતો સાંભળીને કહ્યું જે, 'તમે કહો છો તેમ જ છે.'

અને આ જે સ્વામીની વાતો છે તેને જે કોઈ વાંચે, સાંભળે, વિચારે તેણે તેટલો સ્વામીનો સમાગમ કર્યો કહેવાય. કેમ જે, સ્વામીએ પોતે એમ કહ્યું છે જે, 'જેનું કરેલું શાસ્ત્ર વાંચે-સાંભળે તેટલો તેનો સમાગમ કર્યો કહેવાય છે.'

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામી શિષ્ય ગુણાતીતાનંદસ્વામીની કરેલી વાતોમાં સર્વદેશી સમજણનું મુખ્યપણું કહ્યું એ નામે પાંચમું પ્રકરણ સમાપ્ત.

પ.પૂ.સદ્.શ્રીજ્ઞાનજીવનદાસજીસ્વામી(કુંડળધામ)ની પ્રેરણાથી કરવામાં આવેલ પ્રકાશન

MP5

૧. ભક્તચિંતામણિ
૨. શ્રીહરિલીલામૃત
૩. શ્રીઘનશ્યામલીલામૃતસાગર
૪. સત્સંગિજીવન
૫. નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય
૬. શ્રીહરિધ્યાનમંજરી
૭. શ્રીહરિચરિત્રામૃતસાગર કથા
૮. ગોપાળાનંદસ્વામીની વાતો
૯. મૂર્ખશતક કથા
૧૦. વિવેકશતક કથા
૧૧. વાસુદેવમાહાત્મ્ય
૧૨. વિવેકચિંતામણિ
૧૩. ઉત્તર હિન્દુસ્તાનના પરચા
૧૪. કીર્તનસહ ધ્યાન
૧૫. વડતાલધામનો મહિમા
૧૬. ઐશ્વર્યપ્રકાશ
૧૭. કથામૃતમ્
- છપ્પનાવલી
- શૌચાશૌચ
- શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય
- ધ્યાનયોગ (સુરત)
- જ્ઞાન સાથે ગમ્મત

૧૮. ભક્ત આખ્યાન (૨૪ ભક્તોના આખ્યાન)
- મીર સાહેબ - નાથભક્ત
- ડોસા તાઈ - ચંદ્રહાસ
- પૂજા ડોડિયા - માવા ભક્ત
- જોબન પગી - રૂડિયો રખડું
- મીણબાઈ - રાઈબા મા
- જાનબાઈ - સખુબાઈ
- શિવલાલ શેઠ અને ભગા દોશી

૧૯. સંત આખ્યાન(૧૨ સંતોના આખ્યાન)
- સદ્.શ્રીપ્રેમાનંદસ્વામી
- સદ્.શ્રીશુકાનંદસ્વામી
- સદ્.શ્રીઆધારાનંદસ્વામી
- સદ્.શ્રીઈશ્વરચરણસ્વામી
- સદ્.શ્રીભાયાત્માનંદસ્વામી
- સદ્.શ્રીનૃસિંહાનંદસ્વામી
- સદ્.શ્રીસ્વરૂપાનંદસ્વામી
- સદ્.શ્રીઅદ્‌ભુતાનંદસ્વામી
- મૂળજી બ્રહ્મચારી
- જેરામ બ્રહ્મચારી

૨૦. કીર્તન વિવેચન (૩૫ વિવેચનો)
- મારે ઘેર આવ્યા રે. . .
- અક્ષરના વાસી વાલો . . .
- કર પ્રભુ સંગાથે...
- શ્રીજી બાવની...
- સત્સંગી તો તેને રે કહીએ . . .
- આજ મારે ઓરડે. . .
- આવા ભગવાન નહિ મળે . . .
- કોઉ કામ ન આવે. . .
- મારા વાલાજી શું વાલપ. . .
- મન મોહ ટળે...
- ફગવા...
- પ્રભુ મને થાજે. . .
- શીલવંતા સાધુને. . .
- સંત સમાગમ કીજે. . .
- ભૂમાનંદસ્વામી કૃત કક્કો. . .

૨૧. નારાયણ અંગ ચિંતામણિ
૨૨. સવારનું ચિંતન (શિબિર ૭ થી ૨૧)

DVD

१. સ્નેહગીતા
૨. પંચરત્ન
૩. અક્ષરબાવની
૪. ભક્તિસિદ્ધિ
૫. બુદ્ધિપ્રદીપ
૬. વિવેકસાર
૭. સર્ગ નિસરણી
૮. મુક્તવંદના
૯. હિંડોળા ઉત્સવ
૧૦. યમદંડ
૧૧. શિક્ષાપત્રી ભાષ્ય
૧૨. યુવાશિબિર
૧૩. ભાલદેશની લીલા
૧૪. કુંડળધામ દર્શન
૧૫. વિવેકશતક કથા
૧૬. મૂર્ખશતક કથા
૧૭. કરુણા તેરી *(કીર્તન દર્શન-૧)*
૧૮. અક્ષરધામની ગાડી *(કીર્તન દર્શન-૨)*
૧૯. સુખની ખાણી *(કીર્તન દર્શન-૪)*
૨૦. દિવ્ય દિવ્ય મહારાજ *(કીર્તન દર્શન-૫)*
૨૧. માધુરી મૂર્તિ-૧ *(કીર્તન દર્શન-૬)*
૨૨. ગઢપુર મહિમા *(કીર્તન દર્શન-૭)*
૨૩. શ્રીજીચાલીસા *(કીર્તન દર્શન-૯)*
૨૪. યુવાની એક શક્તિ *(કીર્તન દર્શન-૧૦)*
૨૫. જોઈએ તારો પ્યાર *(કીર્તન દર્શન-૧૧)*
૨૬. ઘનશ્યામ ચાલ *(કીર્તન દર્શન-૧૨)*
૨૭. માધુરી મૂર્તિ-૨ *(કીર્તન દર્શન-૧૩)*
૨૮. ઘેર બેઠા તીરથ ભાગ-૨
૨૯. શ્રીહ.ચ.સાગર પુરશ્ચરણ મહોત્સવ
૩૦. શ્રીસ્વા.સત્સંગ શિબિર-૨૨, ૨૩
૩૧. સાગર કથા પૂર-૧ થી ૧૬

MP3

૧. કીર્તન કુંભ ભાગ : ૧ થી ૬
૨. દાદા ખાચરના વિવાહ
૩. બુદ્ધિપ્રદીપ
૪. પંચરત્ન
૫. હરિસ્મરણ
૬. શ્રીમદ્ભાગવત

VCD

૧. મોક્ષનાં સાધનો
૨. ધીરજાખ્યાન
૩. યમદંડ (સુરત)
૪. સહજાનંદ
૫. સાધુ ભજનપ્રકાશદાસજી
૬. ઉત્તર ભારતની યાત્રા
૭. સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ શિ.-૧૭,૧૮
૮. નાટક : સહજાનંદી સિંહ રૂપાભાઈ
૯. નાટક : શૂન્ય
૧૦. ટેલીફિલ્મ : ઓવર અપેક્ષા
૧૧. ટેલીફિલ્મ : ખોરાસાના રાજાભાઈ

हिन्दी प्रकाशन

१. टेलीफिल्म : केसर मियाँ VCD
२. टेलीफिल्म : शेख मियाँ DVD
३. टेलीफिल्म : डोसा ताई DVD
४. लाडला युवान (कीर्तन दर्शन-३)
५. हे नाथ ! (कीर्तन दर्शन-८)
६. घेर बेठा तीरथ भाग-३

USB AUDIO

પેનડ્રાઈવ USB 2.0 **મેમરી કાર્ડ**

કથા તથા કીર્તનો ભાગ : ૧ થી ૧૩

ગુજરાતી પુસ્તક....

૧. વચનામૃત *(Small, Medium, Big size)*
૨. હરિલીલામૃત ભાગ : ૧ થી ૪
૩. શ્રીહરિચરિત્રામૃતસાગર : ૧ થી ૧૨
૪. ભક્તચિંતામણિ
૫. નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય
૬. ગોપાળાનંદસ્વામીની વાતો
૭. ગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતો
૮. મોનજીભગતની વાતો
૯. મહારાજની લીલા
૧૦. શ્રીજીની લીલા
૧૧. જ્ઞાનદીપ ભાગ : ૧ થી ૫
૧૨. કીર્તનમાળા ભાગ : ૧, ૨
૧૩. કીર્તનસરોવર *(નંદસંતો રચિત)*
૧૪. કીર્તન દીપાવલી ભાગ-૧
૧૫. શિક્ષાપત્રી
૧૬. હરિસ્મૃતિ
૧૭. હરિરસામૃત
૧૮. નિત્યનિયમ
૧૯. સંત આખ્યાન
૨૦. ભક્ત આખ્યાન
૨૧. શ્રીવિધાત્રાનંદસ્વામીના ગ્રંથો
૨૨. સદ્.શ્રીઅદ્ભુતાનંદસ્વામીની મૂળવાતો
૨૩. સદ્.શ્રીપ્રેમાનંદસ્વામીના ગ્રંથો
૨૪. સદ્.શ્રીનિત્યાનંદસ્વામીના ગ્રંથો
૨૫. સદ્.શ્રીનિર્ગુણદાસસ્વામીની વાતો
૨૬. સદ્.શ્રીશુકાનંદસ્વામી કૃત ગ્રંથાદિ
૨૭. સદ્.શ્રીભૂમાનંદસ્વામી કૃત શ્રીહરિલીલામૃતગ્રંથ
૨૮. પ.ભ.શ્રીરામજી શેઠ કૃત લીલાચરિત્રની વાતો
૨૯. શ્રીહરિકૃષ્ણલીલામૃત સાગર
૩૦. શ્રીજીમહારાજનાં ચરિત્રો
૩૧. શ્રીપુરુષોત્તમલીલા
૩૨. હરિચરિત્ર ચિંતામણિ (પદ્યાત્મક)
૩૩. શ્રીસ્વા. વિચરણ લીલામૃત
૩૪. સાગર સાર ભાગ : ૧ થી ૪

हिन्दी किताबें

१. श्रीहरिचरित्रामृतसागर मूलमात्र भाग : १ से १२
२. श्रीहरिकृष्णनारायणचरित्रामृत एवं स्वरूपभक्ति निर्णय
(गुजराती अनुवाद के साथ)

संस्कृत प्रकाशन

सद्.श्रीगोपालानंदस्वामीविरचितम्
श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्
(गुजराती अनुवाद के साथ)

શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર કુંડળધામ તથા કારેલીબાગ-વડોદરા દ્વારા ચાલતી

વિવિધ કલ્યાણકારી સેવા-પ્રવૃત્તિ

પ.પૂ.સદ્.શ્રીજ્ઞાનજીવનદાસજીસ્વામી હાલમાં મૂળ વડતાલ દેશના શ્રીસ્વા. મંદિર, કુંડળધામ તથા કારેલીબાગ-વડોદરામાં રહે છે. તેઓ શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના એક શ્રેષ્ઠતમ વક્તા છે. તેમને કુલ ૧૦૦ ત્યાગી શિષ્યોનું પવિત્ર સંતમંડળ છે. તેમને શ્રીસ્વામિનારાયણ ભગવાનનું ભજન કરવું અને મુમુક્ષુજનોને ભજન કરાવવાનું જ મુખ્ય અંગ છે. તદુપરાંત શ્રીસ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયના સર્વાંગી વિકાસ અર્થે નીચે મુજબની વિવિધ પ્રકારની કલ્યાણકારી સેવા-પ્રવૃત્તિ ચલાવી રહ્યા છે.

આધ્યાત્મિક આયોજનો...

સર્વોપરી શ્રીહરિ મુમુક્ષુઓને મુક્ત બનાવી અક્ષરધામમાં લઈ જવા માટે જ આ પૃથ્વી ઉપર પધાર્યા હતા. એ મૂળ હેતુને ધ્યાનમાં રાખી પૂ.સ્વામીજી અનેકવિધ આધ્યાત્મિક આયોજનો કરે છે. જેનો લાભ લઈ આજ સુધીમાં લાખો લોકો સત્સંગનું મહાસુખ માણતા થયા છે અને માયાના દુઃખરૂપી દાવાનળથી બચી શક્યા છે.

સત્સંગ શિબિરો : છેલ્લા ઘણા વર્ષથી દિવાળીની રજામાં અનેક ભક્તો આ શિબિરના માધ્યમે સામાન્ય નિયમ-ધર્મથી લઈ અક્ષરમુક્ત બનવા સુધીના પ્રેક્ટિકલ અનુભવ મેળવી રહ્યા છે. આ શિબિર મુમુક્ષુઓને માટે એક અનુપમ અવસર છે.

કથા-પારાયણો તથા ઉત્સવ-સમૈયા : ઉપરોક્ત બંને મંદિરોમાં તથા અન્યત્ર અવાર-નવાર સત્સંગિજીવન વગેરે સદ્ગ્રંથોની કથા-પારાયણો તથા હિંડોળા ઉત્સવ, રંગોત્સવ, જળઝીલણી ઉત્સવ આદિક નાના-મોટા વિવિધ પ્રકારના ઉત્સવોના આયોજનો કરવામાં આવે છે. પૂ.સ્વામીજીએ આજ સુધીમાં સત્સંગિજીવન, ભક્તચિંતામણિ, નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય, શ્રીઘનશ્યામલીલામૃતસાગર, શ્રીહરિલીલામૃત જેવા સંપ્રદાયના તમામ મુખ્ય ગ્રંથોની સંગીત સાથે અદ્ભુત કથાઓ કરી છે. તેમજ સંપ્રદાયના આદર્શરૂપ સંતો-ભક્તોનાં આખ્યાનોની સંશોધનાત્મક કથા કરી છે. વળી, દરરોજ સવાર-

સાંજ થતી કથા-વાર્તાનું www.swaminarayanbhagwan.com દ્વારા લાઈવ પ્રસારણ કરવામાં આવે છે. તેનાથી અનેક મુમુક્ષુ જીવોને સત્સંગનું પોષણ મળી રહ્યું છે.

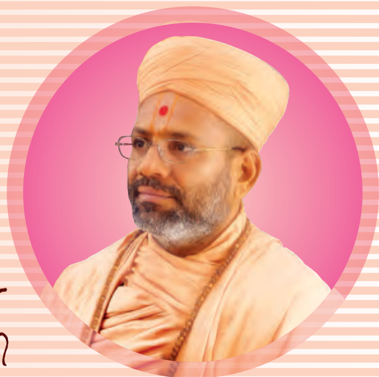
સત્સંગ વિચરણ : સદ્.શ્રીજ્ઞાનજીવનદાસજીસ્વામીની સાધુતા તથા સારધાર ઉપદેશવાણી દ્વારા ૧૦૦ ઉપરાંત ત્યાગીઓ સંપ્રદાયની સેવામાં શ્રીહરિના ચરણે સમર્પિત થયા છે. આ સંતો-પાર્ષદો ગામડે-ગામડે તથા દેશ-વિદેશમાં જઈ હજારો હરિભક્તોને ઘેર બેઠા સત્સંગનું પોષણ આપે છે. શ્રીહરિની સર્વોપરી ઉપાસના તથા આજ્ઞાને દૃઢ કરાવે છે.

વિવિધ પ્રકાશનો : પૂ.સ્વામીજીએ આજ સુધીમાં કરેલી તમામ કથાઓની CD, VCD, DVD, MP3, MP5 શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર, કુંડળધામ તથા કારેલીબાગ-વડોદરા દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે. વળી, પૂ.સ્વામીજીની પ્રેરણાથી આજની બાળ-યુવા પેઢીને અત્યંત ઉપયોગી થાય એવી અનેક પ્રેરણાદાયી ટેલીફિલ્મોનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું છે. આ પ્રકાશનોનો લાભ લઈને સુખ-શાંતિ તથા પ્રભુપ્રાપ્તિ ઈચ્છતા હજારો મુમુક્ષુઓ ભગવાનને પામવાનું બળ પામી રહ્યા છે.

આ ઉપરાંત પૂ.સ્વામીશ્રી દ્વારા શ્રીહરિ સમકાલીન નંદસંતો દ્વારા હસ્તલિખિત અપ્રસિદ્ધ એવા અનેક સદ્‌ગ્રંથો પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે. વળી અન્ય સદ્‌ગ્રંથો તથા ‘સત્સંગ સેવક’ નામનું મેગેઝીન પણ પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. વળી, મનમોહક બાલુડા શ્રીઘનશ્યામ મહારાજની મૂર્તિ પણ બહાર પાડવામાં આવી છે. જેને ઘરમાં વસાવીને અનેક પરિવારો પ્રેમ અને સંસ્કારથી સમૃદ્ધ બન્યા છે. પૂ.સ્વામીશ્રીની પ્રેરણાથી ભક્તજનોના વિશેષ લાભાર્થે આ તમામ સાહિત્ય ઉપરોક્ત બન્ને મંદિરો દ્વારા અત્યંત સસ્તા દરે પ્રાપ્ત થઈ રહ્યું છે.

બાળ-યુવા સંસ્કાર પ્રવૃત્તિ...

આજના ફેશન-વ્યસનના વિષમ વાતાવરણમાં બાળકો તથા યુવકો ધર્મમય અને સંસ્કારમય રહે તેની તાતી જરૂર છે. તે માટે પૂ.સ્વામીશ્રીની પ્રેરણાથી દેશભરમાં ૪૫૦ ઉપરાંત બાળ-યુવા મંડળો ચાલી રહ્યા છે. જેમાં બાળ-યુવા પેઢીને

||શ્રીહરિઃ||

ગુણાતીત એવા અક્ષર-
ધામના ધણી સર્વાવતારી
શ્રી સ્વામિનારાયણ
ભગવાનના ધારક
અ.મુ. સંત શ્રી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી
ખરેખર ગુણાતીત સંત હતા. તેમની
વાણી ગુણાતીત, તે વાણીનું પાન
કરનારા શિષ્યો ગુણાતીત, અરે! તેના
સંબંધમાં આવેલ સર્વે ગુણાતીત!
તેથી તેમની આ વાતો પણ ગુણાતીત
છે. આ વાતોનું જે પ્રેમથી પાન કરે
તે ગુણાતીત થાય થાયને થાય જ, એવો
મને વિશ્વાસ જ નહીં પણ અનુભવ છે.

- પ.પૂ. સદ્. શ્રીજ્ઞાનજીવનદાસજીસ્વામી (કુંડળધામ)

પ્રકાશક :-
શ્રીસ્વામિનારાયણ મંદિર
કુંડળધામ તથા કારેલીબાગ-વડોદરા
Web : www.swaminarayanbhagwan.com
E-mail : karelibaug@gmail.com

